

СОДРЖИНА

I ДЕЛ - ПОИМ, ФУНКЦИИ И ПРИНЦИПИ НА ОСИГУРУВАЊЕТО	8
1. Поим, СУШТИНА, УЛОГА И ЗНАЧЕЊЕ НА ОСИГУРУВАЊЕТО	9
2. ИСТОРИСКИ РАЗВОЈ НА ОСИГУРУВАЊЕТО	13
2.1. Историски развој на осигурувањето во Македонија	17
3. РАЗЛИЧНИ ДЕФИНИРАЊА НА ОСИГУРУВАЊЕТО	19
4. ФУНКЦИИ И ПРИНЦИПИ НА ОСИГУРУВАЊЕТО	23
4.1. Функции на осигурувањето	23
4.2. Принципи на осигурувањето	29
II ДЕЛ - ПОИМ, ИЗВОРИ НА ОСИГУРИТЕЛНО ПРАВО, ВИДОВИ ОСИГУРУВАЊЕ	33
1. ОСИГУРИТЕЛНО ПРАВО КАКО ПОСЕБНА ПРАВНА ДИСЦИПЛИНА	33
2. ИЗВОРИ НА ОСИГУРИТЕЛНОТО ПРАВО	37
2.1. Материјални извори на Осигурителното право	37
2.2. Формални извори на Осигурителното право	39
2.2.1. Општи извори на Осигурителното право	40
2.2.2. Уставот на Македонија, како извор на осигурителното право	42
2.2.3. Законите како извор на осигурителното право	46
2.2.4. Подзаконски акти како извори на осигурителното право	57
2.2.5. Извори од Автномното право	59
2.2.6. Меѓународно-правни акти како извор на Осигурителното право	65
2.2.7. Актите на ЕУ како извори на Осигурителното право	66
2.2.7.1. Директивата на ЕУ „Солвентност 2“ - Solvency 2	68
2.2.8. Обичај и обичајно право како извор на Осигурителното право	84
2.2.9. Правната наука како извор на Осигурителното право	85
2.2.10. Судската практика како извор на Осигурителното право	86
3. ПОДЕЛБА И ВИДОВИ ОСИГУРУВАЊЕ	88
3.1. Осигурување на имот - Неживотно осигурување	98
3.2. Осигурување од одговорност	100
3.3. Осигурување на лица – Животно осигурување	101
3.4. Транспортно осигурување и осигурување на превозникот за евентуални штети на стоката која се транспортира	105
III ДЕЛ - ПРАВНИ ЕЛЕМЕНТИ НА ОСИГУРУВАЊЕТО И СУБЈЕКТИ ВО ОСИГУРИТЕЛНОТО ПРАВО	110
1. ПРАВНИ ЕЛЕМЕНТИ НА ОСИГУРУВАЊЕТО	110
1.1. Договорни страни во осигурувањето	110
1.2. Ризик	111

1.3. Осигурен случај	113
1.4. Предмет на осигурувањето	115
1.5. Премија на осигурувањето	116
1.6. Осигурена сума.....	117
2. ВРЕМЕНСКО ТРАЕЊЕ НА ОСИГУРУВАЊЕТО	120
2.1. Почеток на дејството на осигурувањето	122
2.2. Престанок на договорот за осигурување	125
3. СУБЈЕКТИ ВО ОСИГУРИТЕЛНОТО ПРАВО	130
3.1. Осигурувач	130
3.1.1. Правна положба на друштвото за осигурување	131
3.1.2. Класи на осигурување во Македонија	132
3.1.3. Основање и работење на друштво за осигурување	136
3.1.4. Ликвидност, солвентност и рентабилност како принципи на деловно работење на осигурителните друштва	139
3.2. Осигуреник.....	142
3.3. Договорач на осигурувањето	143
3.4. Корисник на осигурувањето	143
3.5. Осигурено лице	144
3.6. Прибавувач на осигурен предмет.....	145
3.7. Носители на стварни права на осигурената ствар	146
3.8. Субјекти по основ на суброгација	147
3.9. Трети лица кај осигурувањето од одговорност	148
3.10. Застапници на осигурувањето.....	148
3.11. Осигурителен агент	151
3.12. Осигурителни брокери	152
3.13. Лица кои ќе претрпат штета при спречување на осигурениот случај или при спасувањето.....	154
3.14. Доверители на кои полисата за осигурување им е предадена во залог	155
4. УПРАВУВАЊЕ СО РИЗИК ВО ОСИГУРУВАЊЕТО.....	155
4.1. Управување со ризик кај осигуреникот.....	156
4.2. Пренос на ризикот од осигуреникот на осигурувачот	157
4.3. Законски одредби за управување со ризик во Македонија.....	158
5. МАРКЕТИНГ ВО ОСИГУРУВАЊЕТО.....	160
5.1. Осигурителни услуги	162
5.2. Премијата како цена на осигурителните услуги	162
5.3. Пазарни канали на продажба за осигурувањето	163
5.4. Промоција, пазарна комуникација	167
IV ДЕЛ - ДОГОВОР ЗА ОСИГУРУВАЊЕ	171
1. Склучување на договорот за осигурување	171
1.1. ПРАВНА ПРИРОДА НА ДОГОВОРОТ ЗА ОСИГУРУВАЊЕ.....	171

1.2. Предмет на договорот за осигурување	175
1.3. Постапка за склучување на договорот за осигурување	176
1.4. Полиса на осигурувањето	180
1.5. Листа на покритие	184
1.6. Содржина на договорот за осигурување според Законот за супервизија на осигурувањето	185
2. ПРАВА И ОБВРСКИ НА ДОГОВОРНИТЕ СТРАНИ КАЈ ДОГОВОРОТ ЗА ОСИГУРУВАЊЕ	187
2.1. Обврски на осигурувачот во време на склучување на договорот за осигурување	189
2.1.1. Обврска за прифаќање или неприфаќање на понудата за склучување на договор за осигурување	189
2.1.2. Обврска за прифаќање на понудата за задолжително осигурување	190
2.1.3. Обврска за известување на договорачот на осигурувањето за Општите и Посебните услови на осигурувањето и предавање на тие услови	191
2.1.4. Обврска да ја прими премијата на осигурувањето	192
2.1.5. Обврска да издаде исправи на осигурувањето	192
3. ОБВРСКИ НА ОСИГУРУВАЧОТ ВО ВРЕМЕ НА ТРАЕЊЕТО НА ОСИГУРУВАЊЕТО	193
3.1. Обврска за создавање и одржување на резерва на осигурувањето	193
3.2. Обврска за преземање превентивни и репресивни мерки	194
3.3. Обврска на осигурувачот за исплата на откупната вредност на полисата кај осигурувањето на живот, пред настапувањето на осигурениот случај	198
3.4. Обврска на осигурувачот за исплата на аванс кај осигурувањето на живот	198
4. ОБВРСКИ НА ОСИГУРУВАЧОТ ПО НАСТАНУВАЊЕТО НА ОСИГУРЕНИОТ СЛУЧАЈ	199
4.1. Обврска за исплата на надомест на осигурувањето, договорената сума или да стори нешто друго	199
4.2. Приговори на осигурувачот	205
4.3. Исплата на трошоците за спречување на настанување на осигурениот случај и трошоци за спасување на осигурениот предмет	206
5. ОБВРСКИ НА ОСИГУРЕНИКОТ, ОДНОСНО НА ДОГОВОРАЧОТ НА ОСИГУРУВАЊЕТО	206
5.1. Обврска за задолжително осигурување	207
5.2. Обврска за пријавување на околностите значајни за оценка на ризикот	207
5.2.1. Намерна неточна пријава или премолчување кај осигурување на имот ..	209
5.2.2. Неточна пријава кај животното осигурување	210
5.2.3. Случаи во кои осигурувачот не може да се повикува на неточноста или нецелосноста на пријавата	210
5.2.4. Ненамерна неточна или нецелосна пријава	211
5.3. Обврска за плаќање на премијата	212
5.3.1. Последици од неисплата на премијата	213
5.4. Обврска за известување за промените на ризикот	214
5.4.1. Зголемување на ризикот	215
5.4.2. Намалување на ризикот	215

5.4.3. Кога осигурениот случај настане во меѓувреме	216
5.5. Обврска за спречување на осигурениот случај и спасување на осигурената ствар при настапување на осигурениот случај	216
5.6. Обврска за известување за настапувањето на осигурениот случај	217
5.7. Ништовност на одредбите за губење на правото на надомест на осигуреникот	218
6. ЗАСТАРЕНОСТ КАЈ ДОГОВОРИТЕ ЗА ОСИГУРУВАЊЕ.....	219
V ДЕЛ - ШТЕТА	221
1. Поим.....	221
2. СУБЈЕКТИ КАЈ ШТЕТАТА	221
3. ШТЕТНО ДЕЈСТВИЕ	223
4. ШТЕТА.....	228
5. ПРИЧИНСКА ВРСКА-КАУЗАЛИТЕТ	231
6. ОДГОВОРНОСТ ЗА ПРИЧИНАТА ШТЕТА – ВИДОВИ.....	231
6.1. Субјективна одговорност	232
6.2. Одговорност за друг.....	234
6.3. Објективна одговорност	236
6.4. Посебни случаи на одговорност за штета	241
7. НАДОМЕСТ НА ШТЕТА	242
7.1. Надомест на материјална штета	243
7.1.1 Надомест на материјалната штета во случај на смрт, телесна повреда и оштетување на здравјето	246
7.1.2. Надомест на материјална штета во случај на повреда на честа и ширење на невестинити наводи.....	247
7.1.3. Граѓанска одговорност за навреда и клевета.....	247
7.1.3.1. Правната заснованост на граѓанската одговорност за навреда и клевета во меѓународните конвенции	248
7.1.3.2. Закон за граѓанска одговорност за навреда и клевета во Македонија ..	254
7.2. Надомест на нематеријална штета	262
8. ИЗВИД, ПРОЦЕНКА, ЛИКВИДАЦИЈА И ИСПЛАТА НА ШТЕТА.....	264
8.1. Пријава, извид, проценка и пресметка на штетата	265
8.2. Ликвидација на штетата.....	271
8.3. Контрола на штетата во текот на ликвидација и исплата на оштетата	273
8.4. Дополнителни карактеристики на праксата при постапката за надомест на штета кај друштвата за осигурување	275
9. НАДОМЕСТ НА ШТЕТАТА КАЈ РАЗЛИЧНИ ВИДОВИ ОСИГУРУВАЊЕ	277
9.1. Животно осигурување.....	277
9.2. Патничко осигурување.....	279
9.3. Колективно здравствено осигурување	280
9.4. Осигурување на недвижности при изградба	281

9.5. Осигурување од одговорност кај адвокатска дејност	282
9.6. Осигурување од автомобилска одговорност, односно осигурување од автоодговорност.....	283
VI ДЕЛ - ОСИГУРИТЕЛНИ ДЕЛИКТИ.....	284
1. Поим на ОСИГУРИТЕЛНИ ДЕЛИКТИ	284
2. ОПШТО ЗА ИЗМАМИТЕ ВО ОСИГУРУВАЊЕТО	285
3. Видови ИЗМАМИ ВО ОСИГУРУВАЊЕТО	287
3.1. Измами при склучување на договорот за осигурување	287
3.2. Измами во текот на траењето на осигурувањето	290
3.3. Измами за настапување на осигурениот случај.....	290
3.4. Измами кај барањето за надомест на штета, односно кај ликвидирањето на штетата	290
4. ИНДИКАТОРИ НА СОМНИТЕЛНИ ТРАНСАКЦИИ ВО ДРУШТВАТА ЗА ОСИГУРУВАЊЕ	291
5. ОСИГУРИТЕЛНИ КРИВИЧНИ ДЕЛА	303
5.1. Кривично дело „Осигурителна измама“	304
5.2. Кривично дело “Предизвикување на стечајна постапка во друштво за осигурување, осигурително брокерско друштво, друштво за застапување во осигурувањето”	306
5.3. Кривично дело „Достава на невестинити и неточни податоци од друштво за осигурување, осигурително брокерско друштво, друштво за застапување во осигурувањето и непостапување по решение“	307
5.4. Кривично дело „Незаконско работење на друштво за осигурување, осигурително брокерско друштво, друштво за застапување во осигурувањето“	308
5.5. Кривично дело „Незаконито постапување на овластен актуар“	309
6. ПРЕКРШОЦИ ВО ОСИГУРУВАЊЕТО	309
6.1. Прекршоци според Законот за супервизија на осигурувањето	310
6.2. Прекршоци според Законот за задолжително осигурување во сообраќајот.....	314
7. Видови ОСИГУРИТЕЛНИ ИЗМАМИ	316
7.1. Поморски измами	316
7.2. Измами со надосигурување	318
7.3. Измами кај сообраќајните незгоди	318
7.4. Измами во неживотното осигурување	319
7.5. Измами кај животното осигурување	319
7.6. Измами во осигурувањето на моторни возила	320
7.7. Измами со фиктивни „кражби“ на возила	320
7.8. Измами во врска со COVID 19.....	321
8. ОРГАНИЗАЦИИ И ИНСТИТУЦИИ КОИ СЕ ЗАНИМАВААТ СО ПРЕВЕНТИВА ВО ОСИГУРУВАЊЕТО.....	324
VII ДЕЛ - РЕГУЛАТОРНИ ИНСТИТУЦИИ НАДЛЕЖНИ ЗА ОСИГУРУВАЊЕ ВО МАКЕДОНИЈА	336

1. АГЕНЦИЈА ЗА СУПЕРВИЗИЈА НА ОСИГУРУВАЊЕТО ВО МАКЕДОНИЈА-АСО	336
1.1. Положба, статус, надлежности и функционирање на АСО	336
1.2. Супервизија на друштвата за осигурување од страна на АСО	349
1.3. Постапка за донесување решенија од страна на АСО	362
1.4. Заштитата на потрошувачите и АСО	366
1.5. Соработка со надзорни органи и тела на ЕУ и меѓународна соработка на АСО	367
1.6. Функционирање на АСО за време на пандемијата од COVID 19	371
2. НАЦИОНАЛНО БИРО ЗА ОСИГУРУВАЊЕ НА МАКЕДОНИЈА	373
2.1. Предмет на работа на НБО	375
2.2. Членки на НБО и нивни обврски	377
2.3. Средства за финансирање на стручната служба на НБО	378
2.4. Органи на НБО	379
2.5. Гарантен фонд на НБО	382
2.6. Арбитража пред НБО	384
2.7. Одредување на премиите за осигурување од Автоодговорност и Зелената Карта	385
3. ПЕНЗИСКИОТ СИСТЕМ ВО МАКЕДОНИЈА, КОНЦЕПТ И ИНСТИТУЦИИ ПРЕКУ КОИ СЕ РЕАЛИЗИРА	390
3.1. Агенција за супервизија на капитално финансирано пензиско осигурување - МАПАС	394
3.1.1. Законска регулираност на МАПАС	395
VIII ДЕЛ - АНАЛИЗА НА ОСИГУРИТЕЛНИОТ ПАЗАР ВО МАКЕДОНИЈА	406
1. АНАЛИЗА НА ОСИГУРИТЕЛНИОТ ПАЗАР ВО МАКЕДОНИЈА, НИЗ ПРИЗМАТА НА ПОДАТОЦИТЕ ЗА КОИ Е НАДЛЕЖНА АГЕНЦИЈАТА ЗА СУПЕРВИЗИЈА НА ОСИГУРУВАЊЕТО	406
1.1. Сопственичка структура на друштвата за осигурување	409
1.2. Степен на развиеност на пазарот на осигурување во Македонија	411
1.4. Структура на учество во бруто-полисираната премија	414
1.5. Бруто-исплатени штети во Македонија	417
1.6. Финансиски резултат од работењето на друштвата за осигурување во Македонија	418
2. АНАЛИЗА НА ПОСРЕДУВАЊЕТО ВО ОСИГУРУВАЊЕТО ВО МАКЕДОНИЈА	420
2.1. Застапување во осигурувањето во Македонија	420
2.2. Осигурително брокерски работи во Македонија	423
3. НАЦИОНАЛНО БИРО ЗА ОСИГУРУВАЊЕ-НБО	425
3.1. Гарантен фонд на НБО	425
4. АНАЛИЗА ЗА ПОДАТОЦИТЕ НА МАПАС И НЕЈЗИНИТЕ ДЕЈНОСТИ	432
IX ДЕЛ - АНАЛИЗА НА ОСИГУРУВАЊЕТО ВО ЕВРОПА И СВЕТОТ	437
1. АНАЛИЗА НА ОСИГУРУВАЊЕТО ВО ЕВРОПА И ЕУ	437
1.1. Европското осигурување и преглед на премиите	439

1.2. Долгорочни анализи на пазарот за осигурување во ЕУ за периодот 2009-2018	443
1.3. Дистрибутивни канали за осигурувањето во ЕУ	446
2. АНАЛИЗА НА ГЛОБАЛНИОТ-СВЕТСКИ ОСИГУРИТЕЛЕН ПАЗАР	448
2.1. Светско осигурување за живот и неживот	449
КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА, ПРОПИСИ И ИНТЕРНЕТ ИЗВОРИ	452
КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА.....	452
КОРИСТЕНИ ПРОПИСИ.....	454
ИНТЕРНЕТ ИЗВОРИ	458

Посветено со многу љубов на
моите сакани: Благој и Исидора Речкоски,
и мојата сопруга Андрица Речкоска

I ДЕЛ - ПОИМ, ФУНКЦИИ И ПРИНЦИПИ НА ОСИГУРУВАЊЕТО

1. Поим, суштина, улога и значење на осигурувањето

Зборувајќи за осигурувањето, како појава, како институција, и значење, мора да се напомене дека тоа претставува мултидисциплинарна појава, која има повеќе аспекти, и која е многу значаен сегмент на економскиот, но и политичко-правниот систем на секоја држава. Осигурувањето претставува феномен кој има свој економски, правен и математички аспект, и може да биде разгледувано од секој од овие аспекти, посебно но и заедно. Оваа книга е еден обид да се продлабочи суштината на осигурувањето, и да се поврзи најповеќе со правниот аспект на осигурувањето, секако не занемарувајќи ги и економскиот и математичкиот аспект.

Осигурувањето се јавува, заради потребата од заштита на материјалните и нематеријалните добра, од различните непредвидливи ситуации, кои можат да се случат, односно различните ризици и ризични ситуации со кои е опкружен човекот, од неговото настанување. Значи дека ваква категорија имало од самата појава на човекот, и ќе ја има се до неговото опстојување како вид на Планетата Земја.

Од постоењето на човекот, тој живее во опкружување од природата, но и од другите луѓе, и во таквото опкружување постојано некој го повредува неговиот имот, неговото здравје, неговиот живот. Така, тој е во постојана борба за да ги заштити тие вредности или до колку дојде до нивна повреда истите да ги санира. Но, со оглед на тоа што имотот, здравјето и животот на човекот претставуваат променливи вредности, а и опасностите постојано се променуваат по вид и динамика, тој постојано мора да бара адекватна заштита, пропорционална заштита на вредностите и нападите преку нови форми и облици на заштита, соодветни на новонастанатите опасности.

Етимолошки, осигурувањето означува-сигурност, доверба, заштита, обезбедување, гаранција. Осигурувањето значи обезбедување од нешто што може да се случи. Осигурувањето му е потребно на секој поедниец, индивидуално, колективно, како и на глобално ниво, зошто во третата деценија на XXI в., опасностите кои демнат над човекот, се глобални и го зафаќаат целото човештво. Примерот со COVID 19 е само еден од многуте. Терминот осигурување, којшто е македонски термин, има свое значење и во другите јазици. Интересно би било и затоа ќе бидат наведени соодветните термини за осигурување и во другите светски јазици.

На англиски јазик-*insurance*, на бугарски јазик-застраховка, на српски јазик-осигурање; на хрватски јазик-*osiguranje*; на словенечки јазик-*zavarovanje*; на француски јазик-*assurance*; на германски јазик-*Versicherung*; на грчки јазик-*ασφάλιση* (*асфалиси*); на албански јазик-*sigurim*; на италијански јазик-*assicurazione*; на словачки јазик-*poistenie* (поштение); на шпански јазик-*seguro*; на португалски јазик-*seguro*; на шведски јазик-*försäkring*; на холандски јазик-*verzekerling*; на турски јазик-*sigorta*; на романски јазик-*asigare*; на руски јазик-страхование; на кинески јазик- 保险业 (баоксиан-је); на јапонски јазик- 保険 (хокен).

Опасностите кои ги загрозуваат луѓето и нивните имоти се многубројни, и секој ден се придодаваат нови и нови закани и опасности со развојот на технологијата, со климатските промени, со загадувањето, како и со оттуѓувањето на луѓето од нивната иманентна природа. Покрај пожарите, климатските ризици-поплави, град, секавици, молњи, мраз, бури, земјотреси, цунами, торнада, различните кражби, различните видови на криминалитети, од обичен имотен криминалитет, економски, па до најсофистицирани форми на сајбер криминалитет, различните опасности од секојдневието, ризични ситуации, објективно опасни средства кои луѓето ги користат секојдневно-автомобили, мотори, глисери, хеликоптери, сето тоа е потенцијална можност за настанување на одредени штетни последици за некој субјект, потоа опасностите на работните места, опасностите од здравствен аспект, различните заразни болести и ризици од заболувања па дури и смрт, сите тие ситуации, можат да резултираат со појава на штета-материјална и нематеријална, која преку институтот осигурување може и треба да биде надоместена.

И покрај постојаната борба на човекот со опасностите кои се јавуваат различно во време, простор, интензитет, објект на напад, само некои од нив тој може сам да ги спречува и санира. И секое санирање не може да го оствари без да го намали својот имот. На пр. човекот презема сè за да не дојде до поплава, пожар или кражба во неговиот дом. Но, сепак до тоа може да дојде од најразлични причини. Во тој случај тој ќе претрпи штета која сам треба да ја надомести, да одвои дел од својот имот и многу години труд за да ја компензира штетата во својот дом.

Затоа, уште одамна се јавува потребата од организирана заштита, заедничка заштита на повеќе субјекти на исти добра од истородна опасност. Организираната заштита се состои во тоа што, повеќе субјекти со мали придонеси¹ ќе создадат вредност најмалку еквивалентна со настанатата штета и истата ќе ја надоместат, пришто воопшто или само

¹ М.Крстаноски, „Осигурително право“, Охрид, 2006

минимално ќе ги почувствуваат нејзините последици. На тој начин доаѓа до појавата на дејноста осигурување.

Осигурувањето, има бројни, некои повеќе, некои помалку сложени дефиниции, но може да се² каже дека, осигурувањето е еден вид економска заштита на осигурениците од штетни дејствија и пореметувања до кои се доаѓа заради настанување на некој ризик и осигурен случај.

Осигурување е еден облик на управување со ризик, првенствено насочен кон намалување на финасиските губитоци. Осигурувањето е пренос на ризикот од осигуреникот врз осигурително друштво, со плаќање на премија за осигурување.

Општествениот развиток и напредок, се повеќе ја зголемуваат зависноста на човекот од неговото опкружување при задоволувањето на своите потреби. Во овие времиња, човекот постигнал висока економска, техничка и културна развиеност, воедно е и се повеќе врзан за општеството при задоволување на своите потреби, а во прв ред за потребата од заштита и сигурност.³ Постојат ризици и опасности кои со текот на времето се намалуваат, како на пр. границата на природна смртност, благодарейќи на развојот на медицината и подобрувањето на животните услови и стандарди.

Опасностите можат според своите својства и според самата нивна природа да бидат објективни и субјективни. Објективните опасности се такви, коишто претставуваат објективно загрозување на луѓето и можат да се докажат и да се препознаат во соодветен физички облик. Тие настануваат и се остваруваат без било каква волја на човекот, и немаат никаква поврзаност со некаква негова активност или дејност, како на пр. природни непогоди како земјотрес, поплава, суша. Субјективните опасности произлегуваат од индивидуалните, лични својства и особини на секој поедниц, или група, како од карактерна природа, одредена навика, обичај, однесување на луѓето од одреден регион и за одредени ситуации или настани. Од нивната лична природа зависи дали вакви опасности ќе настанат. На пр. определени обичаи, капење во ладна скоро замрзната вода-можност за настанување на болест⁴, но не секогаш! Потоа одредени обичаи за свадби-пукање пушки⁵, јадење на некои отровни животни или

---

² <https://www.osiguranjeinternetom.com/recnik-osiguranja.php>

³ Б.Милошевиќ, „Животно и здравствено осигурување“, Охрид, 2010

⁴ Познат е особено обичајот на македонските простори, за скокање за Светиот Крст на верскиот празник Јорданија, кога никогаш не е регистриран случај некој да биде болен.

⁵ Ваков обичај има во сите делови како на Македонија, така и на поширокиот балкански простор, што претставува можност да дојде до одредени несакани повреди па дури и смрт.

растенија-на пр. во земјите на Далечниот исток⁶-лилјаци, змии, кучиња. Сите вакви примери за субјективни опасности значат, дека доколку со таквите активности настанат определени штетни последици, дека тие можат, но некогаш и не можат да бидат надоместени со осигурувањето. Клучно за да има осигурување е тоа дека настанот, без оглед дали е објективен⁷ или субјективен, да нема исклучива вклучена волја од било кој субјект за настанување на таква опасност, односно настанувањето на опасноста да не зависи или да е предизвикано намерно од некој субјект. Во таков случај може да се работи за осигурување. Спротивно пак, доколку се докаже дека некоја опасност или ризик е предизвикана со определена човечка активност, или пасивност, во тој случај не може да има осигурување!⁸

Осигурувањето претставува институција од посебно општествено значење бидејќи врз база на начелата за заемност и солидарност со осигурувањето се постигнува економска заштита на имотот и лицата од ризици коишто ги загрозуваат. Ризикот претставува можност да се појави штетен настан. Такви неизвесни настани се можни само не се знае однапред кога и на кого ќе му причинат штета.

Осигурувањето овозможува финансиска заштита од влијанието на директни или индиректни ризици што се присутни во секојдневието. Тоа го нудат регистрирани субјекти, кои исполнуваат соодветни законски пропишани услови, и кои имаат добиено соодветни лиценци за работа во дејноста осигурување.

Секој поединец може да размислува пред да донесе одлука, дали ќе склучи договор за осигурување и за кои и какви ризици тоа да го направи. Дилемата секогаш постои за тоа што се добива, кога се има полиса за осигурување, а што се губи, во смисла на трошоци за купување на полисата за осигурување. Истото се случува и со правните субјекти. Сопствениците и менаџерите треба добро да направат сеопфатна анализа за тоа од какви ризици треба да се осигураат, кои ризици се присутни почесто, кои ризици носат поголеми материјални и нематеријални загуби, за да можат да бидат осигурени.⁹

Многу важно е да се нотира, дека во ова денешно време, кога светот претставува „едно глобално село“ меѓународната трговија и транспортот

---

⁶ Кина, Јапонија. Примерот со Корона Вирусот, е најпознат егземплар за тоа како може некоја индивидуална појава да претставува закана не само за дел од лугето туку и за цело човештво.

⁷ Кај објективните опасности, секако нема никакво влијание било кој поединец

⁸ Може да се бара надомест на штета во определена граѓанско-судска постапка, но не и преку дејноста осигурување!

⁹ Ч.К.Скот, „Ако животот е игра, овие се правилата“, Скопје, 2004

на стоките не можат да се замислат без осигурување. Неговото значење се гледа во тоа што осигурувањето обезбедува големи вредности што се превезуваат,¹⁰ овозможува точни калкулации во трговијата, бидејќи трговците можат да направат точни пресметки за своето работење, со што им се познати не само цената на стоката, превозните и другите услуги, туку и цената на ризикот на кој е изложена стоката во текот на целиот транспортен ланец. Исто така, на сите учесници во трговијата-продавачите, купувачите, превозниците, шпедитерите, складирачите, логистиката, како и на другите лица кои се појавуваат при манипулацијата со стоката, им дава сигурност во случај да настанат определени ризици, а со тоа да бидат предизвикани и соодветни штети. Поради тоа, може слободно да се рече дека речиси целата стока која е ставена во синџирот на меѓународната трговија е осигурена.

За правилно одвивање на меѓународната трговија од пресудна важност се 3 правни работи, односно договори и тоа: договорот за продажба, договорот за превоз, и договорот за осигурување. Тие прават еден систем, кој заедно се надополнува и функционира.

2. Историски развој на осигурувањето

Осигурувањето поминало долг пат во својот историски развој. Стихии и несреќи човекот го следел од самото негово постоење, борејќи се за својот опстанок, постојано организирајќи и усовршувајќи ги системите на својата одбрана во согласност со историскиот момент кога се случувало тоа, и секако општествено-економскиот систем.

Во понизок степен на развој, постоеле поедноставни форми на одбрана и заштита, колку повисок степен толку поорганизирани форми. Значи, независно од степенот на развој и времето, се имало иста цел, а тоа било да се стори сè што е можно за да се намалат потенцијалните опасности кои ги следеле, а откако ќе се случеле такви ситуации и несреќи, се правело сè за да се отстранат последиците од тие несреќи, да се обнови сè она што било уништено или онеспособено. Се барале начини и форми за одбрана и заштита на човекот и неговиот имот. Форми на осигурување се наоѓаат уште пред повеќе милениуми.

Почнало преку неорганизирани и поедничени акции, преку заедничко поднесување на ризикот на која била изложена стоката при превоз, преку разни елементарни непогоди, незгоди на превозните сообраќајни средства. Вакви почетоци на заедничко поднесување на ризикот се

---

¹⁰ На пр. вредноста на стоката на еден брод може да изнесува стотици милиони евра или долари, во зависност од тоа каква стока се транспортира. Или ако се транспортираат дијаманти, или злато, тоа се огромни суми!

јавуваат уште во Стариот Век, во Хамурабовиот Законик, во Вавилон некаде 18-17 век. п.н.е.¹¹, заради заштита на трговците, од различни напади од разни пустински разбојници, непријатели, гусари, доколку дојдело до големо оштетување или пропаст на стоката, обврска на учесниците во т.н. карвани за надомест на штетата која би ја претрпел некој од составот на караванот. Исто така кај вавилонците познат е и примерот на надомест на штета за бродска хаварија, која се надоместувала на начин што оној кој без да претрпи штета ќе пристигнел на саканата дестинација со бродот, бил должен да плати од својата добивка.

Кинеските трговци¹², некаде 3 милениуми п.н.е кои превезувале стока преку реката Јанг Це истата ја делеле на повеќе чамци поради опасноста од водена стихија. Доколку дојдело до оштетување на одделен товар, штетата ја поднесувале сите превозници заедно. Историски набљудувано, транспортното осигурување е прв вид на осигурување кое се споменува уште пред новата ера. Најстарите, навистина примитивни облици на поднесување на ризикот на реките, потекнуваат од Кина уште 3000 г. п.н.е., односно од Вавилон уште 2000 г.п.н.е. Форма на осигурување постоела и кај фениќанците, античките македонци, грците и римјаните, кај поморскиот превоз на стока. На оние што ќе претрпеле штета на стоката или бродот, истата им се надоместувала. На пр. античките македонци, VI в.п.н.е, врз заемна основа ги надоместувале загубите што настанувале при превоз на море, бродските заедници во Персискиот Залив, му набавувале нов брод на сопственикот чиј брод ќе потонел.

На пр. кај грците, според законите на островот Родос, VII-VI в.п.н.е., постоеле облици на заедници на ризик. Учесниците во поморскиот превоз внесувале средства во заедницата за ризик, од кои средства се исплатувала настанатата штета. Родскиот закон¹³ содржел одредба, штетите кои ќе настанат со исфрлање на товарот во морето, за спасување на бродот и останатиот имот, дека ќе ги сносат сите учесници во соодветниот поморски потфат. Одредбите на Родскиот закон, ги прифатиле и грците и римјаните, а внесени се и во модерните закони прилагодени на духот на современоста. Со развојот на трговијата на копно и море, се развивало и транспортното осигурување. Никулци на осигурување постоеле и во прастарите азиски цивилизации, во почетокот изразени како помош на оние што претрпеле штета, на оној што ќе го изгубел бродот во бродска хаварија му се купувал друг од заеднички средства на сите превозници. За осигурувањето во овие периоди може да

¹¹ М. Bjelic, „Osiguranje i reosiguranje“, Zagreb, 2002

¹² М. Крстаноски, „Осигурително право“, Охрид, 2006

¹³ Г. Речкоска, „Производен менаџмент-Познавање на стоката“, Охрид, 2007

се зборува како за негови почетни нукулци изразени преку различни видови на самоодбрана, лична, семејна, племенска и друга, на опасностите од различен вид, кои понатаму започнале да се трансформираат во заедници на ризик од различен вид. Тие сè повеќе претставуваат институции на самопомош, но, сепак претставуваат историски зачеток на осигурувањето.

Тит Ливие, Цицерон и др., во своите белешки пишуваат за зачетоци на гаранции, во случај на пропаѓање на ствар во транспортот во времето на Рим. Од тоа време е познат поморскиот заем кој се состоел во давање средства за реализирање на поморскиот транспорт, пришто, ако настане хаварија примателот на гаранциите не бил должен да ги врати парите, во спротивно парите можеле да се враќаат со големи камати.

Познато е дека во Египет, Грција, Античка Македонија, а потоа и во Рим, биле формирани религиозни заедници и заедници од сталешки карактер, за покривање на погребните трошоци во случај на смрт на член од тие заедници, од фонд создаден од придонес од неговите членови *Collegia tenorum*, *Collegia funeratica*. Исто така и во постбиблиска Палестина овчарите основале заедници за надомест на штета, доколку на некој член од таа заедница разбојници му го украделе стадото.

Потоа следат различни зачетоци на осигурување, кои се наоѓаат во средините во кои се достигнувале повисоко ниво на економски развој и кои вршеле размена на стоки. Во феудалниот период, со развојот на трговијата најнапред од италијанските и јадранските пристаништа, а подоцна и од другите европски пристаништа доаѓа до појава на поморското осигурување. За развојот на поморското осигурување првите пишувани докази се наоѓаат во Ломбардија. Таму е пронајдена и првата пишувана полиса од 1182 г., потоа, најстарот договор за осигурување е најден 1374 г. во Џенова, а од особена важност е најстариот пропис за регулирање на поморското осигурување, а тоа е *Ordo super assecuratiribus*-Уредба за осигурителите, донесен во Дубровник, 1568 г. Исто така со развојот на поморскиот сообраќај и откривањето на нови континенти, сè повеќе се развивало осигурувањето на стоката во транспорт. Од правен аспект познати се узансите на Барселонскиот ордонанс од 1425 г.

Исто така во овој феудален период, во локалните и сталешките заедници, на своите членови, врз основа на заеми, им давале економска заштита, т.н. цеховско осигурување.

Во новиот век, XVIII-XIX в., осигурувањето почнува вистински да се развива со енормно големиот пораст на меѓународната трговија, поморството, почетоците на иднустрijaлизацијата, создавањето на големите градови, како и сите нови ризици кои ги носело новото време. Се основаат силни финансиски осигурителни друштва, кога техниката на осигурување многу

повеќе се усовршила користејќи ги резултатите од науката и техниката, а пред сè, од математиката и статистиката, осигурувањето добило квалитетна нова содржина. На тој степен на општествениот развој улогата на создавање на тие големи заедници ја презеле, специјалните осигурителни компании, кои во вид на трговија почнале да се занимаваат со осигурување. Првите интервенции на државата во осигурувањето, се појавуваат во втората половина на XIX в., кога се донесени и првите закони што се однесуваат на контролата на работењето на осигурителните друштва или на договорните односи меѓу осигурителите и осигурениците. Особено влијание на развојот на осигурувањето во тој период, има *Lloyd-Лојд* од Лондон, кој се развива на основа на иницијативите на лондонските бродари, трговци, складиштари од пред 3 векови наназад. Модерниот систем за поморско осигурување, поврзан е со англискиот, лондонски Лојд-*Lloyd*.¹⁴

Лојд'с е осигурително друштво, кое е под специјален државен надзор, со седиште во Лондон, и агенти по целиот свет. Го добило името по Едвард Лојд, сопственик на мала кафеана, каде се состанувале поморските осигурувачи. Во 1696 г., Лојд почнал со издавање на листот *Lloyd's News* со информации од поморско-трговска природа. Од 1726 г., па сè до денес, излегува тој најстар лист на светот, со име *Lloyd's List and Shipping Gazette*. Развојот на општеството имало значајна улога во развојот на поморството и осигурувањето, па името Лојд, влегло во имињата на многу парабродски и класификациони заводи на пр. *Lloyd's Register, Lloyd Triestino, Norddeutscher Lloyd*.

Lloyd's S.G. полисата името го носи по Лојдс, а буквите С.Г. како скратеница, се земени како први букви на зборовите *Ship and Goods*-брод и стока. По Лојд'с С.Г. полисата се осигуруваат ризици настанати на бродот и стоката, се работи за каско и карго осигурување.

И денес оваа компанија е светски бренд за осигурување и една од најголемите корпорации за осигурување.

Големо влијание на развојот на осигурувањето има појавата на реосигурувањето, кое се појавило во втора половина на XIX в., кое овозможило да се преземаат големите и сложени ризици. Тоа претставува прв предуслов на она што е современо осигурување, и заради тоа секако се вели дека „на секое добро осигурување му претходи реосигурување, и дека нема осигурување без реосигурување“. Во XX в. се јавуваат и нови гранки на осигурување, кои соодветствуваат со современиот начин на живеење и веќе осигурувањето преминува во „индустрија“ и еден од главните столбови на финансискиот пазар. Современите трендови

---

¹⁴ <https://www.lloyds.com>

продолжуваат и во XXI в., и преку забрзаниот технолошки развој на информатичката технологија, како и различните инструменти за безжична комуникација, на ниво што целиот свет веќе функционира заедно побрзо од било кога. Сето тоа се одразува и на дејноста осигурување. Во развиените земји осигурувањето си го има своето место со векови. Предизвикот во XXI в. е развој на осигурувањето и фаќање приклучок на средно развиените земји, како и земјите во развој, со она што е осигурителна индустрија. Македонија, ги поминува сите фази од своето постоење па се до денес и предизвиците за развој на осигурителниот сектор.

2.1. Историски развој на осигурувањето во Македонија

Развојот на осигурувањето во Македонија е пропорционален и поврзан со целокупниот развој на македонската држава низ различните историски контексти. Во подолните редови, ќе биде даден оптимален приказ на целиот тој историски период, во различните епохи.

Мора да се напомене дека историскиот контекст важи и за Македонија. Ако се гледа во поширок аспект, првите зачетоци ги има кај анитчките македонци, кои ја створиле најголемата империја која се протирала до Индија, и со оглед на големината на таа територија секако дека при размената на стоки, имало и соодветно обезбедување на тој транспорт.

Потоа, овој дел потпаѓа под Римска окупација и тука важеле тие правила на римското право. Подоцна веќе со формирањето на Византиското царство нормално дека во друг историски контекст се појауваат и зачетоците на осигурувањето во феудализмот. Преку Самуиловото Царство, и другите владетели по него, апсолутно граделе свој систем на некој вид осигурување соодветно на историскиот момент. Подоцна веќе XIV-XV в. и потпаѓањето под османлиското Царство, имало соодветни реперкусии и врз настаните во Македонија. Турција тргувала со сите големи западни центри, а добар дел од таа трговија се одвивала и преку Македонија по копнен пат, со оглед на географската позиционираност на Македонија. Петипол вековното владеење на турската империја си оставило голема трага во македонската историја.

Крајот на XIX в. и почетокот на XX в. е едно многу мрачно раздобје во и така тешката и мачна македонска историја, Тоа е период кога Македонија е повеќе пати поделена, и на оваа територија се засновуваат различни владеења и тоа српски, бугарски владеења, што има своја импликација и во осигурувањето.

Во време на Кралството Југославија, кога Македонија беше дел, но за жал дел без субјективитет, од 1918-1941 г. имало околу триесетина

осигурителни друштва, во најголем дел со странски капитал. Во 1935 г. за прв пат е основан „сојуз на осигурителните друштва“ со членки во Белград, Загреб, Љубљана и Сараево. Сојузот го сочинувале странски и домашни осигурителни друштва. Во тој период, како први застапници на странски и домашни осигурителни друштва се јавуваат застапници во Скопје, Битола и Куманово.

Во текот на Народно-ослободителната војна, согласно Одлуката на АВНОЈ од крајот на 1944 г. за конфискација на непријателските имоти, Националниот комитет за ослободување на Југославија во март 1945 г., донесува Решение со кое сите осигурителни друштва се спојуваат во Државен завод за осигурување и реосигурување-ДОЗ, а Владата на ФНРЈ со решение на министерот за финансии од септември 1945 г. на приватните осигурителни друштва им забранува да го осигуруваат имотот во државна сопственост, што кореспондира со тој нов систем на уредување, што беше нарешен социјалистички.

За развојот на осигурувањето во повоена Југославија, значи по 1945 г., главна улога има Државниот осигурителен завод-ДОЗ¹⁵, со кој управувал Управен одбор кој го составувал Сојузниот министер за финансии од членови на сите федерални единици. Работата на ДОЗ и организацијата на осигурувањето и реосигурувањето била уредена со Законот за уредување и работење на кредитниот систем. Организацијата на Државниот осигурителен завод, односно државниот завод за осигурување и реосигурување била организирана на ниво на Сојузна дирекција и Земски, односно покраински дирекции.

До осамостојувањето на Република Македонија, таа како федерална единица во рамките на Социјалистичка Федеративна Република Југославија, осигурувањето го врши Републичкиот Осигурителен завод со свои филијали низ Републиката.

Со осамостојувањето на Република Македонија, преку Референдумот за независност од 8.9. 1991 г., и нејзино државно-правно конституирање како самостојна и независна држава, преку носењето на новиот Устав на Република Македонија од 17.11.1991 г., се промени општествено-политичкиот систем и уредување, кое се заснова на пазарна економија, и доминантна приватна сопственост, заштита на човековите слободи и права, еднаквоста на граѓаните, и во тој контекст соодветно се организира и осигурителната дејност. Закон за осигурување на имоти и лица¹⁶ од 1993 г. е прв пропис во самостојна Македонија за оваа дејност. Подоцна беше донесен Законот за осигурување, во 1997¹⁷, кој осигурувањето го стави во

¹⁵ М.Крстаноски, „Осигурително право“, Охрид, 2006

¹⁶ Закон за осигурување на имоти и лица, „Службен весник на РМ“, 49/93

¹⁷ Закон за осигурување, „Службен весник на РМ“, бр.49/97.

функција на активен фактор и субјект во пазарните стопански активности, приватизирајќи ја оваа дејност и пропишувајќи меѓународни стандарди за нејзино функционирање. Овој закон важеше до 2002 г. Потоа заради барањата на македонското приближување кон европските интеграции, и нормално апроксимацијата на македонското законодавство со она на ЕУ, беше донесен во 2002 г. новиот Закон за супервизија на осигурувањето, кој сèуште е на сила со многубројни измени. Со донесувањето на Законот за супервизија на осигурување и Законот за задолжително осигурување во сообраќајот од 2005 г. покрај Законот за облигациони односи¹⁸, кој беше донесен 2001 г., повеќето закони за трговските друштва, со повеќе свои верзии заради процесот на приватизација, од 1996 г.¹⁹, па 2002 г.²⁰ и на крај од 2004 г.²¹ со подцнежните многубројни измени, се регулира основањето на друштвата за осигурување врз новопоставените услови на стопанисување и донесувањето на нивните Општи, Посебни и Дополнителни услови за осигурување и другите нормативни акти во функција на осигурувањето. Тоа беше основа во Македонија да се воспостави еден нов компатибилен систем во дејноста на осигурителниот сектор. Мора да се каже дека Македонија има доста солидна правна регулатива од областа на осигурувањето, која е компатибилна со стандардите на ЕУ, и светските стандарди од оваа материја. Во наредните процеси, кога веќе ќе течат преговорите за активно членство во ЕУ, секако дека ќе има и дополнителни апроксимации и дополнувања на регулативата од областа на осигурувањето според ЕУ стандардите, за оние кои ќе бидат барани од Македонија, иако во сите извештаи на Европската Комисија за напредокот на Македонија кон ЕУ, секогаш овој сектор беше пофален, и резултатите кои се остварени се признати и соодветно валоризирани. Секако дека на осигурувањето во Македонија, мора да му се даде поголема улога во финансискиот сектор и тоа да се развива уште повеќе, иако во последната декада апсолутен пораст има на сите параметри.

3. Различни дефинирања на осигурувањето

Дефинирањето на осигурувањето ја објаснува самата негова суштина. Имено во себе носи карактеристики, главно повеќе на општествените науки, а дел и на природните науки, па се појавува како предмет на интерес на економската, правната, но и на математичката наука. Исто како што

¹⁸ ЗОО, „Службен весник на РМ“ бр.18/2001.

¹⁹ Закон за трговските друштва, „Службен весник на РМ“, бр. 28/96

²⁰ Закон за трговските друштва, „Службен весник на РМ“, бр. 58/2002

²¹ Закон за трговските друштва, „Службен весник на РМ“, бр.28/2004

осигурувањето има различни аспекти, така може да се поделат и самите дефиниции за осигурувањето на: економски, правни и математички.

1. Економските дефиниции за осигурувањето, тргнуваат од целта која се сака да се постигне со осигурувањето, сигурност, или гаранција дека ќе се обнови она што е уништено, односно ризикот да биде отстранет, а имотот кој е оштетен да биде надоместен.

Поимот осигурување претставува начин на обезбедување парични средства по пат на здружување на средствата. Осигурувањето²² претставува организирана форма на колективно формирање парични средства за осигурување-фонд за осигурување, на доброволна или на задолжителна основа, врз начелата на заемност и солидарност по пат на здружување на средствата со посредство на специјализирани институции. Осигурувањето најдобро може да функционира кога со средствата на осигурувањето се формира фонд на осигурување. Средствата од тој фонд се користат според однапред утврдени правила на однесување.

Според германскиот научник Манес²³, „осигурувањето е взаемно намирување на потребите на многубројни и на ист начин загрозеи субјекти, настанати случајно, и кои даваат тоа да се процени“. Според Граве и Лунц, „за осигурување се смета секој вид исплата на парични износи од еден фонд, кој е формиран од премиите на сите луѓе кои учествуваат во дадениот вид на осигурување“. Во САД, сите дефиниции на осигурувањето се сведуваат на тоа дека тоа е индустрија, со оглед на неговото значење во економијата на таквите развиени земји, и според тие дефиниции „осигурувањето е дејност на давање на економска заштита од одредени опасности, кои ги загрозуваат имотите или личностите“.

Вистинска дефиниција за осигурувањето како економска категорија дава, Карл Маркс²⁴, според кој големо значење има т.н. „резервен фонд“, од кој се формира првично фондот за осигурување. Тој фонд е економска нужност од кој се финансира отстранувањето на штетните дејства настанати од елементарни непогоди. Фондот е ставен во првата група на трошоци од бруто општествениот производ заедно со трошоците за проста и проширена репродукција, и заради тоа, од општествен аспект трошоците за осигурување, економски гледано, претставуваат губутоци. Некои теоретичари сметаат дека местото и улогата на осигурувањето во

²² Т.Јовановски, „Економика на осигурувањето“, Скопје 2005

²³ М.Бјелиќ, *Osiguranje i reosiguranje*, Zagreb, 2002

²⁴ Карл Маркс е прогласен за економист и филозоф на XX в., според британската наука, и затоа мора да се земаат во предвид неговите размислувања и тези, а притоа да не се даваат идеолошки особености како што тоа се правеше во еден друг период од социјалистичкиот развој на екс-социјалистичките земји, меѓу кои беше и Македонија

економијата е во производството, некои во распределбата, некои во размената, некои во потрошувачката. Според Карл Маркс, осигурувањето е нужност на секое производство, но неговото место во економскиот процес не спаѓа во областа на производство туку во областа на распределба, и затоа извор на средствата за осигурување е националниот доход.

2. Според **Математичките дефиниции**, осигурувањето е математичко-статистичка категорија со која се врши проценка на веројатноста на настапувањето на ризикот, и преку веројатност може да се предвидат егзактно појавите и зачестеноста на случаите. За разлика од општествените науки, математиката е егзактна наука и затоа дава точни, прецизни дефиниции, кои се засновани на математички законитости, и се пресметуваат со математички модели и формули. Особено тие се изразени кај животното осигурување.

3. Правните дефиниции за осигурувањето го гледаат осигурувањето како правен однос, односно договорен однос, од облигационо-правна природа²⁵. Осигурувањето претставува сложен однос заснован врз начелото на заемност и солидарност, кој настанува меѓу стопански субјекти и физички лица од една страна, и осигурителните субјекти кои го вршат осигурувањето, од друга страна. Поради тоа, осигурувањето не може да се изедначи со другите обични стопански дејности .

Осигурувањето од правно гледиште, впрочем, е договорен однос меѓу две договорни страни, осигурител-осигурувач и осигуреник.

Различни правни теоретичари различно го дефинираат осигурувањето.

Според хрватскиот проф. Јовановиќ,²⁶ осигурувањето е однос кој настанува врз основа на договорот за осигурување или врз основа на закон во кој едната страна осигурувачот, презема обврска на другата страна, на осигуреникот или на трето лице во чија корист се склучува осигурувањето-корисник, бенефициент, да му ја надомести штетата кај имотното осигурување, односно да му исплати или исплатува определена сума на пари кај личното осигурување, во случај да настапи определен настан-осигурен случај, под услов осигуреникот да му исплатува определен износ на пари во предвидени рокови-премија на осигурување.

Кај договорот за осигурување, едната договорна страна-осигурителот, се обврзува дека со наплата на определени премии на осигурување ќе ѝ ги надомести штетите од осигурувањето, оштети, на другата договорна страна-осигуреникот, кои настанале од осигурителните ризици на

²⁵ Така е и во Македонија, каде договорот за осигурување е посебно регулиран во Законот за облигационите односи

²⁶ V. Jovanovic, „Moderno sfacanje o osiguranju i ugovor o osiguranju“, 1963

осигурените предмети за кои се има интерес на осигурување, до определена висина-односно сума на осигурувањето²⁷.

Според проф. Николовски,²⁸ осигурувањето е институција преку која се надоместува определена штета настаната во општеството, во неговото стопанство или кај луѓето, поради дејството на природни сили или од несреќни случаи.

Сепак како легалист, сметам дека најважна е законската дефиниција за договорот за осигурување, која е дадена во Законот за облигациони односи-ЗОО,²⁹ **осигурувањето е договорен однос согласно кој договорачот на осигурувањето, врз начелата на заемност и солидарност здружува определен износ во друштвото за осигурување, односно во друштвото за ризици-осигурувач, а друштвото се обврзува ако дојде до настан кој претставува осигурен случај да му го исплати на осигуреникот или на некое трето лице надоместот, односно договорената сума или да направи нешто друго.**

Од ова што е кажано досега, следи дека осигурувањето во основа е економско-правна и актуарска категорија. При тоа економскиот аспект го проучува отстранувањето на причинетата штета, актуарскиот ја проучува можноста, веројатноста на настапувањето на штетата, а правниот аспект го проучува осигурувањето како облигационо-правен однос, правниот статус на субјектите, друштвата за осигурување, штетата како централен супстрат на осигурувањето, и субјектите во осигурувањето.

Самиот институт на осигурување е специфична стопанска активност, која со својата сеопфатност го заштитува човекот во сите негови стопански активности, дури и неговиот живот. Дејствувањето на осигурувањето не е само во националните граници на една држава, туку и пошироко во меѓународни рамки, особено по пат на осигурување и реосигурување. Поради тоа, во осигурувањето и во неговата проблематика се јавуваат разновидни и сложени стопански, правни и општествени односи и интереси, кои проучувањето на тоа подрачје го прават специфично, комплексно и сеопфатно.³⁰

Според согледувањата во претходните страници на оваа книга, може да се каже дека **осигурувањето** во своето најосновно значење, во својата суштина, **претставува правно дозволено здружување на средства на збир на субјекти на кои им се заканува иста опасност, со цел**

²⁷ V. Jovanovic, „Prirucnik o osiguranju“, Zagreb, 1965

²⁸ А. Николоски, „Осигурување во бизнисот“, Скопје, 2005

²⁹ ЗОО, пречистен текст, „Службен весник на РМ“ бр.18/2001, 4/2002, 5/2003, 84/2008, 81/2009, 161/2009

³⁰ В.Томашиќ, „Осигурање у спољној трговини“, Београд, 1968

заеднички да ја поднесат штетата што ќе настане на нивниот имот, живот или здравје.

Суштината на осигурувањето ја чинат **4 елементи**:

1. Опасност и барање заштита од истата;
2. Пресметка на зачестеноста на опасноста по број и големина;
3. Правно уредување на односите меѓу субјектите во осигурувањето и
4. Надоместот на штетата, доколку настапи осигурениот случај.

Мора да се истакне дека дефинирањето на осигурувањето мора да се врши преку симбиоза, односно спојување на сите видови и сите негови аспекти, како од правен аспект, така и од економски, но, и од математички аспект секако, зошто само така преку еден холистички пристап, целосно може да се опфати суштината на дејноста осигурување.

4. Функции и принципи на осигурувањето

Со функционирањето на осигурувањето се исполнуваат одредени функции, без кои не може самото осигурување да постои, а принципите на осигурувањето се основните темели на кои се базира самата негова суштина. Осигурувањето не може да постои без своите функции, ниту без да се темели и надоградува на своите принципи.

4.1. Функции на осигурувањето

Осигурувањето исполнува повеќе функции. Во пазарното стопанство не може да се замисли деловното работење без формирање на резервен фонд. Постојат повеќе видови функции на осигурувањето и тоа:

1. Заштитата на имотот и животот;
2. Финансиско-мобилизаторска функција;
3. Превентивна функција
4. Социјална функција
5. Развојна и Меѓународна функција.

1. Основната функција на осигурувањето е давањето³¹ на **заштита од опасностите и ризиците кои ги загрозуваат имотот и луѓето**, а се реализира преку надомест на штета и исплата на осигурени суми.

Осигурувањето се базира на **взаемност и солидарност**. Тоа се иманенти функции кои ги има осигурувањето. Тоа се и општочовечки вредности кои се многу корисни не само за секој поединец, туку и за целото општество.

---

³¹ М. Bjelic, Osiguranje i reosiguranje, Zagreb, 2002

Чувањето на имотот е основна - примарна функција на осигурувањето, од која се изведени останатите функции. Оваа функција се остварува посредно³² и непосредно.³³

Кога станува збор за непосредното чување на имотот. Заштитата може да се прави преку посебни мерки за осигурување, со цел да обезбеди подобра заштита на имотот од вонредни економски штетни настани. Сите тие системи може да се поделат на 3 вида, и тоа:

- Систем на материјални мерки,
- Систем на намалување на премијата и
- Систем на казни.

Основната цел е **обезбедување на материјални услови** за борба против стихиите, намалување на штетите и ризиците, а со цел заштита на имотот. Тоа значи дека материјалните услови се создаваат на таков начин што еден дел од паричните средства прибрани во вид на премија се трошат за да се спречат штетните настани или доколку не можат целосно да бидат спречени, штетата да биде што помала. На пр., подигање или потпомагање при изградба на фабрики за производство на материјали што се помалку подложни на пожар или друго оштетување. Финансирањето на тие мерки за непосредно чување на имотот паѓа на товар на премијата, односно плаќањето се врши од наплатената премија.³⁴

Втора мерка за заштита на имотот е правото на **намалување на премијата** што го овозможуваат друштвата за осигурување, со цел сите сопственици на осигурените предмети да се мобилизираат што повеќе во чување на својот имот и да го штитат од настанувањето на разни штети. Намалување на премијата може да има во оние случаи кога ќе се констатира дека поради посебното внимание на осигуреникот, настанала помала штета отколку што навистина би требало да биде и на некој начин тоа доаѓа како еден вид награда за совесниот осигуреник.

Системот на санкции е третиод вид, и тој може да се остварува во случај кога ќе настане штета што е предизвикана од самиот осигуреник, тогаш осигурителот нема да исплати никаков надомест на штета, туку штетата останува на самиот осигуреник. Исто така системот на казни може да се остварува кога осигуреникот ја занемарува обврската за чување на имотот, или не ги презел сите потребни мерки. Во таков случај не се надоместува штетата и тоа е еден вид санкција за несовесниот осигуреник. Системот на санкции дејствува во насока на зголемување на премијата за сите оние

³² Тоа го има кај превентивната функција на осигурувањето

³³ Т.Беличанец, „Осигурување според законот за супервизија во осигурувањето“, Скопје, 2010

осигуреници кај кои често настанува штета. Надоместокот од осигурувањето може да се разгледува од аспект на поединецот, или од аспект на интересот на заедницата каде што надоместот служи како средство за обнова на уништениот или оштетениот имот. Со надоместот од осигурувањето се отстрануваат од заедницата штетните последици што настануваат од реализација на осигурениот штетен настан.

Значи секако осигурувањето има **функција на заштита на трети лица**. Тоа се прави на различни начин. Во многу правни системи е пропишано, задолжително осигурување од одговорност за лица и предмети на субјектите, кои без своја вина можат да претрпат штета на сопствената личност или на имотот, на пр. при користењето на сообраќајни средства. Или пак друг пр. човекот работејќи, постојано е изложен на опасности, кои му се закануваат на неговиот живот, здравје или телесен интегритет. Доколку тој истите ги заштити преку осигурувањето, ќе се заштити од евентуално останување без средства за живот, тој може да обезбеди егзистенцијална заштита на неговото семејство.

Следува пример со цел да се сфати суштината на заштитата на имотот на осигурувањето, поврзано со взаемноста и солидарноста. Пр. според некои претпоставки и пресметки, може да се пресмета дека постои опасност од избивање на пожар во некои станбени објекти. Тој ризик, според некои проценки на пр. може да ги снајде 10.000 станови, кои имаат средна вредност од на пр. 50.000 €, за секој стан. За да се заштитат од таа опасност сите сопственици ги осигуруваат становите плаќајќи премија од на пр. по 100 € или вкупно за осигурување на сите станови износот на сумата е 1.000.000 €³⁵. Доколку настане осигурен случај со ризик од пожар, и притоа на пр. изгорат 5 станови, од создадениот фонд од 1.000.000 €, осигурителот треба да исплати штета од 250.000 €³⁶. И во овој пример, остануваат 750.000 € разлика, од платените премии, исплатените штети, која разлика во овој случај ја претставува добивката за осигурителните субјекти. Така, со заедничко и солидарно вложување и осигурување на минимален, незначителен износ на повеќе лица целосно се заштитува имотот на оние кај кои ќе настапи осигурениот случај. Колку повеќе станови се осигуруваат, толку помала треба да биде премијата, односно цената на осигурувањето. Така, благодареејќи на можностите на осигурувањето, човекот не е повеќе во состојба беспомошно да и се препушти на судбината, гледајќи како пожарот, поплавата, градот, кражбата, разбојништвото и сл. неповратно му го одземаат неговиот имот, неговиот живот, оставајќи го неговото семејство без средства за живот.³⁷

³⁵ Бројот се добива кога 10.000 станови се множат со по 100 € и се добива 1.000.000 €

³⁶ Оваа бројка се добива, кога 5 се множи со 50.000 € и се добиваат 250.000€

³⁷ P.Sulejic, Osiguritelno pravo, Novi Sad, 1992

2. *Финансиско-мобилизаторска функција* на осигурувањето, како примарна функција, е економската заштита, која се однесува *наместо на штетата и исплатување на сумата на осигурување*. Осигурителот ја врши оваа функција од здружените средствата што ги исплатиле осигурениците за полисите кои имаат важност во осигурениот период. Прибраните средства од премиите за осигурување се наменски средства и стојат пократко или подолго време резервирани за остварување на оваа функција.

Со одвојувањето на овие парични средства се намалуваат парите во оптек, па оттука осигурувањето, покрај тоа што му дава сигурност и стабилност на стопанството, и антиинфлациско дејство, му дава поддршка на човекот во тешки моменти, го чува неговиот имот од ненадејни и несреќни случаи. Вршејќи ја својата финансиско-мобилизаторска функција осигурувањето претставува и извор на акумулација, која во суштина е финансиска функција.

Осигурувањето претставува елемент на стабилност, елемент на напредок и елемент на подобрување на условите за живот. Оваа функција на осигурувањето се согледува во мобилизација и концентрација на паричните средства од премиите на осигурениците, кои преку механизмот на осигурувањето, се трансферираат во крупни финансиски средства.

Осигурувањето се смета за најсовершен и најсовремен облик на штедење. Единствена разлика е волјата, која кај осигурувањето некогаш може да ја нема и да постои принуда³⁸, а додека штедењето во секој случај е со слободна одлука на субјектот.

Осигурувањето, кај осигурувањето на живот претставува вид на штедење, и тоа доколку не настапи осигурениот случај. Тоа е еден вид колективно штедење и своевиден институт за акумулирање и мобилизирање наменски уплатени финансиски средства. Еден дел од акумулацијата на средствата од осигурувањето се користат за формирање резервен фонд, т.н. фонд на сигурност, кој служи за неутрализација на отстапувањата од предвидувањата и пресметките.

Доколку во една национална економија осигурувањето се постави правилно, ако осигурувањето достигне повисоко ниво на развој и постои стабилен осигурителен систем, тоа недвосмислено ќе стане значаен фактор во обезбедувањето на финансиски средства, коишто можат да се користат во финансирањето на економскиот развој.

3. Осигурувањето остварува и *превентивна функција*. Превентивната функција е посреден *облик на чување и заштита на имотот*. Може да се остварува преку превземање на превентивни мерки изразени преку превземање на предупредување и спречување. Станува збор за

³⁸ Особено кај задолжителното, законско осигурување

отстранување на причините за настанувањето на осигурени случаи кај неживотното или животното осигурување. На пр., преземање соодветни мерки зградите да не бидат изложени на пожар, од најобични дејства како поставување на противпожарни апарати или аларми, па се до мерки кои се превземаат при самата изградба и користење на поквалитетни, поскапи и поогноотпорни материјали. Бројните обврски на договорните страни кај договорот за осигурување ги обрзуваат субјектите на преземање мерки и активности во отстранување на условите и причините за настанување на осигурениот случај, негово спречување³⁹. Според ЗОО, постојат обврски за договорните страни кај договорот за осигурување за пријавување на сите околности што се од значење за оценка на ризикот; промените на околностите од значење на ризикот; да преземаат мерки за намалување и отстранување на ризикот; да преземат сè што е во нивна моќ во спречување и намалување на штетата. Тоа значи дека превенцијата се јавува како функција на осигурувањето и како елемент во договорите за осигурување.

4. Од особена важност е **Социјалната функција на осигурувањето**, која подразбира подобрување на условите за живот. Колку е поразвиено⁴⁰ осигурувањето толку е помала евенуталната обврска на државата да дава различна економска помош на поединци или на правни лица заради настапување на одредени штетни последици, заради тоа што тие штети се покриваат од резервните фондови на осигурителите, а не од државата. Секоја сериозна и добро организирана држава заради тоа сака во што поголем број да овозможи со осигурувањето економска заштита во случај на ризици, и со тоа да се намали секој притисок на ограничените државни средства и ресурси. Заради тоа во некои случаи државата за да го поттикне осигурувањето може дури и да го субвенционира истото, преку субвенции на дел од премиите⁴¹. Во секоја нормално уредена држава, таа не интервенира преку економска помош за евенутални ризици, кои можеле да се покријат преку осигурување⁴². Затоа државата мора преку разни мерки на економската и фискалната политика да го стимулира развојот и

³⁹ М.Крстаноски, „Осигурително право“, Охрид, 2006

⁴⁰ М. Vjelic, „Osiguranje i reosiguranje“, Zagreb, 2002

⁴¹ Таков случај, беше во Македонија, 2013-14 можноста од 60% државни субвенции на премиите кај осигурувањето на земјоделските посеви.

⁴² За жал во Македонија, сèуште никако ова да заживее. Кога и да има било какви поголеми непогоди, за кои приватните сопственици можеле да ги осигураат своите имоти, а тоа не го направиле, се прави притисок врз државата да помогне, или врз другите сегменти на општеството. Тоа е од морален аспект секако оправдано, но од економски не е. Системот на пазарно стопанство не дозволува таков државен интервенционизам!

растот на осигурувањето заради нејзино растоварување од непотребните недржавни трошоци. Исполнувањето на определени општествено-социјални обврски, непосредната економска заштита и користа за сите членови на заедницата, која произлегува од финансиско-акумулациската функција на осигурувањето, даваат свој придонес во одржувањето и зголемувањето на животниот стандард на луѓето и во поддржување на општествен развој.

Социјалната компонента на осигурувањето, најевидентна е преку согледувањето на социјалното начело на меѓусебна помош.⁴³ Посредното остварување на социјалната функција на осигурувањето се врши со акумулација или по пат на осигурување. Акумулацијата на средствата се остварува преку наплатување на премии. Тие акумулирани средства се чуваат во: финансиски фондови, фондови за резерви, фондови за ризик, дури и во банки и затоа имаат најважна улога во развојот на секоја земја.⁴⁴ Со создавањето на акумулација, се остварува поголема благосостојба во материјалната база на стопанството и за социјалниот живот, преку подобрување на условите за работа, здравјето и животот на граѓаните.

Кај неживотното осигурување, на пр. доколку некој објект не е осигурен, тогаш сопственикот би можел да стане социјален случај доколку настане несреќен случај, со кој ќе се уништи неговиот имот, а со тоа и можноста за заработка или егзистенција.

5. Покрај примената на претходно наведените функции на осигурувањето, сè поголем акцент се става на **Развојната и меѓународната функција на осигурувањето**, која најдобро се остварува во рамките на високо-развиените економии. Средствата на осигурителите можат да се инвестираат и вложуваат во различни развојни програми, преку државата, преку банките, преку сопственички удели, хартиите од вредност. Голем број современи светски ризици може да се согледаат како на национално, но пред сè на меѓународно ниво. Деловните активности се интернационализирани, а преку тоа и самите ризици добиват таков карактер. Со успешното раководење на ризиците и со нивното осигурување, се намалуваат штетните последици што ги предизвикуваат, со тоа се овозможува успешно динамизирање на економскиот развој, кој преку фидбек создава услови за поуспешно управување со ризиците и посовремено организирање на осигурувањето.

Осигурувањето има меѓународно значење и улога. Тоа се остварува преку договорните односи во осигурувањето со странски елемент и преку

⁴³ Б. Милошевиќ, „Животно и здравствено осигурување“, Охрид, 2010

⁴⁴ Т. Беличанец, „Осигурување според законот за супервизија во осигурувањето“, Скопје, 2010

реосигурувањето, односно пренесување на дел од ризикот на странско осигурително друштво.

Развиениот пазар на осигурување и реосигурување се смета за еден од основните показатели за економската развиеност на една земја. Високоразвиените земји настојуваат да ги продадат своите стоки со сопствено осигурување, а да купат стоки без осигурување и да склучат сопствено осигурување на стоките од увоз. Во таква состојба, земјите во развој и земјите што немаат развиено национално осигурување и реосигурување се зависни од монополите во осигурувањето на високоразвиените пазарни економии.

4.2. Принципи на осигурувањето

За успешно остварување на своите цели и функции, осигурувањето се базира на определени принципи, односно темели, кои се фундаментални за неговото постоење. Колку подобро се познаваат принципи, толку повеќе се знае суштината на осигурувањето. Осигурувањето и неговите принципи се поврзани со ризикот⁴⁵, како еден од главните елементи на осигурувањето. Без ризик нема осигурување, и затоа принципите на осигурувањето можат да се класифицираат на следниот начин:

1. Заедница на ризикот;
2. Дисперзија на ризикот;
3. Хомогенизација на ризикот;
4. Зачестеност на ризикот;
5. Пресметка на веројатност за настапување на ризикот и
6. Селекција на ризикот.

Научната заснованост на осигурувањето се нарекува *техничка организација на осигурувањето*. Основна задача на техничката организација на осигурувањето која ја спроведува актуарската служба во осигурителното друштво се состои во остварување **рамнотежа на фондот за осигурување**, односно во **определување на вкупниот износ на парични средства кои во вид на премии треба годишно да се уплатат во тој фонд**, за да се покрие вкупниот износ на штети во текот на годината, но и да се обезбедат **потребни резерви**.⁴⁶ Тоа се прави преку определени пресметки, математички модели и формули, преку кои се придонесува за многу поголема егзакност на осигурувањето.

⁴⁵ За ризикот ќе биде поопширно обработено на стр.111

⁴⁶ М.Крстаноски, „Осигурително право“, Охрид, 2006

1. За да постои осигурување треба да постои **заедница на ризикот**, која е збир на субјекти кои врз начелата на заемност и солидарност здружуваат определен износ на средства со цел да се заштитат од настапување на ризик, кој заедно го очекуваат, за заеднички да ја поделат штетата што евентуално би настанала. Ризикот кој го очекува да настапи оваа заедница претставува основна претпоставка на осигурувањето. Во осигурувањето е особено важно, во интерес на заедницата на ризикот, оваа заедница да е што побројна. Колку е таа побројна, толку поединечниот влог во фондот за осигурување на секој субјект во таа заедница ќе биде помал, а ефектот на заштитата ист. Значи колку повеќе субјекти ќе се осигураат, толку помала премија, односно цена за осигурувањето ќе платат.

2. **Дисперзија на ризикот** е постоење на несразмерност меѓу бројот на осигурените и настанатите опасности. Тоа значи дека бројот на ист осигурен случај-пожар, поплава, сообраќајна незгода, и бројот на реализирани опасности на тој осигурен случај да се во што поголема диспропорција во корист на ненастанати опасности. Доколку не постои оваа несразмерност, односно ако ист осигурен ризик ги погоди во исто време сите членови на заедницата на ризикот, не може да се оствари целта на осигурувањето. Всушност, таквите опасности не се осигуруваат, односно не треба да се осигуруваат бидејќи нема да можат да бидат солвентни осигурителите, односно нема да можат да ги намират своите осигуреници. Значи најважно е односот меѓу настанатите и ненастанатите случаи да биде во што поголема диспропорција, односно да има што помал број на настанати осигурени случаи.

3. Заедниците на ризикот треба да се групираат според видот на ризикот, односно да се направи **хомогенизација на ризикот**. Друштвото за осигурување, ризиците треба да ги групира по сличности, а осигуреникот, сам треба да избере во која заедница на ризикот ќе се „зачлени“, во зависност од тоа што сака да заштити и колку сака да ја заштити вредноста што ја осигурува-елементарни непогоди, пожар, поплава, кражби, животна осигурување. Групирањето на ризиците за друштвата за осигурување се од важност од причини што само на тој начин најдобро може да направи пропорција, да го види соодносот меѓу одделни ризици и да ја определи висината на премиите кои можат да ги покријат тие ризици. Со групирањето на ризиците осигурителите многу подобро статистички и математички можат да ја предвидат зачестеноста на секој ризик поодделно. Кога се има таков увид, тоа ќе резултира со премии кои имаат различна висина за нивно покривање за сите различни ризици кои постојат.

4. **Зачестеноста на ризикот** е една од важните претпоставки врз кои се заснова осигурувањето. Колку е тој почест, премијата на осигурувањето

треба да е повисока и обратно. Сигурно дека ризиците не можат да се предвидат со апсолутна математичка точност, но, животот, условите, настаните, појавите, треба да бидат земени како параметри кои ќе бидат пресметувано како претпоставки. Колку тие претпоставки се поточни, толку повеќе ќе се остварат функциите на осигурувањето.

За утврдување на зачестеноста, појавата на секој ризик се применува т.н. „Закон на големите броеви“, според кој се утврдува законитоста во појавувањето на некоја појава. Според математичката дефиниција⁴⁷ „Законот на големите броеви“ потврдува дека статистичкиот аспект кој се базира на релативните фреквенции е суштината на теоријата на веројатност. Имено, фреквенциите кои се резултат на долги серии на повторувања на експериментите се приближуваат кон веројатноста на разгледуваниот настан.

На пр. се анализира некој ризик-поплава, пожар, кога, каде и колку се појавува и врз основа на тоа се утврдува можноста и бројноста на нивното настапување. Нормално дека алеаторноста како факт постои кај секое осигурување, но со анализи и обработка на поголем број случаи за една појава можат да се утврдат определени закономерности на таа појава. Притоа, појавувањето и зачестеноста на некоја појава може да се утврди поточно, доколку истата се анализира на што поголем број на случаи во низа и во што подолг временски период.

Не е само настанувањето на штетата тоа што ја определува висината на премијата. Многу зависи и од бројот на осигурените предмети кои се разгледуваат. Не е исто да се располага со еден, два или илјадници предмети на осигурување.⁴⁸ Колку помал број на предмети, толку поголеми отстапувања кај стапките на настанување на штета ќе се појават. Со порастот на податоци и разгледани предмети на осигурување, отстапувањата кај стапката на штета се намалуваат и може и да исчезнат доколку има толкав голем број. Со тоа се потврдува општоприфатениот математички докажан принцип на „Законот на големите броеви“. Тој овозможува да се добие средна или највисока очекувана вредност на разгледуваната величина. Според резултатите, мора да се напомене, дека за жал никогаш не може со 100% точност да се тврдат определени очекувања. Само во хипотетички случај кога бројот на разгледани предмети на осигурување би бил бесконечно голем, тогаш овој закон би можел да даде точна средна вредност на бараната величина. Затоа во пракса не смее никогаш цената на премијата да се базира само на некаква

⁴⁷ Н.Речкоски, В.Речкоски, „Веројатност и Анализа на ризик“, Охрид, 2017

⁴⁸ М.Бјелиќ, „Osiguranje i reosiguranje“, Zagreb, 2002

проектирана средна вредност, бидејќи многу отстапувања ќе се појават во пракса.

5. Со **Пресметката на веројатноста** се определуваат можностите, веројатноста за настанување на еден ризик, односно осигурен случај. Со помош на веројатноста се даваат податоци за можните очекувања за настапување на определен настан во рамките на ограничен број на исти можни настани. Помеѓу извесноста дека некој настан нема да настапи и извесноста дека мора да настапи се добива мерен број кој го покажува степенот на веројатноста за настапување на еден настан. На пр. колкава е веројатноста со фрлање коцка зар да се добијат единица, двојка, тројка, или шестка? За сите случаи има иста веројатност. За сите случаи има различни формули. Математиката се користи многу во осигурувањето и затоа сите што мислат да се занимаваат со оваа дејност и да се успешни мора да имаат успех и во одредени математички операции.

6. Преку **селекцијата на ризикот**, осигурителот, сам оценува дали определен ризик ќе го преземе или не, во зависност од тоа дали со премиите што ги наплатува ќе одржува или нема да одржува рамнотежа меѓу приходите и расходите, односно дали ќе може да ги покрие ризиците што ќе настапат. Односно сам одлучува дали ќе прифати осигурување на некаков предмет. Секој субјект нормално е да сака да работи со определена добивка. Единствено ова правило не важи кај задолжителното, законско осигурување, каде друштвото за осигурување не може да одбие осигурување на такви ризици кои ги покрива ова осигурување.

II ДЕЛ - ПОИМ, ИЗВОРИ НА ОСИГУРИТЕЛНО ПРАВО, ВИДОВИ ОСИГУРУВАЊЕ

1. Осигурително право како посебна правна дисциплина

Врз основа на сè она што беше споменато погоре во оваа книга, мора да се истакне, дека осигурувањето, особено неговиот правен аспект претставува проширено поле за истражување, а и функционирање во рамките на правниот систем. Затоа мора да постои посебна правна гранка која го изучува овој дел. Со задоволство морам да истакнам, без никаква претенциозност дека за првпат во Македонија, ваков наставен предмет се вовеле токму на Факултетот за туризам и угосителство во Охрид, во исто време кога беше оформена посебна студиска програма и оддел за осигурување. Потребата од ваква правна гранка, од содржински аспект, ја структурираа слободно може да се каже пионерите на оваа правна гранка и наука во Македонија, Проф. Д-р Миладин Крстаноски, кој за жал не е меѓу нас, и јас, Проф.д-р Ристо Речкоски, тогаш вработен како асистент на Факултетот. За првпат програмата за осигурување започна во учебната 2000/2001. Од денешна перспектива, морам да кажам дека се гордеам што сум бил дел од тоа. Оваа одлука се покажа како оправдана и во годините што следуваа навистина се повеќе се зголемуваше како бројот на студенти од оваа област, така и на дипломирани, следеше програма за Втор циклус на студии, значи магистерски студии, а од неодамна на Факултет има и Програма за Докторски студии од осигурување.

Особено се гордеам и со фактот дека јас, Проф.д-р Ристо Речкоски, сум бил и сум Едукатор на сите лиценцирани осигурителни брокери и застапници во осигурувањето во Македонија, од појавата на оваа едукација, бидејќи сум вклучен во оваа програма уште од нејзиното запонување во 2008 г., најпрвин преку Минстерството за финансии, а од 2009 г. од кога се формира Агенцијата за супервизија на осигурувањето, преку неа, па се до денес, во делот за осигурителното право. Значи сите оние лиценцирани брокери и застапници, кои имаат лиценца и кои ги положиле испитите за брокери и застапници, односно заклучно со јуни 2020 г. тој број е 1855 лиценцирани застапници во осигурувањето и 608 лиценцирани осигурителни брокери. Сите тие поминале преку овие обуки, за различни модули, кои ги водеа различни колеги, професорски кадар на нашиот Факултет, и тоа: Проф. д-р Јован Стојаноски, нашиот драг колега и Градоначлник на Охрид, кој за жал не е веќе меѓу нас, Проф. д-р Миладин

Крстаноски, исто така, Проф. д-р Цветко Андреески, Проф. д-р.Братислав Милошевиќ, Проф.д-р Деса Косаркоска, Проф.д-р Даниела Милошоска, Проф. д-р Ивица Смилковски, Проф. д-р Катерина Ангелевска-Најдеска, како и Проф.д-р Васко Речкоски, кој беше вклучен во обуката за актуари. Цел овој кадар на предавачи и едукатори е од на нашиот Факултет за туризам и угосителство од Охрид.

Секако тоа паралелно со зголемената улога на осигурувањето во Македонија, развојот од сите аспекти, а круна на сето тоа беше и назначувањето на кадар од нашиот Факултет за да биде Претседател на Советот на експерти на Агенцијата за супервизија на осигурување на Македонија, Проф. Д-р Клите Попоски, кој од основањето на ова регулаторно тело за осигурување, во 2009 г., во период од два мандати по 5 години, одлично ја извршуваше оваа функција, што впрочем е само потврда за важноста на нашата институција за оваа дејност на пошироко ниво. Многубројните успешни студенти кои ја завршија оваа програма, денес се успешни менаџери од оваа област, дел од нив вработени високо во различните видови друштва од осигурувањето, дел од нив вработени во Агенцијата за супервизија за осигурување, а дел во други компатибилни дејности. Значи повеќе од полн погодок беше оваа програма, и останува да биде и да се развива и во иднина. Секако дека Осигурителното право, е еден од трите столбови на истата.

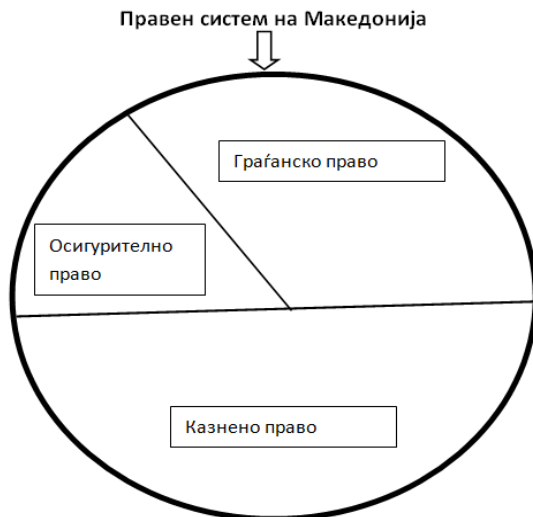
Правниот систем⁴⁹ на Македонија претставува систематизиран и комплексен збир на сите норми со кои се уредува целокупноста на сите односи. Како и секој сложен систем, така и правниот систем го сочинуваат различни гранки на правото, кои се меѓусебно поврзани, иако имаат различни предмети и методи на свое регулирање, сепак деловите го прават системот да функционира, и *vice versa*, без системот деловите не можат да бидат функционални и да егзистираат. Секоја правна гранка го афектира системот, а нормално и целокупниот систем има голем импакт врз секоја правна гранка одделно. Тоа графички најдобро се гледа на Сликите бр.1 и 2 подолу, каде е претставен целокупниот правен систем како еден круг, кој го сочинуваат различни делови, различни по големина, и каде двонасочно е влијанието и меѓусебниот *feedback*, такашто, доколку некој од деловите би немало, тогаш тоа нема да биде круг, односно нема да биде систем, а и доколку некој дел е надвор од кругот тој дел нема посебно значење и не претставува посебен ентитет.

Како и сите други правни дисциплини, така и Осигурителното право, како посебна гранка на правото, е дел од целосниот правен систем на Македонија, и заради тоа има допирни точки со различни правни

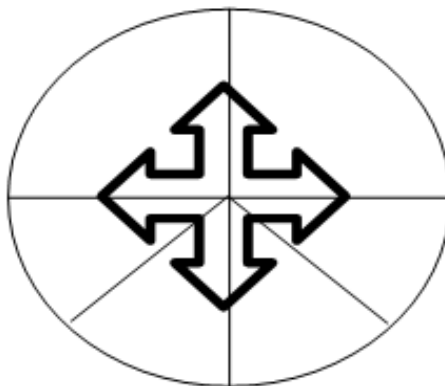
⁴⁹ Р.Речкоски, „Граѓанско право“, Охрид, 2011

дисциплини, правни гранки, и правни области во Македонија. Со оглед на тоа што правото е систем, тоа значи дека тој систем е составен од повеќе елементи, кои меѓусебно функционираат во целина, и дека системот не може да постои без неговите делови, но и деловите без систем не можат да постојат. Тоа е прикажано на Сликите бр. 1 и 2 подолу.

Осигурителното право, пред се спаѓа во областа на граѓанското право, заради тоа што претставува посебен облигационен однос, односно договор, но и штетата како иманентен дел на осигурувањето е дел од облигационите односи. Исто така функционирањето на друштвата за осигурување, реосигурување, осигурително-брокерски работи, и работи на застапување во осигурувањето е дел од трговското право, кое спаѓа во граѓанско правната материја. Со управното право има допирни точки, во однос на посебната управна постапка пред Агенцијата за супервизија на осигурувањето, како и поведувањето на управниот спор. Со финансиското право допирните точки се секако во делот на финансирањето на јавниот долг, како и финансирањето на самите деловни субјекти. Осигурителното право има допирни точки и со казненото и прекршочното право, особено во делот за казнените дела и прекршоците од областа на осигурувањето.

Слика бр. 1. Осигурителното право како дел од правниот систем на Македонија

Слика бр. 2. Интеракција меѓу Правниот систем и правните гранки во него

Врз основа на ова, може да се заклучи дека, **Осигурителното право е правна дисциплина која што се занимава со проучување на правната положба на субјектите во остварувањето на нивните права и обврски во осигурувањето.**

Предмет на осигурителното право претставуваат:

- **Правните начела, функциите и елементите на осигурувањето;**

- **Субјектите во осигурувањето;**
- **Договорите** за осигурување **и правата и обврските** на договорните страни;
- **Штетата** како конститутивен елемент на осигурувањето,
- **Осигурителните деликти-казнени дела и прекршоци,** и
- Сите други правни односи кои настануваат во врска со осигурувањето или се последица на истите.

2. Извори на Осигурителното право

Самиот поим „извори на правото“, асоцира и означува од каде правото потекнува, од каде извира, од каде ја црпи својата основа и сила. Во сите правни дисциплини, а со тоа и кај осигурителното право, постојат вакви извори и постјат различни поделби на самите извори. Најчеста и најкористена поделба е на: материјални и формални.

2.1. Материјални извори на Осигурителното право

Во овој правно-политички систем кој го има Македонија, едно од фундаменталните начела е поделбата на власта на: законодавна, извршна и судска.

Носител на законодавната власт е Собранието на Македонија, носители на извршната власт се Владата на Македонија и Претседателот на Македонија, а носители на судската власт се судовите низ различен степен и нивоа кои постојат во Македонија.

Таа поделба значи распределба на моќта помеѓу различните структури на власта, со што една со друга се контролира и не дозволува да има систем каде било која од трите треба да се наметне над другата. Идејата е да се воспостави т.н. *check and balance*, структурирано *de lege*, односно според Уставот, но, свесни за дискрепанцата меѓу она што е уставна материја, и реалната состојба, факт е дека во Македонија, уште од промовирањето на ова уставно начело во 1991 г., еден дел на извршната власт-Владата, ја наметнува својата моќ и позиција над другите две, иако законодавната власт е таа која е избрана директно од граѓаните на избори. Реално оние кои ја имаат законодавната и извршната власт ја имаат и реалната моќ во една држава преку донесување на различни правни акти, да владеат на одреден начин и според свои замисли, идеи. За да владееш треба да имаш концепт, идеја, која треба да ја реазлираш преточено во правен акт низ соодветна процедура.

Материјалните извори на правото⁵⁰ имаат две компоненти и тоа: **објективен материјален извор**, кој го претставува општествено-економското уредување во една земја, како и неговото правно изразување; како и **субјективен материјален извор**, кој ја претставува волјата на оние што владеат за правно нормирање на определени односи. Односно, тоа значи дека материјални извори на правото се волјите на оние кои ја имаат законодавната и извршната власт, со цел преземање на определени дејствија за регулирање на дадени односи, на соодветен начин.

Оттука, мора да се нагласи дека **Материјален извор на осигурителното право, е волјата на оние кои ја имаат извршната и законодавната власт во определен момент во една држава**. Ако се има во предвид дека секое право, а особено осигурителното право⁵¹, сè повеќе се унифицира и му се дава меѓународен елемент, материјален извор на осигурителното право покрај волјата на извршната и законодавната власт во една земја претставува и **меѓународната волја изразена преку ратификувани или применувани меѓународно-правни акти**.

Зошто е важна волјата, но, не секоја волја, туку само волјата на оние што ја имаат власта? Заради тоа што без волја не може да има никаква реализација на било што во животот, а врз основа на тоа и во правото. Оние кои пледираат да бидат власт, врз основа на своја Програма, ги информираат гласачите, за тоа какви чекори би презеле кога би биле власт. Значи ја искажуваат својата волја да направат различни чекори кога би имале власт. И до тука тоа е обична волја на некој политички субјекти. Од кога граѓаните на слободни, непосредни избори, ќе ги изгласаат претставниците на некоја партија, за свои народни избраници, значи од кога стануваат власт, нивната волја добива на тежина во смисла на тоа што, би требало сè она што го ветило и искажале како волја, истото да го спроведат на дело и да функционира во пракса. Затоа без волја нема носење на било каков акт, и затоа волјата е таа што е основа за сè. Но, не секоја волја е правно релевантна. Може некој поединец, или група да има поинаква волја за решавање на некаков проблем, на поинаков начин, но тие што ја имаат власта, нивната волја е таа што одлучува. Така функционира парламентаризмот и демократија, како владеење на мнозинството, иако постојат современи погледи за можноста за поинакви уредувања, но, на тоа немам намера да се осврнувам во оваа книга. На пр. една Влада X има идеја да воведо задолжително животно осигурување во Македонија, и тоа е предуслов значи волја. Е сега таа волја за да се

⁵⁰ Р.Речкоски, „Граѓанско право“, Охрид, 2011

⁵¹ Впрочем како што е споменато и погоре, една од функциите е меѓународната

оствари и да профункционира, мора да се донесе некаков акт, закон, кој ќе ја предвиде таа идеја и волја, нормално во соодветна постапка и пред Законодавниот Дом. Тој акт е формалниот извор на осигурителното право. Друг пр. друга Влада Y има идеја дека животното осигурување не треба да биде задолжително, и таа го укинува тој акт и носи поинаков. Значи и материјалните и формалните извори се две страни на еден медал, бидејќи не може да постојат правни акти, без волја, и обратно волја како волја сама без акти нема никакво влијание, и затоа мора да се разгледуваат заедно во една симбиоза.

2.2. Формални извори на Осигурителното право

Од материјалните произлегуваат формалните извори. Од волјата на оние кои ги имаат законодавната и извршната власт, произлегуваат правните акти, како формални извори на Осигурителното право. Значи, **Формалните извори на Осигурителното право се нормативен израз, облик на изразување на волјата на оние што се на власт изразена низ осигурително-правни норми.** Нормата мора некој да ја креира, да ја напише во соодветна форма. Формалните извори на правото претставуваат **надворешен нормативен израз, облик, форма на имплементирање на материјалните извори,** односно на волјата на создавачите на правото преку соодветни правни норми кои функционираат во правниот живот. Формалните извори претставуваат отелотворување на материјалните извори на правото.

Кај формалните извори, има повеќе класификации, и тие можат да се поделат според повеќе различни критериуми, како што се: начинот на нивното донесување, територијалното важење, областа што ја регулираат, рокот на важење. Најиздржани и најзначајни класификации се оние кои формалните извори ги делат на:

1. Национални и меѓународни формални извори;
2. Принудно-правни и автономни формални извори и
3. Пишувани и напишувани формални извори.

1. **Национални формални извори** на осигурителното право се оние извори кои, како различни правни норми се донесени, некои од законодавната власт, а некои од извршната власт во Македонија, а **Меѓународни формални извори** се оние, кои се донесени од наднационални тела, организации, како на пр. Обединети Нации, Органи на ЕУ, Европски асоцијации од областа на осигурувањето и супервизијата, а такви извори се: конвенциите, меѓудржавните договори, спогодби, меѓународните узанси.

2. **Принудно-правни прописи** како формални извори се оние прописи од национален или меѓународен карактер кои на субјектите на осигурителното право им наложуваат задолжителни обврски во осигурително-правните односи, како што кажува и самиот збор, значи ги принудуваат на определено решавање и тоа на статусните односи, облигационо-правните односи. **Автономни или диспозитивни формални извори** на осигурителното право се оние правни норми кои ги донесуваат субјектите на осигурителното право врз основа на своја, сопствено изразена волја, и во нив најмногу доаѓа до израз нивната слобода за уредување на определена материја од нивното работење. Мора да се нагласи дека овие извори, мора да се базираат на некој принудно-правни извор. За да може слободно да се регулира некоја материја на даден начин, таа слобода мора да ја дава Уставот, некој закон или подзаконски акт. Автономни извори се тие кои се носат обично во рамките на т.н. Коморско, еснафско работење на субјектите во осигурителното право и такви се: различни Општи услови за работење за различни класи на осигурување, Посебни и Дополнителни услови, Тарифи.

3. **Пишувани формални извори** на осигурителното право се сите позитивно - правни прописи кои ја уредуваат материјата на уредување на односите во областа на осигурувањето, а кои се донесени, односно ратификувани од Собранието на Македонија, како законодавна власт, како и другите подзаконски акти донесени од извршната власт. **Непишувани извори** на осигурителното право се обичаите и обичајните правила во осигурувањето од домашен и меѓународен карактер.

Најоперативна поделба на изворите на Осигурителното право е на:

- Општи извори на осигурителното право;
- Извори од автономното право на друштвата за осигурување;
- Меѓународни извори,
- Договори за осигурување и
- Други извори.

2.2.1. Општи извори на Осигурителното право

Пред да се премине на општите извори на осигурителното право, најдобро е во кратки црти да се елаборира правната хиерархија. Значи секој правен систем има своја хиерархиска поставеност. Највисоко на пирамидата се наоѓа Уставот, потоа законите, и подзаконските акти⁵², како што е прикажано на Слика бр. 3. Во чл. 51 од Уставот на Македонија, се вели

⁵² Р.Речкоски, „Граѓанско право“, Охрид, 2011

дека законите мораат да бидат во согласност со Уставот, а сите други прописи со Уставот и со закон. Секој е должен да ги почитува Уставот и законите.

Слика бр. 3. Хиерархија во правниот систем

Заради правната хиерарија, значи на највисокото место во *општите извори на осигурителното право* спаѓаат:

1. **Уставот** на Македонија⁵³;
2. **Различните закони** од областа на осигурувањето како **основни извори** и тоа: Законот за супервизија на осигурување;⁵⁴ Законот за задолжително осигурување во сообраќајот;⁵⁵ Законот за облигационите односи-ЗОО⁵⁶; Законот за трговските друштва⁵⁷.
3. Исто така има и **дополнителни законски извори**, кои се поврзани со осигурувањето: Законот за пензиското и инвалидското

⁵³ Устав на Република Македонија, „Службен весник на РМ“, бр. 52/91, 1/92,31/98, 91/01, 84/03, 107/05, 3/09

⁵⁴ Закон за супервизија на осигурување, „Службен весник на РМ“, бр. 27/2002, 84/2002, 98/2002, 33/2004, 88/2005, 79/2007, 8/2008, 88/2008, 56/2009, 67/2010, 44/2011, 112/2011, 7/2012, 30/2012, 45/2012, 60/2012, 64/2012, 23/2013, 188/2013, 43/2014, 112/2014, 153/2015, 192/2015, 23/2016, 83/2018, 198/2018, 101/2019, 31/2020

⁵⁵ Законот за задолжително осигурување во сообраќајот, Неофицијален пречистен текст, „Службен весник на РМ“ бр. 88/2005, 70/2006, 81/2008, 47/2011, 135/2011, 112/2014, 145/2015, 220/2019

⁵⁶ ЗОО, пречистен текст, „Службен весник на РМ“ бр.18/2001, 4/2002, 5/2003, 84/2008, 81/2009, 161/2009

⁵⁷ Закон за трговските друштва, „Службен весник на РМ“, бр.28/2004, 84/2005, 25/2007, 87/2008, 42/2010, 47/2010, 24/2011, 166/2012, 70/2013, 119/2013, 120/2013, 187/2013, 38/2014, 41/2014, 138/2014, 88/2015, 192/2015, 6/2016, 30/2016, 61/2016, 64/2018, 120/2018, 195/2018, 293/2018

осигурување⁵⁸, Законот за задолжително капитално финансирано пензиско осигурување⁵⁹; Законот за доброволно капитално финансирано пензиско осигурување⁶⁰, Законот за исплата на пензии и пензиски надоместоци од капитално финансирано пензиско осигурување⁶¹; Законот за здравствено осигурување⁶², Законот за доброволно здравствено осигурување⁶³.

4. **Подзаконските акти:** уредби, насоки, упатства, донесени од Владата или Министерствата при разработка на законите, а секако дека и различни Одлуки, Правилници и Тарифи, како подзаконски акти донесени од Агенцијата за супервизија на осигурувањето.

2.2.2. Уставот на Македонија, како извор на осигурителното право

Уставот претставува основен, највисок и најважен правно-политчки акт во секој земја, бидејќи ги регулира основите на секој поредок. Во Македонија, Уставот⁶⁴ којшто е донесен на 17.11.1991 г. е фундамент, претставува еден од најдемократските устави во светот. Особено ова се однесува на основните човекови слободи и права, кои заземаат едно од централните места и сочинуват повеќе од 1/3 од Уставот на Македонија. На ова се додаваат и вкупно 31 амандман кои досега се донесени на Уставот и тоа во 1992 г., во 1998 г., во 2001 г., 2003 г., 2005 г., 2009 г.

⁵⁸ Закон за пензиско и инвалидско осигурување, „Службен весник на РМ“, бр. 98/12, 166/12, 15/13, 170/13, 43/14, 44/14, 97/14, 113/14, 160/14, 188/14, 20/15, 61/15, 97/15, 129/15, 147/15, 154/15, 173/15, 217/15, 27/16, 120/16, 132/16, 35/18, 220/18 и 245/18, 180/19 и 275/19, 31/2020

⁵⁹ Закон за задолжително капитално финансирано пензиско осигурување, „Службен весник на РМ“, бр. 29/2002, 85/2003, 40/2004, 113/2005, 29/2007, 88/2008, 48/2009, 50/2010, 171/2010, 36/2011, 98/2012, 13/2013, 164/2013, 44/2014, 192/2015, 30/2016

⁶⁰ Закон за доброволно капитално финансирано пензиско осигурување, „Службен весник на РМ“, бр. 7/2008, 124/2010, 71/2011, 13/2013

⁶¹ Закон за исплата на пензии и пензиски надоместоци од капитално финансирано пензиско осигурување, „Службен весник на РМ“, бр. 11/2012, 147/2015, 30/2016

⁶² Закон за здравствено осигурување, „Службен весник на РМ“, бр. 25/2000, 96/2000, 50/2001, 11/2002, 31/2003, 84/2005, 37/2006, 18/2007, 36/2007, 82/2008, 98/2008, 6/2009, 67/2009, 50/2010, 156/2010, 53/2011, 26/2012, 16/2013, 91/2013, 187/2013, 43/2014, 44/2014, 97/2014, 112/2014, 113/2014, 188/2014, 20/2015, 61/2015, 98/2015, 129/2015, 150/2015, 154/2015, 192/2015, 217/2015, 27/2016, 37/2016, 120/2016, 142/2016

⁶³ Закон за доброволно здравствено осигурување, „Службен весник на РМ“, бр.145/2012, 192/2015

⁶⁴ Устав на РМ, „Службен весник на РМ“, бр. 52/91, 1/92, 31/98, 91/2001, 84/2003, 107/2005, 03/2009

Преку уставните норми се даваат најосновните насоки за функционирање на еден систем. Истото тоа важи и за основните постулати на Осигурителното право, кои се регулираат низ уставните норми. Уставот го донесува Собранието на Македонија, во посебна постапка.

Следува осврт на некои основни одредби од Уставот, кои се значајни за Осигурителното право.

Така според чл. 8 од Уставот на Македонија, таму се сместени темелните вредности на уставниот поредок, а тие се:

- Основните слободи и права на човекот и граѓанинот признати во меѓународното право и утврдени со Уставот;
- Слободното изразување на националната припадност;
- Владеењето на правото;
- Поделбата на државната власт на законодавна, извршна и судска;
- Политичкиот плурализам и слободните, непосредни и демократски избори;
- ПРАВНАТА ЗАШТИТА НА СОПСТВЕНОСТА⁶⁵;
- СЛОБОДАТА НА ПАЗАРОТ И ПРЕТПРИЕМНИШТВОТО;
- ХУМАНИЗМОТ, СОЦИЈАЛНАТА ПРАВДА И СОЛИДАРНОСТА;
- Локалната самоуправа;
- Уредувањето и хуманизацијата на просторот и заштитата и унапредувањето на животната средина и природата и
- Почитување на општоприфатените норми на меѓународното право.

За да на крај се каже дека во Република Македонија слободно и дозволено е сè што со Устав и закон не е забрането. Тоа е многу пошироко отколку формулацијата дека сè е забрането што не е дозволено иако за некој можеби изгледа исто, но, тоа е многу многу различно. Ова како темел, на тоа дека навистина се работи за еден од најдемократските устави во светот.

Како што се гледа во чл. 8 кајшто се споменуваат темелните вредности на уставниот поредок во алинеите 6, 7, и 8 директно се споменуваат темелните вредности кои имаат директно влијание врз Осигурителното право во Македонија. Тоа значи се:

- Правната заштита на сопственоста, што значи апсолутна неповредливност, и третирање на сопственоста како свето и неповредливо право, со акцентирање на приватната сопственост, но секако и заштита на другите видови сопственост.

---

⁶⁵ Седмата, осмата и деветтата темелна вредност се особено значајни за Осигурителното право и затоа се посебно обележани.

- Слободата на пазарот и претприемништвото, како фундамент за воспоставување на економски систем на пазарна економија, и капиталистички вредности и
- Хуманизмот, социјалната правда и солидарност, пред се како општочовечки принципи, но од аспект на осигурувањето секако дека тоа е неговата суштина, преку начелата на взаемност и солидарност, вложување на определени средства во даден фонд, заради надомест на некаква идна штета која би настанала доколку биде повредена некоја материјална или нематеријална човечка вредност.

Во чл. 15 од Уставот, се гарантира правото на жалба против поединечните правни акти донесени во постапка во прв степен пред суд, управен орган или организација или други институции што вршат јавни овластувања. Правото на жалба е основно правно начело, кое овозможува контрола на работењето на одредени институции, органи, и субјекти. Со ова начело се зголемува правната сигурност на сите субјекти во една држава, заради тоа што секој знае дека има можност за проверка на одредени одлуки на повисоко ниво. Никој не може да биде арбитререн, и самоволен при одлучувањето. Секој мора да работи во согласност со правото. Ова е важно за Осигурителното право заради, специфичната постапка пред Агенцијата за супервизија на осигурувањето, каде има еден вид посебна управна постапка, кога се решава во втор степен во таа постапка, по приговор или барање на субјектите, но секако и можноста за поведување на управен спор со тужба пред Управниот Суд на Македонија.

Според чл.24, секој граѓанин има право да поднесува претставки до државните органи и другите јавни служби и на нив да добие одговор. Граѓанинот не може да биде повикан на одговорност, ниту да трпи штетни последици за ставовите изнесени во претставките, освен ако со нив не сторил кривично дело. Ова асполутно оди во прилог на можноста да се поднесуваат различни претставки и поднесоци од различните субјекти во Осигурителното право до Агенцијата за супервизија на осигурување, како надлежен орган.

Одредбата содржана во чл. 34, кажува дека граѓаните имаат право на социјална сигурност и социјално осигурување утврдени со закон и со колективен договор.

Според чл. 30 од Уставот, се гарантира правото на сопственост и правото на наследување. Сопственоста создава права и обврски и треба да служи за добро на поединецот и на заедницата. Никому не можат да му бидат одземени или ограничени сопственоста и правата кои произлегуваат од неа, освен кога се работи за јавен интерес утврден со закон. Во случај на експропријација на сопственоста или во случај на ограничување на

сопственоста се гарантира праведен надомест, кој не може да биде понизок од пазарната вредност.

И Уставот ги изедначува домашните со странските субјекти во поглед на правото на стекнување на сопственост. Така според чл. 31, странско лице во Македонија може да стекнува право на сопственост под услови утврдени со закон. Особено е важно во Осигурителното право, заради тоа што осигурителниот сектор во Македонија, 87,29 %⁶⁶ го сочинуваат субјекти кои имаат странски капитал што е од особена важност, а само 12,67% е домашен капитал. Овој идникатор најдобро кажува зошто е толку важен осигурителниот сектор, за странскиот капитал – тоа е заради неговата можност уште повеќе да се развива и да акумулира капитал.

Секој граѓанин може да се повика на заштита на слободите и правата утврдени со Уставот пред судовите и пред Уставниот суд на Македонија во постапка заснована врз начелата на приоритет и итност. Се гарантира судска заштита на законитоста на поединечните акти на државната управа и на другите институции што вршат јавни овластувања. Граѓанинот има право да биде запознат со човековите права и основни слободи и активно да придонесува, поединечно или заедно со други за нивно унапредување и заштита, според чл. 50 од Уставот.

Чл. 55 од Уставот ја гарантира слободата на пазарот и претприемништвото. Републиката обезбедува еднаква правна положба на сите субјекти на пазарот. Таа презема мерки против монополската положба и монополското однесување на пазарот. Слободата на пазарот и претприемништвото можат да се ограничат со закон единствено заради одбраната, зачувување на природата, животната средина или здравјето на луѓето. Значи еднаков и фер однос кон сите субјекти на пазарот, без никакво фаворизирање на било кого.

Сопственоста и трудот се основа за управување и учество во одлучувањето. Учеството во управувањето и одлучувањето во јавните установи и служби се уредува со закон и врз принципите на стручност и компетентност, според чл. 58, што ја дава основата за менаџирањето.

Според чл. 59, на странските вложувачи им се гарантира правото на слободно изнесување на вложениот капитал и добивката. Правата стекнати врз основа на вложениот капитал не можат да се намалуваат со закон или друг пропис. Ова е есенцијална одредба, за сите субјекти кои имаат странски капитал, и се учесници на осигурителниот пазар, а кажано е погоре, дека нивниот процент е највисок од сите други сектори во државата, значи скоро 88%.

---

⁶⁶ Според Извештајот за состојбата и движењата на осигурителниот пазар во 2018 година, АСО, 2019

Сите овие нотирани одредби од највисокиот правен акт на државата, Уставот имаат соодветно влијание и даваат основа за регулирање на материјата од областа на Осигурителното право.

2.2.3. Законите како извор на осигурителното право

Законите според хиерархијата се втори извори по хиерахија на Осигурителното право, но, според регулацијата на материјата го заземаат најзначајното место, заради тоа што најголемиот и најважниот дел од материјата на Осигурителното право се наоѓа токму во различните закони. Законите се општи акти кои ги донесува Собранието во соодветна постапка и со соодветно потребно мнозинство гласови, во зависност од тоа дали е потребно релативно, апсолутно или квалификувано мнозинство на гласови од вкупниот број на пратеници.

Како што е напоменато и погоре, има два типови на закони кои се извори на Осигурителното право, и тоа **Основни извори**, кои се генерални и се однесуваат на осигурувањето како целина, такви се:

- Законот за супервизија на осигурување;
- Законот за задолжително осигурување во сообраќајот;
- Законот за облигационите односи-ЗОО и
- Законот за трговските друштва.

Исто така има и **дополнителните законски извори**, кои се поврзани со осигурувањето:

- Законот за пензиското и инвалидското осигурување;
- Законот за задолжително капитално финансирано пензиско осигурување;
- Законот за доброволно капитално финансирано пензиско осигурување;
- Законот за исплата на пензии и пензиски надоместоци од капитално финансирано пензиско осигурување;
- Законот за здравствено осигурување;
- Законот за доброволно здравствено осигурување.

1. **Законот за супервизија на осигурување**⁶⁷, ги вградува принципите и стандардите за осигурување на Меѓународната асоцијација на осигурителни супервизори-*IAIS*, како и директивите за осигурување на ЕУ. Со Законот се регулирани основањето и работењето на друштвата за

⁶⁷ Закон за супервизија на осигурување, „Службен весник на РМ“, бр. 27/2002, 84/2002, 98/2002, 33/2004, 88/2005, 79/2007, 8/2008, 88/2008, 56/2009, 67/2010, 44/2011, 112/2011, 7/2012, 30/2012, 45/2012, 60/2012, 64/2012, 23/2013, 188/2013, 43/2014, 112/2014, 153/2015, 192/2015, 23/2016, 83/2018, 198/2018, 101/2019, 31/2020

осигурување, управувањето со ризици, улогата на овластените актуари, водењето на деловните книги и извештаи, внатрешната и надворешната ревизија, застапувањето и посредувањето во осигурувањето, супервизијата на друштвата за осигурување, постапката за донесување решенија од страна на Агенцијата за супервизија на осигурувањето-АСО, работата на осигурителните и реосигурителните пулови, соработката со надзорни органи и тела на ЕУ, како и казнените одредби.

Со него се уредуваат уредуваат условите под кои можат да се вршат работите на осигурување на живот, неживотно осигурување и реосигурување, работите на застапување во осигурувањето, осигурително брокерските работи, основањето, работењето, супервизијата и престанокот со работа на трговските друштва за осигурување и реосигурување, осигурителните брокерски друштва и друштвата за застапување во осигурувањето како и основањето и работењето на Агенцијата за супервизија на осигурување-АСО. Според овој закон, право на осигурување во Македонија имаат, правните лица и физичките лица кои вршат дејност и граѓаните, и можат да се осигуруваат во друштвата за осигурување основани согласно со закон. Друштвото за осигурување секогаш мора да биде основано како Акционерско Друштво-А.Д., со седиште во Македонија.

Друштвото за осигурување може да врши само работи на осигурување и/или реосигурување. Во овој закон има одредба која вели дека задолжителното осигурување се уредува со закон. Работите на осигурување се склучување и исполнување на договори за:

- Осигурување на живот и неживотно осигурување;
- Соосигурување и
- Пасивно реосигурување.

Работите на реосигурување се склучување и исполнување на договори за реосигурување, од страна на друштвата за осигурување, регистрирани за активно реосигурување, на вишоците на ризици над нивото на максимално покритие на друштвата за осигурување.

Во рамките на работите на осигурување и реосигурување, друштвата за осигурување можат да ги вршат следните работи директно поврзани со работите на осигурување:

- Посредување во договарање на осигурување и реосигурување;
- Операции со фјучерс договори, опции, како и други слични финансиски инструменти, доколку истите се користат како обезбедување од ризици настанати како резултат на флукуации на девизниот курс и каматните стапки;
- Снимање на ризици;
- Снимање и проценка на штети;

- Посредување при продажба и продажба на остатоците од осигурени оштетени предмети;
- Воведување мерки за спречување, намалување и отстранување на штетите и ризиците кои претставуваат опасност во неживотното осигурување;
- Укажување правна помош во осигурувањето и реосигурувањето и укажување на други интелектуални и технички услуги поврзани со работи на осигурување и реосигурување.

2. **Законот за задолжително осигурување во сообраќајот**⁶⁸ предвидува поголема заштита на интересите на оштетените лица во сообраќајни незгоди преку зголемување на сумите на осигурување и нивно постепено, по однапред законски дефинирани фази, усогласување со сумите на осигурување усвоени со Директивите на ЕУ, регулирање на роковите за пријавување и надомест на штети од страна на друштвата за осигурување, утврдување на правото на посредување-медијација, стриктно регулирање на надлежностите на Гарантниот фонд, промена на начинот на утврдување на тарифите на премии преку формирање Комисија за осигурување од автомобилска одговорност, како и олеснување на прекуграничното давање осигурителни услуги преку воспоставување т.н. овластен претставник за штети и воспоставување Служба за надомест на штети⁶⁹.

Со овој закон се регулираат следните работи важни за осигурувањето:

- Договорот за задолжително осигурување;
- Правото за поднесување на барање за надомест на штета;
- Минималните суми на осигурување;
- Обврските на друштвата за осигурување и осигурениците;
- Незгодите случени надвор од територијата на Македонија;
- Националното Биро за Осигурување-НБО;
- Гарантниот фонд, и
- Состав и надлежности на Комисијата за автоодговорност.

Секој пловен објект со механички двигател и пливачки објекти дефинирани во согласност со Законот за внатрешна пловидба⁷⁰ и сите возила на моторен погон и приклучни возила дефинирани во согласност со

---

⁶⁸ Законот за задолжително осигурување во сообраќајот, Неофицијален пречистен текст, „Службен весник на РМ“ бр. 88/2005, 70/2006, 81/2008, 47/2011, 135/2011, 112/2014, 145/2015, 220/2019

⁶⁹ Овие две решенија ќе се актуализираат во моментот на стапување на Македонија во ЕУ

⁷⁰ Закон за внатрешната пловидба, „Службен весник на РМ“, бр. 55/2007, 26/2009, 22/2010, 23/2011, 53/2011, 155/2012, 15/2013, 137/2013, 163/2013, 42/2014, 166/2014

Законот за возила⁷¹ ќе подлежат на задолжително осигурување од автоодговорност.

Со законот за задолжително осигурување во сообраќајот се уредува задолжителното осигурување во сообраќајот на:

- Патници во јавен превоз од последици на несреќен случај-незгода;
- Сопственици односно корисници на моторни и приклучни возила;
- Сопственици, односно корисници на воздухоплови;
- Сопственици, односно корисници на бродови, односно чамци на моторен погон од одговорност за штети предизвикани на трети лица во сообраќајот и други прашања од значење за задолжителното осигурување во сообраќајот, како и
- Статусот и организацијата на НБО.

Сопствениците на превозни средства се должни пред да го пуштат превозното средство во сообраќај да склучат договор за задолжително осигурување со друштво за осигурување, кое има дозвола за вршење на работи на задолжително осигурување. Регистрација на превозно средство, продолжување на регистрација, издавање на пробни таблички, како и издавање на налепница, може да се изврши откако на органот надлежен за регистрација ќе му биде поднесен доказ за склучен договор за задолжително осигурување најмалку за периодот на важност на регистрацијата. Со договорот за задолжително осигурување е опфатена и одговорноста на сите лица кои со согласност на сопственикот управуваат со превозното средство.

Друштвото за осигурување, кое врши работи на задолжително осигурување е должно да го склучи договорот за задолжително осигурување согласно со одредбите на законот, Условите за осигурување и Тарифите на премии. Во однос на идентификацијата на имателот на полисата, лицето кое управува со превозното средство е должно да го има договорот за осигурување-полисата за осигурување, или кој било друг доказ за склучен договор за осигурување при користењето на превозното средство во сообраќајот и е должен истиот да го даде на увид на барање на овластено лице на МВР, кое врши контрола во сообраќајот. Доколку лицето кое управува со превозното средство не го даде на увид бараниот доказ, овластеното лице е должно да го спречи лицето од употреба на превозното средство во сообраќајот и да поднесе прекршочна пријава.

Во случај на сообраќајна незгода, лицето кое управува со превозното средство должно да ги даде на увид личните документи за

---

⁷¹ Закон за возила, „Службен весник на РМ“, бр.140/2008, 53/2011, 123/2012, 153/2012, 70/2013, 164/2013, 138/2014

идентификација и договорот за осигурување-полисата, на сите учесници во сообраќајната незгода.

Според овој закон се регулирани многу важни прашања во однос на задолжителното осигурување. Во однос на **минималните суми на осигурувањето**, тие се суми на осигурување на кои мора да биде договорено осигурување за еден **патник во случај на смрт, трајно губење на општата работна способност и преодната неспособност** за работа и изнесуваат:

- 4.500 € во случај на смрт;
- 9.000 € во случај на трајно губење на општата работна способност и
- 2.200 € во случај на преодна неспособност за работа и нужни трошоци за лекување.

Обврската на друштвото за осигурување која произлегува од осигурувањето на патници во јавен превоз не може да биде поголема од овие минимални суми, освен ако со договорот за осигурување не е предвиден повисок износ.

Минималните суми на осигурување на кои може да биде договорено осигурување од **автомобилска одговорност** изнесуваат:

- За штети **поради смрт, телесна повреда и нарушување на здравјето**, по штетен настан без оглед на бројот на оштетени лица: 200.000 € за автобуси и товарни возила, 100.000 € за други моторни возила и 300.000 € за моторни возила кои пренесуваат опасни материи, и
- За штети поради **уништување или оштетување на предмети**, по штетен настан без оглед на бројот на оштетени лица: 100.000 € за автобуси и товарни возила, 50.000 € за други моторни возила и 150.000 € за моторни возила кои пренесуваат опасни материи.

Обврската на друштвото за осигурување која произлегува од осигурувањето од автомобилска одговорност, не може да биде поголема од овие минималните суми на осигурување, освен ако со договорот за осигурување не е предвиден повисок износ. Ако има повеќе оштетени лица, а вкупниот надоместок го надминува износот на кој е договорено осигурувањето од автомобилска одговорност, правата на оштетените лица кон друштвото за осигурување сразмерно се намалуваат.

Осигурувањето од одговорност за **штета на авиопревозниците**, односно операторите на воздухоплови, кои летаат во рамките на, во, од или преку територијата на Македонија, обврската за склучување договор за осигурување, принципите за осигурувањето и минималните суми на осигурување за штета предизвикана на патници, багаж, ствари и/или на трети лица е уредено согласно со одредбите на Регулативата ЕЗ 785/2004

од 2004 г. за условите за осигурување на авиопревозници и оператори на воздухоплови изменета со ЕУ Регулативите 1137/2008 и 285/2010, која е преземена согласно со Анексот I од Мултилатералната спогодба за основање на Европска заедничка воздухопловна област од 9.6.2006 г.

По исклучок на минималните суми на осигурување од одговорност за штета на авиопревозниците и операторите на воздухоплови, кои не се опфатени со претходно споменатата Регулатива на ЕУ, тогаш може да изнесуваат:

- За штета предизвикана на патници при некомерцијални операции со воздухоплов со максимална маса при полетување-*MTOW*, од 2.700 *kg.* или помала изнесува 100.000 € по патник;
- За штета предизвикана на патници при летање тандем со крила за слободно летање и балони изнесува 10.000 € по патник;
- За штета што воздухоплов може да ја предизвика на трети лица при летање со крила за слободно летање и воздухоплови без екипаж со максимална маса при полетување-*MTOW*, од 0.5 *kg.* до 5 *kg.*, или кои летаат со максимална брзина поголема од 19 *ms* изнесува 5000 €
- За штета што воздухоплов може да ја предизвика на трети лица при летање со едрилици, ултралесни летала, балони, воздухопловни модели над 20 *kg.* и воздухоплови без екипаж со максимална маса при полетување (*MTOW*) од 5-20 *kg.*, изнесува 8000 €

Минималните суми на осигурување на кои може да биде договорено осигурување од **одговорност за штета што бродот, односно чамецот** на моторен погон може да ја предизвика на трети лица изнесуваат:

- За чамци, скутери и глисери со сила до 3,75 *KW*, изнесува 7.500 €
- За чамци со сила од 3,75-11,25 *KW*, 15.000 €
- За чамци, јахти и бродови и други бродови и чамци на моторен погон со сила од 11,2-37,50 *KW*, 40.000 €
- За бродови со над 37,50 *KW*, 100.000 €

3. Со **Законот за облигационите односи - ЗОО**⁷² се уредуваат основите на облигационите односи, договорните и други облигациони односи во прометот на стоки и услуги.

Учесници во облигационите односи се правни и физички лица. Учесниците во прометот слободно ги уредуваат облигационите односи во согласност со Уставот, законите и добрите обичаи.

Учесниците во облигациониот однос се рамноправни.

---

⁷² ЗОО, пречистен текст, „Службен весник на РМ“ бр.18/2001, 4/2002, 5/2003, 84/2008, 81/2009, 161/2009

Во засновувањето на облигационите односи и остварувањето на правата и обврските од тие односи учесниците се должни да се придржуваат кон начелото на совесност и чесност. Осигурувањето претставува посебен вид именуван договор, кој е регулиран во ЗОО, и односите за него се уредени со заедничките одредби за имотни осигурувања и за осигурувања на лица и севкупните договорни односи на осигурувачот и договорачот на осигурувањето.

Многу важен сегмент за осигурувањето е штетата. Исто така во ЗОО се регулира делот посветен и на штетата, видовите, субјектите, и надоместокот на различните видови штета. Овој закон, заедно со Законот за супервизија на осигурувањето се најважните и системски закони, и затоа најголем дел од овој учебник е посветен на нивните одредби.

4. Со **Законот за трговските друштва – ЗТД**⁷³ се уредуваат различните деловни субјекти во правниот промет, и тоа: трговецот - според дејноста, формата, природата и обемот на дејноста, уписот; трговецот - поединец; различните видови на трговски друштва.

Со него се уредува постапката и условите за основање на трговските друштва, управувањето и надзорот, видовите трговски друштва, постапката и уписите во трговскиот регистар и нивното објавување, статусните промени, престанокот. Многу значајно, на што треба да се посвети особено внимание од овој закон, се одредбите за работењето на акционерските друштва, заради тоа што сите друштва во осигурителниот сектор во Македонија, според законските одредби мора да бидат основани како акционерски друштва.

Следуваат т.н. **дополнителни законски извори на Осигурителното право**, кои во суштина регулираат специфични материи за определени видови и форми на осигурување.

1. Со **Законот за пензиското и инвалидското осигурување**⁷⁴ се уредува задолжителното пензиско и инвалидско осигурување, опфатот на осигуреници, правата кои се остваруваат од ова осигурување, матичната евиденција на осигурениците и корисниците на права од пензиското и инвалидското осигурување, основите на капиталното финансирано пензиско осигурување, како и посебните услови под кои одделни

⁷³ Закон за трговските друштва, „Службен весник на РМ“, бр.28/2004, 84/2005, 25/2007, 87/2008, 42/2010, 47/2010, 24/2011, 166/2012, 70/2013, 119/2013, 120/2013, 187/2013, 38/2014, 41/2014, 138/2014, 88/2015, 192/2015, 6/2016, 30/2016, 61/2016, 64/2018, 120/2018, 195/2018, 293/2018

⁷⁴ Закон за пензиско и инвалидско осигурување, „Службен весник на РМ“, бр. 98/12, 166/12, 15/13, 170/13, 43/14, 44/14, 97/14, 113/14, 160/14, 188/14, 20/15, 61/15, 97/15, 129/15, 147/15, 154/15, 173/15, 217/15, 27/16, 120/16, 132/16, 35/18, 220/18 и 245/18, 180/19 и 275/19, 31/2020

категории на осигуреници ги остваруваат правата од пензиското и инвалидското осигурување. Системот на пензиското и инвалидското осигурување е составен од:

- Задолжително пензиско и инвалидско осигурување врз основа на генерациската солидарност т.н.Прв столб;
- Задолжително капитално финансирано пензиско осигурување, т.н. Втор столб и
- Доброволно капитално финансирано пензиско осигурување, т.н. Трет столб

Со првиот пензиски столб, врз начелото на социјална праведност и генерациска солидарност, се остваруваат правата во случај на старост, инвалидност, смрт и телесно оштетување, а со вториот пензиски столб се остваруваат правата согласно со законот кој го уредува задолжителното капитално финансирано пензиско осигурување и кој е обработен веднаш подолу. Правата од пензиското и инвалидското осигурување се стекнуваат и остваруваат во зависност од начинот, должината и обемот на вложувањето на средствата за пензиско и инвалидско осигурување. Такви права се:

- Право на старосна пензија; Право на инвалидска пензија; Право на професионална рехабилитација и права на соодветни парични надоместоци; Право на семејна пензија; Право на паричен надоместок за телесно оштетување и Право на најнизок износ на пензија.

2. Со **Законот за задолжително капитално финансирано пензиско осигурување**⁷⁵ се уредува задолжителното капитално финансирано пензиско осигурување, основање и работење на задолжителните пензиски фондови и друштва за управување со задолжителни пензиски фондови, како дел од системот на пензиското и инвалидското осигурување, од т.н. втор столб на пензискиот систем на Македонија.

Задолжителните пензиски фондови и друштвата се основаат со цел да примаат придонеси од осигурениците обврзани врз основа на закон, да ги вложуваат во финансиски инструменти, да вршат распределба на акумулираните средства и да вршат исплати на програмирани повлекувања согласно со закон. Со овој закон се основа Агенција за супервизија на капитално финансирано пензиско осигурување-МАПАС.

---

⁷⁵ Закон за задолжително капитално финансирано пензиско осигурување, „Службен весник на РМ“, бр. 29/2002, 85/2003, 40/2004, 113/2005, 29/2007, 88/2008, 48/2009, 50/2010, 171/2010, 36/2011, 98/2012, 13/2013, 164/2013, 44/2014, 192/2015, 30/2016

3. Со **Законот за доброволно капитално финансирано пензиско осигурување**⁷⁶, се уредуваат доброволното капитално финансирано пензиско осигурување, т.н. трет столб на пензискиот систем на Македонија.

Со него е уредено: основањето и работењето на доброволните пензиски фондови, друштвата за управување со доброволни пензиски фондови и друштвата за управување со задолжителни и доброволни пензиски фондови, како и организирањето на професионалните пензиски шеми за своите вработени од страна на работодавачите и за своите членови од страна на здруженијата на граѓани. Доброволното капитално финансирано пензиско осигурување претставува пензиско осигурување на доброволна основа финансирано со капитализација на средствата.

Во ова осигурување се вклучени лица кои не се опфатени во задолжително пензиско осигурување и лица кои се опфатени во тоа осигурување заради остварување дополнителен приход.

Во доброволните пензиски фондови се уплаќаат доброволни придонеси од лица, работодавачи и здруженија на граѓани кои ќе одберат да придонесуваат во овие фондови чии средства се инвестираат во финансиски инструменти и се распределуваат согласно со закон. Друштвата за управување со доброволни пензиски фондови и друштвата за управување со задолжителни и доброволни пензиски фондови управуваат со таквите фондови.

Основни начела врз кои се темели законот се следните:

- Обезбедување дополнителни средства во случај на старост, со доброволното капитално финансирано пензиско осигурување се обезбедува пензиски надоместок за на стари години;
- Членување во доброволен пензиски фонд на доброволна основа, член на доброволен пензиски фонд може да биде лице кое не е опфатено во задолжително пензиско осигурување или лице кое е опфатено во тоа осигурување, по сопствен избор;
- Доброволното капитално финансирано пензиско осигурување е засновано на дефинирани придонеси, во ова осигурување однапред е дефиниран износот на придонесот кој се уплаќа, додека износот на пензискиот надоместок не е однапред дефиниран и тој зависи од уплатените придонеси и нивното оплодување;
- Обезбедување на средства за материјална сигурност на лица со капитализирање на средствата, придонесите кои се уплаќаат на

⁷⁶ Закон за доброволно капитално финансирано пензиско осигурување, „Службен весник на РМ“, бр. 7/2008, 124/2010, 71/2011, 13/2013

индивидуалните сметки на членовите се акумулираат и оплодуваат преку инвестирање;

- Инвестирање на средствата врз основа на сигурност, диверзификација на ризикот и одржување адекватна ликвидност, при инвестирање на средствата на пензиските фондови треба да се постигне сигурност и да се одржува адекватна ликвидност на средствата, како и нивно инвестирање во различни инструменти со различен ризик и транспарентност;
- Членовите на пензиските фондови добиваат редовни и детални извештаи за своите средства и друштвата за своите активности редовно ја известуваат јавноста и членовите.

Во доброволното капитално финансирано пензиско осигурување е забранета секаква дискриминација на членовите врз основа на пол, раса, боја на кожа, јазик, вера, религија, политичка или друга определба, сексуална ориентација, национално или социјално потекло, припадност на национално или етничко малцинство, или врз основа на имот, семејство, здравствена состојба и возраст.

4. **Законот за исплата на пензии и пензиски надоместоци од капитално финансирано пензиско осигурување**⁷⁷, го уредува начинот на исплата на пензии од задолжително капитално финансирано пензиско осигурување, односно од т.н. втор столб, и пензиските надоместоци од доброволно капитално финансирано пензиско осигурување, од т.н. трет столб.

5. Според **Законот за здравствено осигурување**⁷⁸, се уредува здравственото осигурување на граѓаните, правата и обврските од здравственото осигурување, како и начинот на спроведување на здравственото осигурување.

Здравственото осигурување се установува како задолжително и доброволно. Задолжителното здравствено осигурување се установува за сите граѓани на Македонија заради обезбедување на здравствени услуги и парични надоместоци врз начелата на сеопфатност, солидарност, еднаквост и ефективно користење на средствата.

---

⁷⁷ Закон за исплата на пензии и пензиски надоместоци од капитално финансирано пензиско осигурување, „Службен весник на РМ“, бр. 11/2012, 147/2015, 30/2016

⁷⁸ Закон за здравствено осигурување, „Службен весник на РМ“, бр. 25/2000, 96/2000, 50/2001, 11/2002, 31/2003, 84/2005, 37/2006, 18/2007, 36/2007, 82/2008, 98/2008, 6/2009, 67/2009, 50/2010, 156/2010, 53/2011, 26/2012, 16/2013, 91/2013, 187/2013, 43/2014, 44/2014, 97/2014, 112/2014, 113/2014, 188/2014, 20/2015, 61/2015, 98/2015, 129/2015, 150/2015, 154/2015, 192/2015, 217/2015, 27/2016, 37/2016, 120/2016, 142/2016

Доброволното здравствено осигурување се установува за обезбедување на здравствени услуги кои не се опфатени со задолжителното здравствено осигурување. Задолжителното здравствено осигурување го спроведува Фондот за здравствено осигурување на Македонија. Доброволно здравствено осигурување можат да спроведуваат друштва за осигурување основани според прописите за осигурување.

6. Закон за доброволно здравствено осигурување⁷⁹. Како што е кажано погоре, согласно Законот за здравствено осигурување, доброволното здравствено осигурување се установува за обезбедување на здравствени услуги кои не се опфатени со задолжителното здравствено осигурување. Согласно со тоа, доброволното здравствено осигурување може да се воспостави само како дополнително за лица за кои претходно е воспоставено задолжително здравствено осигурување.

Најзначајно е тоа што во практиката доброволното осигурување сèуште не е во целост и согласно законот воспоставено веројатно поради широкиот пакет на здравствени услуги опфатени во задолжителното осигурување. Од друга страна во практиката доста е присутен интересот за доброволното осигурување како од страна на осигурениците така и од страна на осигурителните друштва.

Со овој Закон за доброволно здравствено осигурување се уредува нов систем на доброволно здравствено осигурување со кој се дава законска можност и се отвара широко поле на дејствување на друштвата за осигурување за понуда на пакети на здравствени услуги кои веќе се опфатени со системот на задолжителното здравствено осигурување. Доброволното здравствено осигурување се уредува како дополнително и приватно. Дополнителното здравствено осигурување осигурува покривање на трошоците за повисок стандард на здравствените услуги кои произлегуваат од задолжителното здравствено осигурување, трошоците за покривање на здравствените услуги користени во дополнителната дејност, како и покривањето на трошоците на име учество со лични средства при користење на здравствена услуги од задолжителното здравствено осигурување-партиципација.

Приватното здравствено осигурување, осигурува покривање на трошоците за користење на здравствените услуги во здравствени установи надвор од мрежата на здравствени установи во која се врши здравствената дејност и во која Фондот за здравствено осигурување на Македонија ги обезбедува основните здравствени услуги на осигурените лица, согласно со прописите од областа на здравствената заштита.

---

⁷⁹ Закон за доброволно здравствено осигурување, „Службен весник на РМ“, бр.145/2012, 192/2015

Исто така тука се вклучени и трошоците за покривање на здравствените користени во дополнителната дејност, како и за користење на здравствените услуги во здравствени установи надвор од мрежата на здравствени установи во која се врши здравствената дејност и во правните лица кои вршат изработка, издавање и сервисирање на ортопедски и други помагала.

Овие закони и нивните одредби мора да се во согласност со одредбите на Законот за супервизија на осигурување и пропишаните надлежности на АСО, со кои се уредува дека друштвата за осигурување ќе ги утврдуваат условите и начинот на спроведување на доброволното здравствено осигурување како и премиските стапки односно сумите на осигурување на кои ќе може да се договори осигурувањето.

2.2.4. Подзаконски акти како извори на осигурителното право

Подзаконските акти во хиерархијата на правните акти се наоѓаат веднаш по законите⁸⁰, и со нив се доработуваат определени законски одредби, односно се дава нивна операционализација. Нив ги донесува Владата на Македонија, АСО, органите на управата, без оглед дали е државна или општинска, исто така различните установи и институции, како и одредени коморски здруженија, во соодветна постапка. За да бидат извор на правото, подзаконските акти треба да се однесуваат и да дорегулираат некоја материја значајна за Осигурителното право.

Со подзаконските акти, поконкретно се доработуваат законските прописи, а со тоа поблиску се регулираат општествените односи, правата и должностите на субјектите определени со конкретен закон. Тие придонесуваат за имплементирање на прописите на еден закон.

Постојат повеќе различни подзаконски акти. Такви се: уредби, одлуки, упатства, препораки, наредби, правилници, програми, статути, укази.

Уредба претставува најважен општ правен акт која ја донесува Владата. Тие исто како и законот содржат општи правни норми, но, се пониски од законот и со нив се доработуваат одредбите од законот и општествениот однос што се регулира со него, се врши негово дообјаснување, конкретизирање и имплементација. Уредбите секогаш се донесуваат врз одредби на уставот или законот. Овластувањето за донесување на уредби на Владата произлегува од Уставот на Македонија. Постојат два вида на уредби и тоа: уредби со законска сила и обични уредби.

⁸⁰ Р.Речкоски, „Граѓанско право“, Охрид, 2011

Уредбите со законска сила се всушност закони кои по вонреден пат ги донесува Владата, при што всушност вонредни настани значат пренесување на законодавната надлежност од Собранието на Македонија на Владата на Македонија.⁸¹ Со оглед на тоа што ваквото донесување од страна на извршната власт не соодветствува со поделбата на власта и владеењето на правото, Уставот пропишува дека само при постоење на воена или вонредна состојба, Владата во согласност со Уставот и закон донесува уредби со законска сила. Овластувањето на Владата да донесува уредби со законска сила трае до завршувањето на воената или вонредната состојба, а за тоа одлучува Собранието.

Обичните уредби се оние уредби со кои се доразработуваат определени закони, се конкретизираат определени делови од законот, се ставаат во функција на „реализација“ на конкретен закон.

Одлуките како подзаконски акти ги донесува Владата и органите на управата со кои се одлучува за одделни прашања и мерки за извршување на законите и др. општи акти. Такви одлуки носи и АСО. Овластувањето за носење на вакви акти произлегува од некој закон. Такви одлуки се на пр.: Одлука⁸² за начинот на проценка на резервите за штети на друштвата за осигурување и/или реосигурување за време на траење на вонредната состојба во Македонија; Одлука за износот на максималната каматна стапка при пресметка на математичката резерва од 2020 г.; Одлука за одредување на начинот на вреднување на должничките хартии од вредност издадени од РМ кои немаат котирана пазарна цена на активен пазар, 2016.

Упатствата како подзаконски акти претставуваат пропишан начин на работа за органите на управата кои ги донесуваат. Во принцип, со упатството се пропишува процедура на извршување на некој акт, на пр. Упатство за доставување на извештаи и документација по електронски пат, од 2019 г. донесено од АСО; Упатството за вршење на проценка на ризикот од перење пари и финансирање на тероризам од 2019 г., донесено од Управата за финансиско разузнавање.

Препораките се подзаконски акти кои се препорачува како органот, односно неговите извршители да ги решаваат одделни прашања.

Наредбите се подзаконски акти кои ги донесуваат министрите на одделни министерства, односно АСО може да донесува различни

---

⁸¹ Ваквата ситуација во Македонија беше присутна во март, април, мај, јуни 2020 г. кога заради светската криза предизвикана од Пандемијата на COVID 19, беше прогласена вонредна состојба во Македонија.

⁸² Одлука за начинот на проценка на резервите за штети на друштвата за осигурување и/или реосигурување за време на траење на вонредната состојба, „Службен весник на РМ“, бр. 107/2020

наредби, со кои се наредува или се забранува определено поведење, а со цел за доразработување или дообјаснување на одредби од закон или уредба.

Статут, е подзаконски акт со кој се регулира организацијата и правната положба на правните лица во правниот поредок на државата. Основа за негово донесување е законот, а се донесува од соодветен орган на правното лице. Пр. Статут има АСО, Статути на различни друштва за осигурување, секое друштво си има свој статут.

Правилникот е подзаконски акт што го донесува орган или раководен поединец и се однесува за дообјаснување на пропис, закон или уредба, во функција за решавање на прашања од внатрешната организација на службите во определен орган. Пр. Правилник за начинот на постапување по претставки поднесени до АСО од осигурениците, од корисниците на осигурување и од трети оштетени лица 2011 г.; Правилник за формата и содржината на финансиските извештаи и детална содржина на Годишниот извештај за работењето на друштвата за осигурување и/или реосигурување 2019 г., Правилник за основните постапки, правила и начинот на спроведување на супервизија на осигурување 2017 г.; Правилник за начинот, постапката и условите за спроведување на обука и полагање на стручен испит за вршење работи на засапување во осигурување 2019 г.; Правилник за начинот, постапката и условите за спроведување на обука и полагање на стручен испит за вршење осигурително брокерски работи 2019 г.; Правилник за потребната документација која се доставува кон барањето за добивање дозволи согласно законот за супервизија на осигурување 2019 г.

Со **програмите**, како подзаконски акти се доразработуваат определени законски одредби, и се предвидува преземање на определени активности кои се временски распоредени.

Указот е акт на Претседателот на државата со кој тој ги обнародува и прогласува законите, а воедно со указот се изјавува согласност со конкретниот закон во смисла на негова уставност и целисходност.

2.2.5. Извори од Автономното право

Од автономното право, актите коишто се поврзани со осигурувањето и претставуваат извори на Осигурителното право спаѓаат: Општите услови за осигурување на имот; Општите услови за осигурување на лица од последици на несреќен случај-незгода; Посебните услови за осигурување; Дополнителните услови за осигурување; различни Клаузули и Збирки на клаузули, Тарифи на осигурување и сл.

Со *Општите услови за осигурување* на имот, како автономно право на друштвата за осигурување⁸³, се определени условите за неживотно осигурување на имоти со исклучок на оние видови на осигурување кои изрично ја исклучуваат нивната примена, а особено се регулирани: склучувањето на договорите за осигурување и формуларите за нивно склучување; елементите на осигурувањето; траењето на осигурувањето; правата и обврските на договорните страни

Со Општите услови за осигурување на лица од последици на несреќен случај, кои се составен дел на договорите за осигурување, се определени условите за осигурување на лица од последици на несреќен случај, а особено: склучување на договорите за осигурување; определување на поимот на несреќен случај; почетокот и траењето на осигурувањето; субјекти на осигурувањето и нивните права и обврски; договорена сума и нејзина исплата; корисниците на осигурувањето.

Постојат многубројни и различни Општи услови на осигурување за различни типови на осигурени случаи, во различни друштва за осигурување, како што се:

- Општи услови за осигурување на машини од кршење;
- Општи услови за осигурување од одговорност на превозник за штети на стока примена во превоз;
- Услови за осигурување по генерална полиса;
- Општи услови за осигурување на лица од последици на несреќен случај;
- Општи услови за осигурување на специјалистичко вонболничко и болничко лекување;
- Општи услови за осигурување од пожар;
- Општи услови за осигурување на компјутери;
- Општи услови за каско осигурување на возила;
- Општи услови за комбинирано осигурување на домаќинства;
- Општи услови за осигурување од автомобилска одговорност;
- Општи услови за осигурување во случај на неможност за враќање на кредит одобрен од страна на деловна банка;
- Општи услови за осигурување во случај на неможност за враќање на кредитен лимит од кредитна картичка;
- Општи услови за осигурување животни;
- Општи услови за осигурување на автомобилска асистенција;
- Општи услови за осигурување на воздушни летала-каска, законска одговорност кон трети лица, законска одговорност кон патниците;

⁸³ Кои се составен дел на договорите за осигурување

- Општи услови за осигурување на гаранција, продолжена гаранција на моторни возила;
- Општи услови за осигурување на специјалистичко вонболничко и болничко лекување;
- Општи услови за осигурување од одговорност кон трети лица;
- Општи услови за осигурување од одговорност од употреба на производ;
- Општи услови за осигурување од професионална одговорност;
- Општи услови за осигурување од провална кражба и разбојништво;
- Општи услови за осигурување на операции;
- Општи услови за осигурување на стакло;
- Општи услови за осигурување на стока во превоз.

Со **Посебните услови за осигурување**, кои се составен дел на договорите за осигурување, се регулираат одделни, посебни услови за одделни осигурувања и според ова што е покажано подолу може да се види за какви се и најмали работи и ситници се мислело при предвидувањето на ваквите услови. Така на. пр. постојат:

- Посебни услови за осигурување од пожар на нова вредност;
- Посебни услови за осигурување од одговорност на превозникот за штети на стока примена во превоз според бруто возарина;
- Посебни услови за осигурување од пожар на залиха на флотантна основа;
- Посебни услови на колективно осигурување за специјалистичко вонболничко и болничко лекување;
- Посебни услови за осигурување на градежни објекти и опрема на договорена нова вредност;
- Посебни услови за осигурување превоз на селидбени предмети;
- Посебни услови за осигурување од ризик одмрзнување на стока во превоз;
- Посебни услови за осигурување на превоз на уметнички предмети;
- Посебни услови за осигурување на возила кои се превозуваат на сопствен погон;
- Посебни услови за осигурување на пари за време на превоз;
- Посебни услови за осигурување егзотични животни во зоолошки градини и надвор од нив;
- Посебни услови за осигурување живина;
- Посебни услови за осигурување животни во карантин;
- Посебни услови за осигурување животни на изложба;
- Посебни услови за осигурување крапови;
- Посебни услови за осигурување кучиња;

- Посебни услови за осигурување мисирки, бисерки и пауни;
- Посебни услови за осигурување на градежни објекти и опрема на договорена вредност;
- Посебни услови за осигурување на пратки во копнен превоз кои го преминуваат дозволеният облик и/или тежина, габарит;
- Посебни услови за осигурување на раководители;
- Посебни услови за осигурување на ученици од средни училишта и студенти од последици на несреќен случај;
- Посебни услови за осигурување од одговорност на лекари и стоматолози при извршување на дејноста;
- Посебни услови за осигурување од одговорност на туристичките агенции;
- Посебни услови за осигурување од одговорност при вршење на фармацевтска дејност;
- Посебни услови за осигурување од професионална одговорност на адвокати;
- Посебни услови за осигурување од професионална одговорност на даночни советници;
- Посебни услови за осигурување од професионална одговорност на здравствени работници;
- Посебни услови за осигурување од професионална одговорност на лица вработени во агенции за обезбедување;
- Посебни услови за осигурување од професионална одговорност на нотари;
- Посебни услови за осигурување од професионална одговорност на посредници во промет со недвижности;
- Посебни услови за осигурување од професионална одговорност на проектанти;
- Посебни услови за осигурување од професионална одговорност на ревизори;
- Посебни услови за осигурување од професионална одговорност на сметководители;
- Посебни услови за осигурување од професионална одговорност на стечајни управници и ликвидатори;
- Посебни услови за осигурување од професионална одговорност на субјекти регистрирани за вршење на дејноста проценка;
- Посебни услови за осигурување од професионална одговорност на судски вештаци;
- Посебни услови за осигурување од ризик замрзнување на стока во превоз;

- Посебни услови за осигурување од ризик расипување на стока во превоз;
- Посебни услови за осигурување од ризик самозапалување на стока во превоз;
- Посебни услови за осигурување пастрмки;
- Посебни услови за осигурување превоз на живи животни;
- Посебни услови за осигурување приплодни животни од губење на приплодната способност;
- Посебни услови за осигурување пчели;
- Посебни услови за осигурување фазани во фазанерији;
- Посебни услови на колективно осигурување за операции;

Дополнителните услови за осигурување, дополнително регулираат определени посебни ризици на осигурување, кои сами за себе чинат посебност во рамките на одделни видови осигурувања.

- Дополнителни услови за колективно осигурување на лица од последици на несреќен случај и смрт поради болест;
- Дополнителни услови за осигурување на дарители на крв од последици на несреќен случај;
- Дополнителни услови за осигурување на гости во хотели и летувалишта, како и капачи на јавни базени од последици на несреќен случај;
- Дополнителни услови за доброволно осигурување на патници во јавен превоз од последици на несреќен случај;
- Дополнителни услови за колективно осигурување на комитенти на банки од последици на несреќен случај;
- Дополнителни услови за колективно осигурување на пензионери од последици на несреќен случај;
- Дополнителни услови за осигурување на возачи, патници и работници;
- Дополнителни услови за осигурување на екипаж во воздухоплови и патници во воздушниот сообраќај;
- Дополнителни услови за осигурување на лица кои службено патуваат од последици на несреќен случај;
- Дополнителни услови за осигурување на лица од последици на несреќен случај кои при рекреација користат изнајмени рекреативни средства;
- Дополнителни услови за осигурување на лица од последици на несреќен случај при извршување на доброволни пожарничарски активности;

- Дополнителни услови за осигурување на лица при извршување на спортски активности од последици на несреќен случај;
- Дополнителни услови за осигурување на посетители на културни, уметнички, спортски и други приредби;
- Дополнителни услови за осигурување на потрошувачи од последици на несреќен случај;
- Дополнителни услови за осигурување на студенти за време на престој во странство од последици на несреќен случај;
- Дополнителни услови за осигурување на туристи и излетници од последици на несреќен случај;
- Дополнителни услови за осигурување на членови на ловни и риболовни организации од последици на несреќен случај;
- Дополнителни услови за осигурување на членови на планинарски организации од последици на несреќен случај.

Постојат и различни **Клаузули** за определени специфичности на дадени осигурувања, или повеќе такви клаузули поврзани во збирки, како на пр.:

- Клаузули за осигурување од одговорност на превозникот за штети и стока примена во превоз;
- Клаузула за осигурување од пожар на ускладиштена стока што не е во сопственост на осигуреникот;
- Клаузула за валоризација на сумата на осигурување по полиса или Клаузула за осигурување од опасност од земјотрес.
- Збирка клаузули за осигурување од пожар;
- Збирка клаузули за осигурување на компјутери или
- Збирка клаузули за осигурување на машини од кршење.

Тарифникот за содржината и висината на надоместоците и давачките што ги наплатува АСО и роковите за уплата⁸⁴, се однесува на висината на различните надоместоци кои АСО ги наплаќа за различни услуги од друштвата за осигурување, осигурително брокерските друштва, друштвата за застапување во осигурување и други правни и физички лица врз кои супервизија спроведува АСО, согласно Законот за супервизија на осигурувањето и Законот за задолжително осигурување во сообраќајот.

Тарифа на премии за осигурување на сопствениците на моторни возила од одговорност за штети предизвикани на трети лица, 2018 г., донесена од Комисијата за осигурување од автомобилска одговорност, врз основа на Законот за задолжително осигурување во сообраќајот, се однесува за

---

⁸⁴ Тарифник за содржината и висината на надоместоците и давачките што ги наплатува Агенцијата за супервизија на осигурување и роковите за уплата „Службен весник на РМ“ бр. 147/2009, 149/2009, 154/2009, 20/2012, 130/2013, 1/2015, 22/2016, 16/2017, 23/2019, 78/2020

осигурувањето на сопствениците на моторни и приклучни возила од одговорност за штети причинети на трети лица согласно Законот за задолжително осигурување во сообраќајот и Условите за осигурување од автомобилска одговорност. Во групата на возила спаѓаат: патнички возила, товарни возила, автобуси, влечни возила, специјални возила, моторцикли, приклучни возила, моторни возила со странска регистрација и работни возила.

2.2.6. Меѓународно-правни акти како извор на Осигурителното право

Меѓународните акти, претставуваат извори на Осигурителното право. Тие во форма на билатерални или мултилатерални конвенции стануваат извори на правото откако ќе се ратификуваат во Собранието на Македонија, и оттогаш се сметаат како дел од македонското позитивно право.

Во меѓународни извори на Осигурителното право спаѓаат мноштво **меѓународно-правни акти**, а особено:

- The Hague Rules⁸⁵, 1924 г., Конвенција за лист на покритие, Брисел, 1924 г., стапила во сила 1931 г.
- The Visby Rules, 1968 г., Протокол за надополнување на Конвенцијата за листот на покритие, Брисел, 1968 г., стапила во сила 1977 г., дополнети со Протокол од 1979 г. преку специјални права на влечење, стапиле во сила 1984 г.;
- The Hamburg Rules 1978 г., Конвенција на Обединетите нации за пренос на стока по море, Хамбург, 1978 г., стапила во сила 1992; г.
- Мултимодална Транспортна Конвенција, Конвенција на Обединетите нации за меѓународен мултимодален транспорт на стоки, Женева, 1980 г.;
- Конвенцијата на Обединетите нации за одговорноста на операторите на транспортните станици во меѓународната трговија, прифатена во Виена 1991 г.;
- Доброволни правила на документите на бродот, *СМИ* Униформирани правила за електронски лист на покритие, и *СМИ* Правила за сметки на пат по море, Париз, 1990 г.;
- Меѓународна конвенција за унификација на одредени правила кои се однесуваат на казненото правосудство во случај на судир или други инциденти во пловидбата, Брисел, 1952 г., стапи во сила 1955 г.;

⁸⁵ М.Крстаноски, „Осигурително право“, Охрид, 2006

- Дополнителна Конвенција за ограничување на одговорноста за поморски штети, Лондон, 1996 г., во сила од 2004 г.;
- Меѓународна конвенција за спасување, Лондон, 1989 г., која стапи во сила 1996 г.;
- Конвенција за превенција од загадување на море од нафта, Лондон, 1954 г., дополнета 1962 г., 1969 г., 1971 г. и 1973.;
- Меѓународна конвенција за цивилна одговорност од штети предизвикани со загадување од нафта, Брисел, 1969 г., во сила од 1975 г.;
- Атинска Конвенција која се однесува на пренос на патниците и нивниот багаж по море, донесена 1974 г., а стапи на сила 1987 г.

2.2.7. Актите на ЕУ како извори на Осигурителното право

Посебно Актите на ЕУ, кон која се стреми Македонија, и кон која го апроксимира и приближува своето национално законодавство претставуваат извор на Осигурителното право.

Актите на ЕУ кои се однесуваат на осигурителната материја, и според сите договори кои ги има склучено Македонија со ЕУ, како земја-кандидат за членство во ЕУ, мора да носи закони кои ќе бидат во согласност со европската легислатива. Тоа уште повеќе ќе се прави кога Македонија ќе треба да ги започне преговорите за полноправно членство во ЕУ, каде за секоја област ќе има строг надзор и барања за изедначување на македонското законодавство со европското законодавство и принципи. За многу закони и во изминатиот период се правеа усогласувања со европското право, и се гледа тој модел, што во принцип е добро и го скратува дополнителното губење на време кое би се правело подоцна.

Постојат различни акти на ЕУ, најчесто во форма на Директиви, кои се извори на Осигурителното право, кои се однесуваат на определени сегменти на осигурувањето и се значајни за него. Има повеќе, како на пр.:

- Третата генерациска директива на ЕУ, од 1990 г. и 1992 г.⁸⁶ со што е овозможено слободно вршење на осигурителни услуги врз основа на единствени дозволи т.н. *European passport*, врз основа на која осигурителните компании можат слободно да продаваат осигурување во сите земји членки - создавање единствен пазар за осигурување. Цели кои се постигнуваат со оваа хармонизација се: слободно вршење на сите осигурителни услуги на цела територија на ЕУ, слободно купување услуги во која било земја-членка,

⁸⁶ M. Bjelic, „Osiguranje i reosiguranje“, Zagreb, 2002

изедначување на основните правила за надзор во земјите-членки, изедначување на условите за работа на брокерите во сите земји-членки, валутните промени да не бидат штетни за која било договорна страна. Хармонизацијата се врши со Директива на Советот на ЕУ.

- Директивата од Првата генерација донесена помеѓу 1973 г. и 1979 г. која има за цел да се координираат правилата на државата-членка, кои се однесуваат на директно осигурување во поглед на условите за преземање и вршење на осигурителни работи. Најголема тешкотија претставувал различниот систем на контрола во работењето кој варираше од земја до земја. Затоа оваа директива не успеала да ја оствари главната цел, а тоа е остварување на внатрешен европски осигурителен пазар. До полна хармонизација дојде со Третата генерацијска директива од 1992 г., од кои една се однесува на неживотното осигурување, а друга на животното осигурување. Двете директиви во својот наслов укажуваат дека се однесуваат на координација, административните одредби кои се однесуваат на преземање и извршување на осигурителни работи.
- Во однос на **Осигурувањето од автомобилска одговорност**, тоа е предмет на регулирање од повеќе директиви. Првата директива, од 1972 г., за цел имала да ја исфрли контролата за поседување на зелена-карта во граници на ЕУ; Втората директива, од 1984 г., бара од секоја земја-членка одредување на Гарантен фонд за надомест на лица оштетени од страна на неосигурано или непознато возило како и изедначување на минималниот надомест за материјална штета и физичка повреда на лица; и Третата директива, од 1990 г. го усовршила системот на задолжително осигурување од одговорност, полисата за задолжително осигурување која покрива одговорност од употреба на моторни возила врз база на единствена премија кој се покрива на цела територија на ЕУ.
- За **Осигурувањето на кредити** постои Директива од 1985 г., која ги обврзува земјите-членки да бараат од осигурителот додатна финансиска гаранција, преку посебна резерва за изедначување на штета.
- **Осигурувањето на трошоци за правна заштита**, Директивата од 1987 г. инсистира на обврска на осигурувачите во посебна полиса, или во посебен дел од полисата да се предвиде вакво осигурување и обврската да ја довери регулацијата на компетентни лица.
- **Осигурување на туристичките услуги**, Директивата од 1989 г. зазема став дека станува збор за посебен вид на осигурување, а не

за нудење помош на туристите кои се наоѓаат во неволја за време на патувањето надвор од нивната земја.

- **Соосигурување**, Директивата од 1978 г. поставува одредени услови за да може соосигурувањето да се смета како соосигурување на ЕУ. Тоа се: ризикот треба да е покриен со единствен договор за осигурување за ист период од страна на два или повеќе осигурители, ризикот може да се однесува на територијата на ЕУ, еден од осигурителите мора да е од земја-членка различна од земјата од која е водечкиот осигурител, водечкиот осигурител треба да има овластување како сам да го покрива целиот ризик.

Дел од овие Директиви го сочинуваа т.н. систем „Солвентност 1“. Сепак, најзначаен акт за легислативата на ЕУ во врска со осигурувањето се различните директиви од т.н. систем „Солвентност 2“- *Solvency 2.*, и заради тоа во подолните редови, токму на овој систем ќе биде даден поширок осврт.

2.2.7.1. Директивата на ЕУ „Солвентност 2“- *Solvency 2*

Трите генерации на Директиви на ЕУ, кои се применуваа уште од 1970 г., го отворија патот за пазарот на осигурување да функционира врз основа на слободата на основање и слобода за давање услуги во рамките на ЕУ. Со текот на времето, регулаторната рамка се покажа дека е лошо прилагодена за супервизија на осигурителниот сектор. Се поставува прашањето зошто беше потребна „Солвентност 2“?!

За време на 40 годишното постоење, режимот „Солвентност 1“ покажа структурни слабости. Тој не беше толку прилагодлив на различните ризици, а голем број на клучни ризици, вклучувајќи ги и пазарните, кредитните и оперативните ризици, или воопшто не беа зафатени со капиталните барања или не беа соодветно земени предвид во пристапот со тој модел. Овој недостаток на „Солвентност 1“ за прилагодливост и чувствителност на ризик, ги имаше следните последици:

- Благодарение на својот поедноставувачки модел, „Солвентност 1“ не доведе до точна проценка на ризиците на секој осигурител;
- Не обезбеди точна и навремена интервенција од супервизорите;
- Не овозможи оптимална распределба на капиталот, т.е. распределба која е ефикасна во однос на ризикот и поврат за акционерите.

Поради неговата едноставност, недостатокот на пристап заснован на економски ризик и разликите во примената низ ЕУ, на постојната регулатива и беше потребна ревизија.

Во 1999 г., Европската Комисија на ЕУ, ја претстави својата студија посветена на „Преглед на целокупната финансиска позиција на осигурителните друштва“. Ова ја иницираше дискусијата меѓу европските институции, регулатори и супервизори за модернизација на прудентната, осигурителна рамка за супервизија на друштвата за осигурување и реосигурување.

Дискусиите беа од особено значење во пресрет на ерупцијата на финансиската криза во 2007 г. Иако поголемиот дел од проблематичните институции беа банките, сепак неколку осигурителни компании исто така беа погодени од кризата, што може да се припише на несоодветните решенија за инвестиции од страна на осигурителните компании што доведоа до значителни загуби, меѓусебната поврзаност со банките или, воопшто, доказ за лошо управување.⁸⁷ Кризата ја покажа важноста на усогласеното разбирање на ризиците од страна на сите вклучени актери и потребата од разгледување на пошироки импликации врз финансиската стабилност.

Тоа ја кристализира потребата за донесување на регулаторната рамка во прв ред за современо управување со ризиците, како одраз на реалноста на големите групи на осигурители, кои работат на прекугранична основа. Кризата, исто така, покажа дека ЕУ не е доволно опремена за да обезбеди ефективна соработка и координација помеѓу националните тела за финансиски надзор, како и доследна примена на правната рамка низ сите земји-членки.

Во 2009 г., беше издаден извештај од Групата на високо ниво за финансиски надзор во ЕУ, со која претседаваше Жак Де Ларосиер, нотирајќи ги слабостите во супервизорскиот и регулаторниот режим што придонесоа за финансиската криза.

„Солвентност 2“ Директивата од 2009 г., подоцна е дополнета со Директивата 2014/51/ЕУ позната како „Омнибус 2“, Регулативата ЕУ/2016/467, Делегираната регулатива ЕУ 2017/1542, со што се заменати 14 директиви, познати како „Солвентност 1“.

„Солвентност 2“ за прв пат воведува усогласена, здрава и стабилна прудентна рамка за осигурителните компании во ЕУ. Таа се заснова на профилот на ризик на секоја индивидуална осигурителна компанија со цел да се промовира компатибилност, транспарентност и конкурентност.

Најпрвин ќе биде даден осврт на одредбите и решенијата на самата Директива. Една од најважните регулативи од важност за осигурувањето,

---

⁸⁷ <https://www.eiopa.europa.eu>

која беше донесена од Советот на ЕУ е **Директивата⁸⁸ на Европскиот Парламент и на Советот на ЕУ од 25.11.2009 г., т.н. Солвентност 2⁸⁹**, за основање и вршење на активности за осигурување и реосигурување.

Оваа Директива утврдува правила во врска со:

- Основањето и извршувањето на самостојни дејности за заемно осигурување и реосигурување во подрачјето на ЕУ;
- Надзор на групите осигурители и групите реосигурители;
- Реорганизација и ликвидација на компаниите за директно осигурување.

Таа се применува на компаниите кои се занимаваат со заемно животно и неживотно осигурување, кои имаат деловен бизнис или сакаат да создадат бизнис во подрачјето на земјите-членки на ЕУ. Се применува на компаниите за реосигурување кои извршуваат само дејности на реосигурување и кои водат деловен бизнис или сакаат да создадат бизнис во подрачјето на земјите-членки на ЕУ.

Според Директивата, неживотното осигурување вклучува дејност која се состои од помагање на лицата кои паѓаат во тешкотии при патување, кога се надвор од своите домови или вообичаените сместувања. Помошта се состои од тоа, компанијата на која и било однапред исплатена премија веднаш да му даде помош на корисникот на договорот, за помагање на тоа лице во потешкотии кои се последица на случајни настани, во случаи и под услови кои се наведени во договорот. Помошта може да се состои во давање на надомест во наеднаш или на рати.

Во поглед на животното осигурување, Директивата се применува врз:

- Животно осигурување кое го превзема осигурувањето само во случај на незгоди за договорената возраст, осигурување во случај на смрт, осигурување во случај на незгоди за договорената возраст или рана смрт, осигурување на живот со враќање на премијата, осигурување во случај на брак и осигурување во случај на развод.
- Дополнително осигурување преземено од страна на животното осигурување, посебно, осигурување во случаи на телесни повреди, вклучувајќи осигурување од неспособност за работа, осигурување во случај на смрт во несреќи и осигурување во случај на инвалидитет при незгоди или болести.
- Вид на трајно здравствено осигурување без можност на раскинување.

⁸⁸ Директивата на Европскиот Парламент и на Советот на ЕУ од 25.11.2009 г., за основање и вршење на активности за осигурување и реосигурување-2009/138/ЕЗ

⁸⁹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:02009L0138-20190113>

- Работи во кои се основаат здруженија кои заеднички ги капитализираат своите придонеси и потоа ги распределуваат така собраните средства помеѓу преживеаните договорачи на осигурувањето или наследниците на мртвите договорачи на осигурувањето.
- Осигурувањето со капитализација на исплата кое се базира на актуарски пресметки, каде во замена на еднократно плаќање на однапред договорен износ, се преземаат обврски со точно утврдено траење и износ.
- Управување со пензиските фондови, каде се подразбира управување со вложувањата, а посебно со средствата кои претставуваат резервни тела кои плаќаат надомест во случај на смрт или незгоди или во случај на престанок или намалена работна активност.

Примената на одредбите на оваа Директива не е за мали осигурителни компании, односно тоа е нејзината интенција. Таа **не се применува** на компаниите за осигурување кое ги исполнуваат сите следни услови:

- Годишната пресметана бруто премија на компаниите за осигурување да не надминува 5 милиони €;
- Вкупните технички резерви на компаниите, заедно со износите кои можат да се наплатат врз база на договорите за осигурување или посебните намени од субјектите да не надминуваат 25 милиони €.
- Ако компанијата припаѓа на групација за осигурување, вкупните бруто технички резерви на групацијата, вклучувајќи ги износите кои можат да се наплатат врз основа на договорот за реосигурување или посебните намени од субјектите да не надминуваат 25 милиони €.
- Работата на компаниите не вклучува работи на осигурувањето кои надминуваат 500.000 € од неговата пресметана бруто премија или 2,5 милиони € од неговите бруто технички резерви вклучувајќи ги износите кои можат да се наплатат врз основа на договорот за реосигурување или од посебните намени на субјектите.

Она што е интересно е дека доколку било кој од погоре споменатите износи се надминат во 3 последователни години, оваа Директива се применува од четвртата година.

Директивата се применува на сите компании кои бараат одобрение за вршење на дејности за осигурување или дејности на реосигурување за кои се очекува нивната годишна бруто премија или износот на нивните бруто технички резерви да не надминува било кој од погорните износи во текот на следните 5 години.

Во поглед на **неживотното осигурување**, оваа Директива **не се** применува на:

- Работи на осигурувањето со капитализациона исплата, како што е утврдено во законодавството на секоја земја-членка;
- Работите на институциите за штедење и институциите за нудење на заем кај кои исплаќањето на надоместок варира во зависност од расположивите средства и кај кои придонесите на членовите се одредени на паушална основа;
- Работите кои ги вршат организациите кои не се правни лица, а кои имаат за цел нудење взаемно покритие за своите членови без плаќање премија или создавање на технички резерви; или
- Работите на осигурувањето за извозни кредити за сметка или во состав на државната гаранција или кај тие каде што државата е осигурител.

Оваа Директива **не се** применува на работите за нудење помош кои ги исполнуваат следните услови:

- Помошта се нуди во случај на незгода или нефункционалност која го вклучува подвижното возило кога се случила незгодата или нефункционалноста на територија на земјите-членки кои осигурувањето ги покрива;
- За нудење помош кое го врши Автомобилскиот Клуб на Големото Војводство на Луксембург кога ќе се случи незгодата или нефункционалноста надвор од територијата на Луксембург, а помошта се состои од превоз на возилото кое било вклучено во таа незгода или нефункционалноста, по можност и возачот и патникот до нивните домови.

Оваа Директива не се применува на институциите кои вршат дејности на неживотно осигурување во Данска, Германија, Ирска и Шпанија, освен ако не дојде до измени во законодавството кое ги уредува нивните надлежности.

Во поглед на **животното осигурување**, оваа Директива **не се** применува врз следните работи и дејности:

- Работите на институции за штедење, и институциите за нудење на заем кај кои исплатата на надомест варира во зависност од расположивите средства и кои бараат секој нивни член да плаќа придонеси по договорена паушална стапка.
- Организациите кои се обврзуваат дека ќе осигураат надомест само во случај на смрт, ако износот на тој надомест не ги надминува просечните потребни трошоци.

Во поглед на **реосигурувањето**, оваа Директива **не се** применува на реосигурителните дејности кои ги врши или за кои во потполност

гарантираат владите на државите-членки кога, заради значаен јавен интерес, владата дејствува како последен реосигурител.

За **започнување на вршење дејности** за заемно осигурување и реосигурување кои се опфатени со оваа Директива потребно е **претходно одобрение за работа**. Од надзорните тела на матичните држави-членки, одобрение за работа може да побара:

- Секое друштво кое воспоставува свое седиште на територијата на земја-членка или
- Секое друштво за осигурување кое, по добивањето на одобрението за работа, сака да го прошири своето работење на сите видови осигурување, или на видовите осигурување освен оние за кои веќе добило одобрение.

Одобрението за работа е валидно за целото подрачје на ЕУ. Со него на друштвата за осигурување односно друштвата за реосигурување им се дозволува вршење на дејности за осигурување и реосигурување.

Друштвото за осигурување кое добило одобрение за работа за основен ризик кој припаѓа на еден вид осигурување или на група видови осигурувања, може исто така да осигурува ризици вклучени во други видови осигурувања без добивање на одобренија за работење со другите ризици, под услов тие ризици да ги исполнуваат следните услови:

- Да се поврзани со основниот ризик;
- Да се однесуваат на предмет кој е покриен од основниот ризик; и
- Да се покриени со договорот со кој се осигурува основниот ризик.

Државите членки можат да основаат друштво во било каков облик кој е уреден во јавното право, под услов целта на таквите друштва да биде вршење на работи за осигурување односно реосигурување под исти услови под кои работат друштвата уредени со приватното право.

Матичната држава-членка може да бара од сите друштва кои поднесуваат барање за одобрение на работа да ги ограничат своите цели на дејноста осигурување и работите кои заемно произлегуваат од осигурувањето, при што сите останати работни дејности се исклучени.

Ако постои тесна поврзаност помеѓу друштвата за осигурување, односно за реосигурување со други физички или правни лица, надзорните тела издаваат одобрение за работа само ако таа тесна поврзаност не спречува ефикасно вршење на нивните надзорни функции.

Земјите-членки може да бараат седиштето на друштвата за осигурување и реосигурување да се наоѓа во истата земја-членка во која се наоѓа нивното регистрирано седиште.

Во секоја одлука за одбивање на барање за издавање одобрение за работа, мора да се наведат потполните причини и за неа треба да се известат предметното друштво.

Надзорот вклучува континуирана проверка на правилно вршење на работите од дејноста осигурување и реосигурување. Финансискиот надзор на друштвата за осигурување и реосигурување, вклучувајќи дејности кои ги вршат преку своите подружници или врз основа на слободата на нудење услуги, е исклучително во надлежност на матичната земја-членка. Земјите-членки бараат друштвата за осигурување и реосигурување до надзорните тела да поднесат информации потребни за надзор. По завршувањето на постапката за надзор, надзорните тела можат во исклучителни околности да одредат капитален додаток на друштвата за осигурување или реосигурување со своја одлука во која се наведени причините за тоа.

Под услови наведени во националното законодавство, земјите-членки дозволуваат друштвата за осигурување и реосигурување чие седиште се наоѓа на нивната територија, своето вкупно портфолио на договори или само дел од своето портфолио да го пренесат на друштвото преземател кое е основано во ЕУ.

Минималниот потребен капитал за одредено друштво за осигурување се пресметува на јасен и едноставен начин и на начин што обезбедува ревидирање на пресметката во согласност со минимумот кој е потребен за функционирање на различните друштва, односно тие минимума се:

- 2,2⁹⁰ милиони € за друштва за неживотно осигурување, вклучувајќи ги и др. друштва за осигурување, освен во случај кога се опфатени сите ризици, тогаш минималниот апсолутен праг треба да биде најмалку 3,2 милиони €;
- 3,2 милиони €, за друштва за осигурување на живот;
- 3,2 милиони €, за друштва за реосигурување на територија на ЕУ, а во случај на сопствени реосигурителни компании, тогаш минималниот потребен капитал мора да биде минимум 1 милион €;

Рамката на „Солвентност 2“, како и Базелската рамка за банките, предлага да се отстранат претходно споменатите недостатоци. Директивата за „Солвентност 2“, стана целосно применлива за европските осигурителни компании и реосигурувачи на 1.1.2016 г. Овој систем е заснован на **3 столба** за регулаторната рамка на „Солвентност 2“. Таа опфаќа 3 главни области, кои се поврзани со: Капиталните барања, Управувањето со ризици и Супервизорски правила.

1. Квантитативни, капитални барања-Столб 1, ги поставува квантитативните барања, вклучително и правилата за вреднување на

⁹⁰ Според овие потребни минимума, може да се каже дека законодавството на Македонија е доста рестриктивно и сумите кои ги бара се слични, а во некои случаи и поголеми минимума. Тоа ќе се разгледува кај Субјектите на осигурителното право кога ќе се зборува за осигурувачите, на стр. 130

средствата и обврските, особено техничките резерви, за да се пресмета капиталот и да се идентификуваат подобни сопствени средства за покривање на тие барања. Директивата бара од осигурителните компании да имаат капитал во однос на нивните профили на ризик за да гарантираат дека имаат доволно финансиски средства за да издржат финансиски тешкотии.

2. Управување со преземената и надзорната активност-Столб 2, за управувањето со ризици, ги поставува барањата за управување со ризик, како и детали за супервизорскиот процес од надлежните органи, што треба да осигури дека регулаторната рамка е комбинирана со системот за управување со ризик на секоја компанија. Осигурителните компании мораат да воспостават соодветен и транспарентен систем на управување со ризик и редовно да ја спроведуваат проценката на сопствениот ризик и солвентност.

3. Надзорно известување на супервизорите и јавно објавување-Столб 3, за супервизорските правила, се однесува на транспарентноста, известување до супервизорските органи и обелоденување на јавноста, а со тоа подобрување на дисциплината на пазарот и зголемување на компатибилноста, што доведува до поголема конкуренција. Директивата им овозможува на супервизорите да прегледуваат и оценуваат дали осигурителните компании ги почитуваат правилата, како и бара овие компании да даваат известувања до супервизорските органи, како и јавно да ги објавуваат информациите.

Заедно, трите столба формираат кохерентен пристап за промовирање на управувањето со ризиците во целиот сектор.

Клучните одредувачки карактеристики на регулаторната рамка на „Солвентност 2“ се:

- **Базираност на ризик**, поголемите ризици доведуваат до повисок капитал потребен за покривање на неочекуваните загуби.
- **Групна супервизија**, супервизорите ја зголемуваат координацијата и размената на информации во колегиумите на различните супервизори од земјите-членки, со цел подобрување на прекуграничниот надзор на групите за осигурување и реосигурување.
- **Конзистентен пазар**, активата и пасивата се вреднуваат според реалниот износ за кој може да се разменат, пренесат или порамнат на пазарот.
- **Пропорционалност**, регулаторните барања се применуваат на начин што е пропорционален на природата, обемот и сложеноста на ризиците својствени за работењето на друштвата за осигурување и реосигурување.

Барањата за одреден капитал според „Солвентност 2“ се ориентирани економски, т.е. тие се прилагодени на специфичните ризици што ги носи

секој осигурител, дозволувајќи оптимална распределба на капиталот во цела ЕУ.

Тие се дефинирани по скала со два чекори, вклучувајќи ги: барањата за капитал за солвентност и минималните капитални барања, со цел да се предизвика пропорционална и навремена супервизорска интервенција.

- Потребниот капитал за солвентност е ниво на финансиски ресурси што им овозможува на осигурителните компании да апсорбираат значителни загуби и што им дава разумна сигурност на имателите на полисите и корисниците дека плаќањата ќе бидат извршени како што доспеваат.
- Минималното капитално барање е пониско минимално ниво на безбедност под кое не треба да паѓа износот на финансиските ресурси на осигурителните компании, инаку супервизорските органи можат да го повлечат овластувањето.

„Солвентност 2“ исто така ги елиминира постојните ограничувања наметнати од земјите-членки за составот на портфолија за инвестиции. Наместо тоа, осигурителните компании се слободни да инвестираат според „принципот на прудентно лице“, а капиталните барања зависат од реалниот ризик од инвестиции. Треба да се инвестираат само во средства чии ризици можат правилно да се идентификуваат, мерат, следат, управуваат, контролираат, известуваат и соодветно да ги земат предвид при проценката на вкупните потреби за солвентност.

Што се однесува до групациите, конзорциумите за осигурување, истиот пристап се применува како и за индивидуалните осигурителни компании, така што групациите ќе бидат препознаени и управувани како деловни субјекти.

Кај капиталните побарувања, придобивките од диверзификација се признати, што значи дека вкупните ризици на групациите се помалку од збирот на ризиците на неговите субјекти. Ова исто така придонесува за поефикасна алокација на капиталот на акционерите.

„Солвентност 2“ промовира **поголема соработка помеѓу националните супервизори** за осигурување. Европската управа за осигурување и професионални пензии-*European Insurance and Occupational Pensions Authority-EIOPA* има за задача да обезбеди дека единствениот правен режим, се применува конзистентно во цела Европа. Исто така, има посреднички овластувања во случај да се појават несогласувања помеѓу националните супервизорски органи при надзор на прекуграничните групации.

EIOPA е независно советодавно тело на Европската комисија, Европскиот парламент и Советот на ЕУ. Тоа е една од агенциите на ЕУ кои изведуваат специфични правни, технички или научни задачи и даваат совети

засновани врз истражувања и соодветни докази. На тој начин, помагаат во обликувањето на политиката и законодавството на ниво на ЕУ и на национално ниво. *EIOPA* е еден од трите европски надлежни органи за супервизија. Другите две тела задолжени за супервизија во ЕУ се: Европското банкарско тело-*European Banking Authority-EBA*, и Европското тело за хартии од вредност и пазари-*European Securities and Markets Authority-ESMA*.

Како што е споменато и погоре значи „Солвентност 2“ е усогласена прудентна рамка за осигурителните компании, воведена во 2009 г., со цел за замена на дотогашните на правила во областите на:

- животното осигурување
- неживотното осигурување и
- реосигурувањето.

Правилата за „Солвентност 2“ воведуваат прудентни барања прилагодени на специфичните ризици што ги носи секој осигурител. Тие промовираат транспарентност, компатибилност и конкурентност во осигурителниот сектор.

„Солвентност 2“ структурно се состои од:

1. Директива
2. Правила за спроведување и
3. Технички стандарди.

За Директивата поопширно е пишувано во погорените редови. Во однос на применливоста на правилата, според „Солвентност 2“, заедно со Директивата „Омнибус 2“ што ја измени, требаше да бидат транспонирани од земјите-членки во националното законодавство пред 31.3.2015 г. На 1.4. 2015 г., голем број на процеси за рано одобрување започнаа, како што е процесот на одобрување за внатрешните модели на осигурителните компании за да го пресметаат потребниот капитал за солвентност. Режимот на „Солвентност 2“ стана целосно применлив од 1.1.2016 г. Овој временски распоред, паралелно со збирките упатства на *EIOPA* за подготовка на „Солвентност 2“ им овозможи на супервизорите и компаниите да се подготват за примена на тој режим.

Покрај тоа, „Солвентност 2“ вклучува голем број мерки за да се обезбеди непречена транзиција од „Солвентност 1“ и тоа:

- Две мерки за проценка на техничките резерви, кои помагаат да се премине на пазарен режим во тек на другите 16 г.;
- Толеранција за осигурителните компании што го прекршуваат потребниот капитал за солвентност во првите 2 г. од воведувањето;
- Ревизија на одредбите за сопствени средства кои се квалификувани според „Солвентност 1“, со што е полесно да се исполнат новите барања за капитал и да се даде на осигурителната индустрија,

период од 10 г. за да се прилагоди во составот на својот капитал со стандардите предвидени со „Солвентност 2“;

- Подолги рокови за пријавување на квартални и годишни информации до супервизорите и објавување на извештаите пред јавноста, постепено намалување од 20 недели на 14 недели по затворањето на периодот за известување во текот на првите 3 финансиски години.

Принципот на пропорционалност е составен дел на системот на „Солвентност 2“, што значи дека сразмерната примена на „Солвентност 2“ треба да важи и за малите и оние кои се помалку сложени компании.

„Солвентност 2“ се однесува на скоро сите осигурителни компании и друштва за реосигурување, лиценцирани во ЕУ. Според неа, само најмалите претпријатија, обично, претпријатија што имаат премии помалку од 5 милиони € годишно, се ослободени од новите правила, иако можат да изберат да ги применуваат доколку сакаат. Малите друштва за осигурување играат важна улога во економското опкружување и не треба да бидат подложени на непотребно регулирање.

Примерите за пропорционалност главно се наоѓаат во **мерките за спроведување, т.н. Делегираниот акт на „Солвентност 2“**, и тие вклучуваат:

- Поедноставени методи за пресметка на техничките резерви;
- Поедноставени методи за пресметка на капиталот;
- Податоците за средствата кои не се потребни за колективни инвестиции;
- Податоците кои може да се групираат под одредени услови;
- Воведени се ослободувања од употреба на меѓународни стандарди за финансиско известување при проценка на средства и обврските за компаниите кои веќе не користат стандарди за нивните финансиски извештаи;
- Во однос на управувањето, клучните функции можат да бидат споделени, вклучително и функцијата на внатрешната ревизија;
- Во однос на известување од помалите осигурителни компании:
  - Кварталното известување е само за основните податоци;
  - Супервизорите можат да се откажат од кварталното известување делумно или целосно, а дел и од годишното известување за помалите компании;
  - Супервизорите можат да одлучат да бараат наративно известување на секои 3 г., иако би било нормално тоа да е секоја година.

Делегираната регулатива за „Солвентност 2“ беше изменета со Регулативата ЕУ/2016/467 како дел од иницијативата за унија на пазарот на капитал на Комисијата за отстранување на бариерите за инвестиции во

ЕУ и канализирање на капиталот за инфраструктура и долгорочните одржливи проекти. Се даде поттик на осигурителните компании да инвестираат во инфраструктурата.

Големите институционални инвеститори, од осигурителната индустрија, честопати не сакаа да инвестираат во инфраструктура затоа што барањата кои се доста претпазливи, ги обврзуваа да имаат високо ниво на капитал во однос на тие инвестиции.

Измените во Делегираната регулатива за „Солвентност 2“ имаа за цел да создадат подобри стимулации за да се инвестира во тие проекти.

Особено, според дополнетата регулатива, т.н. „квалификации за инфраструктурни инвестиции“ формираат посебна категорија на средства и имаат корист од соодветното прилагодување со помал ризик. Исто така и инвестициите во европските долгорочни инвестициски фондови и акции што се тргуваат со мултилатерални трговски објекти исто така имаат корист од пониски капитални давачки.

Покрај промените на „инфраструктурните проекти“, Делегираната регулатива-ЕУ/2017/1542, вовеле нова категорија, т.н. „инфраструктурни корпорации“, во средствата што можат да имаат корист од прилагодувањето, односно калибрацијата со помал ризик.

Европските осигурителни компании се најголемите институционални инвеститори на финансиските пазари во Европа. Од клучно значење е прудентната регулатива да не го ограничува непотребно апетитот на компаниите за долгорочни инвестиции, а притоа правилно да се опфатат ризиците.

„Солвентност 2“ даде стимулирање на долгорочните инвестиции од осигурителните компании. Капиталните барања се дизајнирани силно да ги поттикнуваат осигурителните компании да одговараат за временското доспевање на средствата и обврските. Совршената конкурентност може да ги намали масивните капитални барања. Конкурентноста може да го неутрализира целосно капиталот потребен за ризикот, кој е поврзан со каматни стапки, што е една од главните компоненти на вкупниот капитал потребен особено на осигурувачите за животно осигурување. Покрај тоа, на одредени портфолија каде се прилагодени тековните средства, и осигурителните компании можат да задржат средства до фиксен приход до достасување, тие можат да го користат „прилагодувањето“ што ја измазнува вештачката нестабилност на нивниот биланс на состојба и значително го намалува капиталот потребен за ризик од краткорочни флукуации на ширење.

Се поставува прашање како се избегнува прекумерната нестабилност преку „Солвентност 2“?!

Со „Солвентност 2“, осигурителните компании се стимулирани да ги погодат тековните средства со долгорочните гаранции што се нудат и со користење на долгорочните средства, кои се расположливи на пазарот. Ова значи дека тие се помалку зависни од краткорочните движења. Затоа е важно да се избегне вештачка нестабилност во билансите, т.е. нестабилноста на техничките резерви, капиталните ресурси или капиталот што не ги одразува промените во финансиската позиција или изложеноста на ризик на осигурителните компании. Т.н. мерки за „долгорочни гаранции“, воведени со „Омнибус 2“, ја намалуваат вештачката нестабилност со делумно рефлектирање на движењата во цените на средствата во доследната пазарна проценка на обврските, а со тоа се намалува нестабилноста на вештачкиот биланс на состојба.

Затоа, дизајнот на капиталот го зголемува интересот на осигурителните компании за долгорочни средства.

„Солвентност 2“ ги укинува ограничувањата за инвестиции што ги наметнуваат земјите-членки во врска со одредени инвестиции, особено помалку ликвидни, како што е инфраструктурата. Наместо тоа, осигурителните компании се слободни да инвестираат според „принципот на прудентно лице“, а капиталните побарувања зависат од реалниот ризик од нивните инвестиции. Стандардната формула за пресметка на пазарниот ризик мора да биде доволно детална за да се грижи за различни класи на средства, со различни профили на ризик.

Правилата за спроведување содржани во Делегираниот акт, како правила за спроведување на Директивата „Солвентност 2“, имаат за цел да утврдат подетални услови за индивидуалните друштва за осигурување, како и за групациите за осигурување. Тие го сочинуваат јадрото на единствените правила за осигурување на осигурителните и реосигурителните друштва во ЕУ. Тие правила опфаќаат вкупно 76 властувања, а особено ги опфаќаат следните области:

- Правила за пазарно конзистентно вреднување на средствата и обврските, вклучително и технички одредби, особено, во правилата се утврдени технички детали за т.н. „мерки за долгорочно гарантирање“, кои беа воведени со Директивата „Омнибус 2“, за да се изедначи вештачката нестабилност и да се осигури осигурителните компании да продолжат да обезбедуваат долгорочна заштита по прифатлива цена;
- Правила за квалификуваност на ставките за сопствени средства на осигурителните компании, кои ги покриваат барањата на капиталот за подобрување на чувствителноста на ризик, и да овозможуваат навремена супервизорска интервенција;

- Како да се постави нивото на капитал за класи на актива во кое може да инвестира осигурителот;
- Квалификуваност на ставките за сопствени средства на осигурителните компании за покривање на капиталот;
- Правила за употреба на „внатрешни модели“ за пресметување на барањата за капиталот на солвентност, методологијата и калибрацијата на минималниот капитал и стандардната формула за пресметување на потребниот капитал за солвентност, ова вклучува калибрација на пазарните ризици врз инвестициите на осигурениците, земајќи ја предвид агендата за долгорочно финансирање на Комисијата;
- Како треба да управуваат осигурителните компании-организирање на системи на управување на друштвата за осигурување и реосигурување, особено улогата на клучните функции дефинирани во Директивата во однос на актуарска компонента, управувањето со ризици, усогласеноста и внатрешната ревизија;
- Правилата за спроведување, исто така, специфицираат некои аспекти на процесот на супервизија за преглед и елементите што треба да се земат предвид при одлучувањето за продолжување на периодот на закрепнување за претпријатијата;
- Барања за известување и објавување, како на супервизорите, така и на јавноста;
- Зголемената споредливост и усогласувањето на информациите е со цел да се подобри ефикасноста на супервизијата и да се поттикне дисциплината на пазарот;
- Критериуми за супервизорско одобрување на опсегот на овластување за преземен ризик од реосигурување и барања поврзани со таквото работење;
- Специфични правила поврзани со групациите за осигурување, како што се методите за пресметување на групниот капитал за солвентност за капитал, работењето на филијалите, координацијата во рамките на супервизорските асоцијации;
- Проценка на еквивалентноста на режимите за солвентност на земјите што не се членки со правилата на ЕУ;
- Критериуми за проценка дали режимот на солвентност во трета земја е еквивалентен.
- Поедноставени методи и исклучоци за да се олесни „Солвентност 2“ за помалите осигурителни компании.

Според „Солвентност 2“ Европската комисија може да донесе делегирани и акти за спроведување, вклучувајќи технички стандарди и информации за пресметка на техничките одредби и основните сопствени средства.

Регулативата 2015/35/ЕУ, позната и како регулатива за делегирање на „Солвентност 2“, утврдува детални барања за примена на рамката за „Солвентност 2“. Тоа е јадрото на единствената процедура за осигурителните и реосигурителните компании. Делегираната регулатива за „Солвентност 2“.

Европската Комисија постојано ја разгледува состојбата со имплементација на „Солвентност 2“ и можноста за ревидирање на Делегираната регулатива за „Солвентност 2“. Во тој контекст Европската Комисија е во тесно соодесјство со *EIOPA*.

Регулативата за Делегирана „Солвентност 2“ е усвоена со цел да им се помогне на компаниите да инвестираат во капитал, со намалување на нивните капитални побарувања за инвестиции. Регулативата, со која се менува Директивата за „Солвентност 2“, е поставена за зајакнување на инвестициите во приватниот сектор, клучна цел на Акциониот план за ЕУ на капиталните пазари.

Во јуни 2018 г., Комисијата усвои амандман на Делегираната регулатива за „Солвентност 2“ со цел да им се олесни на осигурителните компании да инвестираат во едноставна, транспарентна и стандардизирана процедура во хартии од вредност. Промените имаат за цел да ја усогласат рамката за „Солвентност 2“ со усогласените правила за хартии од вредност донесени од ЕУ и да обезбедат конзистентен третман на оваа класа на средства во банкарскиот и осигурителниот сектор.

Особено, новите правила ги заменуваат: тековната разлика помеѓу секјуритизацијата „тип1“ и „тип2“; и ги заменуваат одредбите специфични за секторот за соодветна внимателност и задржување на ризикот;

Со **Одлуките за еквивалентност** се признаваат постапките за супервизорскиот режим на осигурителните компании, кои се извршуваат во одредени земји кои не се членки на ЕУ, дека тие се еквивалентни со режимот на системот „Солвентност 2“. По добивањето на еквивалентноста, осигурителните компании на ЕУ можат да користат локални правила за да известуваат за нивното работење во овие земји, додека осигурителните компании од трети земји се во можност да работат во ЕУ без да мора да се придржуваат до сите предвидени правила на ЕУ..

Во однос на **трошоците за спроведување** на „Солвентност 2“, може да се каже дека еднократниот нето-трошок за спроведување на „Солвентност 2“ за целата осигурителна индустрија во ЕУ е проценета на околу 3 до 4 милијарди €, која иако изгледа многу голема сума, сепак е релативно мала сума во однос на годишниот обрт на бруто полисирани премии во осигурителниот сектор во ЕУ, кој изнесува околу 1,3 трилиони €.

Кај секторот за животно осигурување во ЕУ, кој учествува во техничката проценка на „долгорочни гаранции“, капиталниот суфицит според

„Солвентност 1“ беше 110 милијарди € на 31.12.2011 г. Резултатите од пакетот мерки воведени со „Омнибус 2“, односно прилагодувањето на нестабилноста, прилагодувањето на усогласеноста, екстраполација на стапката без ризик и преодни мерки за стапка на ризик, како и техничките одредби, треба да бидат идентични, а можеби дури и повисоки. Како и да е, распределбата на капиталот кај осигурителните компании ги одразува попрецизно индивидуалните ризици, што доведува до поефикасно распределување на капиталот во ЕУ.

Значи, од 1.1.2016 г., осигурителните компании во ЕУ се регулираат со регулаторниот режим на „Солвентност 2“. Оттогаш се направени периодични прегледи за да се оцени влијанието на системот на „Солвентност 2“ и дали е погоден за целите за кои е донесен. *EIOPA* извршува голем дел од тие проценки на регулаторниот режим „Солвентност 2“, со цел подобрување на регулативата, која ќе придонесе за попрецизен, поригорозен, порелевантен, покредибилен и потранспарентен преглед на примената на „Солвентност 2“.

Во раната прва фаза, Комисијата ја прилагоди Делегираната регулатива за „Солвентност 2“ за да го разгледа третманот на инвестициите во инфраструктурата и третманот на едноставна, транспарентна и стандардизирана процедура за секјуритизација. Потоа, *EIOPA*, даде совет за преглед на стандардната формула за потребен капитал за солвентност.

Во втора фаза, Европската Комисија подготви преглед на режимот на „Солвентност 2“, според кој, „Солвентност 2“ достигна доста добро ниво во 2020 г. Комисијата побара од *EIOPA* да обезбеди технички совети за сеопфатен преглед на Директивата за „Солвентност 2“, а таа треба да ги направи овие технички совети во форма на мислење најдоцна до јуни 2020 г. Можеби овој тајминг ќе биде пролонгиран заради кризата предизвикана од *COVID 19*, затоа што нема да може да се даде прецизен увид за состојбите, а можеби *EIOPA*, ќе треба да предвиди и дополнителни правила поврзани со работењето токму заради овие причини.

Националните супервизорски органи можат и треба да дадат свој придонес во прегледот на „Солвентност 2“ со пополнување на соодветни стандардизирани обрасци за информации.

Како сумарен заклучок, овде би требало да се каже, врз основа на сè она што беше кажано погоре за овој европски систем, дека навистина, европските прописи не се толку јасни и концизни, како што е тоа случајот со македонските, заради тоа што мора да се има во предвид дека во нив се слеани барањата од различни законодавства кои ја сочинуваат ЕУ. Со оглед на тоа дека до неодамна, ЕУ имаше 29, но сега во 2020 г., има 28 земји-членки, заради тоа што веќе Обединетото Кралство не е членка, сите тие разлики во правните системи се надополнуваат со повеќе или помалку

нејасни одредби, или пак одредби кои им даваат слобода на земјите-членки во своите национални законодавства поинаку да си ја регулираат материјата отколку во заедничките акти. Сепак системот на правила „Солвентност 2“ со сите негови измени и дополнувања, има за цел да воведи единствени правила за осигурителниот сектор во ЕУ, како и во сите земји-кандидати за влез во ЕУ. Мора да се напомене, дека македонското право како и во другите области, така и во осигурувањето е во целост во согласност со европските директиви и регулативи, и дека со успешност може да се вклопи во тој цел мозаик.

2.2.8. Обичај и обичајно право како извор на Осигурителното право

Обичајот настанува стихијно во одредени заедници или во одделни сфери на дејности со повеќекратно повторување на одделно однесување во исти или слични ситуации. Таквото однесување натаму постепено создава свест за задолжителност на таквото поведење со што се создава обичајното право. Ако државата го признае обичајот тој станува обичајно право.

Обичајното право⁹¹ настанува стихиски внатре во определени заедници преку повторување на определено однесување во исти ситуации. Таквото однесување постепено создава свест за неговата задолжителност. Доколку државата го признае тоа однесување, тогаш тој станува обичајно правно правило, односно норма од задолжителен карактер. Санкционирањето на обичајот како обичајно право, може да се врши на два начини и тоа:

- **Изречно**, кога со закон или др. пропис се предвидува примена на одредена обичајна норма и
- **Молчеливо**, кога судовите при решавањето на спорови, како правна основа за уредување на односот го земаат обичајот, бидејќи за таков однос не постоела некоја позитивно-правна норма.

За подобро познавање и систематика на обичаите тие повремено се собираат во определени збирки, кои се познати под името **Узанси** или Збирки на определени правни обичаи. Постојат општи и посебни узанси. Општите узанси се однесуваат на прометот со стоки и услуги воопшто, а посебните узанси на прометот на одделни стоки или услуги, как на пр. за промет со нафта, ориз, памук, кафе, ориз. Ваквите узанси најчесто се собираат и донесуваат од страна на различните коморски здруженија.

⁹¹ Р.Речкоски, „Граѓанско право“, Охрид, 2011

Во оваа смисла и ЗОО предвидува дека учесниците во облигационите односи се должни во правниот промет да постапуваат во согласност со добрите деловни обичаи. Врз облигационите односи се применуваат узансите ако учесниците во облигационите односи ја договориле нивната примена или ако од околностите произлегува дека ја сакале нивната примена. Ако општите или посебните узанси или другите трговски или деловни обичаи се спротивни со диспозитивните норми на ЗОО, ќе се применуваат одредбите на законот, освен ако страните изрично договориле примена на узансите, односно на други трговски деловни обичаи.

2.2.9. Правната наука како извор на Осигурителното право

За разлика од погоре споменатите директни извори, ***Правната наука не е непосреден извор на осигурителното право. Но, сепак таа претставува посреден извор на осигурителното право, со оглед на тоа што истата има за цел разработка, дефинирање, објаснување, а особено критички однос кон осигурително-правните односи.*** На неа треба да и се обрне посебно внимание и респект, треба да се користат нејзините резултати и достигнувања. Науката не може да го создава правото, но таа го изучува, моделира, и предлага решенија за тоа што понатаму.

Во многу случаи на истакнати научници и правни теоретичари од оваа област им се доделуваат задачи за учество во изработка на нацрт и предлог–закони и подзаконски акти од оваа материја, како и изработка на определени стратегии и програми. Во вакви случаи овие истакнати мислители, своите ставови, нормално заедно со ставовите на создавачите на правото ги инкорпорираат во тие предложени прописи, што не значи и дека подоцна ќе бидат усвоени баш така како што се предложени. Но, сепак ставовите на ваквите луѓе се во мнозинството случаи прифатени и од носителите на власта, бидејќи сепак науката е надпартиска и така треба да остане. Иако е јавна тајна дека секоја политичка гарнитура си има свои „експерти“ и нив ги експлоатира за свои цели. Ситуација што не треба да биде таква. Сепак ставовите на определени стручњаци исто така во поново време многу често се експлоатираат и по јавните медиуми, електронски или пишани, и се повторуваат, со тоа стануваат дел и од поширокото јавно мислење, а постепено се наметнуваат за прифаќање од страна на мнозинството граѓани. Тоа е моќта на медиумите и на комуникациите, но и моќта на стручноста на одредените научници кои долготрајно се занимаваат со проучување на одредена материја и се успешни во тоа.

Мора сепак да се земаат во предвид ставовите на сите истакнатите експерти како поединци, но и од институциите од каде доаѓаат, како што е Факултетот за туризам и угостителство-Охрид, кој како што е напоменато и погоре беше прва институција во Македонија која пред 2 децении вовеле ваква студиска насока за изучување. Трудите што ги пишуваат и во кои ги искажуваат своите погледи, како и компаративните искуства, мора да бидат темел на секоја здраворазумска политика од областа на осигурувањето. бидејќи доколку се работи за вистинска наука, тогаш таму треба да има најмалку политика. На ставовите на правните теоретичари, осигурителното право треба да им обрне особено внимание и респект и да знае да ги користи нивните постигнувања и резултати.

2.2.10. Судската практика како извор на Осигурителното право

Судската практика во Македонија, која спаѓа во групата на земји кои го имаат европско-континенталниот систем на право, за разлика од практиката во англо-саксонскиот систем на право, односно систем на т.н. *common law*, нема карактер на прецедентно право, затоа што со неа не се создава правото, како што е тоа случај во англо-саксонскиот систем на правото. ***Значи судската практика е вистински извор во земјите кои го имаат common law, а во Македонија таа е по исклучок***⁹².

Улогата на судската практика како формален извор на правото се намалува со текот на развојот на позитивното пишано право, така што во услови кога позитивното право се изгради во еден поврзан систем, креативната улога на практиката се позиционира во својата нормална рамка на исклучителен создавач на правото во случаите кога има неизбежни правни празнини, затоа може да се каже дека сепак судската практика претставува спореден извор на осигурителното право.

Во овој контекст треба да се разјасни прашањето кои судски органи ја создаваат практиката, на каков начин, и во кои свои акти тоа се прави.

Основно е дека секој судски акт не претставува секундарен извор на правото. Само оние акти кои содржат нови правила можат да се сметаат за извор на правото. Редовните акти на судовите преставуваат само примена на определени законски одредби на конкретна ситуација и затоа не се извори. Судовите од сите инстанции учествуваат во создавањето на судската практика, но ставовите на пониските судови се проверуваат од повисоките во т.н. инстанциона контрола, и така се доаѓа до највисокиот суд во судската власт на територијата на Македонија, а тоа е Врховниот суд на Македонија. И затоа тоа значи дека вакви правила креира

⁹² Р.Речкоски, „Граѓанско право“, Охрид, 2011

највисокиот суд на територијата на државата, односно Врховниот суд. **Дејствувањето на Врховниот суд** во правец на создавање на нови правила се гледа преку два аспекти и тоа:

- **Како одлуки за конкретни спорови, во вид на судски пресуди и решенија, и**
- **Со т.н. начелни ставови.**

Додека пресудите имаат задолжително дејство само помеѓу страните на даден спор – *inter partes*, а не и помеѓу др. страни, начелните ставови не се врзани за еден конкретен спор, туку за определена група на спорови. Овие ставови иако имаат само висока морална сила и не ги задолжуваат судовите да постапуваат по нив формално-правно, но сепак заради инстанциониот надзор, како и заради реномето на истакнатите судии на Врховниот суд кои ги заземаат тие ставови, тие стануваат повеќе или помалку задолжителни во постапувањето на пониските судови.

Начелните ставови се јавуваат во два вида и тоа: како начелни ставови и како начелни правни мислења. Првите се носат на општа седница на Врховниот суд, додека вторите на конкретно одделение на судот – граѓанско, кривично и важат задолжително се додека не се изменат. Во практиката начелните ставови по правило се прифаќаат, на пр. за случаи за намалување на прекумерно предвидени капари, за рокови за одржувачка и сл.

Осигурителното право исто како и граѓанското право мора да ја има во предвид и да ја проучува судската практика, и одлуките на националните судови како и одлуките на меѓународните арбитражи, кои наметнуваат правила на однесување за субјектите во правото и истите не смеат да бидат ирелевантни во нивното натамошно постапување. Паметно и рационално е судската практика да се има во предвид во воспоставувањето на меѓусебните односи на различните субјекти на осигурителните односи.

Тоа посебно се однесува на арбитражните одлуки, како одлуки на вонсудско решавање на споровите, кои за предмет имаат определени меѓународни договори. Тие всушност креираат едно меѓународно договорно право кое во вистинска смисла на зборот е извор на правото. Доколку не би била арбитражната практика, националните права постојано би стоеле во спротивност едни со други во решавањето на било кој конкретен спор што би настанал во врска со договорите во меѓународниот промет, и затоа арбитражните одлуки ја усогласуваат ваквата спротивставеност.

3. Поделба и видови осигурување

Осигурувањето низ времето се разликува во својата форма и содржина, а преку развојот на технологијата, се појавуваат различни нови форми на осигурување. Токму од тие причини, како од научна, така и од практична гледна точка, има потреба од негова класификација и систематизација, со цел издвојување на различните видови осигурување, според заедничките својства и карактеристики, како и заради нивната посистематска анализа и проучување. Практичната вредност на класификацијата е во тоа што групирањето на одделни видови, односно гранки на осигурувањето се врши според определени заеднички својства. На тој начин, при проучувањето на одделни групи на осигурување, може да се издвои она што е заедничко и карактеристично за цела група. Класификациите не само што не се во секој систем исти, туку тие не се ниту дефинитивни, бидејќи праксата постојано ги дополнува со создавање нови видови осигурување.⁹³ Значи, класификацијата на видовите осигурување е условена од практичен, а не од правен аспект и ако секој вид на осигурување има посебно правно регулирање. Практичното значење на класификацијата на осигурувањето е во тоа што таа укажува на значајни разлики кои постојат помеѓу различните видови на осигурување.

И покрај различната теоретско-правна класификација на видовите на осигурување, во оваа книга се анализирани најприфатените класификации. Критериумите според кои се прават класификациите се оние според:

- Начинот на настанување;
- Местото на настанувањето на ризикот;
- Предметот на осигурувањето;
- Начинот на организирањето на осигурувањето;
- Начинот на покривањето на ризикот;
- Бројот на осигурениците;

1. Според **начинот на настанување** постојат:

- Договорно-доброволно осигурување и
- Законско-задолжително осигурување;

Договорно или доброволно осигурување е такво осигурување, кое се склучува како взаемен интерес меѓу осигурувачот и осигуреникот, врз основа на нивните изјавени и усогласени волји.

---

⁹³ М.Крстаноски, „Осигурително право“, Охрид, 2006

Законско или задолжително осигурување е такво осигурување, каде тоа се склучува *ipso jure*-по сила на закон, без разлика на волјите на страните, императивно, врз основа на закон.

2. Според **местото на настанувањето на ризикот** постојат:

- Копнено;
- Поморско и
- Воздушно осигурување.

Копнено е она осигурување во кое ризикот, осигурениот случај настанува на копно, **поморско** каде осигурениот случај настанува на море и **воздушно** каде осигурениот случај настанува во воздух.

3. Постојат различни сфаќања за поделбата на осигурувањето според **предметот на осигурување**. Некои теоретичари⁹⁴, според овој критериум сметаат дека постојат: осигурување на имот во поширока смисла, осигурување на транспорт и кредити, и осигурување на лица. Осигурувањето на имот според нив ги опфаќа: цивилните осигурувања, осигурување на животни, осигурување на земјоделски посеви, осигурување на индустријата, осигурување од одговорност. Осигурувањето на моторните возила ги опфаќа: каско-осигурувањето и осигурување од автоодговорност. Осигурувањето на кредити и транспорт ги опфаќа: карго-осигурување, каско-осигурување, и осигурување на кредити. И осигурувањето на лица опфаќа: осигурување од незгода или осигурување на живот.

Сепак најприфатлива поделба, според **предметот на осигурување**, е тоа да се дели на:

- Осигурување на имот-Неживотно осигурување,
- Осигурување на лица-Животно осигурување и
- Осигурување од одговорност⁹⁵.

Осигурување на имот-Неживотно осигурување, е такво осигурување каде ризикот опфатен со осигурувањето може да биде реализиран на имотот на едно лице.

Целта на осигурувањето е надомест на штетата што се причинува со настапување на ризикот и затоа никој не може врз основа на осигурувањето да се збогатува, односно да добие повеќе од причинетата штета. Права од осигурувањето можат да имаат само лицата кои што во моментот на причинување на штетата имаат материјален интерес да не се причини штетата. Кај неживотните осигурувања,⁹⁶ предмет на осигурување е имотот и затоа често се нарекуваат и имотни осигурувања, термин кој е

⁹⁴ М. Vjelic, Osiguranje I reosrganje, Zagreb, 2002

⁹⁵ Кое е во суштина посебен вид неживотно осигурување

⁹⁶ Г.Речкоска, „Производен менаџмент-Познавање на стоката“, Охрид, 2007

многу посоодветен. Има различни имотни осигурувања и тоа: осигурување на ствари од пожар, од кражба, стакла од кршење, монтажно осигурување, осигурување на посеви и плодови, стоки, стоки за време на транспорт-карго; бродови, авиони и моторни возила-каска, гаранциско осигурување на кредит; посебно се истакнува осигурување од одговорност-законска или договорна за штети кои осигуреникот ги нанесува на трети лица со вршење на редовно занимање, поседување или управување со моторно возило, поседување на зграда, држење на дуќан, вршење на услуги и сл.

Често, посебно се издвојуваат транспортните осигурувања за бродовите на море, и одговорност на бродарот, товарот при превозот по морето-поморски карго, на пловните објекти на внатрешните води, воздухоплови-воздушен каска, стоки во внатрешниот и меѓународниот превоз-копнен карго. Различни видови на вакви осигурувања постојат во практиката и тоа: осигурување од пожар и слични случаи, штети без пожар предизвикани од гром, или со експлозии, несреќи во домаќинството, штети од електрична струја без пожар и др.; осигурување на стакло од кршење или заштитни стакла на возилото и на машините; осигурување на авионските и бродските трупови; осигурување на стоката во превозот; осигурување од кражба, на пр.на мебел, апарати за домаќинство, накит или др. стока; осигурување против град, или умирање на живата стока. Сите имотни осигурувања имаат надоместувачки карактер, се надоместува вистинската штета, па при постоење на повеќестрано осигурување на ист објект не се дозволува кумулирање на оштетата.

Осигурувањето на лица-животно осигурување е такво осигурување во кое: ризикот опфатен со осигурувањето може да биде реализиран на личност-осигуреник или осигурено лице. Тоа може да ја загрози егзистенцијата, интегритетот, здравјето или работната способност на човекот. Личните добра изложени на ризикот немаат материјална вредност и целта на осигурувањето не е надомест на штетата заради тоа што човековите добра не можат да бидат проценети во пари, и затоа, на надоместот на осигурувањето нема влијание висината на причинетата штета.⁹⁷ Личните, животните осигурувања⁹⁸ опфаќаат осигурување на поединецот во случај на неспособност за работа, смрт, завршување на одредена возраст на старост. Кај личните осигурувања, како свотни, дозволена е кумулацијата, т.е. се врши исплата на осигурената сума, по секое осигурување. Осигуреникот може да заклучи осигурување во своја корист или во корист на друго лице.

⁹⁷ М.Крстаноски, „Осигурително право“, Охрид, 2006

⁹⁸ Г.Речкоска, „Производен менаџмент-Познавање на стоката“, Охрид, 2007

Осигурувањето од одговорност, во суштина тоа е еден подвид на неживотно осигурување, и е такво осигурување врз основа на кое корисникот, односно сопственикот на одделни опасни ствари се осигурува од одговорност за штетата што ќе им ја нанесе на трети лица. Тука договорот се склучува во полза на непознато лице. Во македонското право постои задолжителен, законски облик на вакво осигурување, т.н. осигурување од автоодговорност, за штета причинета на трето лице.

4. Според **начинот на организирањето на осигурувањето** постојат:

- Премиско осигурување и
- Заемно осигурување;

Премиското осигурување е она осигурување во кое заштита се обезбедува преку премиите што се уплатуваат во друштвото за осигурување, а додека кај **Заемното осигурување**, одделните субјекти формираат ризична заедница во која вложуваат и формираат фонд од кој се наплатува настанатата штета, односно сами се и осигурувачи и осигуреници.

5. Според **начинот на покривањето на ризикот** постојат:

- Со внатрешно покривање на ризикот-осигурување и
- Со надворешно покривање на ризикот, односно соосигурување и реосигурување.

Внатрешното покривање на ризикот, или осигурување во потесна смисла, претставува такво осигурување каде ризикот за штетата над осигурената ствар во целост паѓа на осигурувачот.

Во **надворешното покривање на ризикот** спаѓаат соосигурувањето и реосигурувањето. Кога осигурувачот, ризикот кој го презема и сноси го смета особено важен, може да услови соосигурување, т.е. покривање на ризикот истовремено од страна на поголем број осигурувачи; или да услови реосигурување т.е. делумно осигурување на ризикот од страна на осигурувачот кај некој друг осигурувач. Реосигурувањето е многу сложена операција, која по правило се врши во меѓународни рамки.⁹⁹

Во однос на потребата за појавување на соосигурување и реосигурување мора да се нагласи дека секој осигурувач¹⁰⁰, како нормален деловен субјект во еден систем, во многу случаи мора да презема осигурување на поединечни ризици кои според големината, или Максимално веројатната штета-*PML*¹⁰¹, го надминуваат неговиот капацитет, и презема ризици кај кои постои голема веројатност за настанување на масовни штети, катастрофални штети, кои не е во можност да ги поднесе и надомести

⁹⁹ Г.Речкоска, „Производен менаџмент-Познавање на стоката“, Охрид, 2007

¹⁰⁰ М.Вјелиќ, „Osiguranje i reosiguranje“, Zagreb, 2002

¹⁰¹ PML-Probably Maximum Loss

самостојно. Во такви случаи, тој мора со помош на соосигурување, или реосигурување да го зголеми својот капацитет, на соосигурување, или реосигурување, бидејќи само на тој начин може да ја заштити својата сигурност, а и сигурноста на своите осигуреници.

Под „голема штета“ се подразбира секоја штета која заедно со малите штети кои се осигурени кај осигурувачот, би можела сериозно да ја загрози стабилноста на осигурувачот. Заради елементарни непогоди, како што се урагани, бури, цунами, поплави, торнада, земјотреси, лизгање на земјиште, може да дојде до многубројни помали и средни штети, кои можат значајно да го загорзат деловниот резултат на осигурувачот. Во Европа и светот, од ваквите случаи годишно има материјални штети и по неколку милијарди \$. Крајот на 2019 г., и цела 2020 г., а веројатно голем удел во целокупната светска економија, и развој има појавата на Пандемијата на *COVID 19*, кој предизвика вистински помор на целокупниот светски поредок, и од здравствен, и економски, политички, а и безбедносно секако. Ке следуваат подробни истражувања за овој феномен, и неговите последици, во годините што доаѓаат.

Со оглед на тоа што се работи за покривање на ризикот, со соосигурувањето и реосигурувањето, се врши распределба на ризикот и тоа, со соосигурувањето се врши примарна распределба на ризикот, а со реосигурувањето се врши секундарна распределба на ризикот.

Соосигурување, претставува таков вид на осигурување каде осигуреникот за ист ризик, за ист предмет на осигурување склучува повеќе договори за осигурување со различни осигурувачи. Притоа вкупниот збир на на покритието за штетата не може да ја надминува осигурената вредност. Соосигурувањето ги има следните правни карактеристики:

- На осигуреникот му се познати сите соосигурувачи и висината на нивните удели;
- Секој соосигурувач е во непосреден правен однос со осигуреникот и постојат онолку договори за осигурување колку што има осигурувачи кои учествуваат во соосигурувањето;
- Правниот однос помеѓу поодделните соосигурувачи е без влијание на правата на осигуреникот, ако некој од осигурувачите престане да го носи својот дел од покритието, другите договори остануваат во сила;
- Секој осигурувач го покрива својот дел во целина и не може да се повикнува на институтот подосигурување;

- Кога осигурувачот на кого прв му е понуден договор за осигурување го дели ризикот натаму со останатите соосигурувачи, тој не се смета за застапник на осигуреникот.¹⁰²

Соосигурувањето се јавува во случај кога еден ризик кај осигурувањето, го преземаат два или повеќе осигурувачи, и поделбата на ризикот меѓу нив секогаш се врши врз основа на определен процент, или квота. На пр. може ако има два соосигурувачи ако така се договорот, да сносат по 50% од одговорноста, или секако можат и поинаку. Заради специфичностите на овој процес, и одредени трошоци, ова осигурување не е толку практикувано, освен кај т.н. пулови, како групации кои преземаат осигурување на некои „нуклеарни“ ризици. Тоа значи може да се преземе кај „Големи ризици“, но и кај сите обични ризици, доколку се сака хоризонтално и примарно да се распределеи ризикот.

Според видот на договарање постојат:

- Автоматско или рамковно соосигурување, каде осигурувачите на реципрочна основа се договараат, автоматски да партиципираат во одредени ризици со договорени проценти. Тука се водат само врз основа на принципот на лидерско друштво.
- Факултативно соосигурување, каде најчесто се врши такво групирање за некој поединечен ризик, и може да се договори заедничко учество на осигурувачите во даден ризик, или од кога ќе има понуда за некој ризик, осигурувачот поканува и други осигурувачи заради големината на штетата, заеднички да учествуваат во осигурувањето на таков ризик.

Работите на соосигурување може да се вршат на два начини и тоа:

- Со водечки осигурувач, т.н. лидер, каде еден осигурувач ги врши сите работи поврзани со преземањето на ризикот и осигурувањето, и тоа: преговара, понудува, склучува договор, прима пријавување на штета, увид, проценка, исплата на штета. Овој лидер може да биде врз основа на овластување, или самостојно.
- Преку сите осигурувачи, заеднички сите осигурувачи учествуваат во сите фази на осигурувањето од преговори, па се до исплата на штета.

Ризикот со оглед на големината може да се неутрализира: целосно, ако на пр. 100% се надомести штетата со него, или делумно, доколку вишокот од надоместот на ризикот што не може да се надомести со соосигурување, се надоместува со реосигурувањето. Значи овие два институти се поврзани. Реосигурувањето е т.н. „заштита“ и „опција“ за сите видови осигурување.

Според видот на работи постои соосигурување на:

¹⁰² P.Sulejic, „Pravo osiguranja“, Novi Sad, 1992

- Активни работи, кога осигурувачот презема удел во ризикот од другите осигурувачи;
- Пасивни работи, кога осигурувачот го пласира вишокот ризик на други осигурувачи.

Во македонскиот ЗОО, соосигурувањето е дефинирано како осигурување кога договорот за осигурување е склучен со повеќе осигурувачи кои се спогодиле за заедничко поднесување и распределба на ризикот, секој осигурувач назначен во полисата на осигурувањето му одговара на осигуреникот за целосниот надомест.

Во денешно време постојат осигурувања кои треба да покријат предмети, објекти кои се со многу голема вредност, како на пр. фабрички хали, центри, големи бродоградилшта, бродови, авиони и сл. и соосигурувањето има за цел, да има поголем број на соосигурувачи, кои сите заедно на помали делови би можеле да ја надоместат евентуалната штета на таквиот осигурен предмет или објект. Во светски рамки најпозната таква компанија е англискиот Лојд-*Lloyd's*, кој претставува, еден вид здружение на повеќе одделни осигурители, кои заеднички настапуваат како соосигурувачи. Секогаш во практиката, кај овој вид, еден од тие субјекти настапува како „водач“, и е овластен да склучува договор со осигуреникот во името и на другите соосигурувачи.

Реосигурување е таков вид на осигурување во кое договорниот однос настанува меѓу еден осигурувач и реосигурувач, односно договор за осигурување на една ствар која е веќе осигурена кај друг осигурувач. Врз основа на договорот за реосигурување, реосигурувачот се обврзува во целост или делумно да ја плати осигурената сума, односно надоместот од некој претходен договор за осигурување што осигурувачот го склучил со осигуреникот. Осигурувачот кај кого е осигурена стварта е должен да му ја отстапи премијата на осигурувањето во целост или делумно, во зависност од тоа како е договорено. И во случајот со реосигурувањето станува збор за заедничко покривање на големи неизвесни ризици.

Реосигурувањето има многу поголемо значење и во практика се склучува далеку повеќе од соосигурувањето. Кај соосигурувањето, при неговото формирање, е вклучен и осигуреникот, додека пак реосигурувањето се врши интерно меѓу осигурувачот, или т.н. првоосигурувач, или директен осигурувач, заедно со еден или повеќе реосигурувачи. Реосигурувањето всушност е осигурување на првоосигурувачот, и му овозможува нему да преземе ризици, чија што големина ги преоѓа неговите капацитети.

Според начинот на договарање¹⁰³, постојат:

¹⁰³ M.Bjelic, „Osiguranje i reosiguranje“, Zagreb, 2002

- Доброволно, факултативно реосигурување, кое се однесува на одделни договори, и во тие случаи реосигурувачот има можност понудениот случај за реосигурување да го прифати или одбие, не е задолжен тоа да го направи ако смета дека не треба тоа да го направи, врз основа на свои анализи, добивки, и сл.
- Задолжително реосигурување, е кога првоосигурувачот и реосигурувачот склучуваат договор за реосигурување за однапред договорен временски период. Во тој договор, реосигурувачот се обврзува да ги презема сите понудени реосигурувања од првоосигурувачот.

Според уделот во ризикот, или видовите на покритие, постојат:

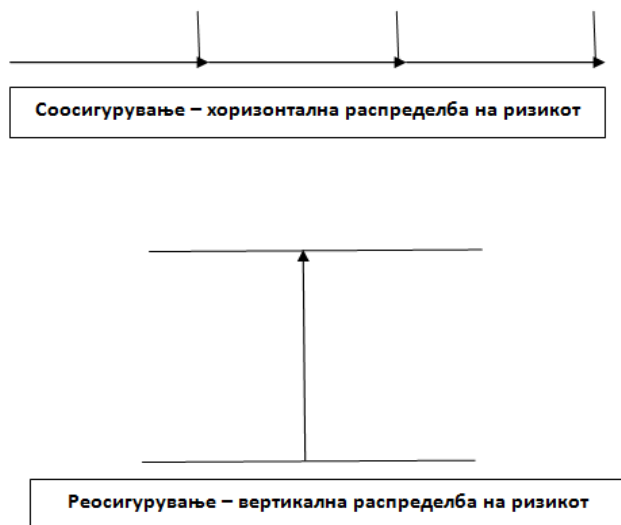
- Пропорционално реосигурување, кај кое реосигурувачот според големината на уделот во ризикот, со таков голем удел учествува и во приходите од премијата, но и во надоместот на штетата. Тука има два поттипови реосигурување:
  - Свотно-ексцедентно, како најстар и најважен вид реосигурување, и се применува во оние осигурувања каде постојат големи разлики во свотите и лимитите на покритијата, и кадешто постои можност за настанување на поединечно голема штета, тоа најчесто се врши кај осигурувања од пожари, др. опасности, кај осигурување на градежни работи, монтажа осигурувања на незгоди, транспортно осигурување, бродоградба, и тоа овозможува на сумите кои го пречекоруваат износот кој може да го покрие првоосигурувачот, над тие суми да можат да се реосигураат.
  - Квотно, е такво реосигурување кај кое реосигурувачот учествува кај одредени видови осигурувања, или ризици, со одредена квота или процент, и со таков процент учествува и во премијата и штетата.
- Непропорционално реосигурување, учеството на реосигурувачот во ризикот, се одредува исклучително врз основа на висината на штетата, во зависност од тоа колку голема е штетата, тогаш поголемо би требало да е и учеството на реосигурувачот во надоместот. Тука има два поддтипови реосигурување:
  - Реосигурување на вишокот на штетата, го шити осигурувачот од големи штети за поединечен ризик, од катастрофални штети и од масовни штети. Реосигурувачот ја надоместува штетата која ја преминува одреден износ кој може осигурувачот да го преземи на свој терет.

- Реосигурување на техничкиот резултат, каде реосигурувачот го исплаќа износот на штетата кој преминува однапред утврден износ.

Според видовите на работи на реосигурување постојат:

- Активни работи, каде реосигурувачот ги презема вишоците на ризикот од осигурувачот
- Пасивни работи, каде осигурувачот ги пренесува вишоците на ризици на реосигурителите. Сите друштва за осигурување ја имаат оваа т.н. „пасивна способност“ за пренесување на вишоци на ризици на реосигурителите.

Од правен аспект, разликата помеѓу соосигурувањето и реосигурувањето е само квантитативна, а правната основа е сосема иста. Основната разлика се состои во тоа што кај соосигурувањето се врши хоризонтална, а кај реосигурувањето вертикална распределба на ризикот. Значи кај соосигурувањето, постојат повеќе осигурувачи, кои на хоризонтален начин го делат ризикот, најчесто, во рамките на една земја. Реосигурувањето, значи распределба на ризикот на вертикално ниво, односно делење на ризикот со други помоќни осигурителни компании на светско ниво, најчесто во Англија, Германија, Австрија. Тоа може многу добро да се забележи и визуелно на Сликата бр. 4 подолу.

Слика бр. 4. Графички приказ на соосигурување и реосигурување според распределба на ризикот

Според ЗОО, постојат и т.н. надосигурување, повеќекратно осигурување, двојно осигурување и подосигурување.

Надосигурување е кога при склучувањето на договорот, едната страна се послужила со измама и така договорила сума на осигурувањето поголема од вистинската вредност на осигурениот предмет, и тогаш другата страна може да бара поништување на договорот.

Ако договорената сума на осигурувањето е поголема од вредноста на осигурениот предмет, а при тоа ниедна страна не постапила несовесно, договорот останува во сила, а сумата на осигурувањето се намалува до износот на вистинската вредност на осигурениот предмет, а премиите се намалуваат сразмерно. И во двата случаи совесниот осигурувач ги задржува примените премии и има право на ненамалена премија за тековниот период.

Ако осигурената вредност се намали за време на траењето на осигурувањето, секоја договорна страна има право на т.н. дополнително намалување на вредноста, односно на соодветно намалување на сумата на осигурувањето и на премијата, почнувајќи од денот кога своето барање за намалување и го соопштила на другата страна.

Повеќекратно осигурување е кога некој предмет е осигурен кај двајца или повеќе осигурувачи од ист ризик, за ист интерес и за исто време, така што збирот на сумите на осигурувањето да не ја преминува вредноста на тој предмет, и секој осигурувач одговара за извршувањето во целост на обврските настанати од договорот што го склучил тој.

Ако до **двојното осигурување** дошло поради намалување на вредноста на осигурениот предмет за време на траењето на осигурувањето, договарачот на осигурувањето има право на соодветни намалувања на сумите на осигурувањето и на премиите, почнувајќи од денот кога своето барање за намалување му го соопштил на осигурувачот.

Ако при настанувањето на двојно осигурување договарачот на осигурувањето постапил несовесно, секој осигурувач може да бара поништување на договорот и да бара ненамалена премија за тековниот период.

Подосигурување е кога ќе се утврди дека во почетокот на периодот на осигурувањето, вредноста на осигурениот предмет била поголема од сумата на осигурувањето, износот на надоместот што го должи осигурувачот се намалува сразмерно, освен ако поинаку не е договорено. Осигурувачот е должен да даде целосен надомест сè до износот на сумата на осигурувањето, ако е договорено дека односот меѓу вредноста на предметот и сумата на осигурувањето нема значење за определувањето на износот на надоместот.

6. Според **бројот на осигурениците** постојат:

- Индивидуално и
- Колективно осигурување.

Индивидуално осигурување е она осигурување каде што се осигурува една ствар или една личност, а **Колективно осигурување** е она осигурување каде со еден договор се осигуруваат повеќе ствари или повеќе лица, на пр. колективно осигурување на земјоделски земјишта, добиток, потоа колективно осигурување на студенти или ученици, колективно осигурување на лица во некоја институција од повреди и сл..

Од правен аспект, сепак, најважна е законската класификација на осигурувањето, што се прави според македонскиот ЗОО, а и од научен аспект е најдобра и најправилна е таа поделба. Според ЗОО, осигурувањето се дели на:

- Осигурување на имот-Неживотно осигурување, *Nonlife insurance*¹⁰⁴ и
- Осигурување на лица-Животно осигурување, *Life insurance*¹⁰⁵.

Во подолните редови, ќе биде разработена токму оваа поделба на различните видови осигурување, со посебно издвојување на осигурувањето од одговорност, кое иако е типично имотно осигурување, сепак заради важноста во секојдневниот живот ќе биде издвоено, иако и самиот ЗОО го обработува посебно, веднаш по осигурувањето на имот, но сепак суштината на ова осигурување е од имотна природа.

3.1. Осигурување на имот - Неживотно осигурување

Според ЗОО, **интересот за осигурување на имот** е дека тоа осигурување може да го склучи секое лице кое има интерес да не настане осигурениот случај, зашто инаку би претрпело некоја материјална загуба.

Теоретски е прифатено дека интересот за осигурувањето се состои во потребата на обезбедување економска заштита од определен ризик преку надоместот од осигурувањето, т.е. во потребата нарушената рамнотежа во имотот на осигуреникот да се воспостави повторно преку осигурувањето. Од тоа произлегува дека:

- Интересот мора да биде **материјален**¹⁰⁶, односно тој се однесува на некоја економска вредност која може да се процени во пари, а не на некоја морална, научна, етичка, хумана вредност;
- Интересот да е можен и да е **правно дозволен**, на пр. не може да се осигуруваат лабораториски делови за правење на недозволени

¹⁰⁴ Заради општоприфатениот англиски термин *Nonlife insurance*, така се нарекува и во Законот за супервизија на осигурувањето иако е во суштина тоа осигурување на имот

¹⁰⁵ Заради општоприфатениот англиски термин *Life insurance*, така се нарекува и во Законот за супервизија на осигурувањето иако во суштина е тоа осигурување на лица

¹⁰⁶ К.Чавдар, „Закон за облигациони односи со коментар“, Скопје, 2001

дроги, апарати за фалсификување пари; да се осигуруваат побарувања што се настанати од забранети договори, од на пр. нелегална трговија со оружје, дрога.

Најчесто како субјекти кои имаат интерес да не настане осигурениот случај, за да не претрпат материјална штета, се сопствениците на конкретна ствар, имот. Но, не ретко, во тоа својство се јавуваат и други субјекти што имаат некое друго право од кое произлегува нивниот интерес за надомест на евентуално настаната штета. Тоа се најчесто: заложниот доверител, хипотекарниот доверител, закупец на одредени предмети, изведувач на работи, чуварот на работите, кредиторот што го осигурува предметот, лица кои осигуруваат имот за туѓа сметка, односно за оној на кој се однесува и слични такви ситуации.

Кај осигурување на имот, право од осигурувањето можат да имаат само оние лица кои во моментот на настанувањето на штетата имале материјален интерес да не настане осигурениот случај, како на пр. имателот на предметот, права од осигурување има до неговата продажба, а потоа истите преминуваат на новиот сопственик.

Според ЗОО, **Целта на осигурувањето на имот** е обезбедување надомест на штетата која би настанала на имотот на осигуреникот, поради настапувањето на осигурениот случај. Притоа, износот на надоместот не може да биде поголем од штетата која што осигуреникот ја претрпел со настапувањето на осигурениот случај.

Кај имотното осигурување е прифатено начелото на обештетување, според кое износот на надоместот не може да биде поголем од штетата која осигуреникот ја претрпел со настапувањето на осигурениот случај. Ова правило важи и во случајот на надосигурување, суброгација на осигурувачот, двојното осигурување.

Договорните страни можат спогодбено да се договорот износот на штетата што настанала со настапување на осигурениот случај да се ограничи на помал износ, тогаш нормално би било да има помала премија; во тој случај при обештетувањето се применува начелото на пропорционалност. Покрај надоместот на висината на настанатата штета, договорните страни можат да предвидат и надомест на изгубена добивка, но само ако тоа е предвидено во договорот за осигурување, или со општите услови за осигурување.

Ако во текот на ист период на осигурување настанат повеќе осигурени случаи еден по друг, односно истиот осигурен предмет повеќе пати е оштетен, т.н. сукцесивни штети, осигурувачот е должен да ја исплати секоја штета поодделно во целост со оглед на целата сума на осигурувањето, без нејзино намалување за износот на порано исплатените надомести во тој период.

ЗОО предвидува и отстапување од надомест на целокупната вредност на настанатата штета. Тоа ќе се случи, ако со договорот за осигурување, вредноста на осигурениот предмет е утврдена спогодбено, надоместот се определува според таа вредност, освен ако осигурувачот докаже дека договорената вредност значително е поголема од вистинската вредност, а за таа разлика не постои оправдана причина, како на пр., осигурување на употребуван предмет на вредноста на таков нов предмет или осигурување на субјективна вредност.

Осигуреникот е должен да ги преземе пропишаните, договорените и сите други мерки потребни за да се спречи настапувањето на осигурениот случај, а ако осигурениот случај настапи, е должен да преземе сè што е во негова моќ да се ограничат неговите штетни последици.

Ако осигуреникот не ја исполни својата обврска за спречување на осигурениот случај или обврската за спасување, а за тоа нема оправдување, обврската на осигурувачот се намалува за онолку за колку што настанала поголема штета поради тоа неисполнување.

Ако поинаку не е договорено, осигуреникот нема право по настапувањето на осигурениот случај да му го препушти на осигурувачот оштетениот предмет и од него да бара исплата на полната сума на осигурувањето.

Според ЗОО, постојат различни ограничувања на осигурените ризици за одредени штети покриени со осигурувањето. Затоа, осигурувачот е должен да ги надомести штетите настанати случајно или по вина на договарачот на осигурувањето, на осигуреникот или на корисникот на осигурувањето, освен ако во поглед на определена штета оваа негова обврска изречно е исклучена со договорот за осигурување. Тој не одговара за штетата што тие лица ја причиниле намерно, па доколку има таква одредба во полисата, која предвидува негова одговорност за таков случај, таа одредба би била ништовна.

Освен ако не е договорено поинаку, осигурувачот не одговара за:

- Штета причинета со недостатоци на осигурениот предмет, како и
- Штети причинети со воени операции и бунтови. Во такви случаи товарот на докажување за тоа дека штетата е причинета со некој таков настан е на осигурувачот.

3.2. Осигурување од одговорност

Според своите карактеристики, осигурувањето од одговорност е типично имотно осигурување, но со оглед на неговите посебни специфичности и особености, и заради важноста во секојдневното функционирање се

издвојува како посебен вид осигурување. Осигурувањето од одговорност настанува со договор за осигурување и со закон¹⁰⁷.

Според ЗОО, со осигурувањето од одговорност, осигуреникот кој е одговорен за причинетата штета на трето лице настаната со настапување на осигурениот случај, се ослободува од плаќање на надоместот на штетата и истата ја поднесува осигурувачот.

Во случај на осигурување од одговорност, осигурувачот одговара за штетата настаната со осигурениот случај само ако третото оштетено лице го бара нејзиниот надомест.

Осигурувачот ги поднесува во границите на сумата на осигурувањето, трошоците на спорот за одговорноста на осигуреникот.

Во случај на осигурување од одговорност, оштетеното лице може да бара непосредно од осигурувачот надомест на штетата што ја претрпело со настанот за кој одговара осигуреникот, но најмногу до износот на обврската на осигурувачот.

Оштетеното лице има, од моментот кога станал осигурениот случај, сопствено право на надомест од осигурувањето, па секоја подоцнежна промена во правата на осигуреникот кон осигурувачот е без влијание врз правото на оштетеното лице на надомест.

Може да се заклучи дека осигурувањето од одговорност претставува тростран облигационо-правен однос во кој се јавуваат:

- Осигурувачот, кој со наплатата на премијата ги презема имотните последици од штетниот настан предизвикан од осигуреникот;
- Осигуреникот, кој со уплатата на премијата се ослободува од одговорност за последиците за штетата што ќе му ја причини на трето лице, и
- Оштетениот, кој барањето за надомест на претрпената штета не го упатува кон штетникот, туку кон осигурувачот.

3.3. Осигурување на лица – Животно осигурување

Според ЗОО, осигурувањето на лица, се состои од:

1. Осигурување на живот и
2. Осигурување од несреќен случај.

1. Со договорот за **осигурување на живот**, осигурувачот се обврзува врз основа на исплатените премии да му исплати на осигуреникот или на

---

¹⁰⁷ Типичен пример за законско осигурување од одговорност е осигурувањето од одговорност за штета причинета кон трети лица, т.н. осигурување од автоодговорност, кое е по сила на Законот за задолжително осигурување во сообраќајот.

лицето кое тој ќе го определи, определена сума на осигурување, износ на пари, или рента:

- Во случај на смрт на осигуреното лице или
- Во случај на доживување на определено време, на пр. ако лицето доживее 70 г., ако е така договорено.

2. Со договорот **за осигурување од несреќен случај**, осигурувачот презема обврска да му го исплати осигурениот износ на осигуреникот или на друг корисник, ако во текот на траењето на осигурувањето, предвидениот настан предизвика смрт или инвалидитет на осигуреникот или на осигуреното лице, како и да му исплати надомест на штетата настаната поради трошоците на лекувањето и изгубената заработувачка, ако како последица од несреќниот случај настапи преодна неспособност за работа или нарушување на здравјето на осигурените лица.

Во однос на **интересот и целите** на осигурувањето на лица, може да се каже дека тоа се следните:

- Во правата од осигурувањето, материјалниот интерес не се поставува како услов како кај имотното осигурување;
- Фактички, кај ова осигурување, вистински не може да се определи материјалната вредност на штетата, со оглед на тоа што животот и повредите на човекот немаат цена;
- Целта на осигурувањето не е надомест на причинетата штета со настапувањето на осигурениот случај, туку исплата на однапред договорена сума или рента.

Додека пак, **основни заеднички карактеристики** на сите осигурувања на лица се :

- Осигурената сума е суштествен елемент на договорот и се утврдува и исплатува независно од можниот износ на штетата. Таа е исклучиво мерило на обемот на обврската на осигурувачот имајќи предвид дека состојките што се суштествени кај осигурувањето на имотот, како што се вредноста на осигурениот предмет, висината на претрпената штета, меѓусебниот однос меѓу означената и вистинската вредност на предметот итн. кај личните осигурувања немаат никаква улога. Осигурителната сума како горна граница на обврската на осигурувањето не стои во никаква врска со претрпената штета како мерило на оштетно барање, па затоа мора да се определи со договорот.
- Не доаѓаат до примена правилата за надосигурување, подосигурување, двојно и повеќекратно осигурување, бидејќи не постои осигурена вредност, па според тоа ниту однос меѓу осигурената сума и вредноста;

- Корисникот на осигурувањето може да постави истовремено, да ги кумулира, и барање од осигурувањето и барање по основ на надомест на штетата, со што е исклучена суброгација на осигурувачот во правата на осигуреникот на надомест од третото одговорно лице;
- Договорот може да се склучи и за случај на смрт или незгода на некое трето лице, а не само на осигуреникот бидејќи за склучување и дејство на договорот за осигурување на лица не се бара имотен интерес кон предметот на заштитата.

Исто така според ЗОО, ништовно е осигурувањето за случај на смрт на трето лице помладо од 14 г., како и на лице наполно лишено од деловната способност, а осигурувачот е должен да му ги врати на договарачот на осигурувањето сите премии примени врз основа на таков договор.

Кај осигурувањето на лица, осигурувачот кој ја исплатил осигурената сума не може да има по никоја основа, право на надомест од трето лице одговорно за настапувањето на осигурениот случај. Таму, правото на надомест од трето лице одговорно за настапувањето на осигурениот случај му припаѓа на осигуреникот, односно на корисникот, независно од неговото право на осигурената сума.

Исклучени ризици кај осигурувањето на лица се различни ситуации кои ги предвидува ЗОО. Такви ситуации кои се законски предвидени се:

- За самоубиство на осигуреникот, има определено ограничување, и во договорот за осигурување за случај на смрт не е опфатен ризикот од самоубиство на осигуреникот, ако тоа се случило во првата година од осигурувањето.
- При намерно убиство на осигуреникот, осигурувачот се ослободува од обврската да му ја исплати на корисникот осигурената сума, ако корисникот намерно предизвикал смрт на осигуреникот, но е должен ако дотогаш биле уплатени барем 3 годишни премии, да му ја исплати математичката резерва од договорот на договарачот на осигурувањето, а ако е тој осигуреник, на неговите наследници.
- При намерно причинување на несреќен случај, осигурувачот се ослободува од обврската од договорот за осигурување од несреќен случај, ако осигуреникот намерно го предизвикал несреќниот случај.
- Во случај на постоење на воени операции, и доколку смртта на осигуреникот е причинета со нив, осигурувачот, ако нешто друго не е договорено, не е должен да му ја исплати на корисникот осигурената сума, но должен е да му ја исплати математичката резерва од договорот.

ЗОО, дава слобода, да може со договорот за осигурување за случај на смрт или од несреќен случај од осигурување да можат да бидат исклучени и други ризици.

Според ЗОО, постои можност за **осигурување на живот во корист на трето лице, и во тие случаи има определени специфичности.** Договорачот на осигурувањето на живот може во договорот, како и со некоја подоцнежна правна работа, па и со тестамент, да го определи лицето на кое ќе му припаднат правата од договорот.

Ако осигурувањето се однесува на живот на некое друго лице, за определувањето на корисникот е потребна и неговата писмена согласност. Кога за корисници се определени децата, потомците и воопшто наследниците, ако договорачот на осигурувањето не определил како ќе се изврши поделбата меѓу нив, поделбата ќе се изврши сразмерно со нивните наследнички делови, а ако корисниците не се наследници, осигурената сума ќе биде поделена на еднакви делови.

Одредбата со која користа од осигурувањето му се доделува на определено лице може да ја отповика само договорачот на осигурувањето, и тоа негово право не можат да го вршат ниту неговите доверители, ниту неговите законски наследници.

Осигурената сума што треба да му биде исплатена на корисникот не влегува во оставината на договорачите на осигурувањето, па ни тогаш кога за корисници се определени нивните наследници.

Право на осигурената сума има само корисникот, и тоа од самото склучување на договорот за осигурување и без оглед на тоа како и кога е определен за корисник, и без оглед на тоа дали го изјавил своето прифаќање пред или по смртта на осигуреникот, па може да се обрати непосредно до осигурувачот со барање да му се исплати осигурената сума. Доверителите на договорачот на осигурувањето и на осигуреникот немаат никакво право на осигурената сума договорена за корисникот.

Своето право на осигурената сума корисникот може да го пренесе врз друг и пред осигурениот случај, но за тоа му е потребна писмена согласност од договорачот на осигурувањето во која мора да биде наведено името на лицето врз кое се пренесува правото, а ако осигурувањето се однесува на животот на некое друго лице, тогаш е потребна иста таква согласност и од тоа лице.

Кога лицето кое без надомест е определено за корисник ќе умре пред стасаноста на осигурената главнина или рента, користа од осигурувањето не им припаѓа на неговите наследници, туку на наредниот корисник, а ако овој не е определен, тогаш на имотот на договорачот на осигурувањето.

Ако договорачот на осигурувањето за случај на смрт не определил корисник, или ако одредбата за определување на корисникот остане без

дејство поради отповикување, или поради одбивање на определеното лице или од која и да било друга причина, а договарачот на осигурувањето не определил друг корисник, осигурената сума му припаѓа на имотот на договарачот на осигурувањето и како негов дел преминува со другите негови права врз неговите наследници.

Кога осигурувачот ќе му ја исплати осигурената сума на лицето кое на неа би имало право ако договарачот на осигурувањето не определил корисник, тој се ослободува од обврската од договорот за осигурување ако во моментот на извршената исплата не знаел ниту можел да знае дека корисникот е определен со тестамент или со некој друг акт што не му бил доставен, а корисникот има право да бара враќање од лицето кое ја примило осигурената сума.

3.4. Транспортно осигурување и осигурување на превозникот за евентуални штети на стоката која се транспортира

Во овој дел поместено е и транспортното осигурување, и осигурувањето на превозникот за евентуални штети на стоката која се транспортира, како типично неживотно осигурување, но, сепак, заради значењето и неговата распространетост и важност, е обработено.

Како што е споменато и претходно, осигурувањето е правен однос базиран на договор за осигурување кој произлегува од законските норми¹⁰⁸. Осигурувачот, по правило, му издава на осигуреникот полиса, или договор, во која е и генералната клаузула за примена на условите на осигурувањето. За разлика од поединечните полиси, генералната полиса е исправа на договорот со кој се осигуруваат сите пратки. Во меѓународниот транспорт е многу раширена *Lloyd*-овата *S.G.* полиса¹⁰⁹, која со додатни клаузули-*Institute clauses*, се употребува уште од 1779 г. .

Во Македонија, одговорноста на превозниците е регулирана со соодветни законски прописи и конвенции за секој вид на превоз, пришто има услови и се договара осигурување само во копнен домашен и меѓународен друмски транспорт.

¹⁰⁸ Закон за облигационите односи-ЗОО, пречистен текст, „Службен весник на РМ“ бр.18/2001, 4/2002, 5/2003, 84/2008, 81/2009, 161/2009; Закон за превоз во патниот сообраќај, „Службен весник на РМ“, бр. 68/2004; 127/2006; 114/2009; 83/2010; 140/2010; 17/2011; 53/2011; 6/2012; 23/2013; 120/2013; 163/2013; 187/2013; 42/2014; 112/2014; 166/2014; 44/2015; 97/2015; 124/2015; 129/2015; 193/2015; 37/2016, 71/2016; Закон за договорите за превоз во патниот сообраќај, „Службен весник на РМ“ бр. 23/2013, 156/2015

¹⁰⁹ <https://www.lloyds.com>

Осигурувањето на стоката се врши од т.н. основни транспортни ризици-пожар, сообраќајни и елементарни непогоди, како и од дополнителни транспортни ризици кои се условени од одредени специфични особини на осигурената стока-расипување, кршење, рѓосување, како и од воени и политички ризици во меѓународниот транспорт.

Основните поими и норми со кои се третира поимот на транспортното осигурување¹¹⁰ поврзано со стоката и превозникот при транспортот се комплексни. Животот не може да се замисли без современите видови на транспорт и врски, авиони, автомобили, бродови, радио, телевизија, компјутери, микропроцесори, електрично осветлување, телефони, интернет, електронска пошта, автоматизација, освојување на вселената, атомска енергија, синтетичките материји. Сите тие промени, означуваат научно-техничка револуција, во чие средиште е човекот. Тој е нејзин татко, но и нејзино дете, нејзина жртва и нејзин триумф.

Дејноста со која луѓето ги совладуваат просторните далечини, претставува транспорт, кој е збор со новолатинско значење и значи пренос. Транспортот се користи за пренесување на стоката од производителот до потрошувачот, за пренесување на луѓе, пари, вредносни хартии и сл., од едно место до друго. Всушност, транспортот е пренесување на стоката со транспортни средства, од производителот до пазарот.

Транспортните средства можат да бидат приспособени за транспортирање на различни видови стока, од различни индустриски гранки. Според намената транспортните средства може да бидат: обични и специјални, транспортни средства без приколка, со приколка, со или без церади, со вградени инструменти за регулирање на температурата, влажноста, притисокот, светлината, лесно товарење и истоварување на стоката. Транспортот треба да биде изведуван со максимална претпазливост и точност, бидејќи и најмала грешка може да биде со најкатастрофални последици. Инфраструктурата во секоја држава е еден од најважните фактори за успешен и безбеден транспорт на луѓе, и на сите видови стоки. Транспортот како дејност е сложена категорија и се разгледува од аспект на техниката, технологијата, правото, економијата, политиката, меѓународните односи. Тој е селективен во зависност од видот на стоката што се транспортира и дестинацијата на која таа се транспортира. Непознавањето на квалитетот на стоката, а со тоа и нејзината употребна вредност, доведува многу често до големи губитоци во прометот, особено ако еден од партнерите во работата почувствува дека другиот не располага со потребното знаење за успешно работење.

¹¹⁰ Г.Речкоска, „Производен менаџмент-Познавање на стоката“, Охрид, 2007

Од особена важност е транспортното осигурување, кое е комплексно и опфаќа елементи за осигурување на стоката која се транспортира, како и осигурување на превозникот при транспортот. Предизвикувачите за расипување на стоката се многубројни, а по влијателност се истакнуваат: влагата, температурните промени, светлината, атмосферските влијанија, должината на складирањето и превезувањето, начинот на манипулирање, изборот на возило за транспортирање. Особено е деликатно транспортирањето на лесно-расипливата стока, експлозивната стока и други видови на специфична стока. Затоа транспортот-превозникот, мора да биде обучен за особините и квалитетот на стоката, за да може без проблеми да ја транспортира стоката, да го познава добро соодветното транспортно средство, како и дестинацијата и времетраењето на транспортот.

Транспортното осигурување е област на осигурување која ја сочинуваат осигурувањето на превозните средства, осигурувањето на стоката во превозот, осигурување од одговорност на превозникот и осигурување на другите интереси кои се појавуваат во транспортот.

Транспортниот ризик претставува ризик на кој се изложени транспортните средства и стоката за време на превозот. За време на транспортот, средствата и стоката се изложени на многубројни видови ризици, меѓу кои: основни ризици, дополнителни ризици, штети како последица на маани и природните особини на стоката, како и безбедносни, воени, односно политички ризици.

Транспортното осигурување се дели на:

- Каско-осигурување, *assurance sur corps*¹¹¹, *insurance on hull*¹¹², *Kasko-Versicherung*¹¹³, *assicurazione corpi*¹¹⁴ ги осигурува превозните средства-камиони, бродови, авиони, од различни ризици, а може да биде поморско, речно, езерско, авионско, автокаска осигурување;
- Карго-осигурување, *assurance surfacultes*¹¹⁵, *insurance on goods*¹¹⁶, *Kargo-Vesicherung*¹¹⁷, *assicurazione merci*¹¹⁸, осигурува предмети, товарот, стоката за време на превезувањето, а може да биде поморско, речно, езерско, копнено, авионско карго-осигурување.

¹¹¹ На француски јазик

¹¹² На англиски јазик

¹¹³ На германски јазик

¹¹⁴ На италијански јазик

¹¹⁵ На француски јазик

¹¹⁶ На англиски јазик

¹¹⁷ На германски јазик

¹¹⁸ На италијански јазик

Осигурувањето нема да се исплати во следните случаи, доколку:

- Се докаже дека оштетувањето на пратката е предизвикано од нејзината содржина;
- Губитокот настане како последица на природна смрт или повреда на некое животно, било да се фактори смртта, каснувањето, ритањето, убод или гушење, или на тоа придонесле самата природа и карактеристики на животните;
- Дојде до повреда на придружникот на животните заради однесувањето на самите животни;
- Се работи за брзо расиплива стока во пратките, кои се расипуваат за време на транспортот како последица на промена на температурата, висината, климата или заради должината на траењето на патувањата;
- Во случај на конфискација или уништување на пратката заради недостаток на потребни документи, па не одговара на барањата на земјата во која се испраќа;
- Во случај на непотполна документација за докажување на штетата од страна на осигуреникот во врска на соодветното барање.

Конкретно во воздушниот промет осигурувањето може да биде:

- Автоматско, во меѓународниот сообраќај, според прописите на Варшавската конвенција, превезувачот задолжително ја осигурува целата стока со одредена сума на пари по килограм, бруто-тежина на пратката.
- Дополнително, тоа не е вклучено во цената на превозот и не е задолжително. Меѓутоа ако вредноста на пратката ги преминува износите на автоматските осигурувања по бруто-тежина, испраќачот на стоката може да изврши дополнително осигурување на пратката. Тогаш е должен да уплати премија, за кое постои одреден процент, за внатрешен и за надворешен воздушен сообраќај, од назначената вредност на дополнителното осигурување, со тоа што уплатената премија не може да се повлече по започнатиот превоз. И автоматското и дополнителното осигурување ги покрива губитоците или оштетувањето на стоката во периодот на важност на осигурувањето, без оглед на тоа, дали нешто се случило за време на земниот превоз до или од аеродромот, во магацинот, или за време на летот.

Несомнено огромна е улогата на транспортното осигурување со сите негови компоненти, и во Македонија треба посебно да се обрне внимание на усовршувањето на договорот за осигурување од ваков вид, а и да се прават посебни напори инфраструктурата да се подобрува, како и одржувањето и осовременувањето на аеродромите, железницата, па да се

разгледа и можноста за воден транспорт на стоки, на езерата, а и можноста за пловност на реката Вардар, како поврзување со Егејското Море.

Транспортот на стоки, транспортното осигурување, и одговорноста и осигурувањето на превозникот, се важни и обврзуваат повеќе фактори како:

- Одговорност на превозниците како вид на осигурување, кое ја покрива докажаната одговорност на превозниците за пратките што ги преземаат за превоз од моментот на товарење до моментот на растовар;
- Одговорноста на превозниците е регулирана со соодветни законски прописи и конвенции за секој вид превоз;
- Постојат суштински разлики меѓу карго-осигурувањето на стоките, и одговорноста на превозниците за преземените пратки на превоз, бидејќи често превозниците и сопствениците на стоките ги мешаат овие два вида на осигурување;
- Сопствениците може да претрпат големи штети во случај кога превозниците погрешно ги информираат дека е осигурена само стоката, а не е осигурена одговорноста како превозник;
- За да можат агентите да го нудат овој вид на осигурување, односно осигурувањето на превозникот од евентуални штети при транспорт на стоките, треба добро да го познаваат договорот за осигурување, кој се доставува до секој агент;
- Најголем дел од исклучувањата во одговорност во карго-осигурувањето може да се договорот и затоа сопствениците на стоката имаат целосна заштита, ако договорот карго-осигурување;
- Покрај наведените исклучувања, превозниците начелно одговараат за делумни и тотални штети за пратките преземени на превоз и не можат да ги избегнат сите штети, но можат со осигурување со типски договор да ја осигураат одговорноста како превозник и штетите за кои ќе се докаже дека се тие одговорни да ги надоместува осигурувачот;
- Превезувачите кои имаат осигурување на одговорност, имаат голема доверба за добивање на работа;
- Ако немаат осигурување на одговорност, настанатите штети при транспортот на стоката ги сносат превозниците лично;
- Особено превозниците се должни да ги познаваат технолошките карактеристики на стоките кои ги пренесуваат, како и факторите кои може да влијаат на нивното расипување при транспорт покрај личната грижа и одговорност пред совеста кога транспортираат одредени стоки, каде и за колку време ги транспортираат.

III ДЕЛ - ПРАВНИ ЕЛЕМЕНТИ НА ОСИГУРУВАЊЕТО И СУБЈЕКТИ ВО ОСИГУРИТЕЛНОТО ПРАВО

1. Правни елементи на осигурувањето

Како и кај другите договори што постојат елементи на договорот, кои можат да се битни и небитни, со оглед на тоа што осигурувањето е посебен договорен однос, и за него постојат соодветни елементи, без кои не би можел да биде склучен и да постои самиот договор за осигурување. За тоа кои се и што претставуваат правните елементи на осигурувањето во правната литература постојат различни ставови, во однос на тоа дали се работи за поширок пристап, или се оди од потесен пристап. Сепак, најдобро е при определување на елементите на осигурувањето, да се има предвид постоењето на такви елементи, без кои правно не може да биде склучен договорот за осигурување.¹¹⁹

Според тоа правните елементи на осигурувањето се:

1. Договорните страни;
2. Ризикот;
3. Осигурениот случај;
4. Предметот на осигурувањето;
5. Премијата на осигурувањето;
6. Осигурената сума и
7. Траењето на осигурувањето.

1.1. Договорни страни во осигурувањето

Како што ниту еден облигационо правен однос не може да постои без негови страни, така и осигурувањето како облигационо-правен однос не може да постои без договорни страни. Според ЗОО, кај договорот за осигурување како договорни страни се јавуваат осигурувачот и договорачот на осигурувањето, односно осигуреникот. За овие и другите субјекти во осигурителното право, во оваа книга се зборува во посебен дел¹²⁰ и таму ќе бидат подробно обработени сите тие субјекти.

¹¹⁹ Ова претставува и мој став, а тоа беше и став на проф. Крстаноски

¹²⁰ На стр.130

1.2. Ризик

Без ризик, не може да има осигурување. Ризикот е основа на осигурувањето. За ризикот се дадени различни дефиниции, од различен аспект. Сепак, од сите тие различни пристапи, она што може да се извлече како заедничко, е дека ризикот е иден, неизвесен настан, со чие настапување може да настане некоја штета или корист за некого.

Од правен аспект, **ризикот претставува можност за настапување на иден, неизвесен, штетен настан, кој не зависи од исклучивата волја на заинтересираните лица, чие осигурување е дозволено со закон, јавниот поредок и моралот.**¹²¹

Ризикот од правен аспект, има неколку карактеристики. Тој треба да е иден, неизвесен, можен, економски штетен и независен од исклучивата волја на договорачот на осигурувањето.

Идност на ризикот. Ризикот поради кој се врши осигурувањето мора да е иден. Тоа значи дека тој, во време на склучувањето на договорот за осигурување треба да не е настанат. До колку се работи за ризик кој се трансформирал во осигурен случај, односно апстрактната опасност се појавила во конкретна форма и предизвикала последица пред или во време на склучување на договорот, станува збор за злоупотреба во осигурувањето, а не за осигурување.

Според ЗОО, договорот за осигурување е ништовен ако во моментот на неговото склучување веќе настанал осигурениот случај, ако тој бил во настанување, ако било извесно дека ќе настапи, или ако веќе тогаш престанала можноста тој да настане.

Исклучок од правилото дека ризикот треба да е иден претставува т.н. путативен ризик, при осигурувањето од ризик од некој настан кој веќе се реализирал. Имено, според ЗОО, ако е договорено дека со осигурувањето ќе биде опфатен определен период кој му претходи на склучувањето на договорот, договорот ќе биде ништовен само ако во моментот на неговото склучување на заинтересираната страна и било познато дека веќе настанал осигурениот случај, односно дека веќе тогаш престанала можноста тој да настане. Станува збор за осигурување на временски период пред склучување на договорот, но за да има дејство договорот, потребно е на страните да не им било познато дека настанал осигурениот случај, односно дека престанала можноста тој да настане.

¹²¹ М. Крстаноски, „Осигурително право“, Охрид, 2006

Неизвесноста на настапувањето на ризикот. Страните на договорот за осигурување не знаат или не можат да знаат дали, кога и во колкав обем ризикот ќе се реализира или настапи. Тука се важни две работи и тоа: *Дали?* ќе настапи и *Кога?* ќе настапи, односно тој има содржинска и временска димензија. На пр. Кај неживотното осигурување ги има и двете димензии-Дали ќе дојде до пожар и Кога и во какви размери ќе биде пожарот; а кај животното осигурување постои само временската димензијата-Кога, зошто дали, не се поставува како прашање.

Неизвесноста е основната содржина на осигурувањето. Покривањето на ризикот кој сигурно ќе настапи во определено време, за осигуреникот би значело отстранување на алеаторноста од договорот и би водело кон склучување на договор спротивен на законот, јавниот поредок и моралот. За оценување на неизвесноста на ризикот и дали некоја од договорните страни знаела дека тој е настанат, дека со сигурност ќе настани или кога ќе настани, мериторно е субјективниот аспект кај страните. Притоа се оценува дали некоја од страните, најчесто осигуреникот, или договорачот на осигурувањето, знаела, можела да знае или поради своите својства и околностите била должна да знае. Тоа значи дека ако се докаже дека некоја од страните знаела, можела да знае или била должна да знае, договорот за осигурување е ништовен. Неизвесноста на ризикот не постои и кога страната со сопствена волја го причинила неговото настанување. Многу ризици настануваат токму заради некое дејствие, или пасивност на осигуреникот. Од тоа за какво дејствие станува збор и за субјективната поврзаност на сторителот со дејствието, ќе зависи дали ризикот бил неизвесен или не.

Постоењето на намера за причинување настапување на ризикот ја исклучува неизвесноста на ризикот и тој, во тој случај не претставува ризик во осигурително-правна смисла. Грубото невнимание најчесто се изедначува со намерата, но сепак тоа нема ист третман во сите видови на осигурување. Разликата меѓу намерата и грубото невнимание се состои во тоа што сторителот со грубо невнимание нема свест и волја за сторување на штетното дејствие, но својствата на сторителот го обврзуваат да не постапува така и најчесто тоа се изедначува со намерата. Исклучок претставува осигурувањето од одговорност каде ваквите дејствија се покриени со осигурувањето. Небрежноста при причинување на штета во принцип се третира како неволево дејствие каде постои неизвесност на ризикот, кое дејствие е покриено со осигурување.

Можност за настанување на ризикот. Според ЗОО, кога предметот на обврската е невозможен, договорот е ништовен. Само можен настан како осигурен случај може да биде опфатен со осигурувањето. Од друга страна

исто така треба да постои предмет-ствар, да постои човек, кој и што ќе се осигура од можното дејство на можниот настан.

Ризикот мора да е економски штетен. Реализацијата на ризикот, преку настапувањето на осигурениот случај, треба да предизвика штета¹²² на осигурената ствар, односно на личноста на осигуреникот. Исклучок од штетност на ризикот претставува осигурувањето на живот, во случај на доживување, каде осигурениот случај не е штетен, туку среќен настан.

Во оваа книга штетата како посебен сегмент на осигурувањето е обработена во V дел.¹²³

Независност на ризикот од исклучивата волја на договорачот на осигурувањето. Настанот со оглед на чие настанување се скучува осигурувањето мора да е независен од исклучивата волја на договорачот на осигурувањето. Во таа смисла, осигурувачот секогаш ќе ја надомести штетата што е последица на настапувањето на осигурениот случај, само ако, случајот не е предизвикан со волја на една од страните-осигуреникот. На пр. осигуреникот сам да предизвика пожар; сам да се самоповреди; сам или од него овластено некое лице со намера и задача ја уништил осигурената ствар.

Независноста на ризикот од волјата на заинтересираните лица не може да се сфати апстрактно и буквално. Имено, не може целосно и секогаш да се отстрани волјата на човекот од влијанието на ризикот. Постојат многубројни ризици токму и постојат и се осигуруваат заради однесувањето на осигуреникот и се реализираат под влијание на неговата волја, како на пр. сообраќајни незгоди, осигурување од одговорност. Прашањето се поставува само во која и колкава мерка е допуштена интервенција на волјата во предизвикувањето на осигурениот случај. Во секој случај значајно е влијанието на волјата да нема единствен и исклучителен придонес за настанување на осигурениот случај. По правило намерата секогаш ја исклучува обврската на осигурувачот, а небрежноста скоро секогаш е покриена со осигурувањето.

1.3. Осигурен случај

Во осигурителната пракса често со ризикот се изедначува и осигурениот случај, односно настанот низ кој се реализира некој ризик, како на пр. ризик од поплава, ризик од пожар, ризик од повреда. Но, основно е тоа што мора да се прави разлика дека ризикот е само опасност од

¹²² Материјална или нематеријална

¹²³ На стр. 221

настанување на осигурениот случај, а не самиот случај. Тој е опасност што му се заканува на некој имот или на некое лице.

Ризикот е апстрактна, а осигурениот случај конкретна опасност. Тие се во каузалитет, каде причина е ризикот, а последица е осигурениот случај. Осигурениот случај претставува настан кој е иден, неизвесен и независен од исклучивата волја на договорачот на осигурувањето, поради кој се склучува осигурувањето. **Неговото настанување претставува остварување на ризикот кој е опфатен со договорот за осигурување или со закон, со чие настанување доаѓа до реализација на правата и обврските на договорните страни кај договорот за осигурување.** Осигурен случај според ЗОО, е настан со оглед на кој се склучува осигурувањето кој мора да е иден, неизвесен и независен од исклучивата волја на договорачот.

Осигурениот случај претставува **конкретна реализација на ризикот.**

Навидум како да нема разлика меѓу ризикот и осигурениот случај, како да се исти-опасност од која се осигурува од оштетување или пропаѓање ствар или се осигурува животот или здравјето на човекот и доста често се мешаат во терминологијата, или во практиката. Но, всушност тие претставуваат лице и опачина на една иста работа, тие се причина и последица. Со оглед на тоа што постојат различни видови ризици, постојат и различни видови осигурени случаи. Така, со секоја полиса за осигурување, односно со различните општите услови за осигурување, се определува и конкретниот поим на осигурен случај во согласност со фактот, за кој ризикот се прави осигурувањето.

Основни елементи на осигурениот случај се:

- Времето на негово настапување;
- Местото на негова реализација, односно настапувањето на осигурениот случај;
- Причинската врска меѓу ризикот и последиците и
- Штетните последици настанати од настапувањето на осигурениот случај.

Време на настапување на осигурениот случај е времето на траењето на покритието на осигурувањето. Притоа битно е времето кога настанала штетата од осигурениот случај, а не кога настанала причината за таа штета.

Место на реализација на ризикот, односно настанување на осигурениот случај е местото на настанувањето на осигурениот случај предвиден со договорот. Местото на реализацијата на ризикот покрај со договорот се определува и со општите и посебните услови за осигурување, се врши конкретизирање на секој ризик посебно, односно се врши групирање на ризиците.

Причинска врска меѓу осигурениот случај и предизвиканите последици, е врската меѓу осигурениот случај и настапените последици изразени по време и место на настапувањето на осигурениот случај, на пр. не може да се случил пожар на влезот на Охрид, а тоа да предизвикало штета во Кичево?!

Штетните последици на осигурениот случај, како штета се јавуваат на осигурениот имот или лице од конкретната реализација на осигурениот ризик. Може на пр. ризикот да се оствари, но, да нема штета и во тој случај не мора да има услови за остварување на правата од осигурувањето.

Според ЗОО, товарот на докажувањето за настанувањето на осигурениот случај лежи на осигуреникот или на друг корисник на осигурувањето кој има интерес од докажување дека настанал осигурениот случај. Согласно со општите правила на граѓанското-процесно право, на страната на тужителот-доверителот, е да го докаже постоењето и висината на своето побарување. Според тоа, осигуреникот или друг корисник на осигурувањето, треба да го докаже постоењето на осигурувањето и настанувањето на осигурениот случај, кој се однесува на ризикот кој е покриен со осигурување, за да има обврска осигурувачот, да му ја надомести штетата во вид на осигурена сума, или сума на осигурување.

Во практиката, при најголем број случаи кога се склучуваат договори за осигурување, обврзно се прегледуваат¹²⁴ стварите кои треба да се осигуруваат, заеднички од претставник на осигурувачот и на осигуреникот, за да нема можност да дојде до ништовност на договорите заради било какви можности од злоупотреба.

1.4. Предмет на осигурувањето

Како и кај другите правни прашања, така и за ова прашање постојат различни размислувања. Како предмет на осигурувањето, според едно стојалиште, се јавуваат стварите и лицата изложени на ризик. Други дефинираат дека предмет на осигурувањето претставува интересот за осигурување. Трети, сметаат дека предметот е самиот ризикот, а според четврти, предмет на осигурувањето се престациите-обврските на договорните страни.¹²⁵

Во однос на првата концепција е дека предмет на осигурувањето се стварите и лицата, а крајната цел која се сака да се постигне со осигурувањето е натуралната реституција, односно враќање во поранешната состојба.

¹²⁴ М. Bjelic, „Osiguranje i reosiguranje“, Zagreb, 2002

¹²⁵ Р. Sulejic, „Pravo osiguranja“, Novi Sad, 1992

Суштината на концепцијата за интересот¹²⁶ како предмет на осигурувањето е таа што предмет на договорите за осигурување е интересот на договорните субјекти, да не се случи осигурениот настан и да не настане имотна загуба.

Третите, кои се залагаат дека предмет на осигурувањето е ризикот, ја протежираат тезата дека токму поради постоењето на ризикот и заради страв од неговото настанување, се склучува договорот, и тој е услов за да се склучи договорот за осигурување.

Според четвртото мислење за предметот на осигурување, дека се престациите, односно обврските на договорните страни, основен предмет кај осигурувањето се плаќањето на премијата и исплатата на надоместот за причинетата штета од осигурениот ризик.

Сумрано земено, треба да се води сметка за сите овие стојалишта, и да се заклучи дека, **предмет на осигурувањето преставува она што е осигурено, од кое произлегуваат правата и обврските на договорните страни.** Предметот на осигурување се определува со договорот за осигурување и **секој договор го определува конкретниот предмет на осигурувањето.**

1.5. Премија на осигурувањето

Премијата на осигурувањето е еден од основните елементи на осигурувањето, и затоа може да се анализира од повеќе аспекти-економски, правен, математички.

Од економски аспект, премијата на осигурување е цена на ризикот, како однос на ризикот и осигурениот случај и цената што треба да ја плати осигуреникот за заштита од настапување на осигурениот случај.

Од правен аспект, премијата на осигурувањето е основна обврска на осигуреникот кон осигурувачот, таа е услов за настанување на осигурувањето како облигационо-правен однос меѓу осигурувачот и осигуреникот.

Премијата на осигурувањето е сума на пари кои осигуреникот, односно договорачот на осигурувањето, врз основа на договор или закон, му ја уплатува на осигурувачот sukcesивно, на рати¹²⁷, во определени временски интервали додека трае осигурувањето или додека кај некои лични осигурувања не достигне определен износ, односно која ја исплатува наеднаш, при засновањето или веднаш по засновањето на осигурителниот однос.

¹²⁶ Во Франција, Германија и Швајцарија

¹²⁷ Кои мора да бидат прецизно дефинирани по висина и време на плаќање

Во однос на висината на премијата, таа се определува според просечниот интензитет на настанувањето на ризикот во определен временски период. Покрај ризикот и просечноста на неговото јавување висината зависи и од осигурената сума, траењето на осигурувањето, каматната стапка на вложените средства од осигурувањето, општите трошоци на осигурувањето, значи тоа се прави и со соодветни математички пресметки и формули.

Премијата за осигуреникот, односно за договорачот на осигурувањето претставува единствен, вкупен износ кој како паричен износ-веднаш или на рати, треба да му ја плати на осигурувачот, како цена на ризикот од кој се осигурува.

Премијата како определена сума пари е составена од повеќе делови со различна намена. Таа се состои од повеќе делови: нето, режиска и бруто премија.

Нето-премијата е техничка и функционална, режиската премија е дел од премијата за спроведување на осигурување, а нивниот збир, заедно ја сочинуваат бруто-премијата.

1.6. Осигурена сума

Осигурената сума претставува паричен износ, или некоја друга престација што одговара на тоа, кој што осигурувачот се обврзува да му го исплати на осигуреникот или на некое трето лице како корисник на осигурувањето, ако настапи осигурениот случај, како највисок износ.

Осигурената сума се јавува кај сите видови осигурувања.

Кај доброволните осигурувања, сумата на осигурувањето е резултат на договорот на договорните страни, додека кај осигурувањето од одговорност на сопствениците на моторни возила таа е регулирана со закон. Сумата на осигурување мора да биде внесена во полисата.

Кај животното осигурување, во случај на настанување на осигурениот случај, на осигуреникот, односно на корисникот на осигурувањето му се исплатува осигурената сума. Притоа не е битно колкава е висината на утврдената штета, ниту таа може да се утврди. Висината на осигурената сума е одвоена од вистински претрпената штета, која, не може ниту прецизно да се утврди, со оглед на тоа што штетата не настанала на имот, туку на лице, бидејќи осигурениот случај се остварува кога ќе дојде до губење на животот, односно здравјето.¹²⁸

¹²⁸ В. Marovic, „Osiguranje i spedicija“, Novi Sad, 2001

Во практиката иако се иста обврска и иста суштина, сепак се мешаат термините осигурена сума и сума на осигурување. Терминот „осигурена сума“ се употребува кај животното осигурување, а терминот „сума на осигурување“ кај неживотното осигурување.

Осигурена сума кај животното осигурување. Осигурената сума има посебно значење кај животното осигурување на лица, при осигурување на живот или осигурување од несреќен случај. Осигурената сума е еднаква со надоместот што осигурувачот треба да му го исплати на осигуреното лице, или корисникот на осигурувањето, штом настапи осигурениот случај. Осигурената сума се исплатува во целост или во определен процент. Според ЗОО, висината на осигурената сума што осигурувачот е должен да му ја исплати на осигуреникот кога ќе настапи осигурениот случај се утврдува во полисата според спогодбата на договорните страни. Но, осигурената сума во одделни случаи се определува и со закон, како на пр. кај задолжителното осигурување на патниците во јавниот превоз според Законот за задолжително осигурување во сообраќајот.

Сума на осигурување кај неживотното осигурување. Кај ова во суштина имотното осигурување, осигурената сума, односно сумата на осигурување, претставува највисок износ на надомест што осигурителот ќе му го исплати на осигуреникот при настанување штета со настапување на осигурениот случај. Тоа значи дека, за разлика од кај животното осигурување, надоместот на осигурувањето не мора и не е секогаш еднаков со осигурената сума. Таа е само еден од елементите за пресметување на надоместот, затоа што на износот на штетата влијаат и вредноста на осигурената ствар и висината на претрпената штета.

За разлика од животното осигурување, кај неживотното осигурување, сумата на осигурување, не е битен елемент кај договорот за осигурување. Осигурената сума може и да не е договорена. До колку осигурената сума не е договорена, определената вредност на предметот што се осигурува се смета за сума на осигурување.

Токму затоа, од правен аспект, кај животното осигурување се нарекува осигурена сума, а кај неживотното осигурување, сума на осигурувањето. Во принцип, сумата на осигурувањето треба да е еквивалентна на вредноста на осигурената ствар. Но, таа може да биде и поголема, во случај на надосигурување или помала, кај подосигурувањето. Кога причинетата штета е еднаква со сумата на осигурување, односно таа е еднаква со вредноста на осигурената ствар, штетата се надоместува најмногу до висината на сумата на осигурување. Ако сумата на осигурување е поголема од вредноста на осигурената ствар-надосигурување, оштетениот може да бара надомест на штета само до висината на причинетата штета. Кога сумата на осигурување е пониска од

вредноста на осигурената ствар-подосигурување, осигуреникот може да бара надомест само на оној дел од штетата што одговара на сразмерот, меѓу сумата на осигурувањето и вредноста на осигурената ствар. Таквата сразмерност се добива на начин што сумата на осигурување се множи со износот на штетата и тој износ се дели со вредноста на ствартата.

Осигурена сума кај осигурување од одговорност. При осигурувањето од одговорност, осигурената сума е неопределен елемент, со оглед на тоа што не се определува горната граница на надоместот на штета што осигурувачот треба да му ја исплати на оштетениот, заради тоа што тоа е непредвидлив елемент, не може однапред да се знае колкава би била штетата.

* * *

На Сликата бр. 5 графички се прикажани страните кај договорот за осигурување и нивните основни обврски, односно права, со цел, да не доаѓа до забуни, и непотребно мешање во терминологијата на оние кои се занимаваат со дејноста осигурување. Значи двете страни на договорот за осигурување се: осигуреник и осигурувач, кои имаат двострани основни обврски, еден кон друг, да платат премија, и сума на осигурување или осигурена сума.

Слика бр.5 Графички приказ на договорот за осигурување со неговите страни и основни обврски

2. Временско траење на осигурувањето

Според нормативната регулираност и уреденост на договорот за осигурување, во различните законски акти: ЗОО, Законот за супервизија на осигурување, Законот за задолжително осигурување во сообраќајот, како и од автономното право на друштвата за осигурување, но и според самата природа на осигурувањето, произлегува дека тој договор ќе важи за временски период, кој следи по неговото склучување. Но, според добро познатата римска изрека, *Nulla regula, sine exeptione*-Ниедно правило не е без исклучок, така и овде, од основното правило се отстапува само ако е посебно договорено дека со осигурувањето ќе биде опфатен определен период кој му претходи на склучувањето на договорот.

Според тоа, тргнувајќи од нормативната определба и самата смисла на осигурувањето, дека осигурениот случај, мора да биде иден, неизвесен и независен од исклучивата волја на договорачот и дека само исклучително, може да биде предвидено дека со осигурувањето може да биде опфатен определен период кој му претходи на осигурувањето, траењето на осигурувањето може да биде идно и ретроактивно.

Идно осигурување е она осигурување со кое се осигурува иден, неизвесен и независен настан од исклучивата волја на договорачот, кој ќе настане по склучувањето на договорот за осигурување.

Како исклучок од правилото, **Ретроактивно или повратно осигурување** е она осигурување кое опфаќа период на осигурување на неизвесен настан кој му претходи на моментот на склучувањето на договорот за осигурување.

Основната разлика во траењето на овие видови осигурување се состои во тоа што кај идното осигурување, осигурениот случај треба да е иден, неизвесен и независен од волјата на договорачите, а кај ретроактивното осигурување осигурениот случај да не настапил, односно ако веќе настапил, на заинтересираните страни да не им било познато дека настапил или дека во тој период престанала можноста тој да настане.

Друга разлика е таа што договор за идно осигурување може да се склучи за сите видови осигурувања, а договор за ретроактивно осигурување не може да се склучи за животното осигурување.

Ретроактивно осигурување, најчесто, може по исклучок да се склучи само кај неживотното осигурување, и заради некои административни, технички аспекти, на пр. заради финансирање во тековна година. На пр. договор за осигурување кој важи 1 календарска година, и се склучува на 20.02 во некоја определена година, а интенцијата е како да важел од 1.1. до 31.12.

таа година. Најчесто ова се прави заради определени финансиски правила, на пр. заради буџетирање, заради финансирање според рокови, и се склучува на пр. во февруари, и тогаш немало осигурен случај, и тоа и го знаат и двете страни, а се смета дека од јануари е веќе склучен договорот. Затоа ова се прави само по исклучок и со согласност и на двете страни.

Рокот, времетраењето на осигурувањето е во исклучива волја на договорните страни, и доколку тој не е определен со закон, како на пр. кај осигурувањето на возилата каде трае 1 г., страните слободно и независно го определуваат неговото траење. Договорот за осигурување може да биде склучен на определено или на неопределено време, кој се обновува секоја година.

Договорите на определено време се склучуваат вообичаено на 1 г, календарска или 365 дена, или на период пократок од 1 г., и во осигурителната терминологија ова осигурување се нарекува краткорочно осигурување. Договор за осигурување на определено времетраење, може да се склучи и на период подолг од 1 г., и тоа е повеќегодишно осигурување, карактеристично кај животното осигурување.

Според ЗОО, договорот за осигурување склучен на определено време, започнува кога странките ќе се договорат, а доколку тие тоа не го направат, започнува со правно дејство со истекување на 24 часот од денот кој е наведен кога е тој склучен. Значи, ако договорот за осигурување е склучен на ден 15.3 во 11 часот, и ако странките се договорат, може да почне со правно дејство на 15.3. во 11 часот, а доколку страните поинаку не се договориле договорот започнува на 16.3. во 00 часот.

Кај некои видови осигурување, за определени ризици, постои т.н. *каренца*¹²⁹, односно протек на определен дополнителен рок, и тогаш договорот започнува од денот наведен во полисата, плус протек на каренцата на пр. од 15 дена. На пр. ако е почетокот на 10.2 во 00 часот, плус 15 дена каренца, тогаш тој ќе започне на 25.2 во 00 часот. Ова се прави кога на пр. осигурувачот има потреба можеби од некое дополнително време за одредени активности. Обично за каренца се смета периодот од договореното траење на осигурување за времето кога, осигурувачот нема да има обврска за надомест, доколку настапи осигурениот случај. Ваквите можности се работа за договарање, и може да има различни модуси, онаму каде регулативата дава таква слобода. Онаму каде регулативата дава изрични норми, таму не може странките да го регулираат својот однос поинаку од она што е кажано изрично во нормата.

¹²⁹ M.Bjelic, „Osiguranje i reosiguranje“, Zagreb, 2002

Во одредени земји од ЕУ, на пр. во Хрватска, може да има склучување на договорите, на 1 г. или помалку значи во тековната година, потоа на 5, или на 10 г., за одредени осигурувања кај кои има таква можност.

Кога се работи за осигурување со повеќегодишно траење, таму може осигурувачите најчесто да стимулираат одреден попуст на премиите кај таквите осигурувања, со цел да поттикнат такви видови на осигурувања, кои од една страна ќе бидат фактор што ќе им носи дополнителни финансиски добивки, но, од друга страна и сигурност за пласман на осигурителните прозиводи што ги нудат, и секако фрагментација на пазарот во корист на одредени друштва за осигурување кои нудат такво нешто, како стимулација. Најчесто кај договорите што траат од 5-10 години, им се дава попуст од 5% на премиите, а на договорите кои се склучуваат од 10 г. и нагоре им се дава попуст од 10%. Ако се пресмета, на пр. кај договор склучен на 5 години, се добива попуст за тие 5 г., од $5 \cdot 5$, вкупно 25% од премијата. Кај договорите склучени на пр. на 10 г., се добива попуст од $10 \cdot 10$ вкупно 100% од премијата, што значи на секоја 10 година, попустот изнесува колку едногодишна премија. Значи за договори со рок од 10 г., осигуреникот со попустот ќе плати премии во износ за 9 г., бидејќи 1 г. е пресметана како попуст. Со ваквите мерки, се стимулираат осигурениците, да се осигуруваат на подолг рок, заради тоа што тогаш добиваат поголеми попусти.

Договорите на неопределено време се такви договори кои се склучуваат на неопределен рок на осигурување, и кај нив определен е само почетокот на осигурувањето и тоа е т.н. долгорочно осигурување.

Рокот на траењето на договорот може да биде определен со договорот или да не биде определен.

Според ЗОО, ако рокот на траењето на осигурувањето не е определено со договор, секоја страна може да го раскине договорот со денот на стасаноста на премијата, известувајќи ја писмено другата страна најдоцна 3 месеци пред стасаноста на премијата.

Ако осигурувањето е склучено на рок подолг од 5 г., секоја страна може по истекот на овој рок при отказан рок од 6 месеци писмено да и изјави на другата страна дека го раскинува договорот. Со договорот не може да се исклучи правото на секоја страна да го раскине договорот кога рокот на траењето на осигурувањето не е определен со договор и кога осигурувањето е склучено на рок подолг од 5 г.

2.1. Почеток на дејството на осигурувањето

Кај повеќето облигационо-правни односи, договори, по правило, со моментот на склучувањето на договорот истиот произведува правно

дејство и од тој момент почнуваат да се реализираат правата и обврските на договорните страни. Но, тоа што кај другите договори за почетокот на правното дејство е правило, кај договорот за осигурување е исклучок. Така, договорот за осигурување, по правило започнува со своето дејство во определен период по склучувањето на договорот, а само исклучително, кога странките тоа посебно ќе го предвидат, веднаш со неговото склучување.

Во правната наука кај осигурувањето се разликуваат три видови на почеток на дејството на осигурувањето и тоа¹³⁰:

- **Формален почеток** на договорот, тоа е времето на склучување на договорот;
- **Материјален почеток** на договорот, односно моментот од кога осигурувачот го покрива ризикот, настапување на осигурениот случај, и
- **Технички почеток**, од моментот на почетокот на настанувањето на обврската на осигуреникот за плаќање на премијата на осигурувањето.

За разлика од другите договори, карактеристиките на договорот за осигурување, кои се: нееднаквоста, нееквивалентноста во давањата на договорните страни, алеаторноста и неизвесноста, и тие го наметнуваат таквото нормативно решение за почетокот на дејството на договорот за осигурување да започнува со дејство по одредено време од склучувањето на договорот. Ако не би било така, во спротивно, злоупотребите кај овој договор ќе бидат цел на склучувањето на договорот, а не заштита, обезбедување од идни опасности и ризици.

ЗОО дава можност, почетокот на дејството на договорот за осигурување го остава да го определат самите договорни страни, а доколку тоа тие не го сторат, законот го определува неговиот почеток.

Така, во чл.978, **ЗОО, нормира дека, ако поинаку не е договорено, договорот за осигурување произведува свое дејство почнувајќи од 24 часот на денот што е означен во полисата како ден на почеток на траењето на осигурувањето.**

Ваквата специфичност на договорот за осигурување за почетокот на произведување правно дејство, за разлика од другите договори е предизвикана од самиот карактер на договорот за осигурување од една страна, како и од практични причини и потреби од друга страна. Ваква одредба е имплементирана во сите модерни законодавства во светот, а како основна потреба, е тоа што секогаш тешко се утврдува моментот на настанувањето на осигурениот случај и со поместувањето на почетокот на

¹³⁰ М.Крстаноски, „Осигурително право“, Охрид, 2006

дејството на договорот за период по неговото склучување се намалуваат можностите за злоупотреби и измами во осигурувањето.

Покрај ваквото решение, договорот за осигурување да произведе правно дејство по 24 часот, од 00 часот наредниот ден од денот на склучување на договорот, ако со договорот за осигурување е договорено премијата да се плаќа при склучувањето на договорот, почетокот на дејството на осигурувањето започнува наредниот ден од денот на уплатата на премијата, без разлика кога претходно е склучен договорот-од 00 часот наредниот ден.

Ако со договорот за осигурување е договорено премијата да се плаќа по склучувањето на договорот, почетокот на дејството на осигурувањето започнува од денот определен со договорот како ден на почеток на осигурувањето.

Кај ретроактивните осигурувања, ако со договорот за осигурување е договорено дека со осигурувањето ќе биде опфатен определен период кој му претходи на склучувањето на договорот, почетокот на дејството на осигурувањето започнува од почетокот на моментот на периодот, кој му претходи на осигурувањето определен со договорот.

Осигурувањето трае, односно договорот за осигурување произведува правно дејство до завршувањето на последниот ден на рокот за кој рок е договорено осигурувањето, односно до 24 часот на последниот ден.

Почетокот на дејството на осигурувањето е исклучително важен момент, од правен аспект, и затоа него го определуваат и посебните закони кои уредуваат области од осигурувањето, а особено кај поморското, воздушното и другите видови на осигурување.

Според чл.6 од Општите услови за осигурување на лица од последици на несреќен случај, незгода:¹³¹

- Осигурувањето започнува во 24,00 часот во оној ден што е означен во полисата како почеток на осигурувањето, ако поинаку не е договорено и престанува во 24,00 часот во оној ден што во полисата е договорен како ден на истек на осигурувањето.
- Ако во полисата е означен само почетокот на осигурувањето, тоа се продолжува од година во година се додека некоја од договорните страни не го откаже.
- Без оглед на договореното траење на осигурувањето, осигурувањето престанува за секој поодделен осигуреник во 24,00 часот, оној ден кога:

¹³¹ Општи услови за осигурување на лица од последици на несреќен случај, А.Д. Триглав осигурување – Скопје, 2020

- Ќе настапи смртта на осигуреникот, или ќе му биде утврден инвалидитет од 100%;
- Осигуреникот ќе стане работно, односно деловно неспособен-лица кои се потполно лишени од деловна способност во секој случај се исклучени од осигурување освен ако со закон не е поинаку одредено;
- Ќе истече годината на осигурувањето во која осигуреникот навршил 75 г. старост;
- Ќе истече рокот за плаќање на стасаната премија, а премијата или премиската рата до тој рок не била платена;
- Ќе биде пошништен договорот склучен на неодредено траење, или склучен на повеќе од 5 г., по волја на една од договорните страни.

2.2. Престанок на договорот за осигурување

Кај сите договори важи општата максима од римското право *Pacta sunt servanda* - договорите треба да се исполнуваат.

Престанок на договорите е неможност тие понатаму да произведуваат правно дејство.

Во таа смисла, во принцип сите договори престануваат со нивното исполнување, кога страните ќе ги извршат преземените обврски со конкретниот договор.

Но, покрај престанокот на договорите со исполнувањето, како и другите договори така и договорот за осигурување, може да престанат и на повеќе други начини, како што се:

- Протекот на времето за кое се склучени;
- Со поништување;
- Со раскинување, или со откажување.

Престанок на осигурувањето со протек на времето на кое е склучен договорот за осигурување. Ова е во случај на договори за осигурување склучени на определено време, со точно назначен почеток и завршување на осигурувањето.

Моментот на протекот на времето од правен аспект може да биде точно и стриктно определено, на пр. 10.06.2020 г. во 24,00 часот, или тоа да биде определливо, на пр. последниот ден од месец февруари одредена година. Времето на престанокот на осигурувањето може да биде определено со вообичаени временски единици. Во таа смисла, според ЗОО, ако поинаку не е договорено, договорот за осигурување произведува свое дејство почнувајќи од 24,00 часот на денот што е означен во полисата како ден на почеток на траењето на осигурувањето, па сè до завршувањето на последниот ден на рокот за кој е договорено осигурувањето. Прописите за пловидбено осигурување уште подецидно предвидуваат дека кај

осигурувањето на определено време, осигурувањето започнува да тече во 00 часот на првиот и завршува во 24,00 часот на последниот ден, предвиден со договорот за осигурување. Општите услови за осигурување на друштвата за осигурување, престанокот на осигурувањето го регулираат истоветно како и ЗОО.¹³²

Времето на траењето на осигурувањето е определливо, кога со договорот е предвидено дека тоа престанува со настапување на некој настан, исполнување на определена обврска, во врска со кои се склучува договорот за осигурување. Тоа е карактеристично особено за осигурување во транспортот, на пр. до предавање на стоката на купувачот, до сместување на стоката во определено складиште, до превоз на стоката до определена граница.

Престанок на осигурувањето со поништување на договорот за осигурување. Како и кај сите договори и кај договорите за осигурување може да дојде до нивно поништување доколку постојат околности кои истите ги прават ништовни. Договорот за осигурување може да биде:

- **Апсолутно ништовен**, спротивен на Устав, закони, добри деловни обичаи, морал, и тогаш во никој случај не произведува правно дејство, и
- **Релативно ништовен**, кога во неговото склучување, или траење има заблуда, принуда, измама, и тогаш таквиот договор може да биде поништен по волја на страните.

Договорот за осигурување се поништува поради околности предвидени со Устав, закони, со одредбите во договорот за осигурување, како и според Општите, Посебните и Дополнителните услови за осигурување.

Според, ЗОО, за апсолутна ништовност, договорот за осигурување е ништовен:

- Ако во моментот на неговото склучување веќе настанал осигурениот случај, или тој бил во настанување или било извесно дека ќе настапи, или ако тогаш престанала можноста тој да настане;
- При ретроактивното осигурување, каде со осигурувањето е опфатен определен период кој му претходи на склучувањето на договорот, ако на заинтересираната страна и било познато дека веќе настанал осигурениот случај, односно дека тогаш престанала можноста тој да настане;
- Ако е склучен договор за осигурување на живот, кадешто при неговото склучување неточно е пријавена староста на

---

¹³² Карактеристика кај осигурувањето на живот - договорот престанува со наполнувањето на 75 г. живот на осигуреникот

осигуреникот, а неговата вистинска граница ја преминува границата на староста до која осигурувачот, според своите услови и тарифи, врши осигурување на живот;

- Ако е склучен договор за осигурување за случај на смрт на трето лице помладо од 14 г., како и на лице наполно лишено од деловната способност;
- Ако нема писмена согласност од лицето кое како трето лице се осигурува за случај на смрт, а е постаро од 14 г., односно согласност од неговиот законски застапник;
- Ништовни се одредбите од договорот за осигурување кои предвидуваат губење на правото на надомест или сумата на осигурувањето, ако осигуреникот по настапувањето на осигурениот случај не изврши некоја од пропишаните или договорените обврски.

Според ЗОО, за релативна ништовност, договорот за осигурување може да се бара да се поништи ако:

- Договорачот на осигурувањето намерно направил неточна пријава или намерно премолчил некоја околност од таква природа што осигурувачот не би склучил договор ако знаел за вистинската состојба на работите;
- При склучувањето на договорот една од страните се послужила со измама и договорила осигурена сума поголема од вистинската вредност на осигурената ствар-надосигурување;
- При настанувањето на двојно осигурување, договорачот на осигурувањето постапил несовесно.

Престанок на договорот за осигурување со раскинување.

Раскинувањето значи престанок на правните односи меѓу договорните страни, воспоставени со договорот. До раскинување на договорот за осигурување доаѓа поради настанување на определени причини и околности настанати по склучување на договорот кој бил полноважно склучен.

Раскинувањето на договорите може да има дејство од моментот на раскинувањето-*ex nunc*¹³³, и ретроактивно дејство¹³⁴-*ex tunc*. Карактеристика за договорите за осигурување е таа што кај нив скоро по правило раскинувањето има дејство само за во иднина, односно по, нивното раскинување.

¹³³ Ако се раскине договорот на 1 март, и од тогаш во иднина важи, ваков е договорот за осигурување

¹³⁴ Тоа значи ако се раскине на 10 мај, а договорот е склучен на 1 април, тоа ќе произведе правни последици како да се раскинал на 1 април

Основа за раскинување на договорот може да биде законот или волјата на договорните страни. Договорот за осигурување може да го раскине и осигурувачот и договорачот на осигурувањето.

Според ЗОО, **осигурувачот може да го раскине** договорот за осигурување поради:

- Ненамерно правење неточна пријава или пропуштање да даде должно известување за околностите значајни за оценка на ризикот од страна на договорачот на осигурувањето, доколку во рок од 1 месец од дознавањето за неточноста или нецелосноста на пријавата не му предложи зголемување на премијата сразмерно со поголемиот ризик;
- Неплаќање на премијата кај неживотно осигурување, ако договорачот на осигурувањето премијата што стасала по склучувањето на договорот не ја плати до стасаноста, ниту тоа го стори некое друго заинтересирано лице, договорот за осигурување престанува според самиот закон по истекот на рокот од 30 дена од кога на договорачот на осигурувањето му е врачено препорачано писмо од осигурувачот со известување за стасаноста на премијата, но со тоа што тој рок не може да истече пред да поминат 30 дена од стасаноста на премијата. Во секој случај договорот за осигурување престанува според самиот закон ако премијата не биде платена во рок од 1 г. од стасаноста;
- Неплаќање на премијата на осигурувањето кај осигурувањето на живот, ако договорачот на осигурувањето, по покана од осигурувачот, што мора да му биде доставена со препорачано писмо, не ја исплати стасаната премија во рокот определен во тоа писмо, а кој не може да биде пократок од 1 месец, сметајќи од денот кога му е врачено писмото, ниту тоа ќе го стори некое друго заинтересирано лице, осигурувачот може само, ако дотогаш се платени барем 3 годишни премии, да му изјави на договорачот на осигурувањето дека ја намалува осигурената сума на износот на откупената вредност на осигурувањето, а во спротивен случај дека го раскинува договорот;
- Зголемување на ризикот во големи размери, кои ако постоеле при склучувањето на договорот, осигурувачот не би склучил договор, а договорачот на осигурувањето не се согласува со нова зголемена стапка на премијата;
- Стечај на договорачот на осигурувањето во рок од 3 месеци од отворањето на стечајот.

Според ЗОО, **договорачот на осигурувањето може да го раскине** договорот:

- Ако осигурувачот не се согласи со намалувањето на премијата за осигурување на имот каде се намалил ризикот;
- Во случај на стечај на осигурувачот, договорот престанува по истекот на 30 дена од отворањето на стечајот.

Според ЗОО и **двете договорните страни можат да го раскинат договорот**, доколку:

- Рокот на траењето на осигурување на имот не е определен со договор, односно се работи за договор на неопределено време, секоја страна може да го раскине договорот со денот на стасаноста на премијата, известувајќи ја писмено другата страна најдоцна 3 месеци пред стасаноста на премијата;
- Осигурувањето е склучено на рок подолг од 5 г., секоја страна може по истекот на овој рок при отказан рок од 6 месеци писмено да и изјави на другата страна дека го раскинува договорот.

ЗОО предвидува и **други ситуации кога договорот за осигурување престанува да важи**. Такви ситуации се:

- Поради т.н. **променети околности, *rebus sic stantibus***, ако по склучувањето на договорот настапат околности што го отежнуваат исполнувањето на едната страна или ако поради нив не може да се оствари целта на договорот, а во едниот и во другиот случај во таа мера што е очигледно дека договорот повеќе не им одговара на очекувањата на договорните страни и дека според општото мислење би било несправедливо, да се одржи во сила таков како што е, страната на која што и е отежнато исполнувањето на обврската, односно страната која што поради променетите околности не може да ја оствари целта може да бара договорот да се раскине;
- Ако осигурениот предмет или предметот во врска со чија употреба е склучено осигурување од одговорност пропадне за време на периодот на осигурување поради некој настан кој не е предвиден во полисата;
- Ако е отуѓен само еден дел од осигурените предмети кои во поглед на осигурувањето не сочинуваат посебна целина, договорот за осигурување престанува според самиот закон во поглед на отуѓените предмети-преминување на договорот врз прибавувачот на осигурениот предмет;
- Осигурувачот и прибавувачот на осигурениот предмет можат да се откажат од осигурувањето со отказан рок од 15 дена, со тоа што се должни отказот да го поднесат најдоцна во рок од 30 дена од дознавањето за отуѓувањето-преминување на договорот врз прибавувачот на осигурениот предмет;

- Со настапување на осигурениот случај и натамошно престанување на постоењето на осигурениот предмет;
- Договорот за осигурување не може да се раскине ако полисата на осигурувањето е издадена на доносител или по наредба.

3. Субјекти во Осигурителното право

Осигурувањето како правен однос, постои и се реализира меѓу определени субјекти кои со своја слободна волја, влегуваат во тој однос, и кои стекнуваат соодветни права и обврски од тој однос. Како субјекти во осигурителното право се јавуваат физички и правни лица, кои директно или индиректно се јавуваат како даватели или корисници на заштитата што ја овозможува осигурувањето.

Според учество во осигурувањето, субјектите можат да се поделат на:

- **Задолжителни учесници** во осигурувањето, субјекти без кои не може да постои осигурувањето и
- **Незадолжителни учесници**, субјекти кои можат да се јават во одредени случаи, но, не секогаш се јавуваат во осигурувањето.

Според македонското право, како субјекти во осигурувањето се јавуваат:

- Осигурувач;
- Осигуреник;
- Договорач на осигурувањето;
- Корисникот на осигурувањето;
- Осигурено лице;
- Прибавувач на осигурен предмет;
- Носители на стварни права на осигурена ствар;
- Субјекти по основ на суброгација;
- Трети лица кај осигурувањето од одговорност;
- Застапници и посредници во осигурувањето;
- Осигурителни агенти;
- Осигурителни брокери;
- Трети лица кои ќе претрпат штета при спречување настапување на осигурениот случај или при спасување и
- Доверители на договорачот на осигурувањето на кои полисата им е дадена во залог.

3.1. Осигурувач

Осигурувач е субјектот кој е носител на дејноста осигурување, односно деловен субјект кој се занимава и е регистриран за вршење на

дејноста осигурување. Согласно Законот за супервизија на осигурување,¹³⁵ **работи на осигурување** можат да вршат:

1. Друштво за осигурување со седиште во Македонија, кое има дозвола за вршење на работи на осигурување од страна на Агенцијата за супервизија на осигурување-АСО;
2. Филијала на странско друштво за осигурување која добила дозвола за вршење на работи на осигурување од страна на АСО. Тука треба да се нагласи дека според законот, странска земја е секоја земја која не е членка на ЕУ, а странско друштво за осигурување, се смета друштво за осигурување на територијата на некоја странска земја, или физичко лице со постојано место на живеење на територијата на странска земја. Филијала на странско друштво за осигурување е правно лице со дозвола за вршење работи на осигурување од страна на АСО и со упис во Трговскиот регистар.
3. Друштво за осигурување на земја-членка, кое основало филијала на територијата на Македонија или е овластено директно да врши работи на осигурување на територијата на Македонија, согласно со закон. Друштво за осигурување на земја-членка, се смета друштво за осигурување од територијата на земја членка на ЕУ, или физичко лице со постојано место на живеење на територија на земја-членка.

Друштвата за осигурување имаат право да вршат работи на осигурување само за оние класи на осигурување за кои имаат дозвола од АСО

3.1.1. Правна положба на друштвото за осигурување

Друштво за осигурување **секогаш се формира како Акционерско Друштво-А.Д.** во согласност со Законот за супервизија на осигурувањето и Законот за трговски друштва, со седиште во Македонија, кое има дозвола од АСО за вршење работи на осигурување.

Друштвото за осигурување може да се основа како:

- Друштво за осигурување;
- Друштво за реосигурување и
- Друштво за осигурување и реосигурување.

Во работите на осигурувањето спаѓаат:

---

¹³⁵Закон за супервизија на осигурување, „Службен весник на РМ“, бр. 27/2002, 84/2002, 98/2002, 33/2004, 88/2005, 79/2007, 8/2008, 88/2008, 56/2009, 67/2010, 44/2011, 112/2011, 7/2012, 30/2012, 45/2012, 60/2012, 64/2012, 23/2013, 188/2013, 43/2014, 112/2014, 153/2015, 192/2015, 23/2016, 83/2018, 198/2018, 101/2019, 31/2020

- Склучување и исполнување на договори за осигурување на живот и неживотно осигурување, и
- Склучување и исполнување на договори за соосигурување.

Работите на реосигурување се склучување и исполнување на договори за реосигурување, од страна на друштвата за осигурување, регистрирани за активно реосигурување, на вишоците на ризици над нивото на максимално покритие на друштвата за осигурување.

Во рамките на работите на осигурување и реосигурување, друштвата за осигурување можат да ги вршат следните работи директно поврзани со работите на осигурување:

- Посредување во договарање на осигурување и реосигурување;
- Операции со фјучерс договори, опции, како и др. слични финансиски инструменти, доколку истите се користат како обезбедување од ризици настанати како резултат на флукуациите на девизниот курс и каматните стапки, а во согласност со начелата на сигурност, профитабилност и ликвидност на вложувањата;
- Снимање на ризици;
- Снимање и проценка на штети;
- Посредување при продажба и продажба на остатоците од осигурени оштетени предмети;
- Воведување мерки за спречување, намалување и отстранување на штетите и ризиците кои претставуваат опасност во неживотното осигурување;
- Укажување правна помош во осигурувањето и реосигурувањето и
- Укажување на други интелектуални и технички услуги поврзани со работи на осигурување и реосигурување.

3.1.2. Класи на осигурување во Македонија

Според Законот за супервизија на осигурувањето, друштвото за осигурување работите на осигурувањето може да ги врши класи на осигурување. Според него, постојат 25 основни класи на осигурување, а кај некои од нив има и подгрупи. Мора да се напомене дека постојат две основни групи на осигурување и тоа: неживотно и животно осигурување, кои во себе имаат подгрупи. Класите на неживотно осигурување се од бр.1 заклучно со бр.18 подолу, а класите на животното осигурување од бр.19 до бр.25.

I. Постојат следните класи на **неживотно осигурување**:

1. **Осигурувањето од последици на несреќен случај–незгода**, вклучувајќи индустриски повреди и професионални заболувања, во

случај на смрт или нарушување на здравјето поради повреда, покрива:

- исплата на осигурената, сума во еден целосен износ;
- исплата на осигурената сума во рати;
- комбинација на исплати од претходните два случаи и
- исплата поради повреди, нарушување на здравјето или смрт на

патници.

2. **Здравствено осигурување кое не е покриено со задолжителното** здравствено осигурување и тоа:
  - доброволно здравствено осигурување согласно со Законот за доброволно здравствено осигурување и/или
  - исплата на фиксни парични износи и/или
  - надоместок за покритее на други трошоци кои не се покриени со доброволното здравствено осигурување.
3. **Каско-осигурување на моторни возила**, ги покрива штетите за:
  - моторни возила со сопствен погон, освен шински, и
  - влечни патни возила.
4. **Каско-осигурувањето на шински возила**, ги покрива штетите настанати на шински возила.
5. **Каско-осигурувањето на воздухоплови**, ги покрива штетите настанати на воздухоплови.
6. **Каско-осигурувањето на пловни објекти**, ги покрива штетите настанати на речни или езерски пловни објекти.
7. **Карго-осигурување на стока во превоз**, ги покрива штетите или губиток на стока во превоз, вклучувајќи го багажот, без оглед на видот на транспортот.
8. **Осигурувањето на имот од пожар и природни непогоди** ги покрива штетите или губитоците на имот, освен она што е кажано погоре, и во случаи на:
  - пожар;
  - експлозија;
  - луња;
  - природни непогоди освен луња и земјиште што тоне или се лизга.
9. **Други осигурувања на имот** ги покрива штетите или губитоци на имот поради град или мраз, и други штети, на пр. во случај на кражба.
10. **Осигурување од одговорност од употреба на моторни возила**.
11. **Осигурувањето од одговорност од употреба на воздухоплови**, ги покрива штетите настанати од употреба на воздухопловот, вклучувајќи ја одговорноста на сопственикот.

-
12. **Осигурувањето од одговорност од употреба на пловни објекти**, ги покрива штетите настанати од употреба на пловните објекти, вклучувајќи ја одговорноста на сопственикот.
  13. **Општото осигурување од одговорност**, го покрива осигурувањето од други одговорности освен погоре наведените
  14. **Осигурувањето на кредити** покрива:
    - ризик од неплаќање, ненавремено плаќање, поради неликвидност или други околности;
    - извозни кредити и други ризици во врска со извозот, трговијата и инвестирањето на странски и домашен пазар;
    - кредити со отплата на рати;
    - хипотекарни и ломбардни кредити;
    - земјоделски кредити и
    - други кредити и заеми.
  15. **Осигурувањето на гаранции** ги покрива и директно или индиректно гарантира за исполнувањето на обврските на должниците.
  16. **Осигурувањето од финансиски загуби** ги покрива финансиските загуби кои се јавуваат како резултат на:
    - ризик при вработување;
    - недоволен приход-општо;
    - временски неприлики;
    - загубен приход;
    - непредвидени општи трошоци;
    - непредвидени трговски трошоци;
    - загуба на пазарната вредност;
    - загуба на рентата или приходот;
    - индиректни трговски загуби освен оние наведени во претходните случаи;
    - други финансиски загуби, освен трговски, и
    - други видови на финансиски загуби.
  17. **Осигурувањето на правна заштита** ги покрива трошоците за правна помош и судски спорови.
  18. **Осигурувањето на туристичка помош**¹³⁶ за лица кои се соочуваат со проблеми при патување или др. случаи на отсуство од дома или од постојаното место на живеење.
- II. Следуваат класите на **животно осигурување**:
19. **Осигурувањето на живот**¹³⁷, освен она што е подолу наведено за животно осигурување, опфаќа осигурување во случај на

---

¹³⁶ Класи на неживотно осигурување ги опфаќа класите од точките 1 до 18

доживување, осигурување во случај на **смрт**, **мешано** осигурување на живот, **рентно** осигурување и осигурување на живот **со поврат** на премии.

20. **Осигурувањето на брак или породување.**
21. **Осигурувањето на живот во врска со удели** во инвестициони фондови, кога осигуреникот го презема инвестициониот ризик во однос на промена на вредноста на инвестиционите купони или други хартии од вредност на инвестиционите фондови.
22. **Осигурувањето на тонтина**-здружение на рентиери, е осигурување на лица здружени со цел заеднички да ги капитализираат уплатените влогови и соодветно на тоа да ги дистрибуираат акумулираните средства меѓу лицата кои достигнале одредена возраст, или пак меѓу корисниците на осигурувањето на починатите лица.
23. **Осигурувањето на средства за исплата**, се базира на актуарски пресметки при што во замена за еднократни или периодични уплати, осигурените лица добиваат побарувања со одредено времетраење и износ.
24. **Осигурување на ануитети** за корисници на пензии **од задолжително капитално** финансирано пензиско осигурување согласно со Законот за исплата на пензии и пензиски надоместоци од капитално финансирано пензиско осигурување и
25. **Осигурување на ануитети** за корисници на пензиски надоместоци од **доброволно капитално** финансирано пензиско осигурување согласно со Законот за исплата на пензии и пензиски надоместоци од капитално финансирано пензиско осигурување.

Друштвото за осигурување може да врши работи на осигурување во една или повеќе класи на осигурување, во рамки на една од двете групи на осигурување, односно неживотно осигурување или животно осигурување. Значи едно друштво може да работи осигурување само од една група. Не може во исто време едно друштво да работи и неживотно и животно осигурување.

Но, предвидени се неколку исклучоци од ова правило. Тие исклучоци се:

- Друштвото за осигурување што врши работи на осигурување во групата на осигурување на живот, може исто така да врши работи на осигурување од класите на осигурување во кои спаѓаат здравственото осигурување и осигурувањето од последици на несреќен случај-незгода, под услов на нив да се применуваат табелите на веројатност и пресметки слични на осигурувањето на

---

¹³⁷ Класи на осигурување на живот ги опфаќа класите од точките 19 до 25

живот.

- Друштвото за осигурување кое врши работи на осигурување во групата на осигурување на живот, може исто така во согласност со Законот за капитално финансирано пензиско осигурување да управува со пензиски фондови, доколку ги исполнува условите предвидени со тој закон.
- Друштвата за реосигурување може да вршат работи на реосигурување за двете групи на осигурување.

3.1.3. Основање и работење на друштво за осигурување

Погоре е напоменато дека, друштво за осигурување секогаш се формира како А.Д. и може да биде формирано за работи на: осигурување, реосигурување, како и осигурување и реосигурување.

Друштво за осигурување **можат да основаат домашни и странски физички и правни лица, под еднакви услови.**

Акционер во друштвото за осигурување може да биде секое лице освен во подолу наведени случаи. Акционер со квалификувано учество во друштво за осигурување не може да биде лице или правно лице:

- На кое му е изречена прекршочна санкција или казна забрана за вршење професија, во областа на осигурувањето и финансиите;
- Кое за кривичните дела против имотот, кривичните дела против јавните финансии и сл. дела е осудено со правосилна судска пресуда на безусловна казна затвор над 6 месеци,
- На кое му е изречена споредна казна:
  - забрана за добивање дозвола за основање и работа на друштво за осигурување;
  - одземање на дозвола за основање и работа на друштво за осигурување;
  - забрана за основање на нови правни лица, и
  - привремена или трајна забрана за вршење на работи на осигурување;
- Кое во последните 3 г. извршувало функција на лице со посебни права и одговорности во друштво за осигурување или друго правно лице во кое била воведена посебна управа или над кое е отворена стечајна или ликвидациона постапка, освен доколку недвосмислено, врз основа на расположливите документи и податоци се утврди дека лицето не придонело за тоа;
- Против кое е поведена стечајна постапка или постапка на ликвидација;

- Кое е поврзано лице со правно лице во кое друштвото за осигурување директно или индиректно поседува сопственост на најмалку 10% од капиталот или правата на глас во тоа лице и
- Кое не ги почитува одредбите од Законот за спречување на перење пари и финансирање на тероризам¹³⁸.

Ваквите одредби, аналогно се применуваат и на за лицата кои имаат намера да основаат друштво за застапување во осигурувањето, или осигурително брокерско друштво.

Акционерскиот капитал на друштвото за осигурување треба да биде најмалку во висината на гарантниот фонд на друштвото, кој не смее да биде понизок од:

- 2.000.000 € ако друштвото врши работи на осигурување во одделни класи на осигурување во групата на неживотно осигурување;
- 3.000.000 €, ако друштвото врши работи на осигурување во сите класи на осигурување во групата на неживотно осигурување;
- 3.000.000 € ако друштвото врши работи на осигурување во една или сите класи на осигурување во групата на осигурување на живот и
- 4.500.000 €¹³⁹ ако друштвото врши работи на реосигурување.

Паричните средства на име акционерски капитал на друштвото за осигурување не смеат да потекнуваат од заем и истите не смеат да бидат предмет на какви било други оптоварувања. Со актот за основање на друштвото за осигурување се определува висината на акционерскиот капитал за основање и работа на друштвото за осигурување.

Начинот на управување во друштвата за осигурување соодејствуваат со она што е одредено во Законот за трговските друштва, за акционерските друштва. Постои едностепен начин, кој има еден орган, а тоа е борд на директори, и двостепен начин на управување во акционерските друштва, каде има два органи: управен и надзорен орган.

Органи на управување во друштвото за осигурување се:

- Управниот одбор-кај двостепениот начин, или извршни директори во бордот кај едностепениот начин; и
- Надзорен орган-кај двостепениот начин, или неизвршни директори во бордот кај едностепениот начин на управување.

¹³⁸ Закон за спречување на перење пари и финансирање на тероризам, „Службен весник на РМ“, бр. 120/2018, 275/2019

¹³⁹ Ако се спореди со Земјите на ЕУ, ќе се види дека сумите се скоро идентични или можеби благо помали, а во некои случаи и поголеми, како што е тоа обработено на стр. 71 каде се зборува за Директивите на ЕУ

За тоа дали друштвото ќе има едностепен или двостепен начин на управување, одлучуваат акционерите, и нема некое правило, освен тоа што, кај друштва со помал број на акционери скоро секогаш има едностепен начин на управување, и во рамки на бордот на директори се разрешуваат сите прашања меѓу различните видови директори. Кај друштвата со поголем број акционери има двостепен начин на управување, тоа се прави заради баланс на моќта, и таа се дели помеѓу членовите на управниот одбор, и надзорниот одбор.

Функциите член на орган на управување лицата можат да ги вршат по добивањето согласност за вршење на функцијата од страна на АСО.

Според Законот за супервизија на осигурувањето, **за член на орган на управување** може да се именува лице кое ги исполнува следните услови:

- Мора да има високо образование;
- Да има соодветно искуство и тоа:
  - 5 г. успешно работно искуство од областа на финансиите или осигурувањето или
  - 3 г. работно искуство како лице со посебни права и одговорности во друштво за осигурување со активности соодветни на друштвото за осигурување во кое се именува;
- Да ги познава прописите од областа на осигурувањето.
- Членовите на органот на управување мора постојано да ги исполнуваат овие барања, како и да се во постојан работен однос во друштвото за осигурување и барем еден од членовите мора да го познава македонскиот јазик и неговото кирилско писмо и да има постојано живеалиште во Македонија.

За вршење работи на осигурување, друштвото за осигурување е должно да добие дозвола од страна на АСО. Друштвото е должно да добие дозвола од АСО и за:

- Воведување нова класа за осигурување;
- Пренос на договорите за осигурување на друго друштво;
- Статусни измени на друштвото;
- Странско друштво за работа на територија на Македонија, како и
- Македонско друштво за основање и работа на филијала во странство.

Во решението со кое се издава дозвола за вршење работи на осигурување, се утврдуваат класите на осигурување кое може да ги врши друштвото за осигурување. Ако дозволата се издава за сите класи на осигурување во рамките на одделна група на осигурување, во решението се наведува групата на осигурување.

Друштвото за осигурување стекнува својство на правно лице со упис во трговскиот регистар.

Друштвото за осигурување е должно да започне со работа во рок од 6 месеци од денот на донесувањето на решението, со кое се издава дозвола за вршење работи на осигурување. Друштвото е должно писмено да ја извести АСО за започнувањето со работа, како и за престанок со работа во рамките на секоја од класите на осигурување за кои добило дозвола за вршење на работи на осигурување.

Друштвото за осигурување ги донесува следните **акти**:

- Акт за основање, кој според законските норми се носи во рок од 60 дена од денот на донесување на решението со кое се издава дозвола за вршење на работи на осигурување;
- Статут;
- План за работа;
- Акти на деловната политика и тоа:
  - Општи и посебни услови за осигурување по класи на осигурување и за сите задолжителни осигурувања;
  - Тарифи на премии по групи и класи на осигурување со структура на премијата;
  - Различни правилници: за формирање на технички резерви; за пласирање на средствата на техничките резерви; за остварување на регреси; за формирање фонд за превентива и управување и користење на фондот, доколку тоа е предвидено со статутот.
  - Програма за потребите од реосигурување.

3.1.4. Ликвидност, солвентност и рентабилност како принципи на деловно работење на осигурителните друштва

Во деловните субјекти може да се води политика на потполна **сигурност** и политика на ограничен ризик. Политика на потполна сигурност¹⁴⁰ значи апсолутна платежна способност, која се постигнува со тоа што расположливите ликвидни средства во поголем обем ги надминуваат доспеаните обврски. Условите за осигурување, цените на премиите можат во потполност да се прават според економска логика, но, заради неповолни движења на штетите и ризиците, на пр. големи штети, кумулација на штети, катастрофални штети, би можело да доведат до неможност за задоволување на преземените обврски кон осигурениците. Затоа во праксата осигурувачите, кај некои одредени ризици, не можат сами во потполност да ги покријат штетите, и затоа вршат атомизација, односно делење на тие ризици и пласман на вишоците ризици преку реосигурување. Со тоа се овозможува поединечни големи и масовни

¹⁴⁰ M.Bjelic, „Osiguranje i reosiguranje“, Zagreb, 2002

штети кои евентуално би се случиле, да може без проблеми да се надоместат. Во услови на глобализација, не постои ниту еден осигурувач што може се сам да покрие, во цел свет, и што нема да користи реосигурување, а во исто време не постои ни еден осигурувач што еден дел од ризикот не го покрива сам. Тоа е однос, и работа на деловна проценка на субјектите, нормално користејќи ги и законските ограничувања и минимума.

Ликвидноста се поистоветува со платежната способност на осигурителното друштво, односно тоа е способност во секое време со расположливите средства да можат да се подмират своите доспеани обврски. Елементите на ликвидноста се: обврски, рокот на нивно доспевање и средствата за плаќање, кои мораат да бидат временски и вредносно ускладени со цел да се постигне ликвидноста, што значи износот на расположливите средства мора најмалку да биде еднаков на износот на доспеаните обврски во одредено време, или секако да биде поголем. Изразено преку визуелна формула тоа некако би требало да изгледа вака:

$$\boxed{\text{Расположливо количество пари}} + \boxed{\text{парични приходи}} - \boxed{\text{парични одливи}} \geq 0$$

Кај осигурувањето ликвидноста значи можност за исплата на сите доспеани обврски во одредено време, преку соодветните приходи, односно уплатени премии. Но, самото настанување на осигурениот случај не значи и автоматски доспеана обврска за наплата. Кај осигурувањето постојат различни периоди, од денот на настанувањето на осигурениот случај па до исплатата на штетата може да има разлика од неколку дена, неколку месеци, а во некои случаи и повеќе од 1 г., тоа зависи индивидуално од секоја штета, нејзината големина, причината за штетата, потребното време за поправка или враќање во поранешна состојба, документацијата, некогаш соодветната проценка, сложеноста на штетата и сл. Ликвидноста може да се разгледува на ниво на осигурителните друштва, и на ниво на нивните подружници. Друштвото во целина може да биде ликвидно, а некои подружници да бидат неликвидни. Секако дека најдобро е секоја подружница да е ликвидна и со тоа осигурувачот ќе е уште поликвиден, но, во реалноста не е така.

Приливот на парични средства настанува преку наплата на премиите, кои по правило се плаќаат наеднаш во целина, или ако се договорот страните, може на точно определени рати.

Во **приливот** на парични средства на осигурувачот влегуваат приливите од:

- Премии на осигурување;

- Наплата од соосигурување или реосигурување според договорените соодноси;
- Прилив по основа на вложени средства на осигурувачот, како камати на вложените средства во хартии од вредност, акции, вложувања во фондови и сл.
- Прилив по одредени наплати на регресни приходи.

Одливот на парични средства на осигурувачот се прави по повеќе основи и тоа според:

- Целосно или делумно ликвидирани штети;
- Премија за соосигурување и реосигурување и
- По др. основи.

Постојат мерки за подобрување на ликвидноста преку:

- Мерки за зголемување на приливот на парични средства, односно зголемување на оспегот на работење, забрзување на наплатата на премиите, и зголемување на тековните средства и нивниот пласман, како и
- Мерки за намалување на одливот на парични средства.

Важен процес е и планирањето на ликвидноста според определени периоди, недели, месеци, квартали, полугодишни и годишни периоди.

Рентабилноста обично се поистоветува со добивката. Добивката ја претставува разликата меѓу остварените приходи во определен период и расходите во тој период. Значи рентабилноста е остварување на позитивен финансиски резултат, односно добивка, а негативниот финансиски резултат е нерентабилност односно губиток. Рентабилноста, или нерентабилност обично се искажува во определен процент.

Стапката на рентабилност или нерентабилност се пресметува како однос меѓу остварениот финансиски резултат—добивка или губиток, и вкупните приходи на осигурителните друштва.

$$\text{Стапка на рентабилност во \%} = \frac{\text{Добивка} \cdot 100}{\text{остварени вкупни приходи}}$$

$$\text{Стапка на нерентабилност во \%} = \frac{\text{Губиток} \cdot 100}{\text{остварени вкупни приходи}}$$

Стапките на финансискиот резултат можат да се пресметаат за цело осигурително друштво, или за негови одделни делови, или според подружници, како и според класите на осигурување

3.2. Осигуреник

Еден од основните задолжителни субјекти на договорот на осигурување е осигуреникот. **Како осигуреник, може да се јави секое деловно способно физичко и правно лице, и кое има интерес за осигурување. Осигуреник е лице чија ствар или телесен интегритет е осигурен.**

Поимот осигуреник често се меша со поимот договорач на осигурувањето. Подведување под ист поим на осигуреникот и договорачот на осигурувањето доаѓа бидејќи најчесто исто лице се јавува во улога и како договорач на осигурувањето и како корисник на осигурувањето. Во тој случај поимот осигуреник ги има и двете својства.

Изразот осигуреник се употребува за лице кое склучува договор за осигурување во свое име и за своја сметка, се обврзува да плаќа премии, а за возврат има право на надомест од осигурувањето ако настапи осигурениот случај.

За разлика од тоа, договорачот на осигурувањето може договорот за осигурување да го склучи во свое име и за своја сметка, но и за туѓа сметка. Според тоа, поимот договорач на осигурувањето треба да се употребува само кога станува збор за договор за осигурување во корист на трет, односно само за лица кои го имаат тоа својство, а не и некое друго својство. Значи тоа треба да се прави тогаш кога лицето што го склучува договорот во свое име е еден субјект, а лицето на кое му припаѓа користа од тој договор е друг субјект, односно тие се различни субјекти.¹⁴¹

ЗОО, го употребува терминот „договорач на осигурувањето“ под тоа генерализирајќи ги и двата поими и осигуреник и договорач на осигурувањето, што со логично правно толкување, а и за подобро разликување на субјектите, сепак не е исто.

Според ЗОО, во случај на осигурување за туѓа сметка или за сметка на оној на кого се однесува, обврските за плаќање на премијата и другите обврски од договорот е должен да ги извршува договорачот на осигурувањето, но тој не може да ги врши правата од осигурувањето, дури и кога држи полиса, без согласност од лицето чиј интерес е осигурен и кому тие му припаѓаат. Од тука произлегува јасната разлика меѓу договорачот на осигурувањето и осигуреникот и дека тие секогаш не можат да се подведат под ист термин.

---

¹⁴¹ М.Крстаноски, „Осигурително право“, Охрид, 2006

3.3. Договорач на осигурувањето

За разликите на договорачот на осигурувањето и осигуреникот, повеќе се зборува погоре. Според законските норми, **договорачот на осигурувањето е субјект кој врз начелата на заемност и солидарност здружува определен износ во друштвото за осигурување, односно во друштвото на ризици, осигурувајќи во свое име, а за туѓа сметка, ствар или телесен интегритет.** Неспорно е дека договорачот на осигурувањето, договорот за осигурување може да го склучи и за своја сметка, но во тој случај тој го има својството на осигуреник.

Договорачот на осигурувањето како субјект на осигурителното право, како што е споменато и погоре, осигурувањето го врши за туѓа сметка или за сметка на оној на кого се однесува, ги има обврските за плаќање на премијата и другите обврски од договорот, а не може да ги врши, односно користи, правата од осигурувањето, па дури и кога држи полиса, без согласност од лицето чиј интерес е осигурен и кому тие права му припаѓаат.

3.4. Корисник на осигурувањето

Корисник на осигурувањето е лице кое кај договорот за осигурување се јавува како субјект, кога договорот го склучува договорачот на осигурувањето за туѓа сметка или за сметка на оној на кого се однесува. **Тој е субјект чиј интерес е осигурен и на кого му припаѓаат правата од конкретно осигурување.** Најчесто корисник на осигурувањето е осигуреникот, но, во осигурителната терминологија овој израз се употребува кога осигурувањето е во корист на трето лице. Обично, ова осигурување претставува некој вид обезбедување, подарок, благодарност. На пр. осигурување во случај на смрт на дедото, и неговите права од осигурувањето да им припаднат на внуците со назнака за школување. Покрај лицето кое што договорачот на осигурување ќе го определи како корисник на осигурувањето, во такво својство и без волја на договорачот на осигурувањето можат да се јават и други лица. Според ЗОО, такви лица се и:

- Прибавувачот на осигурен предмет;
- Носителите на залог и на други права на осигурениот предмет и
- Трети лица кај осигурувањето од одговорност.

Според тоа, од правен аспект, корисникот на осигурувањето е лице различно од осигуреникот,¹⁴² тоа е лице кое има интерес, кое прима приход од склучениот договор на договорачот на осигурувањето.

Основна разлика помеѓу осигуреникот и корисникот на осигурувањето е во тоа што осигуреникот е странка во договорот, го склучува договорот во свое име и за своја сметка, додека корисникот на осигурувањето е надвор од договорот во моментот на неговото склучување, па дури може и да не знае за неговото склучување. При склучувањето на договорот, корисникот на осигурувањето, не се јавува ниту лично, ниту преку свој застапник. Корисник на осигурувањето може да се јави и кај неживотно, и кај животно осигурување.

Својството на корисник на осигурување како субјект кај договорот за осигурување може да се стекне со изјава на волја на договорачот на осигурувањето, кога тој тоа ќе го стори во договорот или во полисата на осигурување, и според правилата на наследното право, во случај на смрт на осигуреникот, а кога тој претходно не го определил корисникот на осигурувањето. Тоа најчесто се децата или брачниот другар, ако ги нема, тогаш родителите ако се живи, или другите лица според правото на претставување.

Кај задолжителното осигурување, според Законот за задолжително осигурување во сообраќајот, „корисник на осигурувањето“ е лице кое има право на надомест од задолжителното осигурување во сообраќајот.

3.5. Осигурено лице

Поимот осигурено лице се употребува кај договорот за животно осигурување. Тоа е лицето во чиј живот треба да настапи предвидениот осигурен случај како што се: смрт, болест, повреда и сл.

Според тоа, **осигурено лице е лицето кое е осигурено со договорот за осигурување од чија смрт, онеспособување за работа или нарушување на здравјето зависи исплатата на осигурената сума, односно надоместот од осигурувањето.**

„Осигурено лице“ го дефинираат и Општите услови за осигурување на лица од последици на несреќен случај-незгода, како лице од чија смрт, загуба на општата работна способност, инвалидитет, или нарушување на здравјето зависи исплатата на осигурената сума односно надомест.

---

¹⁴² Иако најчесто осигуреникот истовремено може да биде и корисник на осигурувањето за кое склучил договор

3.6. Прибавувач на осигурен предмет

Има случаи многубројни кога во текот на реализација на еден договор за осигурување, со оглед на тоа што тоа е временски период кој трае, да дојде до промена во страните на договорот, односно на местото на еден осигуреник, да дојде друг, врз основа на некој друг однос. На пр. автомобилот кој е осигурен за цела година, и е во сопственост на едно лице, во текот на таа година да биде продаден на друго лице. Секако дека договорот ќе важи и за тоа ново лице, односно лицето кое го прибавило, купило осигурениот предмет.

Поаѓајќи од интересите на договорните страни кај договорот за осигурување, и стекнувачот на предметот, ***преносот на сопственоста врз осигурениот предмет или предметот во врска со чија употреба е склучено осигурување од одговорност, автоматски повлекува и пренос на договорот за осигурување врз стекнувачот.*** Општа претпоставка за примена на ова правило е она што е предмет на осигурувањето да го промени својот сопственик и во тој момент да постои полноважен договор за осигурувањето. Во моментот на преносот, стекнувачот влегува во правата и обврските на осигурувачот и станува договорна страна со сите договорни и законски права и обврски како и сам да го склучил договорот. Со императивна одредба од Законот за задолжително осигурување во сообраќајот, се вели дека, доколку во текот на траењето на осигурувањето се промени сопственикот на моторното возило, правата и обврските од договорот за осигурување преминуваат врз новиот сопственик до истекот на тековниот период на осигурување.

Согласно ЗОО, правата и обврските на осигурен предмет, од договорачот на осигурувањето преминуваат според самиот закон врз прибавувачот, освен ако поинаку не е договорено, а кај задолжителното осигурување на моторните возила преминувањето на правата и обврските императивно преминуваат врз новиот сопственик.

Во случај на отуѓување на осигурен предмет, како и на предмет во врска со чија употреба е склучено осигурување од одговорност, правата и обврските на договорачот на осигурувањето преминуваат, според самиот закон, врз прибавувачот, освен ако поинаку не е договорено.

Ако е отуѓен само еден дел од осигурените предмети кои во поглед на осигурувањето не сочинуваат посебна целина, договорот за осигурување престанува според самиот закон во поглед на отуѓените предмети.

Во случај кога поради отуѓување на предмет ќе се зголеми или ќе се намали веројатноста за настапување на осигурениот случај, се применуваат општите одредби за зголемување или намалување на ризикот.

Договорот на осигурувањето, кој нема да го извести осигурувачот дека осигурениот предмет е отуѓен, останува во обврска за плаќање на премиите што стасуваат и по денот на оттуѓувањето. Осигурувачот и прибавувачот на осигурениот предмет можат да се откажат од осигурувањето со отказан рок од 15 дена, со тоа што се должни отказот да го поднесат најдоцна во рок од 30 дена од дознавањето за отуѓувањето. Договорот за осигурување не може да се раскине ако полисата на осигурувањето е издадена на доносител или по наредба.

3.7. Носители на стварни права на осигурената ствар

Во случај да настапи осигурениот случај, надоместот кој припаѓа од самото осигурување, односно сумата на осигурување, стапува на местото на осигурениот предмет, така што правата што постоеле врз предметот се пренесуваат, врз сумата што треба да ја исплати осигурувачот. Односно **оној кој го има правото врз предметот на осигурување, ги има и правата од осигурувањето, односно исплатата на штетата во вид на сума на осигурување.** Во овој случај лицата кои се носители на стварни право-односно заложно право, или право на хипотека, или други права врз осигурениот предмет, стекнуваат непосредно право на надоместот од осигурувањето и стапуваат во директен однос со осигурувачот. Тие можат да бараат непосредно од осигурувачот во границите на сумата на осигурувањето и според законскиот ред, да им ги исплати нивните побарувања.

За да дојде до примена на доделување надомест на носителите на залог и на други права, осигурувачот треба да знае или да можел да знае за тие права. Тоа обично се постигнува на тој начин што во полисите за осигурување се става т.н. **винкулација**, т.е. клаузула со која се укажува дека корисникот на осигурувањето од полисата е некое друго лице, а не договорачот на осигурување. Во теоријата ваквото преминување на заложните и другите права врз надоместот, се вика реална суброгација.¹⁴³

Винкулација е документ со кој што се врши условување на сопственичкото право кај полисите за осигурување, од страна на заложниот доверител. Документот се дава во форма на изјава за винкулација, со која што се пренесуваат, односно, винкулираат правата на сопственикот на предметот на осигурување, во корист на заложниот доверител–винкулантот. Винкулацијата најчесто се користи кога предметот на осигурување, кој може да биде автомобил, недвижност, опрема, е заложен во корист на некоја банка. Со оваа изјава, заложниот доверител-банката, добива

¹⁴³ К. Чавдар, „Закон за облигационите односи, со коментар“, Скопје, 2001

првенствена улога при исплата на штета, бидејќи правата по полисата се пренесени во негова корист. Доколку банката се согласи, тогаш средствата од надоместот на штета можат да бидат исплатени во корист на осигуреникот.

По настапувањето на осигурениот случај, носителите на заложни права и другите права што порано постоеле над осигурениот предмет, за себе го имаат надоместот што се должи, како во случај на осигурување на сопствен предмет, така и во случај на осигурување на туѓи предмети, поради обврската за нивно чување и враќање, па осигурувачот не може да му го исплати надоместот на осигуреникот без согласност од носителите на тие права.

Според ЗОО, овие лица можат да бараат непосредно од осигурувачот, во границите на сумата на осигурувањето и според законскиот ред, да им ги исплати нивните побарувања.

Меѓутоа, ако во моментот на исплатата осигурувачот не знаел ниту можел да знае за тие права, извршената исплата на надоместот на осигуреникот останува полноважна.

3.8. Субјекти по основ на суброгација

Самиот термин суброгација¹⁴⁴ значи промена на страните во договорот, како и премин на определени права и обврски на другата страна, и тоа може да биде заради различни ситуации. **Според ЗОО, со исплатата на надоместот од осигурувањето, преминуваат врз осигурувачот, според самиот закон, до висината на исплатениот надомест, сите права на осигуреникот кон лицето кое по која и да е основа е одговорно за штетата.** Станува збор за исплата на штета на осигуреникот, кога за штетата е одговорно некое трето лице.

Според општите правила за одговорност, оштетениот-осигуреното лице, има право да бара надомест на штетата од директниот штетник врз основа на причинета штета, но и од осигурувачот според правна основа на договорот за осигурување. Негово право е од кого ќе го побара надоместот на штетата. Ако оштетениот-осигуреникот, надоместот на штетата го оствари од осигурувачот, сите натамошни права до исплатениот износ кон лицето што е одговорно за штетата преминуваат на осигурувачот, односно, се врши суброгација.

Во овој случај, врз основа на договорот за осигурување, штетникот се јавува како субјект во осигурително-правните односи.

¹⁴⁴ *Subrogatio*, lat. Поставување на местото на друг, влегување во други права.

3.9. Трети лица кај осигурувањето од одговорност

Во случај на осигурување од одговорност, осигурувачот одговара за штетата настаната со осигурениот случај само ако третото оштетено лице го бара нејзиниот надомест.

Осигурувачот ги поднесува во границите на сумата на осигурувањето, трошоците на спорот, за одговорноста која ја има осигуреникот.

Со осигурувањето од одговорност му се дава заштита, односно се ослободува од обврската осигуреникот, во случаи, кога тој е одговорен за штетата што му е причинета на трето лице од негова страна, а која настанала со осигурениот случај.

Правните односи во ова осигурување се засноваат меѓу три лица:

- **Осигурувачот**, кој врз основа на договорот за осигурување со наплата на премијата ги презема имотните последици на однапред определениот штетен настан;
- **Осигуреникот**, кој со уплата на премијата се ослободува од последиците на граѓанско-правната одговорност за штетата што му ја сторил на трето лице и
- **Оштетениот**, кој барањето за надоместување на штетата не го остварува од штетникот-осигуреникот, туку директно за надоместување на штетата се обраќа до осигурувачот. Токму поради тоа, во овие случаи третото лице-оштетениот се јавува како субјект во осигурувањето, но само под услов доколку побара надомест на штета од осигурувачот.

3.10. Застапници на осигурувањето

Застапувањето во осигурувањето е регулирано во Законот за супервизија на осигурувањето, а и во ЗОО.

Застапување во осигурувањето во смисла на Законот за супервизија на осигурувањето, претставува **подготовка и склучување на договори за осигурување во име и за сметка на едно или повеќе друштва за осигурување, за производи на осигурување кои меѓусебно не си конкурираат.**

Работите на застапување можат да ги вршат и физички и правни лица.

Застапник во осигурувањето е физичко лице кое има лиценца за застапник во осигурувањето од АСО. Застапникот во осигурувањето врши работи на подготовка и склучување на договори за осигурување во име и за сметка на едно или повеќе друштва за осигурување, за производи на осигурување кои меѓусебно не си конкурираат.

Застапникот во осигурувањето може да врши работи на застапување во осигурувањето само врз основа на работен или друг правен однос-договор за застапување, со друштво за застапување во осигурувањето, односно друг правен однос-договор за застапување со друштво за осигурување, и во тој договор, задолжително се наведуваат сите права и одговорности на застапникот во согласност со закон, а особено видовите на работи кои застапникот може да ги врши во име и за сметка на друштвото за осигурување.

Во согласност со чл.134.ст.6 од Законот за супервизија на осигурување, лицата кои вршат работи на подготовка и склучување на договори за осигурување врз основа на редовен работен однос во друштво за осигурување не се сметаат за застапници во осигурувањето. Туку тие во пракса се нарекуваат агенти, односно лица кои продаваат осигурителни производи за друштвото за осигурување каде се ангажирани.

Правните и физички лица кои при вршење на својата дејност повремено даваат информации на клиенти во врска со договори за осигурување, при што не вршат работи на подготовка и склучување на договори за осигурување не се сметаат за застапници во осигурувањето.

Застапникот во осигурувањето не смее во свое име и за своја сметка да наплаќа премија или други надоместоци за осигурување од договорувачот на осигурувањето. Застапникот во осигурувањето не смее да работи во осигурително брокерско друштво.

Според Законот за супервизија на осигурувањето, **друштвото за застапување во осигурувањето** е правно лице, А.Д. со седиште во Македонија, кое врши работи на застапување во осигурувањето и кое има дозвола за вршење работи на застапување во осигурувањето од страна на АСО.

Друштвото за застапување во осигурувањето, односно застапникот во осигурувањето може да врши работи на застапување исклучиво за друштва за осигурување основани во согласност со законски услови.

Застапникот во осигурување може да врши само работи за кои е овластен од друштвото за осигурување, односно друштвото за застапување во осигурувањето.

За работењето на застапникот во осигурувањето, одговара друштвото за осигурување, односно друштвото за застапување во осигурувањето.

Друштвото за осигурување одговара за работењето на друштвото за застапување во осигурувањето, односно застапникот во осигурувањето во делот на вршењето работи на застапување согласно со склучениот договор за застапување.

Друштвото за застапување во осигурувањето, односно застапникот во осигурувањето одговара за штетата која ќе настане поради лажно

претставување, невнимание или непочитување на одредбите од склучениот договор за застапување.

Застапник во осигурувањето може да биде физичко лице кое има лиценца за застапник во осигурувањето издадена од АСО, која ќе издаде лиценца за застапник во осигурувањето на лицето кое ги исполнува овие услови:

- Да има положено стручен испит за застапник во осигурувањето;
- Да има најмалку средно образование;
- Да го познава македонскиот јазик и неговото кирилско писмо;

Друштво за застапување во осигурувањето може да се основа како А.Д. со седиште во Македонија, со **акционерскиот капитал** за основање на вакво друштво за застапување во осигурувањето, кој треба да изнесува 15.000 € во денарска противвредност. Друштвото за застапување во осигурувањето не смее да биде поврзано лице со друго друштво за застапување во осигурувањето.

Друштвото за застапување во осигурувањето е должно да склучи договор за осигурување со друштво за осигурување за да ги осигури своите обврски кон сопствениците на полиси во случај на прекршување на одредбите од договорот за застапување, до еден осигурен износ, кој во однос на поединечен осигурен случај не смее да биде помал од 250.000 €, и/или во врска со сите осигурени случаи во 1 г. не смее да биде помал од 500.000 €. Ваквиот договор за осигурување, покрај другото, задолжително треба да ги содржи видовите на ризици и осигурени случаи кои се опфатени со осигурителното покритие, како и договорни обврски на друштвото за осигурување во случај на настанување на ризиците што се предмет на договорот за осигурување. Ваквиот договор за осигурување, треба да биде склучен со друштво за осигурување со кое не е склучен договор за застапување. Тој договор, задолжително се обновува и истиот се доставува до АСО, во рок од 15 дена од денот на неговото склучување/обновување.

Друштвото за застапување во осигурувањето е должно да вработи најмалку 1 застапник во осигурувањето со полно работно време, кој врз основа на договор за вработување ќе биде одговорно лице во друштвото за застапување.

Друштвото за застапување во осигурувањето е должно да врши работи на застапување во осигурувањето како единствена дејност. Тоа не смее да врши осигурително брокерски работи.

По исклучок, работи на застапување во осигурувањето, може да врши и **Банка** која добила дозвола за вршење работи на застапување во осигурувањето од Народната Банка на Македонија, која издава дозвола за вршење работи на застапување во осигурувањето само врз основа на претходна согласност од АСО. Затоа и зголемен е бројот во последниот

период од банките во Македонија, кои своите вработени ги стимулираат за добивање на лиценца за застапување во осигурувањето. Во Македонија, според релевантните податоци, до средина на 2020 г. се евидентирани 1855 лиценцирани застапници во осигурувањето.

Според ЗОО, застапувањето на осигурителното друштво од страна на застапникот може да биде неограничено и ограничено.

Неограничено застапување е она застапување кога осигурувачот го овластува застапникот за негово застапување, пришто не го определува обемот на неговите овластувања.

Во тој случај, застапникот е овластен од името и за сметка на осигурувачот да:

- Склучува договори за осигурување;
- Договара измени на договорите или продолжување на нивното важење;
- Издава полиси на осигурувањето;
- Наплатува премии и да прима изјави упатени од осигурувачот.

Доколку во било која смисла осигурувачот ги ограничи овластувањата на застапникот, тие ограничувања важат од моментот кога со нив застапникот ќе биде запознаен, во спротивно се смета како да не постоеле тие ограничувања.

Ограничено застапување е она овластување кога осигурувачот ќе го ограничи застапникот во дел од овластувањата при застапувањето во осигурувањето.

3.11. Осигурителен агент

Осигурителниот агент е лице овластено од друштвото за осигурување да склучува и реализира договори за осигурување во име и за сметка на друштвото. Осигурителниот агент своите овластувања ги добива врз основа на работен однос со друштвото или друг вид на ангажирање.

Покрај склучувањето и реализирањето на договори за осигурување, осигурителниот агент е овластен да врши промени или продолжување на договорите за осигурување и да прифаќа изјави од осигуреници за прекин на договори за осигурување. За работењето на осигурителните агенти, одговара друштвото за осигурување кое ги ангажирало.

Разликата меѓу агенти и застапници, се тоа што застапниците во осигурувањето работат или самостојно како застапници во осигурување во согласност со добиена лиценца, или работаат за посебни друштва за застапување, а агентите се ангажирани или работат во друштвото за осигурување.

3.12. Осигурителни брокери

Осигурително-брокерски работи се посредување во договарање на осигурително и реосигурително покритие и при реализирање на отштетни побарувања по остварен осигурен штетен настан.

Статусот на осигурителен брокер е статус на посредник. Одредбите од ЗОО, кои се однесуваат на договорите за посредување се применуваат и на договорите за вршење на осигурително брокерски работи, доколку не е тоа поинаку регулирано со Законот за супервизија на осигурувањето.

Осигурително брокерски работи може да врши осигурителен брокер кој е во работен однос во осигурително брокерско друштво.

Осигурителен брокер е лице кое има добиено лиценца за осигурителен брокер од страна на АСО, а услови за добивање на лиценца се:

- Завршено четиригодишно средно образование;
- Положен стручен испит за осигурителен брокер;
- Минимум 1 г. искуство од областа на осигурувањето или посредување во осигурувањето;
- Познавање на македонскиот јазик и неговото кирилско писмо;

Осигурителниот брокер врши исклучиво осигурително-брокерски работи и ги претставува и дејствува во име и за сметка на своите клиенти во однос на друштвата за осигурување и реосигурување. Лицата кои во контекст на вршење на својата професионална активност, даваат информации на клиентите во врска со договори за осигурување, пришто не вршат посредување во договарање на осигурително и реосигурително покритие и реализирање на отштетни побарувања по остварен осигурен штетен настан не се сметаат за осигурителни брокери.

Обврските на осигурителниот брокер се:

- Должност за штитење на интересите на осигурениците, што вклучува давање појаснувања и совети за сите околности релевантни за нивното одлучување во однос на склучување на договори за осигурување за одделни класи на осигурување или по однос на одделни друштва за осигурување.
- Подготвување адекватна анализа на ризикот и предлагање соодветно осигурително покритие за осигуреникот;
- Посредување во име на осигуреникот за склучување на договор за осигурување, со обезбедување на осигуреникот на најсоодветно покритие;
- Информирање на друштвото за осигурување за намерата на осигуреникот да склучи договор за осигурување, и запознавање на

осигуреникот со условите на полисите и прописите кои го регулираат определувањето на износот на премија;

- Проверување на содржината на полисите за осигурување;
- Укажување помош на осигуреникот во текот на важење на договорот за осигурување, како пред, така и по настанување на осигурениот настан, особено обезбедување дека осигуреникот ги извршил правните дејствија во предвидените рокови, кои се предуслов за стекнување и уживање на правата кои произлегуваат од договорот за осигурување.
- Брокерот доколку посредува во реализација на отштетните побарувања, е должен да соработува со надлежните лица, служби на клиентот, за подготовка на доказна документација за основата и висината на отштетното побарување, како и да прибира други потребни докази.

Осигурителниот брокер нема право да наплаќа провизија или друг вид надомест од осигуреникот, освен доколку поинаку не е договорено со осигуреникот. Брокерот е должен да го извести осигуреникот за износот на провизијата што ја наплаќа од друштвата за осигурување по склучените договори за осигурително-брокерски работи.

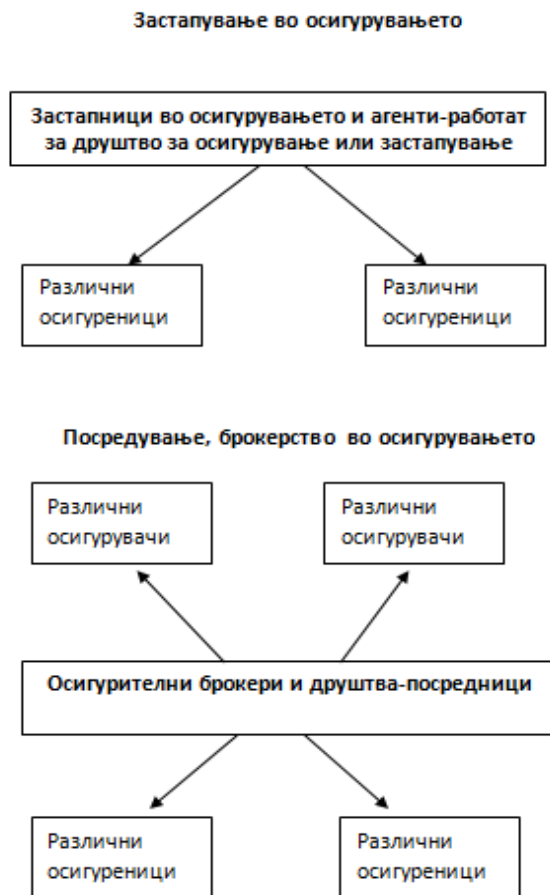
Тој посредува при склучување на договори за осигурување со друштвата за осигурување. Но, доколку, осигурувањето, односно реосигурувањето, не може да се изврши во Македонија, брокерот може да посредува при склучување на договори за осигурување со странски друштва за осигурување.

Осигурително брокерско друштво се основа како А.Д. со седиште во Македонија, кое има дозвола од АСО, за вршење на осигурително брокерски работи. Него може да го основаат домашни и/или странски, правни и/или физички лица.

Акционерскиот капитал за основање на осигурително брокерско друштво изнесува 50.000 €. За вршење на осигурително брокерски работи, осигурителното брокерско друштво потребно е да вработи најмалку 2 осигурителни брокери. Во Македонија, до средина на 2020 г. се евидентирани 608 лиценцирани осигурителни брокери.

Разликата меѓу осигурителните брокери и застапниците во осигурувањето, и агентите е тоа што застапниците и агентите работат на страната на понудата на осигурителни производи и ги продаваат тие пакети, односно работат за еден сегмент од тој синџир. Тие најчесто работат за едн друштво, или повеќе ако нема конфликт, односно конкуренција. Осигурителните брокери, посредуваат помеѓу понудата на осигурителни производи од една страна, а од друга страна за побарувачката на такви осигурителни производи, односно тие се на средина меѓу осигурувачите, и

осигурениците. Работат со повеќе осигурувачи и со различни осигуреници. Шематски тоа може да се претстави и најдобро да се забележи како на Сликата бр. 6.

Слика бр. 6. Разлика меѓу застапување во осигурувањето и осигурителни брокерски работи

3.13. Лица кои ќе претрпат штета при спречување на осигурениот случај или при спасувањето

Осигуреникот е должен да ги преземе пропишаните, договорените и сите др. мерки потребни за да се спречи настапувањето на осигурениот случај, а ако осигурениот случај настапи, е должен **да преземе сè што е во негова моќ да се ограничат неговите штетни последици.**

Осигурувачот е должен да ги надомести трошоците, загубите, како и другите штети причинети со разумен обид да се отстрани непосредната

опасност од настапувањето на осигурениот случај, како и со обид да се ограничат неговите штетни последици, па и тогаш ако тие обиди останале без успех.

Осигурувачот е должен да го даде овој надомест дури и ако тој заедно со надоместот на штетата од осигурениот случај ја надминува сумата на осигурувањето.

Според ЗОО, доколку осигуреникот не ја исполни својата обврска за спречување на осигурениот случај или обврската за спасување, а за тоа нема оправдување, обврската на осигурувачот се намалува за онолку за колку што настанала поголема штета поради тоа неисполнување.

Со оглед на тоа што е предвидена законска обврска на осигуреникот за преземање на пропишани, договорени и др. мерки за спречување на настанување на осигурениот случај, односно спасување на осигурениот предмет, таква *„обврска“ имаат и сите др. лица, кои се во можност и во дадена состојба*, барем со постапување како просечно добри луѓе. Во тој случај настанува облигационо-правен однос меѓу осигурувачот и лицето кое евентуално ќе претрпи штета при спречување за настанување на осигурениот случај, односно осигурувачот е должен истата да ја надомести.

На пр. при пожар се вклучило некое трето лице да гасни во одреден објект и оштетило некој свој предмет. Барањето за надомест на штета на лицето, кое во гаснењето на пожарот претрпело штета на здравјето и на предметот, ќе се уважи, од причини што опожарениот објект, кој бил осигурен, на сопственикот на опожарената зграда му е исплатен надомест, а третото лице со неговото учество во гаснењето на пожарот, помогнало и спречило да настапи поголема штета.

3.14. Доверители на кои полисата за осигурување им е предадена во залог

Според ЗОО, во залог може да се даде само полисата за осигурување на живот. Заложувањето на полисата има дејство кон осигурувачот, само ако е писмено известен дека полисата е заложена кај определен доверител. Кога полисата гласи по наредба, заложувањето се врши со индосамент.

4. Управување со ризик во осигурувањето

Управувањето и преносот, трансферот на ризик ги опфаќа следните аспекти, според нивоа:

- Управување со ризик на ниво на осигуреник;

- Пренесување на одредени ризици од осигуреникот на осигурувачот;
- Пренесување на дел од ризикот од осигурувачот на реосигурувачот.

4.1. Управување со ризик кај осигуреникот

Целта на управувањето со ризик е во деталниот преглед и изработка на извештаи за тоа кои опасности се присутни кај осигуреникот и колкава штета секоја од тие опасности може да предизвикаат, или да доведат до друг губиток.

Во развиените пазарни економии¹⁴⁵, големите осигурувачи ангажираат соодветни стручњаци кои се стручни и се занимаваат со професионално управување со ризик, т.н. *risk manager*, или некои професионални деловни субјекти кои вршат пресметки, проценки и вештачење на ризиците, со цел изработка на извештаи за нивните активности и можни солүции. Проценката и мерењето на ризикот според Бенет, треба да дадат одговори на прашањето, колку е целосниот можен ефект на сите идентифицирани ризици, а тоа се изразува преку потенцијалната т.н. Оценка на максималната штета-*EML*¹⁴⁶.

Постојат 3 видови ризици според можноста за осигурување и тоа ризици кои:

- Целосно можат да се пренесат на осигурувачот, тука влегуваат сите ризици за кои се дава економска заштита без ограничување на висината на покритието од осигурувачот;
- Делумно можат да се пренесат на осигурувачот, се такви ризици кои според големите на *EML*, може да ги надминат капацитетите на осигурувачот или реосигурувачот, но за ова треба да има енормно високи штети што е многу ретко или тешко да се замисли.
- Воопшто не можат да се пренесат на осигурувачот, такви ризици се оние кои не можат да бидат опфатени со ниедно осигурување, на пр. деловни ризици.¹⁴⁷

Секој сериозен осигурителен субјект мора да има служба, која стручно ќе се занимава со проценката и управувањето со ризикот и на тоа прашање особено мора да му се посветува многу повеќе внимание.

¹⁴⁵ М.Вјелиќ, „Осигурање и реосигурање“, Загреб, 2002

¹⁴⁶ *Estimated maximum losses-EML*

¹⁴⁷ Во сегашно време апсолутно постојат многу брзи и прецизни одговори на сите искушенија од страна на осигурувачите, и скоро и да не постои ризик којшто не може да биде осигурен.

Таквите служби треба да бидат екипирани со стручни лица од различни области, и да функционираат како еден тим. Најчесто требаат стручњаци за технички прашања, за превентива, за проценка на штетата, стручњаци за правни прашања, и стручњаци за финансиски прашања. Мора да се прават проценки за проценка на секој ризик за секој тип на осигурување. Ризикот треба да се разгледува не само од имотен аспект, туку и пропуштената добивка, како и врз основа на различните видови на одговорност. Мора да се оценуваат и финансиските ризици, како губењето на пазари, негативното влијание од одредени пласирани информации во медиуми во врска со неисплатени штети и сл. Врз основа на таквите различни извештаи, за различните аспекти на ризиците на кои е изложен осигуреникот, особено ако е деловен субјект, тој сам ќе одлучи кои ризици евентуално ќе ги задржи за себе, а кои ќе ги пренесе на осигурувачот, односно ќе ги осигури во зависност од понудата и гаранциите. Според Бенет, одлуката за тоа кои ризици осигуреникот ќе ги задржи за себе може да ја направи врз основа на овие 5 можности:

- Неосигурување;
- Самоосигурување;
- Консолидирање;
- Преку франшизи;
- Преку сопствено осигурително друштво.

4.2. Пренос на ризикот од осигуреникот на осигурувачот

Врз основа на различните извештаи за управување со ризик, од кои се гледа кои ризици евентуално можат да го расипат работењето на осигуреникот, тој ќе донесе одлука за тоа кои ризици и на кој осигурувач ќе му ги пренесе.

Осигуреникот при управувањето и трансферот со ризикот треба да изврши неколку различни **фазни анализи** и тоа:

- Преглед и снимање на сите ризици кои можат да ги загрозат имотот и личноста, без оглед дали сите можат или не можат да се осигураат;
- Да донесе одлука и да изврши избор кои ризици ќе ги пренесе на осигурувачот;
- Да изврши избор на осигурувачот со кој ќе склучи договор за осигурување.

Во однос на **изборот за тоа кои ризици ќе ги пренесе на осигурувачот**, мора да има параметри кои ќе му помогнат во тој поглед. Такви се:

- **Што** ќе се осигура, односно предметот на осигурување, дали недвижности, опрема, стока при превоз, моторни возила,

осигурување од одговорност, осигурување на вработени од незгоди;

- **Како** ќе се осигураат, во зависност дали ќе биде неживотно или животно осигурување;
- **Од кои опасности и ризици** ќе се осигураат, дали само основните опасности, од една или повеќе дополнителни ризици, дали по системот на сите ризици-*all risks*, или по систем на набројување на ризиците-*named perils*;
- **Дали и какво ќе биде учеството** на осигуреникот во штетата, со франшиза;
- Како да се договори **плаќањето**, наеднаш или одложено на рати.

Сите овие елементи е најдобро да ги содржи понудата за осигурување, со цел да се дојде до склучување на договорот за осигурување.

4.3. Законски одредби за управување со ризик во Македонија

За управувањето со ризик во осигурителните друштва, одредбите се содржани во IV дел на Законот за супервизија на осигурувањето¹⁴⁸.

Според чл.67 од Законот, друштвото за осигурување е должно во секое време да располага со соодветен капитал во однос на обемот на работа и класите во рамките на кои врши работи на осигурување, како и ризиците на кои е изложено при вршење на тие работи. Тоа е должно да работи на начин кој ќе обезбеди, ризиците на кои е изложено при вршење на работи на осигурување, да не ги надминува законските ограничувања. **Друштвото за осигурување е должно да работи на начин кој ќе овозможи, во секое време да ги намира пристигнатите долгови-ликвидност, како и редовно да ги покрива сите свои обврски-солвентност.**

Базелскиот комитет ја дефинира ликвидноста како способност да се финасира зголемувањето на активата и навременото исплаќање на обврските што треба да достасат.¹⁴⁹ **Ликвидност се разликува од сродниот поим солвентност. Ликвидноста е способност за навремено плаќање на достасаните обврски, додека солвентноста означува состојба во која осигурителното друштво има доволен износ на капитал за покривање на загубите.** Оттука, во потесна смисла на зборот,

¹⁴⁸ Закон за супервизија на осигурување, „Службен весник на РМ“, бр. 27/2002, 84/2002, 98/2002, 33/2004, 88/2005, 79/2007, 8/2008, 88/2008, 56/2009, 67/2010, 44/2011, 112/2011, 7/2012, 30/2012, 45/2012, 60/2012, 64/2012, 23/2013, 188/2013, 43/2014, 112/2014, 153/2015, 192/2015, 23/2016, 83/2018, 198/2018, 101/2019, 31/2020

¹⁴⁹ Basel Committee on Banking Supervision, „Sound practices for managing liquidity in banking organizations“, Basel, 2000

солвентноста претставува израз на адекватноста на капиталот, но во поширока смисла, солвентноста претпоставува фирмата да има доволно пари за исплата на обврските. Тоа значи дека доволниот износ на капитал е потребен, но не и доволен услов за обезбедување на ликвидноста. Постои и обратна врска меѓу ликвидноста и солвентноста, за да биде ликвидна, фирмата мора во прв ред да биде солвентна, т.е. ако фирмата нема доволно капитал, таа нема да има ниту доволно пари за исплата на достасаните обврски. Меѓутоа, бидејќи ликвидноста е поврзана со парите, а не со капиталот, во принцип е можно фирмата да биде истовремено солвентна но да не е ликвидна.

Ликвидноста се однесува на пократок рок, односно се однесува на паричните обврски кои достасале, додека солвентноста се однесува на подолгорочна стабилност, во однос на потребниот капитал, не само на парите, иако суштината и целта им е иста.

Според чл.99 од Законот, друштвото за осигурување е должно во друштво за осигурување регистрирано за активно реосигурување да ги реосигура обврските од договорите за осигурување, над износот што со табелата за максимално покритие е предвидено друштвото да ги покрие со сопствени средства. Друштвото за активно реосигурување е должно понудените вишоци на ризици, кои не може да ги покрие со сопствени средства да ги реосигура кај други друштва за осигурување регистрирани за активно реосигурување.

Друштвото за осигурување, за секоја деловна година треба да донесе Програма за потребите од реосигурување, во зависност од структурата на осигурителното портфолио и да определи со кои договори за реосигурување ќе го обезбеди вишокот на ризик.

Програмата за потребите од реосигурување треба да содржи:

- Пресметка на максималното покритие по одделни класи на осигурување;
- Основи и критериуми за утврдување највисоки можни штети, врз основа на присутните околности од значење за ризикот и нивото на договореното покритие.
- Табела за максимално покритие изготвена врз основа на пресметки, пришто треба да се земат во предвид:
  - Обемот на капиталот и потребното ниво на маргината на солвентност;
  - Вкупниот обем на работењето;
  - Наплатената премија во рамките на групите и класите на осигурување;
  - Износот на преземени ризици по одделни класи на осигурување, преку ниво на договорено покритие, како и

- Приспособување кои се должи на девијации во рамките на одделни класи на осигурување.

И во однос на соосигурувањето постојат слични одредби според кои, друштвото за осигурување заедно со едно или повеќе друштва за осигурување може да соосигурува ризици во рамки на класите на осигурување за кои има дозвола за вршење работи на осигурување од страна на АСО. Тоа не смее да го соосигура износот на ризик кој го надминува ризикот по одделни класи на осигурување, кој не може да го покрие со сопствени средства согласно со Табелата за максимално покрите.

Во чл.103 од Законот, се утврдени законските одредби за управувањето со ликвидност. Имено, друштвото за осигурување е должно да управува со средствата на начин кој ќе овозможи тоа во секое време да одговори на пристигнатите обврски.

Со цел обезбедување од ризикот на ликвидност, друштвото за осигурување е должно да спроведува политика на редовно управување со ликвидноста, преку:

- Планирање на тековните и можните одливи на парични средства и соодветен прилив на истите;
- Редовна контрола на ликвидноста и
- Усвојување на соодветни мерки за спречување или отстранување на причините за неликвидност.

Друштвото за осигурување е должно да врши пресметка на коефициентите на ликвидност на дневна основа.

Органот на управување на друштвото за осигурување е должно да ја извести АСО доколку:

- Се загорзени ликвидноста или солвентноста на друштвото за осигурување и
- Финансиската состојба на друштвото за осигурување се променила до степен кога друштвото за осигурување повеќе не го обезбедува законски потребното ниво на маргината на солвентност.

5. Маркетинг во осигурувањето

Најзначајниот светски стручњак од областа на маркетингот е Филип Котлер¹⁵⁰. Според него, маркетингот е процес со кој различните субјекти се поврзуваат со пазарот, на креативен, продуктивен и профитабилен начин. Односно, маркетингот е општествен и лидерски процес, кој на поедниците

¹⁵⁰ P.Kotler, „Marketing Management“, Ljubljana, 1996

и групите им овозможува да го добијат тоа што им е потребно и го сакаат, да понудуваат, и со други да разменуваат производи кои имаат вредност. Улогата на маркетингот е утврдување на актуелните потреби на потрошувачите, како и предвидување на идните насоки на нивниот развој. Осигурувањето се развило заради потребите од правилна распределба на ризикот на кој се изложени сите осигуреници. ***Улогата на маркетингот во осигурувањето може да се дефинира како постојано, свесно и активно прилагодување на осигурителните услуги, кои се насочени кон сегашните и идните потреби на потрошувачите.*** Врската меѓу осигурувањето и маркетингот е повеќе од очигледна. Со помош на маркетиншките инструменти¹⁵¹, потребно е континуирано прилагодување на постојните осигурителни производи, како и обликување и воведување нови производи, како и барање на нови канали за добра понуда на услугите. Модерната продажба не смее да биде еднострана, и затоа мора да цели кон взаемно задоволување на осигурениците, како купувачи на осигурителните услуги, а секако и на осигурувачите, како понудувачи на осигурителните услуги.

Со глобализацијата како процес, преку бришењето на границите, и претворањето на планетата во т.н. „Глобално село“ во многу аспекти го поедноставува, но и за многу аспекти го отежнува целиот процес на униформно регулирање на било која дејност, а секако и на осигурувањето. На регионален план, приближувањето и вклучувањето во европските интеграции, од аспект на економијата, значи почитување на многубројна интернационална регулатива од областа на осигурувањето, а приклучувањето кон ЕУ е предизвик бидејќи осигурителниот сектор се соочува со многу голема конкурентност. Во тој голем систем, опстануваат само оние кои најбрзо се прилагодуваат на секојдневните потреби на осигурениците, како и идните потреби, кои секојдневно се менуваат и усложнуваат. Примерот со COVID 19 е повеќе од очигледен, а секако дека ќе престојат уште многу такви слични, но сепак уникатни предизвици во продолжението на третата декада од XXI в.

Почетокот на маркетингот во осигурувањето е уште во подготовката и изработката на техничките основи на осигурувањето, односно при формирањето на тарифници и ценовници за одделни видови осигурувања, потоа преку промоцијата и продажбата-договорите за осигурување, во текот на траењето на др. осигурителни услуги, преку решавање на настанатите случаи, преку ликвидацијата на штетите, и се завршува преку постигнување на оптимален опфат на склучените договори за осигурување, односно оптимален опфат на собрани премии во

---

¹⁵¹ M.Bjelic, „Osiganje i reosiganje“, Zagreb, 2002

осигурителното портфолио, и способност за тековна исплата на оштети, со цел да остане што поголем бенефит, и останување на соодветна стапка на профит, со цел продолжување на економскиот циклус.

Според Котлер, пазарниот сплет, како клучен концепт во модерниот маркетинг, означува збир на пазарни инструменти кои ги користи општеството за да ги оствари своите пазарни цели на саканиот пазар. Според МекКарти, во 7 деценија на XX в., го претставил тој збир на инструменти, како **4P**, односно 4П. Тој 4П, *4P* концепт означува: Производ-*Product*, Цена-*Price*, Место-*Place*, Промоција-*Promotion*.

Со тек на времето 4П, станал **6P-6П**, односно се додале уште и Политиката и Јавното мислење, односно *Politics and Public opinion*, потоа појавата на т.н. *10P-10П*, и тој развој оди до моменталните **15P**, односно 15П. На претходните шест се додадени уште 9 и тоа: *People*-Луѓе, *Processes*-Процеси, *Packaging*-Пакување, *Proof*-Доказ, *Pictures*-Слики, *Personality*-Личност, *Persistence*-Упорност, *Position*-Позиција, *Perseverance*-Издржливост¹⁵². Сепак сите следни додавања, се во рамките на основните **4P-4П**, бидејќи другите само го доработуваат тој основен концепт.

Концептот на **4P-4П**, доколку се пренесе на осигурувањето би изгледал на следниот начин:

- **Product**-Производ, а тоа се осигурителни услуги;
- **Price**-Цена, всушност е премијата, како цена на услугите;
- **Place**- Пазарни канали-Каналите на продажба,
- **Promotion**-Пазарна, деловна комуникација.

5.1. Осигурителни услуги

Мора да се усовршуваат осигурителните услуги, за да можат успешно да се адаптираат на новите предизвици, кои ги носи новото време, со цел што е можно повеќе осигурувањето да се направи достапно на што поширок круг на осигуреници. Преку континуирано подигнување на квалитетот на осигурителните услуги, напуштање на застарените и непотребни осигурувања, воведување на нови, со оглед на новите ризици, кои се појавуваат во брзорастечкиот свет, со цел обликување на осигурувања, кои за осигурениците ќе претставуваат корист и сигурност.

5.2. Премијата како цена на осигурителните услуги

Премијата е цена за ризикот, која осигуреникот ја плаќа на осигурувачот, заради тоа што тој го презема врз себе ризикот, а таа цена како техничка

¹⁵² <https://nudgemarketing.com/the-10-ps-of-marketing>

премија, е зголемена за одредени дополнителни резерви кои се прават заради поголема сигурност, и кои се законски засновани.

Тој износ го плаќаат осигурениците или договарачите во фондот на компанијата, и имаат интерес за тоа, за да бидат заштитени од последиците на случување на некој иден ризик. Висината на премиите се определува со Тарифниците, кои се прават врз основа на долгогодишно следење и анализи на резултатите на деловно работење во определена класа на осигурување, преку зачестеноста на одделно осигурување на определен простор. Тие податоци се анализираат со помош на актуарската математика, преку статистичка обработка на минати и сегашни движења, како и со веројатност на идните движења за поединечни ризици за одделни осигурувања.

5.3. Пазарни канали на продажба за осигурувањето

Склучувањето на договори за осигурување, продажбата на осигурителни услуги е константно барање и употреба на најповолни пазарни и дистрибуциски канали, со цел постигнување на што подобри економски резултати како за осигурувачите, така и за осигурениците.

Користењето и работењето со соодветни пазарни канали на продажба, бара соодветно знаење, образование и константно усовршување, на сите кадри кои се инволвирани во процесот на осигурување. Пазарните канали го одредуваат начинот на пренос на осигурителните услуги од осигурувачите до осигурениците.

На овој процес особено влијаат 2 есенцијални фактори и тоа: трошоците за услугите, како и задоволството на осигурениците од начинот на давање на услугите.

Врз основа на тие 2 фактори се делат каналите на:

- Традиционални канали, кај кои трошоците за осигурувачите се поголеми, и
- Нови канали, кај кои квалитетот на информациите за осигурувањето е основното прашање.

1. **Традиционалните пазарни канали** во осигурувањето се:

- Сопствена продажна мрежа, односно лична продажба на осигурителните услуги, кои ја вршат вработените во осигурителните друштва¹⁵³, како и агентите кои се редовно вработени во друштвото.

¹⁵³ Во Македонија, заклучно со 31.12.2019 г. постојат 16 осигурителни друштва, може да се види повеќе кај анализа на пазарот на осигурување во Македонија, на стр. 407

- Надворешна продажна мрежа¹⁵⁴, која исто така се врши како лична продажба, но преку застапници во осигурувањето, како и брокери-односно посредници во осигурувањето, кои за својата завршена работа добиваат соодветна награда, провизија, која се регулира со договор меѓу нив и осигурителните друштва. Договорните застапници можат да бидат: привремени, кои осигурувањето го склучуваат во рамките на својата редовна работа, како и професионални застапници за осигурување, на кои застапувањето во осигурувањето им претставува основна дејност, и за тоа се регистрирани како посебни друштва за застапување во осигурувањето¹⁵⁵, кои најчесто, но не мора секогаш, се т.н. ексклузивни застапници за одредено осигурително друштво со кого имаат склучено соодветни договори.

Во надворешната продажна мрежа се и Осигурителните брокери¹⁵⁶, односно посредници, кои во развиениот свет ја имаат водечката улога во каналите за продажба. Како што беше кажано основната разлика меѓу застапниците и брокерите е тоа дека застапникот застапува одредено осигурително друштво, а брокерот посредува за осигурување кај повеќе осигурителни друштва. Брокерите можат да прават споредби меѓу различни понуди од различни осигурувачи и да им даваат совет на своите клиенти, кое им е најповолно осигурување и од кое осигурително друштво. И застапниците секако дека даваат совети, но нудат понуда од својот единствен осигурувач.

2. Новите пазарни канали се последица на сè поголемата конкуренциска борба, со цел што повеќе да им се доближат новите производи на осигурениците, и со тоа да остварат што поголемо учество во пазарниот удел. Нови пазарни канали се:

- Трговските друштва, кои покрај својата основна дејност, нудат дополнително одредени осигурувања, кои се комплементарни на својата основна дејност, на пр. туристички агенции, кои нудат за

---

¹⁵⁴ Ова е поврзано со она што беше зборувано кај субјектите во осигурителното право, за застапниците во осигурувањето и осигурителните брокери, а тоа е прикажано и графички на Слика бр.6 на стр. 154

¹⁵⁵ Во Македонија, заклучно со 31.12.2019 г. вкупно 17 субјекти ја вршат работата на застапување во осигурување, од кои се 6 банки, а 11 специјализирани друштва за застапување во осигурувањето. Може да се види повеќе на стр. 422, кај анализа на пазарот на осигурување во Македонија

¹⁵⁶ Во Македонија, заклучно со 31.12.2019 г. вкупно 39 осигурително брокерски друштва. Може да се види повеќе на стр. 424, кај анализа на пазарот на осигурување во Македонија

продажба туристички осигурувања, за различни ризици, потоа фондовите за доброволно здравствено осигурување.

- Банките и други финансиски институции. Продажбата на осигурување преку банките е т.н. *bank-assurance*, кое е понуда за животното осигурување, како дополние на своите банкарски услуги. Поврзаноста на банките со животното осигурување, е особено значајна со оглед на тоа што животното осигурување е еден вид на штедење. Овој тренд започна во 8 деценија на минатиот век, и својот развој го има особено во XXI в. Банките обично не нудат, неживотно осигурување. Ваквиот тренд го следат и некои финансиски субјекти, кои на едно место ги нудат различните финансиски услуги, од осигурување, банкарски услуги, инвестирање на капитал во различни финансиски вложувања, акции, хартии од вредност.
- Т.н. Не-лична, еден вид посредна продажба, каде не доаѓа до непосреден личен контакт меѓу понудувачот и купувачот на осигурување. Обично за поедноставни осигурувања се користи таков начин. Со тоа се заштедува време, трошоци. Заради интензивниот развој на полето на комуникациските технологии, хардвер, софтвер, различните мрежи, на такви начини се врши продажба:
  - Преку Пошта-*mailing*, по пат на дистрибуција и каталожка продажба, како форма на директен маркетинг. Оваа форма веќе се повеќе заминува во историјата заради појавата на електронските пошти и интернетот.
  - Преку телефон-*telemarketing*, како директна продажба преку директно јавување до субјектите. И оваа форма постоеше, но се повеќе се заменува со посовремените форми на електронска комуникација, и безжичните мрежи.
  - Преку интерактивни екрани, билборди, како и поставување на електронски-табли, повеќе како форма за промоција, но, со можност да се искористат за одредена дистрибуција и информирање за одредени осигурителни услуги, како и можност за плаќање на премии со картички.
  - Преку интернет, како можност и се појави на крајот на XX в., и апсолутно ги руши сите рекорди, и други „конвенционални“ начини на продажба и комуникација, од продажба на физички лица, до огромни трансакции на различни бизнис-субјекти. За сите видови осигурување постојат можности, кои се неограничени. За некои исклучителни случаи, каде треба физички контакт, и

присуство тогаш ваквиот начин не може многу да помогне, но, сепак тоа се мал број индивидуални случаи, како на пр. одредени животни осигурувања, одредени неживотни осигурувања на станови и куќи, каде треба да се прави увид во живо, осигурување од незгода. Но, модерната технологија нуди бескрајни можности и таквите „недостатоци“ да се отстрануваат секојдневно и овој канал на дистрибуција да е убедливо најбаран и најкористен. Користењето на социјалните мрежи, преку рекламирањето и продажбата, отвораат најголеми можности за сите субјекти, што побрзо да се прилагодат со новиот време и новите потреби и навиките на новите генерации. Можеби нашите идни македонски генерации по половина век, или еден век покасно, се надевам, кога ќе ја читаат оваа книга, ќе бидат сведоци на нови начини и канали на дистрибуција, кои ќе бидат поврзани со Вештачката интелигенција, роботизираните услуги, како и невронските мрежи, но сепак тоа е во доменот на иднината, која сум сигурен дека доаѓа побрзо од било кој да ја очекува.

Една голема иновација во овој период е појавата на т.н. „дигитализирани виртуелни осигурителни компании“, и типичен пример е Лемонејд-*Lemonade* од УСА¹⁵⁷, која има иновативен модел и уникатен модел за осигурување, со кој се менува традиционалниот модел на осигурување. Лемонејд, е првата „целосно дигитализирана виртуелна осигурителна компанија“ во светот. Според нивниот модел, премиите што осигурениците ги плаќаат се третираат како пари кои ги вложува осигуреникот, а не дека се пари од компанијата. Сè тоа оди на многу едноставен и транспарентен начин, преку соодветна мобилна и веб-апликација, и без никаков физички контакт. Има особено индивидуализација на ризиците, и различни премии за различни осигуреници, според различни критериуми, место на живеење, големина на објектот, различни делови од градовите и сл. Тие наплатуваат определени трошоци, плаќаат определени штети доколку настанат, и тоа во многу брзо време, и она што е најважно го враќаат делот што останува од уплатената сума, на осигуреникот, она што е најиновативно, секако некој дел процент се задржува за компанијата, но имаат екстра иновативен, едноставен модел, кој има големи предности и сигурно дека во иднина ќе има многу повеќе вакви „виртуелни“ компании, кои не трошат за особена инфраструктура во недвижности и сл. Туку едноставно

¹⁵⁷ <https://www.lemonade.com>

работат, *online* преку интернет и се функционира беспрекорно. Имаат одлична апликација, на која секој може да се осигура во рок од 90 секунди, а да плати премија и да се заврши целиот процес за само 3 минути. Штетите се надоместуваат во најкус можен рок и тоа се преку *online* врска, користејќи *chat*, *video*, камера. Одлична замисла. Иднината е во ваквите компании дефинитивно.

5.4. Промоција, пазарна комуникација

Промоцијата, како четврт елемент на **4P-4П** маркетиншкиот сплет, претставува збир на различни активности со кои се комуницира со целокупната јавност и со нејзините одделни сегменти, преку лични и нелични пораки со цел да се воспостават желби или потреби за некој производ или услуга. Промоцијата затоа доста често се нарекува и пазарно, деловно комуницирање. Се работи за промоција на одредени услуги, промоција на самите субјекти, информирање за различните аспекти. Во елементите на пазарната комуникација се вбројуваат:

- Лична продажба;
- Не-лична продажба¹⁵⁸,
- Огласување;
- Односи со јавност, која опфаќа: односи со интернет-јавноста, и односи со надворешната јавност.
- Зголемување на продажбата.

1. Личната продажба, т.н. „очи во очи“ претставува елемент и пазарен канал за продажба на осигурување, кој спаѓа во дистрибуцијата, но, истовремено е исклучително важен составен дел на промоцијата. Тоа е секој облик на непосреден контакт меѓу претставниците на осигурувачот и потенцијалниот осигуреник, каде се врши аргументирано убедување зошто треба да се купи таа услуга или производ кој се нуди. Со тоа се овозможува претходно да се оствари меѓусебна доверба, што ќе резултира со потпишување на договор за осигурување. Во непосредноста има многу предности заради можноста за промптно реагирање на потребите и задоволување на барањата на купувачите; можност за советување и помош; влијание за склучување и на дополнителни осигурувања поврзани со основните барања кои ги имале; остварување на долгорочност и меѓусебна доверба меѓу двете страни; како и мотивирање на осигуреникот и задоволување на неговите идни потреби во врска со осигурувањето.

¹⁵⁸ За која во претходното поглавје 5.3. е зборувано

2. Огласувањето како елемент на пазарното комуницирање, заради својата специфичност користи голем дел од финансиските средства кои се предвидени за промоцијата. Тоа е креативен процес, што започнува со смислување на огласните пораки, лого, мото, кои можат да се различни за различен тип на медиуми. На пр. не може да биде иста телевизиски кампања, и радио кампања, или кампања за на социјални мрежи. Оваа активност опфаќа истражување на пазарот и презентација на одреден производ, услуга или самиот деловен субјект. Многу е важен изборот на медиум на кој ќе се пласира кампањата, бидејќи од тоа зависи дали најдобрата порака ќе дојде до посакувано насочената публика. Најдобар пристап за осигурителните друштва е комбинација на рекламирање, кое опфаќа, рекламирање и создавање на имиџ и бренд на самото осигурително друштво, а со тоа да се даваат и информации за различните услуги кои ги дава тоа друштво.

3. Односи со јавност, односно *public relations*, се едни од најбрзо растечките елементи на пазарното комуницирање. Тие може да се разгледуваат од два аспекти и тоа, односи со интернет-јавноста, како и односи со надворешната јавност.

Односите со **интернет-јавноста**, од маркетиншки аспект, кај продажбата на осигурување, кај пријавата на штети, луѓето кои се инволвирани во процесот се најважниот таргет. Довербата во осигурителните друштва е еден од клучните фактори, и затоа односите со вработените во друштвото мораат да имаат најпримерно место. Има различни средства за комуникација со интернет-јавноста и тоа: различни анализи; интернет списанија, упатства; различни прирачници; огласни табли, кои служат за споделување на информации од секаков тип, нормално она што е за во јавност; различни типови на извештаи, месечни, квартални, годишни. Со таквите инструменти се промовираат целите на друштвата, како и самите производи.

Односи со **надворешната јавност**, која е претставена преку: општата јавност; стручната јавност; политичката јавност-локална, национална и меѓународна; акционерите и потенцијални вложувачи во друштвата; купувачи; различни здруженија и асоцијации, како организации од јавна важност и секако медиумите, кои се главен посредник меѓу организациите и другите јавности.

Општата јавност е претставена преку актуелните и потенцијалните купувачи на осигурителни услуги и како таква таа има големо значење за влијанието на резултатите на продажбата. Со таа јавност, вообичаено се комуницира преку истражување на јавното мислење-како канал за слушање на јавноста и нејзините потреби и навики, како и преку

медиумите, кои се канал за давање информации на најширок опсег на публика.

Комуницирањето со **политичката јавност**, или т.н. лобирање, има големо значење во секој сегмент, а секако дека и во осигурителниот сектор. Локалната и националната политичка јавност, а и меѓународната јавност, преку своите политички одлуки во многу влијаат на деловното работење на осигурителните субјекти, преку соодветна правна регулација, на пр. за дозволи за вршење на дејноста, даночните стапки. Затоа е многу важно тој процес на комуникација и „благонаклонетост“ на политичката јавност кон интересите на деловните субјекти, во смисла на инкорпорирање на барањата на бизнис секторот, во националното или меѓународното законодавство. Тој начин на комуницирање, лобирање, е легален и оправдан додека тече во рамките на законските овластувања и правната покриеност. Проблемите ги прави другата зона, она што претставува можност за корумпирање на одреден дел од политичката јавност, кој е склон на такви активности, со цел носење на определени правни решенија според волјата на некои „моќници“, и тоа е проблем што го има секаде, и за жал ќе го има секогаш. Но, она што може да се направи, е соодветна ригорозна законска регулатива за казнување на нелегалните дејности, како и волја за спроведување на истите.

Особена поддршка во работењето на осигурителните субјекти, може да дадат познатите и признати стручњаци од различни области, дали се тоа професори, научници, соодветни признати деловни луѓе, практичари, секако и одредени јавни личности, и сите оние кои се поврзани со осигурувањето. Затоа комуницирањето со стручната јавност е многу важен елемент за воспоставување на потребниот кредибилитет и доверба меѓу осигурителните друштва и пошироката јавност.

4. Зголемување на продажбата, кое опфаќа различни активности кои го поттикнуваат купувањето на производите или услугите според Котлер. Како и кај другите сектори, така и кај осигурувањето, постојат учества на определени саемски манифестации, каде се врши промоција и продажба на осигурителните производи, потоа организирање на различни наградни игри со различни концепти, обично на пр. кај автомобилското осигурување, како и деловни подароци кои се даваат по различни поводи, дали е тоа пред новогодишните празници, или пред осмомартовскиот ден на жената и сл. Во облик на определени подароци за во кола со лого на друштвото, календари, пенкала, триаголници, мали противпожарни апарати и сл. Исто така има одредени промоции и за т.н. бесплатен пробен период. Особено е важно што добар дел од осигурителните субјекти се решаваат да се промовираат себеси преку одредени спортови и спортски манифестации, за оние спортови кои предизвикуваат особен

интерес во одредена земја. Така на пр. во Англија секако дека компаниите ќе се промовираат на фудбалски натпревари од Премиер лигата, во Македонија таа промоција најдобро оди во ракометот, порано и во кошарката, и тоа е добра стратегија на компаниите, од една страна се мисли за т.н. општествена одговорност, од друга страна навивачите на определени клубови ги перцепираат соодветните субјекти кои се промовираат преку одреден спорт или настан, како свои, и покажуваат соодветна припадност и приврзаност кон тие субјекти.

Ова прашање, за маркетингот во осигурувањето е многу важно, и затоа во претходните редови беше и обработено, но, во оној основен облик, со цел читателите да имаат увид и континуитет дека и осигурувањето навистина е мултидисциплинарно, и така мора да се восприема и доживува. Од аспект на осигурителното право, маркетингот е средство на осигурителните субјекти за остварување на зголемена продажба, односно зголемен обем на склучени договори за осигурување, и затоа двонасочната врска е очигледна.

IV ДЕЛ - ДОГОВОР ЗА ОСИГУРУВАЊЕ

1. Склучување на договорот за осигурување

1.1. Правна природа на договорот за осигурување

Сите договори, како облигационо-правни односи, имаат свои карактеристики, и во зависност од карактеристиките, се групираат во различни категории.

Во различни законодавства различно се третира договорот за осигурување. Различни се евро-континенталниот концепт од англо-американскиот концепт за договорот за осигурување.

Така во американската правна доктрина¹⁵⁹ постојат повеќе гледишта за договорот за осигурување. Според тоа гледиште договорот за осигурување има повеќе карактеристики и тоа:

- Осигурувањето е договор за обештетување, осигуреникот е со закон обврзан да биде исплатен од осигурителната компанија, само доколку претрпил загуба и само до степен на поддржаната финансиска загуба.
- Осигурувањето е личен договор-Личните карактеристики на осигуреникот и околностите околу предметот на осигурување се важни за осигурителната компанија во утврдувањето дали ќе издаде осигурителна полиса.
- Осигурувањето е унилатерален договор, една страна во договорот е легално врзана да прави нешто. Осигуреникот не дава никакви ветувања кои можат легално да се имплементираат.
- Осигурувањето е условен договор-условите во договорот се сметаат како дел од обврските на осигуреникот. Осигурителот е обврзан да ги исполни своите обврски, само доколку осигуреникот ги исполнил своите обврски.
- Осигурувањето е договор на атхезија, подготвен од една од страните-компанијата, и прифатен, или одбиен од осигуреникот. Не настанал при преговори;
- Осигуреникот на кој многу не му се допаѓаат условите во договорот, може да избере да не го купи, но ако го купи, мора да го прифати, каков што е.

---

¹⁵⁹ E.Vaughan & T. Vaughan, Fundamentals of Risk and Insurance 10th Edition, Wiley, USA, 2007

- Осигурувањето е случаен договор-исходот се добива случајно и дека сумата пари кои се даваат од страните во договорот е нееднаква. Осигуреникот ја плаќа бараната премија и ако не се случи загуба, осигурителната компанија ништо не плаќа. Ако се случи загуба, премијата на осигуреникот е мала, во однос на износот што треба да го исплати осигурителот. Бидејќи е случаен, осигурителниот договор е како хазардски, односно вулгаризирано речено „коцкарски договор“.
- Осигурувањето е договор на екстремна доверба-осигурителот и осигуреникот влегуваат во договор во кој заемната доверба е од првенствено значење.

Како што се гледа и овде, има доста различни сфаќања од она што е во евро-континенталниот концепт, на кој припаѓа Македонија.

Договорот за осигурување во Македонија е регулиран во неколку законски акти, и тоа: ЗОО, а со помал број одредби во Законот за супервизија на осигурувањето и Законот за задолжително осигурување во сообраќајот, и тие одредби се обработуваат во оваа книга. Неговата целосна регулираност во ЗОО, е доста сеопфатна. Според таа регулација тој е посебен именуван договор, односно постојат голем број законски одредби кои го регулираат, во посебна ХХХ глава, од чл.953 до чл. 1021.

Според своите карактеристики, договорот за осигурување е:

- Двострано обврзувачки;
- (не)Формален;
- Алеаторен;
- Атхезионен и
- Сукцесивен.

1. Двострано-обврзувачкиот карактер¹⁶⁰, односно синалагматскиот карактер, на договорот за осигурување, се гледа во тоа што со склучувањето на договорот настануваат права и обврски за двете договорни страни. Имено, покрај повеќето обврски на договорните страни, како основни се јавуваат обврската на договорачот на осигурувањето да ја плати премијата на осигурување, односно да здружи определен износ средства во друштвото за осигурување, и обврската на осигурувачот да му го исплати на осигуреникот или на некое трето лице надоместот, односно договорената сума или да направи нешто друго како последица на остварување на настан кој претставува осигурен случај.

2. Неформалноста, односно консензуалноста на договорот за осигурување се гледа во тоа што неговото склучување не мора да се изврши во некоја посебна форма. Во таа смисла, според ЗОО, договорот за

¹⁶⁰ М.Крстаноски, „Осигурително право“, Охрид, 2006

осигурување е склучен кога договорачите ќе ја потпишат полисата на осигурување или листата на покритието.

Од правно-практичен аспект, и покрај тоа што за овој договор не е предвидена некоја форма за негово склучување, ако потемелно се разгледаат одредбите на ЗОО, кои го регулираат склучувањето на договорот, произлегува дека сепак тој е формален договор.

ЗОО кажува дека договорот за осигурување се смета за склучен кога договорачите ќе ја потпишат полисата на осигурување или листата на покритието. Притоа, задолжителни норми има за тоа што сè мора да содржи полисата на осигурувањето. Од тоа слободно може да се заклучи, дека за договорот за осигурување иако во законот изрично не е предвидена неговата форма, дека тој сепак имплицитно е кажано дека е од формален карактер.

Тоа недвосмислено го потврдуваат и други позитивно-правни прописи кои ја уредуваат материјата на осигурувањето. Така во Законот за супервизија во осигурувањето, во чл. 49 таксативно предвидува, кои сè податоци особено треба да ги содржи договорот за осигурување кога осигурувањето покрива ризици на територијата на Македонија. Ако треба да ги содржи тие податоци истите мора да се внесени писмено.

Потоа, Законот за задолжително осигурување во сообраќајот, предвидува дека, лицето кое управува со превозно средство е должно да го има договорот за осигурување-полисата за осигурување, која е писмена исправа. Сето тоа зборува дека договорот за осигурување е формален договор кој секогаш, во време на склучувањето или подоцна, се склучува во писмена форма.

Во прилог на таквиот став, упатуваат и Општите услови за осигурување на лица од последици на несреќен случај-незгода, во кои императивно е предвидено дека договорот за осигурување и сите додатоци на договорот важат само ако се склучени во писмена форма.

Секако дека секое правило има и исклучоци. Така и тука постои отстапување од „правилото“ за формалност при склучувањето на договорот. Таквите случаи се предвидени во ЗОО.

Има случаи, кога договорот за осигурување се смета за склучен во моментот кога писмената понуда за склучување на договорот пристигнала до осигурувачот, доколку во рок од 8 дена, ако тој не определил пократок рок, односно ако е потребен лекарски преглед во рок од 30 дена, ако во тој рок осигурувачот не ја одбие понудата која не отстапува од условите под кои тој го врши предложеното осигурување.

Друг случај е кога договорниот однос настапува со самото плаќање на премијата. Но, сепак и во овие случаи, дополнително мора да се потпише полиса на осигурувањето.

3. Договорот за осигурување е и **алеаторен договор**. Таквите договори се оние кај кои остварувањето на правата и обврските на договорните страни зависи од настапувањето на соодветна идна, неизвесна околност, што е случај и кај овој договор.

Во теоријата поделени се мислењата дали договорот за осигурување е или не е алеаторен договор. Оние кои сметаат дека овој договор не е алеаторен истакнуваат дека „поаѓајќи од целта на осигурувањето и техниката на осигурувањето се гледа дека целта на осигурувањето е антиалеаторна, или дека осигуреникот токму преку осигурувањето бара заштита од неизвесноста, тој договорот го склучува токму против случајот, за да се заштити од ризикот. За осигуреникот не постои алеа, бидејќи тој преку осигурувањето токму сака да се ослободи од неа.“¹⁶¹

Но, и покрај ваквите тврдења, сепак преовладува ставот, дека овој договор е од алеаторна природа. Алеаторност доаѓа од латинскиот збор *alea*-што значи коцка, хазард. Значи преведено тоа се т.н. „коцкарски, хазардни“ договори. Но, не во коцкарска смисла секако, туку дека тие се неизвесни. Значи неизвесноста, идноста и непредвидливоста се основна содржина и карактеристики на алеаторноста.

Тоа произлегува од фактот што е неизвесно, и може да се случи, осигурениот случај да настапи веднаш по склучувањето на договорот, некогаш во иднина или никогаш да не настапи. Алеаторноста, најмногу се гледа во тоа што во моментот на склучувањето на договорот не се знаат, во целост, обврските на договорните страни. Токму поради алеаторноста, општото правило на облигационото право за прекумерно оштетување, т.н. *laezio enormis*, како услов за поништување на договорот поради очигледен несразмер меѓу обврските на договорните страни, кај договорот за осигурување не важи.

4. Договорот за осигурување е **атхезионен**, односно договор по пристапување. Атхезиони или пристапни договори се оние договори на кои едната страна им пристапува на понудените услови од другата страна и истите ги прифаќа или не ги прифаќа. Оваа карактеристика на договорот произлегува како од потреба за брзо склучување на договорите, така и од позицијата на осигурувачот како помоќна страна. Имено, овие договори се склучуваат на однапред подготвени и стандардизирани обрасци и формулари, во кои се внесуваат само името на договорачот на осигурувањето, корисникот на осигурувањето, предметот на осигурувањето, ризикот на осигурувањето и висината на осигурената сума, односно вредноста на осигурената ствар. Сите други клаузули договорачот на осигурувањето може само да ги прифати или да не ги прифати. Покрај

¹⁶¹ P.Sulejic, „Pravo osiguranja“, Novi Sad, 1992

однапред пропишаните одредби во договорот-полисата, осигурителните друштва донесуваат и општи и посебни услови и правила на осигурувањето кои се составен дел на договорот за осигурување, кои договорачот на осигурувањето исто така може само да ги прифати или да не ги прифати.

Поради ваквата положба на осигуреникот и законодавството и судската практика се грижат да го заштитат осигуреникот од евентуално присилно наметнатата волја на осигурувачот. Така според чл.130 од ЗОО, општите услови ја обврзуваат договорната страна само ако ѝ биле познати или морале да ѝ бидат познати во моментот на склучувањето на договорот, односно според чл. 958 од ЗОО, дека осигуреникот е запознаен со општите и посебните услови на осигурувањето, кое облигаторно мора да биде констатирано на полисата.

5. Договорот за осигурување е од **сукцесивна природа**. Тоа што договорните страни своите обврски ги исполнуваат во текот на траење на определен временски период овој договор го прават сукцесивен. Обврските на договорните страни се распоредени на севкупното траење на периодот на осигурувањето. И кога обврската на осигуреникот се состои во еднократно плаќање на премија, односно во исплата на еднократен износ, или пак преку плаќање на рати, од тоа, правата и обврските сепак се распоредени на целиот период на осигурувањето.

1.2. Предмет на договорот за осигурување

Како што беше кажано и погоре, во делот, предметот на договорот за осигурување е битен елемент на договорот, без чие постоење договорот не произведува правно дејство. Како предмет на осигурувањето секогаш се јавува осигурено лице или осигурена ствар.

Можеби изгледа термиолошка, но сепак, мора да се прави разлика, односно дека не е исто предмет на осигурување и предмет на договорот за осигурување. Како предмет на осигурувањето секогаш се јавува осигурената ствар или осигуреното лице, а предмет на договорот за осигурување е заштита од настанување на иден, неизвесен, штетен настан. Од практичен аспект, значењето на предметот на договорот за осигурување е тоа што тој е битен елемент на договорот и неговото непостоење го прави непостоечки и самиот договор. Во зависност од тоа дали предметот е допуштен или не, се цени и валидноста на договорот, а според предметот се определува и видот на договорот за осигурување.

Во македонското право, предметот на договорот за осигурување поконкретно не е регулиран ниту со ЗОО, ниту со Законот за супервизија на осигурување. Но, тој може да се извлече од општиот поим за договорот

за осигурување даден во чл.953 од ЗОО. Според него општо, **предмет на договорот за осигурување е здружување на определен износ на средства во друштвото за осигурување врз начелата на заемност и солидарност, со цел за исплата на надомест, односно договорена сума од страна на друштвото за осигурување на вложувачот на средствата или на некое трето лице, доколку дојде до настан кој претставува осигурен случај.**

Поконкретно и поедноставено, предмет на договорот за осигурување е она за што се склучува договорот,¹⁶² односно она што го чини предметот на обврските на осигурувачот и осигуреникот, а тоа е исплатата на премиите и надоместот од осигурувањето, односно други дејствија на осигурувачот.

Кажано е и погоре, за да можат обврските на договорните страни да претставуваат предмет на договорот, самиот предмет треба да е: определен, можен и дозволен. Дозволеноста на договорот не се цени само по дозволеноста на неговиот предмет, затоа што предметот на обврската може да биде дозволен, но, правната основа може да не е дозволена. Затоа мора и предметот на осигурување и самиот предмет на договорот да се определени, можни и правно дозволени.

1.3. Постапка за склучување на договорот за осигурување

Со ЗОО, Законот за супервизија на осигурување, Законот за задолжително осигурување во сообраќајот и Општите услови на друштвата за осигурување е регулирано склучувањето на договорот за осигурување.

Има неколку модуси за склучување на договорот за осигурување и тоа:

- Договорот за осигурување е склучен кога договорачите ќе ја потпишат полисата на осигурување или листата на покритието;
- Исто така, договорот се смета за склучен и ако писмената понуда на договорачот на осигурувањето, која не отстапува од условите под кои тој го врши предложеното осигурување, осигурувачот не ја одбие во рок од 8 дена од пристигнувањето на понудата до осигурувачот, односно во рок од 30 дена кај осигурувањето на лица ако е потребен лекарски преглед;
- Договорот за осигурување е склучен и со самото плаќање на премијата на осигурувањето за случаи предвидени со условите на осигурувањето.

Понуда за склучување на договорот за осигурување. Како и кај другите договори, така и кај договорот за осигурување, на склучувањето на

¹⁶² М.Крстаноски, „Осигурително право“, 2006

договорот му претходат различните фази на склучување на договор, кои можат да се сведат на: **разговори; понуда; преговори, и финално склучување** на договорот, сè со цел за да дојде до усогласување на волјите на договорните страни, зошто без согласност на волјите не може да има договор.

По правило, пред склучувањето на договорот, претходи **понуда на друштвото за осигурување**, која на најразличен начин ја доставува до потенцијалните осигуреници, односно договорачи на осигурувањето, и таа може да биде како: писмена понуда, понуда преку средствата за информирање, понуда преку агенти, преку застапници, преку брокери. Понудата претставува само израз на волја на понудувачот дека е подготвен да склучи договор за определен вид на осигурување, со сите субјекти кои се заинтересирани за осигурување од определен ризик под такви услови, коишто им се понудени. Најчесто, осигурувачот има печатени формулари или обрасци, кои ги содржат условите за осигурување и со податоци кои треба да ги презентира лицето што сака да склучи конкретен договор за осигурување.

Понудата за осигурување покрај осигурувачот може да ја даде **и договорачот на осигурувањето**.

Прифаќањето на понудата од страна на осигурувачот најчесто се изразува со **изречна волја или премолчено**. Изречното прифаќање се манифестира со издавање на полиса на осигурувањето, а молчаливото при задолжителното осигурување и осигурувањето без полиса, кога договорниот однос настанува со самото плаќање на премијата на осигурувањето.

Од аспект на осигурителното право, определувањето на фактот за тоа кој ја дал понудата за осигурување, е важно заради тоа што својството на понудувач повлекува правни последици во фазата на склучувањето на договорот.

Според Општите услови за осигурување на лица од последици од несреќен случај-незгода, „понудувач“ е лице кое сака да склучи осигурување и за таа цел поднесува писмена или усмена понуда на осигурувачот.

Понудувач е субјектот што ја дал понудата за осигурување. Но, кога понудата ќе ја даде било која од страните, а понудениот направи определени измени во неа, оној што направил измени е во својство на понудувач.

Осигурувачот може да даде два видови на понуди:

- Општа понуда на неопределен број на лица и
- Конкретна понуда за конкретно лице или лица.

Понудата мора да ги содржи битните состојки на идниот договор за осигурување. Кај понудата за склучување на договор за осигурување, според самата природа на договорот, таа треба да содржи: договорни страни, премија, ризикот кој се осигурува, лицата или стварите кои се изложени на ризикот, вредноста на осигурените ствари, надоместот односно договорената сума или други обврски на осигурувачот, како основни и др. обврски за страните во зависност од конкретниот вид на договор, доколку треба на пр. да се определат својствата на стоката, лекарски преглед кај животното осигурување и сл.

Понудата треба **да е сериозна**, да е дадена **од овластено лице** и да е дадена со **намера за склучување** договор.

Понудата за склучување договор, според ЗОО, може да биде дадена во различни форми низ кои понудувачот може да ја изрази својата волја. Највообичаени се **усмената и писмената форма**. Истите општи правила се применуваат и кај понудата за склучување договор за осигурување.

Формата за склучување договор за осигурување е предвидена и со Општите услови за осигурување на друштвата за осигурување, според кои, за секој вид осигурување посебно е предвидена формата на понудата. Најчесто, се практикува давање понуда во писмена форма. Во практиката најчесто таа се доставува на пропишан формулар на друштвото за осигурување, но не се исклучени и другите видови на писмени понуди.

Според Општите услови за осигурување на лица од последици од несреќен случај-незгода, договорот за осигурување се склучува врз основа на усмена или писмена понуда. Осигурувачот може претходно да побара писмена понуда од договорувачот на посебен образец.

Во чл.31 од ЗОО, во неговите општи одредби во однос на прифаќањето на понудата, е предвидено дека истата се смета за прифатена кога понудувачот ќе ја прими изјавата од понудениот дека ја прифаќа понудата. Но, според тој ист закон, во делот кај договорот за осигурување, за прифаќањето на понудата, отстапува од општите правила на облигационото право и предвидува дека писмената понуда направена на осигурувачот за склучување договор за осигурување го врзува понудувачот, ако тој не определил пократок рок, за време од 8 дена од денот кога понудата пристигнала до осигурувачот, а ако е потребен лекарски преглед, тогаш за време од 30 дена. Ако осигурувачот во тој рок не ја одбие понудата, која не отстапува од условите под кои тој го врши предложеното осигурување, ќе се смета дека ја прифатил понудата и дека договорот е склучен. Во тој случај договорот се смета за склучен кога понудата пристигнала до осигурувачот. Ваквите рокови кои ги определува ЗОО, имаат за цел да го заштитат идниот осигуреник, од неизвесност или долг период на чекање во обезбедување заштита на својот имот и да ја

направат извесна неговата понуда, нормално според условите што ги пропишал осигурувачот.

Има една интересна одредба, според која, многу лесно може да се менуваат улогите на понудувач и понуден, такашто, доколку понудениот предложи понудата да се измени или дополни, тогаш веќе тој станува понудувач.

Друга карактеристика во однос на понудата е според Општите услови за осигурување на имот-изјавата на понудениот со која тој поставува други услови не претставува нова понуда од негова страна, туку само покана до понудувачот да поднесе друга понуда.

Според она што е погоре кажано може да се заклучи дека начините на прифаќање на понудата можат да бидат:

- Во слободна форма;
- Во форма која страните ќе ја договорат;
- Во писмена форма;
- Со самото плаќање на премијата, на пр. кај задолжителното осигурување со самото плаќање на премијата, и не мора ниту да се преговара, ниту да се договара и
- Со молчење.

Време на склучување на договорот за осигурување. Со општа одредба ЗОО, предвидува дека договорот е склучен оној момент кога понудувачот ќе прими изјава од понудениот дека ја прифаќа понудата.

Но, во однос на времето на склучувањето на договорот за осигурување, според ЗОО се предвидени посебни норми, кои отстапуваат од општото облигационо-правно правило дека договорот е склучен во моментот кога понудувачот ја примил изјавата на понудениот дека ја прифаќа понудата. Така, во зависност од тоа дали договорот за осигурување е од формална или неформална природа се определува моментот-времето на склучување на договорот.

Кога има склучување на договорот на даден формален начин, тој е склучен во моментот кога договорачите ќе ја потпишат полисата на осигурување или листата на покритието. Кога договорот се склучува премолчно, неодговорањето на понудата на идниот осигуреник значи прифаќање на понудата и договорот за осигурување се смета за склучен во моментот кога понудата пристигнала до осигурувачот.

Во случајот кога со условите за осигурувањето е предвидено дека со самото плаќање на премијата се воспоставува договорен однос за осигурување, договорот се смета за склучен во моментот на плаќањето на премијата.

Во сите други случаи, моментот на склучувањето на договорот се оценува според општите правила на облигационото право дека договорот за

осигурување е склучен во моментот кога понудувачот ќе прими изјава од понудениот дека ја прифаќа неговата понуда, односно според т.н. „теорија на прием“.

Кај овој договор секако може и се применува и т.н. „теоријата на изјава“ за договорот за осигурување, за моментот, времето на склучување на договорот, ако така се договораат договорните страни. Зошто? Затоа што во интерес на идниот осигуреник е понудата за прифаќање склучување договор за осигурување да биде што побрзо прифатена, ризикот да биде покриен со осигурување уште од моментот на давањето на изјавата за прифаќање на понудата, а не кога ќе добие негов одговор. Штетата може да настане секој момент, па и за времето додека се чека прифаќање на понудата. Во таа смисла зборува и одредбата за осигурување без полиса, кога договорот се склучува молчешкум.

Особено тоа се однесува кај задолжителното осигурување, каде треба да се смета дека договорот е склучен кога осигурувачот ќе ја прими пријавата, изјавата за осигурување.

Место на склучување на договорот за осигурување. Според ЗОО, договорот за осигурување е склучен во местото во кое понудувачот имал свое седиште, односно живеалиште во моментот кога ја направил понудата.

1.4. Полиса на осигурувањето

Полисата за осигурување, е еден вид синоним за самото осигурување, заради тоа што веднаш доколку се спомене полиса, тоа автоматски се однесува на полиса за осигурување. Полисата е документ којшто е врзан исклучиво со осигурувањето и може да се каже најважен дел на осигурувањето од правен аспект.

Како што е кажано и погоре, според ЗОО, договорот за осигурување се смета за склучен само кога договорачите ќе ја потпишат полисата на осигурување, или листата на покритие како нејзина привремена замена. Тоа укажува дека полисата на осигурување претставува најважен дел кај договорот за осигурување, негов основен, обврзувачки и задолжителен дел, која секогаш го следи договорот за осигурување.

ЗОО дава одредби и ги разликува полисите кај неживотното, имотно осигурување, од полисите кај животното осигурување.

Полисата за осигурување на имот задолжително треба да ги содржи овие елементи:

- Договорните страни;
- Осигурениот предмет, односно осигуреното лице;
- Ризикот опфатен со осигурувањето;

- Траењето на осигурувањето и периодот на покритието;
- Сумата на осигурувањето или дека осигурувањето е неограничено;
- Премијата или придонесот, како цена на осигурувањето;
- Датумот на издавање на полисата и
- Потписи на договорните страни.

Осигурувачот е должен да го предупреди договорачот на осигурувањето дека Општите и Посебните услови на осигурувањето се составен дел на договорот и да му го предаде нивниот текст, ако тие услови не се печатени на самата полиса.

Во случај на несогласување на некоја одредба за Општите или Посебните услови и некоја одредба на полисата, ќе се примени одредбата на полисата, а во случај на несогласување на некоја печатена одредба на полисата и некоја нејзина ракописна одредба, ќе се примени таа ракописната.

Според спогодбата на договорачите, полисата може да гласи на определено лице, по наредба или на доносител.

Полисата на осигурувањето може да биде привремено заменета со листа на покритието во која се внесуваат суштествените состојки на договорот, за неа се зборува веднаш по овој дел. На Сликата бр. 7 е прикажан примерок за полиса за имотно осигурување, односно формулар за Полиса за каско-осигурување на моторно возило.

Полиса бр.

Подбр.: 00

Експозитура:
Агент:

Класа: 03 Каско - Моторни возила
Тарифа: 10 Каско

Договорувач: 000000
Адреса:

ЕМБГ/ЕДБ:
Матичен број

Осигуреник: 000000
Адреса:

ЕМБГ/ЕДБ:
Матичен број

Краткорочното осигурување започнува на 2013 и трае до 2014

Вид	Марка - Тип	Год. на проишв.	Снага Зафатнина	Рег. места	Рег. број: Вредност:
ПАТНИЧКО	RENAULT MEGANE SEDANE <input type="text"/>	20 <input type="text"/>	63.00 1.461	5	Шасија бр.: Мотор бр.: <input type="text"/>

Се осигурува	Сума на осигурување
Потполно каско осигурување со задолжителна франшиза од 500 евра во секоја штета, со вклучен ризик кражба, противправно одземање на возилото и разбојништво во сите Ев. Земји, освен во Р. Бугарија задолжително учество од 10% во секоја штета од ризикот кражба	833.682,00

Вкупна премија: 6.764,00

Премијата за време од 20.11.2013 до 20.11.2014 год. е во износ од 6.764,00 .

Клаузула: Осигурувањето е осклучено по Условите за каско осигурување на патнички моторни возила од 2009 год. што се составен дел на полицата за осигурување, кои му се предадени на договорувачот / осигуреникот. Возилото е осигурено според горе цитираните услови.

Клаузула: Осигуреникот задолжително повикува полиција или претставник на осигурително друштво веднаш по штетниот настан од самото место на штетниот настан секогаш кога последица на штетниот настан е и најмала деформација на било кој дел од возилото

Клаузула: или обемот на штета е поголем од 60.000 МКД. Обемот на штета првено се проценува со стручно лице од осигурителното Друштво по пат на телефонска и/или друга електронска компјутерска комуникација од која се чуваат запис и снимка.

Клаузула: Возилото секако се фотографира од осигуреникот во положба која проклетува од штетниот настан. Осигурителот ги оноси трошоците за комуникација со осигуреникот во таквите случаи.

На премијата не е пресметан Данок на додадена вредност бидејќи согласно Законот за ДДВ, член 23 точка 6 дејноста осигурување е ослободена од плаќање данок без право на одбиток на претходен данок.

Клаузулите за исклучување на ризикот ВОЈНА и ТЕРОРИЗАМ се предадени на договорувачот - осигуреникот.

Сите права по оваа полиса му припаѓаат на осигуреникот.

Осигурувачот задржува право на пресметковна и друга грешка.

Со потпишување на ова полиса се согласувам Осигурителната компанија да ги обработува мојот ЕМБГ и адреса на живеење доколку има потреба за идентификација при штетен настан и издавање полиси.

Слика бр. 7 Полиса за каско осигурување на моторно возило

Полисата за осигурување на живот, покрај состојките што треба да ги има секоја полиса, кај оваа полиса мора да се содржани и следните елементи:

- Името и презимето на лицето на чиј што живот се однесува на осигурувањето;
- Датумот на неговото раѓање;
- Настанот или рокот од кој зависи настанувањето да се бара исплата на осигурената сума.

Полисата за осигурување на живот може да гласи на определено лице или по наредба, но не може да гласи на доносител.

Содржината на полисата ја уредуваат и сите Општи услови за осигурување на имот и Општи услови за осигурување на лица на сите друштва за осигурување истоветно како и ЗОО, чии одредби се од императивна природа.

Според Законот за задолжително осигурување во сообраќајот, лицето кое управува со превозното средство е должно да го има договорот за осигурување-полисата за осигурување, или кој било друг доказ за склучен договор за осигурување при користењето на превозното средство во сообраќајот и е должен истиот да го даде на увид на барање на овластено лице на органот за внатрешни работи кое врши контрола во сообраќајот. На Сликата бр. 8, е прикажана полиса за животно осигурување.

Датум на доставката на ГРИБС

Понудата пополнете ја со лични бучани
 Договорот префрлајте го со XI
 Деловодна

Слободна
 Број на полицата
 Број на полицата

ПОНУДА ЗА СКЛУЧУВАЊЕ НА ДОГОВОР ЗА ОСИГУРУВАЊЕ НА ЖИВОТОТ
 Тарифа Г1 Тарифа Г11 Тарифа Договорарин

Договорен на осигурувањето
 животно
 животно
 безривна
 встанало

Осигуреник
 животно
 животно

Осигурување на живот

Осигурување во случај на трајна инвалидитет
 како наследна
 на краток рок

Корисници

Прашања за осигуреникот

Вашето име _____ мр
 Вашето семејно _____ мр

Место, дата _____

Полето на влезното полицата _____

Полето на договораринот на осигурувањето _____

Полето на осигуреникот _____

Слика бр. 8. Понуда за полиса за животно осигурување

1.5. Листа на покритие

Листата на покритие е привремена замена на полисата и во неа се внесуваат суштествените состојки на договорот, односно таа се издава во случаите кога сèуште нема доволно елементи да се состави и издаде полиса на осигурувањето. Откога ќе се приберат сите елементи потребни за склучување на договорот, листата на покритието се заменува со полиса.

Листата на покритието се издава во одделни пообемни осигурувања, кои бараат повеќе време за проценка на предметот на осигурување, поголемо време за одредени пресметки и сл. Такви случаи се кај осигурувањето во транспортот, поморското осигурување и кај осигурувањето на поголеми објекти за кои соодветни стручњаци дополнително треба да дадат проценка за вредноста и други елементи од кои зависи висината на премијата на осигурувањето. Не е исто да се осигура еден просечен автомобил, и еден прекуокеански брод, или авион. Не е исто да се осигура еден просечен стан, и некоја голема фабричка хала која има површина од 30.000 m^2 .

Листата на покритието како замена на полисата на осигурувањето е во функција на интересите на договорните страни и го пополнува периодот во кој недостасуваат сите елементи за склучување договор за осигурување, со цел и во тие услови да биде покриен ризикот со цел за заштита на осигуреникот.

Листата на покритие, или Привременото осигурително покритие, може да се користи и во случај кога некои од потребните податоци во моментот на обнова на осигурувањето не се познати. За да има покритие додека се обезбедат потребните податоци, се издава документот кој е листа на покритие, и кој ги има истите податоци за осигурување како и полисата за осигурување. Времетраењето на листата на покритие во практиката изнесува најчесто 1 месец, но, истиот може да се продолжи доколку е потребно повеќе време за обезбедување на потребните податоци.

1.6. Содржина на договорот за осигурување според Законот за супервизија на осигурувањето

Значи покрај сè она што императивно го определува ЗОО, за содржината на полисите, и Законот за супервизија на осигурување, во неговиот чл.49 определува што особено треба да содржи договорот за осигурување доколку покрива ризици на територијата на Македонија.

Според тој закон, ако осигурувањето покрива ризици на територијата на Македонија, договорот за осигурување особено треба да ги содржи следните податоци:

- Настани врз основа на кои настанува обврска на друштвото за осигурување за плаќања кои произлегуваат од договорот за осигурување, како и настани поради кои обврската на друштвото за осигурување за плаќање престанува;
- Начин на извршување, обем и пристигнување на обврските на друштвото за осигурување;

-
- Износот и условите за плаќање на премија, како и правни последици во случај на неплаќање;
  - Период на важење на договорот за осигурување, во кој особено треба да се наведе:
    - начин на негово автоматско обновување;
    - начин на кој договорот може да се откаже, делумно или целосно да се прекине, како и обврски на друштвото за осигурување во тие случаи;
  - Последици од побарувања кои произлегуваат од договори за осигурување во случај на пропуштање на предвидените рокови.
  - Името на застапникот во осигурувањето, називот на друштвото за застапување во осигурувањето, односно осигурително брокерското друштво, доколку договорот за осигурување е склучен преку застапник, друштво за застапување односно осигурително брокерско друштво;
  - Потребни дејствија кои треба да ги превземе осигуреникот во случај на настанување на осигурениот случај во насока на реализација на оштетно побарување до друштвото за осигурување;
  - Кај осигурувањето на живот, треба да бидат содржани: рокови и услови, како и обем на авансни плаќања согласно со полисите за осигурување, рокови и услови кои се однесуваат на учество на осигурениците во добивката на друштвото за осигурување, како и критериуми за пресметка на нивното учество, и услови и методи за пресметка и исплата на откупна вредност.
  - Во случај на осигурување на правна заштита, во договорот треба децидно да се наведе дека друштвото за осигурување ги покрива исклучиво трошоците за правно застапување преку адвокат или друго лице назначено од друштвото за осигурување.

Договорот за осигурување не смее да биде во спротивност со одредбите на др. закони кои ги регулираат договорите за осигурување. Во него, во согласност со волјите на страните, може да биде внесена и друга дополнителна содржина што не е во спротивност со законската регулатива или моралот.

2. Права и обврски на договорните страни кај договорот за осигурување

Секој договор има свои карактеристики, и по некои од нив е уникатен. Така и договорот за осигурување. Сите карактеристики кои ги има тој договор беа обработени во погорните редови. Суштината на договорот за осигурување, е тоа што тој е двострано-обврзувачки, односно за неговите страни, соодветно прозилегуваат права, но и обврски, комплементарно. На правата на осигуреникот, одговараат обврските на осигурувачот и обратно.

Постојат различни видови осигурување, и следствено на тоа постојат и различни видови договори за осигурување, и затоа мора да постојат различни модификации и на правата и на обврските за страните, со оглед на видот на конкретниот договор. Така на пр., во зависност од тоа дали договорот за осигурување, договорачот на осигурувањето го склучува во свое име и за своја сметка или пак во свое име но, за сметка на друг, произлегуваат различни права и обврски.

Разликата исто така настанува и врз основа тоа дали осигурувањето настанало врз основа на договор или без договор на страните, дали осигурувањето е за неживотно осигурување или за животно осигурување, дали осигурувањето е доброволно или задолжително. Можни се најразлични поделби, но, најдобра генерализација од научна и практична природа е поделбата на правата и обврските кај договорот за осигурување, според субјектот на кој му припаѓаат, како и според времето на нивното извршување.¹⁶³

1. Според субјектот, правата и обврските настануваат како:

- Права и обврски на **осигурувачот** и
- Права и обврски на договорачот на осигурувањето, односно **осигуреникот**.

2. Според времето на извршувањето на правата и обврските на договорните страни, се делат на:

- Права и обврски кои настануваат **ВО ВРЕМЕ** на склучување на договорот;
- Права и обврски **ВО ТЕКОТ** на траењето на осигурувањето;
- Права и обврски **ПРЕД** настапувањето на осигурениот случај и
- Права и обврски во време и **ПО** настапувањето на осигурениот случај.

¹⁶³ М.Крстаноски, „Осигурително право“, Охрид, 2006

Методолошки во овој учебник, обработени се обврските на двете страни на договорот, во согласност на нивната комплементарност, односно обврските на осигурувачот се права на осигуреникот и обратно. Подолу се таксативно наброени.

1. Обврски на **ОСИГУРУВАЧОТ ВО ВРЕМЕ** на склучување на договорот за осигурување се:

- Обврска за прифаќање или неприфаќање на понудата за склучување на договор за осигурување;
- Обврска за прифаќање на понудата за задолжително осигурување;
- Обврска за известување на договорачот на осигурувањето за Општите и Посебните услови на осигурувањето и предавање на тие услови;
- Обврска да ја прими премијата на осигурувањето;
- Обврска да издаде исправи на осигурувањето.

2. Обврски на **ОСИГУРУВАЧОТ ВО ВРЕМЕ НА ТРАЕЊЕТО** на осигурувањето:

- Обврска за создавање и одржување на резерва на осигурувањето;
- Обврска за преземање превентивни и репресивни мерки;
- Обврска на осигурувачот за исплата на откупната вредност на полисата кај осигурувањето на живот пред настапувањето на осигурениот случај;
- Обврска на осигурувачот за исплата на аванс кај осигурувањето на живот.

3. Обврски на **ОСИГУРУВАЧОТ ПО НАСТАПУВАЊЕТО** на осигурениот случај:

- Обврска за исплата на надомест на осигурувањето, на договорена сума или да стори нешто друго;
- Приговори на осигурувачот;
- Исплата на трошоците за спречување на настапување на осигурениот случај и трошоци за спасување на осигурениот предмет.

4. Обврски на **ОСИГУРЕНИКОТ**, односно на **ДОГОВОРАЧОТ НА ОСИГУРУВАЊЕТО**:

- Обврска за задолжително осигурување;
- Обврска за пријавување на околностите значајни за оценка на ризикот;
- Обврска за плаќање на премијата;
- Обврска за известување за промените на ризикот;
- Обврска за спречување на осигурениот случај и спасување на осигурената ствар при настапување на осигурениот случај;
- Обврска за известување за настапувањето на осигурениот случај.

2.1. Обврска на осигурувачот во време на склучување на договорот за осигурување

Обврските на осигурувачот во време на склучување на договорот за осигурување се:

- Обврска за прифаќање или неприфаќање на понудата за склучување на договор за осигурување;
- Обврска за прифаќање на понудата за задолжително осигурување;
- Обврска за известување на договорачот на осигурувањето за Општите и Посебните услови на осигурувањето и предавање на тие услови;
- Обврска да ја прими премијата на осигурувањето;
- Обврска да издаде исправи на осигурувањето.

2.1.1. Обврска за прифаќање или неприфаќање на понудата за склучување на договор за осигурување

Во поранешната регулатива, која се однесуваше на склучување на договорот за осигурување, се регулираше дека осигурувачот има обврска да ја прифати понудата за склучување на договор за осигурување под условите под кои го врши соодветниот вид на осигурување.

Тоа е спротивно на основниот принцип на облигационото право за доброволност и слободно изразената волја за склучување на договор, без никаква принуда.

Актуелната регулатива, која го регулира ова прашање, изразено низ ЗОО и Законот за супервизија на осигурување, склучувањето на договорот за осигурување го заснова врз начелото и принципот на доброволност, оставајќи му на осигурувачот сам да одлучи дали ќе ја прифати или нема да ја прифати понудата за осигурување.

Во ЗОО се вели дека осигурувачот може да не ја прифати писмената понуда за осигурување или да ја прифати истата до колку таа не отстапува од условите под кои тој го врши предложеното осигурување. Во интерес на идниот осигуреник, законодавецот предвидува обврска на осигурувачот, тој во врска со понудата да се изјасни во рок од 8 дена кај имотното, односно во рок од 30 дена кај осигурувањето на лица кога е потребен лекарски преглед. Доколку осигурувачот не се изјасни, договорот за осигурување се смета за склучен во моментот кога понудата стигнала до осигурувачот.

Преведено, овие одредби значат дека, од волјата на осигурувачот, од неговата проценка и неговиот интерес, зависи дали ќе ја прифати или нема да ја прифати понудата за склучување договор за осигурување.

Во однос на начинот на прифаќање на понудата за склучување договор за осигурување, беше кажано и погоре во делот кај понудата за договорот, дека тоа може да биде направено изречно или молкумно.

Суштината на оваа обврска е дека секој осигурувач има слободно право преку својата проценка, и својот интерес да одлучи дали ќе прифати или не некое осигурување, тргнувајќи од своите планови, сфаќања на работите, а пред сè од својот интерес за стекнување или нестекнување на добивка. Сигурно било кој осигурувач нема да прифати осигурување на некој стар објект што е пред распаѓање да биде осигурен од некој ризик, кога е очигледно дека таков случај ќе настапи, тука нема ризик, нема неизвесност, затоа и нема осигурување.

Но, правото не би било право доколку нема исклучоци. Така и во овој случај, осигурувачот има единствено обврска да ја прифати понудата што се однесува на законското, задолжително осигурување, односно тоа значи во мал број случаи.

2.1.2. Обврска за прифаќање на понудата за задолжително осигурување

Значи од принципот на доброволност во склучувањето на договорите за осигурување се отстапува кај задолжителното осигурување. Во одделни области постои задолжително осигурување од настапување на определени случаи, осигурување од одговорност, и со закон е предвидено за определени ризици, субјектите задолжително да се осигуруваат со склучување на договори за осигурување.

Беше споменато и кај изворите, дека според Законот за задолжително осигурување во сообраќајот, задолжително е осигурувањето на:

- Патници во јавен превоз од последици на несреќен случај-незгода;
- Сопственици, односно корисници на моторни и приклучни возила;
- Сопственици, односно корисници на воздухоплови и
- Сопственици, односно корисници на бродови, односно чамци на моторен погон, од одговорност за штети предизвикани на трети лица во сообраќајот.

Сопствениците на превозни средства се должни пред да го пуштат превозното средство во сообраќај да склучат договор за задолжително осигурување со друштво за осигурување. Регистрација на превозно средство, продолжување на регистрација, издавање на пробни таблички, како и издавање на налепница, може да се изврши откако на органот надлежен за регистрација ќе му биде поднесен доказ за склучен договор за задолжително осигурување најмалку за периодот на важност на регистрацијата.

Со договорот за задолжително осигурување е опфатена и одговорноста на сите лица кои со согласност на сопственикот управуваат со превозното средство.

Во вакви случаи, осигурувачот, кој врши работи на задолжително осигурување, е должен да склучи договор за задолжително осигурување согласно Законот за задолжително осигурување во сообраќајот, Условите за осигурување и Тарифите на премии.

Според чл.66 од Законот за задолжително осигурување во сообраќајот, друштвото за осигурување коешто не ќе склучи договор за задолжително осигурување врз основа на понудата на осигуреникот за задолжително осигурување, ќе се казни за прекршок со парична казна од 6.000 до 8.000 €. За истиот прекршок со парична казна од 500 €, ќе се казни и одговорното лице во друштвото за осигурување, како и ќе му се изрече прекршочна санкција забрана за вршење на должност на одговорното лице во друштвото за осигурување во траење до 2 г.

2.1.3. Обврска за известување на договорачот на осигурувањето за Општите и Посебните услови на осигурувањето и предавање на тие услови

Покрај законските одредби, преточени во договорот за осигурување, осигуреникот мора да биде известен и за Општите и Посебните услови за осигурување, кои се сотавен дел на договорот.

Општите услови претставуваат попис на договорни клаузули, кои се однапред формулирани во писмена форма од осигурувачот, со договорните страни кои склучуваат договор од областа што ја регулираат. Општите услови можат да се користат во целост и да се повикаат во договорот на истите или на одделен дел од нив. За да обврзуваат, општите услови треба да се донесени и објавени на вообичаен начин и да ѝ бидат познати или да морале да ѝ бидат познати на другата страна во моментот на склучувањето на договорот.

Општите услови воопшто, а и општите услови за осигурувањето по својата правна природа се од договорен карактер. Според чл. 130 од ЗОО, Општите услови определени од страна на еден договорач било да се содржани во формален договор, било договорот да се повикува на нив, ги дополнуваат посебните спогодби утврдени меѓу договорачите во истиот договор и по правило, обврзуваат како и нив. Општите услови на договорот мораат да се објават на вообичаен начин. Овие се генерални одредби на ЗОО за Општите услови.

За разлика од таа генерална одредба во ЗОО, според која општите услови ја обврзуваат договорната страна ако ѝ биле познати или морале да ѝ

бидат познати во моментот на склучувањето на договорот, истиот ЗОО во чл.958, кај договорот за осигурување уште подецидно ја зголемува обврската на осигурувачот предвидувајќи дека, **осигурувачот е должен да го предупреди договорачот на осигурувањето дека Општите и Посебните услови на осигурувањето се составен дел на договорот и да му го предаде нивниот текст, ако тие услови не се печатени на самата полиса.** Уште повеќе законот ја потенцира оваа обврска на осигурувачот што го задолжува **да го предупреди договорачот на осигурувањето дека општите и посебните услови се составен дел на договорот за осигурување и тоа предупредување задолжително да биде констатирано на самата полиса.** Тоа значи дека обврската за запознавање и предавање на Општите и Посебните услови на осигурувањето е од облигаторна природа. Неисполнувањето на оваа обврска значи дека истите не го обврзуваат договорачот на осигурувањето.

Во Законот за супервизија на осигурување, како закон со кој се уредуваат условите под кои можат да се вршат работи на осигурување, предвидува дека при склучување на договорот, осигурувачот е должен во писмена форма да го извести договорачот на осигурувањето за Општите и Посебните услови. Исто така друштвото е задолжено да донесе Општи и Посебни услови за осигурување по класи, покрај другите акти на неговата деловна политика.

2.1.4. Обврска да ја прими премијата на осигурувањето

Според ЗОО, премијата на осигурувањето претставува паричниот износ што договорачот на осигурувањето врз основа на договорот или врз основа на закон му го плаќа на осигурувачот. **Договорачот на осигурувањето е должен да ја плати премијата на осигурувањето, а осигурувачот е должен да ја прими исплатата на премијата од секое лице кое има правен интерес таа да биде платена.**

2.1.5. Обврска да издаде исправи на осигурувањето

ЗОО изрично кажува дека договорот за осигурување е склучен кога договорачите ќе ја потпишат полисата на осигурувањето или листата на покривањето. Од тоа, недвосмислено произлегува дека договорот за осигурување е од формална природа и дека формата на неговото склучување е суштествен услов за настанување на договорот, односно за произведување правно дејство.

Тоа е форма *ad solemnitatem* и значи дека за договорот за осигурување за да произведе правно дејство, освен во исклучителни случаи, мора полисата за осигурувањето или листата на покритието да бидат потпишани од двете договорни страни.

Според тоа, вака потпишаните документи за склучениот договор, осигурувачот е должен да му ги предаде на договорачот на осигурувањето, како исправи кои го докажуваат склучувањето на договорот.

Покрај полисата, осигурувачот е должен да му го предаде и текстот на Општите и Посебните услови на осигурувањето, ако тие услови не се печатени на самата полиса и да го констатира нивното предавање.

3. Обврски на осигурувачот во време на траењето на осигурувањето

Обврските на осигурувачот во време на траењето на осигурувањето се:

- Обврска за создавање и одржување на резерва на осигурувањето;
- Обврска за преземање превентивни и репресивни мерки;
- Обврска на осигурувачот за исплата на откупната вредност на полисата кај осигурувањето на живот пред настапувањето на осигурениот случај;
- Обврска на осигурувачот за исплата на аванс кај осигурувањето на живот.

3.1. Обврска за создавање и одржување на резерва на осигурувањето

Друштвата за осигурување, друштвата за реосигурување, како и друштвата за осигурување и реосигурување, се должни во секој момент да бидат финансиски подготвени да ја исплатат секоја штета што ќе настане со настапувањето на осигурениот случај, а во врска со договорот за осигурување. Тие не можат и не смеат да се повикуваат на неможност на исплата на надоместот поради делумен или целосен недостаток на средства.

Во таа смисла, Законот за супервизија на осигурување предвидува обврски за друштвото за осигурување, во секое време да располага со соодветен капитал во однос на обемот на работа и класите во рамките на кои врши работи на осигурување, како и ризиците на кои е изложено при вршењето на тие работи. ***Друштвото мора да располага со резерви на сигурност, како средства наменети за покривање на обврските од договорите за осигурување во подолг временски период.***

Капиталот на друштвото за осигурување кое врши работи на неживотно осигурување и/или реосигурување во секое време треба да биде барем еднаков на **потребното ниво на маргината на солвентност на друштвото за осигурување.**

Капиталот на друштвото за осигурување кое врши работи на осигурување на живот во секое време треба да биде барем еднаков на потребното ниво на маргината на солвентност која се пресметува како збир на вкупниот износ на математичката резерва и вкупниот износ на ризичниот капитал.

Според чл.103 од тој закон, **друштвото за осигурување е должно да управува со средствата на друштвото на начин кој ќе овозможи друштвото за осигурување во секое време да одговори на пристигнатите обврски.**

Обврската за создавање и одржување на резерва на осигурувањето се контролира со мерките на супервизија на осигурување од страна на АСО. Непочитувањето на обврските може да доведе до одземање на дозволата за вршење работи на осигурувањето или ликвидација на друштвото.

3.2. Обврска за преземање превентивни и репресивни мерки

Причинувањето на штети е проблем за целокупното општество, и секоја нормална нација и држава, презема мерки за заштита и намалување на било какви штети, без оглед дали се осигурени или не, зошто на тој начин се влијае и на вкупните губитоци на национално ниво. Превентивата и репресивата се инструменти за намалување или спречување на штетите.

Превентивните мерки служат за намалување на причините заради кои можат да настанат штети, со оглед на тоа што за некои работи не може во потполност да се елиминираат штетите, или пак да се намали веројатноста од настанување на определени ризици.

Репресивните мерки доведуваат до отстранување на факторите за настанување на штетите, или соодветно санкционирање на оние што можат да се санкционираат.

Субјектите на договорот за осигурување, и друштвата за осигурување и осигурениците во времето на траењето на осигурувањето, иако договорот е од алеаторна природа, не можат и не смеат да имаат индолентен однос и едноставно само да чекаат дали ќе настапи или нема да настапи осигурениот случај, а потоа да се надомести штетата.

Современото сфаќање и организацијата на осигурувањето во себе сериозно ја опфаќа и функцијата на превенција, која е инкорпорирана и во програмско-организационата поставеност на друштвата за осигурување и конкретизирана во одредбите на одделни договори за осигурување.

Секое добро организирано друштво за осигурување треба да располага со фонд за превентива, кој ќе биде во функција на научно-истражувачки проекти, обучување на кадри, подигање на соодветен вид на култура, техничко-технолошко образование и сè друго што е во функција на спречување на настапување на осигурените случаи од класите на осигурување во кои тоа ја врши својата дејност. Во таа смисла се вршат испитувања и анализи на: елементарните непогоди, земјотресите, поплавите, пожарите, сообраќајните незгоди, различните хаварии и сл.

Превентивни и репресивни мерки можат да се преземат на различни нивоа, од сите инволвирани чинители во осигурувањето и тоа: осигурениците, осигурувачите, како и државата.

Целта на мерките е намалување на веројатноста од настапување на осигурените случаи. Општ факт е дека цената на осигурувањето, односно премијата е во директна корелација со ризикот. Колку поголем ризик, толку поголема премија, и обратно. Во некои осигурувања, цените на премиите и висината на ризиците, во многу може да зависат од преземањето или непреземањето на превентивни мерки. На пр. може да се направи кај осигурувањето од пожар, стартната премиска стапка во конкретен случај да се намали и за 50% доколку осигуреникот презел превентивни мерки, на пр. 24 часовна служба за обезбедување, видео надзор, противпожарни апарти, противпожарни сензори и сл. Или др. пр. ако се работи за осигурување од провални кражби, премиската стапка може и мора да се намали ако има вградено алармни уреди, ако има обезбедување и сл.

Основната функција на осигурувачите е да се надомести штетата кога ќе дојде до настанување на некој осигурен случај. Но, покрај тоа, осигурувачите спроведуваат превентивни и репресивни мерки со цел да не дојде или ако дојде, да дојде до што помали штети, кои ќе треба да се надоместат. Не е целта да се надомести штетата, целта е да не дојде до тоа, а ако настане таков случај, таа штета да е најмала можна. Од една страна тоа е општо-човечка вредност на заштита и солидарност, но, од друга страна има и голема економска логика. Не е сеедено за било кој, па макар бил и голем субјект на пазарот за осигурување, доколку настане штета и таа треба да се надомести, не е исто ако таа изнесува 1.000.000 € или 100.000 €, а воопшто не е исто тоа да биде 10.000 € за ист осигурен случај.

Осигурувачот такви мерки спроведува на 2 начини и тоа:

- **Преку економски стимулации на осигуреникот** да преземи превентивни мерки, со намалување на премиите. Модерен тренд е преку т.н. „индивидуална оценка на ризикот“ во даден случај за секој осигуреник посебно се формира премијата според

индивидуалните карактеристики на осигуреникот, преку давање можност за „пакети на осигурување“ за различни случаи со подобри цени, потоа поврат на дел од премијата доколку не настапи случајот, ревизија на премијата за секоја следна година, добар однос на осигуреникот и сл.

- Како и со **кредитирање и финансирање на осигуреникот** да преземи такви мерки, кога дел од премијата може да се даде како еден вид кредитирање и финансирање на осигуреникот за да преземе превентивни мерки.

Друштвото за осигурување не може да остане индолентно доколку на одредено место постојано се случуваат сообраќајни незгоди за кои тоа исплатува штета по осигурување од одговорност. Не смее да се остане рамнодушен кога сообраќајната полиција воопшто не ја контролира употребата на безбедносните ремени на управувачите на моторните возила, како и дека трговските друштва не се снабдени со квалитетни средства за противпожарна заштита, дека не се врши сериозна контрола на патниците при влезот за превоз со сообраќајните средства. Осигурувачите мора да ја вклучат севкупната превентива за отстранување на тие недостатоци.

Секој осигурувач, при склучувањето на договорите за осигурување мора таксативно, од превентивни причини, да ги предвиди обврските на осигуреникот за спречување на настапување на осигурениот случај. Сите превентивни мерки се во функција на осигурувањето, а и во функција на профитабилно работење на друштвото.

Важечкото македонско право, ЗОО и Општите и Посебните услови за осигурување, му даваат можност на осигурувачот и обврска на осигуреникот за превентивно дејствување во спречување на настапување на осигурениот случај.

Според одредбите на чл.982 од ЗОО, осигуреникот е должен да ги преземе пропишаните, договорените и сите др. мерки потребни за да се спречи настапувањето на осигурениот случај. Ако осигуреникот не ја исполни својата обврска за спречување на осигурениот случај, а за тоа нема оправдување, обврската на осигурувачот за надомест на штетата се намалува за онолку за колку што настанала поголема штета поради неисполнување на обврската за спречување. Покрај пропишаните мерки на заштита друштвата треба и да договараат и предвидуваат во договорите за осигурување и други мерки, сето тоа во функција на превенција во осигурувањето, како на пр. инсталирање противпожарни апарати, мерки за заштита при работа, проверка на електричната инсталација, постојано уредување на доводно-одводните канали, обезбедување во ризичните превозни средства.

Преземањето превентивни мерки има и поширок општествен интерес и затоа и државата мора да преземе мерки, заедно со осигурителниот сектор за превенција.

Во функција на превенција на осигурувањето, покрај системските закони од осигурувањето се и многу др. закони, кои регулираат различни општествени односи кои пропишуваат мерки на превенција. Некои од нив се следните: Закон за безбедност на сообраќајот на патиштата;¹⁶⁴ Законот за заштита и спасување;¹⁶⁵ Закон за пожарникарството;¹⁶⁶ Законот за промет на експлозивни материји;¹⁶⁷ Законот за заштита од експлозивни материји;¹⁶⁸ Закон за управување со кризи;¹⁶⁹ Закон за сигурност во железничкиот систем;¹⁷⁰ Закон за безбедност и здравје при работа.¹⁷¹

Така на пр. според чл.49 од Законот за пожарникарство, како што се гледа добар дел од премиите за тој ризик, одат во заштита од пожари. Според законот, средствата за финансирање на противпожарните единици и организацијата на гаснењето на пожарите се обезбедуваат од:

- Буџетот на Македонија;
- Буџетот на општините или Градот Скопје;
- **12% од наплатените премии за осигурување на имот од пожар;**
- **2% од наплатените премии за Каско-осигурување на моторните возила и осигурување од одговорност од употреба на моторните возила;**
- Средствата од наплатени парични казни за сторени прекршоци од областа на заштитата од пожари и експлозии;

¹⁶⁴ Закон за безбедност на сообраќајот на патиштата, „Службен весник на РМ“, бр. 169/2015, 226/2015, 55/2016, 11/2018, 83/2018

¹⁶⁵ Закон за заштита и спасување, „Службен весник на РМ“, бр. 36/2004, 49/2004, 86/2008, 124/2010, 18/2011, 41/2014, 129/2015, 71/2016, 106/2016, 83/2018

¹⁶⁶ Закон за пожарникарството, „Службен весник на РМ“, бр. 168/2017

¹⁶⁷ Законот за промет на експлозивни материји, „Службен весник на РМ“, бр. 30/1985, 6/1989, 53/1991, 12/1993, 66/2007, 86/2008, 148/2015

¹⁶⁸ Закон за заштита од експлозивни материји, „Службен весник на РМ“, бр. 4/1978, 51/1988, 36/1990, 12/1993, 66/2007, 84/2008, 135/11, 148/2015

¹⁶⁹ Закон за управување со кризи, „Службен весник на РМ“, бр.29/2005, 36/2011, 41/2014, 104/2015

¹⁷⁰ Закон за сигурност во железничкиот систем, „Службен весник на РМ“, бр. 48/2010, 23/2011, 53/2011, 158/2011, 137/2013, 163/2013, 42/2014, 166/2014, 147/2015, 193/2015, 31/2016, 52/2016, 63/2016, 71/2016, 35/2018

¹⁷¹ Закон за безбедност и здравје при работа, „Службен весник на РМ“, бр. 92/2007, 136/2011, 23/2013, 25/2013, 137/2013, 164/2013, 158/2014, 15/2015, 129/2015, 192/2015, 30/2016

- Доброволни прилози и други средства од осигурителните друштва, фондации, правни и физички лица, наменети за унапредување на заштитата од пожари.

3.3. Обврска на осигурувачот за исплата на откупната вредност на полисата кај осигурувањето на живот, пред настапувањето на осигурениот случај

Како што е и напоменато на почетокот, кај функциите на осигурувањето, осигурувањето на живот претставува еден вид и на штедење. Со плаќањето на премиите во текот на траењето на осигурувањето, кои се постојано во ист износ, кај осигурувачот се формира определена резерва. Под условите предвидени во полисата, на осигуреникот, односно на договорачот на осигурувањето му се дава право да ја користи таа резерва. Во тој случај, под услови определени со полисата, осигуреникот има право да бара да му се исплати откупната вредност на осигурувањето, т.е. да го раскине договорот.

Според ЗОО, по барање од договорачот на осигурувањето на живот, кое е склучено за целиот живот на осигуреникот, осигурувачот е должен да му ја исплати откупната вредност на полисата, ако дотогаш се платени барем 3 годишни премии.

Сепак, зошто се работи за специфична материја, затоа мора во полисата да бидат наведени условите под кои договорачот може да бара исплата на нејзината откупна вредност, како и начинот на кој се пресметува таа вредност, во согласност со условите на осигурувањето.

Правото да бараат откуп, не можат да го вршат доверителите на договорачот на осигурувањето, како ни корисникот на осигурувањето, но, откупната вредност ќе му биде исплатена на корисникот, по негово барање, ако определувањето на корисникот е неотповикливо. Може по исклучок, откуп на полисата да бара доверителот на кој му е предадена полисата во залог, ако побарувањето заради чие што осигурување е даден залогот не биде намирено во рокот на стасаноста.

3.4. Обврска на осигурувачот за исплата на аванс кај осигурувањето на живот

ЗОО му дава можност, по барање од договорачот на осигурувањето на живот, склучено за целиот живот на осигуреникот, осигурувачот да може да му исплати однапред, дел од осигурената сума до висина на откупната вредност на полисата што договорачот на осигурувањето може да го врати подоцна. На така примениот аванс, договорачот на осигурувањето е

должен да плаќа определена камата. Ако договорачот на осигурувањето задоцни со плаќањето на стасаната камата, ќе се постапи како да барал откуп.

Во полисата на осигурувањето мораат да бидат наведени условите за давање на аванс, можноста да му се врати на осигурувачот износот примен на име аванс, висината на каматната стапка, последиците од неплаќањето на стасаната камата, како што е определено со условите на осигурувањето.

Давањето на аванс на договорачот на осигурувањето, станува обврска на осигурувачот ако истата е предвидена во договорот за осигурување или ако истата тој ја преземе, бидејќи законодавецот ја предвидува како можност¹⁷², а не како задолжителна обврска.

Разликата меѓу откупот и авансот, е таа што со откупот, договорот за осигурување престанува, а со давањето на авансот, договорот за осигурување продолжува и понатаму да трае, освен при задоцнување со плаќање на стасаните камати.

4. Обврски на осигурувачот по настанувањето на осигурениот случај

Обврски на осигурувачот по настапувањето на осигурениот случај се:

- Обврска за исплата на надомест на осигурувањето, на договорена сума или да стори нешто друго;
- Приговори на осигурувачот;
- Исплата на трошоците за спречување на настапување на осигурениот случај и трошоци за спасување на осигурениот предмет.

4.1. Обврска за исплата на надомест на осигурувањето, договорената сума или да стори нешто друго

Кога веќе ќе настане осигурениот случај, осигурувачот е должен на осигуреникот или на корисникот на осигурувањето да му го исплати надоместот или сумата определена со договорот, **во договорениот рок кој не може да биде подолг од 14 дена**, сметајќи од денот кога осигурувачот добил известување дека настанал осигурениот случај.

Ако за утврдување на постоењето на обврската на осигурувачот и на нејзиниот износ е потребно извесно време, каде треба да се прават посложени увиди, проценки, и тоа може да е и подолго од рокот од 14

¹⁷² ЗОО, вели, осигурувачот МОЖЕ да му исплати, а не мора!

дена, во такви случаи, овој рок почнува да тече од денот кога е утврдено постоењето на неговата обврска и нејзиниот износ. Ако износот на обврската на осигурувачот не биде утврден во рокот од 14 дена, осигурувачот е должен на барање на овластеното лице, да го исплати износот на неспорниот дел од својата обврска на име аванс.

Многу е важна одредбата според која, доколку договорачот на осигурувањето, осигуреникот или корисникот на осигурувањето го предизвикал осигурениот случај намерно или со измама, осигурувачот не е обврзан на исплата на надомест на штета или договорена сума.

Според одредбите на ЗОО, чл.956, неговата регулација на оваа обврска на осигурувачот, е направена со норми од императивна природа и предвидените рокови не можат да се продолжуваат. Единствено тие може да се променат само во интерес на осигуреникот, на пр. да се скратат роковите. Така, ако осигурителот задоцни со исплатата, осигуреникот има право и на затезна камата.

По настапувањето на осигурениот случај, осигуреникот е должен, освен ако се работи за случај на осигурување на живот, да го извести осигурувачот веднаш, односно најдоцна во рок од 3 дена откако дознал за неговото настапување.

По добивањето на известувањето, односно по пријавата за настапување на осигурениот случај, осигурувачот е должен веднаш да пристапи кон утврдување на последиците настанати од осигурениот случај.

Вообичаено, видот и висината на штетата заедно ја утврдуваат осигурувачот и осигуреникот. Доколку нивните мислења се идентични, се составува записник и се исплатува надомест на причинетата штета. Доколку мислењата на осигурувачот и осигуреникот не се усогласат, оценката на штетата ќе им се препушти на вештаци од соодветната област, дали ќе е поединец или комисија, во зависност од сложеноста на увидот и проценката, а може да се направи и т.н. супервештачење, кое се прави од независни највисоки експерти, ако нема во земјата, тогаш од странство.

Постапката за вештачење за спорни факти ја уредуваат сите друштва за осигурување во Општите услови за осигурување на живот, Општите услови за осигурување на имоти и со Условите за осигурување за одделни видови осигурувања.

Според чл.18 на Општите услови за осигурување на лица од последици од несреќен случај-незгода, кој се однесува на постапката за вештачење, се вели дека: “Во случај осигурувачот и осигуреникот или договорувачот, односно корисникот да не се согласат во поглед на видот и обемот на последиците на несреќниот случај, или во поглед на тоа дали и во кој обем повредата на осигуреникот е во причинска врска со несреќниот случај, утврдувањето на овие факти можат да им го доверат на двајца вештачи-

лекари, од кои едниот го именува осигурувачот, а другиот спротивната страна. Пред вештачењето овие двајца вештаци избираат трет вештак, кој ќе даде стручно мислење и тоа само во врска со прашањата што ќе останат спорни меѓу нив и во границите на нивните проценки. Секоја страна ги плаќа трошоците на вештакот што го именува, а на третиот вештак ги плаќаат обете страни по половина.”

Според чл.25 од Општите услови за осигурување на имоти, постапката за вештачење ја регулираат на следниот начин: “Во случај осигуреникот и осигурувачот да не се согласат при утврдување и проценка на штетата, секоја од договорените странки може да побара штетата да ја утврдат вештаци, како стручњаци од дадена област. Секоја од договорените странки писмено го именува својот вештак. За вештаци може да се именуваат лица кои не се во работен однос со осигурувачот односно осигуреникот. Пред почетокот на вештачењето двата именувани вештаци избираат трет вештак како претседател, со соодветно високо образование. Претседателот не може да биде во работен однос кај осигурувачот и договорувачот на осигурувањето. Претседателот дава свое стручно мислење за спорните прашања на вештаците. Предмет на вештачење можат да бидат спорните факти. Кои спорни факти ќе бидат предмет на вештачење и постапката на вештачење ја одредуваат во секој одделен случај, осигуреникот и осигурувачот со писмена спогодба за вештачење, или се пропишуваат со одредбите на Условите за осигурување за одделни видови осигурувања. Секоја странка ги сноси трошоците за својот вештак. Трошоците за претседателот ги сносат двете страни по половина.”

Доколку страните од договорот не се задоволни од вештачењето, своето право можат да го остварат пред надлежен суд, и тогаш има можност да се бара и т.н. супервештачење. Надлежен е судот во местото на склучувањето на договорот за осигурување.

Надомест кај неживотното осигурување, кај ова осигурување, висината на надоместот на која осигуреникот има право кога ќе настапи осигурениот случај, секогаш зависи од 3 елементи и тоа од:

- Висината на причинетата штета;
- Сума на осигурување и
- Вредноста на осигурената ствар¹⁷³.

Овие три елементи се во меѓусебна поврзаност и условеност, така што взаемно влијаат еден на друг.

---

¹⁷³ Овој елемент, по правило, не игра улога при осигурувањето од одговорност, каде штетата може да биде и повисока од вредноста, ако има кумулација на повеќе различни видови штета

При осигурувањето, не може да се добие повеќе отколку што изнесува причинетата штета, но само во границите на сумата на осигурувањето и најмногу до вредноста на осигурената ствар. Заради тоа, секој од 3 споменати елементи може да се појави како максимална горна граница на обврската на осигурувачот. Тоа, меѓутоа, не значи дека обврската на осигурувачот не може да биде пониска од овие вредности. Надоместот од осигурувањето може да ја достигне висината на причинетата штета секогаш во случајот кога осигурената сума и вредноста на стварта се поклопуваат. Меѓутоа, кога осигурената сума е помала од вредноста на осигурената ствар, на осигуреникот ќе му се надомести само дел од штетата, според начелото на пропорционалност.

Кога, пак, осигурената сума е поголема од вредноста на стварта, висината на причинетата штета ќе биде горната граница на надоместот од осигурувањето, бидејќи осигурената сума ќе мора да се намали за вредноста на осигурената ствар. Така, од односот: вредноста на стварта и на осигурената сума произлегуваат правилата за подосигурувањето, кога вредноста на стварта е поголема од осигурената сума, за надосигурувањето, кога вредноста на стварта е помала од осигурената сума или за двојно осигурување, кога збирот на сумите кај различните осигурители ја надминува вкупната вредност на осигурената ствар.

Елементите за определување надомест од осигурувањето исто така влијаат взаемно едни на други на следниот начин: вредноста на стварта, по правило, служи за определување на висината на сумата на осигурувањето, а штетата може да служи како елемент за определување на сумата на осигурувањето.

При осигурувањето од одговорност, таа може да се определи врз основа на претпоставка за штетата што осигуреникот на некој може да му ја причини. Кај домашното осигурување таа се определува врз основа на претпоставката за загубата што осигурувачот може да ја има; сумата на осигурувањето некогаш служи како претпоставка на висината на штетата кај т.н. договорна вредност; сумата на осигурувањето некаде служи само за пресметување на премијата, а не и за пресметување на штета.¹⁷⁴

Обемот на надоместот зависи од висината на причинетата штета. Притоа, од особена важност е начинот на кој е определена вредноста на осигурената ствар, како и дали штетата е целосна или постои делумна штета на осигурената ствар. Исто така, обемот на надоместот на штетата зависи и од спогодбата на договорните страни изразена во договорот за осигурување. Во случај на пр. кај франшизата, секогаш може да се бара намалување на надоместот заради тоа што одреден дел е договорено

¹⁷⁴ М.Крстаноски, „Осигурително право“, Охрид, 2006

дека си ја покрива осигуренкот. Во друг пр. може да зависи од вината на договорните страни за причинетата штета, дали се работи за намера, крајно невнимание или небрежност.

Кога ќе настане т.н. „тотална, целосна штета“, кога стварта е уништена или изгубена, штетата се утврдува според вредноста на осигурената ствар. Вредноста се определува според моментот на настанувањето на осигурениот случај, намалена за вредноста на остатоците од стварта, плус трошоците направени за спречување на настанување на осигурениот случај и спасување на стварта.

Кога ќе настане т.н. „делумна штета“, штетата се утврдува во принцип на два начини.

Како штета се сметаат нужните трошоци за поправка на стварта, или се проценува вредноста на целата ствар, од неа се одбива вредноста што е преостаната и разликата се проценува како настаната штета.

Како што е одредено и во чл. 953 од ЗОО, надоместот, односно договорената сума, осигурувачот на осигуреникот или на корисникот на осигурувањето е должен да му го надомести во пари, или да направи нешто друго, тоа значи натурална реситуција, односно враќање во поранешна состојба на работите. На пр. ако се скрши прозорец со камен, може да се направи проценка колку чини прозорецот и да се дадат пари за тоа, или пак да се договорот страните, да се поправи прозорецот и да се стави нов на местото на искршениот прозорец.

Паричната реституција се исплатува во денари, кај надоместот на штетата на домашни субјекти, а во девизен износ на странци, а натуралната реституција може да се состои во давање друга ствар на местото на оштетената, поправка на оштетената ствар и др. слични такви модуси. Начинот на исплатата на надоместот зависи и од она што и како за сè, се договориле субјектите кај договорот, зависи од нивните деловни односи, зависи од ситуацијата на едниот или двата субјекти, но сепак и тоа е договор, и може да се договорот наместо парична да се даде натурална реситуција.

Надомест на осигурена сума кај животно осигурување. За надоместот на осигурената сума кога ќе настане осигурениот случај важни се:

- Висината на осигурената сума и
- Последиците на несреќниот случај.

Износот кој осигурувачот треба да му го исплати на корисникот на осигурувањето не може да го премине износот на осигурената сума, но, зависно од настанатите последици тој може да претставува само дел од осигурената сума, определен било според однапред утврден процент, било според висината на трошоците за лекување, како и изгубената заработувачка.

Во секој случај, *надоместот од осигурувањето од несреќен случај може да се определи само во рамките на договорената или со закон определена осигурена сума*. Од друга страна, *осигурувачот одговара само за оние последици од несреќниот случај кои се опфатени со осигурувањето, односно се предвидени во договорот за осигурување или со законот*.

Во поглед на траењето на обврската на осигурувачот, тој нормално го исплатува надоместот само тогаш кога несреќниот случај настанал за време на траењето на осигурувањето. Меѓутоа, со оглед на специфичностите на последиците на несреќниот случај, неговата обврска постои и ако последиците предвидени со договорот настапиле во текот на 1 г. од денот на настанувањето на осигурениот случај.

Кога ќе настапи смрт на осигуреникот, односно осигуреното лице, како последица на несреќен случај, тогаш осигурувачот ја исплатува осигурената сума во износ кој е договорен.

Осигурените суми во случај на инвалидитет и за случај на смрт не можат да се кумулираат. Така, ако пред смртта на осигуреникот веќе бил исплатен износ на име на конечно утврден степен на инвалидитет од ист несреќен случај, тогаш, ако осигуреникот умре во рок од 1 г. од несреќниот случај, осигурувачот ќе исплати само разлика помеѓу осигурената сума за случај на смрт и исплатениот износ. Меѓутоа, ако пред смртта на осигуреникот осигурувачот исплатувал договорени трошоци за лечење и дневен надомест за привремена неспособност за работа, како последица на ист несреќен случај, тогаш овие износи не се одбиваат од осигурената сума за случај на смрт.

Ако поради несреќниот случај, настапи инвалидитет на осигуреникот, тогаш осигурувачот ја исплатува осигурената сума во целина за потполн инвалидитет, односно процент од осигурената сума кој му одговара на процентот на делумен инвалидитет, ако настапил делумен инвалидитет на осигурениот. Надоместот од осигурувањето за случај на инвалидитет, и трајна неспособност за работа според тоа, однапред е утврден во полисата и варира во зависност од осигурената сума и степенот на инвалидитет, независно од вистински претрпената штета, на пр. од висината на заработувачката на осигуреникот. Надоместот во случај на инвалидитет, исто како и во случај на смрт на осигуреникот, може да се кумулира со надоместот на трошоците за лечење и изгубена заработувачка ако е договорено осигурувањето да ги опфаќа и овие износи.

Привремената неспособност за работа, која настанува како последица на несреќен случај го обврзува осигурувачот на плаќање на т.н. дневен надомест. Овој надомест осигурувачот го исплатува во договорена висина почнувајќи од првиот ден по започнувањето со лекување кај лекар или во

здравствена установа, па се до последниот ден на траењето на работната неспособност, односно смрт или утврдување на инвалидитет, но најповеќе за 200 дена. Оваа обврска на осигурувачот за исплата на дневен надомест во случај на привремена неспособност за работа¹⁷⁵ мора да биде посебно договорена со плаќање на соодветна премија, било заедно или поодделно со основното осигурување за случај на смрт или инвалидитет. Нарушеното здравје кое бара лекарска помош, како последица на несреќен случај, го обврзува осигурувачот за плаќање на надомест на трошоците за лекување. Овие трошоци се исплатуваат без разлика на другите последици на несреќниот случај, односно смрт или инвалидитет. Надоместот се состои од стварни и нужни трошоци за лекување, вклучувајќи набавка на вештачки екстремитети, заби, помагала, ако е тоа нужно по оценка на лекарот; меѓутоа не се надоместуваат трошоците за престој во лечилишта и капалишта. Нивниот износ е ограничен на висината на осигурената сума и на периодот на траење на лечењето најдолго од 1 г. од денот на настанувањето на осигурениот случај.

4.2. Приговори на осигурувачот

Договорот за осигурување претставува двостран облигационо-правен однос во кој субјектите имаат меѓусебно поврзани права и обврски. Како и кај секој облигационо-правен однос, и кај договорот за осигурување, должникот-осигурувачот има право да истакне приговори во однос на побарувањата на доверителот-осигуреникот, во однос на исполнувањето на долгот, односно за надоместот на штетата.

Приговорите на осигурувачот кај договорот за осигурување можат да се однесуваат на:

- Исклучување на обврската за надомест на штета, во случај на намерно предизвикување на штетата;
- Ништовност на договорот бидејќи осигурениот случај веќе бил настанат во моментот на склучувањето на договорот;
- Договорачот на осигурувањето не ја платил премијата, а со тоа не започнал периодот на осигурувачкото покритие;
- Ништовност на договорот заради осигурителна измама од било кој вид;
- Ништовност на договорот, кога осигурениот случај бил настанат претходно пред склучувањето на договорот;

---

¹⁷⁵ Тоа исто важи и за трошоците на лекување

- Намалување на неговата обврска заради тоа што на пр. договорачот на осигурувањето не ги пријавил сите околности од значење за оценка на ризикот;
- При застареност на побарувањето;
- Заради губење на правото;
- Заради ограничување на покритието.

4.3. Исплата на трошоците за спречување на настанување на осигурениот случај и трошоци за спасување на осигурениот предмет

Врз основа на обврската на осигуреникот, односно неговата должност да ги преземе пропишаните, договорените и сите др. мерки потребни за да се спречи настапувањето на осигурениот случај, односно обврска за преземање сè што е во негова моќ доколку настапи осигурениот случај да се ограничат неговите последици, произлегува обврската на осигурувачот, да ги надомести трошоците во врска со тие активности на осигуреникот.

Осигурувачот е должен да ги надомести трошоците, загубите, како и другите штети причинети со разумен обид да се отстрани непосредната опасност од настапувањето на осигурениот случај, како и обидите да се ограничат неговите штетни последици, па и тогаш ако тие обиди останале без успех.

Осигурувачот е должен да го даде овој надомест дури и ако тој заедно со надоместот на штетата од осигурениот случај ја надминува сумата на осигурувањето.

Ако осигуреникот не ја исполни својата обврска за спречување на осигурениот случај или обврската за спасување, а за тоа нема оправдување, обврската на осигурувачот се намалува за онолку за колку што настанала поголема штета поради тоа неисполнување. Тоа значи дека секое однесување на осигуреникот пред и по настапување на осигурениот случај во врска со ненастапување на осигурениот случај, односно спасување на осигурената ствар по настанување на осигурениот случај, кое е поврзано со трошоци, загуби и др. штети, во рамките на разумно постапување на осигуреникот, осигурувачот е должен да го компензира со исплата на соодветен надомест.

5. Обврски на осигуреникот, односно на договорачот на осигурувањето

Обврски на ***осигуреникот, односно на договорачот на осигурувањето*** се:

- Обврска за задолжително осигурување;

- Обврска за пријавување на околностите значајни за оценка на ризикот;
- Обврска за плаќање на премијата;
- Обврска за известување за промените на ризикот;
- Обврска за спречување на осигурениот случај и спасување на осигурената ствар при настапување на осигурениот случај;
- Обврска за известување за настапувањето на осигурениот случај.

5.1. Обврска за задолжително осигурување

Законските одредби за одделните осигуреници во врска со задолжително осигурување од определени ризици, ја создава и облигаторната должност за осигурување од тие ризици. Законот за задолжително осигурување во сообраќајот ги обврзува сопствениците на превозни средства пред да го пуштат превозното средство во сообраќај да склучат договор за задолжително осигурување со друштвото за осигурување кое има дозвола за вршење на работи за задолжително осигурување.

Според чл.67 и 68 од овој закон, глоба во износ од 1.500 до 2.500 € ќе му се изрече за прекршок на правно лице доколку како сопственик на превозно средство не склучи договор за задолжително осигурување, и како сопственик на моторно возило не го извести друштвото за осигурување со кое склучило договор за осигурување од автомобилска одговорност за настанување на сообраќајната незгода во предвидениот рок, односно 30 дена од денот на настанување на незгодата. Исто така глоба во износ од 500 € ќе му се изрече за ваквиот прекршокот и на одговорното лице во правното лице.

Глоба во износ од 250 € ќе му се изрече за прекршок на физичко лице, односно на трговец-поединец доколку како сопственик на превозно средство не склучи договор за задолжително осигурување и сопственик на моторно возило не го извести друштвото за осигурување со кое склучило договор за осигурување од автомобилска одговорност за настанување на сообраќајната незгода во предвидениот рок од 30 дена од денот на настанување на незгодата.

5.2. Обврска за пријавување на околностите значајни за оценка на ризикот

Според 300, договорачот на осигурувањето е должен при склучувањето на договорот да му ги пријави на осигурувачот сите околности што се од значење за оценка на ризикот, а што му се познати или што не можеле да му останат непознати.

Кои околности се значајни за оценка на ризикот? Тоа се: факти, околности, состојби и сè што може да биде од значење и влијание за ризикот што се осигурува и настапувањето на осигурениот случај. Тие можат да бидат од различна природа, но, главно можат да се именуваат како околности од објективна и околности од субјективна природа и се оценуваат за секое осигурување посебно.

Околности од **објективна природа** се на пр.: постоење на бензинска пумпа со различни складишта за бензин, блиску до куќата што се осигурува од пожар, дали куќата се грее на дрва, на плин или на струја, дали се работи за ризик од поплави и каде тој ризик ќе биде поголем, во земјите од Африка, или европските земји?!

Околности од **субјективна природа** се на пр.: каков живот има осигуреникот, дали има некакви болести, дали тој или негов близок имале обиди за самоубиство, какво е минатото на осигуреникот, дали е криминалец, дека е склон на противправни поведенија, дали е осудуван, дали бил измамник, можеби е пироман, или клептоман?!

Одредени околности значајни за оценка на ризикот за едно осигурување се релевантни, додека за друго осигурување не се, и тоа се оценува конкретно од случај до случај според видот на осигурувањето. На пр. тоа што некој се грее на нафта во својата куќа е значајна околност за осигурување од пожар, но тоа е ирелевантна за осигурување од кражба или поплава.

Пријавувањето на околностите од значење на ризикот претставува законска обврска кај доброволното осигурување. Нормално и целисходно е предвидувањето на оваа обврска за договорачот на осигурувањето, од причини што околностите кои влијаат на ризикот што се осигурува, се токму тие од кои зависи дали осигурувачот со оглед на нив ќе склучи договор за осигурување, или нема да склучи, и доколку склучи колкава треба да биде премијата на осигурување за покривање на осигурениот случај.

Должноста за пријавување на околностите значајни за оценка на ризикот законодавецот не ја предвидува само за договорачот на осигурувањето, туку и за субјектите кога договорот се склучува од името и за сметка на друг, во корист на трет или за туѓа сметка, или за сметка на оној на кого се однесува, ако овие лица знаеле за неточноста на пријавата или за премолчувањето на околностите од значење за оцена на ризикот.

Друштвата за осигурување, вообичаено, за создавање на околностите валидни за оценка на ризикот подготвуваат посебни прашалници, односно пријави кои ги пополнуваат договорачите на осигурувањето, односно формулари. И покрај тоа, договорачите се должни доколку му се познати, односно не можат да му бидат непознати, да пријават и др. околности, кои

не се содржани во прашањата во пријавата, односно прашалникот, ако се тие од значење за оценка на ризикот.

Договорот на осигурувањето е одговорен за дадените податоци за околностите значајни за оценка на ризикот, без разлика дали сам го пополнил прашалникот или пријавата, или нив ги пополнил некој друг, а тој само ги потпишал.

Во исполнувањето на обврската на осигуреникот за пријавување на осигурувачот на сите околности што се од значење за оценка на ризикот, осигуреникот може совесно да ја исполни својата обврска, може намерно да премолчи, или неточно да пријави некоја или некои околности, или ненамерно истите да ги пријави или премолчи. Во зависност од неговото однесување и последиците по договорот за осигурување се различни.

5.2.1. Намерна неточна пријава или премолчување кај осигурување на имот

Според чл.964 од ЗОО, ***доколку договорачот на осигурувањето НАМЕРНО направил неточна пријава или намерно премолчил некоја околност од таква природа што осигурувачот не би склучил договор ако знаел за вистинската состојба на работите, осигурувачот може да бара поништување на договорот.***

Така склучениот договор, склучен со намерно неточна пријава или намерно премолчена околност, толку значајна, што доколку истата ја знаел осигурувачот во време на склучување на договорот немало да склучи договор, е рушлив договор. Дали ќе бара поништување на вака склучениот договор или не, тоа му е оставено како право на осигурувачот, врз основа на неговото убедување дали да опстои или да се раскине тој облигационо-правен однос, во роковите предвидени со закон.

Од правен аспект, битно за поништување на договорот, е да се утврди, постоење на намера кај договорачот на осигурувањето, значи директна или евентуална умисла, како највисок степен на вина. Докажувањето на намерата е обврска на осигурувачот.

Правото на осигурувачот да бара поништување на договорот за осигурување по оваа основа, за намерна неточна пријава или премолчување на околности значајни за ризикот, може се оствари во рок од 3 месеци од денот на дознавањето на неточноста на пријавата или премолчувањето на некоја или некои околности, во кој рок треба да го известат договорачот на осигурувањето дека ќе го користи тоа право. Во спротивно договорот останува во правна сила.

Доколку договорот за осигурување биде поништен по оваа основа, осигурувачот ги задржува наплатените премии и има право да бара

исплата на премијата за периодот на осигурувањето во кој побарал поништување на договорот.

Доколку осигурувачот не бара поништување на договорот по оваа основа, тој не ги губи правата кои произлегуваат од давањето, ненамерна неточна или нецелосна пријава и според тоа, тој може да го поништува или да предлага промена на условите, односно преуредување на односите.¹⁷⁶

Во практиката може да се случи, по склучен договор во кој намерно не се пријавени или се премолчени значајни околности, да настанал осигурениот случај и осигурувачот да го исплатил надоместот на настанатата штета. Во тој случај, осигурувачот има право да бара враќање на платеното.

5.2.2. Неточна пријава кај животното осигурување

Договорот за животно осигурување е ништовен и осигурувачот е должен во секој случај да ги врати сите примени премии, доколку при неговото склучување, неточно е пријавена староста на осигуреникот, а неговата вистинска граница ја преминува границата на староста до која осигурувачот, според Општите услови и тарифи, се врши осигурување на живот.

Ако е неточно пријавено дека осигуреникот има помалку години, а неговата вистинска старост не ја преминува границата до која осигурувачот врши осигурување на живот, договорот е полноважен, а осигурената сума се намалува сразмерно со договорената премија и со премијата предвидена за осигурување на живот на лицата кои се на возраст како осигуреникот.

Кога осигуреникот има помалку години отколку што е пријавено при склучувањето на договорот, премијата се намалува на соодветен износ, а осигурувачот е должен да ја врати разликата меѓу примените премии, и премиите на кои има право.

5.2.3. Случаи во кои осигурувачот не може да се повикува на неточноста или нецелосноста на пријавата

Доколку определени околности кои се значајни за оценка на ризикот, кои договорачот на осигурувањето неточно ги пријавил или ги премолчил, а кои во моментот на склучувањето на договорот му биле познати или не можеле да му останат непознати на осигурувачот, осигурувачот не може

---

¹⁷⁶ За ненамерната неточност или нецелосност на пријавата ќе следува подолу обработка во делот 5.2.4.

да бара поништување на договорот поради неточноста на пријавата или премолчувањето. Значи се работи за општопознати околности и ноторни факти. На пр. кај договор за осигурување од пожар, очигледно е дека до куќата осигурена од пожар повеќе години има бензинска пумпа со складишта за гориво, а осигурувачот приговара дека договорачот на осигурувањето не ја пријавил таа околност; или приговара дека не бил известен дека куќата се затоплува на гас, а целата општина или таа населба се грее на гас и сл.

Исто така, доколку за неточноста на пријавените околности или нивно премолчување, осигурувачот дознал во текот на траењето на осигурувањето, а не ги искористил законските овластувања, осигурувачот не може да се повикува на неточноста на пријавата или на премолчување на околности значајни за настанување на ризикот и договорот предизвикува правни дејства.

5.2.4. Ненамерна неточна или нецелосна пријава

Во пријавувањето на околностите значајни за оценка на ризикот, договорачот на осигурувањето може ненамерно да направил неточна или нецелосна пријава.

Ненамерната, или нецелосната неточна пријава може да биде откриена пред настапувањето на осигурениот случај или по настанувањето на истиот.

Кога неточноста или нецелосноста на пријавата е откриена пред настапувањето на осигурениот случај, осигурувачот има право во рок од 1 месец од дознавањето за неточноста или нецелосноста на пријавата да изјави дека го раскинува договорот или да предложи зголемување на премијата сразмерно со поголемиот ризик. Тогаш, по автоматизам, договорот за осигурување престанува да важи по истекот на 14 дена од денот кога осигурувачот на договорачот на осигурувањето му ја соопштил својата изјава за раскинување на договорот. А ако пак договорачот на осигурувањето не го прифати предложеното зголемување на премијата, договорот се смета за раскинат според самиот закон по протекот на рокот од 14 дена од денот кога договорачот на осигурувањето го примил предлогот за зголемување на премијата.

Ако договорот за осигурување биде раскинат, а премијата на осигурувањето е платена за целиот период на осигурувањето, или за период и по раскинувањето, осигурувачот е должен да го врати делот од премијата што отпаѓа на времето до крајот на периодот на осигурувањето. Ако осигурениот случај настанал пред да е утврдена неточноста или нецелосноста на пријавата или потоа, но пред раскинување на договорот,

односно пред постигнување на согласноста за зголемување на премијата, надоместот се намалува во сразмер меѓу стапката на платените премии и стапката на премиите што би требало да се платат според вистинскиот ризик.

5.3. Обврска за плаќање на премијата

Плаќањето на премијата на осигурувањето кај договорот за осигурување е основна обврска на договорачот на осигурувањето.

Премијата на осигурувањето претставува паричен износ што договорачот на осигурувањето врз основа на договорот за осигурување или врз основа на закон треба да му го плати на осигурувачот.

Висината на премијата се определува според просечниот интензитет на ризикот, која осигурувачот ја определува во тарифи на премијата за секое осигурување посебно. Колку еден ризик е поголем толку ќе биде поголемата премијата и обратно. И покрај постоењето на тарифите, премијата е елемент на договорот за кој договорните страни треба да постигнат согласност.

Премијата на осигурувањето ја плаќа договорачот на осигурувањето согласно договорот, односно согласно закон, а осигурувачот е должен да ја прими исплатата на премијата од секое лице кое има правен интерес таа да биде платена.

Премијата на осигурувањето се плаќа во договорените рокови со договорот за осигурување, а ако таа треба да се исплати одеднаш, се плаќа при склучувањето на договорот. Плаќањето на премијата вообичаено се врши во еднократен износ за целиот период на осигурувањето или во периодични износи, тековно во определени периоди на осигурувањето. Еднократните премии се плаќаат при склучувањето на договорот, а кај тековните, делот од премијата се плаќа првиот ден од тековниот период на осигурувањето.

Местото на плаќањето на премијата страните го определуваат спогодбено, а ако тоа не е договорено, како место на плаќање се смета местото во кое договорачот на осигурувањето има свое седиште односно живеалиште.

Начинот на плаќањето на премијата странките го определуваат спогодбено и може да се изврши на сите позитивно-правно дозволени начини. Премијата му се исплатува на осигурувачот, неговиот застапник или на субјект кој е предвиден со договорот.

5.3.1. Последици од неисплата на премијата

Последици кај неживотното осигурување. Со плаќањето на премијата, или со започнување на плаќање, е условен и почетокот на дејството на договорот за осигурување, односно од тој момент започнуваат обврските на осигурувачот од договорот за осигурување.

Доколку е договорено премијата да се плаќа при склучувањето на договорот, обврската на осигурувачот да го исплати надоместот или сумата определена со договорот почнува наредниот ден од денот на уплатата на премијата.

Ако е договорено премијата да се плаќа по склучувањето на договорот, обврската на осигурувачот да го исплати надоместот или сумата определена со договорот почнува од денот определен во договорот како ден на почеток на осигурувањето.

Ако договорачот на осигурувањето, премијата што стасала по склучувањето на договорот, не ја плати до стасаноста, ниту тоа го стори некое друго заинтересирано лице, договорот за осигурување престанува според самиот ЗОО, по истекот на рокот од 30 дена од кога на договорачот на осигурувањето му е врачено препорачано писмо од осигурувачот со известување за стасаноста на премијата, но со тоа што тој рок да не може да истече пред да поминат 30 од стасаноста на премијата.

Според чл. 969 од ЗОО, во секој случај договорот за осигурување престанува *ipso iure*, ако премијата не биде платена во рок од 1 г. од стасаноста.

Последици кај животното осигурување. Ако договорачот на осигурувањето на живот, не плати некоја премија во рокот на стасаноста, осигурувачот нема право нејзината исплата да ја бара по судски пат.

Ако договорачот на осигурувањето, по покана од осигурувачот, што мора да му биде доставена со препорачано писмо, не ја исплати стасаната премија во рокот определен во тоа писмо, а кој не може да биде пократок од 1 месец, сметајќи од денот кога му е врачено писмото, ниту тоа ќе го стори некое друго заинтересирано лице, осигурувачот може само ако дотогаш се платени барем 3 годишни премии, да му изјави на договорачот на осигурувањето дека ја намалува осигурената сума на износот на откупената вредност на осигурувањето, а во спротивен случај дека го раскинува договорот.

Според чл.1001 од ЗОО, доколку осигурениот случај настапил пред раскинување на договорот или пред намалувањето на осигурената сума, ќе се смета како да е намалена осигурената сума, односно дека договорот е раскинат, според тоа дали премиите биле платени барем за 3 г. или не.

5.4. Обврска за известување за промените на ризикот

Договорот за осигурување се склучува токму заради опасноста од настанувањето на конкретен ризик. Колку е тој ризик поголем квантитативно и квалитативно, поголема е и премијата на осигурувањето и обратно.

Премијата на осигурувањето се определува според околностите од настапувањето на осигурениот случај кои постојат при склучувањето на договорот. Секоја нивна промена во квалитет и квантитет ја наметнува потребата и од промена на премијата на осигурувањето, повторно уредување на договорните односи, за да може да се покрие надоместот при евентуалното настапување на осигурениот случај.

Ризикот како основен елемент, поради кој се склучува договорот за осигурување не е константна категорија. Тој може да се зголемува, да се намалува, да се променат околностите кои влијаат за негово зголемување или намалување. Осигурувањето е категорија која може да се менува заради тоа што е врзана за временски процеси кои се временски лоцирани, и затоа можат да се менуваат. Токму од тие причини законодавецот ја предвидел посебната обврска на договорачот на осигурувањето да го известува осигурувачот за промените на ризикот во однос на негово зголемување, односно намалување. Ваквата обврска, односно должност, е предвидена за договорачот на осигурувањето, бидејќи осигурената ствар е негова, тој е во контакт со неа и околината која ја опкружува и тој најдобро може да ги констатира овие промени. Впрочем, тој е и најзаинтересиран за непропаѓање на осигурената ствар.

За тоа што е промена на околностите значајни за оценка на ризикот, во пракса, тоа се оценува за секое осигурување посебно, односно посебно за секој ризик кај секоја конкретно осигурена ствар. Под променета околност не се смета секоја промена, туку само онаа или оние, кои влијаат на ризикот во однос на негово зголемување или намалување, кои се трајни, и што е најбитно, дека тие променети околности до колку би постоеле при склучувањето на договорот, осигурувачот или немало да склучи договор за осигурување или пак немало да го склучи со толкава премија на осигурување, односно под тие услови.

Како промени на ризикот се сметаат само оние кои се значајни за оценка на ризикот, како на пр. осигурената ствар е пренесена на друго место од местото во кое што се наоѓала при склучувањето на договорот, а на другото место е изложена на поголем ризик; во куќата што е осигурена од пожар во меѓувреме е инсталирана плинска инсталација; до куќата осигурена од пожар дополнително е изградена бензинска пумпа; кај осигурувањето од незгода, осигуреникот од работник во администрација

се вработил во рудник или на подводни истражувања, каде ризикот е поголем.

Променетите околности¹⁷⁷ значајни за оценка на ризикот можат да настанат со некоја постапка, волева или неволева, на договорачот на осигурувањето или без негово учество. Кога ризикот е зголемен со постапка на договорачот на осигурувањето, тој е должен без одлагање, односно веднаш да го извести осигурувачот, а ако зголемувањето на ризикот се случило без негово учество тој е должен да го извести осигурувачот во рок од 14 дена од кога дознал за тоа.

5.4.1. Зголемување на ризикот

Ако зголемувањето на ризикот е толкаво што осигурувачот не би склучил договор ако постоела таква состојба во моментот на неговото склучување, осигурувачот може да го раскине договорот.

Доколку пак, зголемувањето на ризикот е толкаво што ако постоела таква состојба при склучувањето на договорот тој би склучил договор за осигурување, но со поголема премија, осигурувачот на осигуреникот може да му предложи преуредување на договорните односи со предлагање нова, зголемена стапка на премијата.

Договорачот на осигурувањето може, но не мора да ја прифати новата зголемена премија. Ако договорачот ја прифати новата стапка, траењето на осигурувањето продолжува, во спротивно, ако не се согласи во рок од 14 дена од приемот на предлогот на новата стапка, договорот за осигурување престанува според самиот закон.

Според чл.970 од ЗОО, договорот за осигурување ќе остане во сила и осигурувачот повеќе нема да може да ги користи овластувањата за раскинување на договорот или за предлагање повисока стапка на премијата, ако не ги искористи тие овластувања во рок од 1 месец од кога на кој и да е начин дознал за зголемувањето на ризикот, или ако уште пред истекот на тој рок покаже на некој начин дека се согласува со продолжувањето на договорот, на пр. ако ја прими премијата, исплати надомест за осигурен случај што настанал по тоа зголемување и сл.

5.4.2. Намалување на ризикот

Кога по склучувањето на договорот, настанало намалување на ризикот, договорачот на осигурувањето има право да бара соодветно намалување

---

¹⁷⁷ М.Крстаноски, „Осигурително право“, Охрид, 2006

на премијата, сметајќи од денот кога за намалувањето го известил осигурувачот.

Ако осигурувачот не се согласил со намалувањето на премијата, договорачот на осигурувањето може да го раскине договорот. Општите услови за осигурување на имоти ова право на осигуреникот истоветно го регулираат како и ЗОО.

5.4.3. Кога осигурениот случај настане во меѓувреме

Доколку осигурениот случај настане пред да биде известен осигурувачот за зголемувањето на ризикот, или откако е известен за зголемувањето на ризикот, но, пред да го раскине договорот, или да постигне согласност со договорачот на осигурувањето за зголемување на премијата, надоместот се намалува сразмерно меѓу платените премии и премиите што би требало да се платат според зголемениот ризик.

Оваа одредба треба да се разбере дека истата ќе се примени само доколку осигурениот случај настанал поради околности кои придонеле за зголемување на ризикот, а не под околностите кои постоеле при склучувањето на договорот.

5.5. Обврска за спречување на осигурениот случај и спасување на осигурената ствар при настапување на осигурениот случај

Осигурувањето е во функција на заштита на имотот, животот и здравјето на човекот. Надоместот на штетните последици од настанувањето на осигурениот случај претставува само компензација за осигуреникот, а не и негов интерес. Затоа, тој и по осигурувањето на предметот изложен на ризик, има интерес кон него да се однесува како добар стопанственик, да го чува и да ги презема сите мерки да не дојде до настапување на осигурениот случај.

Ваквата обврска и должност на осигуреникот, произлегува од чл.982 од ЗОО, од Општите услови за осигурување и од секој конкретен договор за осигурување.

Осигуреникот е должен да ги преземе пропишаните, договорените и сите други мерки потребни за да се спречи настапувањето на осигурениот случај, а ако осигурениот случај настапи, е должен да преземе сè што е во негова моќ да се ограничат неговите штетни последици.

Такви се сите неопходни мерки за заштита на осигурениот предмет, мерките пропишани од надлежен орган и договорените мерки, на пр. да ја вакцинира осигурената стока; да ја одвои заболената од здравата стока; да

презема технички мерки за одржување на стварта; на определен број поминати километри да менува масло во возилото; да внимава со ракувањето на запалливи и експлозивни материјали.

Осигуреникот може и да не ја исполни оваа обврска. Ако за тоа има оправдување, тој е ослободен од оваа должност, но, ако за тоа нема оправдување осигурувачот при надоместот на штетата за осигурената ствар, истата ќе ја намали за онолку за колку што настанала поголема штета поради неисполнување на неговата обврска за спречување на настапување на осигурениот случај, односно спасување на стварта поради неговото настапување.

Должност е на осигуреникот, и кога ќе настапи осигурениот случај, да преземе сè што е во негова моќ, да се ограничат неговите штетни последици, па дури и тие негови активности да останат и без успех. За сите тие активности, кои дополнително ги направил осигуреникот за спречување односно ограничување на штетните последици, осигурувачот е должен да ги надомести трошоците, загубите или др. штети што осигуреникот ќе ги претрпи со преземањето на такви обиди, па дури и кога останале без успех.

5.6. Обврска за известување за настапувањето на осигурениот случај

ЗОО предвидува обврска на осигуреникот да го извести осигурувачот за настапувањето на осигурениот случај, како и санкција за нејзино неисполнување.

Осигуреникот е должен, освен во случај на осигурување на живот, да го извести осигурувачот за настапување на осигурениот случај најдоцна во рок од 3 дена од кога дознал за тоа. Ако тој не ја изврши оваа своја обврска во определеното време, должен е да му ја надомести на осигурувачот штетата која би ја имал овој поради тоа.

Вака предвидената обврска, покрај известувањето за настапувањето на осигурениот случај е пропратена и со доставување на доказен материјал како што се: документи, докази, слики, извештаи, наоди, информации и сл. во зависност за тоа какво осигурување е предмет на договорот.

Обврската за известување за настапување на осигурениот случај е предвидена и со Општите услови за неживотно осигурување, каде во зависност од видот и предметот на осигурувањето е определен и рокот за известување, поднесување пријава, кои информации треба да се достават, начинот на пријавување. Според нив, кога ќе настане осигурен случај врз основа на кој се бара надомест од осигурувањето, осигуреникот е должен да постапи на овој начин:

- Веднаш да преземе сè што е во негова можност за да ги ограничи неговите штетни последици и притоа да се придржува кон упатствата што му ги дал осигурувачот или неговиот претставник;
- Да се извести осигурувачот за настапување на осигурениот случај најдоцна во рок од 3 дена од кога тоа го дознал;
- Што порано, а најдоцна во рок од 3 дена, писмено да ја потврди пријавата направена усно, телефонски, електронски или на кој било друг сл. начин;
- Во сите случаи, а особено кога штетата е предизвикана од пожар, експлозија, кражба, провална кражба, разбојништво и сообраќајна незгода, да се пријават на надлежниот орган за внатрешни работи и да се наведе кои предмети се уништени или се исчезнати при настанувањето на осигурениот случај;
- Веднаш по настанувањето на осигурениот случај, ако е тоа можно односно кога тоа приликите го дозволуваат, да се поднесе до осигурувачот, попис на уништени односно оштетени предмети со приближно назначување на нивната вредност;
- До доаѓањето на претставникот на осигурувачот на самото место да не се изменува состојбата на оштетените односно уништените предмети, освен ако промената е потребна во јавен интерес или поради намалување, односно поради продолжување со нормално производство.
- Ако промената се изврши поради продолжување со нормално производство, осигуреникот е должен за тоа веднаш да го извести осигурувачот преку телефон, електронски или на кој било друг начин.

Договорот на осигурувањето е должен, независно од рокот во кој ја поднел пријавата за штетата, на претставникот на осигурувачот, да му ги даде сите податоци и други докази потребни за утврдување на причината, обемот и висината на штетата. Осигурувачот исто така може да бара осигуреникот да прибави и други докази, ако тоа е неопходно, потребно и оправдано. Ако осигуреникот не ја врши својата обврска за известување на осигурувачот во одредено време, должен е да ја надомести штетата на осигурувачот која би ја имал поради тоа.

5.7. Ништовност на одредбите за губење на правото на надомест на осигуреникот

Според чл.947 од ЗОО, во договорот за осигурување, или во Општите услови, осигурувачот може да стави одредби со кои ќе предвиди дека, доколку осигуреникот по настапувањето на осигурениот случај не изврши

некоја од пропишаните или договорените обврски го губи правото на надомест или сумата на осигурување. Таквите одредби се ништовни и ако се внесени во договорот или во општите услови, тие не произведуваат правно дејство.

6. Застареност кај договорите за осигурување

Застареноста, како облициноно-правна категорија, претставува **губење на некое право поради непреземање на дејствија во определено време. Со настапувањето на застареноста престанува правото од неког да се бара присилно да ја исполни обврската.**

Основите на институтот застареност се уредени со ЗОО. Застареноста настапува кога ќе истече со закон определено време, во кое време доверителот можел да бара исполнување на обврската. Тоа започнува да тече од првиот ден кога доверителот имал право да бара исполнување на обврската, ако за одделни случаи со закон не е пропишано нешто друго, а настапува кога ќе истече последниот ден од времето определено со закон. Општо правило е дека побарувањата застаруваат за 5 г., доколку со закон не е определен друг рок.

Според чл.369 од ЗОО, застареноста, роковите на застареност кај договорите за осигурување, ги определил посебно, како според должината во однос на општиот рок на застареност, така и во однос на должината на рокот на застареност на побарувањата на договорачот на осигурувањето и др. заинтересирани лица од една страна кон осигурувачот, како и рокот на застареноста на побарувањата на осигурувачот.

1. Побарувањата на договорачот на осигурување, односно на трети лица-осигуреник, корисник на осигурувањето, од договорот за осигурување на **живот** застарува за **5 г.**, а од **другите** договори за осигурување за **3 г.**, сметајќи од првиот ден по истекот на календарската година во која настанало побарувањето.

Ако заинтересираното лице докаже дека од првиот ден по истекот на календарската година во која настанало побарувањето, не знаело дека настанал осигурениот случај, застарувањето почнува од денот кога дознал за тоа, со тоа што во секој случај побарувањето кај осигурувањето на живот застарува за 10 г., а кај другите осигурувања за 5 г., од првиот ден по истекот на календарската година во која настанало побарувањето.

2. Побарувањата на осигурувачот од договорот за осигурување застаруваат за **3 г.**

Кога во случај на осигурување од одговорност на трет, оштетеното лице бара надомест од осигуреникот или го добие од него, застарувањето на

барањето на осигуреникот кон осигурувачот почнува од денот кога оштетеното лице барало по судски пат надомест од осигуреникот, односно кога осигуреникот го обештетил.

Непосредно барање на трето оштетено лице кон осигурувачот, застарува за истото време за кое застарува неговото барање кон осигуреникот.

Застарувањето на побарување кое му припаѓа на осигурувачот кон трето лице одговорно за настапување на осигурениот случај, почнува да тече тогаш кога и застарувањето на побарување на осигуреникот тече кон тоа лице и се навршува во истиот рок.

Застарувањето кај договорите за осигурување, друштвата за осигурувања ги предвидуваат и во Општите услови за осигурување на имоти и лица. Така според Општите услови за осигурување на лица од последици на несреќен случај-незгода и Општите услови за осигурување на имоти, побарувањата од договорот за осигурување за последици од несреќен случај застаруваат како што е регулирано според одредбите на ЗОО, а тоа е пред неколку редови веќе елаборирано.

V ДЕЛ - ШТЕТА

1. Поим

Штетата како институт, претставува посебен облигационо-правен однос, таа е основа за настанување на осигурувањето и е правно регулирана во ЗОО. Според чл.142 од ЗОО, **Штетата е намалувањето на нечиј имот-обична штета, и спречувањето на негово зголемување-испуштена корист, како и повреда на личните права-нематеријална штета.**

Со оглед на тоа, штетата може да биде од имотен и од неимотен карактер. За да се зборува за штета од правен аспект потребно е кумулативно да се исполнети повеќе претпоставки, а особено да постојат:

1. **Субјекти на штетата** и тоа:

- Штетник, лице кое ја предизвикало штетата и
- Оштетен, она на кого му е предизвикана штетата и кое побарува оштета;

2. Штетникот мора да предизвика **Штетно дејствие**;

3. **Противправност на штетното дејствие**, тоа мора да е противправно, односно спротивно на некоја правна норма, но, и да постои вина кај штетникот;

4. **Штета**, како имотна или неимотна, и оштетениот истата да ја докаже;

5. **Причинска врска-каузалитет**, меѓу штетното дејствие и штетата.

2. Субјекти кај штетата

Како субјекти¹⁷⁸ кај штетата како облигационо-правен однос се јавуваат: оштетениот и штетникот.

1. Оштетениот е **субјект на кој му е нанесена штета на неговиот имот или на неговата личност**. Во својство на оштетен може да се јави секое **физичко и секое правно лице**, со соодветна **правна способност**. Кај физичкото лице тоа е од раѓањето до смртта или прогласување за умрено, а кај правното лице, со самото запишување во Централниот регистар. Оштетениот е субјект кој има право да бара надомест на штета.

Како физичко лице, тоа може да биде и човеков зачеток, *nasciturus*, доколку се роди жив и човеколик, а доколку поради причинета штета не се

¹⁷⁸ М.Крстаноски, „Осигурително право“, Охрид, 2006

роди жив или се роди во нечовеколик облик, како оштетен се јавува неговата мајка.

Правното лице може да се јави како оштетен од неговото основање и запишување во Централниот регистар, па се до неговото престанување.

2. Штетник е субјектот кој ја причинил штетата, односно што е одговорен за причинетата штета, кој има *деликтна способност*.

Штетник може да биде секое физичко и правно лице.

- **Физичко лице**, во принцип штета може да предизвика секое физичко лице. Во правото свој легитимитет имаат само физичките лица што можат да бидат одговорни за причинетата штета. Тоа значи дека секое физичко лице може да причини штета, но одговорност за истата можат да имаат само некои од нив.

Физичкото лице за да може во правниот однос да се јави како штетник покрај правната треба да има и деликтна способност.

Деликтната способност е способност на физичкото лице да може да одговара за причинетата штета. Законот како штетници ги предвидува сите оние што ќе му причинат штета на друг, доколку истите не докажат дека штетата настанала без нивна вина, од што произлегува дека секој што ќе причини штета може да биде штетник.

Според ЗОО, секој што со вина ќе му причини штета на друг, должен е да ја надомести. За штета причинета од предмети или дејности од кои произлегува зголемена опасност од штета за околината, се одговара без оглед на вината. За штета без оглед на вината се одговара и во др. законски случаи.

Едно е физичкото лице да биде штетник, а сосема друго тој да одговара за причинетата штета. Деликтната способност е регулирана во ЗОО, според кој, малолетник до наполнета 7 г., не одговара за штетата што ќе ја причини. Малолетник од наполнета 7-14 г., не одговара за штета, освен ако се докаже дека при причинувањето на штетата бил способен за расудување. Малолетник со наполети 14 г., одговара според општите правила за одговорност за штета. Лицата со наполнети 18 г., или оние кои имаат деловна способност по правило секогаш се деликтно способни.

Лице кое поради душевна болест или заостанат умствен развој или од кои и да е други причини не е способно за расудување, не одговара за штетата што ќе му ја причини на друг. Но, тој што ќе му причини штета на друг во состојба на преодна неспособност за расудување, одговорен е за неа, освен ако докаже дека во таа состојба не се нашол по своја вина. Ако во таа состојба се нашол по туѓа вина, за штетата ќе одговара оној што го довел во таа состојба.

Како штетници можат да се јават и повеќе лица кои штетата ја причиниле заедно. Тие лица одговараат солидарно. Со нив солидарно одговараат и

поттикнувачот, помагачот и оној што помогнал да не се откријат лицата што треба да одговараат за причинетата штета. За причинетата штета солидарно одговараат и лицата коишто независно дејствувале во причинувањето на штетата, ако не можат да се утврдат нивните удели во причинувањето на штетата.

- *Правното лице* се здобива со деликтна способност со неговото основање и запишување во Централниот регистар, и е одговорно за причинетата штета која ќе ја причини при остварувањето на целите за кои тоа е основано.

3. Штетно дејствие

Штетното дејствие претставува секоја активност на штетникот која се реализира во сторување или несторување-пропуштање, со кое ќе се причини штета. На пр., такво дејствие претставува удар и кршење на прозорец, штета со сторување – *commisio*, или необезбедување на определено градилиште, и таквото пропуштање може да предизвика различни видови штета, штета предизвикана со пропуштање, несторување – *ommisio*.

За да едно штетното дејствие претставува и правна основа за одговорност на штетникот за причинетата штета, тоа треба да ги исполни условите на противправност и директност.

1. Противправност на штетното дејствие, тоа треба да е забрането со правна норма.

Правната норма што забранува може да биде од било која област во која нормативно се уредени општествените односи како што се кривично-правна, граѓанско-правна, управно-правна област и сл.

Со противправното дејствие може да се направи казнено-правен деликт, односно кривично дело или прекршок; граѓански деликт или истовремено и казнено-правен и граѓански деликт.

2. Директност на штетното дејствие, со него, може да му биде причинета штета само непосредно на оштетениот, а не на некое друго лице.

На пр. некој удира и крши прозорец, со тоа му причинува штета на А.А., а не на некој др. субјект Б.Б., кој можеби претрпел штета предизвикана од некое др. дејствие, на временска непогода, или му се расипал некој апарат за домаќинство, но тоа е сосема друг однос.

3. Исклучување на противправноста на штетното дејствие, во определени случаи, некои околности ја исклучуваат противправноста како облигаторен елемент на штетното дејствие со што, него го прават

неподобно да биде штетно дејствие, а со тоа и го екскулпираат, односно го исклучуваат штетникот од одговорност за штетата.

Такви околности се: нужна одбрана, состојба на нужда, вршење на свои права, дозволена самопомош, согласност на оштетениот и вршење на службената должност.

- Нужната одбрана и кај казнените и кај граѓанските деликти ја исклучува противправноста. Според ЗОО, **тој што во нужна одбрана ќе му причини штета на напаѓачот не е должен** да ја надомести, освен во случај на пречекорување на нужната одбрана.

Нужна е онаа одбрана што е неопходно потребна сторителот да одбие од себе или од друг истовремен противправен напад. Доколку со дејствието на самоодбрана се пречекори нужната потреба од самоодбрана, сторителот е должен да ја надомести причинетата штета. Тоа значи дека во дејствието противправноста е исклучена само за нужниот дел на одбраната. Нужната одбрана е институт на кривичното, но и на граѓанското право. И во кривична и во граѓанско-правна смисла, за постоење нужна одбрана како основа за исклучување на противправноста, а со тоа и исклучување на кривична или граѓанска одговорност потребно е одвивањето на дејствието насочено кон причинување штета како казнен или граѓански деликт да е истовремено со неговото преземање. Секое друго одбивање кое е предвременно или по преземеното дејствие не претставува нужна одбрана. Покрај тоа, нужната одбрана може да се преземе само на недопуштено, противправно дејствие, на пр. не е дозволено на овластено дејствие на полиција, туку на противправно влегување на крадец на пр. одбраната од противправното дејствие е нужна одбрана, било нападот да се одбива од себе или од друг. Нужната одбрана произлегува од природното право на човекот да се брани од противправни напади, како и правото да ги брани другите. На пр. на физички напад субјектот е дозволено да се брани, но мора да се брани пропорционално на средствата и интензитетот на нападот. Односно не е дозволено доколку некој е нападнат со голи раце, тој да употреби огнено оружје, или ако е нападнат каратист со црн појас, при обичен напад, тој е должен само да ја отстрани опасноста од себе, на нужен и пропорционален начин, но тоа не значи дека тој со своите вештини треба да премине во контранапад и да биде напаѓачот убиен или тешко повреден. Оваа граница, на пречекорување на нужната одбрана е многу деликатно и комплексно прашање, за кое многу се пишува, многу се говори, но и многу често се докажува во праксата.

- **Состојба на нужда** е причина која ја исклучува противправноста на дејствието. Таа постои **кога едно лице со цел да отстрани од себе или од друг истовремена непредизвикана опасност, што**

на друг начин не можела да се оствари, ќе му причини штета на друг, притоа сторената штета да не е поголема од штетата што му се заканувала, да е помала или најмногу еднаква.

Кај состојбата на нужда не станува збор за отстранување на напад, како кај нужната одбрана, туку станува збор за постоење на опасност од штета, која опасност може да биде предизвикана од човек, животно, предмет, природна сила и сл. На пр. кршење на врата од соседот на горниот спрат за да се запре водоводната инсталација која предизвикува поплава на подолните станови. Школски пример за состојба на нужда е случајот, опишан во слободно може да се каже еден од најдобрите и најнаградуваните филмови, инспирирани од вистински настан, а тоа е „Титаник“, каде при бродолом, две лица на една штица, која не може да ги издржи и двете лица за да преживеат. Може само едно лице да преживее, и таму во таа екранизација, младиот господин ѝ дава предност на својата љубена, и тој се жртвува и потонува за да ја спаси својата девојка. Значи при било каков бродолом, ако има штица за спасување и каде не може двајца да се спасат, правото дозволува дека може да има дури и борба меѓу нив за тоа кој да се спаси, заради тоа што за едно општество е многу поважно еден преживеан, отколку двајца мртви. Во случајот со филмот, таму доброволно имаше саможртва, но, во други реални случаи кога на секој му е помил својот живот од другиот, тогаш е сосема дозволено таква разрешница на ситуацијата.

Различката меѓу нужната одбрана и состојбата на нужда, е тоа што кај нужната одбрана постои судир помеѓу неправото и правото-напад и самоодбрана или одбрана на друг, а кај состојбата на нужда постои судир меѓу две права, а следствено на тоа и последиците од тој судир се поинакви.

Кај нужната одбрана лицето што дејствува во нужна одбрана не е должно да му ја надомести штетата на оштетениот, освен за делот на пречекорување на нужната одбрана, а кај состојбата на нужда, оштетениот може да бара надомест од лицето што е виновно за настанување на опасноста од штета, или од лицето од кое е отстранета штетата, но не повеќе од користа што ја имал од тоа.

- ***Вршење на своите права.*** Лицето што ги врши своите права во рамките на условите определени со пропис, не одговара за штетата што ја нанесува на друг, зошто таквите дејствија не се сметаат за противправни.

На пр., извршители при извршување вршат рушење на противправно изграден објект; хирург вршејќи операција на еден дел од телото, за да

стигне до него, повредува др. дел од телото, но тоа го прави за да ја спаси виталноста на организмот.

- **Отстранување на штета од друг**, претставува *супституирана штета*, која се состои во тоа што некој ќе претрпи штета отстранувајќи од друг опасност од штета на која се изложил врз основа на својата свест и разум почитувајќи ја човечката солидарност.

Така, штитејќи настанување на една штета, настанала друга штета, односно самиот оштетен си предизвикал самиот на себе штета. Во овој случај оштетениот има право на надомест на штета од причини што штетата која сам си ја нанесол, е последица на дејствие што свесно го презел за да отстрани штета од друг. Во овој случај лицето што треба да ја надомести штетата не е штетник, но правно има својство на штетник, бидејќи треба да ја надомести штетата што оштетениот ја претпел штитејќи го неговиот имот, на пр. минувач кој видел дека почнува да гори туѓо возило, истрчал да го изгасне огнот со негови ствари и ги оштетил или уништил своите ствари.

- **Дозволена самопомош е правото на секое лице да ја отстрани повредата на правото кога непосредно се заканува опасност, ако таква заштита е нужна и ако начинот на отстранување на повредата на правото им одговара на приликите во кои настанува опасноста.**

Тој што во случај на дозволена самопомош ќе му причини штета на лицето, кое ја предизвикало потребата од самопомош, не е должен да ја надомести. На пр. нужната одбрана; терање туѓи животни кои навлегле во имотот; одбрана на владение-терање, бркање на некој кој самоволно влегол во туѓ стан. На пр. според чл.87 од Законот за домување¹⁷⁹ во однос на користењето на стан без договор за закуп, се вели дека, лицето кое користи стан, а со сопственикот не склучило договор за закуп односно не го продолжило договорот за закуп склучен на определено време, станот го користи без правна основа. Во случај кога лице ќе се всели во стан без склучен договор за закуп или без друга правна основа, сопственикот, непосредниот, односно посредниот владетел има право да го врати владението на станот со дозволена самопомош. Органот за внатрешни работи на барање на лицето кое е носител на правото на самопомош е должен да обезбеди присуство на службени лица при остварување на ова право и да преземе други дејствија во рамките на своите службени овластувања. Доколку органот за внатрешни работи утврди дека има два

¹⁷⁹ Закон за домување, „Службен весник на РМ“, бр. 99/2009, 57/2010, 36/2011, 54/2011, 13/2012, 55/2013, 163/2013, 42/2014, 199/2014, 146/2015, 31/2016

или повеќе баратели на правото на самопомош за иста просторија ќе ги упати лицата за решавање на спорот пред надлежна институција. Правото на заштита на владението со дозволена самопомош може да се оствари во рок од 30 дена од денот на сознанието за повредата на владението и за сторителот на повредата, но не подоцна од 1 г. од настанатата повреда на владението. Закуподавачот може во секој момент да покрене судска постапка за испразнување на станот, пред надлежен суд. Постапката за испразнување на станот е итна.

Според чл.11. од истиот закон, се вели дека, во случај на вонредни настани со кои се загрозува животот и здравјето на луѓето или се нанесува поголема материјална штета кон другите сопственици на посебните делови во зграда, на барање на управителот на станбената зграда или член на заедницата на сопственици, органот за внатрешни работи може да влезе во станот или друга просторија од станбената зграда се до отстранување на причината што го предизвикала вонредниот настан. Органот за внатрешни работи составува службена белешка за влегувањето во станот или друга просторија. Во случај кога сопствениците на посебните делови се отсутни, по отстранувањето на причините кои го предизвикале вонредниот настан, органот за внатрешни работи го запечатува станот, односно другата просторија, а клучот го предава на подрачната полициска станица, за што ги известува сопствениците на станот, односно блиските роднини.

При примената на дозволената самопомош не треба да се предизвика штета што не е во сразмерност со отстранувањето на повредата на правото, односно опасноста, на пр. да се претепа дете кое краде плодови од градина. Несразмерноста на дозволената самопомош не ја исклучува противправноста и одговорноста за штета.

- **Согласност на оштетениот** ја исклучува противправноста на штетното дејствие и одговорноста за причинетата штета.

Тој што на своја штета ќе му дозволи на друг преземање на некое дејствие, не може да бара од него надомест на штетата причинета со тоа дејствие, освен за дозволување дејствие што е забрането со закон.

Дозволувањето на дејствие на друг на своја штета, може да се даде само со јасно изразена волја. Таква изјава може да даде само деловно способно лице, за дејствие што е допуштено со закон, кое е свесно дека со таквото дејствие ќе му биде причинета штета, во спротивно може да стане збор за заблуда, измама и сл. Исклучок од потребата од давање согласност претставува, итна и нужно потребна медицинска интервенција и слични случаи.

- **Вршење на службената должност.**

Причинувањето на штета во вршењето на службената должност на службените лица ја **исклучува противправноста на дејствието со кое е причинета штетата, а воедно и одговорноста за надомест на штета**. Единствен услов за тоа е постапувањето на службените лица да е во рамките на правата и овластувањата определени со закон или друг пропис и непречекорување на истите. На пр., полиција за да совлада отпор на сторител на казниво дело; постапување во извршување судска одлука за заплenuвање на имот, средства од сметка, одземање предмети.

4. Штета

Штетата е намалувањето на нечиј имот-обична штета, и спречувањето на негово зголемување-испуштена корист, како и повреда на личните права-нематеријална штета. Со други зборови, **последниците од некое штетно, противправно и директно дејствие се нарекуваат штета**.

Штетата¹⁸⁰ значи повреда на некое субјективно право или правен интерес. Штета може да биде само тоа, што правниот систем преку правните акти и правните норми го признава како штета, низ видот и степенот на заштитеноста на субјективните права и правните интереси. Пр.за субјективно право е право на сопственост; пр. за правен интерес е уништено возило, со кое сопственикот мислел да оди на трка и можеби да освои награда.

Постојат повеќе поделби на штетата.

Основна поделба на штетата, е според тоа **дали се повредуваат материјални или нематеријални вредности**, и која е прифатена во сите законодавства. Штетата се дели на:

1. Материјална-имотна штета, каде со штетното дејствие се предизвикало намалување на нечиј имот-обична штета или се спречило негово зголемување-испуштена корист. На пр. кршење прозор-обична штета; плодовите на пресечена цреша се испуштена корист.

2. Нематеријална-неимотна штета е онаа штета која што настанала со штетно дејствие со кое на некој субјект со повреда на неговите лични својства му е нанесена физичка или душевна болка или страв.

Според **времето** како критериум, штетата може да биде :

- **Сегашна-постоечка штета**, којашто веќе настанала, пр. претрпена телесна повреда;
- **Идна штета**, која со сигурност ќе настане во иднина, пр. болки од телесната повреда при промена на атмосферски услови.

¹⁸⁰ М.Крстаноски, „Осигурително право“, Охрид, 2006

- **Евентуална штета**, која што може, но, не мора во иднина да настапи, пр. евентуално натамошно влошување на здравствената состојба од повредата, што не мора да настапи.

Со оглед на **начинот на настанувањето**:

- **Директна-непосредна штета**, која е директна последица на штетното дејствие, пр. некој ги оштетил кочниците од автомобилот;
- **Индириктна-посредна штета**, која е посредна последица на штетното дејствие, во пр. во погорниот случај, од оштетените сопирачки на автомобилот, може да дојде до сообраќајна незгода;
- **Симултана штета**, кога со едно штетно дејствие се предизвикува штета на повеќе оштетени субјекти, а секоја нанесена штета на секој субјект се смета за посебна самостојна штета, пр. фрлање бомба во толпа.

Со оглед на **начинот на утврдувањето** и докажувањето:

- **Конкретна штета**, кога нејзиното постоење и обем можат да се утврдат со непосредни правно-релевантни докази, пр. штета на автомобил во сообраќајна незгода, која е збир од делови, плус трошоци за фарбање и работна рака;
- **Апстрактна штета**, кога нејзиното постоење се претпоставува, а нејзината висина се утврдува според однапред постоечки критериуми или во паушален износ, во проценти, а не од случај до случај, пр. скршена чаша во ресторан, штета при осигурувањето на патници во јавен превоз од последици на несреќен случај. Тоа е регулирано во чл.12 од Законот за задолжително осигурување во сообраќајот, каде е одредено дека минималните суми на осигурување на кои мора да биде договорено осигурување за еден патник во случај на смрт, трајно губење на општата работна способност и преодна неспособност за работа пресметани во денарска противвредност изнесуваат 4.500 € во случај на смрт, 9.000 € во случај на трајно губење на општата работна способност и 2.200 € во случај на преодна неспособност за работа и нужни трошоци за лекување. Обврската на друштвото за осигурување која произлегува од осигурување на патници во јавен превоз не може да биде поголема од овие минимални суми на осигурување, освен ако со договорот за осигурување не е предвиден повисок износ. Надоместокот за стварни и нужни трошоци за лекување и изгубена заработувачка се исплаќа независно од исплатената сума на осигурување во случај на трајно губење на општата работна способност. Со денот на конечното утврдување на трајната, односно преодната неспособност за работа престанува обврската за надоместок за натамошни трошоци за лекување и изгубена

заработувачка. Се надоместуваат само оние трошоци за лекување кои ги сноси патникот.

Со оглед на **предвидливоста** на настапување на штетата:

- **Предвидлива штета**, кога во време на преземањето на штетното дејствие нејзиното настапување било предвидено или не било предвидено, но, било предвидливо, пр. пука за да го убие; ја испушта водата за да поплави; пука и треба да е свесен дека некого може да убие; ја испушта водата и треба да знае дека вода во толкави обем може да презивика поплава;
- **Непредвидлива штета**, со преземањето на штетното дејствие не било предвидено или не можело да се предвиди дека ќе настапи штета, пр. на некој му се дава антибиотик на пеницилнска база, за да му се подобри состојбата, а тој бил алергичен на пеницилин, и со тоа уште повеќе му се влошува состојбата.

Според **обемот** штетата се дели на:

- **Позитивна штета** е обична штета која значи фактичко намалување на имотот на оштетениот;
- **Негативна штета** е штета која не се однесува на некое фактичко намалување на постоечкиот имот на оштетениот, туку на оневозможување, според редовниот тек на работите, на очекувано постигнување на некоја метријална корист во полза на оштетениот, која тој би ја постигнал да не бил спречен во тоа со настанувањето на штетниот настан. Оваа штета законот ја нарекува **испуштена корист**. Всушност, станува збор за идна штета која веројатно би настанала.¹⁸¹
- **Негативен договорен интерес**, кога договорот не е полноважен, па оштетениот според оној кој одговара за неважноста има негативен договорен интерес. Тој интерес е имотот што странката би можела да го има доколку не бил склучен таков договор.
- **Супституирана штета**, што некој ќе ја претрпи отстранувајќи од друг опасност од штета, поради негово разумно постапување.

Поделба на штети причинети **од радијација**:

- **Соматска штета**, нанесена на човечкото тело и здравје, и
- **Генетска штета**, што човекот ја пренесува на неговото потомство преку генетскиот материјал.

¹⁸¹ К.Чавдар, „Закон за облигациони односи со коментар“, Скопје, 2001

5. Причинска врска-каузалитет

Причинската врска, **каузалитетот** меѓу штетното дејствие и штетата е исто така услов за да може да се зборува за постоење на облигационо-правен однос настанат со причинување на штета. **Тоа е взамен и непосреден однос меѓу штетното дејствие и штетата, однос меѓу причината и последицата.**

Кој е каузалитетот меѓу едно дејствие и настанатата штета е сериозно правно прашање од чиј одговор зависи постоењето на штетата, а особено одговорот за одговорноста за причинетата штета, на пр. се пука во човек и тој умира, причина за смртта може да е дејството на куршумот од оружјето, но може да биде и друга морфолошка причина, или повеќе причини заедно. Одговорот на таквото прашање може да го даде само егзактна наука и практиката за секоја штета земена индивидуално и посебно.

И покрај постоењето на штетата, не може да се зборува за одговорност за штетата се додека не се утврди причинската врска меѓу штетното дејствие и штетата.

Мора да има директност во врската, и причинско-последичен однос. На пр. не може да врне во Битола, а да се бара одговорност за поплава на нива во Охрид.

Причинската врска може да биде непосредна и посредна. Таа е **непосредна** кога штетното дејствие директно, непосредно ја предизвикало штетата и штетата е негова непосредна, директна последица, пр. удар со тупаница во главата-последича е оток и хематом на лицето на човекот. **Посредна причинска врска** е онаа која посредно ја предизвикало последицата, пр. од ударот во главата повредениот продолжил да вози, му се слошило и предизвикал сообраќајна незгода како посредна последица. Причинската врска, во правна смисла, за да доведе до одговорност на штетникот мора да е **непрекината**. Доколку истата прекине, штетникот не одговара за штетата што ќе настане по прекилот на причинската врска.

6. Одговорност за причинета штета – видови

За да постои одговорност за причинета штета треба да се исполнети претходно изнесените услови: штетата да е настаната, да постои оштетен, штетник, противправно и директно штетно дејствие и каузалитет помеѓу противправното штетно дејствие и штетата. Но, вака дадените

претпоставки кои кумулативно треба да се исполнат не се доволни за постоење на одговорност за причинетата штета.

Покрај нив, потребно е и постоење на вина кај причинителот на штетата. И покрај тоа што и во ЗОО, а и повеќето правни теоретичари вината ја ставаат како елемент само кај субјективната одговорност, многу оправдан е ставот дека вината постои и кај сите други одговорности за причинета штета иако таа кај нив не е директно изразена. На пр. кај одговорноста за друг, вина постои врз основа на должниот надзор над штетникот; одговорноста на родителите за децата е врз основа на вина за недоволна родителска грижа; одговорноста на работодавецот за штета што предизвикал работникот во работата или во врска со работата се засновува врз основа на врската работодавец-работник; кај одговорноста за штета од опасен предмет, објективната одговорност, основа е причинската врска меѓу опасниот предмет и неговиот имател.

Во врска со одговорноста за причинета штета постојат повеќе различни видови одговорност и тоа:

- Одговорност по основ на вина-субјективна одговорност;
- Објективна одговорност-по основ на врска меѓу опасен предмет и сопственикот;
- Одговорност за друг, кога за други субјекти кои не можат да одговараат, за нив според законски норми одговара некој друг, како и
- Други случаи на одговорност за причинета штета.

6.1. Субјективна одговорност

Субјективната одговорност за причинета штета се заснова врз вината како психички однос помеѓу штетникот и причинетата штета.

Според чл.145 од ЗОО, **вина постои кога штетникот причинил штета со намера или со невнимание-крајно, обично или друг степен на невнимание** предвиден со закон. Ако штетата е причинета со намера или крајно невнимание, оштетениот треба да го докаже нивното постоење. Ако пак штетата е причинета со обично невнимание или друг помал степен на невнимание, штетникот треба да докаже дека тие не постоеле.

За да се определи, поимот на вина, и да се дефинира, мора да се искористат проучувањата и дефинирањата од кривично-правната наука и кривичното законодавство, и преку тоа да се објаснат намерата и невниманието, како услови за одговорност за причинета штета.

Услов за едно лице воопшто да биде одговорно е тоа да биде пресметливо, што значи да е способно за вина.

Според чл.11 и 12 на Кривичниот законик¹⁸², одговорен е сторителот кој е пресметлив и што делото го сторил со умисла или од небрежност и притоа бил свесен или бил должени можел да биде свесен за забранетоста на делото. За дело сторено од небрежност, сторителот е одговорен само кога тоа го определува законот. Не е пресметлив сторителот кој во време на извршувањето на казненото дело, не можел да го сфати значењето на своето дело или не можел да управува со своите постапки поради трајна или привремена душевна болест, привремена душевна растроеност или заостанат душевен развој-непресметливост, или други особено тешки душевни пречки. Ваквиот сторител може да се казни поблаго заради битно намалената пресметливост. Но, кривично е одговорен сторителот на дело, кој со употреба на алкохол, дроги или на друг начин ќе се доведе во состојба во која не можел да го сфати значењето на своето дело или да управува со своите постапки, ако пред да се доведе во таа состојба, делото било опфатено со неговата умисла или во однос на кривичното дело, кај него постоела небрежност, а законот за такво дело предвидува кривична одговорност и за небрежност.

Тоа значи дека содржина на вината е: **намера-умисла и невнимание-небрежност**. Тоа се **двата степени на вина по основ на кои штетникот одговара за причинетата штета**.

1. Штетата е причинета со НАМЕРА-умисла кога штетникот бил свесен за дејствието што го презема и го сакал неговото извршување, сакал да настане штета, или кога бил свесен дека поради неговото дејствие може да настапи штетна последица и се согласил со нејзиното настапување. Намерата може да биде изразена со **директна или со евентуална умисла**. Кај директната намера штетникот свесно го презема дејствието и го сака настапувањето на штетата, пр. сака да убие некого, пука и го убива, а кај евентуалната намера, штетникот не го сака настанувањето на штетата иако е свесен дека неговото дејствие може да предизвика штета и сепак се согласува со нејзиното настапување, пр. пука во темно иако знае дека таму може да има луѓе и си вели, па добро може и да убијам некого, ама може и да не убијам.

2. Штетата е причинета со НЕВНИМАНИЕ-небрежност, кога штетникот бил свесен дека поради неговото дејствие може да настапи штета, но лекомислено сметал дека ќе може да ја спречи или таа нема да настапи, или кога не бил свесен дека неговото дејствие може да предизвика штета иако според околностите и според своите лични својства бил должен и

¹⁸² Кривичен Законик на РМ, „Службен весник на РМ“, бр. 37/1996, 80/1999, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/2011, 135/2011, 185/2011, 142/2012, 166/2012, 55/2013, 82/2013, 14/2014, 27/2014, 28/2014, 115/2014, 132/2014, 160/2014, 199/2014, 196/2015, 226/2015, 97/2017

можел да биде свесен за таа можност. Од тоа произлегува дека невниманието може да биде крајно и обично. **Крајно невнимание** е непостапување според вниманието кое се очекува од просечен човек, на пр. во складиште за нафта да се влезе со запалена запалка, а **обично невнимание** е она кое се бара од особено грижлив, посебно внимателен човек. Во практиката често станува збор и за невнимание на стручно лице како повисок степен на обичното невнимание. Тоа е **невнимание на стручно лице** поради кое е причинета штета поради негово непостапување по правилата на струката, односно терминот *de lege artis*, на пр. вршење преглед со нестерилни инструменти, давање на лек без да се праша пациентот на пр. дали е алергичен на пеницилин.

Поделена вина и одговорност, според чл.181 од ЗОО, доколку штетата е настаната како последица на вина и на штетникот и на оштетениот, одговорноста за штетата се дели во сразмерност на нивната вина. Ако нивната вина не може да се утврди тие одговараат подеднакво за штетата.

Солидарна одговорност, одговорност на повеќе лица за иста штета, во врска со штета што ја причиниле повеќе лица заедно, сите учесници одговараат солидарно. Според чл.195, 196 и 197 од ЗОО, солидарно одговараат и лицата што ја причиниле штетата работејќи независно едно од друго, ако не можат да се утврдат нивните удели во причинетата штета. Подбуцнувачот и помагачот, како и оној што помогнал да не се откријат одговорните лица, одговараат солидарно со нив. Исто така, кога е несомнено дека штетата ја причинило некое од две или повеќе определени лица кои на некој начин се меѓусебно поврзани, а не може да се утврди кое од нив ја причинило штетата, тие одговараат солидарно.

Нарачувачот и изведувачот на работи врз недвижност солидарно му одговараат на трето лице за штета што ќе му настане во врска со изведувањето на тие работи.

Солидарниот должник што ќе исплати повеќе отколку што изнесува неговиот удел во штетата, може да бара од секој од другите должници да му го надомести она што го платил за него. Судот определува, колку изнесува уделот на секој одделен должник, со оглед на тежината на неговата вина и тежината на последиците што произлегле од неговото дејствување. Во случај на неможност да се утврдат уделите на должниците, врз секого паѓа еднаков дел, освен ако праведливоста бара во конкретниот случај да се одлучи поинаку.

6.2. Одговорност за друг

За штета што ќе ја причини лице кое поради душевна болест или заостанат умствен развој или поради некои други причини не е способно за

расудување, одговара оној кој врз основа на закон или на одлука од надлежниот орган, или врз основа на договор, е должен да врши надзор над него.

Одговорноста за штета што ја предизвикал друг, е одговорност на физичко или правно лице за штета што ја предизвикал друг по основа на пропуштен надзор, кој бил должен да го врши согласно законот, одлука на орган или врз основа на договор. Во ЗОО овој вид одговорност е регулирана од чл.151 до чл.158.

Кај одговорноста за друг за причинета штета постојат следните видови на одговорност:

- За душевно болни лица, лица со заостанат умствен развој и други лица неспособни за расудување, одговорни се лицата задолжени да вршат надзор над нив. Лицето што е должно да врши надзор може да се ослободи од одговорност ако докаже дека го вршел надзорот на кој бил обврзан или дека штетата би настанала и при грижливо вршење на надзорот;
- За децата до наполнети 7 г., нивните родители, постои објективна одговорност без оглед на нивната вина; тие не одговараат ако детето му било доверено на др. лице во кое време настанала штетата и ако тоа лице е одговорно за штетата;
- За децата што наполниле 7 г., до 18 г., одговараат родителите по принципот на претпоставена вина, освен ако докажат дека штетата настанала без нивна вина;
- За малолетник под надзор на старател, училиште или друга установа, одговара старателот, училиштето, установата, освен ако докажат дека надзорот го вршеле на начинот на кој се обврзани, или дека штетата би настанала и при грижливо вршење на надзорот;
- За малолетните лица кои не се под надзор на родителите, а причинат штета како последица на лошо воспитување, лошите примери или порочни навики што им ги дале родителите, одговараат родителите;
- За деликтно неспособно лице под надзор, по принципот на праведливост, доколку располага со материјални средства ќе одговара штетникот, ако штетата не може да се надомести од лицето што било должно да го врши надзорот;
- За работник што ќе причини штета на трет во работата или во врска со работата, одговара работодавецот кај кого работел работникот во време на причинувањето на штетата;
- За органите на правните лица, одговараат правните лица;

Македонското право за докажувањето на вината на штетникот го прифаќа **начелото на претпоставена вина**¹⁸³. Тоа го има и во чл.141 од ЗОО, кое одредува дека тој што ќе му причини штета на друг, должен е да ја надомести доколку не докаже дека штетата настанала без негова вина.

6.3. Објективна одговорност

Според чл. 141 ст.2 од ЗОО, за штета причинета од предмети или дејности од кои произлегува зголемена опасност од штета за околината, се одговара без оглед на вината.

Ваквата одговорност претставува **објективна одговорност**, каде **штетникот одговара без оглед дали постои негова вина или не, од предмети или дејности од кои произлегува зголемена опасност за штета за околината**. Причинската врска меѓу штетата и предметите или дејностите, каузалитетот на зголемената опасност се основата за таквата одговорност, на пр. кај моторни возила, превоз на експлозивни материји, радиоактивни материји.

Според ЗОО, се одговара за штетата настаната во врска со предмет, подвижен или недвижен, чија положба, употреба, особина или самото негово постоење претставуваат зголемена опасност од настанување штета за околината, т.н. опасен предмет, или дејноста чие вршење претставува зголемена опасност од настанување штета за околината, т.н. опасна дејност, се претпоставува дека потекнува од тој предмет, односно таа дејност, освен ако се докаже дека причината е на страната на оштетениот или трето лице, односно настанала поради виша сила. Во однос за тоа кој е одговорен за вакви ситуации, чл. 160 од ЗОО вели дека, за штета од опасен предмет одговара неговиот имател, а за штета од опасна дејност одговара лицето кое се занимава со неа.

Но, доколку на имателот му е одземен опасниот предмет на противправен начин, за штетата што произлегува од него, не одговара тој, туку оној што му го одзел опасниот предмет, ако имателот не е одговорен за тоа. Наместо имателот на предметот, и исто како тој, одговара лицето на кое имателот му го доверил предметот да се служи со него, или лицето кое е инаку должно да го надгледува, а не е кај него на работа. Ќе одговара и имателот на предметот ако штетата произлегла од некоја скриена мана или скриено својство на предметот на кои тој не му обрнал внимание. Во тој случај одговорното лице кое му го исплатило надоместот на оштетениот има право да го бара целиот негов износ од имателот. Имателот на опасен предмет што му го доверил на лице кое не е

¹⁸³ М.Крстаноски, „Осигурително право“, Охрид, 2006

оспособено или не е овластено да ракува со него, одговара за штетата што ќе произлезе од тој предмет.

Има можност и за ослободување од одговорност, и тоа кога имателот на предметот докаже дека штетата произлегува од некоја причина што се наоѓала надвор од предметот, а чие дејство не можело да се предвиди, ниту да се избегне или отстрани. Игателот на предметот се ослободува од одговорноста и ако докаже дека штетата настанала исклучиво со дејствие на оштетениот или на трето лице, кое тој не можел да го предвиди и чии последици не можел да ги избегне или отстрани. Игателот на предметот се ослободува од одговорноста, делумно, ако оштетениот делумно придонел за настанувањето на штетата. Ако за настанувањето на штетата делумно придонело трето лице, тоа му одговара на оштетениот солидарно со игателот на предметот, а е должно да го поднесува надоместот сразмерно со тежината на својата вина. Лицето со кое игателот се послужил при употребата на предметот не се смета како трето лице.

За штетата настаната од опасни предмети одговара игателот на таквиот предмет, а за штетата од опасна дејност лицето што се занимава со таквата дејност. Во случај на несреќа предизвикана со моторно возило во движење што е причинета со исклучива вина на еден игател, се применуваат правилата за одговорноста врз основа на вина. Ако постои вина и од двете страни, тогаш секој игател одговара за вкупната штета што тие ја претрпеле сразмерно со степенот на својата вина. Ако нема вина кај ниеден, игателите одговараат еднакво, ако причините за справедливост не бараат нешто друго. За штетата што ќе ја претрпат трети лица, игателите на моторни возила одговараат солидарно без оглед на својата вина. На пр. возач на автомобил на кој ќе му пукне гумата и поради тоа со возилото предизвика штета, иако пукањето на гумата не може да му се препише на вина на возачот, тој би одговарал за штетата што евентуално би му била нанесена на друг по основа на објективна одговорност, бидејќи возилото во движење претставува опасност за околината. Ако пешакот одејќи по тротоар на кој има снег наиде на место каде под снегот има мраз, се клизне и падне, а при паѓањето го оштети излогот на некоја продавница, штетникот - лицето што паднало и го скршило излогот, нема да одговара за причинетата штета, бидејќи штетата настанала случајно и сторителот не можел да претпостави дека под снегот има мраз.¹⁸⁴

Во ЗОО од чл.165 до чл.165-е, има посебни одредби за **одговорност за неисправен производ**, за предизвикување на материјалната штета

¹⁸⁴ К.Чавдар, „Закон за облигационите односи со коментар“, Скопје, 2001

предизвикана со смрт или телесна повреда и на штета предизвикана со уништување или оштетување на предмет на оштетениот, ако се работи за таков вид на предмет кој е вообичаено наменет за лична употреба и ако оштетениот предмет претходно го користел за таа цел. Според одредбите, производителот кој ќе пушти во промет некој производ, одговара за штетата предизвикана од неисправноста на тој производ, без оглед на вина. Оштетениот има право на надоместок на штетата предизвикана со уништување или оштетување на предмет, само за делот на штетата кој го надминува паричниот износ еднаков на 500 €.

Надоместокот на нематеријалната штета предизвикана од неисправен производ може да се бара само според општите правила за одговорност за штета. На износот на надоместокот на материјалната штета предизвикана со смрт или телесна повреда, се применуваат и општите одредби за надоместок на материјална штета во случај на смрт, телесна повреда и оштетување на здравјето. Неисправноста на производот и причинетата штета, треба да ги докаже оштетениот.

Според ЗОО, за производ се смета било кој подвижен предмет, како и самостоен дел вграден во некој подвижен или недвижен предмет. Производ е и електричната и др. видови енергија. Производот е неисправен ако, земајќи ги предвид сите околности на случајот, а особено начинот на кој производот е претставен, целите во кои според разумното очекување производот може да биде употребен и времето кога производот е пуштен во промет, не дава сигурност што од таквите производи оправдано се очекува. Производот ставен во промет не се смета за неисправен, ако подоцнежниот ваков вид на производ, пуштен во промет, е со подобри својства.

Производител пак, е лицето кое изработило готов производ; лицето кое ја произвело суровината самостојниот и несамостојниот дел вграден во готов производ; како и лицето кое, обележувајќи ги производот со своето име, трговска марка или каков било др. знак на разликување, се претставува како производител. За производител се смета и лицето кое го увезло производот заради продажба, давање во закуп или заради др. вид на ставање на производот во промет. Производителот и лицето кое го увезло производот одговараат солидарно за причинетата штета. Ако не е можно да се утврди кој е производител, за таков се смета секое лице кое го става производот во промет, освен ако тоа лице во разумен рок не го известува оштетениот за лицето од кое го набавило производот, а истото важи и кога не може да се утврди кој го увезол производот, па и тогаш кога името, фирмата и називот на производителот се наведени на производот. Ако повеќе лица одговараат за штетата предизвикана од неисправен производ, нивната одговорност е солидарна.

Има можности за ослободување од одговорност на производителот, ако докаже дека:

- Не го пуштил производот во промет;
- Од околностите на случајот произлегува дека неисправноста, а ни нејзината причина не постоеле во моментот кога го пуштил производот во промет;
- Производот не е произведен за продажба, давање во закуп или која било друга деловна цел, како и дека не е произведен или пуштен во промет во рамките на неговата дејност;
- Неисправноста е последица на присилните прописи кои биле на сила во моментот кога го пуштил производот во промет;
- Состојбата на науката или техничкото знаење, во моментот на ставање на производот во промет, не овозможувале откривање на неисправноста;
- Штетата настапила исклучиво поради дејствие на оштетениот или лицето за кое тој одговара, односно дејствие на трето лице кое производителот не можел да го предвиди и чии последици не можел да ги избегне или отстрани;
- Производителот на дел од производот се ослободува од одговорноста и ако докаже дека неисправноста е предизвикана од конструкцијата на производот во кој е вграден овој дел или произлегува од напатствијата добиени од производителот на производот во кој е вграден овој дел;
- Одговорноста на производителот е делумна ако тој докаже дека за настанувањето на штетата придонел самиот оштетен или лицето за кое тој одговара;
- Ако за настанувањето на штетата придонело и трето лице, тоа одговара солидарно со производителот;
- Постои забрана на договорно исклучување или ограничување на одговорноста, што значи дека одговорноста на производителот не може со договор однапред да се исклучи или ограничи. Сè она што е спротивно на ова е ништовно.

Побарувањето за надоместок на штетата предизвикана од неисправен производ застарува во рок од 3 г. од денот кога оштетениот дознал или морал да дознае за штетата, неисправноста на производот и лицето кое е производител. Апсолутниот рок е 5 г., односно во секој случај, побарувањето за надоместок на штета предизвикана од неисправен производ престанува со тој рок, сметано од неговото ставање во промет, освен ако пред истекот на овој рок е прекината застареноста поради поведување на постапка пред суд или друг надлежен орган заради утврдување или остварување на побарувањето за надоместок на штетата.

Во секојдневниот живот има доста случаи на штета причинета од домашни или диви животни. ЗОО, има посебен дел кој го регулира тоа, кој е насловен како **одговорност за штета од животни**. Според нив, за штета причинета од животно одговара неговиот имател, било тоа да се наоѓа кај него, било да се загубило или избегало. Имателот одговара и за штетата што вознемиреното животно ќе му ја причини на лицето кое со добра волја настојувало да го укроти и задржи. Како имател, во смисла на законот, се подразбира сопственикот, закупецот, послугопримачот, плодоуживателот и сл. На пр. на пат излегува коњ, и прави штета на возилото, ќе одговара сопственикот на коњот.

За штетата причинета од животно дадено на користење, односно доверено на чување или грижа на др. или доверено на чување или грижа на установа во рамките на нејзината редовна дејност, одговараат другиот и установата, како што би одговарал и имателот. Имателот кој предал животно на друг за овој тоа да го користи, или го дал на чување или грижа, должен е на другиот односно на чуварот да им укаже на маните на животното, ако ги има, во спротивно ќе им одговара за штета солидарно со другиот.

Сопственикот, односно корисникот на земјиштето има право, животното кое ја причинува штетата на неговиот имот, да го фати и да го задржи кај себе до надоместувањето на штетата. Тој е должен, без одлагање да го известат имателот на животното за штетата и задржувањето, а ако не знае кој е имателот, надлежниот орган на локалната самоуправа. Ако имателот не ја надомести штетата во разумен рок, во поглед на надоместувањето соодветно се применуваат правилата за правото на задржување.

За штетата причинета од дивеч, одговара корисникот на отворено или затворено ловиште. За штетата причинета од дивеч за кој е пропишана трајна забрана на ловење одговара државата, доколку не докаже дека штетата настанала по вина на оштетениот. Во поглед на одговорноста предвидена со претходните правила соодветно ќе се применуваат одредбите за одговорност врз основа на вина, односно опасен предмет или вршење опасна дејност, освен ако со посебен закон поинаку не е предвидено. На пр. мечка прави обична штета на имот на пчелари, и има доста судски случаи за одговорност за штета против државата Македонија, кои се воделе пред судовите, во граѓанска постапка.

Во однос на **одговорноста за штета од градеж**, е регулирано дека сопственикот на зграда, односно друг градеж одговара за штетата која ќе биде причинета со нивно уривање или од падот на некој нивен дел или на кој било друг начин. Тој се ослободува од одговорноста ако докаже дека штетата настанала поради виша сила или со вина на оштетениот. Сопственикот има право да бара надоместок од лицата кои се виновни за

настанувањето на штетата. Има и случаи за солидарна одговорност на начувачот и изведувачот на работи врз недвижност за штетата што ќе ја претрпи трето лице.

6.4. Посебни случаи на одговорност за штета

ЗОО, во чл.166 до чл.173, ги предвидува и посебните случаи на одговорност за причинета штета. Такви посебни случаи за одговорност се:

- **Одговорност на државата поради терористички акти, јавни демонстрации или манифестации.** За штета настаната од смрт, телесна повреда или оштетување, односно уништување на имотот на физичко или правно лице, поради акти на насилство или терор, како и при јавни демонстрации и манифестации одговара државата, без оглед на постоењето на вина. Организаторите, учесниците, поттикнувачите и помагачите во актите на насилство или терор, во јавните демонстрации и манифестации, што се насочени кон подривање на уставното уредување немаат право на надомест на штета според оваа основа. Државата има право и обврска да бара надомест на исплатениот износ од лицето кое ја предизвикало штетата;
- **Одговорност поради дела на корупција од државата, односно органите на локалната самоуправа,** во чии органи вршеле функција државните службеници. За штета настаната од некое дело на корупција сторено од државните службеници при вршење на нивните функции одговара државата, односно органите на локалната самоуправа, во чии органи вршеле функција државните службеници. Државата, односно органите на локалната самоуправа, имаат право и обврска да бараат надомест за исплатениот износ од лицето кое ја предизвикало штетата;
- **Одговорност на државата за штета направена од меѓународни воени или други организации.** За штета направена на правни и физички лица на територија на Македонија, од лица ангажирани во меѓународни воени или други организации со кои Македонија склучила договор одговара државата Македонија. Државата има право и обврска да бара надомест на исплатениот износ од меѓународната воена или друга организација или од лицето кое директно ја предизвикало штетата;
- **Одговорност на организаторот на приредби,** организаторот на собирање на поголем број луѓе во затворен или на отворен простор одговара за штетата настаната од смрт или телесна повреда што некој ќе ја претрпи поради вонредни околности што можат да

настанат во такви прилики, како што е бранување на масите, општ неред и сл., без оглед на постоењето на вина. На пр. при концерти, дошло до бранување на масите и настанува штета, одговара организаторот.

- **Одговорност поради недавање на неопходна помош**, во вакви случа, тој што без опасност за себе нема да му даде помош на лице чиј живот или здравје се очигледно загрозени, одговара за штетата што настанала од тоа, ако тој според околностите на случајот морал да ја предвиди таа штета. Ако околностите на случајот и други околности бараат примена на начелото на праведливост, судот може штетникот да го ослободи од обврската за надоместок на штетата.
- **Одговорност во врска со обврска за склучување на договор**, лицето кое е обврзано да склучи некој договор, должно е да ја надомести штетата ако на барање од заинтересираното лице без одлагање не го склучи тој договор. На пр. превозникот мора да склучи договор за превоз со секое лице и предмет што ги исполнува условите за превоз; да склучи договор за осигурување кога е во прашање задолжително осигурување и сл.
- **Одговорност во врска со вршење на работи од јавен интерес**. Со оглед на тоа што работите од јавен интерес, односно јавните служби по дефиниција се служби кои служат на сите за општо добро, и чие извршување не смее да биде прекинато во такви случаи, правните лица што вршат комунална или др.слична дејност од јавен интерес, одговараат за штетата ако без оправдана причина ја запрат или нередовно ја вршат својата услуга. На пр. комунални услуги, водовод, парно греење, јавен превоз, електрична енергија.

7. Надомест на штета

Под поимот надомест на штета се подразбира **отстранување на штетните последици од оштетениот на сметка на некое трето лице**, односно целта на надоместот е на оштетениот да му се врати она што го изгубил од правнозаштитните добра. Тоа значи дека тоа што се дава или чини како надомест мора да биде стварно или барем економски да претставува замена за она што се надоместува. Ова од причина што „надоместот на штета во суштина значи да се замени изгубеното добро со друго добро со иста или слична намена, што значи дека надоместот треба да биде еквивалент на претрпената загуба“.¹⁸⁵

¹⁸⁵ Ј.Радишиќ, „Облигационо право“, Белград, 2004

Откога ќе се утврди одговорност на субјектот за причинетата штета се пристапува кон определувањето на надоместот на штетата. Основното правило за надоместот на штетата кое произлегува од ЗОО вели дека тој што ќе му причини штета на друг должен е да ја надомести.

Под надомест на штета се подразбира отстранување на штетата, надомест на истата или ублажување на оние штетни последици кои настанале поради определено штетно дејствие. Тој надомест се дава поради фактот што со штетното дејствие и со штетата, оштетениот е ставен во понеповолна положба, која е изразена во неговиот имот или на неговото физичко или психичко здравје, на пр. намалување на имотот или спречување на негово зголемување, односно смрт, телесна повреда, нарушување на психичко здравје на човекот.

Надоместување на штетата претставува отстранување, надоместување или ублажување на штетните последици што настанале поради определени штетни дејствија за кои се одговара.

Надоместот на штетата може да биде со:

- Воспоставување на поранешната состојба;
- Надомест во пари и
- Давање, задоволување или сатисфакција.

Надоместот на штета, како правен институт, има за цел да оствари 2 основни функции:

- Обештетување на оштетениот и
- Отстранување на последиците од штетата од една страна и превентивно дејство на сите евентуални идни штетници да се воздржуваат од причинување на штета.

Според ЗОО, генерално, постојат два видови надомест на штета и тоа:

- Надомест на материјална штета и
- Надомест на нематеријална штета.

7.1. Надомест на материјална штета

Материјалната штета може да биде, намалувањето на имот—обична штета, *damnum emergens*, како и спречено зголемување на имотот—испуштена корист, *lucrum cesans*.

До надомест на материјална штета доаѓа кога со штетно дејствие за кое се одговара е причинета штета на материјално добро и кога таквата штета е последица на причинување на смрт, телесна повреда и оштетување на здравјето.

Надоместот на материјалната штета се врши со:

- **Воспоставување на поранешната состојба—*restitutio in integrum*, и**

- **Надомест во пари.**

ЗОО предвидува дека одговорното лице е должно да ја воспостави состојбата што била пред да настане штетата. Доколку воспоставувањето на поранешната состојба не ја отстранува штетата на полно, одговорното лице е должно за остатокот на штетата да даде надомест во пари.

Кога воспоставувањето на поранешната состојба не е можно, или кога судот смета дека не е нужно тоа да го стори одговорното лице, судот ќе определи тоа да му исплати на оштетениот соодветна сума пари на име надомест на штетата. Судот ќе му досуди на оштетениот надомест во пари кога тој го бара тоа, освен ако околностите на дадениот случај го оправдуваат воспоставувањето на поранешната состојба. Обврската за надомест на штетата се смета за стасана од моментот на настанувањето на штетата. Ако предметот што на имателот му бил одземен на недозволен начин, пропаднал поради виша сила, одговорното лице е должно да даде надомест во пари.

Воспоставувањето на поранешната состојба како основен вид на надомест на материјалната штета се состои во воспоставување на состојба што постоела пред настапувањето на штетата, на пр. враќање на одземениот предмет, плаќање изгубена добивка, поправка на оштетениот предмет, надомест на штетата со давање предмети од ист вид, квантитет и квалитет. На кој начин ќе биде воспоставена поранешната состојба ќе зависи од барањето на оштетениот, видот на оштетената ствар, дали се работи за потрошна, непотрошна, заменлива, незаменлива ствар, според тоа такво ќе биде и враќањето во поранешна состојба. На пр. не е исто да се надомести 10 кг. шеќер, кое е заменлива ствар, или некоја уникатна слика, како незаменлива ствар доколку се уништи.

Надоместот на штетата во пари се врши со еднократно давање на определен износ на пари. Во случај на смрт, телесна повреда или оштетување на здравјето на оштетениот, надоместот по правило се определува во форма на парична рента, доживотно или за определено време. Паричната рента досудена на име надомест на штетата се плаќа месечно однапред, ако судот не определи нешто друго. Доверителот има право да бара потребно обезбедување за исплата на рентата, освен ако тоа, според околностите на случајот, не би било оправдано. Ако должникот не го даде обезбедувањето што ќе го определи судот, доверителот има право да бара наместо рента, да му се исплати една вкупна сума, чија висина се определува според висината на рентата и веројатното траење на доверителовиот живот, со одбивање на соодветните камати. Од сериозни причини доверителот може и во др. случаи да бара, веднаш или подоцна, наместо рентата да му се исплати една вкупна сума.

По правило надоместот на материјалната штета треба да изнесува онолку колку што е потребно материјалната ситуација на оштетениот да се доведе во онаа состојба која била пред дејството на штетното дејствие, односно како **целосен надомест**.

Може да има и **намалување на надоместот** кога судот, водејќи сметка за материјалната состојба на оштетениот, да го осуди одговорното лице да исплати помал надомест отколку што изнесува штетата, ако таа не е причинета ниту намерно, ниту со крајно невнимание, а одговорното лице е во слаба имотна состојба, па исплатата на целосниот надомест би го довела во скудноста. Ако штетникот причинил штета работејќи нешто заради корист на оштетениот, судот може да определи помал надомест, водејќи сметка за грижливоста што штетникот ја покажува во сопствените работи.

Исто така може да има и **поделена одговорност**, кога оштетениот кој придонел штетата да настане или да биде поголема отколку би била инаку, има право само на сразмерно намален надомест. Кога е невозможно да се утврди кој дел од штетата произлегува од дејствието на оштетениот, судот ќе досуди надомест водејќи сметка за околностите на случајот.

Обемот на надоместот на материјалната штета се состои во надомест на **обичната штета и испуштена корист или изгубената добивка** според цените што важеле во времето на донесувањето на судската одлука. При оценката на висината на испуштената корист се зема предвид добивката што можела основано да се очекува според редовниот тек на работите или според посебни околности, а чие остварување е спречено со дејствието на оштетениот или пропуштање на оштетениот.

Материјалната штета може да биде и определена со закон, на пр. осигурени суми за последици од несреќен случај на патниците во јавен превоз. Ако штетата е причинета со кривично дело сторено со умисла, судот може да определи висина на надомест на материјална штета според вредноста на предметот што ја имал за оштетениот—афекциона вредност, што значи поголема од пазарната, во која е инкорпорирана и материјалната и нематеријалната вредност.

Висината на испуштената корист се утврдува според околностите што упатуваат на тоа дали се очекувала таква корист и во која висина. Испуштената корист му припаѓа на оштетениот ако е таа последица на штетното дејствие и кога оштетениот имал намера таква корист да оствари, на пр. оштетен автомобил за лична употреба — следува надомест за обична штета; оштетен автомобил за такси услуги — следува надомест за обична штета и испуштена корист.

7.1.1 Надомест на материјалната штета во случај на смрт, телесна повреда и оштетување на здравјето

ЗОО посебно го определува надоместот на материјална штета во случај на смрт, телесна повреда и оштетување на здравјето на човекот, како посебни видови на материјална штета. Според одредбите се вели, дека тој што ќе причини нечија смрт е должен да ги надомести вообичаените трошоци за неговиот погреб, а исто така должен е да ги надомести и трошоците за негово лекување од добиените повреди и другите потребни трошоци во врска со лекувањето, како и заработката загубена поради неспособноста за работа. Лицето кое загинатиот го издржувал или редовно го помагал, како и она кое според законот имало право да бара издржување од загинатиот, има право на надомест на штетата што ја трпи со загубувањето на издржувањето, односно помагањето. Таа штета се надоместува со плаќање на парична рента, чиј износ се одмерува со оглед на сите околности на случајот, а кој не може да биде поголем од оној што оштетениот би го добивал од загинатиот да останал жив.

Во случај на телесна повреда или нарушување на здравјето, постои должност за штетникот, да му ги надомести трошоците околу лекувањето и др. потребни трошоци во врска со тоа, како и заработката загубена поради неспособноста за работа за време на лекувањето. Ако повредениот поради целосна или делумна неспособност за работа ја губи заработката, или потребите му се трајно зголемени, или можностите за негово натамошно развивање и напредување се уништени или намалени, одговорното лице е должно да му плаќа на повредениот определена парична рента, како надомест за таа штета. Судот може на барање од оштетениот за иднина да ја зголеми рентата, а може на барање од штетникот да ја намали или укине, ако позначително се променат околностите што судот ги имал предвид при донесувањето на поранешната одлука. Правото на надомест на штета во вид на парична рента поради смрт на блиското лице или поради повреда на телото или оштетување на здравјето не може да се пренесе врз друго лице. Стасаните износи на надоместот можат да се пренесат врз друг, ако износот на надоместот е определен со писмена спогодба на страните или со правосилна судска одлука.

7.1.2. Надомест на материјална штета во случај на повреда на честа и ширење на неvistинити наводи

Материјална штета може да настане и со повреда на честа и ширење неvistинити наводи за некое лице. Дејствијата со кои може да се причини материјална штета можат да бидат:

- **Навреда** – како повреда на честа и угледот; и
- **Клевета** – како изнесување и ширење на неvistинити наводи.

Повредата на честа на личноста може да се стори со усмена или писмена изјава или со однесување на гест на омаловажување.

Тој што на друг ќе му ја повреди честа како и тој што изнесува или пренесува неvistинити наводи за минатото, за знаењето, за способноста на друго лице или за нешто друго, а знаел или би морал да знае дека се неvistинити и со тоа му причини материјална штета, должен е да ја надомести, но, само ако сторителот знаел или би морал да знае дека таквите наводи се неvistинити. За причинета штета не одговара оној што ќе соопшти нешто неvistинито за друг незнаејќи дека е тоа неvistинито, ако тој или оној кому тоа му го соопштил имал во тоа сериозен интерес.

Значи пред 2012 г., Навредата и клеветата, претставуваа кривични дела, без оглед на степенот и лицата кои се предмет на нивна повреда, но подоцна, во 2012 г., се измени нивната правна тежина, односно се изврши декриминализација на клеветата и навредата, преку донесување на Законот за граѓанска одговорност за навреда и клевета, се измена и Кривичниот Законик, и освен за најтешките форми на клевета и навреда, од типот на јавно исмејување и клеветење на државни симболи на Македонија, кои и понатаму останаа во кривичната сфера, другите, помалку општествено опасни навреди и клевети се во доменот на граѓанска одговорност.

7.1.3. Граѓанска одговорност за навреда и клевета

Во Македонија, во согласност со европските и светски стандарди од оваа проблематика во 2012 г. се донесе Законот за граѓанска одговорност за навреда и клевета¹⁸⁶, со кој се изврши еден вид т.н. декриминализација на навредата и клеветата.

Претходно, во Кривичниот Законик, во посебна Глава, осумнаесетта, насловена како „Кривични дела против честа и угледот“, беше регулирано

¹⁸⁶ Закон за граѓанска одговорност за навреда и клевета, „Службен весник на РМ“, бр.143/2012

ова прашање. Со овој закон, сите предвидени битија за да има клеветата и навредата, се извлекоа од областа на кривичното право, бидејќи пред тоа беа утврдени како кривични дела, и со тоа се изврши еден голем процес на декриминализација. Само еден мал дел навреди и клевети останаа во кривичната област, и клеветата остана како кривично дело за кое е предвидена парична казна, во согласност со Кривичниот закон на Македонија, за исмејување и јавно изложување на потсмев на Македонија, нејзиното знаме, грб или химна, како и за исмејување и јавно изложување на потсмев на македонскиот народ и припадниците на заедниците кои живеат во Македонија. Исто така ваква кривична одговорност остана и за исмејување и јавно изложување на потсмев на странските држави, нивните знамиња, грбови или химни, нивните претседатели или дипломатски претставници, како и за исмејување и јавно изложување на потсмев на меѓународните организации и нивните претставници.

Но, што е многу интересно, претходно наведените дејствија не се сметаат за кривично дело доколку ги сторил новинар, вршејќи ја својата работа, доколку ги сторило некое друго лице со цел заштита на слободата на мислење и изразување или други права и слободи, или со цел заштита на јавниот интерес или со добра намера.

7.1.3.1. Правната заснованост на граѓанската одговорност за навреда и клевета во меѓународните конвенции

Ограничувањата на слободата на изразувањето и информирањето, законски се уредуваат со определување на стриктни услови за граѓанска одговорност за навреда и клевета, во согласност со Европската конвенција за заштита на човековите права и основните слободи и нејзиниот чл.10, како и практиката на Европскиот суд за човекови права.

Ако судот не може да реши определено прашање поврзано со утврдувањето на одговорноста за навреда или клевета, или смета дека постои законска празнина или судир на одредбите на Законот за граѓанска одговорност за клевета и навреда со Европската конвенција за заштита на основните човекови права, приоритет над домашното право ќе имаат одредбите на Европската конвенција за заштита на основните човекови права и ставовите на Европскиот суд за човекови права содржани во неговите пресуди. Надоместувањето на штетата на физичко или правно лице, како и судската постапка за надоместување на штетата се засновани врз начелото на законитост, правичност и пропорционалност во определувањето на правните последици на утврдената одговорност за навреда или клевета.

Подолу ќе биде даден еден осврт за заснованоста на ваквото решение врз основа на некои поважни документи од оваа област.

Добро е да се даде една генеза на ваквите проблеми и зошто токму во законот се споменуваат Европската конвенција за заштита на основните човекови права, како и ставовите на Европскиот суд за човекови права. Ова прашање е доста сензитивно, и секако дека неговото регулирање е еден од критериумите и стандардите за демократичноста на една земја. Слободата на изразување претставува едно од клучните човекови права во остварувањето на демократијата, што е потврдено со низа меѓународни, европски и национални документи.

Европската конвенција за заштита на човековите права и основни слободи во чл. 10 предвидува дека „Секој има право на слобода на изразување. Ова право ја вклучува слободата за поседување на сопствено мислење, примање и соопштување на информации и идеи без мешање на јавната власт и без оглед на границите. Овој член не ги спречува државите да бараат дозвола за работа на телевизиските, радио и кинематографски претпријатија“.

Освен тоа, Европскиот суд за човекови права повеќе пати го потврди значењето на слободата на изразување за изградбата на демократско општество, констатирајќи го следното: „Слободата на изразување претставува еден од суштинските темели на демократското општество еден од основните услови за негов напредок и развој на секој човек. Европската Конвенција не се однесува само на информациите или идеите кои поволно се прифаќаат или се сметаат за безизлезни и неважни, туку и на оние кои ја навредуваат, ја шокираат или ја вознемируваат државата или било кој сегмент од населението. Тоа е она што го бараат плурализмот, толеранцијата и широчината на духот, без кои нема демократско општество“. Иако печатот не смее да пречекори извесни граници, посебно кога се работи за угледот и правата на другите и потребата да се спречи објавување на доверливи информации, негова должност е да ги соопшти, на начин кој е во согласност со неговите обврски и одговорности, информациите и идеите за сите прашања од јавен интерес. Судот е свесен за фактот дека во новинарската слобода може да се прибегне кон извесен степен на претерување, па дури и кон извесен степен на провокации.

Меѓутоа, чл. 10 од Конвенцијата не гарантира целосно неограничена слобода на изразување, дури и во поглед на важните случувања од јавен интерес кои ги следи печатот. Вршењето на овие слободи подразбира и одредени одговорности и должности кои се однесуваат на печатот. Затоа, заштитата на новинарите во поглед на известувањето за прашањата од општ интерес подлежи на условот тие да постапуваат правилно, така што

би давале точни и доверливи информации во согласност со новинарската етика.

Според тоа, правото на слобода на изразување не е апсолутно и може да биде предмет на низа ограничувања во меѓународното и националното законодавство, пришто ограничувањата мораат да бидат стриктно дефинирани. Чл. 10 од Европската конвенција понатаму бара: „Користењето на овие слободи со себе повлекува должности и одговорности, тоа може да се подвргне на формалности, услови, ограничувања или казни пропишани со правото во демократското општество, во интерес на националната безбедност, територијалниот интегритет или јавната безбедност, заради спречување на навреди или криминал, заштита на здравјето или моралот, заштита на угледот, или заради зачувување на авторитетот и непристрасноста на судството.“

Имајќи предвид дека слободата на изразување со себе повлекува одговорности и должности, потребно е пронаоѓање на соодветна рамнотежа помеѓу правото на слобода на изразување и правото на почитување на приватниот и семејниот живот.

На меѓународно ниво постои консензус дека клеветата како кривично дело не е неопходна за заштита на угледот и дека може да биде укината со цел целосно уважување на правото на слободно изразување. Комитетот на Обединетите нации за човекови права во Општиот коментар во врска со чл. 19 од Меѓународниот пакт за политички и граѓански права, наведува дека државите договорнички треба да ја разгледаат декриминализацијата на клеветата во сите случаи, дека кривичното законодавство во таа смисла се применува само на најсериозните случаи, како и тоа дека затворската казна никогаш не треба да претставува соодветно решение.

Чл. 19 гласи: „Никој не може да биде вознемируван заради своето мислење. Секој има право на слобода на изразување; тоа право подразбира слобода за барање, примање и ширење на известувања и идеи од секаков вид, без оглед на границите, било усмено, писмено, по пат на печат или во уметнички облик или со било кои средства по свој избор. Користењето на овие слободи со себе повлекува посебни должности и одговорности. Според тоа, тоа може да се подвргне на извесни ограничувања кои сепак мораат да бидат изрично утврдени со законот и кои се неопходни за почитување на правото и угледот и другите лица и за заштитата на националната безбедност или јавниот поредок, или јавното здравје или морал“.

Парламентарното собрание на Советот на Европа во својата Резолуција 1577, 2007 „Кон декриминализацијата на клеветата“ ги повика државите-членки кои сèуште предвидуваа затворски казни за клеветата, да ги укинат без одложување, попрецизно да го дефинираат поимот клевета во

законодавството и да обезбедат граѓанското право да дава ефикасна заштита на угледот на луѓето.¹⁸⁷

Во однос на регулирањето на прашањето за клеветата во земјите-членки на ЕУ и земјите-кандидати за членство во ЕУ, тие можат да се поделат во три групи:

- ***Земји во кои клеветата е декриминализирана*** – Босна и Херцеговина, Црна Гора, Естонија, Ирска, Кипар, Македонија, Романија, Обединето Кралство. Меѓутоа, во Естонија, Кипар, Босна и Херцеговина и Македонија навредата на државата, странските држави, странските држави и меѓународните организации, како и нивните симболи, претставува кривично дело;
- ***Земји во кои клеветата е кривично дело*** – Австрија, Белгија, Бугарија, Чешка, Данска, Финска, Грција, Хрватска, Холандија, Италија, Летонија, Литванија, Луксембург, Унгарија, Малта, Германија, Португалија, Полска, Словенија, Србија, Словачка, Шпанија и Шведска;
- ***Земји во кои клеветата е кривично дело, но не е пропишана затворска казна*** – Бугарија, Франција (освен за делото клевета врз основа на припадноста кон етничка група, раса, националност, пол), Хрватска (освен за предизвикување потсмев, презир или грубо омаловажување на Републиката, знамето, грбот или химната, како и странските држави и нивните симболи, како и меѓународните организации).

Како што е споменато и погоре, во Македонија, клеветата е кривично дело за кое е предвидена парична казна, во согласност со Кривичниот закон на Македонија само во случаи на исмејување и јавно изложување на потсмев на Република Македонија, нејзиното знаме, грб или химна, како и за исмејување и јавно изложување на потсмев на македонскиот народ и припадниците на заедниците кои живеат во Македонија. Исто така и за исмејување и јавно изложување на потсмев на странските држави, нивните знамиња, грбови или химни, нивните претседатели или дипломатски претставници, како и за исмејување и јавно изложување на потсмев на меѓународните организации и нивните претставници. Меѓутоа, претходно наведените дејствија не се сметаат за кривично дело доколку ги сторил новинар, вршејќи ја својата работа, доколку ги сторило некое друго лице со цел заштита на слободата на мислење и изразување или

¹⁸⁷ Resolution- Towards Decriminalization of Defamation, October 2007, <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta07/eres1577.htm>

други права и слободи, или со цел заштита на јавниот интерес или со добра намера.¹⁸⁸

Европската конвенција изрично наведува дека правото на слобода на изразување не ја исклучува можноста за лиценцирање на радио, телевизиските и кинематографските дејности. Сепак, издавањето дозволи правилно би требало да се разгледува како механизам кој обезбедува праведна распределба на пристапот на медиумите. Европскиот суд за човекови права ја одбил идејата според која државата може да игра било каква улога во претходните ограничувања, или да одлучува за што медиумите можат да говорат.¹⁸⁹

Сепак слободата на изразување не е апсолутно право. Тоа е општо начело за човековите права, вградено во документите на Обединетите нации и Европската конвенција, според кои човековите права не смеат да бидат користени така што ќе ги загрозуваат правата на другите. Чл.19 од Меѓународниот пакт за граѓански и политички права и чл.10 од Европската конвенција за човекови права изнесуваат неколку услови во кои слободата на изразување може да биде ограничена: Остварувањето на правата со себе носи и посебни должности и одговорности. Тие можат да се подложат на одредени ограничувања, но само на тие кои се потребни заради: почитувањето на правото и угледот на другите, како и заштита на државната сигурност, јавниот ред, здравјето или моралот.

Во чл.17 од Европската конвенција за човекови права, постои т.н. „клаузула за злоупотреба“. Таа овозможува заштита од злоупотреба на сите права во Конвенцијата во случај на барање за укинување или ограничување на правата содржани во неа. Меѓутоа, таа не се однесува на случаите на клевета, иако имало повикувања на оваа клаузула во случаи на др. прашања за слободата на изразување, како на пр. кај негирањето на холокаустот.

Во ЕУ, слободата на изразување може да биде ограничена по било која од следните основи:

- Заради заштита на правата или угледот на другите;
- Националната сигурност;
- Јавниот ред и општата јавна корист;

¹⁸⁸ Кривичен Законик на РМ, „Службен весник на РМ“, бр. 37/1996, 80/1999, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/2011, 135/2011, 185/2011, 142/2012, 166/2012, 55/2013, 82/2013, 14/2014, 27/2014, 28/2014, 115/2014, 132/2014, 160/2014, 199/2014, 196/2015, 226/2015, 97/2017

¹⁸⁹ R.Carver, „Uputnice i priručnik za obuku za Europu: Sloboda izražavanja, Zakon o medijima i novinarska kleveta“, Media Legal Defence Initiative, International Press Institute, 2015

- Заштита на здравјето или моралот;
- Територијалната целокупност или спречувањето нереди;
- Доверливост на информациите;
- Зачувување на авторитетот и непристрасноста на судската власт.

Процесот на ограничување на слободата на изразување или било кое друго човеково право, не значи дека оние што владеат треба да добијат одврзани раце. На властите не им е доволно само повикување на „државната сигурност“ или некое друго можно ограничување, затоа што на тој начин ќе ги повредат човековите права.

Постои добро востановен механизам со кој се одлучува дали може правото на слобода на изразување, или било кое друго човеково право да биде ограничено. Механизмот за заштита што го користи Европскиот суд за човекови права поминува низ троделен тест.

- Било кое ограничување на правото мора да биде пропишано со закон;
- Ограничувањето мора да служи за една од пропишаните причини наведени во документите со кои се штитат човековите права;
- Ограничувањето мора да биде нужно за постигнување на пропишаните цели.

Природата на предложеното ограничување е, исто така, важна. Врховниот суд на САД наведува дека секое ограничување на слободата на изразување мора да биде најмалку можно, и кога владината намера е легитимна и важна, таа намера не смее да се спроведува со средства со кои отворено се гушат темелните основни слободи на поединците, ако целта може побезболно да се постигне. Тоа е всушност, истиот принцип што го промовира и Европскиот суд за човекови права. Одборот за човекови права наведува дека ограничувањата на слободата на изразување „не смеат да го доведат до прашање самото право“. Проценувајќи ја легитимноста на ограничувањето, Европскиот суд за човекови права дозволува „слободна проценка“ на власта. Тоа значи дека постои еден степен на флексибилност во интерпретацијата, применлив посебно во случаите на ограничувања поврзани за прашањата за значајните разлики на ограничувањата помеѓу европските држави, на пр. заштитата на моралот, во различни земји е различна. Слободната проценка ќе биде помала доколку целта на ограничувањето е објективна во својата природа.

7.1.3.2. Закон за граѓанска одговорност за навреда и клевета во Македонија

Со Законот за граѓанска одговорност за навреда и клевета, се уредува граѓанската одговорност за штета нанесена на честа и угледот на физичко или правно лице со навреда и клевета. Тој ја гарантира слободата на изразување и информирање како една од битните основи на демократското општество.

За навреда одговара тој што со намера да омаловажи, со изјава, однесување, објавување или на друг начин ќе изрази за друг понижувачко мислење, со кое се повредува неговата чест и углед. Одговорност за навреда постои и ако со такво дејствие се омаловажува угледот на правно лице, група лица или умрено лице.

За навреда сторена преку средство за јавно информирање-весници, магазини и друг печат, програми на радиото и телевизијата, електронски публикации, телетекст и други форми на уреднички обликувани програмски содржини, можат да одговараат авторот на изјавата, уредникот или лицето кое го заменува во средството за јавно информирање и правното лице. Тужителот при поднесувањето на тужбата е слободен да одлучи против кое од лицата ќе поднесе тужба за утврдување одговорност и надоместување на штета за навреда.

Издавачот, уредникот или лицето што го заменува во средството за јавно информирање и правното лице кое го издава средството за јавно информирање, за навреда сторена од новинарот во тоа средство кој е автор на изјавата одговараат врз начелото на претпоставена одговорност. Новинарот, како автор на изјавата, не одговара за навреда ако докаже дека објавувањето на навредливата изјава му било наложено од страна на уредникот или лицето кое го заменува, или содржината на неговата изјава е битно изменета од страна на уредникот или лицето кое го заменува.

Новинарот како автор на изјавата не одговара, ако изјавата, добила навредлив карактер со нејзиното опремување со ставање на наслови, поднаслови, фотографии, извлекување на делови на изјавата од нејзината целовитост, најави или на друг начин од страна на уредникот или лицето кое го заменува.

Исклучување на одговорноста за навреда има доколку:

- Изјавата е дадена во работата на Собранието на Македонија, во работата на советите на општините и градот Скопје, во управна или судска постапка или пред Народниот правобранител, освен ако тужителот докаже дека е дадена злонамерно;
- Пренесено е мислење содржано во службен документ на Собранието или Владата на Македонија, органите на управата,

судовите или други државни органи, соопштение или др. документи на меѓународни организации или конференции, соопштение или др. документ за информирање на јавноста издадени од надлежни државни органи, установи или др. правни лица, соопштение или др. службен документ од истраги за сторени кривични дела или прекршоци;

- Во изјавата се пренесени мислења изнесени на јавен собир, во судска постапка или друга јавна манифестација на активноста на државни органи, установи, здруженија или правни лица или се известува за изјава што е јавно соопштена од друг.
- Не е одговорен за навреда тој што во научно, книжевно или уметничко дело, во сериозна критика, во вршење на службена должност, новинарска професија, политичка или друга општествена дејност, во одбрана на слободата на јавно изразување на мислата или на други права или при заштита на јавен интерес или други оправдани интереси, ќе изнесе понижувачко мислење за друг, ако:
  - Од начинот на изразувањето или од другите негови околности произлегува дека тоа нема значење на навреда;
  - Не предизвикало значителна повреда на честа и угледот на личноста и
  - Не е изнесено исклучиво со цел да се понижи личноста на друг или да се омаловажи неговата чест и углед.
  - Не е одговорен за навреда тој што ќе изнесе понижувачко мислење за носител на јавна функција во јавен интерес, ако докаже дека тоа е засновано врз вистинити факти, или ако докаже дека имал основана причина да поверува во вистинитоста на таквите факти, или ако изјавата содржи оправдана критика или поттикнува расправа од јавен интерес или е дадена во согласност со професионалните стандарди и етика на новинарската професија;
  - Не е одговорен за навреда тој што изнесува негативно мислење за друг со искрена намера или увереност во добронамерноста на неговото мислење.

Според Законот, како носител на јавна функција се смета службено, воено, одговорно лице во правно лице или лице кое врши работи од јавен интерес, според значењето на тие изрази определено со Кривичниот законик.

Како подрачја и прашања на јавен интерес се сметаат особено: сите облици, институции и активности на вршење на државна власт и јавни институции, локалната самоуправа, општествените дејности како

здравството, културата, уметностите, образованието, науката, спортот, средствата за јавно информирање, правниот систем и примената на правото и економскиот систем и економските односи и животната средина.

Како професионални правила на новинарската професија се сметаат правилата за прибирање, анализа и публикување на информации утврдени од професионалната организација на новинарите. Како штета се смета материјална и нематеријална штета предизвикана на физичко или правно лице со навреда или клевета.

Во постапката на утврдување на одговорноста за навреда и клевета и надоместување на штетата се применуваат одредбите на ЗОО, Законот за парничната постапка¹⁹⁰ и Законот за извршување¹⁹¹, ако поинаку не е речено.

При оценувањето на условите за исклучување на одговорноста судот ќе ги примени критериумите за оправдано ограничување на слободата на изразување содржани во Европската конвенција за заштита на човековите права и во судската практика на Европскиот суд за човекови права.

Ќе одговара **за клевета**, тој што за друго лице со утврден или очевиден идентитет, со намера да наштети на неговата чест и углед, пред трето лице изнесува или пронесува невестинити факти што се штетни за неговата чест и углед, а знае или бил должен и може да знае дека се невестинити.

Одговорност за клевета постои и ако невестинитото тврдење содржи факти штетни за угледот на правно лице, група лица или умрено лице.

Ако изнесувањето или пронесувањето невестинити тврдења за факти е сторено преку средство за јавно информирање-весници, магазини и друг печат, програми на радиото и телевизијата, електронски публикации, телетекст и други форми на уреднички обликувани програмски содржини кои се објавуваат, односно се емитуваат дневно или периодично во пишана форма, звук или слика, на начин достапен за широката јавност, за клевета можат да одговараат авторот на изјавата, уредникот или лицето кое го заменува во средството за јавно информирање и правното лице. Тужителот при поднесувањето на тужбата е слободен да одлучи против кое од лицата ќе поднесе тужба за утврдување одговорност и надоместување на штета за клевета.

Новинарот како автор на изјавата не одговара за клевета, ако докаже дека нејзиното објавување му е наложено од страна на издавачот, уредникот или лицето кое го заменува или содржината на неговата изјава е битно изменета од страна на уредникот или лицето кое го заменува.

¹⁹⁰ Закон за парнична постапка, „Службен весник на РМ“, бр. 79/2005, 110/2008, 83/2009, 116/2010, 124/2015

¹⁹¹ Закон за извршување, „Службен весник на РМ“, бр. 72/2016, 142/2016, 233/2018

Новинарот како автор на изјавата не одговара ако таа добила карактер на клевета со нејзиното опремување со ставање на наслови, поднаслови, фотографии, извлекување на делови од изјавата на нејзината целovitost, најави или на друг начин од страна на уредникот или лицето кое го заменува.

Во однос на **товарот на докажување на вистинитоста**, законот вели дека тужениот е должен да ја докажува вистинитоста на фактите содржани во тужбата. Тужениот кој ќе ја докаже вистинитоста на своето тврдење или ќе докаже дека имал основана причина да поверува во неговата вистинитост нема да одговара за клевета.

По исклучок, товарот на докажување паѓа врз тужителот, кој како носител на јавна функција има законска должност да даде објаснување за конкретни факти кои најнепосредно се поврзани или се од значење за вршењето на неговата функција, ако тужениот докаже дека имал основани причини за изнесување на тврдење што е од јавен интерес.

Исклучок, кога не е дозволено докажување на вистинитоста на факти е за оние факти кои се однесуваат на приватниот живот на тужителот, освен ако изнесувањето такви факти е сторено во научно, книжевно или уметничко дело, во сериозна критика, во вршење на службена должност, новинарска професија, политичка или друга општествена дејност, во одбрана на слободата на јавно изразување, на мислата или на други права или при заштита на јавен интерес.

Ако клеветата се состои во јавно префрлање на друг дека сторил кривично дело или дека е осуден за такво дело, одговорноста е исклучена ако изјавата е дадена во јавен интерес и ако лицето кое ја дало ќе ја докаже нејзината вистинитост или ќе докаже дека имал основана причина да поверува во вистинитоста на таквите факти.

Исклучена е одговорноста за тврдење на факти штетни за честа и угледот на друг што е дадено во научно, книжевно или уметничко дело, во сериозна критика, во вршење на службена должност, новинарска професија, политичка или друга општествена дејност, во одбрана на слободата на јавно изразување на мислата или на други права или при заштита на јавен интерес или други оправдани интереси, ако:

- Се изнесува или пронесува тврдење што е содржано во соопштение, одлука или друг документ на државен орган, установа или правно лице, или е изнесено на јавен собир, во судска постапка, или друга јавна манифестација на активноста на државни органи, установи, здруженија или правни лица или се пронесува тврдење што е јавно соопштено од друг;
- На лицето кое го изнесува или пронесува таквото тврдење му е оневозможено остварувањето на правото на пристап до

информации од јавен карактер спротивно на прописите за слободен пристап до информации, на кое се повикува во својата одбрана;

- Невистинитите факти, содржани во тврдењето, имаат споредно значење во однос на вистинитите факти на кои се однесува тврдењето и битно не ја менуваат неговата целосната смисла на вистинито тврдење или
- Во средство за јавно информирање се изнесуваат факти кои се однесуваат на прашања од јавен интерес со повикување на сериозни извори на сознанија за нивната вистинитост, кон кои тужениот постапувал со потребната мера на должно внимание во согласност со професионалните стандарди на новинарската професија.

За одговорноста на електронската публикација, уредникот презема одговорност, заедно со авторот, за надоместување на штетата која произлегува од овозможување на пристап до навредливи или клеветнички информации.

Уредникот на електронската публикација не одговара за изнесена навреда или клевета како резултат на овозможување пристап до навредливи или клеветнички информации под услов доколку докаже дека:

- Авторот на информацијата објавена на електронската публикација не дејствувал под директна или индиректна контрола или влијание од страна на уредникот на електронската публикација и
- Не бил свесен ниту требал да биде свесен дека навредлив или клеветнички материјал е објавен на електронската публикација или во рок од 24 часа откако станал свесен за навредливиот и клеветнички карактер на објавениот текст или информација, ги презел сите технички и други мерки за отстранување на таквата информација. Барање за отстранување на информација може да поднесе и оштетеното лице.

Законот предвидува и **заштита на изворот на информацијата**. Имено од тужениот новинар или друго физичко лице кое професионално врши дејност на информирање на јавноста, во постапката за граѓанска одговорност за навреда или клевета, не може да се бара да го открие својот таен извор на информации за фактите кои е должен да ги докажува. Судот може да побара од тужениот да открие релевантни информации заради утврдување на вистинитоста на објавената информација без идентификување на изворот на информациите. Одбивањето на тужениот да го открие тајниот извор на информации не може да се земе како негово признание на вината или да го засновува заклучокот дека не ја докажал

вистинитоста на фактите или основаноста на верувањето во нивната вистинитост.

Во однос на **надоместување на штетата** и другите правни последици на одговорноста за навреда и клевета, законот предвидува, дека пред поднесување на тужба за надоместување на штетата, физичкото или правното лице на кое му е нанесена штета со навреда или клевета, треба да преземе мерки за ублажување на штетата, со барање за извинување и јавно повлекување. Извинувањето или јавното повлекување на изјавата треба да се објавува на истото место и во ист обем во печатеното средство за јавно информирање или на интернет страница, или во исто време и во ист обем во електронските средства за јавно информирање или интернет страница, како и информацијата на која се реагира. Извинувањето или јавното повлекување на изјавата се објавува во средството за јавно информирање, односно интернет страницата, најдоцна во рок од 48 часа од денот на доставувањето на реакцијата.

Законот дава и право на реагирање, демант, одговор и исправка. Доколку навредата или клеветата е сторена по пат на средство за јавно информирање или компјутерски систем, оштетениот има право да поднесе барање за објавување на одговор, демант или исправка во рок од 7 дена од денот кога дознал дека е објавена, но не подоцна од 1 месец од нејзиното објавување.

Средството за јавно информирање го објавува демантот, одговорот или исправката во рок од 2 дена од доставувањето на барањето, во првиот нареден број, ако се работи за периодични изданија или во друго средство за јавно информирање, ако се работи за непериодична публикација. Демантот, одговорот или исправката се објавува на истото место или време и во ист обем, како и информацијата на која се реагира. Објавувањето на демантот, одговорот или исправката може да се одбие, ако:

- Барањето не е доставено во предвидените рокови кои се погоре образложени;
- Одговорот содржи навреда или клевета и
- Одговорот е во спротивност на со закон заштитените интереси на трети лица.

Надоместување на нематеријална штета за навреда се досудува само ако сторителот на навредата не се извинил и јавно не ја повлекол навредливата изјава или ако ја повторил навредата по судската одлука со која се забранува такво повторување.

Висината на паричното надоместување на штетата треба да биде пропорционална со штетата нанесена на угледот на оштетениот и при нејзиното одредување судот треба да ги земе предвид сите околности на

случајот, како и имотната состојба на тужениот. **Надоместувањето на докажаната материјална штета** може да се состои во парично надоместување на вистинската штета и на изгубената добивка.

Надоместување на штетата за клеветата, треба да биде пропорционално со предизвиканата штета и да ја опфаќа нематеријалната штета нанесена на честа и угледот на оштетениот, како и докажаната материјална штета како вистинска штета и изгубена добивка.

Како посебни околности судот ќе ги земе предвид околностите што упатуваат на остварување од тужениот на материјална или друга корист со нејзиното извршување. Заради намалување на штетата, тужениот може да докажува дека се извинил, понудил извинување или на друг начин направил сериозен обид да ги отстрани штетните последици на клеветата. Судот не може да досуди како надоместување на нематеријална штета предизвикана со навреда или клевета од новинар во вршење на новинарска професија износ поголем од 2.000 €.

Судот не може да досуди како надоместување на нематеријална штета предизвикана со навреда или клевета од уредник или лицето кое го заменува износ поголем од 10.000 €.

Судот не може да досуди како надоместување на нематеријална штета предизвикана со навреда или клевета од правно лице износ поголем од 15.000 €.

Во однос на **постапка за утврдување на одговорност и надоместување** на штетата, таа се остварува со тужба за утврдување на одговорност и надоместување на штета за навреда или клевета, поднесена од оштетеното физичко или правно лице или неговиот законски застапник или старател.

Ако е оштетениот дете, овластен за поднесување тужба е неговиот родител или старател. Ако е навредата или клеветата сторена кон умрено лице, овластени за поднесување тужба се неговиот брачен другар, децата, родителите, браќата или сестрите, посвоителот, посвоеникот или друго лице со кое умреното лице живеело во заедничко домаќинство, ако со навредата или клеветата е нанесена штета на нивната чест и углед.

Лицето кое врши јавна функција, оштетено со навреда или клевета, може да се појави како тужител само во неговото лично својство на физичко лице.

Рокот за поднесување на тужба е 3 месеци од денот кога тужителот дознал или требало да дознае за навредливата или клеветничката изјава и за идентитетот на лицето кое ја предизвикало штетата, но не подоцна од 1 г. од денот кога изјавата е дадена пред трето лица. Ако тужителот умре по започнувањето, но пред завршувањето на постапката со правосилна

одлука, неговиот наследник може да ја продолжи постапката во име на умрениот, ако поднесе барање за продолжување на постапката најдоцна во рок од 3 месеци од смртта на тужителот.

Надлежен суд за водење на постапката за надоместување на штетата е стварно надлежниот основен суд според местото на извршување на навредата или клеветата. Ако е навредата или клеветата сторена преку средство за јавно информирање, месно надлежен е судот во кое се наоѓа неговото седиште.

Постапката по тужба за утврдување на одговорност за навреда или клевета и надоместување на штетата има **приоритет и итност на постапката**. Ако навредата или клеветата е сторена преку средствата за јавно информирање, надлежниот суд е должен постапката да ја започне во рок не подолг од 30 дена од денот на приемот на тужбата. Судот е должен постапката да ја спроведе без одложување, во разумен рок, со што помалку трошоци и да ја оневозможи секоја злоупотреба на правата што на странките им припаѓаат во постапката.

Со поднесувањето на тужба за утврдување на одговорност и надоместување на штетата, оштетениот може да поднесе до надлежниот суд барање за одредување на привремена судска мерка што се состои во забрана на натамошно објавување на навредливите или клеветничките изјави.

Изреката на пресудата со која се утврдува одговорност за навреда или клевета, судот може да нареди да се објави на барање на тужителот и според оценка на судот, во еден дневен весник, на трошок на тужениот. Одредбите на овој закон се многу важни, заради тоа што, навистина во ова мноштво од информации се провлекуваат секакви, наслови, со цел заради сензација да има читаност, и гледаност. Светот се судрува со многубројни т.н. лажни вести-*fake news*, и против тие појави се бори со различни средства. Ова е сериозен предизвик за сите. Секој мора да е одговорен за своите постапки, и не смее зад превезот на слобода на изразување да искажува секакви лаги и невинности, за сите граѓани, без оглед дали се работи за јавните функционери, или било кој обичен граѓанин, или правно лице. Сите мора да сфатат дека мора принципот на еднаквост пред законите да започне да се применува неселективно, и дека секој мора да почитува такви одредби.

Не е исто, во поглед на штетата и нејзината висина, дали навредата е направена во најтесен приватен круг, или е направена на некој настан, каде има на пр. 50 луѓе, или пак е направена на некој јавен простор, на пр. на сред плоштад, каде има можност поголем број на луѓе да го видат тоа, или дали е направена преку локален медиум, национален медиум, и на крај преку овие социјални мрежи, каде направената навреда или клевета е

планетарна, и може од секој крај на светот, доколку некој сака тоа да го види.

Сепак и при одмерувањето на надоместот на штетата мора да се води сметка, за тоа каков е обемот, какви последици предизвикала, и за кого се работи. Ако се работи на пр. за двајца млади другари може да има навреда на секојдневна база и да не предизвикува никаков поширок проблем, секојдневно меѓусебно „вреѓање“ нема потреба да се смета за некоја голема повреда, и обично тоа се завршува со меѓусебно извинување.

Но, да се замисли ситуација кога на пр. некој јавен функционер ќе добие неоправдана навреда, или клевета, од тоа може да му зависи и неговата кариера, а понекогаш за жал и животот. Затоа мора претпазливо, мора одговорно секој да се однесува, а новинарите да не се кријат зад слободата на изразување па да навлезат во друга крајност и да сакаат да бидат недопирливи и неодговорни кон било кого во општеството и да изнесуваат невестинити содржини.

7.2. Надомест на нематеријална штета

Под поимот нематеријална штета, односно т.н. морална или идеална штета, во правната теорија се подразбира **штета што се однесува на личните или на нематеријални добра на човекот, како што се: животот, здравјето, физичкиот и психичкиот интегритет, слобода, чест, углед, достоинство, име** и друго. Нематеријалната штета, всушност, се сведува на психичко вознемирување на човекот, во вид на физичка или душевна болка, страв и слично.

Од друга страна, пак, како последица на повреда на нематеријалните добра може да дојде до настанување и на материјална штета. Така, на пр. повреда на телото или нарушување на здравјето повлекува настанување трошоци потребни за лекување и загуба на заработувачка. А, пак, повредата на угледот или честа на едно лице може да придонесат до намалување или загуба на заработувачката на тоа лице.

Па оттука, **нематеријалната штета се определува како: „повреда на личните права“, што подразбира нанесување на друга физичка или психичка болка или страв“.**

Според чл.187-а од ЗОО, нематеријалната штета се надоместува:

- **Нематеријално-морална сатисфакција, и**
- **Парично-материјална сатисфакција, односно материјално надоместување за одредени законски случаи.**

Нематеријално надоместување на нематеријалната штета, се состои во отстранувањето на последиците што се предизвикани со нематеријална

штета по пат на објавување на пресудата, односно исправка, наредба штетникот да ја повлече изјавата со која е сторена повредата или нешто друго со кое може да се оствари целта во отстранувањето на последиците. Тоа претставува т.н. морална сатисфакција.

Паричното надоместување на нематеријалната штета се состои во исплата на т.н. праведен паричен надомест¹⁹², ако се најде дека тежината на повредата и околностите на случајот го оправдуваат тоа. Тој надомест се исплаќа независно од надоместот за материјалната штета, како и во отсуство на таква штета. При одлучувањето за барањето за справедлив паричен надоместок судот ќе води сметка за силината и траењето на повредата со која биле предизвикани физички болки, душевни болки и страв, како и за целта за која служи надоместокот, но и за тоа надоместокот да не е во спротивност со стремежите кои не се спојливи со неговата природа и општествената цел. За повреда на правото на углед и другите лични права на правните лица, судот ако најде дека тежината на повредата и околностите на случајот го оправдуваат тоа, ќе досуди справедлив паричен надоместок, независно од надоместокот на материјалната штета, како и во нејзино отсуство.

Во случај на смрт или тежок инвалидитет на некое лице, судот може да им досуди на членовите на неговото потесно семејство, брачен другар, деца и родители, справедлив паричен надоместок за нематеријална штета. Право на справедлив паричен надоместок за нематеријална штета има лицето кон кое со измама, со принуда или со злоупотреба на некој однос на потчинетост или зависност е извршено некое кривично дело против половата слобода и половиот морал. Судот, на барање на оштетениот, ќе досуди справедлив паричен надоместок и за идна нематеријална штета, ако според редовниот тек е извесно дека таа ќе трае и во иднина. При одлучувањето за висината на справедливиот паричен надоместок, судот ќе го земе предвид и времето изминато од настанувањето на штетата до донесувањето на одлуката, ако должината на чекањето на сатисфакцијата и др. околности го оправдуваат тоа. Побарувањето на надомест на нематеријалната штета преминува врз наследникот само ако е признаено со правосилна одлука или со писмена спогодба. Поделената одговорност и намалување на надоместот како што се регулирани кај материјална штета, на ист начин се применуваат и кај нематеријалната штета.

---

¹⁹² Во ЗОО стои називот справедлив паричен надоместок, сметам дека поточно е да се нарекува праведен паричен надомест, но заради законската норма, во текстот е користен тој термин

8. Извид, проценка, ликвидација и исплата на штета

Кога ќе настапи осигурениот случај, а врз основа на кој се бара осигурената сума, осигурениот е должен да го извести осигурувачот за настапувањето на осигурениот случај. Самиот процес на ликвидација на штетите се одвива во неколку фази, и тоа од настапувањето на осигурениот случај па сè до надоместок на осигурената сума, но, и остварување регрес на осигурувачот кон трети лица доколку тие постојат како одговорни за настапувањето на осигурениот случај.

Во теоријата и практиката на осигурувањето познати се следните фази во решавањето на постапката на ликвидација на штетите, и тоа:

- Пријава за надоместување на осигурениот случај;
- Пријава за штети;
- Евиденција и формирање на предметот за штетата;
- Организирање на извид и проценка на штети;
- Проценка на штетата;
- Утврдување дали постои обврска на осигурителот;
- Определување на висината на износот на обврската од осигурувањето и исплатувањето на осигурнината;
- Ликвидација;
- Контрола на штетите во текот на ликвидацијата;
- Дополнителна контрола;
- Постапка при приговорот на осигурениот;
- Резервација на штетите;
- Утврдување на можноста за регрес;
- Постапка за штетите според склучениот договор за реосигурување или соосигурување;
- Процека на износот и степенот на штетите;
- Надомест на обештететувањето¹⁹³.

Во самите договори за осигурување се одлучува во зависност од условите, на кој начин се покрива ризикот¹⁹⁴, и тоа може да биде направено како:

- Покритие на сите ризици – *all risks*
- Со наборјување на ризиците – *named perils*.

Ако договорот за осигурување е квалитетно направен и склучен, од него можат многу јасно да се определат сите елементи на осигурителниот однос меѓу страните, како и нивните права и обврски. За работите на

¹⁹³ Т. Јовановски, „Економика на осигурување“, Второ изменето и дополнето издание, Скопје, 2005

¹⁹⁴ М.Вјелиќ, „Osiguranje I reosiguranje“, Zagreb, 2002

увидот, проценката и ликвидацијата на штетата најважни елементи од договорот за осигурување се:

- Предметот на осигурување-Што е осигурено;
- Начинот на осигурување-Како е осигурено;
- Од кои ризици и опасности е дадено покритие и
- Дали е договорена во договорот франшиза, односно одредено дел за одбивање од надоместокот.

Секоја настаната штета е специфична и мора да му се пристапи потполно индивидуално. Дали за одредена штета ќе се пристапи кон самостојно одредување, испитување, проценка и надоместок зависи од сложеноста на самата штета. Од тоа зависи и дали во тие процеси ќе бидат вклучени само вработени од осигурителните друштва или ќе се вклучат и други стручњаци. Кај поголем број оштетени ствари, како на пр. градежни објекти, опрема, залиха во магацини, и сл., работите на увидот и проценката на штетата се мултидисциплинарни активности, каде мора да учествуваат различни профили на стручњаци. Таквите професионалци мора да бидат соодветно оспособени, првенствено со техничко знаење, економско и правно знаење. Исклучително добро мора да знаат да ја „прочитаат“ полисата, за да знаат точно во која насока да го насочат увидот и проценката.

Кај други осигурувања од одговорност, кај нематеријалните штети, а особено кај животното осигурување, овие работи на увид, преглед и проценка, мора да бидат направени од соодветни лекарски стручњаци, а во содејство со правниците.

8.1. Пријава, извид, проценка и пресметка на штетата

Summa summarum, целиот процес до исплатата на осигурената сума се изведува во 5 фази и тоа:

- Пријавата на штетата;
- Извид на штетата;
- Проценка и пресметка на штетата;
- Ликвидација на штетата
- Исплата на штетата.

Осигурениот е должен да го извести осигурителот за настапување на осигурениот случај најдоцна во рок од 3 дена кога дознал за тоа. Имено, најдоцна во рок од 3 дена да ја пријави штетата преку телефон, телеграфски или на некој друг соодветен начин. Доколку штетата е предизвикана од пожар, експлозија, кражба, провална кражба, разбојништво и сообраќајна незгода, таа треба веднаш да се пријави на надлежниот орган за внатрешни работи. Доколку осигуреникот не го

извести осигурувачот за настанување на осигурениот случај, особено не и во определеното време, должен е да му ја надомести евентуалната штета на осигурувачот која би ја имал овој поради тоа.

Пријавата за штета по правило се поднесува на соодветен **образец**, истата ја потполнува самиот осигуреник, или врз основа на негово кажување тоа го прави стручната служба организирана од страна на осигурителната компанија. Во денешно време, пријавите за штета се достапни електронски, на *web*-страниците на осигурителните друштва, и оттаму секој осигуреник може да си ги пополни сам. Пријавите се унифицирани, специфични обрасци и се однесуваат само за еден вид на осигурување, како на пр. пријава за надомест на штета по автоодговорност, пријава за штета од пожар и некои други опасности, пријава за штета од кршење на машини, пријава за штета од одговорност од дејност, пријава на штета во домаќинство, пријава кај животно осигурување. Секој предмет на штети мора да ја содржи соодветната пријава за штети.

Пријавата за штета на пр. кај осигурување од автоодговорност, прикажана на Слика бр. 9 содржи различни елементи и тоа:

- Број на штета и број на полиса за осигурување;
- Траење и важност на осигурувањето;
- Тарифа на премии;
- Податоци за штетниот настан, време и место на настанување на штетата;
- Податоци за оштетениот, име, презиме, возачка дозвола, адреса и телефон;
- Податоци за оштетениот предмет или лице-тип на автомобил, регистрација, марка, опис и обем на оштетувањето, дали има каско-осигурување оштетениот предмет;
- Дали постои барање за надомест на материјална и/или на нематеријална штета;
- Податоци за осигуреникот, генералии негови;
- Податоци за возачот на осигуреното возило;
- Податоци за возилото со кое е причинета штетата, регистрација, марка;
- Доказ за одговорноста, дали е пријавено во МВР, податоци за сведоците на настанот;
- Изјава за околностите под кои се случил настанот.
- Најдолу има место за тоа дали ќе се одбори исплатата на штетата, и во колкав износ и на која сметка да се исплати.
- Датум, место на поднесувањето и потпис на оштетениот.

Подружница:		Штета број:	
		Попис број:	
		Важност:	
ПРИЈАВА			
ЗА НАДОМЕСТ НА ШТЕТА ПО АВТООДГОВОРНОСТ			
ПОДАТОЦИ ЗА ШТЕТНИОТ НАСТАН			
Датум на штетен настан		Место	
ПОДАТОЦИ ЗА ОШТЕТЕНИОТ			
ОШТЕТЕН (име и презиме/назив)			
Место и адреса		Контакт тел.број	
ЕМБГ/С			
ВОЗАЧ НА ОШТЕТЕНОТО ВОЗИЛО			
Место и адреса		Контакт тел.број	
ЕМБГ			
Бр. на возачна дозвола	Важност од	до	Контакт тел.број
ПОДАТОЦИ ЗА ОШТЕТЕНИОТ ПРЕДМЕТ ИЛИ ЛИЦЕ			
ПРЕДМЕТ НА ОШТЕТУВАЊЕ:			
Важност на предметот/лицето			
Регистарска ознака		Вид	
Тип на оштетено возило		Марка	
Опис на обемот и видот на оштетувања:			
Дали оштетеното возило има каско осигурување? ако ДА во кое друштво за осигурување?			
		ДА	НЕ
БАРАЊЕТО СЕ СОСТОИ ОД (заокружи)		А-МАТЕРИЈАЛНА ШТЕТА	
		Б-НЕМАТЕРИЈАЛНА ШТЕТА	
ПОДАТОЦИ ЗА ОСИГУРЕНИКОТ			
Име и презиме/назив			
Место и адреса на живеење /седниште			
ПОДАТОЦИ ЗА ВОЗАЧОТ НА ОСИГУРЕНОТО ВОЗИЛО			
Име и презиме			
Место и адреса			
ПОДАТОЦИ ЗА ВОЗИЛОТО СО КОЕ Е ПРИЧИНАТА ШТЕТА			
Регистарска ознака			
Марка,тип и модел			
ДОКАЗ ЗА ОДГОВОРНОСТА			
Дали е пријавена штетата во МВР?		ДА	НЕ
		Наведете точно седиште:	
Име, презиме и адреса на сведоците/очевидци			
Изјава за околностите под кои се случила сообраќајната незгода			
<p>НАПОМЕНА: одобреност и износ на штета во согласност со важечки услови за осигурување да се исплатат на следната трансакциска сметка број _____ депонент _____</p> <p>сопственост на _____</p> <p>* Во согласност со Законот за вештаста на личните податоци, изјавуваме дека сум согласен и автентично лични податоци во пријавата во страната на Трестав Осигурување АД да бидат употребени, обработени, регистрирани и вклучени, со цел да се изврши верификација и проверка во осигурувањето на мое право од осигурување, како и во други случаи утврдени со закон.</p>			
ОШТЕТЕН			
_____ л.н.бр. _____			

Слика бр. 9. Пријава за надомест на штета за автоодговорност

Во поново време се користат доста често кај ваквите типови осигурување, и т.н. Европски записник за штета, кој го пополнуваат и двете страни кои учествувале во настанот, а се прави и скица на настанот, и доколку се согласат, го потпишуваат страните, и со тоа започнува постапката за надомест на штетата.

Значи постојат различни обрасци за пријава на штети, и тоа во зависност за каква штета се работи. Пријавата за штети кај животно осигурување е многу поразлична, отколку кај неживотното осигурување. На Сликата бр. 10 е даден образец за надомест на штета за несреќен случај, кај животно осигурување.

Слика бр. 10. Пријава за надомест на штета за несреќен случај

Според сликата може да се види дека таквата пријава е многу пообемна, и бара повеќе податоци. Во оваа пријава има различни податоци за:

- Полисата;
- Договорачот на осигурувањето како и осигуреникот, основни податоци, генералии, живеалиште, адреса, ако е фирма, кои работи ги извршува осигуреникот;
- Незгодата, време и место на случувањето на незгодата, потоа точен опис, каде, при каква активност се случила незгодата, како и опис на повредата, дали осигуреникот пред незгодата конзумирал алкохол, дали има очевидци и нивни податоци, дали истрагата ја воделе надлежни органи и кои, податоци за лекарот кој дал прва помош, како и податоци за матичниот лекар на осигуреникот;
- Здравствената состојба на осигуреникот пред да настане осигурениот случај, односно каква била здравствената состојба на осигуреникот пред настанување на случајот, дали имал некои

болести, маани, од кога и во кој облик имал таква болест или маана, на пр. кратковидост, слаб слух. Дали има дијабетес, проширени вени, ревматски заболувања, срцеви болести, болести на дишни органи и сл. Потоа дали за првпат му е случена таква несреќа, дали осигуреникот се лечел од алкохолизам, а исто така се земаат и негови податоци за висината и тежината. Постои прашање дали осигуреникот има и некое друго такво слично осигурување, во кое осигурително друштво и која полиса;

- И на крај следуваат датумот, како и потписите на договарачот на осигурување и осигуреникот.

По пријавата на образецот за пријава на штетата, се отвора **спис за штетата**, се заведува во книгата-регистарот за штети и заедно со полисата или копија, се комплетира целиот предмет. Кога осигурителот ќе ја прими пријавата за штета формира предмет за односната штета, а најдоцна во рок од 3 дена пристапува кон утврдување и проценка на штетата. Осигурителната компанија откако ќе ја утврди природата на штетата, односно оцени за каква штета се работи, организира извид и проценка на штетата на начин кој објективно обезбедува благовремена, стручна, квалитетна и правилна постапка.

Пред пристапување кон **извидот на штетата**, треба да се проучи полисата, односно договорот за осигурување, првенствено дали е во сила временски кога настанала штетниот настан. Потоа се анализира пријавата на штетата од аспект на:

- Кога настанал осигурениот случај, на кој ден;
- Која е причината за штетата, односно што се случило;
- Попис на оштетените осигурени предмети.

Врз основа на податоците за овие елементи, се анализира и полисата, и се утврдуваат кои права и обврски ги имаат договорните страни. Целта на извидот е покрај утврдување на реалниот опфат и висина на штетата, да се обиде заедно со осигуреникот да се преземат мерки за намалување на опсегот и висината на штетата, ако е тоа можно.

Пријавениот осигурен случај, односно штетата ја утврдуваат и проценуваат заедно осигурениот и осигурителот, односно нивните стручни лица, поединец или комисија во зависност од видот на оштетениот осигурен предмет–објект, износот и природата на оштетувањето како и видот на осигурувањето. Организацијата на извид и проценката на штетите можат да ја извршат само соодветни стручни лица.

Извидот опфаќа излегување на лице место каде настанала штетата и се утврдуваат:

- Причината/е за настанување на штетата–кај некои осигурување тоа е едноставно, пр. пожар, поплава, експлозија и сл., но, кај некои

осигурвања е многу тешко тоа да се утврди, на пр. кај провални кражби, машински штети и сл., и затоа за некои штети кај кои има индикации дека се работи за определени кривични дела мора да се пријави тоа и кај надлежниот орган односно МВР;

- Висината на штетата, односно попис на оштетените предмети, и нивна идентификација. Колку таквиот попис ќе биде посеопфатен и подетален, толку покасно ќе биде полесно за проценка и утврдување на вкупната штета. Понекогаш еден извид не е доволен, и тоа може да се повтори повеќе пати. Доколку осигурителното друштво не располага со соодветни стручњаци, може да ангажира од друго место, како овластени судски вештаци, соодветни професорски експерти, домашни, но и странски, во зависност од важноста и тежината на штетата.

По завршувањето на извидот се прави Записник за извид, на одреден образец, во кој најважно е да има податоци за:

- Датум и место на составување на записникот;
- Име на овластените лица кои што се задолжени за проценка на штетата;
- Причината/е за штетата;
- Попис на оштетените предмети со опфат на степенот на оштетеност;
- Утврдување дали стварите кои се оштетени се предмет на осигурување;
- Дали причината и последицата се покриени со полисата, или можеби се исклучени од покритие;
- Евентуално ако има некои трошоци за спасување на стварите, кои треба да се покријат;
- Други важни елементи за утврдување на висината на штетата
- Пресметка на штетата, ако има некои одбитоци и
- Потпис на овластените претставници на осигуреникот и осигурувачот.

Трошоците во врска со извидот и проценката на штетата паѓаат на товар на осигурителот. Од причините за ефикасност и економичност, во практиката на осигурувањето прифатено е гледиштето за тоа **за кои штети не се предвидува извиди и проценка**. Оваа фаза во спроведувањето на постапката за ликвидација на штетата ги исклучува, на пр., прегорувања на помалите електромотори во индустријата, штетите на санитарните уреди во домаќинството, крешење на стакло на осветлените реклами и натписи, потрошувачките кредити, меѓународниот транспорт и кај кражбата на багажот и делови на моторните возила. Во споменатите случаи износот на штетите се утврдува, односно сумата се надоместува според

сметкопотврдите на овластените сервиси, профактури, расположливата документација на осигуреникот, извештајот на надлежните органи, изјави на сведоците и останатиот докажен материјал во согласност според соодветните услови на осигурување.

Проценката и пресметката на штетата се прави врз основа на извидниот записник. Најважно е да се каже дека штета се утврдува врз т.н. „принцип на доведување во поранешната состојба на предметот на осигурување“. Односно тоа значи дека потребно е да се утврди паричниот износ, кој е потребен за да оштетениот или уништениот предмет, се доведе во состојба каков што бил пред настанување на штетата. Од прибраните и утврдени факти во фазата на извид и проценка на штетата, осигурителот ја пресметува висината на штетата, која што е должен да ја исплати поради настапување на осигурениот случај. При утврдување на обемот на штетата мора точно да се назначи што е и во која мера оштетено. Проценката и пресметката на штета¹⁹⁵ се прави на 2 начини и тоа:

- Кај делумните штети, врз основа на сметка за поправка, а кај целосните штети врз основа на купување на потполно ист таков предмет, ако е тоа можно и ако се работи за заменлива ствар, и
- Врз основа на изработка на Трошковник и тарифи за утврдување на висината на штетата, било да се работи за делумни или целосни штети.

И двата вакви системи имаат свои предности, но и маани, но, сепак мора повторно да се нагласи дека кон секој осигурен случај и кој секоја штета мора да се пристапува индивидуално, и секој нов настан е нова приказна, која сама за себе има нови елементи и карактеристики. Затоа во оваа фаза, особено внимание треба да се сосредоточи на тоа, дали станува збор за целосна или за делумна штета, односно за економичноста и рентабилноста за евентуалните поправки на оштетените осигурени материјални добра. Тоталната штета укажува дека остварениот осигурен случај предизвикал целосно уништување на осигурените материјални добра. Овој вид на штета ја исцрпува вкупната сума на осигурување, којашто е договорена обврска на осигурителот за надомест од осигурување.

8.2. Ликвидација на штетата

Доколку е квалитетно изработен извидот, и доколку ги содржи сите потребни елементи потребни за проценка и пресметка на штетата во

¹⁹⁵ M.Bjelic, „Osiguranje i reosiguranje“, Zagreb, 2002

согласност со полисата, тогаш ликвидацијата на штетата е многу олеснета. Ликвидаторите на штетата можат да бидат и проценителите, но, можат да бидат и посебни вработени. Ликвидацијата на штетата е истовремено технички, економски и правна операција и во зависност од тоа ликвидаторите треба да бидат добри правници, економисти или од др. соодветна струка. Проценителите, ликвидаторите, како и контролорите на штетите мораат особено добро да си ја познаваат својата работа, зошто и нивната одговорноста е голема. Од нив зависи, како, дали и колку ќе биде надоместено, секако во согласност со доказите, но сепак нивната работа е многу одговорна.

Фигуративно може да се каже дека проценителите, ако истовремено не се ликвидатори, треба помалку да го познаваат подрачјето на договорите за осигурување, а повеќе да го познаваат утврдувањето и проценката на штетата, значи пожелно е да се од технички науки.

Ликвидаторите, повеќе треба да ја познаваат правната и економската логика на договорот за осигурување, и неговите услови, а помалку видот и надоместот на обемот на штетата. Контролорите на штетата пак, тие мораат најмногу да ги познаваат одредбите од договорите за осигурување, како и законските акти, а секако Општите и Посебните услови за одделни осигурувања, и клаузулите.

Ликвидацијата опфаќа 2 активности и тоа:

- Утврдување предлог за ликвидација на штетата, и
- Конечна ликвидација на штетата, односно контрола на штетата.

Процесот на ликвидација на штетите, во најширока смисла опфаќа:

- Преглед на содржината на полисите, договорите за осигурување;
- Кога настанал осигурениот случај, време и место;
- Причина/и за штетата;
- Дали утврдената причина/и се покриени со осигурувањето;
- Дали осигурениот случај настанал на осигурениот предмет;
- Каков начин на покритие е договорен;
- Дали осигуреникот учествувал во штетата или не-дали има франшиза;
- Дали осигуреникот ги презел сите дејствија за спречување на настанување на осигурениот случај;
- Ако е задолжително, дали е пријавена штетата на надлежен орган;
- Дали пресметката на штетата од проценителите во согласност со одредбите на договорот, условите на осигурување;
- Дали штетата ја содржи потребната доказна документација за утврдување на аргументите и обемот на штетата;
- Утврдување на оправданоста на пријавата за штетата, на пр. што, пред сè се утврдува предметот на осигурување, во полисата дали е

назначен ризик, начинот на осигурување, пресметка на доплатоците или бонус, франшизата;

- Утврдување на надомест по основа на осигурување;
- Дали полисата е винкулирана во нечија корист, односно на трето лице кое има некои стварни права на полисата;
- Дали постои правна основа за регрес на штета;
- Издавање на налогот за исплата на конечната или делумната штета или одобрување на аконтацијата;
- Известување на осигуреникот за резултатот од спроведената постапка;
- Водење на потребната евиденција.

Ликвидаторот на штетата е должен пред да го даде конечниот предлог за исплата или за одбивање на оштетеното барање да го направи следното:

- Секој фолдер на штети и др. документи уредно да ги пополни со сите барани елементи, со тоа да ја среди документацијата која се наоѓа во предметот на штетата и истите да ги впише во одделот „Список на доказни документи“, по хронолошки ред како што се прибирани;
- Секој документ видно да го обележи со редниот број под кој документот е заведен;
- Да обележи на предвиденото место со кој реден број е заклучен пописот на документите и да се стави датум и потпис;
- Предметот на штетата уште еднаш детално да го проучи, да го исконтролира, мора повторно да провери дали осигуреникот има платено премија, на кој начин ја плаќал, дали бил редовен плаќач, дали нешто должи сèуште, бидејќи во зависност од тоа на осигурениот му припаѓаат односно не му припаѓаат определени права за надомест на штетата.
- Потоа уште еднаш да изврши пресметковна и суштинска контрола, а потоа да го потпише предлог за ликвидација на штетата, за исплата или за одбивање на оштетеното барање¹⁹⁶.

8.3. Контрола на штетата во текот на ликвидација и исплата на оштетата

По завршените претходи фази, по ставените потписи од сите стручни лица низ кои поминал предметот за оштета, по завршената обработка на предметот на штетата и проследениот предлог за исплата, секој предмет на штета, без оглед дали се решава со исплата или поинаку, мора да се

¹⁹⁶ Б. Милошевиќ, „Осигурување на имот и лица“, Охрид, 2005

проконтролира, провери и потпише од страна на стручно лице, коешто е задолжено да ја спроведува контролата на штетата.

Со **контролата** предметот треба да се опфати во целост, и сепак треба пред сè да се изврши суштинска контрола, којашто подразбира контрола на веродостојноста на аргументите како основа за надомест на штетата. Исто така, задолжителна е контрола и на исправноста на самата пресметка за надомест на штетата.

Поаѓајќи од претходно споменато значење на контролата, предвидено е, исто така, во случај штетата да се ликвидира врз основа на приложената документација, особено за направените трошоци во врска со поправката, да се изврши контрола на фактурираниот износ за извршена работа. Со тоа стручното лице коешто врши контрола ја заверува фактурата и на тој начин ја дава својата согласност.

Имено, се смета дека предметот задоволително е ликвидиран дури тогаш кога на истиот се наоѓаат потписи од следните овластени лица:

- Ликвидатор, односно овластена комисија;
- Стручен соработник, којшто ги врши работите од суштинската контрола;
- Лицето кое е одговорно за одобрување на исплата на ликвидираната штета.

Кога процесот на ликвидација на штетата веќе со успех е завршен, обврската на осигурителот е да ја надомести сумата на осигурување, односно да ја исплати договорената осигурена сума, кога станува збор за осигурување на лица. Исплатата на оштетата претставува основна обврска на осигурителот, по настанувањето на осигурениот случај, односно на штетата секако. Доколку може истото да се вклопи во Условите за осигурување, т.е. доколку е обезбедено соодветно осигурително покрите, осигурителот е во обврска да го исплати обештетувањето. Плаќањето на штетата може да биде извршено наеднаш или на рати по правило во паричен износ или да се стори нешто друго. Се среќаваат и алтернативни решенија при исполнувањето на оваа конечна фаза од ликвидациониот процес, исплатата на штетата на осигурениот може да се изврши на најразлични начини во зависност од побарувањата на осигуреникот, односно од обврските кон договарачот на осигурувањето¹⁹⁷. Кај штетите кај кои постои основа за т.н. регресно побарување, по исплатувањето на штетата, ќе се преземат понатамошни правни мерки за остварување на наплатата со регресно наплатување, по пат на т.н. регресна тужба.

¹⁹⁷ M.Bjelic, „Osiguranje i reosiguranje“, Zagreb, 2002

8.4. Дополнителни карактеристики на праксата при постапката за надомест на штета кај друштвата за осигурување

Фазите и текот на процесот на надомест на штета подробно беше објаснет во погорните редови. Самиот тек на постапката за надоместување на штета е уреден со правилниците за работа на друштвата за осигурување. Според нив, постапка за надомест на штета започнува со пријава на штетата кај друштвото за осигурување, потоа следи собирање на валидна документација, утврдување на правата на надомест, оценка, утврдување на висината на надоместот, контрола на штета и одобрување на исплата, пополнување на образец за платниот промет за исплата и евидентирање на исплатата.

Во случај кога оштетениот не е задоволен од утврдената висина на име надомест на штета, има право со тужба до надлежниот Суд, да бара токму Судот, да ја утврди висината на надомест на штета, која друштвото за осигурување треба да му ја исплати. Постапката за надомест на штета пред друштвото за осигурување е задолжителна, и доколку истата не е спроведена, Судот ќе го отфрли тужбеното барање, односно таа претставува предуслов за судска постапка.¹⁹⁸

Постојат голем број документи кои се присутни во осигурувањето и врз основа на кои произлегуваат одредени правни и економски обврски. Некои од најважните се: пријава- понуда за осигурување; лист на покрите; полиса за осигурување; сертификат за осигурување; потврда за склучено осигурување и *Slip* и *Cover note*.

Друштвата за осигурување, висината на надоместот ја утврдуваат според Општите услови за осигурување на лица од последици на несреќен случај-незгода, каде има табела за определување процент на траен инвалидитет како последица на несреќен случај-незгода, при повреди на глава, очи, уши, лице, нос, душник и хранопроводник, граден кош, кожа, стомачни органи, мочни органи, генитални органи, 'рбет, карлица, раце, надлактица, подлактица, прсти, нозе, и табела на дневен надомест ако несреќниот случај имал за последица привремена неспособност на осигуреникот.

Кај надоместот на штета, друштвото за осигурување е тоа кое всушност врши надомест на штета, иако истото ја нема улогата на штетник, а сепак го поднесува трошокот за настанатата штета. Улогата на друштвото за осигурување зависи од видот на договорот и предметот на договорот. Доколку некое лице има склучено договор за автоодговорност, во тој случај друштвото ја презема одговорноста за настанатата штета предизвикана од лицето со кое има склучено договор, токму врз таа

¹⁹⁸ Ц. Петрова, „Надомест на штетата пред друштва за осигурување“, Скопје, 2014

правна основа, која ги врзува двете страни. Но, не секогаш друштвото одговара во име на лицето со кое склучило договор за осигурување.¹⁹⁹

Постојат случаи кога друштвото одговара за штетата предизвикана од трети лица на лицето со кое друштвото има склучено договор за осигурување, на пр. кога колата е каско-осигурана, во тој случај друштвото за осигурување му ја надоместува штетата на лицето со кое има склучено договор за осигурување, иако причинел на штетата е друго лице. Или друг пр., причина за штета може да биде природна непогода-поројни дождови кои предизвикале поплава, а сепак друштвото за осигурување ќе му ја надомести штетата на лицето со кое има склучено договор чиј предмет претставува настанатиот осигурен случај.

Има случаи кога и самото лице кое склучило договор, односно осигуреникот да е причинител на настанатата штета, а друштвото ќе му ја исплати, на пр. за времетраење на патничко осигурување, осигуреникот се разболел, можеби и поради тоа што не си го чувал добро здравјето, но сепак и во овој случај друштвото за осигурување на осигуреникот ќе му ги исплати сите трошоци кои ги поднел осигуреникот за лекарската помош и лековите.

Беше кажано погоре, дека секоја постапка започнува со пријава на штетата кај друштвото за осигурување. Потоа следи собирање на валидна документација, во зависност од тоа за каква штета се работи потребна е различна документација, односно, доколку се работи за нематеријална штета потребно е на пр. мислење од специјалист, супспецијалист за состојбата на оштетениот, посмртница и сл., или доколку се работи за материјална штета потребно е на пр. фискална сметка, фактура и сл.²⁰⁰

Следната фаза, односно утврдувањето на правата на надомест, всушност претставува фаза на утврдување на правната основа за побарување и исплаќање на штетата на оштетениот од страна на друштвото за осигурување. Оценката ја врши стручно лице во зависност од тоа за каква штета станува збор, на пр. за надомест на штета поради телесна повреда оценката ја врши лекар, за штета врз автомобил стручно лице за таков вид на штети вработено во друштвото за осигурување притоа консултирајќи се со автомеханичар и сл. Утврдување на висината на надомест е фаза која не е подложна на промени во зависност од видот на осигурувањето и настанатата штета, и во која врз основа на приложената документација се врши проценка на штетата и се утврдува висина на штета која ќе соодветствува на претрпената штета на оштетениот. Исто така не е подложна на промени и следната фаза, односно контролата на штета и

¹⁹⁹ А. Николовски, „Осигурување и реосигурување“, Скопје, 1997

²⁰⁰ Кочовиќ Ј., Шулејиќ П., „Осигурање“, Белград, 2002

одобрувањето на исплата, односно се врши контрола на утврдената висина на надомест на штета, која треба да се исплати и вака утврдената висина на штета во форма на спогодба се испраќа на оштетениот на одобрување, односно согласност за исплата на истата. Кога друштвото за осигурување ќе ја прими потпишаната спогодба од страна на оштетениот, врши исплата на утврдената сума, ја евидентира, и на крај врши архивирање на предметот.

Но, не секогаш и не сите постапки за надомест на штета се завршуваат на овој начин. Постојат случаи кога оштетените не се сложуваат со утврдената висина на надомест на штета која им ја понудило друштвото за осигурување. Во тој случај оштетениот поднесува тужба до месно и стварно надлежниот суд, за тој да ја утврди висината на надоместот на штета која друштвото за осигурување ќе му ја исплати на оштетениот.

9. Надомест на штетата кај различни видови осигурување

Иако процесот и фазите на надоместот на штетата кај осигурувањето генерално се претходно споменатите, сепак во зависност од видот на осигурувањето, постојат определени специфики кај надоместот на штета.

Во овој дел ќе бидат обработени некои од тие осигурувања, кои се поприсутни и позначајни во праксата, односно ќе бидат разгледани специфичностите за надоместите на штета кај:

- Животното осигурување;
- Патничкото осигурување;
- Колективното здравствено осигурување;
- Осигурувањето на недвижности при изградба;
- Осигурувањето од одговорност кај адвокатска дејност
- Осигурувањето од автоодговорност.

9.1. Животно осигурување

Во Македонија, животното осигурување е доброволно, тоа настанува со склучување на договор за осигурување. Договорот за осигурување на животот се склучува врз основа на писмена понуда, направена на унифициран образецот од осигурувачот.

Понудата е составен дел на договорот, ги содржи сите битни елементи на договорот и потребно е да ја потпишат договорните страни.

Како договорни страни се јавуваат: осигурувачот и договарачот на осигурување. Покрај двете договорни страни, во договорот за осигурување, се сретнуваат уште 2 лица:

- Осигуреник, лицето од чие доживување или смрт зависи исплатата на договорената осигурена сума, кој може да биде договарачот на осигурување или трето лице, и
- Корисник на осигурување, лице во чија корист се склучува осигурувањето и кон кое осигурителот е во обврска, кога ќе настапи осигурениот случај.

Кај овој вид на осигурување, до постапка за надомест на штета пред друштвото за осигурување би дошло доколку настане осигурениот случај, односно смрт на осигуреникот. Како странка на која треба да и се исплати договорената сума, поради настанување на осигурениот случај, пред друштвото за осигурување се јавува корисникот на осигурување, означен во полисата за осигурување, која претставува правна основа, на тоа лице да му се изврши парично надоместување на нематеријална штета, поради настанатиот осигурен случај.

По пријавувањето на штетата, следи фазата на евидентирање на штетата во друштвото за осигурување. Потоа, медицинската документација се испраќа на разгледување кај стручен тим-лекари специјалисти, кои ја утврдуваат причината за штетата, потоа се утврдува износот на штетата, се усогласува записникот и се испраќа на потпис. Се врши дефинирање на барањата и се обезбедуваат документи. Резултатите од сите овие фази влегуваат во документот за извид и проценка на штета. Следната фаза од постапката за ликвидација, е контрола на штетата и одобрување за исплата, во која се утврдува основаноста на пријавата на штета, се проверува комплетноста и валидноста на документите, се утврдува износот за надомест на штета, се утврдуваат правата и обврските по полисата и се формира налог за исплата на штета. Потоа налогот за исплата на штета со пресметка за штетата се испраќа на одобрување.

Откако ќе се одобри налогот за исплата на штета со пресметката за штета, осигурителното друштво во форма на предлог за спогодба го испраќа до корисникот на осигурувањето на потпис. Потоа, кога корисникот на осигурувањето ќе го потпише предлогот за спогодба, односно ќе се согласи на исплаќање на утврдената сума за надомест на штета, друштвото за осигурување пополнува обрасци од платниот промет за исплата и ја исплаќа сумата на трансакциска сметка. На крај друштвото за осигурување врши архивска заверка на предметот. Со таа активност завршува фазата на постапката на ликвидација.

9.2. Патничко осигурување

Според регулатива на ЕУ, за граѓаните од другите европски земји, кои не се членки на ЕУ, од средината на 2004 г. се применува задолжително патничко осигурување. Со овој вид на здравствено осигурување се осигуруваат патници-туристи, на кои им е потребна виза за време на нивното приватно патување надвор од земјата или земјата на вообичаеното престојувалиште.

Ваkvото осигурување е наменето за осигурување на граѓани на Македонија, коишто патуваат и престојуваат во странство. Договорот за ова осигурување може да се склучи за времетраење од 1 до 365 дена. За лицата над 70 г. возраст, осигурувањето може да се склучи за времетраење од 1 до 30 дена.

Како оштетена странка, пред друштвото за осигурување во ваков вид на постапка, може да се јави осигуреникот, или во случај на смрт на осигуреникот, лице од потесниот круг на неговото семејство. Доколку настане еден од осигурените случаи, врз основа на полисата за осигурување, како правна основа, на оштетениот-осигуреникот или лице од потесниот круг на неговото семејство, треба да му се надомести материјалната и/или нематеријалната штетата која ја претрпел, во зависност од случајот и договорените одредби на полисата.

По пријавувањето на штетата, друштвото на осигурување ја евидентира штетата. Потоа медицинската документација се испраќа на разгледување кај стручен тим лекари специјалисти, кои ја утврдуваат причината за штетата, потоа се утврдува износот на штетата, се усогласува записникот и се испраќа на потпис. Се врши дефинирање на барањата и се обезбедуваат документи. Потоа следи контрола на штетата и одобрување за исплата, во која се утврдува основаноста на пријавата на штета, се проверува комплетноста и валидноста на документите, се утврдува износот за надомест на штета, се утврдуваат правата и обврските по полисата и се формира налог за исплата на штета. Потоа налогот за исплата на штета со пресметка за штетата се испраќа на одобрување.

Откако ќе се одобри налогот за исплата на штета со пресметката за штета, осигурителното друштво во форма на предлог за спогодба го испраќа до осигуреникот на потпис. Потоа, кога осигуреникот ќе го потпише предлогот за спогодба, односно ќе се согласи на исплаќање на утврдената сума за надомест на штета, друштвото за осигурување пополнува обрасци од платниот промет за исплата и ја исплаќа сумата на трансакциска сметка.

9.3. Колективно здравствено осигурување

Осигурувањето од незгода, претставува едно од најраширените области каде се применува колективното, односно групното осигурување. Со него се покриваат поголем број на лица кои сочинуваат група во еден договор за осигурување. Во зависност од цената на осигурувањето, премијата на осигурувањето може да биде поповолна или еднаква на премијата на поединечното осигурување од незгоди. Ваквото осигурување наоѓа примена на пр. кај различни вработени, членови на спортски здруженија, деца во градинките, ученици во училишта, студенти и сл.

Со ваквото осигурување, е опфатен, несреќен случај којшто се случува во времетраење на осигурувањето и тоа во секојдневниот живот на осигуреникот, односно дома и надвор од куќата, на училиште, на Факултет, на пат, на спортски терен, излет, екскурзија, летување и при др. активности што се вклопуваат во рамките на нормалното функционирање на човекот. Обврската од осигурувањето од претходната академска година трае до оној ден кога осигуреникот има платено премија на осигурување за тековната учебна година.

Кај овој вид на осигурување, до постапка за надомест на штета пред друштво за осигурување, би можело да дојде, доколку настане осигурениот случај, односно еден од ризиците споменати во погорните редови, а кои се опфатени со полисата за осигурување. Како оштетена странка пред друштвото за осигурување во ваков вид на постапка се јавува осигуреникот, кој претрпел штета, или корисникот на осигурувањето, кој доколку не е означен во полисата за осигурување е лице од потесниот круг на семејството, во случај на смрт на осигуреникот. Полисата за осигурување воедно претставува правна основа на оштетениот, без разлика дали тоа е осигуреникот или некое лице од потесниот круг на семејството на осигуреникот, да му се изврши парично надоместување на нематеријална штета, поради настанатиот осигурен случај.

Започнува контрола на штетата и одобрување за исплата, во која се утврдува основаноста на пријавата на штета, се проверува комплетноста и валидноста на документите, се утврдува износот за надомест на штета, се утврдуваат правата и обврските по полисата и се формира налог за исплата на штета. Потоа налогот за исплата на штета со пресметка за штетата се испраќа на одобрување.

Откако ќе се одобри налогот за исплата на штета со пресметката за штета, осигурителното друштво во форма на предлог за спогодба го испраќа до осигуреникот на потпис. Потоа, кога осигуреникот ќе го потпише предлогот

за спогодба, односно ќе се согласи на исплаќање на утврдената сума за надомест на штета, друштвото за осигурување пополнува обрасци од платниот промет за исплата и ја исплаќа сумата на трансакциска сметка.

9.4. Осигурување на недвижности при изградба

Осигурувањето на објекти во изградба може да го склучи инвеститорот или изведувачот на работите, односно секој посебно за оној дел за којшто има имотен интерес или договорна обврска да го спроведе осигурувањето од опасностите предвидени со договорот. Местото на осигурување е подрачјето на градилиштето со придружните простории на градилиштето, коишто му се во функција само на осигурениот објект. Осигурувањето почнува во моментот кога ќе се истовари опремата наменета за градбата, на градилиштето, односно во складиштата, и сè до денот кога ќе се завршат формалностите-активностите во врска со техничкиот прием на објектот. Осигурувањето престанува со истекот на 24 часа од денот кој во полисата е назначен како ден на истек на времето.

Кај овој вид на осигурување на имот, до постапка за надомест на штета, пред друштво за осигурување би дошло доколку настане еден некој од осигурените случаи, опфатени со полисата за осигурување. Како оштетена странка пред друштвото за осигурување во ваков вид на постапка се јавува договарачот на осигурувањето-инвеститорот или изведувачот на работите, кој претрпел штета. Полисата за осигурување воедно претставува правна основа на договарачот на осигурувањето да му се надомести претрпената материјална штета како последица на настанатиот осигурен случај.

Осигурувачот е должен да исплати надомест на штета и поради наведените дополнителни опасности во полисата, за кои се пресметува дополнителна премија, во случајот кога има поплава, порој, висока вода и подземна вода, лизгање и одронување на земјиште, провална кражба и одговорност на изведувачот до 1500 €.

Претставник на осигурителното друштво излегува на извид на лице место каде составува записник за извид и проценка на штетата, на местото на кое се врши изградбата на објектот, каде ја наведува адресата, датумот на кој е излезено на извид и проценка на штета, причина во врска со настанатата штета причинета од ризикот-пожар, составот на овластените претставници за утврдување на причината и обемот на штета, односно претставниците на осигурителното друштво и на оштетениот, документите врз чија основа се врши извидот и проценката на штета, пријавата за штета и полисата за осигурување, а се наведува причината за штетата и обемот на штетата.

Друштвото за осигурување кое треба да ја изврши исплатата на име надомест на штета составува и пресметка на штета во која под реден број ги впишува осигурените предмети од полисата, со сумата на осигурувањето, вистинската вредност, штетата и износот на отштетата, односно според извршената контрола се утврдува износот на отштетата на која осигуреникот има право.

Вака утврдениот износ на оштета, друштвото за осигурување во форма на спогодба ќе го испрати до осигурениот, односно правното лице кое ја врши изградбата на објектот, на потврда, врз чија основа ќе се исплати утврдениот износ на отштета, односно ќе се изврши ликвидација на штетата.²⁰¹

9.5. Осигурување од одговорност кај адвокатска дејност

Според Уставот, адвокатурата е независна и самостојна професионална дејност, која дава правна помош во остварување и заштита на со Уставот, утврдените права и слободи и други законски утврдени права и интереси на домашни и странски физички и правни лица. Во оставрувањето на адвокатските дејности при давањето правна помош, адвокатот понекогаш може да предизвика штета, најчесто на својот клиент, намерно или ненамерно, т.е. да пропушти да преземе определени работи.

За секое нарушување на должноста и угледот на адвокатот, адвокатските постапки спротивно на Законот за адвокатура²⁰², Статутот на Адвокатската Комора или Кодексот за професионална етика на адвокати, адвокатот сноси дисциплинска одговорност. Освен дисциплинска, адвокатот одговара и материјално.

Материјалната одговорност се проценува според општите правила и одговорноста за штета во согласност со ЗОО. При причинување штета на трети лица, намерно или ненамерно, адвокатот одговара врз основа на вина, односно субјективна одговорност.

Кај овој вид на осигурување, од адвокатска дејност, до постапка за надомест на штета пред друштвото за осигурување, би дошло доколку адвокатот ја наруши својата должност. Како оштетена странка пред друштвото за осигурување во ваков вид на постапка се јавува клиентот чии права ги брани и остварува адвокатот. Полисата за осигурување претставува правна основа за на оштетениот-клиентот, друштвото за осигурување да му ја надомести претрпената материјална штета како последица на настанатиот осигурен случај.

²⁰¹ Ц. Петрова, „Надомест на штетата пред друштва за осигурување“, Скопје, 2014

²⁰² Закон за адвокатура, „Службен весник на РМ“, бр. 59/2002, 60/2006, 29/2007, 106/2008, 135/2011, 113/2012, 148/2015

Бидејќи адвокатот ја нарушил својата должност, односно го пропуштил законскиот рок за поднесување на правен лек, за кој имал должност и обврска да го поднесе навремено, со што го оштетил својот клиент, и пресудата која ја донел првостепениот суд станала правосилна и извршна, во корист на спротивната страна на онаа која ја застапува адвокатот.

Друштвото за осигурување врз основа на приложените документи составува записник, документ со проценка на штетата, каде ја утврдува вредноста на штетата, и на крај изготвува и пресметка на штета каде го впишува износот на оштетата која треба да му ја исплатата на оштетениот-клиентот, на име надомест на штета предизвикана од осигуреното лице-адвокатот.

Потоа друштвото за осигурување го доставува на потпис, како изјава за согласност, писмено известување до оштетениот-клиентот, во кое е наведен износот на оштета која ќе му се исплати на име надомест на штета, која му ја предизвикал адвокатот. Откако оштетениот ќе го потпише писменото известување, што всушност значи дека е согласен на утврдената сума на оштета, друштвото за осигурување ќе му префрли пари на неговата трансакциона сметка.

9.6. Осигурување од автомобилска одговорност, односно осигурување од автоодговорност

Ова е задолжително законско осигурување²⁰³, на кое припаѓа скоро половина од вкупниот удел на осигурувањето во Македонија. Сопственикот, односно корисникот на моторно и приклучно возило е должен да склучи договор за осигурување од одговорност за штети што со употреба на моторното возило, ќе им ја причини на трети лица поради смрт, телесна повреда, нарушување на здравјето, уништување или оштетување на предмети освен од одговорност за штети за предметите што ги примил на превоз.

Кај овој вид на осигурување-автоодговорност, до постапка за надомест на штета пред друштво за осигурување, доаѓа доколку договарачот на осигурувањето предизвика штета на друго лице. Во овој случај друштвото за осигурување ја презема одговорноста на договарачот на осигурувањето. Како оштетена странка пред друштвото за осигурување во ваков вид на постапка се јавува лицето кое претрпело штета.

---

²⁰³ Закон за задолжително осигурување во сообраќајот, Неофицијален пречистен текст, „Службен весник на РМ“ бр. 88/2005, 70/2006, 81/2008, 47/2011, 135/2011, 112/2014, 145/2015, 220/2019

VI ДЕЛ - ОСИГУРИТЕЛНИ ДЕЛИКТИ

1. Поим на осигурителни деликти

Осигурителните деликти, односно криминалитетот во осигурувањето е изразен преку кривичните дела и прекршоците, кои со своите поведенија ги сторуваат субјектите во или во врска со дејноста осигурување.

Кривичните дела од областа на осигурувањето во македонското законодавство се предвидени во Кривичниот законик и во Законот за супервизија на осигурувањето, а прекршоците со Законот за супервизија на осигурувањето и со Законот за задолжително осигурување во сообраќајот.

Со Кривичниот Законик, како детерминирано кривично дело од областа на осигурувањето е предвидено кривичното дело „Осигурителна измама“ во чл.250, во делот за кривични дела против имотот.

Во Законот за супервизија на осигурување постојат инкриминирани 4 кривични дела, и тоа:

- „Предизвикување на стечајна постапка во друштво за осигурување, осигурително брокерско друштво, друштво за застапување во осигурувањето“, во чл. 244;
- „Достава на невестинити и неточни податоци од друштво за осигурување, осигурително брокерско друштво, друштво за застапување во осигурувањето и непостапување по решение“, во чл. 244-а
- „Незаконско работење на друштво за осигурување, осигурително брокерско друштво, друштво за застапување во осигурувањето“, во чл. 244-б, и
- „Незаконито постапување на овластен актуар“, во чл. 244-в.

Со Законот за супервизија на осигурување и со Законот за задолжително осигурување во сообраќајот се предвидени поголем број на прекршоци за физички, правни и одговорни лица за постапување спротивно на законските одредби.

Покрај тоа што е нормирано во овие закони, криминалитетот во осигурувањето како „осигурителен криминалитет“ постои и во други поведенија со кои се прават казнено-правни повреди во и во врска со дејноста осигурување. Тоа може да се прави во различни групи на кривични дела, доколку тие се прават во врска со дејноста, или заради

остварување некаква противправна корист заради осигурување. Така на пр. различни кривични дела може да се доведат на полето на осигурителен криминалитет и тоа кај:

- Кривичните дела против работните односи;
- Кривичните дела против здравјето на луѓето;
- Кривичните дела против животната средина и природата, на пр. намерно предизвикување шумски пожар со цел добивање оштета од осигурително друштво;
- Кривичните дела против имотот, на пр. различните Кражби; Оштетување и неовластено навлегување во компјутерски систем; Правење и внесување на компјутерски вируси; Компјутерска измама, сè што може да биде во врска со осигурување. Во делот за кривични дела против имотот е инкриминирана и осигурителната измама;
- Кривични дела против културното наследство и природните реткости;
- Кривични дела против јавните финансии, платниот промет и стопанството, на пр. различни видови фалсификувања, на пари или хартии од вредност, перење на пари и други приноси од казниво дело; Незаконито постапување на овластен проценувач; Измама при работењето со хартии од вредност и удели; Повреда на правата од хартии од вредност; Незаконито постапување на овластен ревизор; Злоупотреба при склучување на договор меѓу заинтересирани страни; Даночно затајување; Фалсификување или уништување деловни книги; Спречување, ограничување или нарушување на конкуренција;
- Кривични дела против општата сигурност на луѓето и имотот и тоа: Предизвикување општа опасност; Оштетување на заштитни уреди; Уништување или оштетување јавни инсталации; Неотстранување опасност;
- Кривични дела против безбедноста на јавниот сообраќај, како и
- Кај сите други кривични дела, кои можат да се направат во или во врска со осигурувањето.

2. Општо за измамите во осигурувањето

Правниот поредок на Македонија, ја уредува дејноста осигурување, како облигационо-правна работа меѓу друштвото за осигурување и договорачот на осигурувањето, односно осигуреникот, во која врз принципите на солидарност и заемност се здружуваат средства, пришто ако дојде до настан кој претставува осигурен случај, на осигуреникот кој претрпел

штета, ќе му се исплати штетата, односно договорената сума или некоја друга компензација.

Но, како што и во другите сфери и општествени односи, кои се правно нормирани и уредени во функција на човековото постоење и организирано живеење, со најдобра желба за нивно социјално, општествено и правно-нормативно функционирање, така и во сферата на осигурувањето се јавуваат девијантни односи со криминогена содржина.²⁰⁴

Неживотното и животното осигурување треба да се третира како однос на взаемност и солидарност со цел за превенција од ненастанување на штети и надомест ако истите настанат, поединци и правни субјекти доста често вршат противправни поведенија преку измами во осигурувањето, и на тој начин, сакаат да се стекнат со противправна имотна корист. Тоа е содржина на криминалитетот во осигурувањето.

Обработката на криминалитетот во осигурувањето е насочена кон измамите во осигурувањето воопшто, а во тој контекст и осигурителната измама, притоа измамата може да се анализира и од облигационо-правен и од кривично-правен аспект.

Од облигационо-правен аспект сите современи закони за облигациони односи, со кои е регулиран договорот за осигурување, со соодветни одредби предвидуваат заштита од измама на договорните страни.

На пр. според француското право, и нивниот *Code Civil*, измама постои доколку потекнува од спротивната страна. Според Швајцарскиот закон за облигации, договорната страна која со измама од другата страна биде наведена да склучи договор, договорот не ја обврзува и во случај кога не се работи за битна заблуда.

Македонскиот ЗОО, регулирајќи го договорот за осигурување, со кој се регулираат односите меѓу осигурувачот и осигуреникот, ги регулира и можните измами во осигурувањето. Лагата, измамата, и други опструкции за вистината не се толерираат кај ниту еден договор, а посебно кај договорот за осигурување. Кај него претходи една посебна фаза, која кај други договори не е својствена. Имено, договорачот на осигурувањето не само што е должен што попотполно и повистинито да одговори на поставените прашања на осигурувачот, туку е должен и самоиницијативно да му изнесе податоци кои можат да се од значење за оценка на ризикот и предметот. Тоа е од причини што осигурувачот не ги знае сите околности кои во тој поглед се релевантни, додека пак договорачот на осигурувањето, односно осигуреникот, добро ги познава или треба да ги познава.

²⁰⁴ М.Крстаноски, „Осигурително право“, Охрид, 2006

Принципот на вистинито прикажување на релевантните факти за осигурената ствар е еден од основните принципи на осигурувањето, а во функција на законито и целисходно склучување на договорот за осигурување. Осигурувањето мора да почива на здрави економски основи, кое пред сè подразбира платената премија за осигурувањето да одговара во што поголема мера на преземениот ризик.

Оштета од осигурувањето, може да бара само осигурувачот што во моментот на настанувањето на штетата имал материјален интерес да не настапи осигурениот случај, а сè друго може да е под знак на сомнеж. Токму одговорот на прашањето дали осигуреникот или договорачот на осигурувањето имал или немал интерес да настапи осигурениот случај дава одговор на прашањето дали се работи за осигурителна измама или не.

3. Видови измами во осигурувањето

Како што и различните права и обврски на страните кај договорот за осигурување, можат да се поделат според фазите на осигурувањето, како процес, така и различните **измами во осигурувањето** можат да се јават како:

- Измами при склучување на договорот за осигурување;
- Измами во текот на траењето на осигурувањето;
- Измами за настапувањето на осигурениот случај и
- Измами при барање на надомест на штета врз основа на договорот за осигурување, односно при ликвидирањето на штетата.

3.1. Измами при склучување на договорот за осигурување

Измамите при склучувањето на договорот за осигурување можат да се јават како:

1. Измами за осигурениот случај и
2. Измами за околностите значајни за оценка на ризикот.

Измамите за осигурениот случај постојат доколку:

- Договорот за осигурување е склучен, а во моментот на неговото склучување веќе настанал осигурениот случај;
- Осигурениот случај веќе бил во настанување;
- Престанала можноста за негово настанување;
- Договорот е склучен за некој претходен период во кој веќе настанал осигурениот случај, или постоела можност тој да настане, а за тоа знаела заинтересираната страна.

Ваквите измами произлегуваат од фактот што осигурениот случај треба да е иден, неизвесен и независен од исклучивата волја на договорачот. Овие договори во граѓанско-правна смисла се ништовни и не произведуваат правно дејство.

Измामите за околностите значајни за оценка на ризикот се јавуваат како:

- Намерно правење неточна пријава за околностите значајни за оценка на ризикот;
- Намерно премолчување на околности значајни за оценка на ризикот, пришто во такви случаи, осигурувачот не би склучил договор ако знаел за вистинската состојба на работите;
- Поднесување неточна пријава за староста на осигуреникот, ако вистинските години на старост ја преминуваат границата на старост до која осигурувачот според Општите услови и тарифи врши осигурување на живот;
- Поднесување неточна пријава или пропуштање за давање должно известување за околностите значајни за оценка на ризикот, кои на договорачот му биле познати или не можеле да му бидат непознати, за кои знаел или бил должен да знае пред склучувањето на договорот или за време на траењето на осигурувањето.

За ваквите измами осигурувачот може да бара поништување на договорот во рок од 3 месеци од дознавањето на измамата.

На пр. во судската практика на Врховниот Суд на Македонија има став, според кој, ништовен е договорот за животно осигурување, доколку осигуреникот при склучување на договорот премолчил настан кој придонел за влошување на неговата здравствена состојба, а кој се случил по поднесувањето на понудата, но, пред склучување на договорот.

За да постојат измами во облигационо-правна смисла треба да постои **заблуда** кај осигурувачот.

Според чл.57 од ЗОО, каде се регулира заблудата, се вели дека заблуда постои кога едната договорна страна или некое трето лице кај другата договорна страна предизвика заблуда или ја одржува во заблуда, со намера со тоа да ја наведе на склучување на определен договор, со која содржина другата договорна страна не би се согласила доколку тоа го знаела во моментот на склучување на договорот кога се наоѓала во заблуда.

За да дојде до **измама во облигационо-правна смисла** треба да се остварат следните претпоставки:

- Во моментот на склучување на договорот кај една од договорните страни треба да постои заблуда за некои од елементите на договорот;
- Заблудата на една од договорните страни или трето лице треба да е предизвикана намерно, значи *dolus directus* или *dolus eventualis*;
- Да постои причинска врска-каузалитет, меѓу измамата и конкретниот склучен договор, односно договорот да е склучен под околностите на измамата, значи не се работи за измама во облигационо-правна смисла, доколку договорот би бил склучен и без постоењето на она што се смета за таква „измама“.

Измамената страна, може да бара поништување на договорот и има право да бара надомест на претрпена штета.²⁰⁵

За да може осигурувачот **да бара поништување на договорот** треба да се исполнети следните претпоставки:

- Договорачот на осигурувањето намерно да поднесол неточна пријава или намерно да премолчал некоја околност која е од значење за оценка на ризикот;
- Околноста изнесена во поднесената пријава или премолчената околност да е значајна за оценка на ризикот и
- Околноста која е неточно пријавена или премолчена да е од таква природа која до колку му била позната на осигурувачот, тој не би склучил договор за осигурување.

Доколку постојат овие елементи станува збор за измама во осигурувањето.

Должноста на осигуреникот или договорачот на осигурувањето е да ги пријави релевантните околности за оценка на ризикот.

Тој не ќе ја исполни таа должност доколку:

- Намерно не ги пријави релевантните околности или
- Намерно неточно ги пријави тие околности.

Тој не е должен да ги пријави околностите кои што се општо познати факти, на пр. во тоа место дека се одвиваат воени дејствија, дека е настанат некој тежок земјотрес. Под релевантни околности спаѓаат на пр. вредноста на осигурената стока е 200.000 €, а стоката се осигурува на 400.000 €, во тој случај, тоа осигуреникот мора да го пријави бидејќи во спротивно тој е заинтересиран да настане штета, а не истата да не настане. Не може никогаш однапред генерално да се дефинираат кои се тие релевантни околности кои осигуреникот треба да му ги каже на

²⁰⁵ К.Чавдар, „Закон за облигациони односи со коментар“, Скопје, 2001

осигурувачот, бидејќи тоа зависи од секој конкретен случај, видот на стоката, осигурениот случај, начинот на транспорт, местото на транспорт и сл.

3.2. Измами во текот на траењето на осигурувањето

Измамите во текот на траењето на осигурувањето се состојат во измами со неизвестување за промените на ризикот, во смисла на:

- Неизвестување за промена на околностите кои се од значење за оценка на ризикот кај неживотното осигурување и
- Неизвестување за промена на професијата, кај животното осигурување.

Осигурувачот во овие околности може да бара раскинување на договорот, во рок од 1 месец од дознавањето, ако зголемувањето на ризикот е толкаво што доколку за тоа знаел не би склучил договор, или да побара од договорачот на осигурувањето нова стапка на премија, заради зголемениот ризик, и тогаш осигурувачот би склучил таков договор, но, секако со повисока стапка на премија.

3.3. Измами за настапување на осигурениот случај

За настапување на осигурениот случај има измами во кои осигурениот случај се фингира, се прикажува како да е настанат, а всушност не е, со цел да се стави во заблуда осигурителното друштво, и да се наплати „оштета“, на пр. замена на апарат за домаќинство; прикажување на ствари кои не постоеле.

3.4. Измами кај барањето за надомест на штета, односно кај ликвидирањето на штетата

Измамите при барањето за надомест на штета се најчести измами во осигурувањето. Тие се извршуваат на најразличен начин и со најразлични противправни дејствија. Нивното евентуално групирање би претставувало многу тешка и макотрпна работа од причини што секоја измама воопшто и секоја измама од ваков вид носи свои специфики, според предметот на измамата, умешноста и вештините на сторителот.

Осигуреникот врз основа на договорот, по настанувањето на штетата, со барањето за надомест на штета, треба особено да ја:

- Достави целокупната документација со која располага и сите доказни средства за утврдување на природата на штетата, причините за штетата и висината на настанатата штета;

- Достави и други докази од кои може да се утврди или да се стори веројатно неговото право на надомест на штета;
- Докаже дали штетата е покриена со осигурувањето и дали има право на надомест на штета.

За да се работи за **измама во барањето за надомест на штета** потребно е осигуреникот да:

- **Не претрпел штета, а ја пријавува штета**, ваква измама постои, кога осигуреникот или договорачот на осигурувањето бара надомест на штета, без да настане осигурениот случај или без да настане во согласност со условите на договорот за осигурување.;
- **Доставува барање за надомест на штета врз основа на лажни докази**, ваква осигурителна измама има кога осигуреникот со фалсификувани докази го „поткрепува“ барањето за надомест на штета, на пр. лажни фактури, со „напумпани износи“ и сл.;
- **Лажно прикажување на фактичката состојба**, при извртување на фактите за настанување на штетата, со цел да се наплати надомест од осигурувањето, на пр. сообраќајна незгода меѓу каско-осигурено возило и друго возило, пришто иако не е виновен возачот на каско-осигурувањето, тој заради определена корист ја прифаќа вината, со цел да се добие надомест од осигурувањето.

Измамите во осигурувањето спаѓаат во т.н. „идеални злосторства“, под кои се подразбираат такви дејствија кои на сторителите им носат голема добивка со минимален ризик. Дејствието на извршување во принцип тешко се открива, а и доколку се открие, кривичното дело пред судот, многу тешко се докажува.²⁰⁶

4. Индикатори на сомнителни трансакции во друштвата за осигурување

Законот за спречување на перење пари и финансирање на тероризам²⁰⁷

претставува основа за борбата против секакви сомнителни трансакции во сите правни и физички лица, кај кои може да има такви активности, но особено тоа се однесува и на субјектите во осигурувањето.

Најпрвин ќе бидат обработени основните постулати и најважните карактеристики на Законот за спречување на перење пари и финансирање на тероризам.

²⁰⁶ Z. Radovic, Z. Aleksic, „Prevare u osiguranju“, Beograd, 1997

²⁰⁷ Закон за спречување на перење пари и финансирање на тероризам „Службен весник на РМ“, бр. 120/2018, 275/2019

Со него се уредуваат мерките, дејствијата и постапките кои субјектите и надлежните органи и тела ги преземаат заради откривање и спречување на перење пари, поврзани казниви дела и финансирање на тероризам, како и работењето и надлежностите на Управата за финансиско разузнавање.

Според чл.53, ст. 5 од тој закон, **осигурителните друштва, кои вршат работи на осигурување на живот**, собраните податоци за склучени полиси за осигурување живот со вредност на осигурување во износ од 15.000 € или повеќе, на денот кога е склучена полисата за осигурување, ги доставуваат до Управата за финансиско разузнавање на крајот на денот во електронска форма.

Потоа, субјектите кои се предмет на законското регулирање, се должни собраните податоци, информации и документи, да ги достават до Управата за финансиско разузнавање, кога се сомневаат или имаат **основи за сомневање** дека:

- Било или е извршено перење пари и/или финансирање на тероризам или е направен обид или се прави обид за перење пари и/или за финансирање на тероризам, без оглед на износот на трансакцијата;
- Имотот е принос од казниво дело и
- Имотот е поврзан со финансирање на терористички акт, терористичка организација или терорист, или лице кое финансира тероризам.

Основите на сомневање субјектот ги утврдува врз основа на:

- Непосредни сознанија;
- Листата на индикатори за препознавање на сомнителни трансакции утврдени од Управата за финансиско разузнавање, како и субјектите и надзорните органи;
- Консолидираната листа која се води согласно со прописите за рестриктивни мерки;
- Проценката на ризикот од перење пари и финансирање на тероризам и
- Други релевантни информации.

Во однос на именување на **овластено лице и формирање на оддел за спречување на перење пари и финансирање на тероризам**, според законот, субјектите се должни да именуваат овластено лице и негов заменик. Доколку во субјектот се вработени повеќе од 50 лица, субјектот во рамките на своето работење е должен да формира посебен оддел за спречување на перење пари и финансирање на тероризам. Во одделот треба да бидат вработени најмалку 4 лица доколку во субјектот се

вработени од 50 до 300 лица, а бројот на вработени во одделот треба да се зголемува за по едно лице на секои наредни 100 вработени.

Субјектите најмалку еднаш годишно се должни да вршат внатрешна контрола над спроведувањето на мерките и дејствијата за спречување на перење пари и финансирање на тероризам, и да изготват документација за констатираните наоди од спроведената контрола.

Управата за финансиско разузнавање е единица за финансиско разузнавање на Македонија, основана за целите на прибирање и анализа на извештаи за сомнителни трансакции и други информации од значење за спречување и откривање перење пари и финансирање на тероризам и доставување на резултатите од анализата и други дополнителни релевантни информации до надлежните органи кога постојат основи за сомневање за перење пари и финансирање на тероризам. Таа е орган на државната управа во состав на Министерството за финансии, со својство на правно лице.

Управата ги има следните **надлежности**:

- Прибира, обработува, анализира, чува и доставува податоци добиени врз основа на закон;
- Собира податоци, информации и документи, неопходни за извршување на своите надлежности;
- Изготвува и доставува извештаи до надлежните државни органи, секогаш кога постојат основи на сомневање за сторено кривично дело перење пари или финансирање на тероризам;
- Изготвува и доставува известување до надлежните државни органи за постоење на основи на сомневање за сторено друго кривично дело;
- Издава писмен налог на субјектот со кој привремено ја задржува трансакцијата;
- Поднесува барање за поднесување на предлог за определување на привремени мерки до надлежниот јавен обвинител;
- Поднесува налог за следење на деловниот однос до субјектот;
- Издава прекршочен платен налог;
- Поднесува барање за покренување на прекршочна постапка пред надлежниот суд;
- Изготвува стратешки анализи за утврдување на трендовите и типологиите на перење пари и финансирање на тероризам;
- Соработува со субјектите според закон, како и со Министерството за внатрешни работи, Министерството за одбрана, Министерството за правда, Министерството за надворешни работи, Јавното обвинителство на Македонија, Агенцијата за разузнавање, Управата за финансиска полиција, Царинската управа, Управата за

јавни приходи, Државниот девизен инспекторат, Комисијата за хартии од вредност на Македонија, Народната банка на Македонија, Агенцијата за супервизија на капитално финансирано пензиско осигурување, **АСО**, Државната комисија за спречување на корупцијата, Државниот завод за ревизија, Централниот Регистар на Македонија и др. државни органи и институции, како и со др. организации, институции и меѓународни тела за борба против перењето пари и против финансирањето на тероризмот;

- Склучува договори за соработка и разменува податоци и информации со единици за финансиско разузнавање на др. држави и меѓународни организации, вклучени во борба против перење пари и финансирање на тероризам;
- Самостојно или во соработка со органите за надзор, врши надзор над субјектите за примената на мерките и дејствијата определени со закон;
- Учествува во спроведување на национална проценка на ризик од перење пари и финансирање на тероризам и спроведува проценка на ризик над одредени категории на субјекти;
- Поведува иницијативи или дава мислења на закони и подзаконски акти што се однесуваат на спречување на перење пари и финансирање на тероризам;
- Може да помага во професионалното усовршување на овластените лица и вработените во одделот за спречување на перење пари и финансирање на тероризам;
- Утврдува листи на индикатори за препознавање на сомнителни трансакции во соработка со субјектите и органите кои вршат надзор врз нивното работење и редовно ги ажурира;
- Планира и спроведува обуки за усовршување и оспособување на вработените во Управата;
- Спроведува активности насочени кон подигање на свеста на невладиниот сектор за ризиците од нивна можна злоупотреба за целите на финансирање на тероризам;
- Дава појаснување во примената на прописите за спречување на перење пари и финансирање на тероризам;
- Води евиденции, како и сеопфатна статистика за целите на проценка на ефикасноста на системот за борба против перење пари и финансирање на тероризам.

Заради извршување на своите надлежности, Управата има навремен директен или индиректен електронски пристап до податоци, информации и документација со кои располагаат субјектите, државните органи и институции и др. правни или физички лица.

Управата работите од своја надлежност ги врши согласно со закон и ратификуваните меѓународни договори со кои се уредува спречувањето перење пари и финансирање на тероризам. Личните податоци се користат согласно со закон и прописите за заштита на личните податоци.

Управата еднаш годишно изготвува извештај за работите од својата надлежност и програма за работа за следната година и ги доставува до министерот за финансии и до Владата на Македонија.

Постојат одредби за електронскиот пристап до податоци, информации и документација од страна на Управата за финансиско разузнавање. За извршување на законските надлежности, таа има електронски пристап и користи податоци од базите на податоци, без надоместок, покрај до различните друштва од осигурителниот сектор и АСО, има пристап и до:

1. Министерство за внатрешни работи:

- податоци од евиденцијата на матичен број,
- податоци од регистар на државјани на Македонија,
- податоци од евиденцијата на државјаните на Македонија, кои стекнале државјанство, односно на кои им престанало државјанството на Македонија,
- податоци од регистар на издадени лични карти,
- податоци од регистар на пасоши на државјани на Македонија,
- податоци од регистар, картотека и азбучник на граѓаните кои пријавиле заминување во странство,
- податоци од регистар на исчезнати, изгубени и погрешни патни исправи,
- податоци од евиденцијата на матичен број на странец,
- податоци од евиденцијата на издадени лични карти за странци,
- податоци од евиденција за влез и излез од државата,
- податоци за кривична евиденција,
- податоци од евиденцијата на издадени дозволи за оружје,
- податоци од евиденцијата на издадени дозволи за носење на оружје,
- податоци од евиденцијата на одобрености за набавување на колекционерско оружје,
- податоци од евиденцијата на поднесени барања за регистрирање на колекционерско оружје,
- податоци од евиденцијата на дозволи за колекционерско оружје,
- податоци од евиденција на колекционери,
- податоци од евиденцијата на одземено, пронајдено, предадено оружје и муниција,
- податоци од евиденцијата на издадени одобрености за промет со оружје/муниција и делови за оружје,

-
- податоци од евиденција на детективи на кои им е издадена лиценца за вршење на детективска дејност,
  - податоци од евиденција за регистрирани моторни возила-листа на возила во сопственост на физичко и правно лице, листа на сопственици на моторни возила,
  - податоци од евиденција за регистрирани пловни објекти,
  - податоци од регистар на домаќинства и др.;
2. Министерство за правда:
- податоци од евиденција за следење на случаи за корупција,
  - податоци од евиденции, од системот за електронско водење на предметите за меѓународна правна помош;
3. Фонд за пензиско и инвалидско осигурување:
- податоци од евиденцијата за лица осигурани согласно со прописите за пензиско и инвалидско осигурување и статус,
  - податоци од евиденцијата за години за работен стаж,
  - податоци од евиденцијата за пензионер и статус на пензионер;
4. Фонд за здравствено осигурување:
- податоци од евиденцијата за лица осигурани согласно со прописите за задолжително здравствено осигурување;
5. Управа за јавни приходи:
- податоци од евиденцијата за ЕМБ²⁰⁸ и ЕДБ²⁰⁹,
  - податоци од евиденцијата од даночен регистар,
  - податоци од евиденцијата за приходи од годишни даночни пријави за физички лица за персонален данок на доход,
  - податоци од евиденцијата за месечни даночни пријави по однос на ДДВ,
  - податоци од евиденцијата за поврат на повеќе или погрешно наплатен данок,
  - податоци од евиденцијата за поврат на ДДВ,
  - податоци од евиденцијата за спроведени даночни контроли и истраги,
  - податоци од евиденцијата за регистрирани дејности кои вршат готовински плаќања,
  - податоци од евиденцијата за овластени сметководители на правни лица;
6. Агенција за вработување:
- податоци од евиденција на вработени лица, т.н. М1/М2 образец, вработени во определена фирма,

---

²⁰⁸ Единствен матичен број

²⁰⁹ Единствен даночен број

-
- податоци од евиденција на невработени лица и други лица кои бараат работа,
  - податоци од евиденција на странски државјани и лица без државјанство вработени во Македонија;
7. Агенција за катастар на недвижности:
- податоци од регистар на просторни единици,
  - податоци од евиденција на имотни листови,
  - податоци од регистар на цени и закупи,
  - податоци за движење на сопственост на имот;
8. Централен депозитар за хартии од вредност:
- податоци од регистар на хартии од вредност,
  - податоци од регистар на сопственици на хартии од вредност,
  - податоци од регистар за порамнувања на трговски трансакции,
  - податоци од регистар за нетрговски пренос на хартии од вредност,
  - податоци од регистар на позајмени хартии од вредност;
9. Податоци од единствен регистар на трансакциски сметки-Клириншка куќа „КИБС“, АД-Скопје;
10. Податоци од кредитно биро, податоци од порталот МОЈ.МКБ.МК.
11. Централен регистар:
- податоци од трговски регистар и регистар на други правни лица,
  - податоци од регистар на годишни сметки,
  - податоци од заложен регистар,
  - податоци од регистар за лизинг,
  - податоци од регистар на вложувања во недвижности,
  - податоци од регистар на права врз недвижности,
  - податоци од регистар на директни инвестиции на резиденти во странство,
  - податоци од регистар на директни инвестиции на нерезиденти во Македонија,
  - податоци од регистар на физички и правни лица на кои им е изречена санкција забрана на вршење професија, дејност или должност и привремена забрана за вршење одделна дејност,
  - податоци од регистар на споредни казни за сторени кривични дела на правни лица,
  - податоци од регистар за обезбедување со пренос на сопственост на предмети и пренос на права, т.н. фидуцијарен регистар,
  - податоци од регистар за продажба на подвижни ствари со задржување на правото на сопственост;
12. Царинска Управа на Македонија:
- податоци од евиденција за царински декларации на физичко лице,
  - податоци од евиденција за царински декларации на правно лице,

-
- податоци од евиденција за извршен увоз и за извршен извоз,
  - податоци од регистар на обврзници за акциза,
  - податоци од евиденција за единствен царински документ,
  - податоци од евиденција за внесени, изнесени странски пари и хартии од вредност,
  - податоци од евиденција за поднесени кривични пријави и прекршочни постапки;
13. Управа за финансиска полиција, податоци од евиденција за поднесени кривични пријави;
14. Судови:
- податоци од евиденција за водење на кривична постапка против определено лице,
  - податоци од казнена евиденција,
  - податоци од евиденција за изречена забрана за вршење на дејност на определено лице,
  - податоци од евиденција за одземена или ограничена деловна способност на лица;
15. Министерство за правда, од Управата за водење на матичните книги:
- податоци од матичните книги на родени,
  - податоци од матичните книги на венчани,
  - податоци од матичните книги на умрени лица,
  - податоци од евиденции за родители/старатели на одредено лице,
  - податоци од евиденции за сродство помеѓу лица;
16. Министерство за труд и социјална политика податоци од евиденции за лица корисници на социјална помош;
17. Државен завод за ревизија:
- податоци од евиденции за извршени ревизии,
  - податоци од електронски систем за управување со ревизија;
18. Македонска берза на хартии од вредност:
- податоци од евиденции содржани во МБ НЕТ,
  - податоци од евиденции за склучени трансакции, вклучително и блок трансакции;
19. Јавно обвинителство на Македонија:
- податоци од евиденции за примени кривични пријави,
  - податоци од евиденции за поднесени обвиненија,
  - податоци од евиденции за мерки за обезбедување на имот во текот на постапката,
  - податоци од евиденции за остварена меѓуобвинителска соработка;
20. Министерство за економија, податоци од регистар на склучени договори за концесии.

21. Државен завод за статистика, статистички податоци по области општи и регионални статистики, население и социјални статистики, приходи, потрошувачка и цени, економија и финансии, индустрија, градежништво и енергија, надворешна трговија, транспорт, туризам, трговија и други услуги и повеќедоменски статистики.

Во однос на меѓуинституционалната соработка, Управата може да потпише Меморандуми или Протоколи за соработка со надлежните државни органи заради исполнување на целите на своето постоење и работење.

За координирање на активностите за спроведување на национална проценка на ризикот и за унапредување на системот за борба против перење пари и финансирање на тероризам, Владата на Македонија, на предлог на Министерот за финансии формира Совет за борба против перење пари и финансирање на тероризам. Работата на Советот ја води директорот на Управата за финансиско разузнавање, а негови членови се раководни и одговорни лица од: МВР, Министерството за правда, Министерството за финансии, Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција, Управата за финансиска полиција, Царинската управа, Управата за јавни приходи, Народната банка на Македонија, Комисијата за хартии од вредност, **АСО**, Агенцијата за супервизија на капитално финансирано пензиско осигурување, Агенцијата за пошти, како и претставници на Адвокатската комора, Нотарската комора, Институтот на овластени ревизори и Институтот на сметководители и овластени сметководители.

Надзорот над примената на мерките и дејствијата утврдени со овој закон над субјектите во осигурителниот сектор, го врши АСО, врз основа на законските овластувања.

Во насока на операционализација на Законот за спречување на перење пари и финансирање на тероризам, Управата за финансиско разузнавање, како орган во состав на Министерството за финансии на Македонија, има донесено повеќе подзаконски акти во врска со индикаторите на перење на пари.

Во 2019 г. се донесени:

- Одлука за утврдување на листа на индикатори за препознавање на сомнителни трансакции, како и
- Правилник за содржината и видот на податоците кои нотарите, банките, давателите на услуги на парични дознаки-брз трансфер на пари, осигурителните друштва кои вршат работи на осигурување на живот, правните лица чија дејност е купопродажба на возила, приредувачите на игри на среќа во играчница-казино, и другите приредувачи на игри на среќа ги доставуваат до управата за финансиско разузнавање и начинот на нивно електронско

доставување, донесен од Министерот за финансии, според одредбите на претходно споменатиот закон.

Според Одлуката за утврдување на листа на индикатори за препознавање на сомнителни трансакции, од 2019 г. постои посебен 18 дел кој се однесува на **Индикаторите²¹⁰ за осигурителни компании, осигурителни агенции, овластени осигурителни агенти и осигурителни брокери што вршат активности на животно осигурување.**

Според таа Одлука, индикаторите иако во целина треба да се земат и да се води сметка во сите фази на осигурувањето, тие сепак се поделени на 3 категории:

- Индикатори што се однесуваат на осигурителни договори-осигурителните полиси, плаќање премии и реализирање договори;
- Индикатори по реализација на договорот;
- Индикатори кои се однесуваат на перењето пари, во соработка со вработени во осигурителни компании, компании за посредување во осигурувањето и осигурителни агенции, односно индикатори за вработените во осигурителниот сектор.

1. Индикатори што се однесуваат на што се однесуваат на осигурителни договори-осигурителните полиси, плаќање премии и реализирање договори, кои се поделени на:

- Индикатори за склучување на осигурителни договори и
- Индикатори по плаќањето на премија.

1.1. Индикатори за склучување осигурителни договори:

1. Клиент од далечно место бара да склучи осигурителен договор, иако клиентот може осигурителниот договор да го склучи во своето место на живеење;
2. Клиентот нуди подарок за склучување осигурителен договор;
3. Невообичаен став на клиентот или ненадејно откажување на склучениот осигурителен договор, односно одолжување да се дадат информации во текот на процедурата за неговата идентификација;
4. Истовремено или за краток временски период клиентот склучува повеќе осигурителни договори и за нив плаќа во готовина;
5. Имајќи го предвид статусот на клиентот, се осигурува над просечниот број на лица со невообичаени осигурителни договори-полиси.

---

²¹⁰ <http://www.ufr.gov.mk/files/docs/Indikatori.pdf>

1.2. Индикатори по плаќањето на премија:

1. Клиентот ја плаќа премијата во готовина, наеднаш и однапред за неколку години;
2. Плаќањето на осигурувањето е спротивно на добрата деловна практика;
3. Клиентот ја плаќа премијата од странска банкарска сметка, од држава што е позната по производство и шверц со дрога или држава што е позната како даночен рај;
4. Корисникот на осигурувањето бара парите од осигурувањето или рефундираните средства од осигурителната премија да бидат исплатени во готовина, особено кога тоа е поголема сума;
5. Големи износи за осигурителни премии за повеќе осигурителни полиси што се склучени за краток временски период, но се платени во готовина;
6. Клиентот ги прифаќа неповолните услови на осигурителниот договор во однос на неговата здравствена состојба или возраст;
7. Компанијата во улога на договорна страна за осигурувањето, купува осигурителни договори-полиси од името на вработените, плаќа големи осигурителни премии и за краток временски период ги раскинува договорите;
8. Компанијата во улога на договорна страна во осигурувањето, купува осигурителни полиси за своите вработени, а бројот на вработените е помал од бројот на купените полиси и полисите, исто така, се издадени и на лица што не се вработени во компанијата;
9. Договорната страна во осигурувањето или осигуреното лице, инсистира на тајност на трансакцијата, односно бара износот на премијата или осигурителниот износ да не биде пријавен во Управата за финансиско разузнавање.

2. Индикатори по реализација на договорот:

1. Клиентот го предлага траењето на договорот за животно осигурување, а тој е пократок од периодот што го нуди осигурителната компанија или осигурителниот посредник;
2. Клиентот бара предвремена исплата на парите врз основа на склучениот договор за животно осигурување;
3. Раскинување на полисата кратко време по склучувањето, особено во случај на големи износи на готовина.

2.1. Индикатори што се однесуваат на клиентот:

1. Клиентот се идентификува со лажен или со друг документ за идентификација, односно дава сомнителни податоци за идентификација;

2. Клиентот, како правен субјект, не постои во регистарот на правни субјекти;
3. Клиентот што ја потпишува полисата е лице што било вклучено во нелегални активности во минатото или е лице што на некој начин може да се поврзе со лица за кои е познато дека извршиле кривични дела;
4. Клиентот бара полисата за животно осигурување да биде пренесена на друго лице пред да престане нејзината важност;
5. Клиентот е носител на јавна функција.

3. Перење пари во соработка со вработени во осигурителни компании, компании за посредување во осигурувањето и осигурителни агенции, значи индикатори кои се однесуваат на вработените во осигурителниот сектор:

1. Кога постои сомневање за перење пари, вработениот ја избегнува обврската да ги пријави клиентите во Управата за финансиско разузнавање;
2. Вработениот не ги почитува интерните правила и процедури за спречување перење пари.

Според овие индикатори, во секој сегмент секој субјект, кој на било кој начин е поврзан со дејноста осигурување, мора да се води сметка за ваквите појави и соодветно да се пријавува и постапува.

Правилникот за содржината и видот на податоците кои нотарите, банките, давателите на услуги на парични дознаки-брз трансфер на пари, осигурителните друштва кои вршат работи на осигурување на живот, правните лица чија дејност е купопродажба на возила, приредувачите на игри на среќа во играчница-казино, и другите приредувачи на игри на среќа ги доставуваат до управата за финансиско разузнавање и начинот на нивно електронско доставување²¹¹, во неговиот чл.7, се одредува дека, извештајот кој осигурителните друштва, електронски го доставуваат до Управата за финансиско разузнавање треба да ги содржи следните податоци:

1. Податоци кои се однесуваат на осигурителното друштво кое врши работа на осигурување на живот: име; презиме; работна позиција; адреса; број на телефон; електронска пошта; субјект; ЕМБС и ЕДБ.
2. Податоци кои се однесуваат на клиентот:
  - вид на клиентот: физичко лице: резидент; име; презиме; ЕМБГ и адреса;
  - нерезидент: име; презиме; број на пасош и адреса;

---

²¹¹ <http://www.ufr.gov.mk>

- правно лице: резидент; назив; ЕМБС; ЕДБ и адреса;
- нерезидент: назив; идентификациски број и адреса;
- лице кое го застапува клиентот: резидент; име; презиме; ЕМБГ и адреса;
- нерезидент: име; презиме; број на пасош и адреса;
- својство на клиентот и

3. Податоци за содржината на извештајот: идентификациски број-полиса *ID*; датум на склучување на полисата; датум на истекување на полисата; износ на осигурителната полиса и вид на животното осигурување.

Според сите овие одредби што претходно се обработени, треба да се каже дека навистина има определено, добри мерки, кои мора да бидат почитувани, доколку се сака да се постигне успех во борбата на осигурителниот сектор против перењето на пари и финансирањето на тероризам, зошто осигурувањето, како дејност е подложно во голем дел на обиди за инволвирање на различни структури и ставање на нивните „валкани пари“ во оптек, токму преку осигурувањето.

5. Осигурителни кривични дела

Кривичните дела од областа на осигурувањето се предвидени во Кривичниот Законик на Македонија, и во Законот за супервизија на осигурувањето.

Со Кривичниот Законик, како инкриминирано кривично дело од областа на осигурувањето е предвидено кривичното дело „Осигурителна измама“ во чл.250, во делот за кривични дела против имотот.

Во Законот за супервизија на осигурување постојат инкриминирани 4 кривични дела, и тоа:

- „Предизвикување на стечајна постапка во друштво за осигурување, осигурително брокерско друштво, друштво за застапување во осигурувањето“ во чл. 244;
- „Достава на неистинити и неточни податоци од друштво за осигурување, осигурително брокерско друштво, друштво за застапување во осигурувањето и непостапување по решение“ во чл. 244-а
- „Незаконско работење на друштво за осигурување, осигурително брокерско друштво, друштво за застапување во осигурувањето“ во чл. 244-б, и
- „Незаконито постапување на овластен актуар“ во чл. 244-в.

5.1. Кривично дело „Осигурителна измама“

Од кривично-правен аспект, измамите во осигурувањето во македонскиот правен систем се инкриминирани со Кривичното дело „Осигурителна измама“ предвидена со чл.250 од Кривичниот Законик²¹² на Македонија. Според одредбите од Кривичниот Законик, за осигурителната измама е регулирано:

(1) Тој што со намера од осигурително друштво да наплати осигурување, ќе уништи или ќе оштети предмет што е осигурен, ќе се казни со парична казна или со затвор до 3 г.

(2) Со казната од ст. 1 ќе се казни тој што со намера од осигурителното друштво да наплати осигурување за случај на телесно оштетување, телесна повреда или нарушување на здравјето, ќе си предизвика такво оштетување, повреда или нарушување на здравјето.

(3) Гонеењето се презема по предлог.

(4) Ако делото од овој член го стори правно лице, ќе се казни со парична казна.

Осигурителната измама како криминалитет, се состои во намерата, од осигурително друштво, да наплати осигурување, сторителот ќе уништи или ќе оштети предмет што е осигурен, односно ќе си предизвика телесно оштетување, телесна повреда или нарушување на здравјето кога има осигурување за тоа. Во двата става на чл.250 се одредуваат случаите за осигурителна измама кај неживотно осигурување, како и за животно осигурување. Значи потребно е да постои единство меѓу осигурен предмет или лице, и намера да дојде до нивно уништување и реализација на намерата, со цел за наплата на осигурувањето.

Облигационо-правниот и кривично-правниот однос²¹³ во овој случај и во измамите во осигурувањето воопшто, прават единство кога е во прашање осигурителната измама. Дали дејствието ќе добие облигационо-правен или кривично-правен третман зависи од намерата и тежината на измамата. Токму затоа, она што не ќе биде опфатено со кривичното дело осигурителната измама ќе се опфати генерално со „Измама“, регулирана во чл.247 од Кривичниот Законик, како и со „Измамување на купувачи“, регулиран во чл.248 од истиот Законик. Сето тоа претставува криминалитет во осигурувањето.

²¹² Кривичен Законик на РМ, „Службен весник на РМ“, бр. 37/1996, 80/1999, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/2011, 135/2011, 185/2011, 142/2012, 166/2012, 55/2013, 82/2013, 14/2014, 27/2014, 28/2014, 115/2014, 132/2014, 160/2014, 199/2014, 196/2015, 226/2015, 97/2017

²¹³ М.Крстаноски, „Осигурително право“, Охрид, 2006

„Осигурителната измама“ и сите измами во осигурувањето во казненото законодавство имаат своја „привилегирана“ положба, зошто гонењето на сторителите на овој криминалитет се презема по предлог, односно, осигурителното друштво е тоа што на дејствието ќе му даде третман на криминалитет и ќе го пријави за гонење до Јавното Обвинителство или ќе го реши во рамките на граѓанско-правните прописи или обичаите на работењето, односно во меѓусебен однос со осигуреникот-измамник, односно ќе го раскине договорот, нема да исплати штета и сл.

Според американската „Коалиција против осигурителните измами“, измамата во осигурувањето може да биде „полесна“ или „потешка“ и се состои во тоа што осигурениците можат да ја измамат осигурителната компанија или агентот за осигурување за да се стекнат со имотна корист која не им припаѓа, како и измамата на осигурителната компанија над осигурениците. Притоа под „потешка осигурителна измама“ се смета свесното лажирање на несреќа, повреда, кражба, пожар и сл. за да се изнудат пари на илегален начин, а „полесна осигурителна измама“ е онаа каде од осигурениците не постои лажирање на осигурениот случај, туку со т.н. „мали лаги“ се зголемува вредноста на настанатата штета, што е обичај за жал скоро кај сите осигуреници, на пр. ако има некоја штета на возилото и со цел да наплати поголема сума од осигурувачот, реалната штета која би била на пр. 200 €, осигуреникот во договор и содејство со механичарот, прикажува дека штетата изнесува 400 €. Скоро секогаш во оваа ваквиот „дил“ учествува и некој којшто е вработениот кај осигурувачот. Но, ваквата поделба треба да се прифати само од теоретско-практични причини бидејќи измамата е измама, без разлика дали е полесна или потешка. Од тежината ќе зависи само одговорноста на сторителот за стореното казниво дело „Осигурителна измама“ или измама воопшто.

Инаку, „Коалиција против осигурителните измами“²¹⁴ како единствена ваква асоцијација во САД, е формирана 1993 г. Таа е единствената алијанса за борба против измами во САД, која работи во корист на потрошувачите, осигурителните компании, владините агенции, односно е независна и стручна. Преку својата единствена работа, Коалицијата им дава овластување на осигурениците, осигурувачите, да се борат против измамите, им помагаат подобро да го откријат овој криминал и се труди да превенира повеќе субјекти од посегнување кон измами.

Според податоците и проценките на оваа Коалиција, измамите во осигурувањето, „крадат“ 80 милијарди \$ годишно од сите полиси на осигурување. Измамите опфаќаат околу 10% од загубите кај неживотното

²¹⁴ *Coalition Against Insurance Fraud*, <https://www.insurancefraud.org>

осигурување, кои се прилагодени на трошоците секоја година. Измамите, во двете најзначајни осигурувања-неживотно и животно, вредносно значи се еднакви на околу 30 милијарди \$, секоја година. Во САД во 49 држави, измамите во осигурувањето се дефинирани како кривични дела. 30 држави ја сметаат осигурителната измама, како посебен, специфичен криминал од осигурување. Орегон е единствената држава без закон за измама од кој било вид.

Прогоните за корпорациите и криминалитетот на „белите јаки“ достигнуваат ниско ниво. Во почетокот на 2020 г., за 1 месец, има само 359 обвинети, и скоро сите биле поединци, а не бизнис-компани. Според тие податоци, гонењето во јануари 2020 г. е намалено дури за околу 25 % од 2015 г. Ако се продолжи со тоа темпо, проценка е дека во остатокот од фискалната 2020 г., случаите за вакви криминалитети ќе паднат на 5.175, односно скоро 50 %, од пред 10 г. Тоа се должи на фактот што осигурителните измами стануваат покомплексни и честопати вклучуваат повеќе индустрии во своето извршување, а не само осигурителната индустрија. На пр. истрагата за осигурување може да открие докази за поголема финансиска измама, каде учествуваат и банки, и фондови, и берза и др. компании.

Според статистиката, 84 % од осигурителните компании, се судруваат со осигурителни измами, што вклучуваат повеќе од една индустрија. 76% од меѓу-индустриските измами, имаат умерено до големо влијание врз осигурителните компании. Кај 61 %, овие случаи имаат сериозно влијание врз одговорните осигурителни компании. Структурно, како изгледаат измамите можат да се претстават на следниот начин:

- Кражба на идентитет-49%;
- Хакерство-45%;
- Агент за вработување-37%, како и
- Оштетни побарувања-34%.

5.2. Кривично дело “Предизвикување на стечајна постапка во друштво за осигурување, осигурително брокерско друштво, друштво за застапување во осигурувањето”

Ова кривично дело всушност претставува специјализиран облик на кривичните дела, „Намерно предизвикување стечај“, и „Предизвикување стечај со несовесно работење“ предвидени со чл.254 и чл.255 од Кривичниот законик, и е предвидено како кривично дело со Законот за

супервизија на осигурување²¹⁵. Инкриминацијата на ова кривично дело е дадена во чл.244 од Законот за супервизија на осигурувањето, и има 3 става.

Имено, според законот, Предизвикување на стечајна постапка во друштво за осигурување, осигурително брокерско друштво, друштво за застапување во осигурувањето има кога:

(1) Тој што со своето работење ќе ги повреди одредбите на Законот за супервизија на осигурувањето, и ќе придонесе за отворање на стечајна постапка во друштво за осигурување, односно осигурително брокерско друштво, односно друштво за застапување во осигурувањето ќе се казни со затвор од 3 г. до 10 г.

(2) Доколку делото го стори правно лице ќе се казни со парична казна.

(3) Судот ќе му изречи на сторителот од ст. 1 на овој член и забрана за вршење на професија, дејност или должност.

Сторители на ова кривично дело можат да бидат лица вработени во друштвата за осигурување, односно осигурителните брокерски друштва, или во друштвата за застапување во осигурувањето, кои со дејствија во своето работење ги повредиле одредбите на Законот за супервизија на осигурување, и со тоа придонесле за отворање стечајна постапка на осигурителниот субјект, можат да се казнат со затворска казна, и во ст.3 се вели дека на ваквиот сторител му се изрекува и мерка на безбедност за забрана за вршење на професија, дејност или должност. Во ст.2 се вели дека доколку ова дело е сторено од правно лице, за него ќе се одреди парична казна.

5.3. Кривично дело „Достава на неистинити и неточни податоци од друштво за осигурување, осигурително брокерско друштво, друштво за застапување во осигурувањето и непостапување по решение“

Ваквото кривично дело, е инкриминирано од 2010 г. во Македонија, во Законот за супервизија на осигурувањето, во чл.244-а. Законската одреденост на кривичното дело „Достава на неистинити и неточни податоци од друштво за осигурување, осигурително брокерско друштво,

---

²¹⁵ Закон за супервизија на осигурување, „Службен весник на РМ“, бр. 27/2002, 84/2002, 98/2002, 33/2004, 88/2005, 79/2007, 8/2008, 88/2008, 56/2009, 67/2010, 44/2011, 112/2011, 7/2012, 30/2012, 45/2012, 60/2012, 64/2012, 23/2013, 188/2013, 43/2014, 112/2014, 153/2015, 192/2015, 23/2016, 83/2018, 198/2018, 101/2019, 31/2020

друштво за застапување во осигурувањето и непостапување по решение“ е на следниот начин.

(1) Тој што на АСО ќе и достави невестинити и неточни податоци од значење за спроведување на супервизијата и тој што нема да постапува по решение на АСО во предвидениот рок ќе се казни со затвор од 3 месеци до 5 г.

(2) Доколку делата од овој член ги стори правно лице ќе се казни со парична казна.

(3) Судот ќе му изречи на сторителот од ст.1 на овој член и забрана за вршење на професија, дејност или должност.

Кај ова кривично дело, сторители можат да се, физички лица, вработени во друштво за осигурување, осигурително брокерско друштво, друштво за застапување во осигурувањето.

Тоа има две димензии и тоа: доставување на невестинити, и неточни податоци до АСО, каквишто обврски имаат субјектите, преку различните извештаи кои треба да ги прават и доставуваат, како и втората димензија, односно преку непостапување по решение на АСО, со кое се бара некакво преземање на некои мерки од страна на овие осигурителни субјекти. Исто така на ваквите физички лица покрај казната, им се изрекува и соодветна мерка на безбедност, односно забрана за вршење на професија, дејност или должност во самиот осигурителен субјект.

5.4. Кривично дело „Незаконско работење на друштво за осигурување, осигурително брокерско друштво, друштво за застапување во осигурувањето“

„Незаконското работење на друштво за осигурување, осигурително брокерско друштво, друштво за застапување во осигурувањето“, како кривично дело е предвидено во чл. 244-б од Законот за супервизија на осигурувањето. Според него битието на вакво дело е регулирано на следниот начин:

(1) Тој што врши работи на осигурување, осигурително брокерски работи или работи на застапување во осигурувањето без дозвола од АСО, ќе се казни со казна затвор од 3 месеци до 5 г.

(2) Ако делото од овој член го стори правно лице ќе се казни со парична казна.

(3) Судот ќе му изречи на сторителот од ст.1 на овој член и забрана за вршење на професија, дејност или должност.

Значи и тука сторители можат да бидат физички лица, вработени во друштво за осигурување, осигурително брокерско друштво, друштво за

застапување во осигурувањето, кои ќе извршуваат работи од областа осигурување без добиена потреба дозвола од АСО, што е обврска на секој субјект во осигурувањето. За физичките лица, сторители, покрај казна се изрекува и мерка на безбедност забрана за вршење на професија, дејност или должност.

5.5. Кривично дело „Незаконито постапување на овластен актуар“

Во чл.244-в од Законот за супервизија на осигурувањето е предвидено и „Незаконито постапување на овластен актуар“, како кривично дело. Според законските одредби е регулирано дека:

(1) Овластен актуар кој спротивно на одредбите од овој закон и даде мислење на АСО, врз основа на неистинити факти и докази ќе се казни со казна затвор од 1 г. до 2г.

(2) Судот ќе му изрече на сторителот од ст.1 на овој член и забрана за вршење на професија, дејност или должност под условите определени со членот 38-б од Кривичниот законик.

Актуарската служба, и актуарите како вработени во осигурителните субјекти, се многу важен сегмент во осигурителното работење, заради тоа што ги прават сите неопходни проценки, пресметки и веројатности важни за осигурувањето.

Затоа, тие мора да работат, строго според правилата на нивната стручност, и не смеат да даваат позитивни мислења за некои субјекти во осигурувањето, врз основа на неистинити факти и докази.

Ако тоа го направат, и тоа се докаже, им следува затворска казна, а исто така во ст. 2 се вели дека им се изрекува и мерка на безбедност забрана за вршење на професија, дејност или должност.

6. Прекршоци во осигурувањето

Прекршоците во осигурувањето се предвидени во Законот за супервизија на осигурувањето²¹⁶ и со Законот за задолжително осигурување во сообраќајот²¹⁷, а секако дека и според Законот за прекршоците²¹⁸ од

²¹⁶ Закон за супервизија на осигурување, „Службен весник на РМ“, бр. 27/2002, 84/2002, 98/2002, 33/2004, 88/2005, 79/2007, 8/2008, 88/2008, 56/2009, 67/2010, 44/2011, 112/2011, 7/2012, 30/2012, 45/2012, 60/2012, 64/2012, 23/2013, 188/2013, 43/2014, 112/2014, 153/2015, 192/2015, 23/2016, 83/2018, 198/2018, 101/2019, 31/2020

²¹⁷ Закон за задолжително осигурување во сообраќајот, Неофицијален пречистен текст, „Службен весник на РМ“ бр. 88/2005, 70/2006, 81/2008, 47/2011, 135/2011, 112/2014, 145/2015, 220/2019

²¹⁸ Закон за прекршоците, „Службен весник на РМ“, бр.96/2019

17.5.2019 г., како генерален закон, кој е основа за сите прекршочни дејствија во Македонија. Според тие закони, прекршочна постапка води и прекршочна санкција изрекува надлежен суд, а не како порано и прекршочен орган во областа на осигурувањето.

6.1. Прекршоци според Законот за супервизија на осигурувањето

Во Главата XVI, на Законот за супервизија на осигурувањето се поместени Казнените одредби, во кои се регулирани прекршоците.

Пред поведување на прекршочната постапка за прекршоците, овластеното службено лице во АСО на сторителот на прекршокот му дава предлог за порамнување со издавање иа прекршочен платен налог, во согласност со Законот за прекршоците.

Постојат различни видови и форми на прекршоци, според сторителите и според тежината. Глобите се дадени во €, со напомена дека висината е во €, но се исплаќаат во денари.

Висината на глобите е релативна категорија, со оглед на тоа што во Македонија, практиката на менување на висината на глобите е доста честа, а не треба да е така, но, заради неправни причини, секоја власт што е на позиција, си има свои стратегии во однос на тоа. Во оваа книга, се анализирани актуелните висини на глоби и начин на изрекување, со напомена, дека секоја власт, може да ги менува сумите. Глобите треба да се во согласност и со Законот за прекршоците, како генерален закон од оваа област.

1. **Глоба во износ од 8.000 € до 10.000 €, ќе му се изрече за прекршок на друштво за осигурување**, за различни форми на прекршоци. Исто така, глоба во износ од **500 €**, ќе му се изрече за прекршоците и на **одговорното лице** во друштвото за осигурување, покрај глоба и **забрана** за вршење на должност на одговорното лице во друштвото за осигурување во времетраење до **1 г.**

2. **Глоба во износ од 6.000 € до 8.000 €, ќе му се изрече за прекршок на осигурително брокерско друштво.** Глоба во износ од **500 €**, ќе му се изрече на **одговорното лице** во осигурителното брокерско друштво, и покрај глобата, може да се изрече и **забрана за вршење на должност** на одговорното лице во осигурително брокерско друштво во времетраење до **1 г.**

3. **Глоба во износ од 4.000 € до 6.000 €, ќе му се изрече за прекршок на друштво за застапување во осигурувањето.** Глоба во износ од **500 €**, ќе му се изрече на **одговорното лице** во друштвото за застапување во осигурување, а покрај глобата, може да се изрече и **забрана** за вршење на

должност на одговорното лице во друштвото за застапување во осигурувањето во времетраење **до 1 г.**

4. Во однос на физичките лица, вршители на дејност, разбирливо глобите се помали. Така на пр. глоба во износ од **250 €**, ќе му се изрече за прекршок на **осигурителен брокер** и на **застапник** во осигурувањето за прекршоци.

5. Според Законот за трговски друштва и неговиот чл.470, се врши класифицирање на трговците во големи, средни, мали и микро трговци.

Тоа е во зависност од:

- Бројот на вработените,
- Годишниот приход и
- Просечната вредност на вкупните средства по годишните сметки во последните 2 пресметковни години.

За **микро-трговец** се смета трговецот кој во секоја од последните 2 пресметковни г., односно во првата година од работењето ги задоволил следните 2 критериуми:

- Просечниот број на вработените, врз основа на часови на работа да е до 10 работници и
- Бруто приход остварен од трговецот од кој било извор да не надминува 50.000 €.

Мал-трговец е трговецот кој во секоја од последните 2 пресметковни г., односно во првата г. од работењето ги задоволил најмалку 2 од можните 3 следни критериуми, и тоа:

- Просечниот број на вработените врз основа на часови на работа да е до 50 работници
- Годишниот приход да е помал од 2.000.000 €, или
- Просечната вредност, на почетокот и на крајот на пресметковната година, на вкупните средства-во активата, да е помала од 2.000.000 €.

За **среден-трговец** се смета трговецот кој во секоја од последните 2 пресметковни години, односно во првата г. од работењето ги задоволил најмалку 2 од можните 3 следни критериуми, и тоа:

- Просечниот број на вработените врз основа на часови на работа да е до 250 работници и
- Годишниот приход да е помал од 10.000.000 € или
- Просечната вредност, на почетокот и на крајот на пресметковната година, на вкупните средства-во активата, да е помала од 11.000.000 €.

Другите трговците, кои не се распоредуваат во мали или средни трговци стекнуваат статус на **големи трговци**.

Во случај на неможност за класифицирање на трговците, односно кога сите 3 критериуми се различни, трговецот се распоредува како среден трговец. Во случај на неможност за распоредување на трговците, односно кога двата критериуми се различни трговецот се распоредува како мал трговец. Ако за трговецот во последните 2 пресметковни г., се утврдени различни податоци од значење за распоредувањето, трговецот го задржува распоредувањето од последната година.

Банките, **друштвата за осигурување** и др. финансиски институции и трговците кои составуваат консолидирани годишни сметки и консолидирани финансиски извештаи се распоредуваат во **големи трговци**.

Според големината на трговските субјекти, глобите се различни.

Глоба во износ од 500 € до 1.000 €, ќе му се изрече на правно лице класифицирано како **микро трговец**.

Глоба во износ од 1.000 € до 2.000 €, ќе му се изрече на правно лице класифицирано како **мал трговец**.

Глоба во износ од **4.000 € до 6.000 €,** ќе му се изрече на правно лице класифицирано како **среден трговец**.

За **големите трговци, глобата е во износ од 8.000 € до 10.000 €.** Покрај глобите за правното лице, односно трговците, се изрекува и глоба во износ од **100 € до 500 €** за **одговорното лице** во тоа правно лице. Плус ќе се изрече **и забрана** за вршење на дејност на правното лице во траење до 2 г., а може да се изрече и забрана за вршење на должност на одговорното лице во правното лице во времетраење до 1 г.

6. **Глоба во износ од 9.000 € до 10.000 €,** ќе се изрече за прекршок на **банка, брокерското друштво или берзата,** доколку постапи спротивно на одредбите на законот.

7. Глоби постојат и за **вработените-физички лица во осигурителните компании,** во износ од **250 €**, а покрај глоба, може да се изрече **и забрана** за вршење на дејност на физичкото лице во времетраење **до 1 г.**

8. Во однос на **овластените актуари,** одредбите велат дека глоба во износ од **500 €** ќе му се изрече за прекршок на овластениот актуар ако веднаш не ја извести АСО за околности за кои де должен да го направи тоа. Покрај глобата, на овластениот актуар, може да се изрече **забрана** за вршење дејност во времетраење **до 1 г.**

9. Многу важна одредба е за тоа кога **прекршоците се сторени од користољубие,** односно, кога прекршокот е сторен исклучиво сторителот за себе или за друго лице да прибави имотна корист, во тој случај, надлежниот Суд, може да изрече глоба во висина до **двократен износ** од висината на глобата. Така на пр. ако пропишаната глоба е 10.000 €, тогаш Судот може да изрече максимум до 20.000 €, што не е мала разлика, и

навистина глобите се во насока на спречување и превенција на казнените појави.

10. Во однос на **полагањето на испитите за осигурителни брокер, застапници, или актуари**, може да се одредуваат глоби на оние субјекти, кои се должни да ги спроведуваат испитите. Имено, глоба во износ **од 500 € до 1.000 €**, ќе му се изрече на овластеното правно лице, микро-трговец, глоба во износ од **1.000 € до 2.000 €**, ќе му се изрече на овластеното правно лице мал-трговец, глоба во износ **од 4.000 € до 6.000 €**, ќе му се изрече на овластеното правно лице среден-трговец, глоба во износ **од 8.000 € до 10.000 €**, ќе му се изрече на овластеното правно лице голем-трговец, кое технички го спроведува испитот и направи прекршоци, кои можат различно да се прават, на пр. доколку не го снима, не го емитува во живо на веб страницата на АСО и сл.

11. Глоби се предвидени и за самите **кандидати кои полагаат**, доколку направат различни прекршоци и тие се во висина, **25 €**, за лице што полагаат различни испити за осигурителни брокери, застапници или актуари.

12. Во однос на прекршоците за **вработените лица во АСО**, се одредува дека глоба во износ од **500 €**, ќе му се изрече на **Претседателот на Советот на експерти** на АСО, ако не го донесе решението во утврден рок.

Глоба во износ од **50 €**, ќе му се изрече на **овластеното службено лице од АСО**, ако не донесе решение во утврдени роковите и сл. Исто така, иста глоба во износ од 50 €, ќе му се изрече на овластеното службено лице од надлежниот јавен орган, доколку во утврдени роковите не ги достави бараните докази.

13. **Вработени од АСО, кои учествуваат, во процесот на полагање** и кои се должни да вршат контрола, можат да се казнат со глоба од **50 €**, доколку дозволи да полага кандидат кој не ги исполнува пропишаните законски услови.

14. Со глоба од **50 €**, ќе се казнат **членовите на Комисијата за ревизија**, доколку утврдат неправилности во спроведувањето на испитот, а тоа не го констатираат во извештајот до Советот на експерти на АСО.

Со Законот за изменување и дополнување на Законот за супервизија на осигурување во 2020 г., се направи измена за прекршоците за кои беше надлежна АСО, односно и тие малку прекршоци, кои беа во надлежност на АСО, со измените се исклучиво ставени во ингеренции на надлежниот Суд, како и сите други.

15. За **полесни прекршоци** глобите се помали. Имено, глоба во износ од **2.000 € до 3.000 €**, ќе му се изрече за прекршок на друштво за осигурување, ако: на пр. не ги објави на својата веб страница условите на

осигурување. Глоба во износ од **300 €**, ќе му се изрече за прекршоците на одговорното лице во друштвото за осигурување, а покрај глобата, може да се изрече и забрана за вршење на должност на одговорното лице во друштвото за осигурување најмногу во траење до **60 дена**.

16. Глоба во износ од **4.000 € до 5.000 €**, ќе му се изрече за прекршок на **осигурително брокерското друштво** ако не изврши пренос на наплатената премија во согласност со закон. Глоба во износ од **400 €**, ќе му се изрече за прекршоците на одговорното лице во осигурително брокерско друштво.

17. Глоба во износ од **2.500 € до 3.000 €**, за прекршок на **осигурително брокерско друштво, односно на друштво за застапување во осигурувањето** ако не ја известува АСО за брокерските и застапничките работи. Глоба во износ од **300 €**, за прекршоците и на одговорното лице во осигурително брокерско друштво, и во друштво за застапување во осигурувањето. Покрај глобите, може да се изрече и прекршочна санкција забрана за вршење на должност на одговорното лице во осигурително брокерско друштво и на друштво за застапување во осигурувањето, најмногу во траење до **60 дена**.

18. Предвидени се глоби и за **членовите на органите на управување** на осигурителните друштва, во износ од **500 €**, за прекршок на член на органот на управување или надзорниот орган на друштвото за осигурување

19. Глоба во износ од **8.000 € до 10.000 €**, се изрекува за прекршок од **друштво за ревизија** доколку изврши ревизија или не го достави ревизорскиот извештај до АСО, во рокот предвиден спротивно на законските одредби. За одговорното лице во друштвото за ревизија, глобата изнесува **500 €**.

6.2. Прекршоци според Законот за задолжително осигурување во сообраќајот

Во Законот за задолжително осигурување во сообраќајот во Главата VIII се поместени Прекршочните одредби. Како и кај Законот за супервизија на осигурување, така и кај овој закон, за утврдените прекршоци, прекршочна постапка води и прекршочна санкција изрекува надлежен Суд. Одмерувањето на висината на глобата за правно лице се врши согласно Законот за прекршоците.

Пред поведување на прекршочната постапка за прекршоците, овластеното службено лице во АСО, на сторителот на прекршокот му дава предлог за порамнување со издавање на прекршочен платен налог, согласно со Законот за прекршоците.

Исто така, пред поведување на прекршочната постапка за прекршоците за кои е надлежно МВР, овластеното службено лице во МВР, на сторителот на прекршокот му дава предлог за порамнување со издавање на прекршочен платен налог, согласно со Законот за прекршоците.

Има различни висини на глоби, за различни прекршоци според тежжината на сторените противправни дејствија.

1. **Глоба во износ од 6.000 € до 8.000 €**, ќе се изрече за прекршок на **друштво за осигурување**, ако не склучи договор за задолжително осигурување во согласност со законот и условите за осигурување и тарифите на премии кои се во сила. Глоба во износ од **500 €**, се изрекува за прекршокот на **одговорното лице** во друштвото за осигурување. Покрај парична казна за прекршоците, ќе се изрече прекршочна санкција **забрана** за вршење на должност на одговорното лице во друштвото за осигурување во траење **до 2 г.**

2. Глоба во износ од **4.000 € до 5.000 €**, ќе му се изрече за прекршок на **друштво за осигурување** ако не прибира, обработува, чува, користи и доставува барани законски податоци. Глоба во износ од **500 €** се изрекуваат и на одговорното лице во друштвото за осигурување.

3. Глоба во износ од **1.500 € до 2.500 €**, ќе му се изрече за прекршок на **правно лице** доколку како **сопственик на превозно средство** не склучи договор за задолжително осигурување и како сопственик на моторно возило не го извести друштвото за осигурување со кое склучило договор за осигурување од автомобилска одговорност за настанување на сообраќајната незгода во предвидениот рок. За таквиот прекршок, на одговорното лице во правното лице, му се изрекува глоба во износ од **500 €**.

4. Глоба во износ од **250 €**, ќе му се изрече за прекршок на **физичко лице**, односно на **трговец-поединец** доколку како **сопственик на превозно средство** не склучи договор за задолжително осигурување и како сопственик на моторно возило не го извести друштвото за осигурување со кое склучило договор за осигурување од автомобилска одговорност.

5. Глоба во износ од **1.000 € до 2.000 €**, ќе му се изрече за прекршок на **Националното биро за осигурување-НБО**, ако не води статистичка евиденција и не врши статистичка обработка на статистичките податоци добиени од друштвата за осигурување согласно со статистичките осигурителни стандарди и истите квартално не ги објавува на својата веб страница. Глоба во износ од **500 €**, за вакви прекршоци се изрекуваат и на **одговорното лице** во НБО. одговорното лице во НБО, ќе се изрече прекршочна санкција **забрана** за вршење на должност на одговорното лице во НБО, во траење **до 6 месеци**.

7. Видови осигурителни измами

Постојат различни видови осигурителни измами во зависност од *modus operandi*, начинот, местото, времето, што се насочени како кон предметот на осигурување, и кон сторителите. Анализирани се следните:

- Поморски измами;
- Измами со надосигурување;
- Измами кај сообраќајните незгоди;
- Измами кај неживотно осигурување;
- Измами кај животно осигурување;
- Измами во осигурувањето на моторни возила;
- Измами преку фиктивни „кражби“ на возила;
- Измами во врска со COVID 19.

7.1. Поморски измами

Сите измами во врска со бродскиот транспорт на стока најчесто се нарекуваат „поморски измами“ иако не секогаш се поврзани со превоз. Според Меѓународната Трговска Комора од Париз, под поморска измама се подразбира секоја трансакција во која купувачот, продавачот, сопственикот на бродот, чартерот, заповедникот на бродот или член на бродскиот персонал, осигурувач, банкар, брокер или агент, успеат неоправдано и недозволено да дојдат до пари или стока од другата страна, кон која имаат преземено определена трговска, превозничка или финансиска обврска.

Најстариот запис²¹⁹ за поморска измама е забележана во римската империја 215 г. од н.е. во времето кога државата плаќала надомест на штета поради загубување на стока предизвикана од опасностите на морето. Измамата се вршела на тој начин што на отворено море се упатувале стари бродови кои намерно биле потопувани, а на државата и се поднесувале барања за надомест на штетата за стока, која никогаш не била натоварена на тие стари бродови.

Бројот на измамите во надворешно-трговското работење во светот алармантно е зголемен во последните декади. Во меѓународниот превоз на стока, особено по морски пат, сè почесто се загубуваат без било каква трага различни стоки како на пр. нафта, кафе, машини и сл. Постојат оправдани причини да се верува дека во повеќето од тие случаи, стоката за која е издадена превозна исправа никогаш и не била натоварена во превозното средство. Според една поранешна проценка на Лојд,

²¹⁹ М.Крстаноски, „Осигурително право“, Охрид, 2006

измамите не само што се зголемени како светска појава туку се составен дел на организираниот криминал.

Една од најголемите поморски осигурителни измами, во врска со превозот на стока, се случила во САД во 1965 г., кога Антони Деангелис, позајмил, 200 милиони \$ на име на фалсификувани складишници за стока која според програмата на владата „храна за мир“ требало да биде извезена.

Друга позната поморска осигурителна измама е измамата во 1980 г. со намерното потопување на танкерот Салем кој превезувал нафта. Од осигурителната компанија е побарано надомест на штета од 56 милиони \$. Осигурителната компанија која се посомневала во вистинитоста на настапот на осигурениот случај, повела истрага со која утврдила дека нафтата од танкерот претходно е истоварена во Јужна Африка, а потоа бродот е намерно потопен.

Поради алармантната состојба со бродските осигурителни измами, Меѓународната унија за поморско осигурување-*IUMI*²²⁰, во 1982 г., усвојува резолуција во која констатира дека е многу загрижена поради постојаната криминална активност во меѓународната трговија и очигледната неспособност или неподготвеност на најголемиот број на јурисдикции да ги надминат правните и практичните тешкотии во фаќањето и кривичното гонење на криминалците. Измамите со брод најчесто се вршат со стоката или со самиот брод. „Поморски измами“, кражбите и пиратството и денес се многу присутни.

Начините на измами најчесто се прават со товарен лист, поради неговите особини, со можноста за негово пренесување се пренесува и сопственоста на стоката, со неиспорака на стоката, со испорака на помало количество на испратената стока и сл.

Најчести се измамите со неиспорачување на стоката. Успешната измама на купувачот често истовремено претставува и успешна измама на осигурувачот. Во практиката, овој вид на измама најчесто се појавува кај продажбата на стока според клаузулата *CIF-Cost, Insurance, Freight*, односно трошоци, осигурување и превознина. Купувачот при оваа продажба не се грижи за стоката, бидејќи ако таа не стигне, штетата ќе му биде надоместена од страна на осигурувачот. Најчесто за ваквите измами за стока, Лојд води истрага преку своите известувачки служби и агенти. Исто така се врши и измама со злоупотреба со контејнерите бидејќи тие се запечатени и не се отвораат за време на превозот, а кога ќе се отворат недостасуваат многу работи.

²²⁰ *International Union of Maritime insurance-IUMI*

7.2. Измами со надосигурување

Надосигурувањето во практиката најчесто се случува или по грешка, или како двојно осигурување, или поради измамнички цели. Надосигурувањето обично претставува осигурување на стока, со особено повисока вредност, од нејзината вистинска вредност, со цел за стекнување имотна корист од осигурувањето.

На пр. за надосигурување кој го изнесува Меѓународната трговска комора од Париз, а кој е случен во Нигерија. Нигерискиот увозник избрал мала фирма од Хонг Конг или Тајван од која купува евтина стока. Извозникот му составува два видови документи, документи со вистинска и документи со зголемена цена. Потоа купувачот ја осигурува стоката на повисоката цена во Нигерија. Стоката се превезува, стигнува во нигериското пристаниште, увозникот организира кражба во пристанишното складиште. Документите со вистинската цена се приложуваат за царинење на стоката, украдена целосно или делумно, а документите со повисока цена ги презентираат пред осигурувачот за надомест на штета и штетата ја наплатуваат.

7.3. Измами кај сообраќајните незгоди

Сообраќајните незгоди често се повод за измами во осигурувањето. Особено тоа го овозможува големото учество на сообраќајните средства, како предмет на осигурување, штетите што настануваат и често немањето очевидци при случувањето на незгодата.

Пр. на патот Кичево-Гостивар, дошло до сообраќајна незгода меѓу две возила. Едното од возилата било каско-осигурано, а другото за штета од автоодговорност. Од увидот на лице место, записникот на сообраќајната полиција, увидот на возилата на стручни лица на осигурителното друштво, е утврдено дека првото каско-осигурено возило има штета од 200 €, а второто има штета од 5000 €. Вистински виновен за причинетата штета е возачот кој го управувал возилото на кое му била причинета помала штета. Осигурителното друштво му исплатило 200 € на оштетениот по основ на каско-осигурување. Страната што била повеќе оштетена, во договор со другата оштетена страна, заведува судски спор во кој помалку оштетената страна признава вина и судот донесува одлука да му се исплатат 5000 € на другиот оштетен. Осигурителното друштво според веќе утврдената состојба од увидот и материјалните докази со кои располага поведува своја интерна истрага. Истрагата докажува дека помалку оштетениот бил поткупен, и во судската постапка дал лажна изјава, и дека е сторено кривично дело злоупотреба на службената положба на вработени во судот.

Друг пр., некое лице Х.У., пријавува штета на моторот на моторното возило кое било каско-осигурено. Како причина за штетата, наведува заридување на моторот од дождот кој паѓал пред 1 месец, на точно утврден ден.

Решавајќи го предметот, осигурителното друштво, од метеоролошката служба, добила извештај дека навистина на посочениот ден имало врнежи. Но, стручна екипа извршила преглед и анализа на оштетениот мотор и наодите ги испратила на лабораториска анализа. Од примероците земени на долната точка на клипот на моторот, кој всушност бил оштетен дел поради навлегување на „дождовната вода“ се утврдило, дека анализираните примероци кои се причина за настанување на штетата не се од дожд, туку од вода за домаќинство бидејќи е најдено 5.056 *mg*.хлор и бигор кои се својствени за водата за пиење, а не на дождовната вода.

7.4. Измами во неживотното осигурување

Измамите во неживотното осигурување, се едни од најчестите измами во осигурувањето со оглед на тоа, дека имотот е најзастапената категорија на осигурување.

Пр. Осигурителното друштво, склучило договор за осигурување на уметнички слики со Х.У., според Општите услови за осигурување имот за износ на осигурување од 5000 €. Сликите биле осигурени од ризик кражба, разбојништво или уништување. Осигуреникот пријавил штета од провална кражба, и кон пријавата доставил записник од увид на лице место од МВР. Во записникот било утврдено дека се работи за тешка кражба. Пред да ја ликвидира штетата, осигурувачот побарал уште еднаш да се изврши увид во просторијата на осигурените предмети, пришто е утврдено дека бравата од станот каде што се наоѓале осигурените предмети била провалена од внатрешната страна, што значи не може да има тешка кражба од внатре. Сепак и интеллигентните криминалци, секогаш можат да погрешат и тоа во многу случаи се открива, но во многу случаи за жал и не се открива.

7.5. Измами кај животното осигурување

Кај животното осигурување постојат голем број на измами. Некаква класификација не може посебно да се направи од причини што секоја измама е случај за себе и се јавува во најразлични форми и облици.

Пр. лицето Х.У., со осигурителното друштво, склучило договор за животно осигурување. Како корисник на осигурувањето ја навело неговата сопруга. По 1 месец од склучувањето на договорот за осигурување, договорачот на

осигурувањето е најден застрелан, а според увидот и записникот на полицијата е констатирано убиство од непознат сторител. Осигурителното друштво според свои сознанија се посомневало за убиството и побарало повторен увид, при што се констатирало дека се работи за самоубиство, како желба на Х.У. да ја обезбеди материјално неговата сопруга.

7.6. Измами во осигурувањето на моторни возила

Измамите при осигурувањето на возилото можат да ги направат, вработените во осигурителната компанија и осигуреникот.

Измамите на вработените во осигурителната компанија обично се состојат во: давање бонус при осигурувањето на ново возило или на возило кое не се стекнало со таков бонус; внесување различни податоци во примероците на полисата при што во примерокот за МВР се внесуваат вистински податоци, а на третиот примерок по кој се плаќа премијата се внесуваат податоци од пониска категорија при што се плаќа пониска наместо повисока премија, и фалсификатот се открива само ако дојде до исплата на штета, со споредба на примероците; замена на идентитетот на возилото со неутврдување вистинскиот број на мотор и шасија на возилото при каско-осигурување; осигурување на веќе оштетено возило; измами при наплата-ликвидација на штетата.

Измамите на осигурениците најчесто се состојат во: измама со фотомонтажа на настанот, ретуширање, скенирање, *photo shop*; договори со приватни сервиси и неприродно „пумпање“ на штетата; пријавување претходни оштетувања; изјави на други учесници во сообраќајот дека наводно му го попречиле патот; фиктивни записници од МВР.

7.7. Измами со фиктивни „кражби“ на возила

Еден од новите изуми на измамите во осигурувањето претставуваат измамите со фингирани „кражби“ на автомобили. Измамата се состои во тоа што возилото се осигурува од ризикот кражба, потоа обично се продава во странство, се пријавува како украдено и се наплатува штетата. Брзата и голема заработувачка создаде и посебни организирани групи на измамници во оваа сфера, а како сторители се јавуваат физички лица и рент-а-кар фирми. Тоа е причина во последно време, осигурителните друштва, повеќе да посветуваат внимание на превентивата и откривањето на овој вид измами, а и да избегнуваат осигурување од овој вид за одделни ризични земји.

Некои испитувања во Германија покажале дека процентот на измами при „кражбите“ на автомобили е и до 50%. При испитувањето на околностите

дали навистина се работи за кражба или за измама, осигурителното друштво, преку свои агенти, односно надлежните во МВР, особено треба да ги утврдат следните податоци кои можат да укажат на определени околности:

- Кој ја пријавил кражбата, сопственикот или друго лице кое управувало со возилото;
- Точно време и место на кражбата,
- Специфични податоци за возилото, километража, и др. карактеристики.

Најкорисно е сепак да се формираат тимови од стручњаци кои ја познаваат материјата на кои треба да им се довери истражувањето на сите околности.

Колку е алармантна појавата на кражба на возила и колку истата ги загрозува осигурителните компании зборува фактот што во Западна Европа годишно се крадат околу 1 милион возила, а во поголемите градови просечно се краде по 1 автомобил во минута. Оваа појава стана алармантна и за ООН, која по тој повод во 1996 г., во Варшава организира меѓународна конференција за борба против организираниот криминал на возила. На Конференцијата учесниците се договориле за усогласување на прописите во казнувањето на сторителите, создавање европска база на податоци, унификација на сообраќајните книшки.

Пр. појава на изнајмување на луксузни возила од рент-а-кар агенциите, продажба на истите во некоја од соседните земји, кражбата се пријавува во рент-а-кар, а оваа во осигурителното друштво, од каде го наплатува осигурувањето. Корисникот на рент-а-кар возилото присвојува голема противправна корист, а рент-а-кар субјектот, наплатува за користењето на возилото и го наплатува осигурувањето за истото од осигурителното друштво, кое со ваквата измама е единствено оштетено.

Пр. Х.У. 10 пати изнајмувал луксузни автомобили од рент-а-кар во Македонија, истите ги продал во Србија или Бугарија, се враќал пешки и објаснувал дека во сите случаи возилата му биле украдени. Осигурителното друштво, кое требало да исплати авто-каска осигурување преку своите агенти ги проверило настаните и утврдило осигурителни измами.

7.8. Измами во врска со COVID 19

Цела планета живее во неизвесност, на она што се случува со COVID 19, и дали навистина е тоа така. Многу прашања, многу одговори, многу мислења, но, општа збунетост!

Можеби се додека трае ваквата состојба, не е време да се бараат виновници, и да се бараат официјални одговори, дали сето тоа е што е предизвикано е оправдано, или не. Дали се работи за пандемија, дали се работи за специјална глобална војна, дали се работи за голема светска завера, дали се работи за глобално прераспределување на силите?! Факт е дека постои голем проблем во целиот светот.

Она што го покажа, *COVID 19*, е дека се докажа оти нема голема разлика во различните земји во светот, во однос на самите последици. Без оглед за тоа колку некој вложувал, во технологија, во воен буџет, во атомски програми, во вселенски програми, се покажа дека сите чувствуваат исти или слични последици. Не секогаш капиталот може да даде одговор на сите прашања. Затоа, мора да се каже, јасно и гласно, зошто се случи тоа, и како се случи, но, тоа не може да се прави на сред криза, туку секако по определен период кога ќе може да се избалансираат субјективните од објективните перцепции, и кога ќе се има поголема научна основа. Целото човештво очекува заеднички одговор, кон ова зло, какво и да е, бидејќи целото човештво мора да се насочи да работи кон општото добро, а не за доброто на 1% од светската популација, која го има на 70% од светскиот капитал.

За жал и во услови на прогласена светска пандемија од *COVID 19*, некои „умови“ тоа го користат, за профити. Најнов пр. е случајот во Флорида, САД, кога лицето Б.Б., како извршен директор на фирмата „Индур С.“²²¹ склучил најголем договор за вршење на тестирање за *COVID 19*, без јавен оглас, и без јавно наддавање. Ваков скандал се случува дури и во САД, што значи криминалитетот не познава ниту граници, ниту нации, ниту системи, едноставно криминалитетот е светски тренд кој го јаде секој државен апарат.

Гувернерот на Флорида, Р.Д., објавил дека на 22.04.2020 г., за зајакнување на капацитетот за лабораториско испитување на *COVID 19* во Флорида, се склучени 2 нови договори. Едниот од тие договори е со спомената компанија од Тексас, со сопственик Б.Б., како човек кој е прогласен за виновен за кривични дела во врска со шеми за осигурителна измама. Таа компанија со седиште во Тексас, која нуди совети, планирање и додатоци во исхраната на клиентите, склучила договор вреден 11,3 милиони \$ со државата Флорида, за да обезбеди тестирање и снабдување со тестови за *COVID 19*. Сопственикот на таа фирма, Б.Б. во 2019 г. и во 2017 г. бил прогласен за виновен за 2 кривични дела во врска со осигурителна измама.

---

²²¹ <https://www.insurancefraud.org>

Договорот на државата Флорида со таа фирма, од кога се видени и алармирани за пропустите, веќе е променет и не вклучува лабораториско тестирање. Според Одделот за управување со вонредни состојби во Флорида, вредноста на договорот е намалена на 2,2 милиони \$, откако бил изменет, за да се обезбедат само брисеви и епрувети. Иако имало преку 300 заинтересирани продавачи, сепак државата склучила договор со таков субјект, но, мора да се биде свесен за секој кој има криминална историја. Тие објасниле дека времето е од суштинско значење кога се обезбедуваат резерви за критичко тестирање на жителите на Флорида, и тоа ограничено време не дозволувало, Одделот да го проверува, раководството или управниот одбор на секоја компанија. Договорот со таа фирма, бил изменет на 4.05.2020 г., затоа што таа фирма не обезбедила директно тестирање, туку давала услуги за тестирање преку др. компанија, и заради тоа државата Флорида, одлучила да склучи договор директно со вистинската лабораторија.

Пред да се извршат промени во договорот, тој бил меѓу најголемите, ако не и најголеми договори за тестирање за COVID 19 што ги склучила државата Флорида.

Историјата на Б.Б., е таква што тој бил прогласен за виновен во Тексас, во јули 2019 г., за злоупотреба со работење на фидуцијарна сопственост. 6 месеци порано, тој бил прогласен за виновен за кривично дело-кражба за посебен случај во Тексас. Покрај што бил, осуден на 10 г. условна казна, му било наредено да плати на државата, сума во висина од повеќе од 250.000 \$, но, пресудата сèуште не е извршена. Во 2017 г., Б.Б. исто така бил прогласен за виновен за кражба поврзана со уште една шема за осигурителна измама во Тексас, и бил осуден на условна казна во траење од 9 г. И тогаш пресудата не била извршена, што уште повеќе ги отвора индикациите за таквиот тип на човек.

Од Одделот за осигурување во Тексас, изјавиле, дека Б.Б., како поранешен брокер за осигурување, крадел од исплатите за премии, направени од клиенти, наместо да ги испраќа парите до осигурителните компании. Државните агенти го опишале Б.Б. како „единствен уметник“. Б.Б., како и сите „паметни криминалци“ се обидел да се дистанцира од своите кривични дела. Тој рекол дека тој што бил прогласен виновен за тие обвиненија, всушност е негов братучед со истото име, но не доставил потребни информации за контакт со неговиот братучед. И судските документи, деловните записи, сметките на социјалните мрежи, и фотографиите, покажале дека човекот што ја води компанијата што победи на мултимилонскиот договор на Флорида, е истиот човек што бил прогласен виновен за овие 3 шеми со кривични дела.

На 22.4.2020 г., Гувернерот на Флорида, склучил договор со таа фирма, за да обезбеди 140.000 лабораториски тестови за COVID 19 со 24-часовен резултат по приемот на примерокот во лабораторија, заедно со испораките за тестирање. Државата се согласила да и плати на фирмата за тестирањето, и со тоа да го зголеми лабораториски капацитет за нови 18.000 примероци на ден, за тестирање за COVID 19.

Медицинските услуги генерално се ослободени од конкурентските понуди во Флорида, додека големите набавки на медицинска опрема обично се предмет на конкурентни понуди за наддавање. Извршната наредба на Гувернерот во пандемија, им дозволува на државните агенции да ги суспендираат нормалните прописи за набавки.

Доколку сакале да извршат проверка, официјалните лица од Флорида, лесно можеле да го откријат криминалното минато на Б.Б. Едноставно пребарување преку било кој пребарувач, за неговото име брзо дава податоци. Б.Б бил прогласен за виновен во случајот со осигурителна измама, во јули 2019 г. Другата осуда со признание за вина на Б.Б, е во Тексас, 2019 г., за кражба од компанијата за нафта „С-д“. Нафтената компанија му платила на осигурителната фирма на Б.Б. за проценета премија за осигурување за обештетување на работниците со АИГ. Кратко потоа, таа премија никогаш не била исплатена, и според АИГ, тие никогаш не добиле дел од премијата. С-д, поднесла граѓанска тужба против Б.Б., тврдејќи дека украде повеќе од 280.000 \$ од премија за осигурување од 1,5 милиони \$, што требало да одат во АИГ. Но, Б.Б. бил осуден во декември 2017 г., со обврска да плати повеќе од 480 000 \$, плус камата.

Сигурно дека вакви слични примери има и допрва ќе излегуваат од сите меридијани на светот, зошто кризата поредизвикана со COVID 19, за многу „креативни“ криминалци, претставува можност за нивна заработка, дали преку тестовите, дали преку медицинската апарати-респиратори, како и медицинската опрема секојдневно потребна и чија побарувачка енорно расте во тој период, а за жал и цените кои достигнуваат и до 1000% зголемување, односно 10 пати поголеми цени. Секако овој феномен ќе се анализира и долго понатака во идните години, со сите импакти кои ги предизвика.

8. Организации и институции кои се занимаваат со превентива во осигурувањето

Превентивата претставува една од основните функции на осигурувањето. Таа се остварува преку извршувањето на договорните обврски на осигурувачот и договорачот на осигурувањето, но и многу пошироко од тоа на национален и меѓународен план.

Според²²² статистиките, $\frac{1}{3}$ на сите осигурени случаи, кои ги пријавуваат осигурениците за надомест на штета, се делумно или целосно “наместени”, нарекувајќи ја „магична третина”, која се јавува и кај правните и кај физичките лица.

Во одделни земји, борбата против измамите во осигурувањето е толку развиена, што дури добива третман на високо државно ниво. Така, во многу земји се донесени посебни закони кои ја регулираат таа проблематика, а се формирани и посебни организации во или надвор од рамките на осигурувањето, кои се специјализирани за откривање и спречување на измами во осигурувањето. Превентивата во странство посебно е развиена во осигурувањето од пожари, каде таквите асоцијации влијаат на осигурениците со цел за намалување на можностите за настанување на штета, дејствување во случај на настанување на штетата, со цел последиците да бидат помали. Така на пр. во областа на сообраќајот:

- Во Шведска и САД низ статистички податоци е докажано, дека ако се користат сигурносните појаси 50% од загинатите во сообраќајни незгоди би биле живи, а 80% тешко повредени би се здобиле само со лесни повреди;
- Според истражувањето на „Волво” направено на 28.000 сообраќајни незгоди, ниту еден корисник на сигурносен појас во сообраќајна незгода, при брзина до 90 *km/h* не загинал;

Западноевропските осигурителни компании, врз основа на долгогодишни сознанија, дошле до заклучок дека е потребно да се формираат организации, кои ќе им гарантираат спроведување на превентивни и репресивни мерки и за тоа формирале такви организации. Одделни земји донесле и закони за борба против измамите во осигурувањето. Така, на 1.07.1966 г., на Флорида стапил во сила Законот за борба против измами во осигурувањето. Согласно овој закон, осигурувачите кои во текот на 1 г. наплатат премија во висина од 10 милиони \$, должни се да формираат посебни одделенија за испитување сомнителни осигурени случаи. Во такви случаи помалите осигурителни друштва на Државниот Оддел за осигурување на Флорида, мора да му поднесат документација, кој натаму треба да им даде натамошни упатства како да постапат во конкретен случај.²²³

Најзначајните организации и институции во светот, кои се занимаваат со превентивата и детекцијата на измамите во осигурувањето се:

²²² Z.Ristic, „Prevare i kradze u osiguranja motornih vozila“, Beograd, 1997

²²³ Токму баш во Флорида, за која малку погоре во текстот е прикажано како во услови на COVID 19 се „справува“ со такви активности, но на компании на осудувани криминалци.

1. **FERIT-Far East Regional Investigation Team, Истражувачки тим за далечниот Исток** е истражувачки тим, формиран 1979 г. на Далечниот исток со задача да им дава помош на осигурувачите во тековното работење и во превентивна политика, особено во спречувањето на осигурителните измами кај транспортот на стока. Тимот бил составен од лица кои констатираат и утврдуваат штети, кои ликвидираат штети, адвокати и др. Од 60 случаи кои ги работел овој тим испитал 48 од кои 28 детално. Во 28 детално испитани случаи утврдил дека во 16 случаи постоело намерно потопување на бродови. Тој направил 50.000 \$ трошоци, а спречил осигурителните компании да платат 45 милиони \$ на име надомест на штета на поморско-касско осигурување.

2. **Меѓународна поморска организација-International Maritime Organization-IMO**²²⁴. Таа е специјализирана агенција на ООН, со одговорност за безбедност на превозот и спречување на морско и атмосферско загадување од бродовите. Работата на МПО ја поддржува и ООН. Отсекогаш е признато дека најдобриот начин за подобрување на безбедноста на море е преку развивање на меѓународни регулативи што ги следат сите народи за испорака и од средината на XIX в. па до денес, се донесени голем број вакви конвенции. Неколку земји предложија да се воспостави постојан меѓународен орган за да се промовира поморската безбедност поефективно, но сето ова не беше официјализирано сè до воспоставувањето на самите ООН. Во 1948 г., Меѓународната конференција во Женева, усвои Конвенција што формално ја основа МПО, првичното име беше Меѓувладина поморска консултативна организација, но името беше сменето во 1982 г. во МПО. Во 2020 г., МПО има 174 земји-членки и 3 придружни членки. Оваа организација има формирано *ad hoc* работни групи за проучување на баратеријата-измама на бродскиот персонал, и осигурителните измами со цел да предложат превентивни мерки за истите. Оваа организација дава напатствија како да се поврзат и соработуваат меѓу себе бродарите, банкарите и осигурувањето со цел за спречување на осигурителни измами.

3. **Меѓународна трговска комора со седиште во Париз-МТК**²²⁵. МТК е светска деловна организација, овозможувајќи им на бизнисот да обезбеди мир, просперитет и можност за сите. Сè што прави МТК има за цел да ја промовира меѓународната трговија и инвестициите како двигатели за инклузивен раст и просперитет. МТК е основана по Првата светска војна, во 1919 г., кога немаше ниту едно светско правило за управување со трговијата, инвестициите, финансиите или трговските односи. Без да се

²²⁴ <http://www.imo.org>

²²⁵ <https://iccwbo.org>

чекаат владите да ја пополнат таа празнина, основачите на МТК, постапија во убедување дека приватниот сектор е најдобро квалификуван за поставување глобални стандарди за деловно работење. Самите се нарекоа „Трговци на мирот“.

Во 1923 г. го воспоставија Меѓународниот арбитражен суд во Париз. Во 1933 г. донесоа првични униформни царински правила, а во 1936 г. ја донесоа првата верзија на познатите *INCOTERMS*, со 6 клаузули. Во 1944 г. го предложија создавањето на Светската трговска организација, а во 1945 г. иако асоцијација на приватни ентитети, учествуваа во основањето на ООН.

Во 1977 г., МТК беше првата светска организација која издаде антикоруптивни мерки и правила. Во 2001 г. органот во својот состав кој го имаше МТК, од Меѓународно биро на стопански комори се преименува во Светска федерација на стопански комори. Во 2008 г. по барање на Светската трговска организација, МТК правеше анализа и предлагаше мерки за надминување на светската финансиска криза во тоа време.

Во 2015 г., во рамките на МТК, беше промовирана и Официјалната Академија, која промовира високо ниво на извонредност во глобалното професионално образование. Од 2016 г., МТК има добиено статус на посматрач во рамките на ООН.

Нејзините задачи се решавање на спорови кога ќе се појават во меѓународната трговија, преку поддршка на глобалните напори за унапредување на царините и граничните процедури, па до поддршка на мултилатерализмот како најдобар начин за решавање на глобалните предизвици и достигнување на глобалните цели. Моќта на меѓународната трговија е да ги ослободи милионите луѓе од сиромаштија, преку иднина на глобализацијата, работејќи на промовирање на инклузивен и одржлив развој во корист на сите. Работи на промовирање на меѓународната трговија, одговорно деловно однесување и глобален пристап кон регулирање со комбинирање на глобалното влијание преку единствената експертиза за застапување, активности за поставување стандарди и услуги. Голема активност МТК има во поддршката за решавање на трговски спорови, преку застапување, развој на правила и упатства, преку курсеви за обука и во испорака на др. практични алатки и услуги, и помош за прилагодување на предизвиците на тргувањето во денешната брза глобална економија. Комисиите за политика на МТК, кои се состојат од деловни експерти, испитуваат големи прашања од интерес на деловниот свет, подготвуваат производи за политика, вклучително и изјави и препораки за да придонесат за меѓувладини дискусии, како и правила и кодекси за олеснување на меѓународните деловни трансакции.

Компаниите и владите ширум светот се свртуваат кон услугите на МТК, како атрактивна алтернатива на судските парници. Тоа е затоа што не само што тие се неутрални и сигурни решенија кои помагаат да се заштедат време и пари, тие исто така се доволно флексибилни за да ги задоволат различните интереси и потреби на странките во различни делови на светот и во различни сектори на економијата.

Од Меѓународниот Арбитражен Суд, па се до Меѓународен центар за алтернативно решавање на спорови, којшто дава услуги за медијација и други форми на алтернативно решавање на спорови, преку почитување на правила кои само МТК е овластена да ги спроведува. Не мора да се биде член на МТК, за да може да се решаваат споровите. Всушност, со стандардни клаузули достапни за вклучување во секој трговски договор и достапноста на правилата на МТК на неколку јазици, решението за спорови на МТК е подостапно од кога било порано.

Во рамките на залагањето за заштита на стопанските интереси во меѓународната трговија, МТК се занимава и со борба против измамите во осигурувањето. Комората има донесено програма против измамите во трговијата, а со тоа и во осигурувањето. МТК е основач на Меѓународното поморско биро.

4. **Меѓународно поморско биро-*International Maritime Bureau-IMB***²²⁶, е основано 1981 г. од страна на МТК со задачи да:

- Ги спречи измамите и други недозволените дејствија во поморскиот транспорт;
- Прибира релевантни информации кои се однесуваат на измами и сомнително работење во меѓународниот поморски превоз и таквите информации да им ги стави на располагање на своите членови;
- Предлага конкретни мерки за одделни случаи;
- Им дава совети на организациите во поставување или унапредување на оперативни и комерцијални системи со цел за намалување на изложеноста на измамнички дејствија;
- Подготвува образовни програми;
- Води истрага за одделни случаи на измами.

Членови на Бирото се: осигурителни компании, бродски компании, брокери, банки, извозници, поморски агенции, адвокати и др. кои во бирото партиципираат со определена членарина.

5. **Меѓународна асоцијација на аеродромските и пристанишните полиции- *INTERPORTPOLICE***²²⁷. Оваа организација првобитно имала

²²⁶ <https://icc-ccs.org/icc/imb>

²²⁷ <https://www.interportpolice.org>

локален карактер и надлежност само за Северна Америка, но од 1974 г. прераснува во меѓународна организација за борба против криминалот во различните пристаништа, со надлежност да спречува и открива криминални дејствија во врска со меѓународниот превоз на стока. Во 2010 г., статутот на оваа асоцијација беше проширен, и во себе ги инкорпорира и транспортните и граничните власти. Од тогаш наместо да се прошири името, беше решено да се користи акронимот *INTERPORTPOLICE*, за да го претставува меѓународното здружение на аеродромските и пристанишните полиции. Таа предлага превентивни мерки, соработува со сите субјектите.

6. **Интерпол-INTERPOL**²²⁸. Таа е организација на меѓународна криминалистичка полиција со 194 земји-членки, а меѓу нив членка е и Македонија. Интерпол овозможува соработка на националните полиции во борба против криминалот, што значи за борба и против измамите во осигурувањето кои секако имаат меѓународни размери.

7. **Меѓународна унија на поморското осигурување-International Union of Marine Insurance-IUMI**,²²⁹ постои уште од далечната 1874 г. Денес има 44 земји членки, и многу бројни придружни членки. Тоа е професионално тело, во него членуваат национални и меѓународни поморски осигурителни компании, кое разгледува прашања од интерес за светската индустрија за морско осигурување. *IUMI*, има уникатен статус во светот на морското и транспортното осигурување. Неговите членови се посветени на одржување и проширување на глобалната трговија фокусирајќи се на развиените и на новите пазари. Неговата мисија е доследно зголемување на професионалните стандарди во поморското осигурување преку: Навремени и тематски информации, статистика и експертиза за ризик; Образование, увид и водство; Можности за мрежно поврзување; Ефективно лобирање. *IUMI* обезбедува форум за дискутирање и размена на идеи од заеднички интерес за поморските осигурители и реосигурители, одржува светска комуникациска мрежа за размена на ставови и идеи за прашања од поморското осигурување и реосигурување, кои потоа се дистрибуираат до сите заинтересирани страни, вклучително и индустријата за испорака, геодети и правниот сектор. Таа лобира за да ги брани интересите на своите членови со други организации како што се Меѓународната поморска организација и други специјализирани агенции.

8. **Salvage Association**²³⁰ - Таа е агенција во Англија која има свои стручни тимови составени од разни профили на стручњаци специјализирани за генерални и партикуларни хаварии на бродови. Тие собираат податоци за

²²⁸ <https://www.interpol.int/en>

²²⁹ <https://iumi.com>

²³⁰ <https://www.maritimelondon.com/tag/salvage-association>

бродските хаварии со посебен ангажман за поморските измами. Тимови на агенцијата излегуваат на лице место на бродските хаварии во име и за сметка на осигурителните компании, вршат истраги за истите, сами или заедно со специјализираната адвокатската канцеларија *INCE* од Лондон и се грижат да ги заштитат осигурителните компании од осигурителни измами. Воедно оваа агенција, заедно со специјализираната адвокатска куќа, водат евиденција со податоци за бродовите, нивните патувања, однесувањата на бродските компании и нивните екипажи и сè друго што би било од корист за спречување или откривање на осигурителни и друг вид на измами при превозот на стоки со брод.

9. ***Protection and indemnity***²³¹ **клубови**, се клубови во кои членуваат бродски компании преку кои ја осигуруваат својата одговорност, договорна и вондоговорна, и преку кои добиваат правна заштита. Нивната функција е превентивна, преземање на мерки за спречување на несреќни случаи; советодавна, како да се пополнуваат документи што ја следат стоката, кои видови типски договори да ги прифаќаат, кои пристаништа се ризични, а кои не, сигнализирање за евентуални поморски измами; истражна, да истражуваат поморски измами за нивните членови преку служби за поморски измами, истраги за товарот, причини за несреќата. Осигурувањето за заштита и обештетување, попознато како осигурување од *P&I*, е форма на взаемно поморно осигурување обезбедено од клубовите *P&I*. Со оглед на тоа дека морската осигурителна компанија обезбедува покрите за трупови и машини за сопствениците на бродови, и карго-покрите за сопствениците на товар, Клубовите *P&I* обезбедуваат покрите за ризиците од отворен карактер што традиционалните осигурителни компании не сакаат да ги осигураат. Типично покрите за *P&I* вклучува: ризици од трети лица на превозникот од оштетување предизвикано од карго за време на превозот, воени ризици; и ризици од оштетување на животната средина, како што се излевање на нафта и загадување. Во Велика Британија и клубовите од *P&I* се предмет на Закон за поморско осигурување 1906 г. Клубовите на *P&I* е здружение за осигурување кое обезбедува здружување на ризик, информации и застапеност за нејзините членови. За разлика од морската осигурителна компанија, која известува пред своите акционери, клубот *P&I* известува само пред своите членови. Првично, членовите на клубовите, обично биле сопственици на бродови, оператори на бродови или трговци, но неодамна шпедитерите и операторите на складишта успеале да се приклучат. Постои Интернационална група на клубови *P&I* со седиште во Пик Хаус, Лондон. Овие клубови соработуваат за да обезбедат средства во случај на огромни

---

²³¹ Заштита и обештетување

побарувања со користење на комплексен систем за утврдување на одговорност.

Морските осигурителни компании обично се профитни компании кои им наплаќаат на клиентите премија за целосно покривање на бродовите и карго во временскиот период кога се применува полисата. Спротивно на тоа, *J&K* клубот се води како непрофитна соработка и осигурувањето се финансира од „повици“. Членовите на клубот придонесуваат за заедничкиот ризик на клубот според правилата на Договорот за спојување. Ако ризичниот фонд не може да ги покрие тековните побарувања, од членовите на клубот ќе биде побарано да платат дополнителен повик. Морскиот товар обично се покрива двапати според стандардите за осигурување. Испраќачот или сопственикот на стока ќе биде покриен од поморски осигурител, најверојатно со „сите ризици“. Превозникот или сопственикот на бродот ќе биде покриен од клубот *P&I*, но обично ќе ја ограничи нивната одговорност кон сопствениците на стоки на мал дел од малопродажната вредност на стоките. Ако товарот е изгубен или оштетен, сопственикот на товар треба прво да поднесе тужба против сопственикот на бродот. Доколку сопственикот на карго не успее прво да покрене тужба против сопственикот на бродот, туку наместо тоа тврди против сопствената осигурителна компанија, осигурителот, откако го надоместил својот клиент, преку суброгација ќе го следи побарувањето во своја сопственост против сопственикот на бродот.

Исклучоци за покриеноста на *P&I* постојат. Побарувањето за осигурување може да биде одбиено доколку менаџерите на клубовите сметаат дека ризикот требало да биде опфатен со други видови осигурување што требало да го добие сопственикот на бродот, како што е осигурување од воени ризици или осигурување на трупот, кое плаќа обврски од судир и во некои случаи, обврски за штета на фиксни и лебдечки предмети. Побарувањето може да се отфрли делумно или целосно ако сопственикот на бродот не презел чекори за да ја ограничи својата одговорност за да го заштити клубот. Клубот бара од сопствениците на бродовите да обезбедат дека товарењето и патничките билети ги минимизираат грешките на одговорноста на сопственикот на бродот. Клубот очекува од сопствениците на бродовите да ги исполнат сите услови во врска со припадноста кон државно знаме во однос на поморската безбедност и заштитата на животната средина. Криминалните обврски не се покриваат се разбира. Кривична одговорност беше изречена само за намерно лошо однесување, а барањето за стабилност општо вклучуваше покривање на кривични обврски. Денес, статутите во многу земји наметнуваат „кривична“ одговорност за несовесно однесување што му штети на

животната средина, под околности што не се искачуваат на нивото на „намерно однесување“ според законот за морско осигурување.

10. **Агенција за борба против поморски измами, MFPE-Maritime Fraud Prevention Exchange-Maritime Advisory Exchange MAE**²³². Агенцијата е формирана од меѓународни институции кои се занимаваат со поморското стопанство со седиште во Лондон. Според програмата на оваа Агенција, нејзината цел е собирање и ставање на располагање информации за борба против поморските измами. МТК преку своите комитети, Меѓународно поморско биро и Лојдс од Лондон, врши обезбедување на меѓународната поморска и деловна заедница, особено во земјите во развој, фокусна точка за контакт за добивање информации кои инаку не се достапни и релевантни за идентификување и борба против неправилностите во поморската индустрија.

11. **SIS-Специјализирана организација за поморски измами**²³³ во состав на *Thomas R. Miller&Son* како агент на *P&I* клубовите, се занимава со истраги против измами, особено со потрага по контејнери, неиспорачана стока, намерно потопување на бродови, измами во договори за превоз на стока со брод. Томас Милер е меѓународен снабдувач на водечки услуги за осигурување. Повеќето деловни активности што ги врши се специјализирани деловни услуги за осигурување. Главните активности вклучуваат: Услуги на управување за транспорт и професионално осигурување за обештетување; Управување со општа агенција; Професионални услуги, вклучувајќи технички услуги, правни услуги, и управување со побарувања; Управување со инвестиции за институции.

И покрај предизвикувачките макроекономски услови, компанијата продолжува да дава импресивни приноси од избалансирано портфолио на бизниси. Во 2018 г. оваа организација има добивка од обични активности од 18,89 милиони £, а во 2017 г. таа изнесувала 18,14 милиони £. Клубовите управувани од Томас Милер ја применуваат својата експертиза за професионално осигурување на обештетување на бројни пазари, во специјализирани области, вклучувајќи осигурување за домување и осигурување на латентни дефекти во комерцијална сопственост. Исто така вршат и пазарно осигурување за транспорт, вклучувајќи, испорака, патна, железничка, воздушна, логистика и складирање.

12. **Insurance Europe**²³⁴-Осигурување Европа, е европска федерација за осигурување и реосигурување. Преку своите 37 членки, од националните осигурителни здруженија, Осигурување Европа ги претставува сите видови друштва за осигурување и реосигурување, на пр. пан-европски компании,

²³² <https://uia.org/s/or/en/1100022194>

²³³ <https://www.thomasmiller.com>

²³⁴ <https://www.insuranceeurope.eu>

мали и средни субјекти за осигурување. Осигурување Европа, има седиште во Брисел, и ги претставува друштвата за осигурување кои опфаќаат ентитети со околу 95% од вкупниот приход на премијата во Европа. Преку своите врски со Европските институции, извештаи, статистики, и анализи, многу помага за развојот на осигурителниот сектор.

13. ***European Insurance and Occupational Pensions Authority-EIOPA***²³⁵- ЕИОПА, Европската Агенција за осигурување и пензии, е независно советодавно тело на Европската Комисија, Европскиот парламент и Советот на ЕУ. Тоа е една од агенциите на ЕУ кои изведуваат специфични правни, технички или научни задачи и даваат совети засновани врз докази. На овој начин, помагаат во обликувањето на политиката за информирање, како и регулативата на ниво на ЕУ и на национално ниво. ЕИОПА е еден од трите европски надлежни органи за супервизија. Другите два органи се: Европски банкарски орган -*European Banking Association-EBA*, и Европскиот орган за хартии од вредност и пазари *European Securities and Markets Authority-ESMA*.

ЕИОПА промовира цврста регулаторна рамка за постојан надзор на осигурителните сектори, како и професионалните пензиски сектори во Европа. Таа ги штити правата на носителите на полисите, членовите на пензиските шеми. Исто така, создава доверба на јавноста во секторите за осигурување и професионалните пензии на ЕУ. Соработува со сите други надлежни регулаторни тела за осигурување во Европа, на членките на ЕУ, и оние кои не се членки. ЕИОПА се залага за подобрување и заштитата на потрошувачите и да обновување на довербата во финансискиот систем. Обезбедување силна, ефективна и конзистентна регулација и надзор, земајќи ги предвид интересите на сите земји-членки и различната природа на финансиските институции. Донесување на похармонизирана и доследна примена на правилата за финансиски институции и пазари низ ЕУ, зајакнување на надзорот на прекуграничните групи и за другите земји кои не се членки на ЕУ, како и промовирање координирани супервизорски одговори од ЕУ.

14. ***International Association of Insurance Supervisors-IAIS***²³⁶, Меѓународната Асоцијација на Супервизори на осигурување-ИАИС е основана во 1994 г., како доброволна организација со членство на супервизори за осигурување и регулатори од повеќе од 200 јурисдикции, што претставува 97% од зафатувањето за регулација на светските премии за осигурување. Тоа е меѓународно тело за поставување стандарди одговорно за развој и помагање при имплементација на принципи, стандарди и друг придружен

²³⁵ <https://www.eiopa.europa.eu>

²³⁶ <https://www.iaisweb.org>

материјал за супервизија на осигурителниот сектор. *IAIS*, исто така, обезбедува форум за членовите да ги споделат своите искуства и разбирање на супервизијата и осигурителните пазари. Во признавањето за колективна експертиза, *IAIS*, дава услуги и е призната од лидерите на G-20, и други тела за меѓународно поставување стандарди, што апсолутно кажува сè за на нејзиното значење

IAIS промовира ефективен и глобално конзистентен надзор на осигурителната индустрија, со цел развој и одржување на фер, безбедни и стабилни пазари на осигурување, со придобивки и заштита на полисите, како и придонесува за глобалната финансиска стабилност. Под раководство на своите членови, *IAIS* спроведува активности преку систем на комитети дизајниран да ги постигне своите цели. Системот на Комитети е предводен од Извршен комитет чии членови доаѓаат од различни региони во светот. Извршниот комитет е поддржан од 5 комитети формирани за регулатива, ревизија и ризик; буџет, имплементација и проценка; за развој на макропруденција, развој на политики, како и Форум за супервизија. Комитетите можат да формираат поткомитети за да помогнат во извршувањето на нивните должности. Активностите ги извршува и предводи Генералниот секретар заедно со Секретаријатот на *IAIS*, лоциран во Базел.

* * *

Ваквите претходно споменати примери, за сите видови измами во различните осигурувања, како и меѓународните организации кои се занимаваат со оваа проблематика, покажуваат, дека навистина, огромни суми на пари, се одлеваат, преку криминални активности, и преку осигурителниот сектор, кој за жал е погоден тло за сторителите на вакви осигурителни измами. Според статистиките на „Коалицијата против осигурителни измами“ од САД, на годишно ниво од осигурителни измами се губат околу 80 милијари \$. Што друго да се каже на еден ваков фрапантен податок!

Во развиените земји, со проблемот на осигурителните измами, односно со измамите во осигурувањето се занимаваат тимови на стручњаци, со основна цел - превентива, како и причините и начините кои треба да се применат за нивно спречување. Нивна основна задача е да даваат предлози како да се спречи, да се елиминира или барем да се намали овој криминалитет, кој значително ги намалува фондовите на осигурувачите, воедно обесхрабрувајќи ги потенцијалните сторители. Општо познат факт е дека, „оној што вложува во спречување на причините, нема да се занимава со последиците.“

Навистина можеби некој ќе смета дека „Криминалот е исплатлива работа“, НО?!, „Криминалот е исплатлива работа.....доколку не Ве фатат?!.....а можноста да Ве фатат е многу голема!“ Особено во услови на ваква покриеност на целата планета, ваквата поврзаност од секој аспект. Технологијата си го прави своето, сè се знае, сè се следи, и многу е стеснет просторот за секој што сака да е криминалец.

Мора да се заклучи, дека нема ништо повредно, од чесната заработувачка, мирниот живот, кој на секој му дава стабилна иднина. Не, Криминалот не е исплатлива работа, напротив, криминалот е една лажна слика за лажни „луѓе“, кои не можат да бидат успешни во било која средина, преку својата стручност, професионалност, интелигенција, и затоа се обидуваат преку т.н. „брзи пари“ да направат некоја компензација, за сè она што им недостигало во животот. За жал, и од психолошки аспект, криминалците се длабоко несреќни личности, кои многу пателе во минатото, и имаат тешки приказни, и преку тоа што го прават, сакаат да се наметнат во средината. Во светот обично се мисли дека криминалот е еден чекор понапред од оние што се задолжени да го гонат, но, во денешно време апсолутно сметам дека не може да се крие никој за своите недела, зошто сè е достапно, за секого, и доколку се има волја, секој може и треба да биде откриен и да одговара според законските одредби. Само така, секоја држава ќе може да стане навистина „правна држава“, каде ќе има владеење на правото во вистинска, а не само во вербална смисла.

VII ДЕЛ - РЕГУЛАТОРНИ ИНСТИТУЦИИ НАДЛЕЖНИ ЗА ОСИГУРУВАЊЕ ВО МАКЕДОНИЈА

1. Агенција за супервизија на осигурувањето во Македонија-АСО

1.1. Положба, статус, надлежности и функционирање на АСО

Агенцијата за супервизија на осигурување-АСО е основана во 2009 г. Пред да биде основана АСО, надлежноста за осигурителниот сектор беше дадена на еден помал сектор во рамките на Министерството за финансии. Правната рамка за воспоставување и функционирање на АСО е пропишана со Законот за супервизија на осигурување.

Според законските норми, АСО има својство на правно лице и за својата работа одговара пред Собранието на Македонија. АСО е самостојно и независно регулаторно тело за пазарот на осигурување, кое врши јавни овластувања утврдени со Законот за супервизија на осигурувањето и Законот за задолжително осигурување во сообраќајот. Тоа има за цел да придонесе за законито и ефикасно функционирање на пазарот на осигурување во Македонија, за негов континуиран развој, за заштита на правата и интересите на осигурениците, како и за унапредување на финансискиот развој и стабилност на земјата.

Основни **принципи на работата** на АСО се:

- Одговорност;
- Стручност;
- Совесност и Чесност;
- Етичност;
- Транспарентност за работењето и за податоците за осигурителниот сектор.

АСО спроведува политика за квалитет, која е составен дел на мисијата на институцијата и е заоснована на воспоставување и одржување на механизми за континуирано подобрување на нејзините услуги.

Политиката за квалитет на АСО се базира на:

- Остварување на мисијата преку доследно исполнување на јавните овластувања утврдени во законските норми;
- Континуирана грижа за исполнување на законските надлежности и унапредување на правната рамка на системот на осигурување;
- Донесување одлуки кои се темелат на системски анализи на резултатите од теренските и вонтеренските супервизии, со што се зајакнува довербата на јавноста и се подигнува репутацијата на институцијата;

- Креирање работен амбиент, во кој вработените се мотивирани, континуирано подобрување на ефикасноста и ефикасноста на услугите, процесите и системот за управување со квалитетот;
- Постојано вложување во професионалната награда на вработените и зајакнување на информационите системи на АСО;
- Обединување на сите вработени во развојот на АСО, користејќи ги нивните знаења, компетенции, искуства и признавајќи ги нивните придонеси;
- Развивање партнерски односи со другите регулаторни тела на финансискиот сектор во Македонија и промовирање меѓународна соработка со супервизорски тела од областа на осигурувањето во светот;
- Поттикнување на свеста на јавноста за улогата на осигурувањето и супервизијата на осигурувањето и политиката на квалитетот, која е рамка за воспоставување и ревизија на дефинираните цели за квалитет.

Системскиот закон во областа на осигурувањето, Законот за супервизија на осигурувањето²³⁷, во посебен дел, Десет-А, ја регулира законската поставеност на АСО.

Како што е напоменатно и претходно, АСО се основа како самостојно и независно регулаторно тело, со јавни овластувања утврдени со закон. Таа во рамките на своите надлежности и овластувања се грижи за законито и ефикасно функционирање на пазарот на осигурување со цел за заштита на правата на сопствениците и корисниците на осигурување. Значи од една страна се грижи за осигурениците, од друга за осигурувачите, мора АСО да биде балансот и регулаторот меѓу овие два столба на осигурувањето. Својството на правно лице го стекнува со уписот во регистарот на др. правни лица што се води во Централниот регистар на Македонија. Седиштето ѝ е во Скопје, а за својата работа одговара пред Собранието на Македонија, логично со оглед на тоа што раководството на АСО е избрано токму од Собранието.

Законските надлежности на АСО се:

- Спроведување супервизија на друштвата за осигурување, осигурителните брокерски друштва, друштвата за застапување во осигурувањето, осигурителните брокери, застапниците во осигурувањето и Националното биро за осигурување;

²³⁷ Закон за супервизија на осигурување, „Службен весник на РМ“, бр. 27/2002, 84/2002, 98/2002, 33/2004, 88/2005, 79/2007, 8/2008, 88/2008, 56/2009, 67/2010, 44/2011, 112/2011, 7/2012, 30/2012, 45/2012, 60/2012, 64/2012, 23/2013, 188/2013, 43/2014, 112/2014, 153/2015, 192/2015, 23/2016, 83/2018, 198/2018, 101/2019, 31/2020

- Издавање и одземање дозволи, согласности и лиценци кои се во нејзина надлежност;
- Изрекување мерки на супервизија;
- Донесување подзаконски акти за спроведување на законите и други акти во насока на пропишување на услови, начин и процедури за спроведување на супервизијата;
- Давање предлози за донесување на закони од областа на осигурувањето;
- Членување во органите на Меѓународната асоцијација на осигурителни супервизори и во органите на Европскиот совет на осигурителни супервизори и супервизорски органи на доброволното пензиско осигурување;
- Соработување со други надлежни супервизорски институции на финансискиот пазар во Македонија;
- Поттикнување на развојот на осигурувањето во Македонија;
- Развивање на свеста на јавноста за улогата на осигурувањето и улогата на супервизијата на осигурувањето;
- Вршење надзор над примената на мерките и дејствијата за спречување на перење пари и финансирање на тероризам во согласност со Законот за спречување на перење пари и други приноси од казниво дело и финансирање на тероризам и вршење други работи во согласност со закон.

АСО донесува **Статут**, како основен акт за нејзино функционирање, со кој се уредува внатрешната организација, управувањето и раководењето, постапките за донесување на акти, како и други прашања од значење за работењето на АСО.

Во однос на **одговорноста на АСО**, според законските одредби е кажано дека таа не одговара за веродостојноста, потполноста и точноста на податоците содржани во кварталните и годишните извештаи на друштвата за осигурување доставени до неа. Членовите на Советот на експерти и вработените во АСО не одговараат за штетата што настанала во работењето под услов лицето да дејствувало чесно и совесно. Штетата предизвикана поради незаконско работење на член на Советот на експерти или лице вработено во АСО се надоместува од средствата на АСО, според општите прописи за надоместок на штета. Во случај на судски спор во кој е тужен член на Советот на експерти или вработен во АСО поради извршување на неговите службени должности, за таквото лице АСО треба да обезбеди правно застапување и покривање на трошоците за одбрана.

Има правила и за регрес. Доколку со правосилна судска пресуда е утврдено дека член на Советот на експерти или вработен во АСО, со

умисла или од небрежност извршил повреда на работните задачи, тогаш членот на Советот на експерти или вработениот е должен да ѝ ги надомести на АСО трошоците.

Во однос на структурата на АСО, според законот се одредува дека **Орган на АСО** е Советот на експерти, кој е составен од 5 члена од кои еден е претседател, кој раководи со АСО и ја застапува во односите со трети лица. Претседателот и другите 4 членови на Советот на експерти ги именува и разрешува Собранието на предлог на Владата на Македонија, со мандат од 5 г. и со можност за реизбор. Членовите на Советот на експерти можат да бидат разрешени од страна на Собранието на Македонија и пред истекот на мандатот, само во случај на исполнување на најмалку еден од законските услови, и во тој случај, на местото на тој член, треба да се именува др. лице со мандат до истекот на мандатот на членот на кој му престанува вршењето на должноста. Претседателот и најмалку 2 членови на Советот треба да се професионално ангажирани во АСО со полно работно време и не можат да имаат друга функција и да бидат вработени на друго работно место или да добиваат друг надоместок освен плата и други додатоци на плата, согласно со Законот за работните односи и колективниот договор, како и надоместоци од повремени едукативни и авторски хонорари.

Во однос на **условите за избор на членовите на Советот** на експерти на АСО, тие се избираат по пат на јавен оглас, објавен во најмалку 3 дневни весници, кои се издаваат на целата територија на Македонија. За член на Советот на експерти на АСО може да се избере лице кое ги исполнува следните услови, и тоа:

- Да е државјанин на Македонија;
- Да има завршено високо образование;
- Да е признат експерт во областа на осигурувањето, финансиите или трговското право и да има најмалку 5 г. работно искуство во областа на осигурувањето или финансиите;
- Да поседува еден од соодветните меѓународно признати сертификати или уверенија за активно познавање на англискиот јазик не постар од 5 г.

За член на Советот на експерти на АСО, **не може** да се именува лице:

- На кое му е изречена прекршочна санкција или казна забрана за вршење професија, дејност или должност, од областа на осигурувањето и финансиите;
- Кое е осудено со правосилна судска пресуда на безусловна казна затвор над 6 месеци, се додека траат правните последици од пресудата за кривичните дела против имотот, кривичните дела против јавните финансии, платниот промет и стопанството,

кривичните дела против службената должност, како и кривичните дела фалсификување исправа, посебни случаи на фалсификување исправи, компјутерски фалсификат, употреба на исправа со невестинита содржина и надриписарство од Кривичниот законик;

- Кое е функционер кој раководи со државен орган или орган на државната управа;
- Кое е член на орган на управување, надзорен орган или лице вработено во друштво за осигурување, осигурително брокерско друштво или друго правно лице над кое супервизија спроведува АСО;
- Кое е акционер во друштво за осигурување, осигурително брокерско друштво, друштво за застапување во осигурувањето или друго правно лице над кое супервизија спроведува АСО;
- Кое е член на органи на политичка партија;
- Кое е пратеник или лице кое врши друга должност на која е именуван од Владата или Собранието на Македонија.

Претседателот и членовите на Советот на експерти се должни својата работа да ја извршуваат професионално и на начин на кој нема да ја доведуваат во прашање независноста и самостојноста на АСО.

Забранет е било каков облик на влијание врз работењето на Советот на експерти кој би можел да влијае врз независноста и самостојноста на АСО. Вработените не смеат да бидат членови на органи на друштвата за осигурување или други правни лица врз кои АСО врши супервизија и не смеат да вршат поединечни задачи за тие правни лица.

Во однос на **правата на Претседателот, членовите на Советот на експерти и вработените** во АСО, има повеќе законски одредби, така во однос на времето на вршење на својата должност, Претседателот и членовите на Советот на експерти кои се професионално ангажирани во АСО со полно работно време имаат право на плата, додатоци на плата и други надоместоци согласно со Законот за работните односи²³⁸ и колективниот договор.

Оние членови на Советот на експерти, кои не се професионално ангажирани имаат право на месечен надоместок и надоместок на други трошоци утврдени со Статутот и другите акти на АСО. Средствата за плата, додатоци на плата, месечен надоместок и другите надоместоци на претседателот и членовите на Советот на експерти и вработените се

²³⁸ Закон за работните односи, „Службен весник на РМ“, бр. 62/2005, 106/2008, 161/2008, 114/2009, 130/2009, 50/2010, 52/2010, 124/2010, 47/2011, 11/2012, 39/2012, 13/2013, 25/2013, 170/2013, 187/2013, 113/2014, 20/2015, 33/2015, 72/2015, 129/2015, 27/2016, 120/2018, 110/2019

обезбедуваат од средствата на АСО, утврдени со годишниот финансиски план и истите мора да се во висина приближна со платите во финансискиот сектор во Македонија, вклучувајќи ги платите во друштвата за осигурување.

Важно е дека вработените во АСО, освен претседателот и членовите на Советот на експерти, кои вршат административни работи имаат статус на административни службеници. За прашања кои се однесуваат на работниот однос на административните службеници во АСО, а кои не се уредени со Законот за супервизија на осигурувањето и со Колективен договор, се применуваат одредбите од Законот за административните службеници.²³⁹ Вработените во АСО кои вршат помошно-технички работи, имаат статус на помошно-технички персонал, и на нив се применуваат општите прописи за работни односи. Начинот на утврдување на основната плата и на додатоците на плата на вработените во АСО се уредува со колективен договор, а вредноста на бодот на основната плата ја уредува Советот.

Претседателот, членовите на Советот на експерти и вработените во АСО имаат право да вршат стручни и научни работи, како и да учествуваат во работата на стручни или научни здруженија. Тие за времетраењето на нивниот мандат, односно работен однос, не смеат да примаат никакви надоместоци или плаќања, да прифаќаат функција или вработување или да даваат какви било услуги на субјектите врз кои спроведуваат супервизија, како и лицата кои со нив се поврзани.

Разрешувањето на членовите на Советот на експерти на АСО, оди како и именувањето, односно Собранието на предлог на Владата на Македонија, може пред истекот на мандатот за кој е именуван, да разреши член на Советот на експерти или претседателот на Советот, доколку:

- Сам го побара тоа;
- Ја загуби работната способност;
- Ја прекрши обврската за заштита на доверливите податоци;
- Неоправдано отсутствувал од 3 седници на Советот последователно или неоправдано отсутствувал вкупно од 5 седници во текот на 1 г. и
- Доколку повеќе не ги исполнува законските услови.

Советот на експерти има повеќе надлежности, кои всушност се надлежности на АСО, а Советот како главен орган ги спроведува. Тие надлежности се:

---

²³⁹ Закон за административните службеници, „Службен весник на РМ“, бр. 27/2014, 199/2014, 48/2015, 154/2015, 5/2016, 142/2016, 11/2018, 275/19, 14/2020

- Донесување подзаконски акти за спроведување на закони и други акти во насока на пропишување на услови, начин и процедури за спроведување на супервизијата;
- Одлучување за издавање или одземање на дозволи, давање или повлекување на согласности, отстранување на незаконитости од спроведени супервизии и други поединечни прашања за кои, согласно со закон, одлуките ги донесува АСО, освен ако поинаку не е пропишано;
- Изрекување мерки кон друштва за осигурување, осигурително брокерски друштва, друштва за застапување во осигурување и други правни и физички лица врз кои спроведува супервизија АСО;
- Преземање др. мерки за спроведување на законите;
- Донесување Статут на АСО;
- Донесување Финансиски извештаи и Финансиски план на АСО;
- Донесување Тарифник-Тарифник за содржината и висината на надоместоците и давачките што ги наплатува Агенцијата за супервизија на осигурување и роковите за уплата²⁴⁰;
- Донесува извештаи за состојбата на пазарот на осигурување, годишни извештаи за работењето и годишни планови на АСО;
- Како и вршење др. работи утврдени со закон и статут.

За **одлучување** во врска со своите надлежности, Советот работи на седници. Тој може да донесува одлуки од негова надлежност доколку на седницата се присутни мнозинството од неговите членови. Одлуките се донесени доколку за истите гласале мнозинство од присутните членови на седницата, со тоа што претседателот и членовите на Советот на експерти не можат да се воздржат од гласање.

Во однос на **заштитата на доверливите податоци**, членовите на Советот на експерти и вработените во АСО се обврзани да ги чуваат како доверливи податоците кои се однесуваат на субјектите врз кои таа врши супервизија и др. податоци поврзани со фактите и околностите што ги дознале во текот на извршувањето на својата работа, со исклучок на податоците кои, според законските одредби се јавни. Обврската за заштита на доверливи податоци постои и по истекот на нивната функција или вработување. Податоците добиени во текот на работењето во АСО, може да им бидат обелоденети само на:

---

²⁴⁰ Тарифник за содржината и висината на надоместоците и давачките што ги наплатува Агенцијата за супервизија на осигурување и роковите за уплата, „Службен весник на РМ“, бр. 147/2009, 149/2009, 154/2009, 20/2012, 130/2013, 1/2015, 22/2016, 16/2017, 23/2019, 78/2020

- Вработените на АСО и членовите на Советот на експерти заради извршување на нивните службени обврски;
- Други органи надлежни за супервизија на финансиските институции во Македонија, под услов Меморандумот за разбирање да овозможува обелоденување на таквите податоци;
- Органи и институции за спроведување на законите;
- Надлежен суд, и
- Осигурителни супервизори од други земји согласно со меморандумите за разбирање или меѓународните договори.

Во однос на *средства за работење на АСО*, таа се финансира од надоместоци што ги наплатува од друштвата за осигурување, осигурително брокерските друштва, друштвата за застапување во осигурувањето и другите лица врз кои се врши супервизија вклучувајќи ги следните средства:

- Годишен надоместок за спроведување супервизија на друштвата за осигурување, осигурително брокерските друштва и друштвата за застапување во осигурувањето во износ најмногу до 0,8% од вкупната годишна бруто премија на друштвата за осигурување, односно вкупниот годишен приход од провизии на осигурително брокерските друштва и друштва за застапување во осигурувањето ;
- Надоместоци за давање на дозволи за вршење на работи на осигурување и други законски дозволи;
- Надоместоци за давање дозволи за вршење на осигурителни брокерски работи и работи на застапување во осигурувањето;
- Надоместоци за давање на лиценци за осигурителен брокер и застапник во осигурувањето;
- Надоместоци за давање на дозволи за вршење на работи на овластен актуар;
- Надоместоци за давање на други согласности;
- Надоместоци за спроведување на обуки и испити;
- Донации, заеми и друга финансиска и техничка помош.

АСО за содржината и висината на овие надоместоци и давачките донесува Тарифник.²⁴¹ Висината на надоместоците утврдени со Тарифникот треба да соодветствува со реалните трошоци потребни за извршување на услугите на АСО, како и роковите и начинот на уплата на ваквите надоместоци. Ако друштвото за осигурување не го плати надоместокот во рокот пропишан

---

²⁴¹ Тарифник за содржината и висината на надоместоците и давачките што ги наплатува Агенцијата за супервизија на осигурување и роковите за уплата, „Службен весник на РМ“ бр. 147/2009, 149/2009, 154/2009, 20/2012, 130/2013, 1/2015, 22/2016, 16/2017, 23/2019, 78/2020

од АСО, таа со решение ќе изврши присилна наплата на надоместокот од страна на друштвото за осигурување, согласно со прописите за извршување.

АСО формира Резервен фонд, доколку во текот на претходната деловна година таа оствари вишок приходи над остварените трошоци. Доколку во текот на претходната деловна година АСО направи повеќе трошоци во однос на остварените приходи, недостигот на средства се надоместува од тој резервен фонд.

Според Тарифникот, дадени се различни вредности за различните услуги што ги дава АСО, како што е прикажано во Табела бр. 1 подолу.

Табела бр.1. Услуги и висина на надоместоци кои ги наплаќа АСО

Тар.бр	Вид на услуга, надоместок	Износ во денари
1.	Надоместоци што се наплаќаат од друштвата за осигурување	
1.1.	Годишен надоместок за спроведување на супервизија на друштвата за осигурување	0,8% од вкупната бруто полисирана премија за осигурување и/или реосигурување во претходната година
1.2	Издавање дозвола за вршење на работи на осигурување	180.000, 00
1.3	Издавање дозвола за воведување нова класа на осигурување	50.000,00
1.4	Издавање дозвола за пренос на осигурително портфолио	50.000,00
1.5	Издавање дозвола за склучување на договор за пренос на значаен дел на активностите на друго друштво за осигурување или правно лице	50.000,00
1.6	Издавање дозвола за статусни измени	90.000,00
1.7	Издавање дозвола за основање и работа на филијала на странско друштво за осигурување	90.000,00
1.8	Издавање дозвола за основање и работа на филијала во странство	90.000,00
1.9	Издавање на согласност за измена на статут	10.000,00
1.10	Издавање на согласност за вложување на друштво осигурување во акции и удели во друго правно лице кои изнесуваат повеќе од 10% од капиталот на друштвото за осигурување	10.000,00
1.11	Издавање на согласност за именување на	10.000,00

	членови на орган на управување	
1.12	Издавање на согласност за измена на назив	6.000,00
1.13	Издавање на согласност за измена на седиште	6.000,00
1.14	Издавање согласност за друштво за ревизија	6.000,00
1.15	Решение за назначување на актуар	10.000,00
2.	Надоместоци што се наплаќаат од осигурително брокерските друштва	
2.1.	Годишен надоместок за спроведување на супервизија осигурително брокерските друштва	0.8% од вкупниот приход од провизија за извршени осигурителни брокерски работи во претходната година
2.2	Издавање дозвола на осигурително брокерско друштво	30.000,00
2.3.	Издавање дозвола за основање на филијала на странско осигурително брокерско друштво	30.000,00
3.	Надоместоци што се наплаќаат од друштвата за застапување во осигурување и банките кои вршат работи на застапување во осигурување	
3.1.	Годишен надоместок за спроведување на супервизија на друштвата за застапување во осигурувањето	0.8% од вкупниот приход од провизија од извршени работи на застапување во осигурувањево претходната година
3.2.	Годишен надоместок за спроведување на супервизија на банки кои вршат работи на застапување во осигурувањето	0.8% од вкупниот приход од провизија од извршени работи на застапување во осигурувањево претходната година
3.3.	Издавање дозвола на друштво за застапување во осигурувањето	15.000,00
3.4.	Надоместок за издавање согласност за вршење работи на застапување во осигурување од страна на банка	90.000,00
3.5	Издавање дозвола за основање на филијала на странско друштво за застапување во осигурување	15.000,00
4.	Надоместоци што се наплаќаат од други	

	Физички и правни лица	
4.1	Издавање лиценца за осигурителен брокер	6.000,00
4.2	Издавање лиценца за застапник во осигурувањето	6.000,00
4.3.	Промена на лиценца за застапник во осигурување	3.000,00
4.4.	Издавање дозвола за работа како овластен актуар	6.000,00
4.5	Издавање согласност за стекнување на квалификувано учество во друштво за осигурување	60.000,00
4.6	Издавање согласност за стекнување на квалификувано учество во осигурително брокерско друштво	10.000,00
4.7	Издавање согласност за стекнување на квалификувано учество во друштво за застапување во осигурување	5.000,00
4.8.	Надоместок за спроведување на обука и стручен испит за актуар	120.000,00
4.9	Надоместок за спроведување на обука и стручен испит за вршење осигурително брокерски работи	14.000,00
4.10	Надоместок за спроведување на обука и стручен испит за вршење работи на застапување во осигурување	7.000,00

Извор: Тарифник за содржината и висината на надоместоците и давачките што ги наплатава Агенцијата за супервизија на осигурување и роковите за уплата, „Службен весник на РМ“ бр. 147/2009, 149/2009, 154/2009, 20/2012, 130/2013, 1/2015, 22/2016, 16/2017, 23/2019, 78/2020

Финансиски извештаи и финансиски план на АСО. Советот на експерти е должен најдоцна до 30 јуни во тековната година да достави до Собранието на Македонија финансиски извештаи за претходната година ревидирани од овластен ревизор. Советот е должен најдоцна до 31 декември во тековната година да достави до Собранието на Македонија, финансиски план за наредната година, а Собранието на Македонија ги усвојува финансиските извештаи за претходната година и финансискиот план.

Многу важна активност е подготовката на **Извештај за состојбата на пазарот на осигурување** од страна на АСО. Таа подготвува годишен извештај за состојбата и движењата на пазарот на осигурување и ги доставува до Собранието на Македонија за усвојување. Во него мора да се

содржани податоци за обемот на извршените работи на осигурување по класи на осигурување. АСО е должна да го поднесе таквиот извештај до Собранието, најдоцна до 30 јуни во тековната година за претходната деловна година. АСО во рок од 15 дена од денот на усвојувањето на извештајот, треба да го објави на својата веб страница.

АСО исто така подготвува и Годишен извештај за своето работење и го доставува до Собранието на Македонија за усвојување, и во него мора да има податоци за изречените мерки на супервизија што се преземени, во согласност со извршените постапки за супервизија, дадените и одземените дозволи за вршење на работи на осигурување и други дозволи и согласности дадени од АСО, како и податоци за нејзината соработка со други домашни и странски супервизорски органи. Таа обврска за поднесување на извештајот до Собранието е исто така најдоцна до 30 јуни од тековната година за претходната деловна година, со обврска во следни 15 дена да го објави на својата веб страница.

Подетални разработки во врска со внатрешната организација на АСО има во **Правилникот за организација и систематизација на работни места во АСО**. Покрај Советот на експерти активностите на АСО се извршуваат во рамките на следните сектори:

1. Сектор за регулатива и лиценцирање, кој има 2 одделенија: за регулатива и за лиценцирање. Овој сектор ги врши работите кои што се однесуваат на:

- Следење на регионалната и меѓународната регулатива во областа на осигурувањето и подготовка на иницијативи за изменување и дополнување на законска регулатива во областа на осигурувањето во Македонија;
- Подготвување на подзаконски акти од областа на осигурувањето, подготвување акти-одлуки, решенија, дозволи, лиценци, согласности и сл., со кои се одобруваат/одбиваат барања на физички и правни лица за извршување на работи во областа на осигурувањето;
- Изготвување извештаи и анализи за својот делокруг на работа и извршување други работи кои се определени од страна на Советот на експерти и претседателот на Советот на експерти.

2. Сектор за супервизија, кој има 4 одделенија за: теренска супервизија, вонтеренска супервизија, актуарски работи, и за статистика, истражување и развој. Овој сектор ги врши работите кои што се однесуваат на:

- Вршење на теренска и вонтеренска супервизија на работењето на друштвата за осигурување кои вршат работи на осигурување во рамките на некоја или сите класи на осигурување во групата на неживотно осигурување или осигурување на живот, друштвата за

застапување во осигурувањето, осигурително брокерските друштва, осигурителните брокери, застапниците во осигурувањето, актуарите и Националното биро за осигурување;

- Предлага мерки на супервизија согласно законот и подзаконските акти;
- Го контролира работењето на актуарите;
- Изготвува записници, извештаи и анализи за спроведените теренски и вонтеренски супервизии;
- Изготвува актуарски анализи и мислења врз основа на спроведена супервизија;
- Врши анализи на пазарот на осигурување во функција на негов развој и извршува други работи кои се определени од страна на Советот на експерти и претседателот на Советот на експерти.

3. Сектор за општи и административни работи, кој има 3 одделенија за: правни и административни работи, финансиско-сметководствени работи, и за информатика. Овој сектор ги врши работите коишто се однесуваат на:

- Изготвување на општи акти за статусот на АСО и статусот на нејзините вработени;
- Потребата од обезбедување на средства за работа и нивна дистрибуција;
- Водење на финансиско-сметководствените работи на и воспоставување и одржување на информатички систем во АСО.

4. Самостојното одделение за внатрешна ревизија ги врши работите коишто се однесуваат на:

- Планирање, организирање и спроведување на ревизии согласно законските прописи, меѓународните стандарди за внатрешна ревизија и воспоставените ревизорски политики на работата на АСО;
- Изготвување програма за секоја одделна ревизија;
- Составување соодветна документацијата и изготвување информации од извршените ревизии, кои ги доставува до Советот на експерти;
- Иницирање измени на општата регулатива за работа на АСО и извршување други работи од областа на ревизијата, а кои се во надлежност на одделението и АСО.

5. Самостојно одделение за работи непосредно поврзани со Советот на експерти и претседателот на Советот на експерти-**Кабинет на Советот на експерти**, врши работи коишто се:

- Непосредно поврзани со работењето на Советот на експерти и претседателот на Советот на експерти;

- Протоколарни работи;
- Изготвување на соопштенија и информации за нивните активности;
- Меѓународна соработка со надлежни супервизорски институции во земјата и странство;
- Организирање на средби и комуникација со средствата за јавно информирање;
- Остварување на комуникација со други органи и организации;
- Разгледување и предлагање на мерки по иницијативи;
- Подготвувањето на седниците на Советот на експерти;
- Следење на извршувањето на актите донесени од страна на Советот на експерти и претседателот на Советот на експерти.

1.2. Супервизија на друштвата за осигурување од страна на АСО

Основна надлежност на АСО е спроведувањето на супервизија на различните друштва за осигурување. Тоа се прави со цел да утврди дали вршењето на работи на осигурување е согласно со правилата за управување со ризик и другите законски одредби за работењето на друштвата за осигурување.

АСО, исто така спроведува супервизија на правните лица кои се поврзани лица со друштвото за осигурување, доколку тоа е неопходно за спроведување на супервизијата на друштвото за осигурување. Доколку спроведувањето на супервизијата на ваквото правно лице е во надлежност на некој друг орган за супервизија, супервизијата на тоа правно лице ќе ја спроведува и АСО, во соработка со соодветниот надлежен орган за супервизија. Доколку друштвото за осигурување врши работи на осигурување во врска со туристичките услуги, АСО ќе спроведува супервизија и на техничките квалификации на лицата кои укажуваат туристичка помош.

Спроведувањето на супервизијата, АСО ја врши преку:

- **Перманентна вонтеренска супервизија** на работењето на друштвата за осигурување преку прибирање, анализирање и верифицирање на извештаите и информациите кои ги доставуваат друштвата за осигурување и други лица;
- **Теренска-целосна или делумна, супервизија** на работењето на друштвото за осигурување, како и
- **Дополнителна супервизија** секогаш кога ќе се оцени дека тоа е во интерес и за заштита на правата на осигурениците и
- **Одредување мерки на супервизија** во согласност со законските одредби.

При спроведување на супервизијата на друштвото за осигурување, АСО може да бара:

- Друштвото за осигурување да обезбеди извештаи и информации за работењето на друштвото;
- Извештај за извршената ревизија и дополнителни информации кои произлегуваат од истата, и
- Статистички и други податоци по групи и класи на осигурување и реосигурување, како и вонредни прегледи за работењето на друштвото за осигурување.

При спроведување на супервизијата, друштвото за осигурување е должно на овластените работници да им ја даде на увид целокупната документација на друштвото. Овластените работници можат да задржат и изнесат само копии од документите на друштвото за осигурување. АСО може да спроведе супервизија на друштвата за осигурување со или без претходна најава, по своја оценка и како дел од своето редовно работење. Во однос на различните можност за **известување**, АСО може да бара различни известувања, најчесто во рок од 5 работни дена од нивното преземање. Друштвата за осигурување се должни да ја известуваат АСО за:

- Промена на податоците внесени во трговскиот регистар;
- Свикување на собранието на акционери, како и сите усвоени заклучоци;
- План за отворање, трансфер, затворање или привремена поделба на филијала или претставништво во земјата или во земја-членка, или промена на видот на активности кои ги врши филијалата;
- Капитални вложувања на друштвото за осигурување кај друго правно лице кои изнесуваат помалку од 10% од капиталот на друштвото за осигурување, како и секое натамошно вложување во тоа правно лице;
- Престанок на вршење на работи на осигурување за одделни класи;
- Промена во сопственичката структура на акциите со право на управување;
- Постои основа за престанок на друштвото за осигурување или одземање на дозволата за вршење на работи на осигурување;
- Промена на седиштето на друштвото за осигурување;
- Измена на Актите на деловната политика во однос на класите на осигурување;
- Воведување на нови производи;
- Разрешување и именување на членови на орган на управување;
- Разрешување на овластен актуар;

- Промена на внатрешен ревизор;
- Промени во тарифи на премии и услови за осигурување, како и техничките основи кои се користат за нивно утврдување и

Органот на управување на друштвото за осигурување е должен веднаш писмено да ја извести АСО доколку:

- Загрозена е ликвидноста или солвентноста на друштвото;
- Постојат причини за одземање на дозволата за вршење на работи на осигурување или за одземање на дозволата за вршење на работи на осигурување во одделна класа на осигурување и
- Финансиската состојба на друштвото за осигурување се променила со што друштвото за осигурување повеќе не го обезбедува потребното ниво на маргината на солвентност.

На барање на АСО, друштвото за осигурување е должно да достави и други информации и документи потребни за спроведување супервизија врз работењето на друштвото или други законско потребни работи.

Според законот, постојат 6 **Мерки на супервизија на друштвата за осигурување**:

- Наредба за отстранување на незаконитостите;
- Одредување на дополнителни мерки;
- Одземање на дозволата;
- Посебна управа;
- Спроведување ликвидација на друштвото за осигурување и
- Поднесување предлог за отворање стечајна постапка на друштвото за осигурување.

1. АСО ќе донесе **Наредба за отстранување на незаконитостите** доколку во текот на спроведувањето на супервизијата на друштвото за осигурување се утврди дека:

- Лице врши функција на член на орган на управување на друштвото за осигурување без согласност;
- Лице кое не ги исполнува условите за именување член на надзорен орган на друштвото за осигурување;
- Друштвото за осигурување врши работи кои не смее да ги извршува;
- Друштвото за осигурување врши работи на осигурување спротивно на прописите за водење на сметководствената и деловната евиденција, за внатрешна ревизија, или ревизија на финансиските извештаи и годишните извештаи;
- Друштвото за осигурување не ги исполнува обврските за доставување на извештаи и други податоци;

- Друштвото за осигурување врши работи на осигурување спротивно на актите на деловната политика;
- Врши работи во класи на осигурување што не се наведени во дозволата за вршење на работи на осигурување;
- Друштвото за осигурување ги прекршува правилата при назначување на овластен актуар;
- Бројот на членови на органот на управување се намалил под минималниот број, а друштвото за осигурување подолго од 60 дена не поднело барање за добивање согласност за член на орган на управување за друго лице, и
- Друштвото за осигурување не ги почитува другите законските одредби за работењето на друштвата за осигурување.

Во наредбата ќе се определи рок за отстранување на незаконитостите кој не може да биде пократок од 8 ниту подолг од 120 дена од денот на доставувањето на наредбата. Друштвото за осигурување е должно во определениот рок, да ги отстрани утврдените незаконитости и за тоа да достави Извештај за отстранување на незаконитостите до АСО, кој ќе содржи појаснување на преземените мерки и ќе биде придружен со доказна документација за отстранетите незаконитости. Доколку од поднесениот извештај се утврди дека незаконитостите се отстранети, АСО во период од 30 дена од денот на приемот на извештајот за отстранување на незаконитостите, ќе донесе решение со кое претходно донесената наредба се става надвор од сила и ќе констатира дека незаконитостите се отстранети. АСО може, пред донесување на решението, да изврши делумна супервизија на работењето на друштвото за осигурување.

2. Доколку, АСО утврди дека друштвото за осигурување не ги отстранило незаконитостите во дадените рокови, и ги повторува незаконитостите за кои е изречена наредба или работи спротивно на правилата за управување со ризик, со решение ќе преземе една или повеќе **Дополнителни мерки**, и тоа:

- Ќе наложи на органот на управување на друштвото за осигурување да донесе план со мерки за обезбедување на потребното ниво на маргината на солвентност на друштвото за осигурување односно потребното ниво на гарантен фонд;
- Ќе наложи на органот на управување и надзорниот орган на друштвото за осигурување да свикаат Собрание на акционери на кое ќе се предложи донесување на соодветни решенија, и тоа: решение за зголемување на акционерскиот капитал на друштвото за осигурување преку нова емисија на акции; решение за зголемување на акционерскиот капитал на друштвото за осигурување преку добивка;

- Ќе изрече забрана друштвото за осигурување да склучува нови договори за осигурување;
- Ќе ја ограничи висината на ризикот до кој друштвото може да склучува договори за осигурување;
- Ќе изрече забрана на друштвото за осигурување да врши одредени видови на плаќања и/или да реализира плаќања на одредени субјекти;
- Ќе изрече забрана друштвото за осигурување да извршува трансакции со поединечни акционери, членови на органот на управување или надзорниот орган, поврзани лица или инвестициони фондови со кои управува друштво кое е поврзано лице со друштвото за осигурување;
- Ќе наложи органот на управување на друштвото за осигурување да преземе мерки за: подобрување на управувањето со ризикот; промена на вршење на работи на осигурување во одредени класи на осигурување; ограничување во давањето заеми; зголемување на ефикасноста за наплата на пристигнатите побарувања на друштвото за осигурување; соодветно вреднување на ставките од деловните биланси и вонбилансните ставки; подобрување на сметководствено-информатичкиот систем; зголемена ефикасност на внатрешна контрола и внатрешна ревизија; други мерки потребни за примена на правилата за управување со ризик;
- Ќе изрече забрана друштвото за осигурување слободно да ги користи средствата на друштвото, и
- Ќе му наложи на друштвото за осигурување да разреши некој член или неколку членови на органот на управување, надзорниот орган, одборот за ревизија или внатрешна ревизија и да именува нови.

Друштвото за осигурување ќе се смета дека работи спротивно на правилата за управување со ризик, доколку:

- Не го обезбедува потребното ниво на маргина на солвентност, не прифати мерки за обезбедување на потребното ниво на маргина на солвентност, односно доколку не достигне минимална ликвидност;
- Не ја одржува вредноста на акционерскиот капитал односно не ја одржува вредноста на гарантниот фонд;
- Не ги реосигурува обврските од договорите за осигурување над износот на максимално покритие;
- Не го организира работењето или пак редовно не води трговските книги, сметководствени документи и други административни и деловни податоци на начин, кој овозможува во било кое време да се утврди дали друштвото за осигурување работи во согласност со правилата за управување со ризик;

- Не донесе мерки за соодветно вреднување на ставките од деловните биланси и вонбилансните ставки, или ако вреднувањето е спротивно на закон или други прописи;
- Го вложува капиталот спротивно на законските барања;
- Врши работи кои не смее да ги врши согласно со закон;
- Исплаќа дивиденда спротивно на закон;
- Врши неточно прикажување на финансиската состојба на друштвото за осигурување преку извршување на фиктивни трансакции;
- Врши работи со кои се загрозува ликвидноста или солвентноста на друштвото за осигурување, и

Во решението, ќе се определи рок за спроведување на мерките и рок во кој друштвото за осигурување е должно до АСО да достави извештај за преземените активности и документиран доказ дека се отстранети незаконитостите поради кои се изречени мерки, тој рок не може да биде подолг од 180 дена од денот на доставувањето на решението.

3. Во законот има и одредби за **Одземање на дозволата за вршење на работи на осигурување**. АСО ќе донесе решение за одземање на дозволата, а како причини за тоа може да бидат:

- Дозволата е добиена со наведување на невистинити податоци;
- Друштвото не поднесе извештај за отстранување на незаконитостите;
- Не се отстранети незаконитостите или не се спроведени дополнителните мерки, а АСО не вовела посебна управа;
- Изврши измени без да добие согласност;
- Бројот на членови на органот на управување се намалил под минималниот број, а друштвото за осигурување не добило согласност за член на орган на управување подолго од 6 месеци;
- Од извештајот на посебната управа АСО проценила дека финансиската состојба на друштвото не се подобрила;
- Друштвото одбие да соработува со АСО при вршење на теренската и вонтеренската супервизија и не ја даде на увид целокупната документација,
- Се докаже дека друштвото учествува во преземање на дејствија за перење пари и други приноси од казниво дело и финансирање на тероризам.

По исклучок, АСО може да донесе решение за одземање на дозволата за вршење на работи на осигурување во рамките на одделни класи на осигурување, доколку причините се однесуваат само на вршење на работи на осигурување во рамките на тие класи на осигурување. По донесување

на решението, друштвото за осигурување престанува со вршење на работи на осигурување.

4. АСО ќе донесе одлука за воведување на **Посебна управа** над друштво за осигурување доколку:

- На друштвото за осигурување му се одредени дополнителни мерки, а тоа во определените роковите не започнало нивно спроведување, односно не ги спровело;
- Друштвото за осигурување, и покрај спроведените дополнителни мерки, сепак не го обезбедило потребното ниво на маргина на солвентност, и
- Натамошното работење на друштвото би можело да ја загрози ликвидноста и солвентноста на друштвото, односно сигурноста на осигурениците.

Со одлуката за воведување на посебна управа, АСО ќе одреди рок на траење на посебната управа кој не може да биде подолг од 12 месеци.

Со одлуката за воведување на посебна управа, АСО ќе определи 2 или повеќе посебни управители како членови на посебната управа на друштвото за осигурување со поединечни надлежности во рамките на посебната управа. Одлуката за воведување на посебна управа, АСО веднаш ја доставува за упис во Трговскиот регистар што се води во Централниот регистар на Македонија.

Во однос на правните последици на посебна управа, за времетраењето на посебната управа, надлежностите на надзорниот одбор ги презема АСО. По исклучок, таа има право да им дава на посебните управители, упатства кои се задолжителни за управителите.

За посебен управител може да биде определено лице, вклучително и лице вработено во АСО, кое ги исполнува условите со закон, за именување на член на орган на управување на друштво за осигурување.

Со денот на донесувањето на одлуката за воведување посебна управа над друштво за осигурување, престануваат сите надлежности на органот на управување, надзорниот орган и Собранието на друштвото. Членовите на органот на управување се должни на посебната управа да и овозможат пристап до целокупната документација на друштвото за осигурување, како и да подготват извештај за примопредавање на работите. Членовите на органот на управување се должни на посебната управа или на поединечен посебен управител да му ги дадат сите потребни објаснувања, односно дополнителни известувања за работењето на друштвото за осигурување. Посебниот управител има право да отстрани лице кое му оневозможува спроведување на работењето, а во зависност од околностите може да побара и помош од надлежниот орган за внатрешни работи.

Посебната управа е должна најмалку еднаш на 3 месеци да доставува до АСО извештај за финансиската состојба на друштвото за осигурување над кое е воспоставена посебна управа. Посебната управа е должна да достави до АСО, извештај за финансиската состојба на друштвото за осигурување над кое е воспоставена посебна управа, заедно со оценка за стабилноста на друштвото и можноста за негово натамошно работење. Во него треба да е содржано:

- Оценка и последици од преземање на загубите на друштвото од страна на акционерите на друштвото;
- Можност за алокација и дисперзија на останатата загуба на друштвото;
- Непредвидени трошоци кои можат да влијаат на обврските на друштвото;
- Оценка на можните мерки за отстранување на финансиските потешкотии на друштвото, вклучувајќи пренос на договорите за осигурување со проценка на трошоците за тој пренос, и
- Проценка на условите за отворање на ликвидација, односно стечај над друштвото за осигурување.

Доколку од извештајот на посебната управа, АСО процени дека заради обезбедување на потребното ниво на маргина на солвентност, односно заради отстранување на причините за неликвидност, односно несолвентност на друштвото, е потребно да се зголеми акционерскиот капитал на друштвото, АСО ќе ѝ наложи на посебната управа да свика Собрание на акционери на кое ќе се предложи донесување на решение за зголемување на акционерскиот капитал. Посебната управа е должна да го свика Собрание на акционери во рок од 8 дена од денот на примањето на налогот од страна на АСО.

АСО е должна најмалку еднаш на 3 месеци да изврши проценка на резултатите на посебната управа.

Доколку таа процени дека за време на траење на посебната управа финансиската состојба на друштвото се подобрила до таа мера што друштвото за осигурување го обезбедило потребното ниво на маргина на солвентност, ќе донесе одлука за престанок на посебната управа и отповикување на посебните управители.

Доколку пак таа процени дека за време на траење на посебната управа финансиската состојба на друштвото не се подобрила и друштвото за осигурување не го обезбедило потребното ниво на маргина на солвентност, ќе донесе решение за исполнување на услови за отворање на ликвидација, односно решение за исполнување на услови за отворање на стечајна постапка, а може пред тоа, да донесе одлука за продолжување на посебната управа, најмногу за уште 6 месеци доколку не постојат услови

за отворање на стечајна постапка, односно ако се процени дека друштвото за осигурување во тој период би го обезбедило потребното ниво на маргина на солвентност.

5. АСО ќе донесе решение за исполнување на услови за отворање на **ликвидација**, доколку:

- Собранието на акционери на друштвото за осигурување донесе одлука за престанок на друштвото за осигурување, а не постојат услови за стечај и
- Одземена е дозволата за вршење на работи на осигурување на друштвото за осигурување, а не постојат услови за стечај.

АСО до надлежниот Суд поднесува предлог за отворање на ликвидација кон кој го приложува решението за исполнување на условите за отворање на ликвидација. За отворање и спроведување на ликвидација е надлежен судот на чие подрачје се наоѓа седиштето на друштвото за осигурување.

Органи на надлежниот Суд кои ја спроведуваат ликвидацијата се: Ликвидациониот совет, кој го определува Судот, како и Ликвидаторот. Ликвидациониот совет ќе донесе решение за отворање на ликвидација во рок од 8 дена од денот на приемот на предлогот за отворање на ликвидација, без одржување на рочиште. Против тоа решение, друштвото за осигурување има право на жалба во рок од 8 дена од денот на приемот. Жалбата нема суспензивно дејство, односно не го одлага извршувањето на решението. Со решението за отворање на ликвидација, Ликвидациониот Совет го именува ликвидаторот на друштвото за осигурување, на предлог на АСО, и во него има податоци за:

- Фирмата, седиштето, адресата и бројот на жиро-сметката на друштвото за осигурување;
- Презимето, името и адресата на ликвидаторот и
- Денот на отворањето на ликвидацијата.

Со Решението за отворање на ликвидација се повикуваат доверителите, да ги пријават своите побарувања до ликвидаторот во рок, кој не може да биде подолг од 30 дена од денот на објавувањето на последниот оглас за отворање на ликвидација. Списокот на побарувања на доверителите и редоследот на нивно намирување го составува ликвидаторот. Со решението за отворање на ликвидација, се повикуваат должниците на друштвото за осигурување да ги исполнат своите обврски.

За отворањето на ликвидација на друштвото за осигурување, доверителите се известуваат со оглас, објавен во „Службен Весник на РМ“, во еден днвенен весник и во Судот, во период од 5 работни дена последователно. Огласот за отворање на ликвидација содржи:

- Назив на Судот што го донел решението за отворање на ликвидација;

- Извод од решението за отворање на ликвидација;
- Фирма, седиште и број на жиро-сметката на друштвото за осигурување;
- Име и адреса на ликвидаторот;
- Повик до доверителите на друштвото за осигурување да ги пријават своите побарувања;
- Повик до должниците на друштвото за осигурување своите обврски да ги намират без одлагање;
- Денот на истакнувањето на огласот на огласната табла на надлежниот суд и денот на одржувањето на испитното рочиште.

Решението за отворање на ликвидација се доставува до АСО, друштвото за осигурување, банките и носителот на платниот промет, кај кои друштвото за осигурување има сметка. Тоа се доставува и до Централниот регистар кој го води трговскиот регистар, кој е должен по службена должност врз основа на доставеното решение за отворање на ликвидација, да го забележи отворањето на ликвидацијата.

Со денот на отворање на ликвидацијата, ликвидаторот на друштвото за осигурување не може да склучува нови договори, освен договори кои се неопходни за реализација на средствата во ликвидација, а по претходно одобрение од стана на ликвидациониот совет на надлежниот суд.

Со денот на донесувањето на решението за отворање на ликвидација, престануваат сите права и обврски на членовите на органот на управување и надзорниот орган на друштвото за осигурување, како и правата на Собранието на акционери. Ликвидаторот изготвува биланси за почеток на ликвидација со состојба на 30 дена од денот на отворање на ликвидацијата, како и извештај со кој се појаснуваат ставките од билансите за ликвидација.

Ликвидаторот е должен билансите за ликвидација, како и извештајот, да го достави до надлежниот суд и до АСО, во рок од 15 дена од денот на отворањето на ликвидацијата. Ликвидаторот ги има правата и должностите на органот на управување на друштвото за осигурување, а тој го застапува друштвото за осигурување.

Договорите за осигурување од класите на осигурување во рамки на групата на неживотно осигурување склучени со друштвата за осигурување престануваат по истекот на 30 дена од отворање на ликвидационата постапка на друштвото за осигурување.

Договорите за осигурување на анuitети на корисници на пензија и пензиски надоместоци од задолжителното и доброволното капитално финансирано пензиско осигурување не престануваат со денот на отворање на ликвидационата постапка и истите задолжително се пренесуваат на други друштва за осигурување, односно на пензиските фондови.

Ликвидаторот е должен да ги наплати побарувањата на друштвото, да го впаричи другиот имот и да ги намира обврските кон осигурениците кои произлегуваат од договорите за осигурување, како и кон другите доверители. Потоа, ликвидаторот го известува ликвидациониот совет со предлог за распределба на ликвидационата маса. Ликвидациониот совет врз основа на предлогот на ликвидаторот донесува решение за распределба на ликвидационата маса на доверителите чие побарување е утврдено. Имотот што ќе преостане по намиравање на обврските кон доверителите се распределува меѓу акционерите на друштвото за осигурување. Имотот се распределува според односот на номиналните износи на акциите, ако во Статутот поинаку не е определено. Ликвидаторот е должен на секои 3 месеци да доставува извештаи во врска со процесот до АСО. По завршената ликвидација, ликвидаторот е должен да поднесе пријава за бришење на друштвото за осигурување од трговскиот регистар. Книгите и списите се чуваат 10 г. по бришењето на друштвото за осигурување, во место што го определува регистарскиот суд.

6. Постапка во случај на стечај е крајната мерка на супервизија. Доколку ликвидаторот, при спроведување на ликвидацијата, утврди дека средствата на друштвото за осигурување не се доволни за намиравање на сите побарувања на доверителите на друштвото за осигурување, или ако средствата на друштвото за осигурување не може да се впаричат за намиравање на побарувањата на доверителите, за тоа веднаш ја известува АСО, и поднесува предлог за запирање на отворената ликвидација и предлог за отворање на стечајна постапка до надлежниот суд.

На постапката за ликвидација на друштвото за осигурување се применуваат одредбите од Законот за трговските друштва и Законот за стечај, доколку поинаку не е предвидено, односно тие не се применуваат за претходната постапка на утврдување на условите за отворање на стечајна постапка, правните последици од отворањето на стечајната постапка, управувањето и располагањето со имотот што влегува во стечајната маса, намиравањето на доверителите во стечајната постапка, план за реорганизација, личното управување, ослободувањето од другите обврски, посебните видови стечајни постапки за поединци со статус на трговец, стечајни постапки со странски елементи, одбор на доверители и собранието на доверителите.

На стечајната постапка на друштвата за осигурување се применуваат одредбите од Законот за стечај²⁴², освен одредбите кои се однесуваат на извештајното рочиште, планот за реорганизација, социјалниот план,

²⁴² Закон за стечај, „Службен весник на РМ“, бр. 34/2006, 126/2006, 84/2007, 47/2011, 79/2013, 164/2013, 29/2014, 98/2015, 192/2015

собранието на доверители, лично управување, ослободување од други обврски, посебни видови на стечајни постапки за поединци со статус трговец.

АСО ќе донесе решение за исполнување на услови за отворање на стечајна постапка доколку:

- Од извештајот се утврди дека финансиската состојба на друштвото не се подобрила;
- При спроведување на супервизијата на друштвото за осигурување, се утврди дека средствата на друштвото за осигурување не се доволни за намирување на сите побарувања на доверителите на друштвото за осигурување;
- Друштвото за осигурување не е во состојба да ги намири пристигнатите обврски во рок од 45 дена од денот на пристигнувањето, како и во случај на негова презадолженост, и
- Доколку се исполнети условите за отворање на стечајна постапка.

Предлог за отворање на стечајна постапка до надлежниот суд, АСО ќе поднесе, првиот работен ден по донесувањето на решението за исполнување на услови за отворање на стечајна постапка. Кон предлогот се приложува решението за исполнување на услови за отворање на стечајна постапка.

Покрај АСО, таков предлог за стечајна постапка, може да поднесат доверителите и односното друштво за осигурување, како и ликвидаторот на друштвото за осигурување. Покрај податоците кои треба да бидат содржани во огласот за отворање на стечајна постапка тој треба да содржи и: предупредување до осигурениците за правните последици од отворање на стечајна постапка на друштвото за осигурување и име, презиме и адреса на кураторот, кога истиот е предвидено да биде именуван.

Договорите за осигурување во класите на осигурување од групата на неживотно осигурување престануваат по истекот на 30 дена од денот на отворањето на стечајната постапка на друштвото за осигурување.

Стечајниот управник е должен да доставува извештаи за спроведувањето на стечајната постапка на секои 3 месеци до АСО. Побарувањата кои произлегуваат од договорите за осигурување имаат првенство на намирување од останатите расположиви средства кои влегле во стечајната маса пред побарувањата на останатите стечајни доверители.

Стечајниот управник е должен во рок од 8 дена од денот на отворање на стечајната постапка на друштво за осигурување кое врши работи на осигурување во класите на осигурување за кои се издвојува математичка резерва од кураторот да бара да ја утврди висината на побарувањата од договорите за осигурување, висината на средствата кои ја покриваат математичката резерва и заклучување на списокот на сите вложувања на

средствата кои ја покриваат математичката резерва на секој поединечен фонд на средства кои ја покриваат математичката резерва со состојба на денот на отворањето на стечајната постапка.

Преносот на договорите се врши по пат на аукции спроведени од АСО. На аукцијата може да учествуваат друштвата за осигурување кои имаат дозвола за вршење на осигурување на живот од класата на осигурување, и на аукцијата друштвата за осигурување даваат понуди за најнизок износ на средства кои ја покриваат математичката резерва кои треба да ги добијат од друштвото, кое е во постапка на стечај, притоа преземајќи целосна одговорност за исплата на 100% од обврските по договорите за осигурување на живот.

Доколку на аукцијата не се јави ниту едно друштво кое врши осигурување на работи на живот или друштвото кое понудило најнизок износ на средства не даде согласност, стечајниот управник во рок од 5 дена од завршувањето на аукцијата ги пренесува договорите за осигурување од класата на осигурување на ануитети за надоместоци на пензии, заедно со фондот на средства кој ја покрива математичката резерва во однос на тие договори и сите или дел од останатите расположиви средства кои влегле во стечајната маса на друштвото, во задолжителен пензиски фонд со кој управува пензиско друштво кое наплатува најнизок износ на надоместок. Со преносот на средствата од друштвото за осигурување во задолжителниот пензиски фонд се пренесува и правото на сопственост на тие средства, односно финансиските инструменти и останатите расположиви средства кои се пренесуваат.

Како дополнување на главната сметка на друштвото за осигурување на кое е отворена стечајна постапка, стечајниот управник е должен кај носителот на платен промет да отвори посебна готовинска сметка за секој фонд на средства кои ја покриваат математичката резерва.

За заштита на интересите на лицата кои имаат право на побарување, Стечајниот Совет на предлог на АСО, со решението за отворање на стечајна постапка ќе именува Куратор, што може да биде именувано лице кое ги исполнува условите за вршење функција на стечаен управник и кое поседува соодветно знаење и искуство од областа на осигурувањето. Стечајниот управник е должен на Кураторот да му овозможи увид во трговските книги и другата документација на друштвото за осигурување, заради утврдување на износот на средствата кои ја покриваат математичката резерва, пријавување на побарувањата на лицата кои имаат право на побарување, а заради реализација на сите надлежности кои ги има кураторот согласно со овој закон. За управување со средствата кои ја покриваат математичката резерва, стечајниот управник треба да добие согласност од кураторот. Кураторот е должен да подготви извештај

за пријавените побарувања од класите на осигурување и истиот да го достави до АСО во рок од 2 месеци од денот на отворањето на стечајната постапка. Кураторот има право на награда за својата работа и надомест на фактички направените трошоци, а висината на наградата и надоместок ги определува Стечајниот Совет со решение.

АСО може да врши супервизија и на други субјекти. Доколку согласно со податоците со кои располага АСО се утврди дека правно лице, физичко лице или претставништво врши работи на осигурување, работи на застапување во осигурување или брокерски работи, без дозвола за вршење на работи на осигурување или осигурително брокерски работи, АСО ќе изрече наредба за престанок со вршење на овие работи од страна на тоа лице.

Со наредбата, правното лице, физичкото лице или претставништвото се обврзуваат да поднесат извештај до АСО, во рок од 8-15 дена, во кој ќе ги објаснат мерките преземени за престанок со вршење на овие работи и ќе ги наведат причините за незаконското работење. Кон извештајот треба да се приложи доказ за мерките преземени за престанок со вршење на овие работи.

1.3. Постапка за донесување решенија од страна на АСО

АСО, одлучува со донесување на **Решенија и Наредби**.

Значи и АСО употребува т.н. посебна управна постапка во осигурувањето, заради тоа што во суштина претставува управна постапка, но има свои специфики.

Значи *lex specialis* претставува Законот за супервизија на осигурувањето, а *lex generalis* е Законот за општа управна постапка²⁴³, како и Законот за управните спорови²⁴⁴, кога се поведува управен спор.

Со донесување на Решение, АСО одлучува за издавање или одземање на дозвола, давање или повлекување на согласности, како и за други предвидени работи. Пред да се донесе Решението, АСО може да ја покани странката да даде изјава во врска со фактите и околностите кои се релевантни за донесување на решението. Таквата изјава, странката треба да ја достави во рок од 8 дена од приемот на поканата. По истекот на тој рок, странката нема право да се повикува на нови факти ниту да поднесува нови докази.

Во однос на **постапката на супервизија**, во законот има единствени одредби за сите постапки на супервизија кои ги спроведува АСО.

²⁴³ Закон за општа управна постапка, „Слжбен весник на РМ“, бр. 124/2015

²⁴⁴ Закон за управните спорови, „Слжбен весник на РМ“, 96/2019

Странка, субјект во постапката на супервизија е правно или физичко лице врз кое АСО спроведува супервизија. Странка во постапката на супервизија на друштвото за осигурување е и органот на управување на друштвото за осигурување. Супервизија на субјект на супервизија, спроведуваат лица овластени од страна на АСО, односно тоа се супервизори на АСО, која може за спроведување на одделни делови од супервизијата, да овласти ревизор или друго квалификувано лице.

При **теренска супервизија**, субјектот на супервизијата е должен да им овозможи на супервизорите, да спроведат теренска супервизија на работењето во седиштето на субјектот на супервизија, како и на др. места, на кои субјектот на супервизијата или др. овластено лице од негова страна, врши активности во врска со кои спроведува супервизијата. Супервизорите можат, исто така да спроведат теренска супервизија на правните лица кои се поврзани лица со субјектот на супервизија доколку тоа е потребно за комплетирање на супервизијата. Субјектот на супервизијата е должен да им овозможи на супервизорите, да ја испитаат целокупната сметководствена документација, деловните документи, административна и др. деловна евиденција.

Во текот на спроведувањето на супервизијата, супервизорите можат да бараат од субјектот на супервизијата, извештаи и информации, а во писмен извештај во рок не пократок од 3 дена, за сите работи релевантни за оценување дали работењето на субјектот на супервизија е во согласност со закон. АСО поблиску ги пропишува основните постапки и правила за спроведување на теренска супервизија.

Мерките на супервизија ги одредува АСО, а може да одреди мерки и на предлог на член на органот на управување или надзорниот орган, како и на предлог на акционерите чиј вкупен износ на акции е најмалку $\frac{1}{10}$ од акционерскиот капитал на субјектот на супервизијата.

Во однос на отстранување на незаконитости, ако АСО открие одредени незаконитости во работењето на субјектот на супервизија, ќе донесе **Наредба за отстранување на незаконитостите**.

Врз основа на начелото на двостепеност, Субјектот на супервизијата може да поднесе **Приговор против наредба за отстранување на незаконитостите** во рок од 8 дена од доставувањето на наредбата. Доколку приговорот е поднесен во рокот, крајниот рок за отстранување на незаконитостите определен во наредбата, ќе биде продолжен, за периодот од поднесување на приговорот до донесување на решение во врска со приговорот. По исклучок, во случај кога поради природата на незаконитостите извршувањето на наредбата не може да се одложи, АСО може во наредбата за отстранување на незаконитостите, да наведе дека приговорот не го одложува извршувањето на наредбата.

Потоа АСО по приговорот, одлучува со Решение во рок од 15 дена од приемот на приговорот.

Значи ова Решение кое го носи АСО, претставува Второстепено Решение во оваа Посебна управна постапка во осигурувањето.

Основи за поднесување на приговорот се:

- Незаконитостите чие отстранување се бара со наредба, не постојат;
- Делото или пропустот кои претставувале основа за донесување на наредбата немаат карактеристики на незаконитост;
- Наредбата се однесува на лице, кое не е субјект на супервизија од страна на АСО, и
- Наредбата спротивно на закон, предвидува поднесување на позитивно мислење за отстранување на незаконитостите од страна на овластен ревизор.

Содржина на приговорот е составена од:

- Изјава во однос на наредбата против која е поднесен приговорот;
- Изјава дали приговорот се однесува на целата наредба или само на дел од истата;
- Основа за поднесување на приговорот и други информации.

Во приговорот, субјектот на супервизијата може да наведе факти со кои докажува дека незаконитостите чие отстранување се бара со наредбата не постојат, како и да поднесе докази со кои се поткрепуваат тие факти. По истекот на крајниот рок за поднесување на приговорот, субјектот на супервизијата нема право да наведува нови факти, ниту да приложува нови докази.

АСО носи Решение за одлучување по приговор, и таа одлучува по приговорот само врз основа на оние факти и докази кои се приложени кон истиот.

АСО може да го одбие или отфрли приговорот, да ја промени наредбата или да ја укине наредбата.

АСО ќе го одбие приговорот, доколку не постои законска основа. Таа ќе го отфрли приговорот, доколку не ја содржи потребната документација; кога не е придружен со соодветни факти и доказна документација; кога не е поднесен во определениот рок, и не е поднесен од страна на овластено лице.

Во другите случаи АСО може да ја укине наредбата или да ја промени наредбата. При донесување на решение по приговор, АСО не смее да ја промени наредбата на штета на субјектот на супервизија, т.н. правило забрана за *reformation in peius*.

АСО одлучува со Решение, и за одземање на дозвола. Решенијата на АСО се конечни, а против решенијата може да се поведе управен спор²⁴⁵ до надлежен Управен суд. Постапките за носење на решенија што ги води АСО, и одлучувањето по нив се третираат како т.н. посебна управна постапка во областа на осигурувањето.

АСО одлучува за повлекување на согласност со Решение. Тие решенија се конечни, а против такви решенија, исто така може да се поведе управен спор до надлежен суд. Оваа постапка за донесување на решенија, како што е опишана се применуваат на постапката за донесување на решенија за издавање дозвола или согласност, покрај општите одредби за постапките за донесување решенија од страна на АСО.

За донесување на решение за издавање на дозвола или согласност, барателите плаќаат надоместок за донесување на решение согласно со Тарифникот за утврдување надоместоци за спроведување на супервизија на осигурување на АСО., и за различни услуги, различен е износот што се плаќа²⁴⁶, тоа го има погоре во Табелата бр.1.

Странка во постапката, е подносителот на барањето за добивање на дозвола или согласност, како барател, а странка во постапката може да биде и лице чиј правен интерес е засегнат со решението, ако тоа лице го пријави своето учество во постапката, во писмена форма.

Постапката се поведува со поднесување на барање за добивање на дозвола или согласност, поднесено до АСО. Таа одлучува со конечно решение со кое се издава дозвола или согласност или се одбива барањето. Против решението со кое се одбива барањето може да се поведе управен спор пред надлежен суд.

Во постапката за претходно разгледување на барањето, АСО треба да утврди дали се исполнети овие процедурални предуслови за донесување на решение и тоа дали:

- Барањето е поднесено од страна на овластено лице;
- Барањето ги содржи сите потребни податоци;
- Кон барањето е приложена потребната документација, и
- Кон барањето е приложен доказ за платен надоместок.

Доколку се утврди дека процедуралните предуслови за донесување на решение по однос на барањето не се исполнети и недостатоците не можат да се отстранат, АСО со решение ќе го отфрли барањето. Може и доколку се утврди дека процедуралните предуслови за донесување на решение не се исполнети, а недостатоците можат да се отстранат, по исклучок, со

²⁴⁵ Закон за управните спорови, „Слжбен весник на РМ“, 96/2019

²⁴⁶ Тоа го има на стр. на стр.344, кај Табелата бр.1 за Тарифникот,

решение да се побара од барателот недостатоците тие да бидат отстранети, во рок не пократок од 8-15 дена.

Кога барањето се однесува на добивање дозвола за вршење на работи на осигурување или за статусни измени, решението АСО ќе го донесе во рок од 60 дена од приемот на барањето.

За сите други барања за добивање дозвола или согласност, решението од АСО ќе го донесе во рок од 30 дена од приемот на барањето. Против решението со кое се одбива барањето може да се поведе управен спор пред надлежен суд.

АСО само по барањето за добивање дозвола за вршење на работи на осигурување или за статусни измени, со решение ќе одлучи во рок од 4 месеци од приемот на барањето за добивање дозвола. Како што е кажано и погоре, за сите други барања за добивање дозвола, таа одлучува во рок од 2 месеци од приемот на барањето.

За сите барања за добивање на согласност, АСО со решение ќе одлучи во рок од 30 дена од приемот на барањето. Таа е должна во „Службен весник на РМ“ да го објави издавањето на дозволите, во рок од 7 дена од денот на правосилноста на решението. Правосилните решенија на АСО со кои се наметнуваат финансиските обврски, ќе бидат изречени и извршени од Судот, на предлог на АСО.

1.4. Заштитата на потрошувачите и АСО

Заштитата на потрошувачите е еден од основните предуслови во секое потрошувачко право, па така и во осигурителното, каде потрошувачи се секако осигурениците, и за нив треба особено да се води сметка. Од напредокот во областа на т.н. *Consumer's law*-право на потрошувачите, зависат и многу поглавја за кои треба да се преговара со ЕУ.

Според Законот за супервизија, постојат можност за поднесување на Претставки на осигурениците, кога сметаат дека друштвото за осигурување не се придржува кон одредбите од договорот за осигурување, и таква претставка може да биде доставена до неколку инстанции и тоа:

- Соодветната организациона единица надлежна за решавање на спорови меѓу договорни страни во рамки на друштвото за осигурување;
- Службата за внатрешна ревизија во друштвото за осигурување;
- Организацијата за заштита на потрошувачи²⁴⁷, како и
- АСО.

---

²⁴⁷ <https://opm.org.mk>

Заштита на правата на осигурениците и другите корисници на осигурување се врши во согласност со Законот за потрошувачите²⁴⁸, освен за прашањата кои се однесуваат на обврската за чување на доверливи податоци, на кои се применуваат одредбите на Законот за супервизија на осигурувањето.

Многу е важно што и со самиот закон, на друштвата за осигурување им се наложува дека тие се должни да воспостават систем, на интерни процедури и постапки за вонсудско решавање на спорови помеѓу осигурениците/корисниците на осигурувањето и друштвата за осигурување.

Преку вакво т.н. вонсудско решавање на споровите, многу поефикасно и на подобар начин се решаваат било какви спорови, отколку во рамките на редовното судство, и затоа ваквиот начин на Алтернативно решавање на споровите, мора да се форсира и унапредува.

Друштвото е должно да се произнесе по претставката доставена од осигуреникот/договорувачот на осигурувањето во рок од 30 дена од денот на поднесување на претставката. Друштвата се должни во условите за осигурување да го наведат начинот на вонсудско решавање на споровите, а исто така се должни да водат регистер на доставени и решени претставки. Друштвата до АСО се должни да известуваат за бројот и исходот од доставените и решените претставки.

1.5. Соработка со надзорни органи и тела на ЕУ и меѓународна соработка на АСО

Заради обезбедување на ефикасна супервизија и регулатива на осигурителниот пазар и на финансискиот сектор во Македонија, АСО соработува со различни институции и асоцијации како во Македонија, така и надвор.

Во Македонија, АСО соработува со оние институции со кои имаа допирни точки во својата работа, а тоа се: Министерството за финансии, Народна банка на Македонија, Комисијата за хартии од вредност на Македонија, Управата за финансиско разузнавање, МВР, МНР, Министерството за економија и др.

Обемот, содржината и формата на соработка подетално меѓусебно ги уредува АСО со надлежните органи и институции преку соодветни договори или меморандуми за соработка, каде се дефинираат соработката и укажувањето на взаемна помош и поддршка.

---

²⁴⁸ Закон за заштита на потрошувачите, „Службен весник на РМ“, бр. 38/2004, 77/2007, 103/2008, 24/2011, 164/2013, 97/2015, 152/2015, 140/2018

АСО и др. органи надлежни за супервизија на другите финансиски организации се должни, на барање на органот за супервизија да ги поднесат сите податоци во врска со некое друштво за осигурување или друга финансиска организација потребни за спроведување на супервизија на финансиската организација, издавањето на дозволи и донесување на одлуките по други работи. Органите за супервизија се должни меѓусебно да се известуваат за незаконитостите откриени во текот на супервизијата, доколку тие незаконитости се однесуваат на работата на други органи за супервизија. Податоците добиени од органи за супервизија на земја-членка или странска земја, имаат третман на доверливи податоци, и можат да се користат само за оние намени за кои истите се добиени. АСО прибира и обработува податоци, кои се релевантни за спроведувањето на супервизијата.

Такви податоци, особено се однесуваат на:

- Дозволи за вршење на работи на осигурување и други дозволи кои ги издава АСО;
- Членови на органот на управување и надзорниот орган на друштвата за осигурување, како и организацијата и работењето на внатрешната ревизија;
- Филијали и директно вршење на работи на осигурување во земјите-членки, како и филијали и директно вршење на работи на осигурување од друштвата за осигурување на земјите-членки во Македонија;
- Филијали за вршење на работи на осигурување во странски земји и филијали на странски друштва за осигурување во Македонија;
- Усогласеност на работењето на друштвата за осигурување со правилата и прописите за управување со ризик;
- Различните извештаи;
- Имателите на квалификувано учество;
- Извршената ревизија на годишни извештаи;
- Имплементирани мерки на супервизија, и
- Податоци кои АСО ги има избрано од надлежните органи за супервизија на земјите-членки.

АСО податоците може да ги доставува до:

- Домашни надлежни органи за супервизија, во рамките на соработката;
- Надлежни органи за супервизија на земјите-членки, доколку е потребно за спроведување на супервизија на друштвата за осигурување и доколку тие органи се законски обврзани да чуваат доверливи податоци;

- Надлежни органи за супервизија на странски земји, доколку е потребно за спроведување на супервизија на друштвата за осигурување и доколку тие органи се законски обврзани да чуваат доверливи податоци, и
- Судски органи, доколку тоа е потребно за спроведување на стечајната постапка.

АСО е должна да ја информира Европската комисија на ЕУ, за одбивање за поднесување на известувањето според законот. Таа е должна да ја информира Европската комисија за: издадена дозвола на друштво за осигурување чиешто директно или индиректно владејачко друштво е правно лице со седиште во странска земја, како и за издадена согласност за стекнување на квалификувано учество, врз основа на која странско правно лице станува владејачко друштво на односното друштво за осигурување.

АСО е должна да ја информира Европската комисија за позначителни пречки со кои се среќава друштво за осигурување при вршењето на работи на осигурување во странски земји.

Ако Европската комисија донесе решение надлежните органи за супервизија на земјите-членки да го запрат или суспендираат донесувањето на решенијата кои се однесуваат на лица од одделни странски земји, тогаш АСО е должна со решение да ја суспендира процедурата до 3 месеци, доколку решенијата кои се во процедура се однесуваат на: барање за издавање дозвола за вршење на работи на осигурување на друштво за осигурување чиешто директно или индиректно владејачко друштво е правно лице со седиште во странската земја на која се однесува решението на Европската комисија, и барање за давање согласност за стекнување на квалификувано учество врз основа на кои странско правно лице, чиешто седиште е лоцирано во странската земја на која се однесува решението на Европската комисија, станува владејачко друштво на тоа друштво за осигурување.

За време на овој период на суспензија, не тече дозволеният период за донесување на решение.

Доколку Европската комисија на ЕУ, донесе решение со кое се пролонгира запирањето или суспендирањето на процедурите, АСО е должна со решение да го пролонгира периодот на запирање на процедурата, за период наведен во решението на Европската комисија. Ваквите мерки нема да се применуваат на: основање на друштво за осигурување како зависно друштво на друштво за осигурување кое во моментот на донесувањето на решението, поседува дозвола за вршење на работи на осигурување во земја-членка, или пак зависно друштво на тоа друштво за осигурување, како и стекнување на квалификувано учество од страна на

друштво за осигурување кое во моментот на донесувањето на решението, поседува дозвола за вршење на работи на осигурување во земја-членка, или пак од страна на зависно друштво на тоа друштво за осигурување.

АСО секогаш е должна, на нејзино барање, а со цел утврдување на релевантните факти за донесување на решение, да ја информира Европската комисија за поднесено барање, пришто странско правно лице станува владеачко друштво на друштвото за осигурување.

АСО е членка на Меѓународната Асоцијација на Супервизори на осигурувањето-*International Association of Insurance Supervisors-IAIS*²⁴⁹, која е основана во 1994 г., како доброволна организација за членство на супервизори за осигурување и регулатори од повеќе од 200 земји со различни јурисдикции, што претставува 97% од супервизирањето на светските премии за осигурување.

Тоа е меѓународно тело за поставување стандарди, одговорно за развој и помагање при имплементација на принципи, стандарди и друг придружен материјал за супервизија на осигурителниот сектор.

IAIS, обезбедува форум за членовите да ги споделат своите искуства и разбирање на супервизијата и осигурителните пазари. Во признавањето на колективната експертиза, на *IAIS* и е дадено овластување и доверба, да може да се повикува од лидерите на G-20 и други тела за меѓународно поставување стандарди. Самиот овој факт не треба да се коментира, и ѝ дава огромна тежина на оваа Асоцијација.

Мисијата на *IAIS* е да промовира ефективен и глобално-конзистентен надзор на осигурителната индустрија, со цел развој и одржување на фер, безбедни и стабилни пазари на осигурување, со придобивки и заштита на полисите и да придонесе за глобалната финансиска стабилност.

Под раководство на своите членови, *IAIS* спроведува активности преку систем на комитети дизајниран да ги постигне своите цели. Системот на Комитети е предводен од Извршен комитет чии членови доаѓаат од различни региони во светот. Извршниот комитет е составен од 5 комитети формирани за: регулативите за ревизија и ризик, буџет, имплементација и проценка, комитети за развој на макропруденција и развој на политики, како и Форумот за супервизија. Комитетите можат да формираат поткомитети за да помогнат во извршувањето на нивните должности.

Активностите на *IAIS* ги поддржува нејзиниот Секретаријат лоциран во Базел, Швајцарија, а на чело на *IAIS* е Генералниот секретар.

---

²⁴⁹ <https://www.iaisweb.org/home>

1.6. Функционирање на АСО за време на пандемијата од COVID 19

Во април 2020 г. заради прогласената Пандемија од COVID 19, како и прогласената вонредна состојба во Македонија, АСО донесе различни пакет-мерки и инструменти за амортизирање на последиците од пандемијата.

АСО ослободи 30 милиони € ликвидни сретства со цел друштвата за осигурување да можат да ги употребат за тековно работење во услови на вонредна состојба, кога се соочуваат со намалување на продажбата на осигурителни полиси. Со ослободување на 10 % од резервите, друштвата добиваат 1.8 милијарди денари ликвидни сретства, чија цел е да се зајакне поддршката на друштвата, во сегментот на менаџирањето со негативните последици од појавата на COVID 19.

Во исто време АСО дозволи исправка на побарувањата за дополнителни 60 дена²⁵⁰. Целта на измената е да се амортизира ударот врз финансискиот резултат на друштвата за осигурување, како резултат на очекувано намалена наплата на побарувањата врз основа на премија за осигурување. Со цел за заштита на правата и интересите на осигурениците и квалитетно обработување на штетите во услови на работа во вонредна состојба и флексибилно работно уредување на друштвата за осигурување, АСО утврди дополнителен рок, пријавената штета друштвото да ја евидентира најдоцна во рок од 5 работни дена од денот на приемот на барањето за надомест на штета.

По решавање на штетата, друштвото е должно писмено да го извести подносителот на отштетното побарување за решената штета, притоа наведувајќи: износ на надомест на штетата, можноста и рокот за доставување претставка и рокот за исплата на штетата, кој не смее да биде подолг од 14 дена од денот на ликвидација на штетата.

Заради обезбедување на стабилност на секторот на осигурување, но и заштита на осигурениците, АСО донесе одлука, и покрај забавена ликвидација и пријава на штети во настанатата вонредна состојба, истата да не влијае врз проценките на техничките резерви.

Пандемијата и вонредната состојба во Македонија, како и во цел свет, значително се одразува врз секојдневието на луѓето, но и врз секојдневното работење на секторот за финансиски услуги и на реалната економија. И покрај тоа што, интензитетот на последиците, кој ќе го има епидемијата врз домашната економија не може со сигурност да се

---

²⁵⁰ www.aso.mk

предвиди и процени, извесно е дека сите сегменти на секторот на финансиски услуги одреден период ќе бидат соочени со потешкотии и притисоци во своето работење.

Заради тоа АСО нормално е што има постојана интензивна комуникација со сите субјекти во осигурителниот сектор и постојано врши следење, анализа и проценка на солвентноста и ликвидноста на секој поединечен субјект.

АСО изврши измена и на подзаконски акти со цел да го олесни работњето. Со донесените измени им се даде дополнителен регулаторен простор во работењето на друштвата за осигурување, што секако ќе има позитивен ефект и врз крајниот корисник на осигурувањето во сегментот на динамика на плаќање на обврските по премии, но и во сегментот на навремена и реална исплата на штети.

Измените се однесуваат на поголема флексибилност на друштвата за осигурување во нивното работење, а со тоа се овозможува намалување на тековниот товар на граѓаните и деловните субјекти во справувањето со негативните притисоци од пандемијата.

Регулаторните измени се насочени кон привремено олеснување во:

1. Правилникот за видови и карактеристики на средствата кои ги покриваат техничките резерви и средствата кои ја покриваат математичката резерва, како и детално пласирање и ограничување на тие вложувања и нивно вреднување, каде се дозволува до 31.12.2020 г., 10% од средствата за покривање на техничките резерви да бидат, недоспеаните побарувања и доспените побарувања до 30 дена.

Имено со ослободувањето на 10 % од резервите, АСО обезбеди зголемување на ликвидноста на осигурителните компании за 30 милиони €.

2. Правилникот за методот за вреднување на ставките од билансот на состојба и изготвување на деловните биланси, каде се дозволува до 31.12.2020 г., исправката на побарување да се помести за дополнителни 60 дена.

Целта е да се амортизира ударот врз финансискиот резултат на друштвата за осигурување како резултат на намалената наплата на побарувањата по основ на премија за осигурување.

Со дополнителните 60 дена, се обезбеди амортизирање на ударот врз билансите на осигурителните компании, со цел по истекот на вонредната состојба компаниите да продолжат нормално да функционираат.

3. Правилникот за минимална содржина на евиденцијата и начинот на пријавување, резервирање и ликвидација на штети од страна на друштвата за осигурување, каде се дозволува се додека трае вонредната состојба, евидентирање на пријавените штети да се помести на 5 дена, со

оваа мерка се овозможува на осигурителните друштва со оглед на вонредната состојба и новите организациони шеми да имаат дополнителен период, за обработка на штетите од што секако ќе имаат интерес осигурениците.

4. Одлуката за начинот на проценка на резервите за штети на друштвата за осигурување и/или реосигурување за време на траење на вонредната состојба, каде се дефинира дека во проценките на техничките резерви за вториот и третиот квартал на 2020 г. и покрај забавената ликвидација/пријава на штети во настанатата вонредна состојба, да не влијае врз проценките на техничките резерви.

Целта е обезбедување на стабилност на секторот на осигурување, но и заштита на осигурениците, преку реално утврдување на резервите на друштвата.

2. Национално Биро за Осигурување на Македонија

Националното биро за осигурување-НБО, е посебна институција која е формирана во согласност со Законот за задолжително осигурување во сообраќајот²⁵¹. Според него, најмалку 2 друштвата за осигурување, кои имаат дозвола за вршење работи на осигурување во класата на осигурување од автомобилска одговорност, со договор, основаат НБО. Тоа стекнува својство на правно лице со уписот во трговскиот регистар, и донесува Статут на кој согласност дава АСО.

НБО, беше основано во Скопје со договор²⁵² во 1993 г., од страна на друштвата за осигурување, А.Д. за осигурување и реосигурување „Македонија“, и А.Д. за осигурување „ВАРДАР“²⁵³.

Тоа беше примено во Советот на Бироата со седиште во Лондон во мај 1994 г. со што стана полноправна членка и се стекна со право да издава македонски меѓународно признати зелени карти.

Така, НБО стана составен дел на единствениот европски Систем за зелена карта.

НБО е непрофитна организација. Работите кои ги врши НБО се:

- Вршење работи согласно меѓународните спогодби за осигурување од одговорност на сопствениците и корисниците на моторни возила-зелена карта, и ги претставува друштвата за осигурување пред меѓународните организации на друштвата за осигурување;

²⁵¹ Законот за задолжително осигурување во сообраќајот, Неофицијален пречистен текст, „Службен весник на РМ“ бр. 88/2005, 70/2006, 81/2008, 47/2011, 135/2011, 112/2014, 145/2015, 220/2019

²⁵² <http://www.nibm.com.mk>

²⁵³ Сега Винер Македонија и Триглав

- Издавање и печатење меѓународни зелени-карти за потребите на членките;
- Водење статистичка евиденција и статистичка обработка за статистички податоци добиени од друштвата за осигурување согласно статистичките осигурителни стандарди, и нивно квартално објавување на својата веб страна;
- Воспоставување и одржување централен систем за евиденција на полиси и штети од употреба на моторни возила;
- Вршење работи кои се од заеднички интерес на друштвата за осигурување, пропишани во Законот за трговските друштва или Статутот на Бирото, како и други работи за кои е овластено од нејзините членови;
- Донесување Кодекс на однесување на друштвата за осигурување;
- Соработка со други органи за прашања од областа на осигурувањето и др. работи

Податоците за штети и полиси, друштвата за осигурување се должни да ги внесуваат во централниот систем паралелно со нивно внесување во интерната евиденција на друштвото.

НБО е должно на годишно ниво да изготвува план за работа и истиот да го доставува до АСО најдоцна до 31 декември во тековната година за наредната година.

Во него, покрај другото содржи проценка на ликвидноста на НБО, финансиски извори потребни за исполнување на обврските на НБО, како и начинот на управување со средствата на Гарантниот фонд.

НБО е должно да води трговски книги и да изготвува годишни извештаи, да составува сметководствени документи, да ги вреднува ставките во деловните биланси и годишните сметки и да ја известува јавноста на податоците од годишните извештаи согласно со одредбите од Законот за трговските друштва. НБО е должно да изготвува годишна сметка и годишен извештај, за кој потврда дава и овластен актуар, за деловната година која е еднаква со календарската година и истата да ја доставува до АСО во првите 3 месеци од тековната година за изминатата година.

Со договорот за основање на НБО, според законот, се утврдуваат:

- Работите кои ги врши;
- Начинот на финансирањето;
- Организацијата;
- Управувањето и одлучувањето;
- Општите акти на НБО;
- Приемот на нови членки;
- Истапувањето и исклучувањето на членките;
- Услови и начинот на формирање на Гарантниот фонд и др.

На договорот, задолжителна е согласност од АСО.

Во НБО, во Македонија, членуваат 11 осигурителни друштва, односно сите друштва за осигурување, кои се регистрирани за неживотно осигурување. Тие се овластени да издаваат зелени карти. Во меѓународните односи името на НБО, на англиски јазик е *National Insurance Bureau*, на француски *National Bureau D'assurance*, на германски *Nationalburo Fur Die Versicherung*.

Во домашниот и странскиот правен промет НБО настапува во свое име и за своја сметка, како и во име и за сметка на друштвата за осигурување од Македонија, кои се негови членки. Тоа има свој печат и штембил, а местото на седиштето е Скопје.

2.1. Предмет на работа на НБО

Основна дејност на НБО е друго осигурување. Тоа ги врши следните работи:

- Издавање на потврди за осигурување, зелени-карти;
- Снабдување на друштвата за осигурување, членки на НБО со зелени карти и водење евиденција за издадените зелени карти на одделните друштва;
- Преземање обврска за надоместување на штети причинети на територијата на земјите-членки на системот на зелена карта со возило за кое е издадена зелена карта;
- Признавање на меѓународни исправи или други докази за осигурување со кои лица со моторно возило со странска регистрација можат да влезат на територијата на Македонија;
- Соработка со МВР, Царинската управа или друг овластен за контрола на граничните премини, во смисла на поседувањето на уредни меѓународни исправи или други докази за осигурување за лица кои со моторно возило со странска регистерска ознака влегуваат на територијата на Македонија;
- Организирање, преку членките на НБО, наплата на премија за гранично осигурување за возачи на моторни возила со странска регистерска ознака кои не поседуваат уредна меѓународна исправа или друг доказ за осигурување кој важи на територијата на Македонија;
- Гарантирање за надоместување на штета причинета, на домашно или странско лице, на територијата на Македонија со употреба на моторно возило со странска регистерска ознака за кое е издадена важечка меѓународна исправа или некој друг доказ за осигурување

од автомобилска одговорност, кој важи на територијата на Македонија;

- Овластување на членките на НБО, за обработка и исплата на оштени побарувања, и вршење на контрола врз начинот, постапката и стручноста во регулирањето на оштетните побарувања;
- Ангажирање за регресирање, рефундирање, на исплатените надоместоци во случаи кога друштвото за осигурување-обработувач на оштетното побарување, не може да го регресира исплатениот надомест од исплатното Биро;
- Одземање на правото на членките на НБО за регулирање на оштетни побарувања во случаи утврдени со Статутот;
- Преземање, по исклучок, обработка на штети во случаи на неблагоприятно и некоректно извршување на обврските од страна на одделна членка на НБО и давање налог за исплата на членката;
- Давање согласност и спроведување на постапка за склучување на кореспондентски договори и водење евиденција за склучените договори;
- Претставување, соработка и активно учество како членка во Советот на националните бироа и перманентно информирање на членките на НБО за сите промени поврзани за осигурување од автомобилска автоодговорност, односно зелена карта;
- Постојана соработка со членките на Советот на националните бироа и остварување на взаемни обврски кои произлегуваат од актите на Советот на националните бироа и во согласност со интересите на своите членки;
- Претставување на друштвата за осигурување од Македонија во Меѓународните организации и институции за осигурување, како и пред државните и други надлежни во земјата;
- Следење на девизните и други прописи кои се однесуваат на плаќање во странство и давање на упатства за нивна единствена и правилна примена;
- Обезбедување на податоци за осигурување на барање на странски и домашни друштва за осигурување;
- Застапување на НБО пред судовите и давање овластување на членките на НБО да го застапуваат кога тужбеното барање е насочено против него;
- Усогласување на условите и тарифите за премии за осигурување од автоодговорност и единствените критериуми за проценка на штети;
- Објавување на усогласените услови и тарифи на премии;
- Донесување осигурителни статистички стандарди;

- Донесување Кодекс на однесување на Друштвата за осигурување;
- Водење регистар на осигурителните брокери и осигурителните брокерски друштва, овластени за вршење на осигурително брокерски работи на територијата на Македонија;
- Прибирање, обработување, чување, користење и доставување лични податоци кои се потребни за неговиот делокруг на работа, во согласност со законот за заштита на личните податоци и посебните кои се однесуваат на базата на податоци од областа на осигурувањето;
- Соработка со надлежните државни и други органи и организации во Македонија, заради остварување на законските надлежности и успешно дејствување на Бирото.

2.2. Членки на НБО и нивни обврски

Членки на НБО можат да бидат друштвата за осигурување од Македонија. Него можат да му пристапат како членки, друштвата за осигурување кои го прифаќаат Договорот за НБО, Статутот и другите акти. Секое друштво за осигурување може, по своја желба, да истапи од членство во НБО, под услов истапувањето писмено да го достави до Собранието на НБО, најдоцна до 30 јуни во тековната година, пришто, својството на членка му престанува со 31 декември истата година.

Друштвото за осигурување кое истапува е должно во истиот рок да ги утврди сите аспекти поврзани со престанокот на членството и со регулирање на меѓусебните обврски. НБО е должно, по целосно регулирање не обврските, да му ги врати евентуалните преостанати средства кои му припаѓаат на друштвото кое истапува од членство. Друштвото за осигурување што истапува посебно е должно да обезбеди гаранција за исполнување на своите обврски од веќе издадените зелени карти на своите осигуреници и за неизмирените обврски кон НБО.

Членките на НБО, се должни да:

- Учествуваат во работата на органите и работните тела на НБО и да ги извршуваат нивните одлуки и заклучоци;
- Навремено да обезбедуваат потребни средства за негово нормално функционирање;
- Почитуваат и се придржуваат на нормативните акти на НБО;
- Даваат помош на НБО во извршување на неговите задачи кои произлегуваат од Законот и нормативните акти;
- По барање на НБО редовно ги доставуваат сите акти и документи кои се потребни за извршување на надлежностите на НБО, и др. обврски утврдени со закон, Статутот и други нормативни акти.

Во случај членка на НБО да не ги исполнува обврските за финансирање и др. обврски утврдени со договорот за основање, како и обврски превземени од НБО, со неговото членство во меѓународни асоцијации за осигурување или утврдени со меѓународни договори, НБО определува рок за исполнување на истите, кој не може да биде подолг од 30 дена и за тоа ја известува АСО.

Доколку членката на НБО, не ги исполни обврските во дадениот рок, тоа, по претходна согласност од АСО, го исклучува друштвото за осигурување од членство, и го повлекува одобрението друштвото за осигурување да издава зелени карти.

Супервизија на работењето на НБО спроведува АСО.

2.3. Средства за финансирање на стручната служба на НБО

Друштвата за осигурување, членки на НБО, уплатуваат по 25.000 €, во Гарантниот фонд пред потпишување на договорот за основање на НБО. Финансирањето на стручната служба, го вршат членките на НБО, со уплатување на редовни тромесечни придонеси. Износот на средствата потребен за финансирање на стручната служба се утврдува со годишниот финансиски план на НБО, усвоен од Собранието.

Средствата се обезбедуваат на следниот начин:

- 20% од потребните средства од сите членки во еднаков износ;
- 60% од потребните средства од сите членки сразмерно од остварената бруто премија по осигурување по автоодговорност, вклучувајќи ја и дополнителната премија за зелената карта, и
- 20% од потребните средства од сите членки сразмерно на остварената бруто премија за осигурување, по сите останати видови на осигурување.

Наведените соодноси можат поради суштествено изменети реални размери да се изменат, врз основа на заклучок прифатен на Собранието на НБО. Членките се должни да ги уплатат редовните придонеси најдоцна до последниот ден во месецот од претходниот квартал за наредниот. Во случај на задоцнето плаќање, членката е должна освен придонесот, да плати и законска затезна камата.

НБО за своето работење во текот на годината изготвува периодични пресметки и Годишна сметка, согласно финансиските прописи.

Управниот одбор во текот на годината, пред да изврши распределба на вишокот на средствата за финансирање на стручната служба, согласно договорот за НБО, на предлог на Директорот може да донесе одлука дел од наведените средства се распоредат за работниците во НБО, сразмерно на нивниот придонес во работата.

2.4. Органи на НБО

Со НБО управуваат членките, преку избрани претставници во органите на управување. Органи на управување на НБО се:

- Собрание;
- Управен одбор и
- Директор;

Собрание на НБО. Секоја членка на НБО, делегира во Собранието по 2 овластени претставници. Покрај претставниците, секоја членка, која во изминатиот период остварила најмалку 30% од вкупната бруто премија од задолжителните видови осигурувања во Македонија, делегира уште 2 овластени претставници.

Надлежност на Собранието на НБО е вршење на следните работи:

- Донесува Договор на НБО и негови измени и дополнувања;
- Донесува Статут и негови измени и дополнувања;
- Донесува Правилник за Гарантен фонд;
- Донесува Правилник за финансиско работење
- Избира Управен одбор;
- Одлучува за статусните промени на НБО;
- Одлучува за прием на нови членки;
- Одлучува за исклучување на членка;
- Одлучува за престанок на работа на НБО;
- Го именува и разрешува Директорот на НБО, и со него склучува договор за работа;
- Усвојува Годишен извештај за работата на НБО;
- Усвојува Годишна завршна сметка на НБО;
- Донесува одлуки за распоредување на вишокот на здружените средства;
- Донесува План за работа на НБО;
- Усвојува Годишен финансиски план за работа на НБО;
- Усвојува Годишен финансиски план за Гарантниот фонд;
- Донесува одлука за висината на средствата, кои членките ги уплатуваат во Гарантниот фонд;
- Донесува одлука за висината на средствата за финансирање на стручната служба на НБО, како и за начинот на нивното обезбедување, и одлучува и за други прашања.

Собранието работи на редовни седници кои се свикуваат најмалку еднаш годишно. Собранието може да биде свикано и на барање на една членка, доколку Претседателот на Собранието и Директорот одлучат дека е тоа потребно.

Членовите на Собранието се избираат на 4 г. Претседателот на Собранието и неговиот заменик ги избира Собранието на време од 4 г.

Ако при гласањето, гласовите на членките се поделени, Претседателот на Собранието или неговиот заменик, предлага повторно гласање. Ако и тогаш гласовите се поделени, се закажува нова седница. Собранието по правило одлучува со просто мнозинство. Одлуките за статусни промени и престанок на работа, избор на директор се донесуваат со $\frac{2}{3}$ мнозинство.

Управниот одбор на НБО се состои од 6 членови. 5 члена се претставници од членките, а Директорот е член по функција. 2 члена, во зависност од остварената бруто премија од задолжителните видови осигурувања, се со статус на постојан член на Управниот одбор, а останатите 3 имаат статус на променлив член. Членовите на Управниот одбор ги избира Собранието.

Надлежности на Управниот одбор се:

- Донесува Правилник за организација и систематизација на работните места, Правилник за плати надоместоци и др. лични примања, Колективен договор и други акти кои се однесуваат на начинот на работење и организација на НБО;
- Донесува одлуки за утврдување на висината на дополнителната премија за зелена карта;
- Донесува одлуки за дополнително здружување на средствата;
- Донесува одлуки за усогласување и објавување на условите и тарифите на премии од автоодговорност и единствени критериуми за проценка на штети;
- Донесува одлуки за отпис на ненаплатени побарувања;
- Формира Стручен одбор за зелена карта;

Сите акти кои ги донесува Собранието, претходно ги разгледува и за нив дава свое мислење Управниот одбор. Мандатот на членовите на Управниот одбор е 4 г.

На членот на Собранието и Управниот одбор може да му престане мандатот и пред истек на рокот за кој е избран ако: друштвото за осигурување кое го претставува не е веќе членка; со престанок на работниот однос во друштвото за осигурување кое го претставува; ако биде отповикан.

Управниот одбор по правило одлучува со просто мнозинство од присутните. Одлуките за исклучување членка, избор на Директор, се донесуваат со $\frac{2}{3}$ мнозинство.

Управниот одбор може да формира Стручен одбор за зелена карта како и други постојани или повремени одбори и комисији, заради проучување на одделни прашања од осигурувањето и работата на НБО.

Управниот одбор донесува одлуки и заклучоци. Одлуките и заклучоците Управниот одбор ги донесува со јавно гласање, доколку за одделни прашања не се одлучи поинаку.

Стручен одбор за зелена карта е составен од 5 члена, 4 члена предлагаат членките од редот на вработените кои работат на осигурување од автоодговорност, а 1 член предлага НБО, од редот на своите работници кои се занимаваат со оваа материја. Членовите имаат и заменици, мандатот на сите им е 4 г.

Предмет на работа на Стручниот одбор е разгледување и давање мислење на стручни материјали од областа на зелената-карта и осигурувањето од автоодговорност, кои според меѓународните договори се во надлежност на НБО.

Директорот на НБО, го претставува и застапува НБО, раководи со процесот на работата и е одговорен за законитоста во работењето. За Директор може да биде именувано лице кое покрај општите услови предвидени со Закон има: високо образование од областа на право или економија и активно знаење на англиски или француски јазик.

Управниот одбор го именува Директорот на Бирото без конкурс. За именуван Директор се смета кандидатот за кого гласале повеќе од $\frac{2}{3}$ од членовите на Управниот одбор.

Директорот на НБО:

- Ги извршува одлуките и заклучоците на Собранието и Управниот одбор;
- Предлага Програма за работа, Финансиски план, и годишен извештај за работата на НБО и мерки за нивно спроведување;
- Го организира и раководи процесот на работа и предлага мерки за унапредување на работењето на НБО;
- Дава согласност на странските национални Бироа за склучените кореспондентски договори, за кое го известува Управниот одбор на НБО;
- Обезбедува законитост во работењето на НБО и се грижи за одржување на ликвидност и солвентност;
- Одлучува за прием, засновање и престанок на работниот однос со работници на НБО и ги утврдува нивните плати.

Директорот за својата работа и работата на НБО, одговара пред Собранието и Управниот одбор.

Директорот може да биде разрешен од должноста со Одлука на Управниот одбор доколку:

- Собранието не го усвои Извештајот и Годишната сметка на НБО, и не биде реализирана Програмата за работа за која е одговорен Директорот;

- Доколку со несовесна работа е нанесена штета на НБО и некоја друга членка, односно на угледот на НБО и неговите членки;
- По лично барање, и во др. законски утврдени случаи.

2.5. Гарантен фонд на НБО

Според законот, НБО е должно да формира Гарантен фонд кој служи за исплата на штети:

- Настанати на територијата на Македонија од непознати и неосигурани моторни возила и приколки, неосигурени чамци и бродови на моторен погон, како и неосигурени воздухоплови;
- Настанати на територијата на Македонија од превозни средства регистрирани за превоз на патници во јавен сообраќај, за кои сопствениците не склучиле договор за осигурување на патници од последици на несреќен случај-незгода;
- Од задолжителни осигурувања кои оштетените лица не можат да ги наплатат поради престанок на друштвото за осигурување со кое е склучен договорот за осигурување, при што се исплаќа само оној дел од штетата кој не бил надоместен од стечајната маса на друштвото за осигурување, и
- Од осигурени моторни возила кои потекнуваат од територијата на Македонија за кои согласно со меѓународни договори гарантира НБО.

Од средствата на Гарантниот фонд не се надоместуваат штети настанати од употреба на неосигурени странски моторни возила што се движат на територијата на Македонија, а за кои важат посебни меѓународни договори чиј потписник е Македонија.

Друштвата за осигурување кои вршат работи на задолжително осигурување се должни да уплатат средства во Гарантниот Фонд, кои служат за исплата на штети, во износ сразмерен на премијата остварена по одделни класи на задолжително осигурување во претходното тромесечие, за тековното тромесечие од тековната година.

Средствата се должни да ги уплатат во рок од 15 дена од денот на добивањето на известувањето од страна на НБО.

Минималниот износ на средства во Гарантниот фонд го определува НБО по претходна согласност од АСО, и истиот не може да биде понизок од 3.000.000 €.

Обработката и исплатата на штетите, НБО може да ја довери на било која негова членка, што врши работи на задолжително осигурување и што уплаќа средства во Гарантниот Фонд.

НБО нема право да бара од оштетеното лице доказ дека лицето кое ја причинило штетата не сака или не е во состојба да плати. Во случај на спор меѓу друштвото за осигурување и НБО за тоа кој има обврска да исплати надомест на штета на оштетеното лице, страната на која прва и е поднесено барањето за надомест на штета има обврска да исплати надомест на штета. Доколку дополнително се утврди дека исплатата на барањето за надомест на штета требало да ја изврши другата страна, страната којашто ја извршило исплатата на оштетеното лице има право да бара поврат на исплатениот износ заедно со камата и трошоци.

Друштвото за осигурување кое извршило обработка и исплата на барањето за надомест на штета, има право на поврат на исплатените средства од средствата на Гарантниот фонд.

Во случаи кога лицето не е државјанин на Македонија, има право да поднесе барање за надомест на штета, само доколку е државјанин на држава која на граѓаните на Македонија им обезбедила еквивалентни права да бараат надомест во истите околности.

Оштетеното лице кое претрпело штета, има право да поднесе барање за надомест на штета до НБО или директно до друштво за осигурување. Оштетениот може да покрене судска постапка против НБО, односно друштвото за осигурување, ако во рок од 3 месеци од денот на доставувањето на барањето за надомест на штета, не е платен надоместок. Доколку штетата е предизвикана од возач на неосигурено моторно возило, неосигурен воздухоплов, неосигурен чамец или брод на моторен погон или пак патник претрпи штета при употреба на неосигурено превозно средство во јавен превоз, НБО е одговорно за исплата на надоместок на штетата на ист начин како и друштвото за осигурување во случај да бил склучен договор за осигурување, но само до висина на минималните суми на осигурување утврдени со законот.

Доколку штетата е предизвикана од возач на непознато моторно возило, НБО е одговорно за исплата на надоместок на штета поради смрт, телесна повреда и нарушување на здравјето, на ист начин како и друштвото за осигурување во случај да бил склучен договор за осигурување, но само до висина на минималните суми на осигурување за други моторни возила утврдени со законот.

НБО има право на регрес во висина на исплатената штета заедно со камата и трошоци од сопственикот на неосигуреното моторно возило, воздухоплов, пловен објект и сопственик на превозно средство во јавен сообраќај, односно од лицето кое ја предизвикало штетата. Сопственикот, односно лицето кое ја предизвикало штетата се подеднакво одговорни кон НБО. Ако се пронајде моторното возило со чија употреба е предизвикана штетата, НБО кое ја исплатило штетата има право на регрес

од друштвото за осигурување со кое сопственикот на моторното возило склучил договор за осигурување од автоодговорност, во висина на исплатениот износ на штета, каматата и трошоците.

Управниот одбор на НБО, врши усогласување и објавување на условите и тарифите на премии и единствените критериуми за проценка на штети од автоодговорност. За извршеното усогласување, Управниот одбор донесува одлуки кои се задолжителни за сите членки. За извршување на работите Управниот одбор формира Комисија од 3 члена. Комисијата усогласените услови и тарифи на премии и единствените критериуми за проценка на штети од автоодговорност ги поднесува на Управниот одбор на усвојување.

2.6. Арбитража пред НБО

За решавање на споровите кои ќе настанат помеѓу членките на НБО, а се однесуваат на прашања кои се регулирани со Статутот, како и спорови помеѓу НБО и членките, се формира Арбитражен совет, кој го сочинуваат 3 арбитра, од кои еден е претседател. За одлучување по секој предмет, се избира нов арбитражен совет од 3 арбитра.

Секое друштво за осигурување делегира по 1 арбитар од редовите на своите вработени-експерт во осигурување. Собранието на НБО ги избира членовите-арбитра. Член на Арбитражниот совет не може да биде претставник-арбитер на друштво за осигурување кое е заинтересирано за предметот кој се води пред Арбитражниот совет.

Мандатот на арбитраите е 2 г. со право на повторен избор. Странки во постапката пред Арбитражниот совет се заинтересирани лица или друштва за осигурување кои поднеле барање за покренување постапка пред Арбитражниот совет. За постапката пред Арбитражниот совет се применуваат правилата од Законот за парнична постапка.

Арбитражниот совет ги изрекува следните мерки односно санкции:

- Опомена;
- Јавна опомена;
- Јавна опомена со објавување во публикациите на НБО и на членките;
- Предлог до Собранието за исклучување на членката.

На одлуката на Арбитражниот совет може да се поднесе жалба до Собранието на НБО.

2.7. Одредување на премиите за осигурување од Автоодговорност и Зелената Карта

Според Законот за задолжително осигурување во сообраќајот, е регулирано формирањето на Комисија за осигурување од автомобилска одговорност, од страна на Владата на Македонија. Таа е составена од 3 члена и претседател. Претседателот и еден член на Комисијата се именуваат на предлог на Министерството за финансии, 1 член се именува на предлог на АСО и 1 член се именува на предлог на НБО.

Комисијата изготвува тарифа на премија за осигурување од автомобилска одговорност и и предлага на Владата, минимална и максимална стапка на техничка премија за осигурување од автомобилска одговорност.

Владата, на предлог од Комисијата, донесува одлука за висината на дополнителната премија за издавање на меѓународни зелени карти. За целите на изготвување на тарифата на премија од автомобилска одговорност, изготвување на предлог за висината на дополнителната премија за издавање на меѓународни зелени карти и утврдување на критериумите за надомест на штета, Комисијата може по потреба да ангажира актуари, правни и медицински експерти и други стручни лица.

На барање на Комисијата, друштвата за осигурување и НБО за осигурување се должни да и достават осигурителни статистички податоци и др. информации потребни за вршење на нејзините надлежности.

Премијата-цената за осигурување од автомобилска одговорност е регулирана со: Законот за задолжително осигурување во сообраќајот; Тарифата²⁵⁴ на премии за осигурување на сопствениците на моторни возила од одговорност за штети предизвикани на трети лица од 2018 г.; и Одлуката за минимална и максимална стапка за техничка премија²⁵⁵ од 2015 г.

Според Одлуката, дополнителната премија за издавање на меѓународни зелени карти е различна според важноста на времетраењето на полисата за автомобилска одговорност, и таа се различува од онаа што важи за 1 г. и онаа што важи за 1 месец, како што се гледа од Табелата бр. 2 подолу.

---

²⁵⁴ Тарифа на премии за осигурување на сопствениците на моторни возила од одговорност за штети предизвикани на трети лица, „Службен весник на РМ“, бр.191/2018

²⁵⁵ Одлука за минимална и максимална стапка за техничка премија, „Службен Весник на РМ,, бр.101/2015

Табела бр. 2. Дополнителни премии за издавање на меѓународни зелени карти

Видови возила	Времетраење до 1 г.	Времетраење до 1 месец
Патнички возила до 66 KW	60 €.	30 €.
Патнички возила над 66 KW	90 €	50 €.
Моторцикли	30 €	
Останати возила-вечни возила, специјални возила, приклучни возила и работни возила	90 €	/
Комбинирани возила	157 €	/
Товарни возила и автобуси	280 €	/
Товарни возила и автобуси произведени во Македонија, наменети за извоз	/	140 €.

Полисите за осигурување од автомобилска одговорност се издаваат единствено преку информацискиот систем на НБО, кој е прилагоден на одредбите од Тарифата.

Во однос на начинот на пресметка на премијата, беше споменато дека има разлика, во зависност од тоа дали тоа се прави според македонската регулатива, или според регулативата на ЕУ. Тоа е обврска на друштвото за осигурување, која треба да е во рамките на минималните суми на осигурување:

- За штети случени на територија на Македонија-Авто Одговорност-АО
  - За штети случени на територија на странска земја, Зелена Карта-ЗК
- Во Табелата бр.3. Се дава преглед на премијата за АО според македонската регулатива.

Табела бр. 3. Премија за АвтоОдговорност според македонска регулатива

Изразени во €	Пред 2010	1.1.2010	1.1.2011	1.1.2012	Промена
Нематеријална штета					
Автобуси и товарни возила	200.000	300.000	450.000	675.000	238%
Останати возила	100.000	150.000	225.000	337.500	238%

Возила / опасни средства	300.000	450.000	675.000	1.012.500	238%
Материјална штета					
Автобуси и товарни возила	100.000	150.000	225.000	337.500	238%
Останати возила	50.000	75.000	112.500	168.750	238%
Возила / опасни средства	150.000	225.000	337.500	506.250	238%

Според регулативата на ЕУ, тие суми се движат како што е прикажано на следната Табела бр.4. подолу.

Табела бр.4. Премија за АО според регулативата на ЕУ

Директивата 2009/103/ЕЗ	во €
Нематеријална штета	
По лице	1.000.000
По настан	5.000.000
Материјална штета	
По лице	1.000.000
Извршена ревизија поради инфлацијата, 2010 г. се зголемени Анекс 2010/С 332/01 (Дирек. 2009/103/ЕЗ)	
Нематеријална штета	
По лице	1.200.000
По настан	5.600.000
Материјална штета	
По лице	1.200.000
Извршена промена, СОМ(2016) 246 од 10.05.2016 г. дел зголемени	
Нематеријална штета	
По лице	1.220.000
По настан	6.070.000
Материјална штета	
По лице	1.220.000

Правата и обврските на оштетените лица утврдени со Законот за задолжително осигурување во сообраќајот се:

- Право да поднесе барање за надомест на штета директно до одговорното друштво за осигурување;
- Право на надомест на материјална и нематеријална штета;
- Право на приговор;
- Право на претставка;
- Право да поднесе тужба за надомест на штета;
- Склучување на договор за осигурување од одговорност;
- Размена на податоци;
- Пополнување на Европски Записник или повик до полициски службеници;
- Известување со опис на незгодата до Друштвото за осигурување;
- Постапување со внимание на добар сопственик.

Многу важни дејствија за проценка на штетите при вакви ситуации се оние дејствија кои се преземаат или преку пополнување на Европски Извештај, или преку Увид на полиција и составување полициски записник.

Карактеристиките на Европскиот Извештај се:

- Стандардизиран образец;
- За мала материјална штета;
- Содржи упатство за пополнување на Европски извештај;
- Опис на незгодата: податоци, скица, сообраќајни знаци, фотографии и потписи на учесниците

За разлика од Европскиот Извештај, карактеристиките на Полицискиот записник се:

- Увид на полициски службеници, при загинати или повредени лица, или е настаната голема материјална штета;
- Едно од возилата нема регистарски таблици-не е осигурено;
- Едно од возилата има странска регистарска таблица;
- Еден од возачите е очигледно под дејство на алкохол, дрога;
- Еден од возачите не поседува возачка дозвола;
- Еден од возачите одбива да ги даде податоците;
- Еден од возачите го напуштил местото на незгодата;
- Ако возачот сам учествува во сообраќајна незгода.

Оштетениот на кој му е причинета штета од неосигурено или неидентификувано возило има право да поднесе барање за надомест на штета до НБО или директно до друштвото за осигурување.

НБО има формирано Гарантен фонд²⁵⁶ за некои ситуации како што се:

- Неосигурено возило-Надомест на материјална и нематеријална штета, со право на регрес нормално;

---

²⁵⁶ За Гарантниот Фонд е зборувано погоре во овој дел во полгавјето 2.5.

- Неидентификувано возило-Надомест на нематеријална штета;
- Директивата 2009/103/ЕЗ-ограничување на изземањето од плаќањето на надомест во случај на штета на имот предизвикана од неидентификувано возило.

Во теоријата се смета дека треба да се има доказ за поседување на осигурување од автомобилска одговорност-АО. Во праксата во Македонија, има случаи кога продолжување на осигурувањето од АО за штети случени на територија на странска држава која е дел од системот на зелена карта. За меѓународни штети се обезбедува значително повисоко покритие со многу високи суми на осигурување, а во одредени случаи и нелимитиран износ. Во однос на надлежно право, најчесто се применува правото на земјата во која се случила незгодата.

Многу значајно прашање е прашањето за зелените карти, нивната висина, траење, како и прашањето, дали воопшто да има зелени карти со дополнително осигурување за штети сторени во др. земја, според меѓународното право и конвенции.

Особено е важна либерализацијата на цената за осигурувањето од АО, но, постојат и определени регулаторни барања при спроведување на таквата либерализација, како и предизвици. Мора да се води сметка и да се користат најдобрите практики при спроведување на либерализацијата. Тука мора да се напомене дека улогата на НБО е важна, исто како и на Комисијата за осигурување од автоодговорност, а секако и АСО. Според мене, во Македонија не се остава слобода на пазарот да ја диктира цената и практиката за вакво осигурување, туку има доста мешање од државата, заради купување на социјален мир, односно цената се регулира и диктира само заради тоа, што оние граѓани кои патуваат во странство, само тие да ја поднесуваат таа тежина, а другите не. Во ЕУ, и во светот, нема вакви карти, и Македонија ќе мора да го хармонизира законодавството според тоа. Кога, останува да се види.

На Табелата бр.5. подолу се гледа каква е состојбата во оваа сфера во земјите од најблиското опкружување на Македонија. Според тоа дали постои единствена премија за Зелената карта, само во Македонија, Албанија и Косово, не постои единствена премија, односно постојат различни цени за различни времетраења, од 1 месец и од 1 г.

Во сите други земји, Србија, Босна и Херцеговина, Црна Гора постои единствена премија за Зелената Карта. Сепак мора да има хармонизација и само прашање на време е кога и во Македонија, и др. споменати земји ќе мора да има само единствена премија за ваква одговорност.

Во однос на либерализацијата на цената за осигурување од Автоодговорност-АО, таа е направена целосно во Црна Гора од август 2017

г., и во Албанија од август 2011 г. а во другите земји не е направена, но е во план тоа да се направи.

Табела бр.5. Карактеристики на Зелената Карта и план за либерализација, во земјите на Западен Балкан

Зелена Карта	Држава					
	МК	МЕ	SRB	BiH	ALB	KS
Единствена премија за Зелена карта?	Не	Да	Да	Да	Не	Не
План за АО покрите со единствена премија	Да	/	/	/	Да	Да
Либерализирана цена за АО	Не	Да од авг. 2017	Не	Не	Да, од авг. 2011	Не
План за либерализација на цената за АО	Да	/	Да	Да	/	Да

Во следниот период, треба да има прилагодување на домашната регулатива со европската, односно целосна имплементација на одредбите од Директивите за моторно осигурување во домашните правни акти. Прилагодувањето на домашната регулатива со регулативата на ЕУ, треба да значи промена во делот на правата и обврските на сите учесници на пазарот за осигурување.

Покрај улогата на законодавецот и регулаторот, клучна треба да биде и улогата на друштвата за осигурување за стабилен пазар при еден преоден период.

3. Пензискиот систем во Македонија, концепт и институции преку кои се реализира

Македонскиот пензиски систем е дел од социјалното осигурување на Македонија и ја има следната структура:

- Осигурување врз основа на генерациска солидарност-т.н. *I-прв столб*;
- Задолжително капитално финансирано пензиско осигурување, т.н. *II-втор столб*;
- Доброволно капитално финансирано пензиско осигурување, т.н. *III-трет столб*.

Оваа структура е резултат на темелната реформа на пензискиот систем, која беше подготвувана повеќе години, а нејзината законска рамка е

воспоставена во 2000 г. Постојат 4 закони и голем број подзаконски акти, кои го уредуваат пензискиот систем во Македонија. Тоа се:

- Законот за пензиското и инвалидското осигурување;
- Законот за задолжително капитално финансирано пензиско осигурување;
- Законот за доброволно капитално финансирано пензиско осигурување;
- Законот за исплата на пензии и пензиски надоместоци од капитално финансирано пензиско осигурување и
- Погolem број подзаконски акти кои ја доразработуваат соодветната област.

Пензискиот систем во Македонија има историја на долгогодишно постоење, голем опфат на работната сила и обезбедување пензии за осигурените лица. Но, социоекономските промени на почетокот од 90-тите г. на XX в., имаа влијание врз пензискиот систем, кој се соочи со финансиски тешкотии во своето работење. Тие беа предизвикани од неповолните движења во стопанството кои влијаеја врз намалување на бројот на активните осигуреници и на намалена наплата на придонеси, од една страна, и на зголемување на бројот на пензионерите, од друга страна. Трошоците за пензии бележеа континуиран раст.

Друг фактор што има силно влијание врз пензискиот систем, е демографскиот фактор. Имено, стареењето на населението, што е светски тренд, значи дека луѓето живеат сè подолго поради подобрите услови за живот и подобрите здравствени услуги, а едновременно се намалува бројот на новороденчиња, т.е. на млади лица. Како резултат на овој фактор, учеството на старите лица во вкупното население е сè поголемо.

Проекциите на Актуарската единица при Фондот на пензиското и инвалидското осигурување на Македонија-Фондот на ПИОМ, покажуваат дека овој тренд ќе продолжи и во иднина. Како вообичаен индикатор за стареењето на населението се користи соодносот на старото население, на возраст над 65 г., со работоспособното население, на возраст од 18-64 г. Може да се забележи дека се очекува соодносот на овие 2 групи на население да порасне, од сегашните 19,45%, на 49,74%, во 2060 г. и да опаѓа до 42,28%, во 2080 г., што значи дека, на долг рок, околу една половина од населението над 18 г. ќе биде старо население.

За Македонија според актуарските проекции од декември, 2015 г., ваквите демографски движења во пензискиот систем предизвикуваат појава на зголемен број пензионери и подолготрајно користење на пензијата, а намалување на бројот на осигуреници, што значи дека без реформи, системот би функционираше со изразен дефицит што брзо и значително ќе се зголемува. Со цел пресретнување на овие очекувани

состојби, беше спроведена темелна реформа на пензиското и инвалидското осигурување, со која се воведе тристолбен пензиски систем, со комбиниран начин на финансирање на идните пензии и со диверзификација на демографските и економските ризици, со цел обезбедување сигурна пензија за сегашните и идни генерации пензионери и долгорочна финансиска стабилност на пензискиот систем.

Првиот столб се финансира на тековна основа 12% од надоместоците, со исплата однапред т.н. *Pay-As-You-Go-PAYG*, +6% во вториот столб, што значи дека со придонесите од постојните осигуреници се исплаќаат пензиите на сегашните пензионери. Овој столб функционира на принципот на т.н. дефинирани пензии, односно преку него се обезбедуваат пензии според однапред утврдена формула за пресметка на пензијата. Од првиот столб се исплаќа дел од старосната пензија, инвалидска пензија, семејна пензија, како и најнизок износ на пензија.

Вториот и третиот столб претставуваат капитално финансирано пензиско осигурување во кое се врши капитализација на уплатените придонеси на име и за сметка на членот. Овие два столба функционираат за посигурни пензионерски денови, преку принципот на т.н. дефинирани придонеси, односно кај нив, однапред е определено нивото на придонес што се уплаќа, додека пензијата се утврдува потоа, во зависност од акумулираниот износ. Од вториот столб се исплаќа дел од старосната пензија. Од третиот столб се обезбедува финансиска заштита/надоместок за време на старост, инвалидност и во случај на смрт на осигуреникот.

Со реформата на пензискиот систем и со воспоставувањето на повеќестолбен пензиски систем како комбиниран систем од јавно, тековно финансирано и од приватно, капитално финансирано пензиско осигурување, се очекува да се обезбедат долгорочна стабилност на системот и сигурност во остварувањето на правата од пензиското и инвалидското осигурување, преку остварување долгорочни придобивки за индивидуалните лица кои учествуваат во пензискиот систем, за самиот пензиски систем, како и дополнителни ефекти врз економијата. Имено, од аспект на индивидуалните лица, се обезбедува поголема сигурност во остварувањето на пензијата која ќе се финансира од повеќе извори, така што се врши поделба на ризиците. Во исто време, со реформата се постигнуваат поголема транспарентност и информираност на членовите на пензиските фондови. Реформата треба да води кон воспоставување солвентен пензиски систем како и зголемување на заштедите и поттикнување на инвестирањето на населението и поттик на економскиот раст.

Во однос на **улогата на капитално финансираното пензиско осигурување во пензискиот систем**, тоа радикално се разликува од

претходното, постојно, тековно финансирано пензиско осигурување и во поглед на третманот и евиденцијата на уплатените придонеси и во поглед на утврдувањето и исплатата на пензијата.

Во ова осигурување, секој член има индивидуална сметка на која се евидентираат неговите средства и се обезбедуваат тесна поврзаност и зависност помеѓу обемот на платените придонеси и идните пензии што ќе ги остварува секое лице. Овој начин на осигурување е заснован врз принцип на акумулирање средства од придонеси на индивидуални сметки, кои понатаму се инвестираат и остварениот принос од инвестициите, намален за трошоците на работењето на системот, во целост се додава на средствата акумулирани на индивидуалните сметки.

Идната пензија зависи од акумулираните средства на индивидуалната сметка и од очекуваното траење на животот при пензионирање, односно очекуваниот период на користење на пензијата. Значајно е да се истакне дека ова пензиско штедење е долгорочно штедење, во чиј тек се случува постепено, но континуирано зголемување на заштедите, поради што, на почетокот, додека осигуреникот е млад, заштедите се мали, но во иднина, кога осигуреникот ќе ја достигне возраста на пензионирање, заштедите стануваат значително поголеми.

Диверзификацијата на ризиците на инвестициите, вклучувајќи ја и меѓународната диверзификација, е една од поважните карактеристики на овој систем. Понатаму, важни обележја на овој систем се правото на личен избор и иницијативата на индивидуалното лице.

На сите вработени, пред 1.1.2003 г., им беше дадена можност да одлучат дали ќе се вклучат во вториот столб на пензискиот систем и да одберат во кој задолжителен пензиски фонд сакаат да членуваат, додека сите нововработени одлучуваа дали ќе се вклучат во вториот столб на пензискиот систем и да одберат во кој задолжителен пензиски фонд сакаат да членуваат.

Институциите кои учествуваат во тристолбниот пензиски систем се:

- Министерство за труд и социјална политика—надлежно за креирање и водење на политиката на пензиското и инвалидското осигурување и за вршење надзор во спроведувањето на законитоста на ова осигурување;
- Агенција за супервизија на капитално финансирано пензиско осигурување-МАПАС, регулаторна и супервизорска институција во капитално финансираното пензиско осигурување;
- Чувар на имотот на пензиски фонд, безбедно ги чува средствата на пензискиот фонд на посебна сметка, издвоени од средствата на друштвото;

- Управа за јавни приходи-УЈП, врши централизирана наплата на придонесите и до Фондот на ПИОМ ги доставува вкупните придонеси за пензиско и инвалидско осигурување.
- Фонд за пензиското и инвалидско осигурување на Македонија, Фондот на ПИОМ, врши распределба на придонесите за пензиско осигурување меѓу првиот и вториот столб и врши пренос на придонесите и соодветните податоци за членовите, во избраните задолжителни пензиски фондови од вториот столб.
- Пензиско друштво, Акционерско Друштво, основано од финансиски институции со голем капитал и искуство, чија единствена дејност е управување со средствата на пензиските фондови.

Во реформиранiot пензиски систем има можност за основање 3 вида друштва:

- Друштво за управување со задолжителни пензиски фондови;
- Друштво за управување со доброволни пензиски фондови;
- Друштво за управување со задолжителни и доброволни пензиски фондови.

3.1. Агенција за супервизија на капитално финансирано пензиско осигурување - МАПАС

Агенцијата за супервизија на капитално финансирано пензиско осигурување-МАПАС е основана во јули 2002 г.²⁵⁷ со именување на директорот од страна на Владата на Македонија. МАПАС е основана врз основа на Законот за задолжително капитално финансирано пензиско осигурување²⁵⁸, заради вршење супервизија на работењето пензиските фондови, со крајна цел да ги заштити интересите на членовите на пензиските фондови, односно осигурениците.

МАПАС има својство на правно лице и за својата работа одговара пред Собранието на Македонија. Таа е одговорна за издавање, повлекување и одземање дозволи за основање на пензиски друштва, дозволи за вршење дејност, управување со пензиски фондови и издавање, повлекување и укинување на одобренија за управување со задолжителни и доброволни пензиски фондови. МАПАС врши супервизија на работењето на пензиските

---

²⁵⁷ <http://mapas.mk>

²⁵⁸ Закон за задолжително капитално финансирано пензиско осигурување, „Службен весник на РМ“, бр. 29/2002, 85/2003, 40/2004, 113/2005, 29/2007, 88/2008, 48/2009, 50/2010, 171/2010, 36/2011, 98/2012, 13/2013, 164/2013, 44/2014, 192/2015, 30/2016, 21/2018, 245/2018, 180/2019

друштва, задолжителните и доброволните пензиски фондови, како и на чуварите на имот и на странските менаџери на средства.

Таа го промовира, го организира и го поттикнува развојот на капитално финансираното пензиско осигурување во Македонија, во соработка со Министерството за труд и социјална политика и ја развива свеста на јавноста за целите и принципите на пензиските друштва и на задолжителните и доброволните пензиски фондови, за придобивките од членување во задолжителен и/или доброволен пензиски фонд, вклучувајќи ги и целите, принципите и придобивките од учество во професионална пензиска шема, за правата на членовите на задолжителните и доброволните пензиски фондови и за др. прашања во врска со капитално финансираното пензиско осигурување.

МАПАС соработува со Министерството за финансии, Народната банка на Македонија, Комисијата за хартии од вредност, АСО, и др. институции со цел да обезбеди ефикасна контрола на капитално финансираното пензиско осигурување во Македонија. Покрај годишниот извештај за своето работење кој МАПАС го поднесува до Собранието на Македонија, таа изготвува и објавува годишен извештај за состојбите во капитално финансирано пензиско осигурување со што се обезбедува транспарентност во ова осигурување.

Мисијата на МАПАС е да ги заштити интересите на членовите и на пензионираните членови на пензиските фондови и да го поттикне развојот на капитално финансираното пензиско осигурување заради посигурни пензионерски денови.

Визијата на МАПАС е да биде препознаена како независна, стручна и транспарентна институција која го штити и унапредува пензискиот систем.

3.1.1. Законска регулираност на МАПАС

Законските одредби кои се однесуваат на поставеноста, регулирањето, функциите и надлежностите на МАПАС се регулирани во посебна глава на Законот за задолжително капитално финансирано пензиско осигурување²⁵⁹. Според одредбите, МАПАС е самостојно и независно регулаторно тело, со својство на правно лице и јавни законски овластувања, кое се запишува во Централниот регистар на Македонија. Нејзиното седиште е во Скопје. МАПАС носи статут и одговара пред Собранието на Македонија. Целта на нејзиното основање е заштита на ин-

---

²⁵⁹ Закон за задолжително капитално финансирано пензиско осигурување, „Службен весник на РМ“, бр. 29/2002, 85/2003, 40/2004, 113/2005, 29/2007, 88/2008, 48/2009, 50/2010, 171/2010, 36/2011, 98/2012, 13/2013, 164/2013, 44/2014, 192/2015, 30/2016, 21/2018, 245/2018, 180/2019

тересите на членовите и на пензионираните членови на задолжителните и доброволните пензиски фондови и поттикнување на развојот на капитално финансираното пензиско осигурување.

Надлежностите на МАПАС се:

- Спроведување активности за прибирање барања за основање пензиски друштва, издавање, повлекување и одземање дозволи за основање на пензиски друштва, издавање дозволи за вршење дејност-управување со доброволни пензиски фондови, дозволи за вршење дејност-управување со задолжителни пензиски фондови и издавање, повлекување или укинување одобренија за управување со задолжителни и/или доброволни пензиски фондови;
- Вршење супервизија на работењето на пензиските друштва и пензиските фондови со кои тие управуваат, а особено контролирање на нивното законито работење;
- Вршење супервизија на работењето на правните лица кои се чувари²⁶⁰ на средствата на задолжителните и/или доброволните пензиски фондови и на странските менаџери на средства на задолжителниот и/или доброволниот пензиски фонд во врска со работењето со тие средства;
- Промовирање, организирање и поттикнување на развојот на капитално финансираното пензиско осигурување во Македонија, во соработка со Министерството за труд и социјална политика;
- Развивање на свеста на јавноста за целите и принципите на пензиските друштва и на задолжителните и доброволните пензиски фондови, за придобивките од членување во задолжителен и/или доброволен пензиски фонд, вклучувајќи ги и целите, принципите и придобивките од учество во професионална пензиска шема, за правата на членовите и на пензионираните членови на задолжителните и доброволните пензиски фондови и за др. прашања во врска со капитално финансираното пензиско осигурување;
- Давање предлог за покренување на прекршочни и кривични постапки пред надлежен орган против пензиските друштва, чувари на имот на задолжителни и/или доброволни пензиски фондови,

---

²⁶⁰ Според чл.115 од Законот за задолжително капитално финансирано пензиско осигурување, Чувар на имот на домашните средства е банка која има дозвола издадена од Народната банка на Македонија. Друштвото или друштвото за управување со задолжителни и доброволни пензиски фондови е должно да избере единствен чувар на имот, на кого ја доверува одговорноста за чување на средствата на задолжителниот пензиски фонд.

странски менаџери на средства и др. лица во случај на повреда на законските одредби;

- Следење и разгледување на финансиските извештаи на задолжителните и доброволните пензиски фондови и на пензиските друштва;
- Водење регистар на агенти, регистар на членови и регистар на пензионирани членови на задолжителни пензиски фондови и регистар на задолжителни и доброволни пензиски фондови;
- Заради обезбедување на ефикасна супервизија и регулатива на капитално финансираното пензиско осигурување и на финансискиот сектор, соработува со Министерството за финансии, Народната банка на Македонија, Комисијата за хартии од вредност на Македонија и со др. органи и институции во земјата и во странство. Обемот, содржината и формата на соработка подетално меѓусебно ги уредува МАПАС со надлежните органи и институции;
- Соработување со Фондот на ПИОМ во делот на законските овластувања што му се доверени на тој фонд;
- Барање, давање и обработување на личните податоци согласно прописите;
- Донесување акти согласно со законите, како и интерни упатства за својата работа и изготвување стручни упатства, прирачници и сл., во врска со капитално финансираното пензиско осигурување;
- Иницирање за донесување на прописи и др. акти во врска со пензиските друштва и со пензиските фондови со кои тие управуваат;
- Зачленување и учество во домашни и меѓународни организации, и др. работи во согласност со закон.

МАПАС има **активна процесна легитимација** и е овластена да учествува, непосредно или посредно, во било која постапка што е покрената против пензиските друштва и против др. лице или лица правно поврзани со пензиските друштва, кога тоа е потребно заради заштитата на интересите на членовите и на пензионираниите членови на задолжителните и/или доброволните пензиски фондови.

До МАПАС можат да се поднесат **поплаки** од членови и пензионирани членови на задолжителните и/или доброволните пензиски фондови или поранешни членови на тие пензиски фондови против пензиските друштва, за дејствија и активности преземени од страна на тие друштва кои не се во согласност со закон и со актите на тие друштва.

Исто така до МАПАС, можат да се поднесат поплаки од членови и пензионирани членови на задолжителните и/или доброволните пензиски фондови против др. лица со кои тие пензиски фондови и пензиските

друштва имале деловни или договорни односи, во случај кога постои сомневање дека некој интерес или право биле оштетени.

МАПАС може да се обрати до пензиското друштво против кое примила поплака заради разјаснување на случајот, доколку тоа нема да наштети на интересите на подносителот на поплаката. Таа води евиденција на поплаките против пензиските друштва и за тоа објавува статистички податоци во својот статистички извештај.

Орган на МАПАС, слично како и кај АСО, е **Советот на експерти**, кој е составен од 5 члена од кои еден е претседател, кој раководи и ја застапува МАПАС во односи со трети лица. Претседателот и 4 членови на Советот на експерти, ги именува и разрешува Собранието на предлог на Владата на Македонија, со мандат од 5 г. и со можност за реизбор. Членовите на Советот на експерти можат да бидат разрешени од страна на Собранието на Македонија и пред истекот на мандатот, само во законски определени случаи. Претседателот и 2 члена на Советот кои врз основа на предлогот на Владата на Македонија ги определува Собранието на Македонија, професионално се ангажирани во МАПАС со полно работно време и не можат да имаат др. функција и да бидат вработени на др. работно место или да добиваат др. надоместок освен плата согласно со општите прописи од работните односи, како и надоместоци од повремени едукативни и авторски хонорари.

За член на Советот на експерти на МАПАС **МОЖЕ** да се избере лице кое ги исполнува следните услови:

- Да е државјанин на Македонија;
- Во моментот на именувањето со правосилна судска пресуда не му е изречена казна или прекршочна санкција забрана за вршење на професија, дејност или должност;
- Да има стекнати најмалку 240 кредити според ЕКТС или завршен VII/1 степен;
- Да е експерт во областа на пензиското осигурување, економијата, правото, финансиската супервизија, сметководството, пазарот на капитал, осигурувањето и актуарската наука, со работно искуство од најмалку 5 г. во областа на пензиското осигурување или финансиите;
- Да поседува еден од меѓународно признатите сертификати или уверенија за активно познавање на англискиот јазик не постар од 5 г.

За член на Советот на експерти на МАПАС, **НЕ МОЖЕ** да се избере лице доколку:

- Му е изречена прекршочна санкција забрана на вршење на професија, дејност или должност;

- Му е изречена казна затвор за кривично дело против јавните финансии, против платниот промет и стопанството, против службената должност или против правниот сообраќај;
- Функционер е кој раководи со државен орган или орган на државната управа;
- Член е на орган на управување, надзорен орган или лице вработено во пензиско друштво, основач на пензиско друштво или др. правно лице над кое супервизија врши МАПАС;
- Акционер е во пензиско друштво во основач на пензиско друштво или др. правно лице над кое супервизија врши МАПАС, и
- Пратеник е или лице кое врши друга должност на која е избран од Владата или Собранието на Македонија.

Собранието, на предлог на Владата на Македонија, може **пред истекот на мандатот** за кој е избран, да го **разрешу** Претседателот или член на Советот на експерти, доколку:

- Самиот го побара тоа;
- Му е одземена деловната способност;
- Не ги почитува забраните и обврските од законот;
- Неоправдано отсутствувал од 3 седници на Советот последователно или неоправдано отсутствувал вкупно од 5 седници во текот на една г.;
- Грубо ги запоставува работните должности;
- Има долготрајна болест, која го спречува во извршувањето на обврските, и
- Повеќе не ги исполнува законските услови за да биде избран.

Претседателот и членовите на Советот на експерти се должни својата работа да ја извршуваат професионално и на начин на кој нема да ја доведуваат во прашање независноста и самостојноста на МАПАС. Забранет е било каков облик на влијание врз работењето на Советот на експерти кој би можел да влијае врз независноста и самостојноста на МАПАС.

Лицата со посебни овластувања и одговорности, вработени во МАПАС, кои учествуваат во носењето на одлуките со важно влијание за пензиските друштва, пензиските фондови и членовите мораат да имаат високо образование и работно искуство од најмалку 3 г. во областа на управувањето со задолжителни и доброволни пензиски фондови, економијата, финансиите, сметководството, инвестирањето, осигурувањето, актуарската наука или правото.

Вработените не смеат да бидат членови на органи на пензиските друштва или др. правни лица над кои МАПАС врши супервизија и не смеат да вршат поединечни задачи за тие правни лица.

Претседателот и членовите на Советот на експерти и вработените во МАПАС за време на траењето на нивниот мандат, односно работен однос не смеат да примаат какви било надоместоци или плаќања, да прифаќаат некаква функција или вработување, или да вршат услуги или да стекнуваат акции во пензиско друштво, основач на пензиско друштво или др. правно лице над кое врши супервизија МАПАС.

За време на вршењето на својата должност, претседателот и членовите на Советот на експерти кои се професионално ангажирани во МАПАС со полно работно време и вработените имаат право на плата и др. надоместоци во согласност со закон и општите прописи од работните односи и колективен договор. Членовите на Советот на експерти кои не се професионално ангажирани имаат право на месечен надоместок и надоместок на други трошоци утврдени со Статутот и др. акти.

Висината на платата на претседателот може да изнесува најмногу до 2 просечни бруто-плати, а за членовите на Советот на експерти кои се професионално ангажирани во може да изнесува најмногу до 1,5 бруто-плата исплатени во ноември во претходната година во секторот за финансиски дејности и дејности на осигурување, согласно со податоците на Државниот завод за статистика. Висината на месечниот надоместок на членовите на Советот на експерти, кои не се професионално ангажирани во МАПАС може да изнесува најмногу до $1/2$ од просечната бруто-плата.

Претседателот, членовите на Советот на експерти и вработените имаат право да вршат стручни и научни работи, како и да учествуваат во работата на стручни или научни здруженија.

Вработените, освен претседателот и членовите на Советот на експерти, кои вршат административни работи имаат статус на административни службеници и нивниот статус е соодветно регулиран според одредбите за тие службеници.

Надлежности на Советот на експерти на МАПАС се:

- Донесува Статут на МАПАС;
- Донесува деловник за работа во согласност со закон и Статут;
- Донесува акт за внатрешна организација на работата и систематизација на работните места;
- Донесува финансиски план и финансиски извештаи;
- Донесува годишна програма за работа на МАПАС;
- Усвојува годишен извештај за работата на МАПАС и годишен извештај за состојбите во капитално финансирано пензиско осигурување;
- Одлучува за висината на платите и месечниот надоместок на претседателот и членовите на Советот на експерти, како и за висината на платите на вработените;

- Ги оценува вработените еднаш во текот на годината врз основа на континуирано следење на нивната работа;
- Издава, повлекува и одзема дозволи за основање на пензиски друштва, издава дозволи за вршење дејност-управување со доброволни пензиски фондови, дозволи за вршење дејност-управување со задолжителни пензиски фондови и издава, повлекува или укинува одобренија за управување со задолжителни и/или доброволни пензиски фондови;
- Дава одобренија и согласности по барање на пензиските друштва;
- Донесува акти за спроведување на законите во негова надлежност;
- Организира и обезбедува законско извршување на активностите од делокругот на МАПАС,
- Пропишува Кодекс за вработените и врши др. работи утврдени со закон и Статут на МАПАС.

Советот на експерти одлучува на седници, и може да донесува одлуки од негова надлежност доколку на седницата се присутни мнозинството од неговите членови. Одлуките се донесени доколку за истите гласале мнозинство од присутните членови на седницата, со тоа што претседателот и членовите на Советот на експерти не можат да се воздржат од гласање.

Против одлука на Советот на експерти незадоволната страна може да поднесе тужба за поведување на управен спор до надлежен управен суд. Тужбата не го одложува извршувањето на одлуката, а по исклучок кога се работи за одлука за права од работен однос, одлучува Државна комисија за одлучување во управна постапка и постапка од работен однос во втор степен.

Заради извршување на своите должности, **МАПАС е овластена:**

- Да ги добива на увид сите документи на пензиските друштва и електронската евиденција во врска со нивното работење и со работењето на пензиските фондови со кој управуваат;
- Да ги добива на увид сите документи и електронска евиденција од чувар на имот и од странски менаџер на задолжителните и/или доброволните пензиски фондови;
- Да ги добива на увид сите документи и електронска евиденција од осигурител за начинот на организирање и финансирање на професионална пензиска шема и др.

Претседателот на Советот на експерти може да овласти лице да влезе во службените простории на:

- Пензиско друштво, заради контрола и увид во законитоста во работењето на пензискиот фонд со кој управува и контрола на примената на Статутот и др. акти на тоа друштво;
- Чувар на имот и странски менаџер на средства, заради увид и контрола во законитоста на работењето, и
- Осигурител, заради контрола и увид во законитоста на организирањето и финансирањето на професионалната пензиска шема.

Пензиското друштво, чуварот на имот, странскиот менаџер на средства и осигурителот должни се на лицето овластено за контрола да му ги стават на располагање сите книги, документи и др. евиденции во врска со работењето на пензиското друштво, пензискиот фонд со кој управува тоа друштво, странскиот менаџер на средства, чуварот на имот, како и организирањето и финансирањето на професионалната пензиска шема.

Лицето овластено за контрола изготвува записник и истиот го доставува до МАПАС. Доколку таа утврди незаконитости во работењето или во водењето на деловните книги, со Решение ќе му наложи на субјектите да ги отстрани во определениот рок.

Доколку при вршењето на контролата овластеното лице за контрола утврди дека по прв пат е сторена неправилност, должно е да состави записник во кој ќе ја утврди сторената неправилност со укажување за отстранување на утврдената неправилност во рок од 15 дена од укажувањето и со едновремено врачување на покана за спроведување на едукација на лицето или субјектот каде е утврдена неправилноста. Едукацијата ја организира и спроведува МАПАС, во рок не подолг од 8 дена од денот на спроведувањето на контролата. Доколку во закажаниот термин лицето или субјектот над кој се спроведува едукација не се јави на едукацијата, ќе се смета дека едукацијата е спроведена. Ако лицето или субјектот над кој се спроведува едукацијата се јави на закажаната едукација и истата ја заврши, ќе се смета дека е едуциран по однос на утврдената неправилност. Доколку овластеното лице за контрола при спроведување на контролата утврди дека се отстранети утврдените неправилности, донесува заклучок со кој ја запира постапката на контрола. Доколку овластеното лице утврди дека не се отстранети утврдените неправилности, поднесува барање за поведување прекршочна постапка пред надлежен орган.

Доколку пензиското друштво не ги отстрани незаконитостите во дадениот рок, МАПАС може да го укине одобрието за управување со задолжителните и/или доброволните пензиски фондови на тоа друштво. МАПАС презема мерки и определува рокови доколку субјектите не ги почитуваат прописите и/или интерните акти со кои е уредено работењето

на пензиското друштво и нивното управување со средствата на пензиските фондови. Тие групи на мерки се:

- 1 група, спроведување на едукација, обука, препорака, укажување и предупредување;
- 2 група, донесување на решение за отстранување на незаконитост, порамнување и поведување прекршочна постапка и
- 3 група, одземање на одобрение на член на управен одбор и на пензиско друштво.

При одлучување која мерка ќе ја преземе, МАПАС се раководи од следното:

- Потенцијалната штета и веројатноста од настанување на незаконитоста и/или неправилноста, односно ризикот од нивно настанување, како и нивното влијание врз стабилноста и сигурноста на пензиските друштва, пензиските фондови и пензискиот систем во целина;
- Влијанието или потенцијалното влијание на мерката на пензиското друштво или на пензискиот фонд во насока на спречување на натамошно влошување на состојбата во пензиското друштво или пензискиот фонд;
- Дали незаконитоста, односно неправилноста била намерна и дали се повторува, и
- Подготвеноста на органите на пензиското друштво за отстранување на констатираните незаконитости и/или неправилности.

МАПАС објавува извештај за состојбите во капитално финансираното пензиско осигурување во Македонија за претходната година, до 30 јуни од тековната година. Извештајот содржи податоци за капитално финансираното пензиско осигурување, оценка на извршувањето на прописите во областа на капитално финансираното пензиско осигурување и др. прашања од значење за овој систем.

МАПАС поднесува извештај за својата работа за претходната година за усвојување до Собранието на Македонија, до 30 јуни во тековната година.

Претседателот и членовите на Советот на експерти, вработените во МАПАС и др. лица не смеат да оддаваат или користат за лична употреба никакви информации што ги добиле при вршењето на функциите или овластувањата врз основа на закон и кои се класифицирани со соодветен степен на тајност. Информациите треба да се чуваат и 5 г. по престанокот на функцијата или овластувањето, односно престанокот на работниот однос во МАПАС, освен во случаи во кои тие информации се откриваат врз основа на овластувања утврдени со закон и правосилна судска одлука.

Обврската за доверливост на информациите не се однесува на случаи кога давањето на информации го врши МАПАС и тоа:

- Врз основа на барање од Министерството за труд и социјална политика;
- Врз основа на барање од домашен или меѓународен орган или организација со цел да се даде помош во извршувањето на функциите на тие органи, кои се слични функции како МАПАС;
- Во форма на заклучна информација во врска со задолжителните и/или доброволните пензиски фондови или со пензиските друштва, под услов да не се откриваат податоци кои се заштитени и
- Врз основа на писмена дозвола од пензиското друштво, од членот или од пензионираниот член на кој се однесуваат податоците.

МАПАС, најдоцна до 31 декември во тековната година, доставува финансиски план за наредната година на усвојување на Собранието на Македонија. Таа најдоцна до 30 јуни во тековната година, доставува финансиски извештаи за претходната година ревидирани од надворешен овластен ревизор согласно со меѓународните ревизорски стандарди до Собранието.

Работењето на МАПАС, се финансира од надоместоци што ги наплатува од пензиско друштво, вклучувајќи ги:

- Месечен надомест на товар на пензиските друштва најмногу до 0,8% од секој уплатен придонес во претходниот месец во пензиските фондови со кои управуваат;
- Надомест за обрасци на барања и документација кон барањата за дозвола за основање на пензиско друштво и одобрение за управување со пензиски фонд;
- Надомест за дозвола за основање на пензиско друштво, дозвола за вршење дејност-управување со доброволни пензиски фондови, дозвола за вршење дејност-управување со задолжителни пензиски фондови и за одобренија за управување со задолжителни и/или доброволни пензиски фондови;
- Надомест за обука и организирање на испит;
- Надомест за вршење на услуги и др.

Ревизија на работењето на МАПАС врши надворешен овластен ревизор. МАПАС значи е регулаторна и супервизорска институција која е основана со цел да ги штити интересите на членовите и на пензионираните членови на пензиските фондови, да ја јакне свеста на јавноста за карактеристиките на ова осигурување и да го поттикнува развојот на капитално финансираното пензиско осигурување. МАПАС иницира и донесува прописи и акти, издава дозволи за пензиски друштва и одобренија за управување со пензиски фондови, со право на повлекување, врши теренска и вонтеренска контрола на пензиските друштва, на пензиските фондови и на чуварите на имот, спроведува испити и регистрација на

агенти, врши проактивна проверка на активностите на пензиските друштва итн. За својата работа одговара пред Собранието на Македонија. МАПАС наплатува надоместок од пензиските друштва, кој се пресметува како процент од придонесите уплатени во пензиските фондови. За 2018 г., овој процент изнесуваше 0,8%. Вкупните средства на задолжителните и доброволните пензиски фондови претставуваат скоро 10% од БДП за 2018 г., со потенцијал за понатамошен раст.

Пензиско друштво е АД што се основа и работи во согласност со Законот за трговски друштва и Законот за задолжително капитално финансирано пензиско осигурување, или со Законот за доброволно капитално финансирано пензиско осигурување. Пензиско друштво се основа врз основа на дозвола од МАПАС и управува со пензиски фонд врз основа на одобрение за управување со пензиски фонд.

Друштво за управување со задолжителни пензиски фондови се основа и управува само со задолжителни пензиски фондови, Друштво за управување со доброволни пензиски фондови се основа и управува само со доброволни пензиски фондови, а Друштво за управување со задолжителни и доброволни пензиски фондови се основа и управува со задолжителни и со доброволни пензиски фондови.

- Друштвото за управување со задолжителни и доброволни пензиски фондови треба да има основна главнина во висина од најмалку 1,8 милиони €;
- Друштвото за управување со задолжителни пензиски фондови треба да има основна главнина од најмалку 1,5 милиони €, и
- Друштвото за управување со доброволни пензиски фондови треба да има основна главнина од најмалку 500.000 €.

Во случај на зголемување на средствата на задолжителниот и/или на доброволниот пензиски фонд со кој управува пензиското друштво, друштвото е должно да ја зголеми главнината во согласност со законските одредби.

Единствена дејност на пензиското друштво е управување со пензиски фондови, нивно претставување пред трети лица и активности кои директно произлегуваат од вршењето на работата на управување со пензиски фондови. Основни одговорности и активности на пензиското друштво се:

- Зачленување, управување со средства, управување со ризици и контролни механизми за ублажување на ризиците,
- Администрација и водење евиденција, почитување на законските и подзаконските акти,
- Редовно известување на членовите, на јавноста и на МАПАС,
- Исплата на програмирани повлекувања на пензионирани членови.

VIII ДЕЛ - АНАЛИЗА НА ОСИГУРИТЕЛНИОТ ПАЗАР ВО МАКЕДОНИЈА

Во овој дел ќе бидат дадени најновите податоци за различните сегменти на пазарот за осигурување во Македонија, преку анализирање на податоците од сите најрелевантни институции од овој сектор. Таа анализа ќе опфаќа податоци за работењето на осигурителните друштва, друштвата за застапување во осигурувањето, осигурително-брокерските друштва, АСО, Податоците од НБО, како и податоците за системот на пензиско осигурување во Македонија.

1. Анализа на осигурителниот пазар во Македонија, низ призмата на податоците за кои е надлежна Агенцијата за супервизија на осигурувањето

Анализирани ќе бидат различните извештаи на АСО, и друштвата од осигурителниот сектор во Македонија, и тоа само оние правно-релевантни и потврдени извештаи според тајмингот кога се пишува оваа книга, тргнувајќи од Годишниот извештај за состојбата и движењата на осигурителниот пазар во Македонија за 2019 г., односно заклучно со 31.12.2019 г., заради тоа што не се достапни официјалните информации и податоци за состојбата во осигурителниот сектор до средината на 2020 г. На пазарот на осигурување²⁶¹ во Македонија, заклучно со крајот на 2019 г., активно работат 16 друштва за осигурување, од кои 11 друштва вршат работи на неживотно осигурување, додека 5 за осигурување на живот, какошто е прикажано во Табела бр.6. подолу.

---

²⁶¹ www.aso.mk

Табела бр. 6. Регистар на друштвата за осигурување во Македонија

	Назив на друштво	Група на осигурување
1	АД за осигурување и реосигурување МАКЕДОНИЈА - Скопје Виена Иншуренс Груп	Неживотно осигурување и реосигурување
2	ТРИГЛАВ ОСИГУРУВАЊЕ АД Скопје	
3	САВА ОСИГУРУВАЊЕ АД Скопје	Неживотно осигурување
4	АД за осигурување ЕВРОИНС Скопје	
5	АД за осигурување ВИНЕР – Виена Иншуренс Груп Скопје	
6	АД за осигурување ЕУРОЛИНК Скопје	
7	ГРАВЕ Осигурување Неживот АД Скопје	
8	Друштво за осигурување УНИКА АД Скопје	
9	Национална групација за осигурување ОСИГУРИТЕЛНА ПОЛИСА АД Скопје	
10	ХАЛК ОСИГУРУВАЊЕ АД Скопје	
11	КРОАЦИЈА ОСИГУРУВАЊЕ АД - Друштво за неживотно осигурување	
12	КРОАЦИЈА ОСИГУРУВАЊЕ АД - Друштво за осигурување на живот	
13	ГРАВЕ осигурување АД Скопје	
14	АД за осигурување ВИНЕР Лајф – Виена Иншуренс Груп Скопје	
15	Друштво за осигурување УНИКА Лајф АД Скопје	
16	ТРИГЛАВ Осигурување Живот АД Скопје	

Извор: www.aso.mk

Во доменот на посредувањето, на крајот на 2019 г. активни се 39 осигурително-брокерски друштва, кои вршат работи на посредување во осигурувањето, има 10 друштва за застапување во осигурувањето и 7 банки кои вршат работи на застапување во осигурувањето.

Во 2019 г. остварена е бруто-полисирана премија во износ од 10,58 милијарди денари, **односно 172 милиони €**, што претставува раст од 6,61% во однос на 2018 г., кога таа изнесуваше 9,93 милијарди денари, односно 161,4 милиони €.

Значи во Македонија, **годишниот обрт во осигурителниот сектор изнесува 172 милиони €**, што воопшто не е мала сума, и според ова се гледа дека навистина осигурувањето претставува еден од столбовите на финансискиот систем на Македонија. Она што треба да се каже, е дека според европските релевантни проценки, осигурителниот пазар во Македонија има можност за развој и акумулација на капитал, и неговата финансиска тежина би можела да достигне до околу 500 милиони €, односно половина милијарда €, што воопшто не е за потценување, и мора сите фактори во овој сектор да направат сè што е во нивна моќ и надлежност за да се достигне тоа ниво.

Расчекорот, кој се добива како разлика од 500 милиони € до 172 милиони €, односно околу 330 милиони €, е доволен мотив за сите чинители во осигурувањето да направат многу повеќе за да се постигне таа цел. Секако

дека најголем фактор е зголемување на финансиската моќ на граѓаните и деловните субјекти, преку постигнување на поголем стандард, за да може да се достигне таа бројка.

Зголемувањето на стандардот, за жал во Македонија е можеби „најтешката“ работа, со оглед на ситуациите со кои се соочува како држава, но, и со оглед на екстерните фактори, како и присутната глобална економска криза, предзвикана од пандемијата на COVID 19.

Во делот за **неживотно осигурување**, е остварена бруто полисирана премија во износ од 8,75 милијарди денари, односно 142 милиони €, за разлика од 2018 г., кога таа изнесуваше 8,26 милијарди денари, односно пораст од 5,99% во споредба со 2018 г., кога таа изнесуваше 8,26 милијарди денари, односно 134,3 милиони €.

Кај **осигурувањето на живот** е остварена бруто-полисирана премија во износ од 1,83 милијарди денари, односно 29,7 милиони €, за разлика од 2018 г., кога тоа изнесуваше 1,67 милијарди денари, односно 26,9 милиони €, што претставува зголемување од 9,69%.

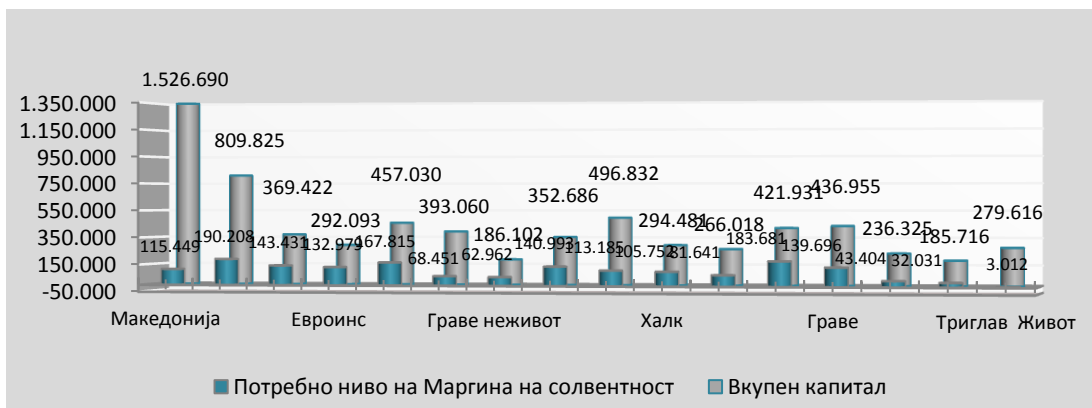
Друштвата за осигурување на 31.12.2019 г. располагаат со капитал, средства во износ од 23,92 милијарди денари, односно 388,9 милиони €, со што остваруваат пораст од 10,53% во однос на 2018 г. кога тоа изнесуваше 21,64 милијарди денари, односно 354,7 милиони €, значи пораст за над 34 милиони €, што само е потврда за растот на целиот осигурителен сектор.

Вкупниот пресметан капитал на друштвата за осигурување забележува раст од 5,22% во споредба со 2018 г., односно на крајот од 2019 г. изнесува 6,65 милијарди денари, односно 108 милиони €.

Маргината на солвентност, како главен индикатор за проценка на стабилноста на осигурителниот сектор, изнесува 1,69 милијарди денари, односно 27,4 милиони €, со што капиталот на осигурителниот сектор е 3,9 пати над нивото на маргината на солвентност. Тоа најдобро се гледа на Графиконот бр. 1.

Графикон бр. 1. Потребно ниво на маргина на солвентност и вкупен капитал на друштвата за осигурување во Македонија

Извор: www.aso.mk

Во однос на добивката, има еден различен тренд од 2018 и 2019 г. Имено, во текот на 2019 г., осигурителниот сектор оствари **загуба** од 25,36 милиони денари, односно 412.350 €. Притоа, друштвата за неживотно осигурување остварија загуба од 125,91 милиони денари, односно 2 милиони €, додека, пак, друштвата за осигурување на живот остварија добивка по оданочување од 100,54 милиони денари, односно 1,6 милиони €.

За разлика од 2019 г, во текот на 2018 г., осигурителниот сектор оствари добивка по оданочување во износ од 352,67 милиони денари, односно 5,7 милиони €. Притоа, во делот на неживотно осигурување беше прикажана добивка од 269,65 милиони денари, односно 4,4 милиони € додека, пак, кај осигурувањето на живот добивката изнесува 83,02 милиони денари, односно 1,35 милиони €.

Навистина овие суми, во споредба, со европскиот, а особено светскиот пазар, се многу мали, во промили и помали, но, сепак за економија, каква што е македонската, сепак се работи за профитабилен бизнис, кој има перспективи, и може уште многу да се развива.

1.1. Сопственичка структура на друштвата за осигурување

Друштвата за осигурување, заклучно со крајот на 2019 г., се во доминантна сопственост на странски правни лица од финансискиот сектор и тоа во висина од 79,51%, за разлика од крајот на 2018 г., кога тој процент беше поголем и изнесуваше 87,29%. Тие странски субјекти се делумно или

целосно присутни во 14 од вкупно 16 друштва за осигурување на пазарот, како што е прикажано и на Табела бр. 7 подолу. Притоа, 12 друштва за осигурување се дел од осигурителни групации со седиште во земји-членки на ЕУ, додека 2 друштва за осигурување е во целосна сопственост на домашни инвеститори.

Табела бр. 7. Сопственичка структура на друштвата за осигурување во Македонија, 2017-2019 (во %)

	2019	2018	2017
1. Странски акционери	79,51%	87,29%	87,07%
1.1. Физички лица	0,04%	0,05%	0,05%
1.2. Нефинансиски правни лица	0,00%	0,00%	0,00%
1.3. Финансиски институции	79,46%	87,24%	87,01%
2. Домашни акционери	20,46%	12,67%	12,90%
2.1. Физички лица	4,97%	5,86%	6,08%
2.2. Нефинансиски правни лица	0,91%	5,10%	5,09%
2.3. Финансиски институции	14,58%	1,72%	1,72%
3. Држава	0,03%	0,04%	0,04%
ВКУПНО	100,00%	100,00%	100,00%

Извор: www.aso.mk

Според Табелата бр.7, може да се потврди само она што е кажано во погорните редови. Осигурителниот бизнис во Македонија, е можеби најголемата странска инвестиција во Македонија, со скоро 80% удел на странски капитал во 2019 г., што е само потврда дека токму овде лежи иднината на инвестициите, и дека овој сектор само ќе расте во следните години. Странските инвеститори, се искусни, и знаат да проценат каде и зошто баш тука да ги вложуваат свои средства.

Присуството на странскиот капитал е многу голем показател за важноста на осигурителниот сектор во Македонија, и нивното искуство, начин на работа, пренесен во Македонија, носи само позитивности, како во самиот сектор, така и во другите поврзани сектори со осигурителниот. Од Табелата бр. 7 се гледа уделот на странски капитал бил многу поголем, во претходните години, такашто, во 2016 г. изнесувал 92,21%, за да во 2017 г. значително се намали на 87,07%, односно тие 5% се купени од домашни нефинансиски правни лица, значи се увидело дека овој сектор е профитабилен и затоа домашните инвеститори вложиле токму тука. Во 2018 г. има незначително зголемување на странскиот удел, со што бројката достигнува 87,29%. Позначајно намалување на странскиот капитал има заклучно со крајот на 2019 г., кога тој се намалува на 79,51%,

кога се преземени поголем дел од тој капитал од домашни финансиски институции. Сметам дека и во наредниот период, ќе има обиди, од една страна за влез на странски капитал, но, од друга страна и обиди од македонски инвеститори да купат што поголем дел од осигурителните субјекти, што само ја потврдува светлата иднина на осигурителниот сектор.

1.2. Степен на развиеност на пазарот на осигурување во Македонија

Основни показатели со кои се мери **степенот на развиеноста на пазарот** на осигурување се:

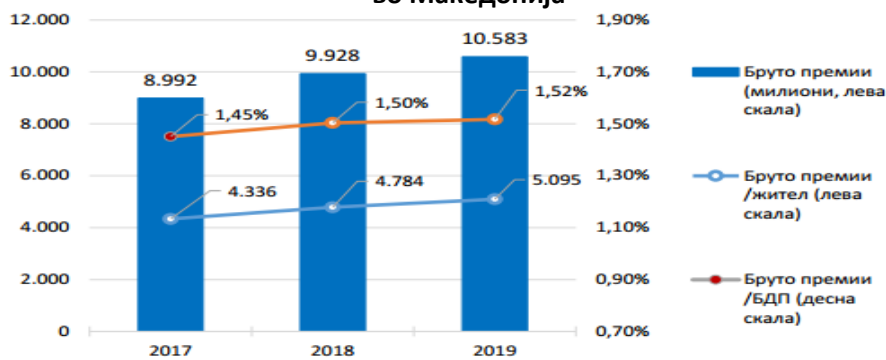
- Степенот на пенетрација, што претставува однос на бруто полисираната премија и бруто домашниот производ и
- Степенот на густина, што претставува однос на бруто полисираната премија и бројот на жители во државата.

Податоците за нивото на **пенетрација на осигурувањето** во 2019 г. покажуваат дека вкупната бруто полисирана премија во Македонија, учествува со 1,52% во бруто домашниот производ, за разлика од 2018 г., кога тој број е 1,50%, додека **степенот на густина** изнесува 5.095 денари по жител, со што е постигнат пораст од 6,51% во однос на 2018 г., тоа е добро прикажано на Графиконот бр. 2.

Податоците за нивото на пенетрација на осигурувањето во 2018 г. покажуваат дека вкупната бруто-полисирана премија во Македонија учествува со 1,50% во БДП-Бруто Домашен производ, за разлика од 2017 г., кога изнесува 1,45% од БДП.

За разлика од пенетрацијата, степенот на густина, изнесува 4.784 денари по жител, со што е постигнат пораст од 10,32% во однос на 2017 г.

Графикон бр. 2. Степен на пенетрација и степен на густина на осигурување во Македонија

Извор: АСО, ДЗС, Министерството за финансии

На крајот на 2019 г., во доменот на пазарната концентрација во делот на неживотното осигурување, 4 друштва за осигурување го преминуваат прагот на учество со над 10% во вкупната бруто-полисирана премија. Притоа, на осигурителниот пазар во Македонија ниту едно друштво не го поминува прагот од над 20% учество на пазарот, тоа најдобро се гледа на Графиконот бр. 3. На овој графикон се гледа разгранетоста на пазарот, односно дека има повеќе друштва кои делат значителен дел од пазарот, што значи дека и цените, односно премиите се пазарни, но, сепак има услови, за да може да има и нови друштва кои би се појавиле, со цел да има што подобри понуди и подобри услови за осигурување.

Графикон бр. 3. Пазарна концентрација според бруто полисираната премија во 2019 г., во групата на неживотно осигурување (во %)

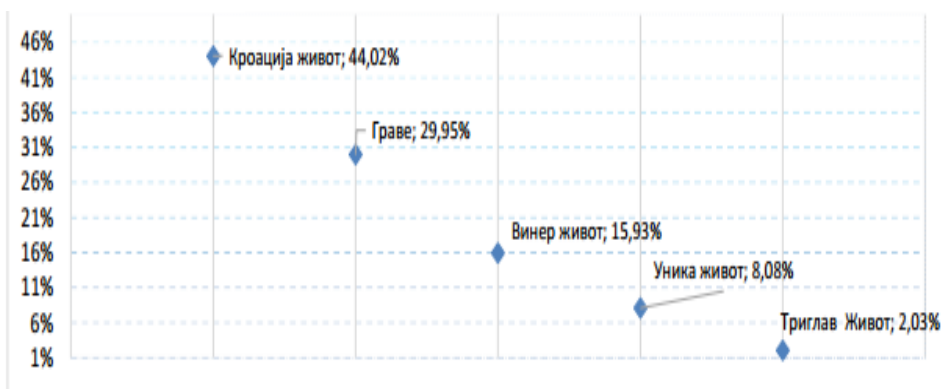

Извор: АСО

Извор: www.aso.mk

На Графиконот бр. 4 подолу е прикажана пазарната концентрација според бруто-полисираната премија кај животното осигурување за 2019 г., на кој може да се види дека 2 осигурителни друштва имаат вкупно учество со 74% на пазарот кај животното осигурување, што значи дека има можност за разгранување на овој тренд, односно и другите 3 друштва да се развиваат и да го зголемат своето учество во пазарот, а секако дека за намалување на цената, е пожелно и вклучување и на други друштва, по примерот како што е разгранетоста кај неживотното осигурување.

Графикон бр. 4 Пазарна концентрација според бруто полисираната премија во 2019 г., во групата на осигурување на живот (во %)

Извор: www.aso.mk

1.3. Бруто полисирана премија-БПП кај осигурувањето и реосигурувањето во Македонија

БПП во осигурувањето и реосигурувањето кај друштвата за неживотно осигурување ги вклучува сите износи на премија кои се договорени, полисирани, во тековниот пресметковен период, без разлика дали истите во целост или делумно се однесуваат на наредниот период, додека кај осигурувањето на живот вкупната полисирана премија ги вклучува сите премии платени до крајот на пресметковниот период.

Во 2019 г. е остварена БПП во вкупен износ од 10,58 милијарди денари прикажано на Табела бр. 8, односно тоа е 172 милиони €, што претставува раст од 6,61% во однос на БПП остварена во 2018 г.

Позитивниот тренд е присутен во двата сегменти на осигурувањето, со тоа што во делот за неживотно осигурување е остварена БПП во износ од 8,75 милијарди денари, за разлика од 2018 г., кога тој број е 8,25 милијарди денари, или 2017 г. кога е 7,54 милијарди денари. Таа во 2019 г. изнесува 82,70% од вкупната БПП на осигурителниот сектор, што претставува зголемување од 5,99% во споредба со 2018 г.

Во делот за осигурување на живот, што претставува 17,30% од вкупната БПП на осигурителниот сектор, е остварена БПП во износ од 1,83 милијарди денари, за разлика од 2018 г., кога се остварени 1,67 милијарди денари, што претставува раст од 9,69% во однос на 2018 г.

На Табелата бр. 8 се гледа распоредот на бруто-полисирана премија според различните класи на осигурување за периодот 2018-2019 г, каде се разгледува учеството на 21 класи на осигурување, како и динамиката, односно разликата меѓу 2019 и 2018 г.

Табела бр.8 Бруто полисирана премија по класи на осигурување (во илјади денари)

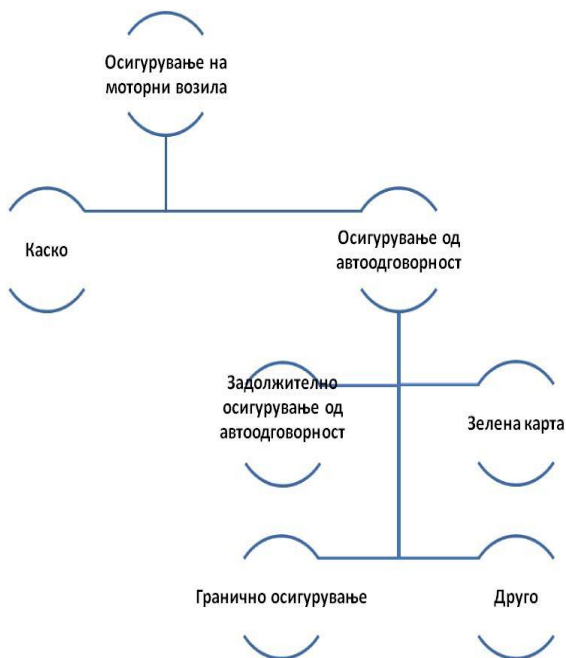
Класа на осигурување	БРУТО ПОЛИСИРАНА ПРЕМИЈА (БПП)		ДИНА МИКА 19/18	УЧЕСТВО ВО ВКУПНАТА БПП	
	2019	2018		2019	2018
01. Осигурување од незгода	694.160	680.256	2,04%	6,56%	6,85%
02. Здравствено осигурување	188.885	125.709	50,26%	1,78%	1,27%
03. Осигурување на моторни возила- каско	838.236	797.324	5,13%	7,92%	8,03%
05. Осигурување на воздухоплови- каско	53.321	29.221	82,47%	0,50%	0,29%
06. Осигурување на пловни објекти- каско	565	684	-17,40%	0,01%	0,01%
07. Осигурување на стока во превоз- карго	81.562	78.947	3,31%	0,77%	0,80%
08. Осигурување на имот од пожар	751.603	587.019	28,04%	7,10%	5,91%
09. Останати осигурувања на имоти	1.020.798	1.131.792	-9,81%	9,65%	11,40%
10. Автоодговорност	4.577.080	4.313.885	6,10%	43,25%	43,45%
11. Осигурување од одговорност од употреба на воздухоплови	14.336	6.669	114,96%	0,14%	0,07%
12. Осигурување од одговорност од употреба на пловни објекти	3.063	2.635	16,24%	0,03%	0,03%
13. Останати осигурувања од одговорност	226.948	212.179	6,96%	2,14%	2,14%
14. Кредити	12.927	3.523	266,93%	0,12%	0,04%
15. Осигурување на гаранции	1241	5.249	-76,36%	0,01%	0,05%
16. Осигурување од финансиски загуби	67.203	69.589	-3,43%	0,63%	0,70%
17. Правна заштита	5	12	-58,33%	0,00%	0,00%
18. Осигурување на туристичка помош	220.692	212.994	3,61%	2,09%	2,15%
19. Осигурување на живот	1.603.231	1.502.400	6,71%	15,15%	15,13%
20. Брак или породување	1.020	889	/	0,01%	/
21. Осигурување на живот кога инвестициониот ризик е на товар на осигуреникот	226.538	166.589	35,99%	2,14%	1,68%
ВКУПНО	10.583.414	9.927.565	6,61%	100,00%	99,99%
ВКУПНО НЕЖИВОТ	8.752.625	8.257.687	5,99%	82,70%	83,18%
ВКУПНО ЖИВОТ	1.830.789	1.668.989	9,69%	17,30%	16,81%

Извор: www.aso.mk

1.4. Структура на учество во бруто-полисираната премија

Во вкупната БПП најзначајно учество има осигурувањето кај моторните возила со 51,17%, за разлика од 2018 г. кога било 51,49%. Тоа осигурување се состои од доминантното задолжително осигурување од автомобилска одговорност (АО), кое учествува со 43,25%, за разлика од 2018 г. кога било 43,45%, и од доброволното осигурување на моторни возила-каска, кое учествува со 7,92%, за разлика од 2018 г., кога тоа било 8,03%. Графички, осигурувањето кај моторните возила може да се прикаже како изгледа на Сликата бр. 11. Значи осигурувањето кај моторните возила се состои од 2 главни компоненти и тоа:

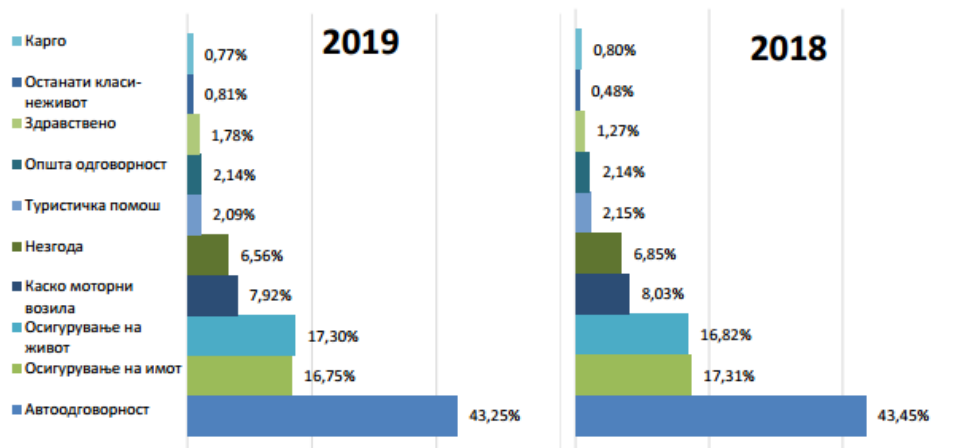
- Осигурувањето од автомобилска одговорност-АО, кое пак се состои од задолжително осигурување од АО, плус дополнително осигурување за странство односно зелена карта, плус гранично осигурување.
- Доброволното осигурување на моторни возила-каска.

Слика.бр.11. Графички приказ на составот на осигурувањето на моторните возила.

Значајно место во структурата на БПП во 2019 г., има осигурувањето на имот со 16,75%, за разлика од 17,31% во 2018 г. Осигурувањето на живот има учество од 17,30%, за разлика од 16,82% во 2018 г., како и осигурувањето од последици на несреќен случај-незгода, кое има учество од 6,56%, за разлика од 2018 г. со 6,85%. Структурата според позначајните класи на осигурување, како и споредбата со 2018 г., е претставена на Графиконот бр. 5.

Графикон бр. 5: Структура на бруто полисирана премија по класи на осигурување (во%)

Извор: www.aso.mk

Пораст на БПП од 6,10% во однос на 2018 г. е забележан во класата за осигурувањето од автомобилска одговорност, со вкупна премија во износ од 4,58 милијарди денари, за разлика од 2018, кога таа изнесува 4,31 милијарди денари, и зголемување на бројот на склучени договори од 5,36%, како и кај каско-осигурување на моторни возила со вкупна премија во износ од 838,24 милиони денари, за разлика од 2018 г., кога тоа изнесува 797,32 милиони денари, при истовремен пораст на бројот на склучени договори од 3,98%.

Кај осигурувањето на имот се забележува пораст од 3,12% со БПП 1,77 милијарди денари, за разлика од 2018 г., кога е 1,72 милијарди денари, при истовремен раст на бројот на склучени договори од 7,11%.

Анализирајќи по групи, кај физичките лица има раст од 9,40% на склучените договори, проследен со зголемување од 22,69% на БПП, додека пак кај правните лица има благ пораст од 0,17% на склучените договори, а намалување од 2,73% на БПП.

Во рамките на осигурување на имот, кај земјоделското осигурување се забележува зголемување од 8,87% на бројот на склучени договори, и раст од 48,12% на остварената БПП за земјоделско осигурување која изнесува

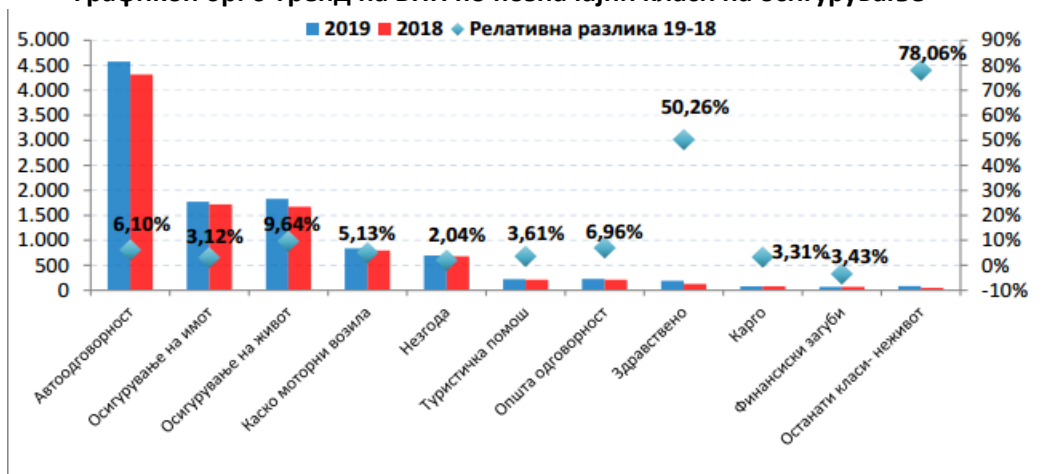
386,63 милиони денари, за разлика од 2018 г., кога изнесувала 261,03 милиони денари.

Во 2019 г., се забележува голем подем и во продажбата на здравственото осигурување со склучени 7.895 договори за здравствено осигурување со вкупна премија од 188,88 милиони денари, пришто, во споредба со 2018 г., тоа претставува зголемување од 90,52% на бројот на склучени договори, односно 50,26% на вкупната бруто полисирана премија.

Кај осигурувањето на живот е остварена БПП во износ од 1,83 милијарди денари, за разлика од 2018 г., кога таа изнесува 1,66 милијарди денари, што претставува пораст од 9,69%, пришто осигурувањето на живот учествува со 17,30% во вкупната БПП на осигурителниот сектор во Македонија.

На Графиконот бр. 6 е прикажан трендот на БПП по позначајни класи на осигурување.

Графикон бр. 6 Тренд на БПП по позначајни класи на осигурување

Извор: www.aso.mk

1.5. Бруто-исплатени штети во Македонија

Друштвата за осигурување во 2019 г., исплатиле бруто-износ на штети од 4,03 милијарди денари. Во споредба со 2018 година, кога тоа изнесувало 3,92 милијарди денари, бруто исплатените штети бележат зголемување од 2,87%. Учеството на реосигурувањето во бруто исплатените штети изнесува 13,34%.

Во структурата на бруто-исплатени штети, најголемо учество имаат штетите за АО со 51,11%, потоа следуваат исплатените штети за каско-осигурување на моторните возила со 13,46%, штетите за имотно осигурување со учество од 11,99%, па потоа штетите за осигурување од

незгода со 10,44%, а остануваат 12,99%, кои се исплатени штети во останатите класи на осигурување.

Во делот на осигурувањето на имот, значајно место зазема земјоделското осигурување со учество од 41,89% и со вкупно исплатени штети од 202,49 милиони денари. Кај осигурувањето на живот во 2018 г. исплатени се штети во висина од 8,43% а во 2019 г. пораснал тој процент и изнесува 8,61%. Тоа е прикажано на Табелата бр. 9 подолу.

Табела бр. 9. Исплатени штети по класи на осигурување (во илјади денари)

Класи на осигурување	2019	Учество	2018	Учество	Динамика 19/18
Автоодговорност	2.060.176	51,11%	1.931.366	49,29%	6,67%
Осигурување на моторни возила (каска)	542.704	13,46%	520.690	13,29%	4,23%
Осигурување на имот	483.427	11,99%	626.026	15,98%	-22,78%
Осигурување од незгода	421.000	10,44%	373.922	9,54%	12,59%
Осигурување на живот	347.218	8,61%	330.299	8,43%	5,12%
Осигурување на туристичка помош	67.163	1,67%	59.828	1,53%	12,26%
Останати осигурувања - неживот	109.265	2,71%	76.375	1,95%	43,06%
Вкупно	4.030.953	100,00%	3.918.506	100,00%	2,87%

Извор: www.aso.mk

1.6. Финансиски резултат од работењето на друштвата за осигурување во Македонија

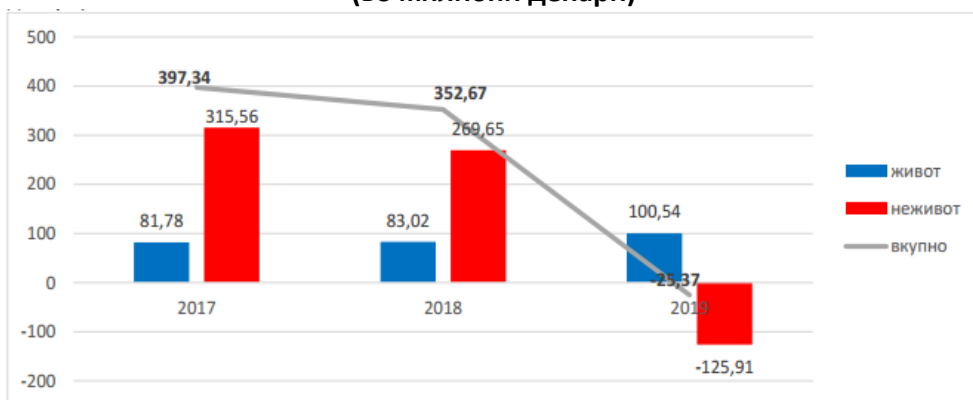
Во текот на 2018 г., осигурителниот сектор во Македонија оствари добивка по оданочување во износ од 352,67 милиони денари, односно 5,7 милиони €, за разлика од 2017 г., кога таа добивка е 397,34 милиони денари, односно 6,4 милиони € што претставува намалување за 11,24% во однос на 2017 г. Тоа намалување најмногу се однесува на загубата кај неживотното осигурување, за разлика од животното осигурување, кај кое има константен пораст во добивката.

Во 2019 г. има поинаква слика. Имено, во текот на 2019 г., осигурителниот сектор оствари загуба во износ од 25,37 милиони денари, наспроти остварената добивка во износ 352,67 милиони денари во 2018 г. Тоа е добро прикажано подолу на Графиконот бр. 7.

Друштвата за неживотно осигурување остварија загуба од 125,91 милиони денари, за разлика од добивката во 2018 г. од 269,65 милиони денари. Тоа произлегува од резултатот на 7 друштва, кои остварија добивка во износ од 308,03 милиони денари и 4 друштва, кои остварија загуба во износ од 433,94 милиони денари. Од посебно значење е анализата на загубата во износ од 338,55 милиони денари, односно 78,02% од вкупната загуба, што произлезе од 2 друштва, кај кои се случила преземања, менување на сопственоста и нивна контрола, супервизија, но, според строгите критериуми на супервизијата, се преземени мерки за консолидација и докапитализација на истите, и тој резултат сигурно ќе се види во наредните години.

Друштвата за осигурување на живот остварија добивка од 100,54 милиони денари, за разлика од 2018 г., кога беше остварена добивка од 83,02 милиони денари. Тоа произлегува од резултатот на 3 друштва што остварија добивка од 123,25 милиони денари и 2 друштва што реализираа загуба во износ од 22,71 милиони денари.

Графикон бр. 7. Финансиски резултат од работењето на друштвата за осигурување (во милиони денари)

Извор: www.aso.mk

Од овој Графикон бр.7. се гледа дека од 2017 г, но и пред тоа, има постојано намалување на вкупната добивката во осигурителниот сектор, што најмногу се должи на политичката нестабилност во Македонија, и затоа мора секој учесник во политиката, иако не смее да биде поврзан со делот на осигурување, бидејќи осигурителниот пазар е 99,6% приватна сопственост, сепак државата, власта, сите чинители мора да придонесуваат за стабилноста на инвестициите во било кој момент без оглед на нивните политички интереси, секогаш на ум треба да биде опшото добро на граѓаните, и развојот на економијата.

2. Анализа на посредувањето во осигурувањето во Македонија

Улогата на посредувањето во продажбата на осигурувањето, има сè поголемо влијание во осигурителниот сектор.

Во текот на 2019 г., 46,61% од остварената БПП е реализирана преку **директна продажба** од страна на друштвата за осигурување, што претставува намалување за разлика од 2018 г. кога тој процент изнесува 48,74%.

Во 2019 г., 53,39% се реализирани преку т.н. **индиректни канали на посредување**, за разлика од 2018 г. кога тој процент е 51,26%.

Во тие индиректни канали за продажба влегуваат:

- Осигурително-брокерски друштва
- Застапници и друштва за застапување во осигурување
- Банки
- Туристички агенции
- Автосалони и
- Други дистрибутивни канали.

Значи во 2019 г. т.н. индиректни канали за посредување се мнозинство во однос на директната продажба и тој тренд секако ќе расте во корист на тие индиректни канали. Тоа најдобро се гледа и на Табела бр. 10.

Табела бр. 10. Структура на каналите за продажба на полиси според остварена БПП (во илјади денари)

	2019	%	2018	%	2017	%
Директна продажба	4.933.179	46,61%	4.838.893	48,74%	4.551.392	50,62%
Осигурително брокерски друштва	3.135.577	29,63%	2.745.963	27,66%	2.380.037	26,47%
Застапници во осигурување	1.046.595	9,89%	1.053.116	10,61%	991.211	11,02%
Друштва за застапување во осигурување	898.496	8,49%	858.660	8,65%	829.413	9,22%
Банки	508.507	4,80%	371.757	3,74%	193.260	2,15%
Туристички агенции	32.593	0,31%	34.198	0,34%	34.674	0,39%
Останати дистрибутивни канали	17.823	0,17%	15.937	0,16%	5.019	0,06%
Автосалони	10.633	0,10%	9.041	0,09%	7.071	0,08%
Вкупно	10.583.403	100,00%	9.927.565	100,00%	8.992.077	100,00%

Извор: www.aso.mk

2.1. Застапување во осигурувањето во Македонија

Застапување во осигурувањето претставува подготовка и склучување договори за осигурување, во име и за сметка на едно или повеќе друштва

за осигурување, за производи на осигурување кои меѓусебно не си конкурираат.

Застапувањето на пазарот на осигурување во Македонија се врши преку застапници во осигурувањето, кои можат да бидат:

- Физички лица;
- Друштва за застапување во осигурувањето, и
- Банки, кои имаат добиено дозвола за вршење работи на застапување во осигурување.

Преку овие канали, во 2019 г. се реализирани 23,8% од БПП, и има незначително зголемување, за разлика од 2018 г., кога тој процент е 23,6%, односно 2,51 милијарди денари во 2019 г., што претставува пораст од 7,34% во однос на претходната година.

Застапувањето во осигурување преку физички лица, се врши врз основна на лиценца од АСО која ја добиле по претходно положен испит за вршење работи на застапување во осигурувањето. Во вкупната БПП, застапувањето во осигурување преку физички лица во 2019 г. учествува со 9,9%, за разлика од 2018 г. кога бил 10,61%, при што заклучно со 2019 г., бројот на застапници во Македонија, кои имале лиценца од АСО изнесува 1.508.

Бројот на друштвата за застапување во осигурување во однос на 2018 г. се намали за 2 друштва за застапување во осигурување, а издадена е дозвола за работа на 1 ново друштво за застапување во осигурување, односно во текот на 2019 г. на пазарот на осигурување активно дејствуваа 10 друштва како што е прикажано и на Табела бр. 11.

Во вкупната БПП друштвата за застапување во осигурување во 2019 г. учествуваат со 898,49 милиони денари или 8,49% од вкупното посредување, за разлика од 2018 г. кога тој број е 8,65%. Но, и покрај намалувањето на релативното учество, забележан е пораст од 4,64% во однос на 2018 г., во износот, кој тогаш бил 858,66 милиони денари. Исто така, застапување во осигурување може да врши и банка која добила дозвола за вршење работи на застапување во осигурување од Народна Банка на Македонија, а врз основа на претходна согласност на АСО.

Во 2019 г. е издадена согласност за вршење работи на застапување на 3 други банки, а 1 Решение е издадено за повлекување на согласноста за вршење работи на застапување, со што бројот на банките во однос на 2018 г. се зголеми за 2 банки, односно на крајот од 2019 г., во доменот на банките кои имаат дозвола за вршење работи на застапување во осигурување, функционираат 7 банки, и учествуваа со 508,50 милиони денари или 4,80% во вкупната БПП, што претставува огромен пораст од 36,78% во однос 2018 г., кога тоа изнесувало 371,75 милиони денари.

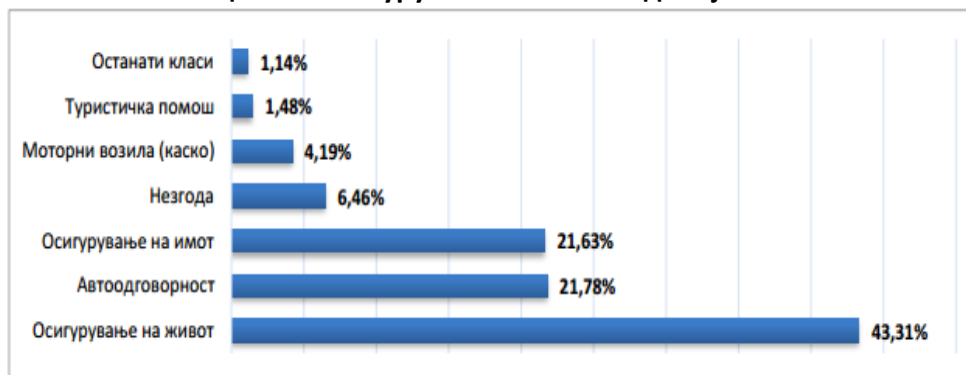
Табела бр. 11. Регистар на друштвата за застапување во осигурување и банки

Назив на друштвото	
1	Друштво за застапување во осигурување АКТИВА ОСИГУРУВАЊЕ АД Скопје
2	Друштво за застапување во осигурување ТРЕНД-МР АД Скопје
3	Акционерско друштво за застапување во осигурување ЛАЈОН ИНС АД Скопје
4	Друштво за застапување во осигурување РЕА ИНШУРЕНС ГРУП АД Скопје
5	Акционерско друштво за застапување во осигурување САФЕ ЛИФЕ Македонија АД Скопје
6	Друштво за застапување во осигурување ФОРТИС АД Скопје
7	Друштво за застапување во осигурување ЛАЈФ ВИЗИОН АД Скопје
8	Друштво за застапување во осигурување ВАШ ПРИЈАТЕЛ АД Прилеп
9	Акционерско друштво за застапување во осигурување ФЕМИЛИ ПАРТНЕР АД Скопје
10	Акционерско друштво за застапување во осигурување МОЕ ОСИГУРУВАЊЕ АД Скопје
11	Шпаркасе банка АД Скопје
12	НЛБ Тутунска банка АД Скопје
13	ХАЛК банка АД Скопје
14	Стопанска банка АД Скопје
15	Комерцијална банка АД Скопје
16	УНИ банка АД Скопје
17	ТТК банка АД Скопје

Извор: www.aso.mk

Распределбата на вкупната БПП, по класи на осигурување, а реализирана од страна на друштвата за застапување и банките е претставена на Графиконот бр. 8.

Графикон бр. 8. Структура на БПП, по класи на осигурување кај застапниците во осигурувањето во Македонија во 2019 г.

Извор: www.aso.mk

Според Графиконот бр.8, се гледа дека застапувањето во осигурувањето најмногу врши работи за животно осигурување со 43,31%, потоа автоодговорноста со 21,78%, па имотното осигурување со 21,63%, и потоа др.видови осигурување. Значи застапништвото во осигурувањето е

најпогодно и врши најмногу работи поврзани со животното осигурување. Како што ќе се види подолу кај осигурителните брокери, таму тој тренд е обратен, односно тие најмногу склучуваат договори за автоодговорност.

2.2. Осигурително брокерски работи во Македонија

Осигурителните-брокерски работи подразбираат посредување во договарање на осигурително и реосигурително покритие, како и при реализирање отштетни побарувања по остварен осигурен штетен настан, кај друштвата за осигурување и реосигурување, во име и за сметка на клиентите. Значи осигурително-брокерските работи опфаќаат два аспекти:

- Посредување во договарање на осигурително и реосигурително покритие, и
- Реализирање отштетни побарувања по остварен осигурен штетен настан.

Како што е прикажано на Табела 10, преку овој канал на дистрибуција, преку овој канал на дистрибуција, друштвата за осигурително брокерски работи во 2019 г. реализирале 29,63% од БПП, за разлика од 27,66% во 2018 г., односно 3,13 милијарди денари, за разлика од 2,74 милијарди денари во 2018 г., што претставува пораст од 14,19%.

Во Македонија, постојат 39 осигурително-брокерски друштва, што е прикажано на Табела бр. 12, а заклучно со 2019 г. се регистрирани вкупно 608 лиценцирани осигурителни брокери.

Табела бр. 12. Регистар на осигурително брокерски друштва

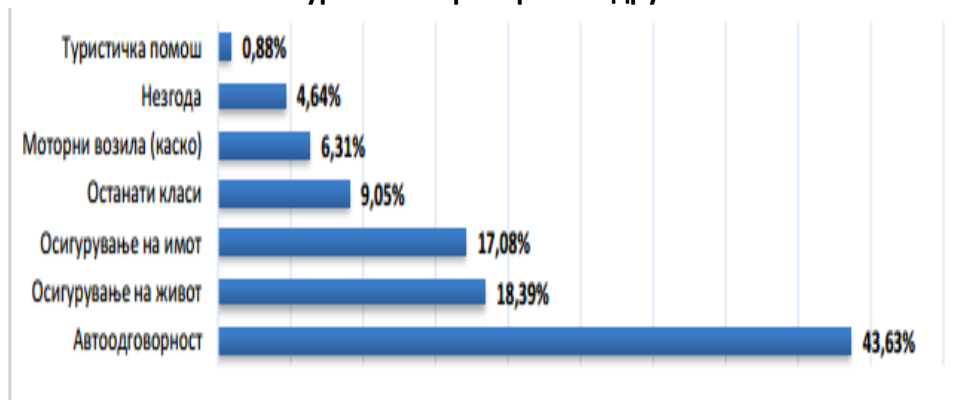
Назив на друштвото
1 Акционерско осигурително брокерско друштво ЕУРОЕКСПЕРТС Скопје
2 Осигурително брокерско друштво ЕУРОМАК БРОКЕР АД Скопје
3 Осигурително брокерско друштво ИН БРОКЕР АД Скопје
4 Акционерско осигурително брокерско друштво ВФП АД Скопје
5 Осигурително брокерско друштво МОБИЛИТИ БРОКЕР АД Скопје
6 Осигурително брокерско друштво СЕДА БРОКЕР АД Скопје
7 Осигурително брокерско друштво НАШЕ ОСИГУРУВАЊЕ АД Кочани
8 Осигурително брокерско друштво ЈДБ БРОКЕР АД Скопје
9 Осигурително брокерско друштво ДЕЛТА ИНС БРОКЕР АД Скопје
10 Акционерско осигурително брокерско друштво А-ТИМ Скопје
11 Осигурително брокерско друштво ЛЕГРА АД Скопје
12 Осигурително брокерско друштво ПОЛИСА ПЛУС АД Скопје
13 Осигурително брокерско друштво АМГ ПРЕМИУМ АД Скопје
14 Осигурително брокерско друштво СУПЕР БРОКЕР АД Скопје
15 Осигурително брокерско друштво КОРАБ ИНС АД Скопје
16 Осигурително брокерско друштво НОВ ОСИГУРИТЕЛЕН БРОКЕР АД Скопје
17 Осигурително брокерско друштво ЦЕРТУС АД Скопје
18 Осигурително брокерско друштво СТМ Брокер Плус АД Скопје
19 Осигурително брокерско друштво АМ Брокер АД Скопје
20 Осигурително брокерско друштво МЕГА БРОКЕР АД Скопје
21 Осигурително брокерско друштво ЦВО Брокер АД Охрид
22 Осигурително брокерско друштво АСУЦ Брокер АД Скопје
23 Осигурително брокерско друштво САФЕ ИНВЕСТ АД Скопје
24 Осигурително брокерско друштво ВИА БРОКЕР АД Глумово Скопје
25 Акционерско осигурително брокерско друштво ВЕБЕР ГМА АД Битола
26 Осигурително брокерско друштво МАК ТРЕНД БРОКЕР АД Скопје
27 Осигурително брокерско друштво СН ОСИГУРИТЕЛЕН БРОКЕР АД Битола
28 Акционерското друштво за вршење на осигурително брокерски работи ПОРШЕ БРОКЕР Скопје
29 Осигурително брокерско друштво ЦОКЕР ИНС БРОКЕР АД Гевгелија
30 Осигурително брокерско друштво ЕОС БРОКЕР АД Скопје
31 Осигурително брокерско друштво ПЕТРОЛ - ОИЛ БРОКЕР АД Скопје
32 Осигурително брокерско друштво АУРОН БРОКЕР АД Струга
33 Осигурително брокерско друштво РИЗИКО ОСИГУРУВАЊЕ АД Скопје
34 Осигурително брокерско друштво ВИН БРОКЕР АД Скопје
35 Осигурително брокерско друштво БРОЛИНС АД Скопје
36 Осигурително брокерско друштво МАКОАС БРОКЕР АД Струмица
37 Осигурително брокерско друштво СМАРТ МАНИ СОЛУШНС АД Скопје
38 Осигурително брокерско друштво ИБИС ОСИГУРУВАЊЕ АД Струмица
39 Осигурително брокерско друштво АЛФА БРОКЕР АД Куманово

Извор: www.aso.mk

Распределбата на вкупната БПП, по класи на осигурување, реализирана од страна на осигурително-брокерските друштва, е претставена на Графиконот бр. 9

Графикон бр. 9. Структура на БПП, по класи на осигурување кај осигурително брокерските друштва

Извор: www.aso.mk

Како што се гледа на Графиконот бр.9, преку осигурителните брокери дистрибуцијата е најголема во делот на задолжителното осигурување од автоодговорност и изнесува 43,63%, осигурувањето на живот 18,39%, имотно осигурување 17,08%, и потоа следат другите видови осигурувања. Значи брокерите се најпогоден канал за дистрибуција на осигурувањето од автоодговорност. И од овие два Графикони бр.8 и бр. 9 се гледа дека полека пазарот си се фрагментира и брокерите и застапниците си го знаат својот фокус и удел во него.

3. Национално биро за осигурување-НБО

Согласно Законот за задолжително осигурување во сообраќајот, НБО ги врши работите предвидени со меѓународните спогодби за осигурување на сопствениците и корисниците на моторни возила, од одговорност во сообраќајот-зелена карта, и ги претставува друштвата за осигурување од Македонија во меѓународните организации и институции за осигурување. Според Извештајот за работењето на НБО, заклучно со состојба на 31.12.2019 г., вкупните средства на НБО изнесуваат 316,4 милиони денари, од кои 194,3 милиони се тековни средства, а останатите 122,1 милиони денари, кои се однесуваат на нетековни средства и споредбено со 2018 г., бележат зголемување од 4,6%

Во 2019 г., НБО остварило добивка во износ од 1.282.000 денари, за разлика од 2018 г. кога има добивка од 2.701.000 денари.

3.1. Гарантен фонд на НБО

Гарантен фонд кој е формиран од НБО, служи за исплата на:

- Штети настанати на територијата на Македонија од непознати и неосигурени моторни возила и приколки, неосигурени чамци и бродови на моторен погон, како и неосигурени воздухоплови;
- Штети настанати на територијата на Македонија од превозни средства регистрирани за превоз на патници во јавен сообраќај, за кои сопствениците не склучиле договор за осигурување на патници од последици на несреќен случај-незгода;
- Штети од задолжителни осигурувања, кои оштетените лица не можат да ги наплатат поради престанок на друштвото за осигурување со кое е склучен договорот за осигурување, пришто се исплаќа само оној дел од штетата кој не бил надоместен од стечајната маса на друштвото за осигурување; и
- Штети од осигурени моторни возила кои потекнуваат од територијата на Македонија, за кои согласно со Критскиот договор и др. меѓународни договори ги гарантира НБО.

Друштвата за осигурување кои вршат работи на задолжително осигурување од автоодговорност-АО се должни да уплатат средства во Гарантниот фонд во износ сразмерен на премијата остварена по одделни класи на задолжително осигурување од АО во претходното тримесечје, за тековното тримесечје од тековната година.

Во согласност со одлуката на Управниот одбор на НБО, секоја календарска година се врши нова распределба на средствата од Гарантниот фонд во висина од 3.000.000 €, според процентот на учество на друштвото за осигурување во вкупно полисираната премија за сите задолжителни осигурувања.

За 2019 г., учеството во Гарантниот фонд по друштвата за осигурување е прикажано во Табелата бр. 13. И од овие податоци може да се види дека учеството оди пропорционално според БПП за задолжителните осигурувања, како што е предвидено.

Табела бр. 13. Учество во Гарантниот фонд по друштва за осигурување за 2019 г. (во денари)

Назив на друштвото за осигурување	Вкупна БПП за сите задолжителни осигурувања	% на учество во БПП за сите задолжителни осигурувања	Учество во Гарантен фонд
Триглав	576.888.659	12,67%	23.370.686
Винер	527.344.000	11,58%	21.363.552
Уника	501.155.902	11,01%	20.302.630
Осигурителна полиса	465.387.833	10,22%	18.853.608
Сава	423.706.626	9,31%	17.165.036
Еуролинк	414.352.662	9,10%	16.786.092
Евроинс	406.174.085	8,92%	16.454.764
Халк осигурување	367.091.294	8,06%	14.871.458
Граве неживот	333.958.819	7,33%	13.529.208
Македонија	271.962.287	5,97%	11.017.629
Кроација неживот	265.162.000	5,82%	10.742.138
Вкупно	4.553.184.167	100,00%	184.456.801

Извор: Извештај за работењето на НБО за 2018

На Табелата бр. 14 се прикажани податоците за пријавените и прифатените штети за рефундирање од Гарантниот фонд за 2018 г.

Табела бр. 14. Пријавени и прифатени штети за рефундирање од Гарантниот фонд за 2019 г.

Назив на друштвото за осигурување	Број на пријавени штети за рефундација	Број на прифатени штети во Гарантен фонд	Прифатени штети во Гарантен фонд (штети+пристојба) износ во денари
Македонија	104	100	21.007.647
Евроинс	88	88	15.604.359
Уника	86	86	10.650.449
Граве неживот	84	84	21.137.681
Осигурителна полиса	81	81	8.676.990
Триглав	78	78	12.550.334
Винер	69	69	7.267.209
Сава	65	65	10.366.454
Еуролинк	61	61	7.580.773
Кроација неживот	52	52	8.242.231
Халк осигурување	46	45	5.367.274
Вкупно	814	809	128.451.401

Извор: Извештај за работењето на НБО за 2019

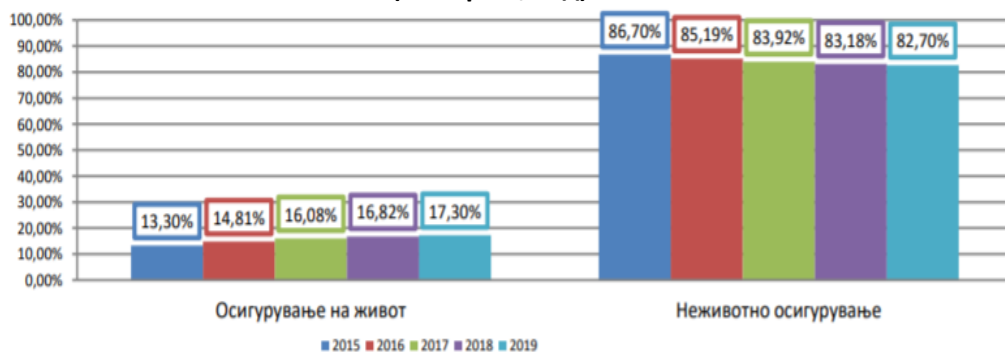
Во 2019 г. во НБО од друштвата за осигурување се пријавени 814 штети за рефундирање, од кои 809 штети во износ од 129.451 милиони денари се прифатени и рефундирани. Бројот на пријавени штети за рефундација во Гарантен фонд во 2019 г. е намален за 39 штети во споредба во 2018 г., кога тој бил 853, односно бележи намалување од 4,57%.

Според податоците на НБО, за параметрите за вкупното осигурување, како што се гледа и од Графиконите бр.10 и 11, во 2019 г. осигурителниот пазар бележи пораст од 6,61% во вкупно полисираната премија, споредено со 2018 г.

Неживотното осигурување во 2019 г. има зголемување од 5,99%, споредено со 2018 г. во износот, но во структурата има незначително намалување и тоа, од 83,92% во 2017 г., 83,18% во 2018 г., на 82,70% во 2019 г., што е добар тренд, зошто тоа значи дека осигурувањето на живот расте и го зголемува својот удел во вкупното осигурување.

Осигурувањето на живот бележи раст во вкупно полисираната премија споредено со 2018 г., односно раст од 9,64%. Како одраз на ова зголемување, зголемен е и уделот во вкупно полисираната и учествува во вкупно полисираната премија со 17,30%, за разлика од 16,82% во 2018 г. и 16,08% во 2017 г.

Графикон бр.10. Структура на осигурителна премија за период 2015-2019, (во % раст/пад)

Извор: Осигурителен билтен за 2019, НБО

Во 2015 г., соодносот меѓу неживотно и животно осигурување е 86,70% со 13,3%, потоа во 2016 г. 85,19% со 14,81%, во 2017 г. за неживотното осигурување е 83,92%, а за животното осигурување е 16,08%, во 2018 г. е 83,18%, а животното осигурување е 16,82.

Овој тренд на зголемување на животното во однос на неживотното осигурување е најизразено во 2019 г. и изнесува 82,70% за неживотно, со 17,30% за животно осигурување.

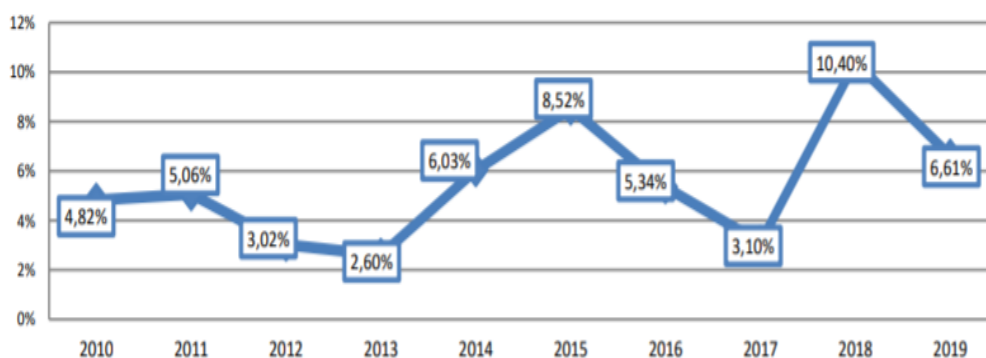
Значи трендот на животното осигурување се зголемува, а на неживотно осигурување во тој сооднос се намалува, што е добар показател заради тоа што еден од факторите кои покажуваат развој и раст на осигурувањето е развојот и растот на животното осигурување.

Во светот овие бројки се далеку поинакви, во корист на животното осигурување, кое е во некои случаи доминантно, но сепак, мора да се

истакне дека во Македонија, недостига и култура на осигурување, односно верба во овој институт, и дека допрва може да се очекува следење на овие трендови.

Од кога се анализираат овие параметри, можам да кажам дека значи од пред повеќе од десетина години, овие проценти беа драстично поинакви во Македонија, и животното осигурување во 2007-2008 г. изнесуваше одвај 3-4%, што во споредба со актуелните од 17% значи навистина раст во овој сегмент.

Графикон бр. 11. Премија во Македонија во % раст/пад) за период 2010-2019

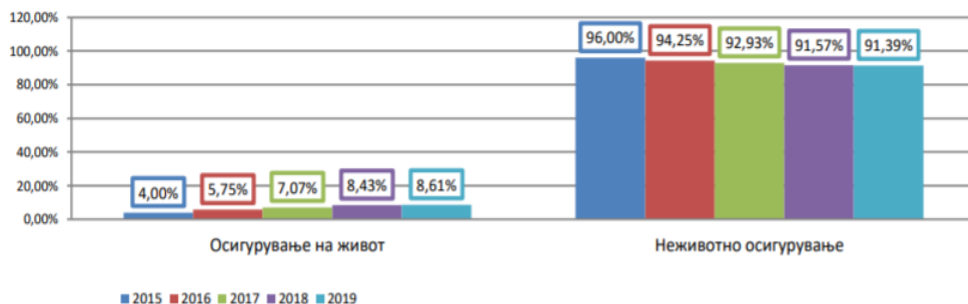

Извор: Осигурителен билтен за 2019, НБО

Ако се анализира Графиконот бр.11, кој дава извонреден преглед на развојот на осигурувањето во Македонија, преку процентот на раст/пад на премиите во осигурувањето, може да се каже дека тој од негативен, односно пад од -3,72% во 2009 г., како резултат на финансиската криза во светот и во Македонија, во 2010 г. веќе тој тренд добива позитивни размери, односно има раст на осигурувањето за 4,82%. Трендот на раст продолжува во сите следни години, со различен интензитет, но, сепак раст е раст.

Најмал раст има во 2013 г. со 2,6%, во 2015 г. има солиден раст од 8,52%, потоа во следните две години има намален раст следствено, во 2016 г. е 5,34%, во 2017 г. растот е 3,1%, за во 2018 г. да се забележи најголем раст на осигурителниот сектор, кој изнесува 10,4%. Во 2019 г. растот се стабилизира и изнесува 6,61%, што е охрабрувачки сигнал за идните мерења, и во таков тренд мора да се продолжи. Но, тука мора да се напомене дека кризата предизвикана од *COVID 19* во голем процент ќе се одрази негативно во следните мерења за 2020 г. и во периодот се додека трае, секако колку подолго трае поголеми ќе бидат и негативните ефекти и врз осигурувањето.

Графикон бр.12. Структура на штети во Македонија, за период 2015-2019

Извор: Осигурителен билтен за 2019, НБО

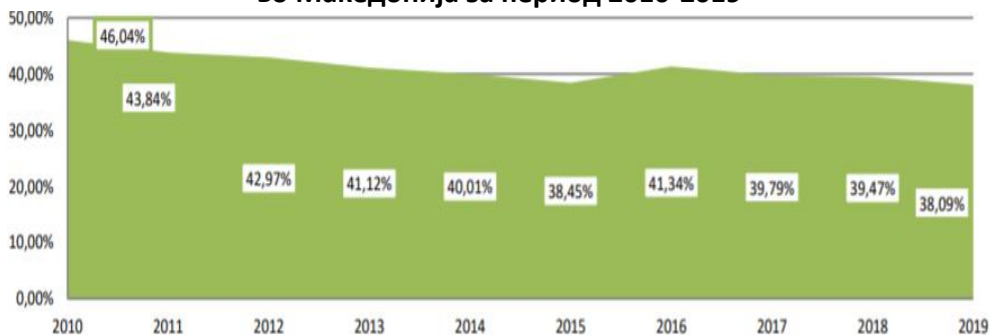
Според прикажаното на Графиконот бр.12, се дадени податоци за структурата на штети за периодот 2015-2019 г., и според различните основни видови осигурување.

Во 2015 г. ликвидираниите штети за неживотно осигурување се 96%, а за животното осигурување 4%. Во 2016 г. има намалување кај уделот на штети од неживотно осигурување и тој изнесува 94,25%, а животното 5,75%. 2017 г. соодносот е 92,93% со 7,07%, во 2018 г. во соодносот, најголем е уделот на животното осигурување во штетите и изнесува 8,43%, а на неживотното осигурување е 91,57%. За 2019 г. параметрите кажуваат дека штетите кај неживотното осигурување се 91,39%, а кај животното се 8,61%.

На Графиконот бр.13, е прикажан процентот на учество на штети во вкупно полисираната премија за периодот од 2010-2019 г. во Македонија. Како што се гледа, тој процент е во постојано опаѓање, што е добро за осигурителните друштва, и значи дека им се зголемува добивката, заради тоа што од премиите се одделува помал дел за исплата на штетите, тоа го покажува овој процент.

Од 46,04% учество на штетите во премиите во 2010 г., тој се намалил и достигнал 38,09% во 2019 г., што значи намалување на скоро 8%, што значи зголемена добивка.

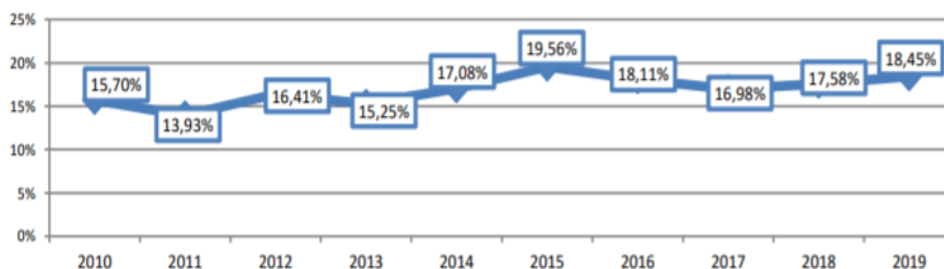
Графикон бр.13. % на учество на штети во вкупно полисираната премија во Македонија за период 2010-2019

Извор: Осигурителен билтен за 2019, НБО

На Графиконот бр.14 се дава процентот на учество на реосигурително покритие во вкупните премии во Македонија за периодот 2010-2019 г., и според тоа се гледа дека тој процент на реосигурување има еден стабилен удел во вкупите премии за осигурување и се движи од 13,93% во 2011 г., околу 15 % во 2010 и 2013 г., најголем удел има во 2015 г. со 19,56%, во 2018 г. реосигурителното покритие изнесува 17,58% од вкупната бруто-полисирана премија, за да во 2019 г. тој процент е 18,45%.

Графикон бр.14. Процент на учество на реосигурително покритие во вкупната бруто полисирана премија во Македонија за периодот 2010-2019

Извор: Осигурителен билтен за 2019, НБО

И овој дел ќе биде заокружен со податоци во врска со издавањето на зелени карти, како значаен инструмент во осигурувањето од автоодговорност со странски елемент, а од друга страна заради тоа што во Македонија, овој сегмент е еден вид дополнително осигурување на

задолжителното, односно се доплаќа во вид на зелена карта како што е споменато погоре.

Според Графиконот бр.15. и тие податоци, трендот на издадени зелени карти е во постојан пораст, што значи зголемена фреквенција на македонски регистрирани возила кои патуваат надвор од територијата на Македонија, од 2015-2019 г. овој број е во постојан пораст.

Во 2018 г., по овластување на НБО, се издадени 215.337 меѓународни зелени карти, што претставува зголемување од 5,87% во споредба со 2018 г., кога се издадени 203.392 зелени карти. За да се намали злоупотребата на зелените карти, со МВР е воспоставена тесна комуникација за контрола на зелените карти на македонските граѓани кои патуваат во странство, но и на зелените карти од странски државјани, кои влегуваат на територијата на Македонија, со цел спречување на осигурителни измами, или други форми на криминалитет поврзан со овој сегмент.

Графикон бр.15. Издадени зелени карти во Македонија за период 2015-2019

Извор: Осигурителен билтен за 2019, НБО

4. Анализа за податоците на МАПАС и нејзините дејности

Во 2005 г., МАПАС, по пат на меѓународен јавен тендер, издаде две дозволи за основање друштва, со што беа основани 2 друштва за управување со пензиски фондови, а во 2009 г., МАПАС, на постојните 2 друштва за управување со задолжителни пензиски фондови, им издаде

дозволи за вршење дејност - управување со доброволен пензиски фонд и одобренија за управување со доброволен пензиски фонд.

Членство во доброволните пензиски фондови може да се стекне на 3 начини и тоа:

- Со потпишување на договор за членство во доброволен пензиски фонд меѓу лицето и друштвото за управување со задолжителни и доброволни пензиски фондови или друштво за управување со доброволни пензиски фондови и со отворање на доброволна индивидуална сметка;
- Со потпишување на договор за членство во доброволен пензиски фонд меѓу лицето, физичкото лице кое уплаќа во име и за сметка на лицето-уплаќач, и друштвото и со отворање на доброволна индивидуална сметка,
- Со учество во професионална пензиска шема, организирана од неговиот работодавец или од здружение во кое членува и со отворање на професионална сметка.

Во текот на 2017 г. и првата половина на 2018 г. се спроведе процес на продажба на АД за управување со задолжителни и доброволни пензиски фондови „НЛБ Нов Пензиски фонд“-Скопје односно се изврши пренос на 100% од акциите издадени од „НЛБ Нов пензиски фонд“ АД-Скопје на „Позаваровалница Сава“ ДД, од Словенија.

Во јуни 2018 г., МАПАС даде одобрение за промена на називот на друштвото АД за управување со задолжителни и доброволни пензиски фондови „НЛБ Нов пензиски фонд“-Скопје во Друштво за управување со задолжителни и доброволни пензиски фондови „Сава пензиско друштво“ АД-Скопје, даде одобрение за промена на називот на пензискиот фонд Отворен задолжителен пензиски фонд „НЛБ Пензиски фонд“-Скопје во Отворен задолжителен пензиски фонд „Сава пензиски Фонд“ и даде одобрение за промена на називот на Пензискиот Фонд, Отворен доброволен пензиски фонд „НЛБ Пензија плус“-Скопје во Отворен доброволен пензиски фонд „Сава пензија плус“.

Заклучно²⁶² со 31.12.2018 г., во Македонија, постојат 2 пензиски друштва кои управуваат со 1 задолжителен и со 1 доброволен пензиски фонд како што е прикажано во Табела бр.15.

Мора да се напомене дека на крајот на март, 2019 г., МАПАС издаде дозвола за основање на Друштво за управување со задолжителни и доброволни пензиски фондови на „Заваровалница Триглав“ ДД-Љубљана,

---

²⁶² Извештај за состојбите во капитално финансираното пензиско осигурување 2018, МАПАС

Словенија, и одобрение за управување со задолжителен пензиски фонд и одобрение за управување со доброволен пензиски фонд.

Табела бр.15. Пензиски друштва и пензиски фондови во Македонија

Друштво за управување со задолжителни и доброволни пензиски фондови „Сава пензиско друштво“ АД-Скопје, кое управува со:	„КБ Прво“ Друштво за управување со задолжителни и доброволни пензиски фондови АД-Скопје, кое управува со:
1. Отворен задолжителен пензиски фонд „Сава пензиски фонд“ 2. Отворен доброволен пензиски фонд „Сава пензија плус“	1. КБ Прв отворен задолжителен пензиски фонд – Скопје 2. КБ Прв отворен доброволен пензиски фонд – Скопје
Чувар на имот: НЛБ Банка АД-Скопје	Чувар на имот: Шпаркасе Македонија, АД- Скопје
Акционер: 1. Позаваровалница Сава ДД, Словенија, со 100% учество во главнината на друштвото.	Акционери: 1. Скупина Прва заваровалнички холдинг ДД-Љубљана, Словенија, со 51% учество во главнината на друштвото 2. „Комерцијална банка“ АД-Скопје, Македонија, со 49% учество во главнината на друштвото
Основачки капитал - 2,1 милиони €	Основачки капитал - 1,8 милиони €

Во извештајниот период, од почетокот на работењето на системот, заклучно со март 2018 г. и двете пензиски друштва имаа комбинација на структура на акционери, со домашни акционери со 49% учество, и со странски акционери со 51% учество. Од март 2018 г., „Сава“ има единствен странски акционер со 100% учество. Акционери кај „КБ Прво“ пензиско друштво се: 51% Компанија од Словенија, и 49% АД „Комерцијална банка“-Скопје.

Средствата на пензискиот фонд се целосно одвоени од средствата на друштвото што управува со тој фонд и се чуваат кај банка чувар на имот. Оваа сегрегација на средствата е од исклучителна важност со цел да се постигне висок степен на сигурност на средствата и дополнителна контрола на трансакциите со средствата на пензискиот фонд. Функцијата–чувар на имот, и за задолжителните и за доброволните пензиски фондови, ја вршат деловни банки кои ги исполнуваат законските услови и со кои друштвото има склучено договори за чување на имотот на пензиските фондови.

Двете пензиски друштва имаат избрано чувар на имот за двата пензиски фонда со кои тие управуваат. Во 2018 г., „КБ Прво пензиско друштво“ АД-

Скопје склучи договор за чување на имотот на двата пензиски фонда со кои управува, со нов чувар на имот „Шпаркасе Македонија“ АД-Скопје, за што МАПАС даде одобрение.

За својата функција на чување на имотот на задолжителните и доброволните пензиски фондови, чуварите на имот наплатуваат надоместок од пензиските друштва. Надоместоците се пресметуваат како процент од средствата на пензиските фондови, во согласност со склучените договори за чување на имот на пензиските фондови.

Според годишните финансиски извештаи на 2 пензиски друштва, заклучно со 31.12.2018 г., за вршење на единствената дејност – управување со средствата на пензиски фондови, пензиските друштва се финансираат преку законски утврдени надоместоци, односно наплатуваат надоместок од придонеси, надоместок од средства на пензиските фондови и надоместок за премин. Исто така, пензиските друштва имаат и финансиски приходи како резултат на вложување на слободните парични средства во депозити и хартии од вредност, кои се дозволени во согласност со Законот за доброволно капитално финансирано пензиско осигурување.

Приходите на 2 пензиски друштва за 2018 г. се прикажани подолу во Табела бр.16. Добро е да се акцентира дека вкупните нето-средства во доброволните пензиски фондови, состојба заклучно со 31.12.2018 г., изнесуваат околу 1,6 милијадри денари или околу 25 милиони €, што претставува околу 0,24% од БДП на Македонија.

Табела бр.16. Приходи на пензиските друштва за 2018 г. (во денари)

Основа	САВА		КБ Прво	
Приходи од управување со задолжителниот пензиски фонд				
Надоместок од придонеси	84.651.914	35,81%	93.129.454	35,34%
Надоместок од средства	120.743.223	51,07%	137.470.652	52,17%
Надоместок од премин	950	0,00%	923	0,00%
Вкупно приходи од управување со задолжителниот пензиски фонд	205.396.087	86,88%	230.601.029	87,51%
Приходи од управување со доброволниот пензиски фонд				
Надоместок од придонеси	4.022.830	1,70%	3.663.997	1,39%
Надоместок од средства	8.150.550	3,45%	6.782.101	2,57%
Надоместок од премин	0	0,00%	0	0,00%
Вкупно приходи од управување со доброволниот пензиски фонд	12.173.380	5,15%	10.446.098	3,96%
Финансиски приходи	17.710.678	7,49%	21.976.349	8,34%
Останати приходи на друштвото	1.124.193	0,48%	503.017	0,19%
Вкупно приходи	236.404.338	100,00%	263.526.493	100,00%

Од оваа табела се гледа дека друштвата располагаат со големи суми на приходи. „Сава“ пензиското друштво има приходи во износ од 3.843.973 €, а додека „КБ Прво“ пензиското друштво има приходи од 4.284.984 €, што се навистина добри приходи.

IX ДЕЛ - АНАЛИЗА НА ОСИГУРУВАЊЕТО ВО ЕВРОПА И СВЕТОТ

Во овој дел се анализирани различните параметри кои ги карактеризираат пазарите на осигурувањето во ЕУ, како и на глобално ниво, според најрелевантните институции кои работат на оваа проблематика. Она што е карактеристично е дека навистина пазарот на осигурување во ЕУ, а особено светскиот пазар, и износите коишто се постигнуваат, се нешто незамисливо за македонски услови, но, сепак, добро е да се следат и да се познаваат сите светски и европски трендови, со цел да може македонскиот пазар, и учесниците во него, да гледаат како се работи на глобално ниво, и да влечат позитивни искуства за своето работење. Од друга страна, за финансискиот сектор, и за државата, особено е пожелно, да се знае дека осигурувањето, како индустрија, на светски рамки е особено значаен дел од финансискиот сектор, и дека во него е иднината. Најпрвин ќе биде даден осврт со анализа на осигурувањето во Европа, и ЕУ, а потоа и во светот.

1. Анализа на осигурувањето во Европа и ЕУ

Анализирани се податоците за осигурителните трендови според податоците на *Insurance Europe*²⁶³, Осигурување-Европа, односно Европската федерација за осигурување и реосигурување, кое има 37 земји-членки, и седиште во Брисел.

Таа ги претставува друштвата кои поседуваат околу 95% од вкупниот приход на премиите во Европа. Осигурувањето дава голем придонес во економскиот раст и развој на Европа. **Европските осигурителни компании генерираат приход од премии во износ од повеќе од 1.300 милијарди €, директно вработуваат над 900.000 луѓе и инвестираат скоро 10.200 милијарди € во економијата.**

Во 2018 г., како што е напоменато, осигурителните компании во ЕУ оствариле вкупен приход од премии за осигурување во износ од 1.311 милијарди € и инвестирале 10.186 милијарди € во економијата. Осигурениците платиле околу 2,9 милијарди € на ден, како барања замагање на деловните субјекти и поединци од тешки настани, како и одредени бенефити за оние кои сакаат да бидат долгорочни штедачи. Генерално, приходот од премиите покажа солиден раст на годишно ниво од 6,2% во 2018 г., со раст на животното, неживотното-имотно и

²⁶³ www.insuranceeurope.eu

осигурување од незгоди, и здравственото осигурување, и кај сите тие сегменти параметрите се посилни отколку во 2017 г.

Премиите кај животното осигурување во 2018 г. се зголемени за 6,7% во однос на 2017 г. Премиите кај неживотното осигурување се зголемени за 5,7% во однос на 2017 г.

Кај здравственото осигурување премиите пораснаа за 4,8%. Овие резултати, не беа во согласност со мешаното макроекономско опкружување, кое го карактеризираше добар економски раст, слабо реформирање на финансиските пазари и рекордно ниски каматни стапки. За да се сфати амбиентот во кој се одвива осигурителната индустрија во Европа и ЕУ, најпрвин ќе бидат дадени соодветни макроекономски показатели за економијата, за да може да се анализира улогата и движењето на осигурителните параметри.

Економијата на ЕУ во 2018 г. бележи зголемување за 2% во целина, иако има значителни разлики помеѓу одделни земји во ЕУ.

Регулаторната рамка за осигурувањето во ЕУ, им овозможува на субјектите во овој сектор напредок и иновации, и преку тоа тие можат да помогнат на носителите на полисите да ги задоволат огромните предизвици, коишто се менуваат во актуелниот неизвесен свет.

Макроекономското опкружување за европските осигурителни компании беше доста измешано во 2018 г. Економијата на ЕУ порасна со побавно темпо, со реално зголемување на од 2% на БДП на 28-те земји членки на ЕУ, споредено со растот од 2,6% во 2017 г.

Од друга страна, економијата на САД, напредуваше со многу поголемо темпо, таму реалниот БДП се зголеми за 2,8% во 2018 г., споредено со 2,3% во 2017 г.

Во меѓувреме, кинеската економија доживеа одредено забавување, и нејзиниот реален БДП порасна за 6,5% во 2018 г., за разлика од 6,9% во 2017 г.

Во рамките на ЕУ, националните економии имаат различни стапки, кои се движат од импресивни 8,2% во Ирска и 6,8% во Малта, на само 0,8% во Италија и 1,5% во Германија, Белгија и Данска. Економскиот раст во Велика Британија продолжи по надолна траекторија, заради неизвесноста предизвикана со Брежитот, и таму имаше намалување на растот на БДП, од 1,9% во 2017 г. до 1,4% во 2018 г.

Односот на државниот дефицит на ЕУ-28 со БДП, во 2018 г., продолжи со своето постојано намалување, кое започна уште во 2009 г. и беше предизвикано заради спроведувањето на политиките за штедење, кои опфаќаа зголемени даноци, пониски јавни расходи или и двете заедно, а кои беа насочени кон зголемиениот дефицит и зголеменото ниво на јавен долг.

Но, и покрај сите проблеми, турбуленции, во ЕУ сепак постои конзистентно ниво на економски раст, кое придонесе за пад на вкупниот дефицит на ЕУ на 0,7% од БДП во 2018 г., за разлика од 1% во 2017 г.

Просечниот сооднос на државниот долг и БДП исто така се намали, од 82,1% на крајот на 2017 г., на 80,4% на крајот на 2018 г.

Во меѓувреме, стапката на невработеност во ЕУ падна од 7,6% во 2017 г., на 6,8% на крајот на 2018 г. Свкупно, комбинацијата на добар економски раст, лошо реформирање на финансиските пазари и продолжениот рекордно ниски каматни стапки, резултираа во доста измешано макроекономско опкружување за осигурителниот сектор во 2018 г.

1.1. Европското осигурување и преглед на премиите

Главните параметри за осигурувањето во ЕУ за 2018 г. се:

- Вкупното осигурување во ЕУ, според бруто-полисирани премии во 2018 г. изнесува 1.311 милијарди €;
- 1 069 милијарди € се исплатени оштетни побарувања, и
- За осигурување во ЕУ, е просечно потрошено 2.169 € по глава на жител.

Како што е прикажано и на Табела бр. 17, во 2018 г., **вкупните премии** во ЕУ се зголемија за 6,2% и изнесуваат 1.311 милијарди €, со релативно силен раст во сите сектори.

Табела бр. 17. Вкупни премии во ЕУ во 2017-2018 во милијарди €

Тип на осигурување	2017	2018	Годишна стапка на раст
Животно осигурување	718	764	6,7%
Здравствено осигурување	134	140	4,8%
Имотно & Незгода осигурување	389	407	5,7%
Моторно	140	144	3,8%
Имотно	101	105	4,8%
Осигурување од одговорност	40	43	6,9%
Незгода	37	37	2,5%
Вкупно	1.241	1.311	6,2%

Извор: www.insuranceeurope.eu

Кај животното осигурување, тој раст е 6,7%, кај здравственото е 4,8% и кај неживотното е 5,7%. Вкупните бруто-полисирани премии во ЕУ, пораснаа од 2012-2018 г., со просечна стапка од 3,8% за секоја година.

Големиот раст во 2018 г. се должи на позитивните резултати на повеќето европски пазари. Трите најголеми пазари и тоа: Велика Британија,

Франција и Германија, заедно учествуваат со 58,2% од сите премии во ЕУ, или 1,1% повеќе од 2017 г.

Сите тие 3 пазари имаат солидни зголемувања на премиите и тоа: 15,9% во Велика Британија, 3,7% во Франција и 2,2% во Германија.

Нордискиот пазар е со зголемување од 5,2%, централно-источниот европски пазар со 3% раст, и тие исто така даваат придонес за добар резултат.

По 2 години пад, четвртиот најголем пазар во Европа, а тоа е Италија, бележи раст на премиите од 3,2%. Само два пазари забележаа пад на премиите во 2018 г., и тоа Полска од -0,8%, и Лихтенштајн од -14,5%.

Вкупните исплатени штети на клиентите од страна на европските осигурителни компании се зголеми за 3,1% и изнесува 1.069 милијарди € во 2018 г., што значи има пораст од 8,8% во однос на 2017 г.

Како што се гледа и од податоците во Табелата бр. 18, вкупно исплатените штети во 2018 г., ако се индивидуализираат според глава на жител, е еквивалентна на 1.769 € по жител, или 2,9 милијарди € на ден.

Петте најголеми европски пазари-Велика Британија, Франција, Германија, Италија и Холандија, учествуваат со 75,4% од сите исплатени штети во 2018 г., што претставува зголемување од 0,1% во однос на 2017 г.

Табела бр.18. Вкупно исплатени штети во милијарди €

	2017	2018	Годишна стапка на раст
Животно осигурување	690	706	2,6%
Здравствено осигурување	107	112	4,0%
Имотно & Незгода осигурување	241	253	5,7%
Мотор	98	100	3,3%
Имотно	59	65	9,6%
Општа одговорност	23	26	17,8%
Незгода	20	21	6,4%
Вкупно	1.041	1.069	3,1%

Извор: www.insuranceeurope.eu

Во однос на густината на осигурување и пенетрацијата, во 2018 г. просечниот износ по глава на жител потрошен за осигурување, познато и како параметар за **густина на осигурување**, во ЕУ, порасна за 121 € или 5,9%, и изнесува 2.169 €, од кои 1.264 € се потрошени за животно осигурување, 232 € за здравствено и 674 € за неживотно осигурување, тоа е прикажано во Табела бр.19 подолу.

Табела бр.19. Густина на осигурување во ЕУ, во €

	2017	2018	Годишна стапка на раст
Животно осигурување	1.189	1.264	6,4%
Здравствено осигурување	222	232	4,4%
Имотно & Незгода осигурување	639	674	5,4%
Мотор	233	238	2,1%
Имотно	166	174	4,4%
Општа одговорност	67	71	6,6%
Незгода	62	63	2,2%
Вкупно	2.049	2.169	5,9%

Извор: www.insuranceeurope.eu

Пенетрацијата на осигурувањето, е однос помеѓу вкупните бруто-полисирани премии и колкав процент е тоа во вкупниот БДП. Тоа е индикатор за осигурителната активност во економијата.

Просечната пенетрација на осигурувањето во ЕУ изнесува 7,45% во 2018 г., а е забележано зголемување за 0,21 % во однос на 2017 г. Тоа е прикажано подолу во Табела бр.20. Пенетрација кај животното осигурување се зголеми за 0,14% во однос на 2017 г., и изнесува 4,35%, и во многу придонесе за вкупниот пораст на пенетрацијата.

Кај здравственото осигурување има незначително зголемување на пенетрацијата за 0,01 % и изнесува 0,8%, а кај неживотното осигурување има зголемување на пенетрацијата за 0,05%, и изнесува 2,32%.

Табела бр.20. Пенетрација на осигурувањето во ЕУ, во %

	2017	2018	Промена %
Животно осигурување	4,21%	4,35%	0.14
Здравствено осигурување	0,79%	0,80%	0.01
Имотно & Незгода осигурување	2,26%	2,32%	0.05
Мотор	0,82%	0,82%	0
Имотно	0,59%	0,60%	0.01
Општа одговорност	0,24%	0,24%	0.01
Незгода	0,22%	0,22%	0
Вкупно	7,25%	7,45%	0.21

Извор: www.insuranceeurope.eu

Групните податоците за различните параметри кај животното осигурување, во однос на: вкупните премии, вкупно исплатените штети, густината на осигурување, пенетрацијата и нивните трендови за 2017-2018 г. се дадени во Табела бр.21.

Според нив се гледа дека растот кај животното осигурување е 6,7%, растот на исплатените штети е 2,6%, растот на густината на осигурување е 6,4%, а пенетрацијата се зголемила за 0,14%.

Табела бр.21. Споредбени податоци за животното осигурување во ЕУ, 2017-2018

	2017	2018	Раст
Вкупно премии во млд €	718	764	6.7%
Вкупно исплатени штети во млд €	690	706	2.6%
Густина на осигурување во €	1.189	€1.264	6.4%
Пенетрација %	4.21%	4.35%	0.14%

Извор: www.insuranceeurope.eu

Групните податоците за различните параметри кај здравственото осигурување во однос на: вкупните премии, вкупно исплатените штети, густината на осигурување, пенетрацијата и нивните трендови за 2017-2018 г. се дадени во Табела бр.22.

Според нив се гледа дека растот на премиите кај здравственото осигурување е 4,8%, растот на исплатените штети е 4%, растот на густината на осигурување е 4,4%, а пенетрацијата се зголемила за 0,01%.

Табела бр.22. Споредбени податоци за здравственото осигурување во ЕУ, 2017-2018

	2017	2018	Раст
Вкупно премии во млд €	134	140	4.8%
Вкупно исплатени штети во млд €	107	112	4.0%
Густина на осигурување во €	222	232	4.4%
Пенетрација %	0.79%	0.80%	0.01%

Извор: www.insuranceeurope.eu

Групните податоците за различните параметри кај неживотно осигурување, во ЕУ се анализира преку имотно осигурување и осигурување од незгоди, во однос на: вкупните премии, вкупно исплатените штети, густината на осигурување, пенетрацијата и нивните трендови за 2017-2018 г. се дадени во Табела бр.23.

Според нив се гледа дека растот на премиите кај неживотното осигурување е 5,7%, растот на исплатени штети е исто така 5,7%, растот на густината на осигурување е 5,4%, а пенетрацијата се зголемила за 0,05%.

Табела бр.23. Споредбени податоци за неживотното осигурување во ЕУ, 2017-2018

	2017	2018	Раст %
Вкупно премии во млд €	389	407	5.7%
Вкупно исплатени штети во млд €	241	253	5.7%
Густина на осигурување во €	639	674	5.4%
Пенетрација %	2.26%	2.32%	0.05%

Извор: www.insuranceeurope.eu

1.2. Долгорочни анализи на пазарот за осигурување во ЕУ за периодот 2009-2018

Во Табелите бр.24 и 25 што следуваат, анализирани се различни податоци за 10 годишниот период на пазарот за осигурување во ЕУ за периодот 2009-2018 и тоа: вкупните премии, вкупно исплатените штети, густината на осигурување, како и анализа на структурните податоци за осигурувањето, односно бројот на осигурителните компании и бројот на вработени во овој сектор.

Табела бр.24. Анализа за 10 годишен период на пазарот за осигурување на ЕУ, 2009-2018, во милијарди €

	2009	10	11	12	13	14	15	16	17	2018
Вкупно премии во милијарди €	1.05	1.10	1.07	1.08	1.10	1.15	1.21	1.18	1.24	1.311
<i>Стапка на раст % за тековната година во споредба со следната</i>		4,6 %	- 2,7 %	0,5 %	2,1 %	4,8 %	4,6 %	- 2,1 %	4,7 %	6,2%
Вкупно платени штети во милијарди €	828	875	940	959	929	940	990	970	1.041	1.069
<i>Стапка на раст %</i>		3,8 %	6,7 %	1,1 %	2,2 %	0,1 %	3,3 %	1,6 %	8,8 %	3,1%
Вкупно платени штети по глава на жител-per capita во	1.81	1.85	1.79	1.77	1.82	1.88	1.92	1.93	2.04	2.169
	7	9	4	9	7	7	8	8	9	

€, густина на осигурување										
Стапка на раст %		2,3 %	- 3,5 %	- 0,9 %	2,7 %	3,3 %	2,2 %	0,5 %	5,7 %	5,9%
Вкупно платени штети во %	7,83 %	7,63 %	7,18 %	6,96 %	7,10 %	7,16 %	6,96 %	6,99 %	7,25 %	7,46%
Стапка на раст %		- 0,20 %	- 0,45 %	- 0,22 %	0,14 %	0,06 %	- 0,19 %	0,03 %	0,26 %	0,21%

Извор: www.insuranceeurope.eu

Според податоците во Табела бр.24 се гледа дека во периодот 2009-2015, постои **раст на премиите**, и тоа од 1055 милијарди € во 2009 г., со одредени исклучоци, во 2011 г. кога има намалување на 1075 милијарди €, потоа 1211 милијарди € во 2015 г., во 2016 г. има благ пад на 1185 милијарди €, па потоа има веќе константен раст на 1241 милијарди € во 2017 г., и 1311 милијарди € во 2018 г.

Сличен е трендот и во **вкупно исплатените штети**, така што тие параметри од 2009 г. кога изнесуваат 828 милијарди €, имаат константен раст, со исклучок на 2012-2013 г., кога изнесуваат, 959 милијарди €, и 929 милијарди €, па потоа има постојан раст, и тој достигнува 1041 милијарди € во 2017 г., и 1069 милијарди € во 2018 г., вкупно платени штети за осигурување во ЕУ.

Во однос на **исплатени штети по глава на жител** односно *per capita*, трендот е ист како и кај другите две претходни компоненти. Имено од 1817 € во 2009 г., има пораст во 2010 г. на 1859 €, потоа пад во следните две години, и во 2012 г. тоа изнесува 1779 €, потоа следи константен раст, што во 2017 г. веќе надминува 2000 € и изнесува 2049 €, а во 2018 г. 2169 €.

Во следната Табела бр.25 се дадени структурни податоци и нивна анализа за 10 годишниот период 2009-2018 г. во однос на вкупниот број на осигурителни компании во ЕУ, како и вкупниот број на вработени во овој сектор.

Како што се гледа, **бројот на осигурителни компании** постојано опаѓа, од 4045 во 2009 г., на 3798 во 2012 г., има мал раст во 2013 г. и изнесува 3868, и потоа има постојан пад, што во 2017 г. достигнува 3341 компанија, и во 2018 г. има пад од 3,1%, со што тој број е 3236 компании во осигурувањето. И според овие показатели се гледа, дека овој број на компании е обратно-пропорционален со растот на осигурувањето во ЕУ, што значи помал број на компании осигуруваат поголем број на случаи, со многу поголем износ, што значи, дека на пазарот има едно окрупнување

на компаниите, односно компании кои имаат поголеми портфолија, го освојуваат пазарот.

Табела бр.25. Анализа на структурни податоци за 10-годишен период за пазарот на осигурување во ЕУ

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Вкупен број на компании	4.045	4.006	3.909	3.798	3.868	3.587	3.519	3.408	3.341	3.236
<i>Стапка на раст %</i>		-1,0%	-2,4%	-2,8%	1,8%	-7,3%	-1,9%	-3,2%	-2,0%	-3,1%
Вкупен број на вработени	1.050.394	974.366	972.498	964.610	962.449	958.778	950.088	939.999	928.163	915.675
<i>Стапка на раст %</i>		-7,2%	-0,2%	-0,8%	-0,2%	-0,4%	-0,9%	-1,1%	-1,3%	-1,3%

Извор: www.insuranceeurope.eu

Во однос на **вкупниот број на вработени**, трендот е ист како и бројот на компании, што е и логично. Така во 2009 г. овој број надминува 1 милион, односно изнесува точно 1.050.394 вработени во осигурителниот сектор. Кај овој параметар, нема никакво отстапување од трендот, односно има постојано опаѓање во овој десетгодишен период, такашто во 2018 г. бројот на вработени во осигурувањето изнесува 915.675, односно ако се направи споредба со 2009 г., значи дека за 10 г. има 134.719 помал број на вработени, што е значи скоро 10%, и тоа не е воопшто мала бројка. Тоа се должи на поголема ефикасност, ефективност, користење на современите технологии, и затоа со помал број на вработени се постигнуваат поголеми резултати.

Како што е кажано и погоре, во ЕУ во 2018 г. има 3.236 осигурителни компании, со 915.675 директни вработени.

Дистрибутивни структури низ пазарите на ЕУ се разновидни, прилагодени на потребите на потрошувачите и постојано се развиваат. Значи бројот на осигурителни компании во Европа продолжи да паѓа. Во 2018 г. има 3.236 компании, што претставува намалување од 3,1% во однос на 2017 г. Оваа бројка се однесува на бројот на домашни европски компании и филијали на компании од земји што не се членки на ЕУ. Најголем пад на бројот на осигурителни компании се забележани во Велика Британија, -34 компании, Шведска -31, во Холандија -8, Франција и Шпанија по -7.

2018 г. е четврта година по ред, во која има вкупно намалување, но кај некои на пазарот овој тренд се одвива подолго. Во Данска, на пр., Шпанија, Италија и Грција, бројот на компании се намалува секоја година од 2004 г., во Франција од 2005 г. и Холандија од 2007 г.

Германија има најголем број компании, 528 во 2018 г., непроменет во однос на 2017 г., Велика Британија е втора по најголем број на компании, а тој број се намали веќе петта година по ред, и во 2018 г. изнесува 402 компании. На третиот по големина пазар по број на компании, а тоа е Шведска, бројот изнесува 280 компании.

Во 2018 г. има 915.675 вработени во Европскиот осигурителен сектор, што претставува пад од 1,3% во однос на 2017 г.

1.3. Дистрибутивни канали за осигурувањето во ЕУ

Осигурувањето се продава директно од осигурителни компании или преку неколку различни канали, од кои најчести се брокерите, агентите и банките. Популарноста на секој канал варира во зависност од пазарот и видот на производот за осигурување.

Оваа разновидност на канали им овозможува на осигурениците да се прилагодат на различните култури, потреби и преференции во различните пазари, што е во нивен интерес.

Кај животното осигурување, меѓу најголемите пазари за животно осигурување, повеќето производи беа дистрибуирани преку банкарскиот сектор, на пр. во Италија 76,3% од вкупните бруто-полисирани премии во 2017 г., Шпанија тој процент е 67,5%, Франција 64%, додека во Велика Британија повеќето полиси за животно осигурување беа продадени преку брокерите и тоа 73%.

На др. европски пазари, најдоминантен канал за продажба е банкарскиот, на пр. доминантни се Малта со 84,3%, Турција 81,5%, како и Португалија со 79,3%.

Агентите, застапниците беа главниот канал за дистрибуција во Словенија со 71,7%, Луксембург 40,9% и Германија со 47%.

Кај неживотното осигурување, и на големите и на малите пазари, полисите за неживотно осигурување се главно дистрибуирани преку застапниците, агентите и брокерите. Агентите доминираат во Италија со 76,3%, Полска 67%, Словенија со 64,6%, Турција 62,7% и Германија 58,1%. Брокерите учествуваат со 60,8% за неживотните премии во Белгија и 52% во Велика Британија. Спротивно од овие показатели, на пр. Хрватска има најголем процент на продадено неживотно осигурување преку директна продажба со процент од 59,4%, а потоа следува Финска со 51,7%, Луксембург 47,6%, како и Ирска со 42,9%.

Во однос на **портфолиото за инвестиции на осигурителните компании** во ЕУ во 2018 г., тоа изнесува 10.186 милијарди €. Вкупната вредност на Портфолиото за инвестициите на осигурителните компании изнесува 58% од БДП на ЕУ.

43% од средствата на осигурителните компании се владини и корпоративни обврзници.

Во Табелата бр.26. се прикажани најдобрите 15, односно Топ-15 Осигурителни компании во ЕУ според вкупно бруто-полисираните премии за 2018 г. и според оваа табела може да се види дека во тие најдобри 15 осигурителни компании во ЕУ, има најмногу 5 од Франција, 3 од Германија, 2 од Италија, 2 од Велика Британија, и по 1 компанија од Швајцарија, Шпанија и Холандија.

Ако се соберат нивните вкупно полисирани премии се доаѓа до бројката од 584,6 милијарди €, што е околу 45% од вкупниот пазар на премии на осигурителните компании од ЕУ, кој за 2018 г. изнесува 1311 милијарди €. Овој податок покажува дека навистина само големите играчи можат да се носат на вакви сериозни пазари, и сериозни држави.

Табела бр.26. ТОП15 Осигурителни компании во ЕУ според Вкупно бруто полисираните премии за 2018 г. (во милиони €)

	Осигурителни компании	Држава, припадност на компанијата	Бруто-полисирани премии во милиони €
1.	Axa	Франција	96 309
2.	Allianz	Германија	77 824
3.	Generali	Италија	66 691
4.	Prudential	Велика Британија	53 382
5.	Zurich	Швајцарија	39 874
6.	Talanx	Германија	34 885
7.	Crédit Agricole Assurances	Франција	33 534
8.	Aviva	Велика Британија	32 396
9.	CNP	Франција	32 315
10.	BNP Paribas Cardif	Франција	24 000
11.	Mapfre	Шпанија	22 537
12.	Aegon	Холандија	19 316
13.	Ergo	Германија	17 779
14.	Covéa	Франција	17 011
15.	Poste Vita	Италија	16 797
Вкупно збир на премии на овие ТОП15 компании во ЕУ			584.650

Извор: www.insuranceeurope.eu

2. Анализа на глобалниот-светски осигурителен пазар

На глобално светско ниво, слични трендови и показатели како и за ЕУ. Растот на премиите продолжи да се зголемува во 2018 г., како што може да се види и на Табелата бр.27 подолу, каде се дадени податоци за десетгодишниот период 2009-2018 според различните светски региони.

Бројката за вкупните светски премии расте со стапка од 4,8%, и изнесува фантастични 5.193 милијарди американски \$, што е првпат во светската историја да е над 5000 милијарди \$, за разлика од растот во 2017 г. од 5,6%, и износот од 4957 милијарди \$. Според региони, во азиско-пацифичкиот регион, како најголем пазар за осигурување во светот, во однос на премиите, растот е намален и изнесува 4,2% во 2018 г., за разлика од 6,2% во 2017 г.

Додека Северна Америка имаше раст од 5,1% во 2018 г., по растот од 3,9% во 2017 г.

Растот на премиите во Латинска Америка и Карибите изнесува 3,3% во 2018 г., за разлика од посилниот раст од 9,8% во 2017 г.

Растот на Блискиот исток и Африка се намали, и изнесува 2,2% во 2018 г., за разлика од 6,7% во 2017 г.

Табела бр.27. 10-годишна анализа на вкупните светски премии за осигурување по региони, во милиони \$

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Европа	1.600 .319	1.601 .565	1.639 .959	1.551 .882	1.630 .607	1.713 .176	1.508 .604	1.457 .316	1.546 .484	1.641 .198
Азија-Пацифик	1.050 .129	1.213 .622	1.338 .011	1.397 .868	1.318 .716	1.388 .538	1.399 .151	1.520 .599	1.615 .216	1.682 .510
Северна Америка	1.251 .763	1.278 .613	1.345 .592	1.398 .468	1.391 .156	1.397 .751	1.432 .905	1.463 .267	1.520 .403	1.597 .278
Латинска Америка& Кариби	107.8 49	130.6 30	155.4 60	166.9 71	173.8 36	179.2 83	159.2 77	153.0 31	168.0 64	162.5 21
Блискиот Исток и Африка	78.08 9	85.54 4	94.94 7	99.29 1	100.2 01	104.9 87	102.4 16	100.5 91	107.3 40	109.7 18
Вкупно	4.088 .149	4.309 .974	4.573 .969	4.614 .480	4.614 .516	4.783 .735	4.602 .353	4.694 .804	4.957 .507	5.193 .225
									9,8%	4,8%

Извор: Swiss Re Sigma No.3 /2019: "World insurance: the great pivot east continues"

2.1. Светско осигурување за живот и неживот

Во светот осигурителната индустрија е поделена на животно и неживотно осигурување, или општо осигурување, а во САД е животно/ануитет и имотно/жртва.

Светската студија за осигурување на *Swiss Re* за 2018 г. е заснована врз директни податоци за премиите од 147 земји, со детални информации за најголемите 88 пазари.

Светските премии за осигурување пораснаа за 1,5% во 2018 г., прилагодени со инфлацијата, на 5,2 трилиони \$, достигнувајќи ја за првпат таа вредност од над 5 трилиони \$.

Порастот во 2018 г. беше над растот од 1,2 % забележан во 2008 до 2017 г. Премиите пораснаа за 3 % во 2018 г., што е многу побрзо од растот од 2,2% од 2008 до 2017 г. Овие податоци се прикажани во Табелата бр.28, каде се гледа порастот на еден многу јасен начин.

Значи од 4.694 милијарди \$, или 4,6 трилиони \$ во 2016 г., трендот оди нагоре во 2017 г. и тој вкупен број изнесува 4.957 милијарди \$, односно 4,9 трилиони \$.

Конечно во 2018 г. значи е прескокната таа бариера од 5 трилиони \$, и вкупните премии изнесуваат 5193 милијарди \$, односно 5,2 трилиони \$.

Табела бр.28. Светски животни и неживотни директни полисирани премии, 2016-2018, во Милиони \$

Година	Животно осигурување	Неживотно осигурување	Вкупно
2016	\$2,576,886	\$2,117,918	\$4,694,804
2017	2,724,017	2,233,490	4,957,507
2018	2,820,175	2,373,050	5,193,225

Извор: www.iii.org

Во табелата бр. 29 се дадени податоци за најдобрите 10 држави, ТОП10 во светот според вкупните премии во осигурителниот сектор во глобални рамки.

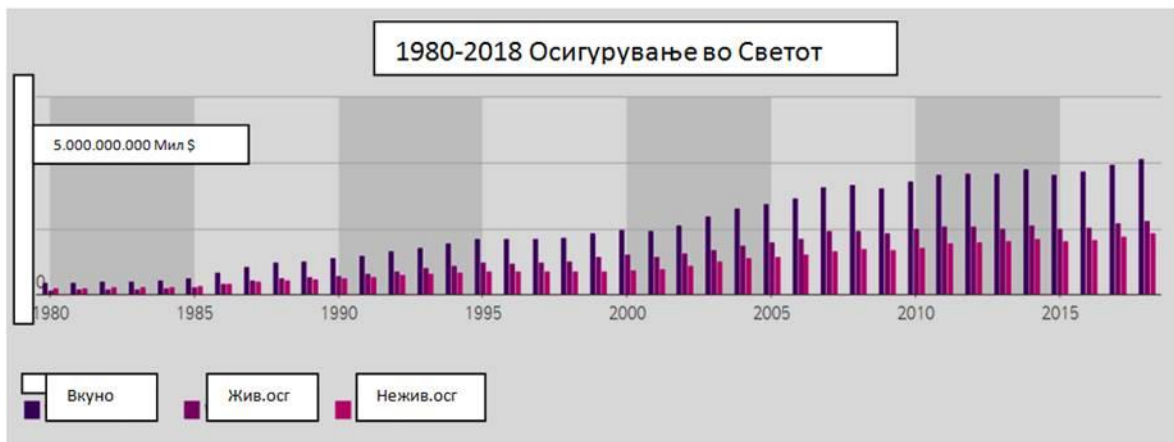
Анализирајќи ги податоците, се гледа дека овие 10 најразвиени земји во осигурувањето во светот, заеднички имаат 75,49% од вкупниот „колач“ на осигурителниот сектор, односно вкупните премии, што само ја потврдува нивната доминација, и огромна моќ, којашто овие земји ја имаат на светскиот пазар, и не само во овие параметри, туку и во секој друг аспект.

Табела бр.29. Топ 10 земји во светот, во животното и неживотното осигурување, Бруто полисирани премии, 2018, во \$ милиони

Ред	Држава	Животно осигурување	Неживотно осигурување	Вкупно премии Суми	Промена во % за разлика од 2017	% од вкупните светски премии
1	САД	\$593,391	\$875,984	\$1,469,375	5.0%	28.29%
2	Кина	313,365	261,512	574,877	6,20%	11,07%
3	Јапонија	334,243	106,405	440,648	3,80%	8,49%
4	Велика Британија	235,501	101,009	336,51	5,20%	6,48%
5	Франција	165,075	92,888	257,963	5,60%	4,97%
6	Германија	96,439	145,046	241,485	6,30%	4,65%
7	Јужна Кореја	98,072	80,951	179,024	1.2%	3,45%
8	Италија	125,341	44,933	170,273	6,90%	3,28%
9	Канада	54,07	73,833	121,181	5,50%	2,46%
10	Тајван	102,044	19,864	121,908	3,80%	2,35%
Вкупен процент на овие ТОП10 земји од вкупните премии во цел Свет						75,49%

Извор: www.iii.org

И на Графиконот бр.16 подолу многу убаво графички е прикажан подолгорочниот раст на осигурувањето на светско ниво во период од скоро 4 децении, односно од 1980-2018 г. Забележителен е трендот на раст во текот на овие 4 децении, освен некои помали отстапувања, и тоа во годините на некои кризи, како што беа оние на почетокот на XXI в., 2000-2001 г., потоа во 2008-2009 г., каде има многу мал пад, на преминот меѓу 2014-2015 г. исто така, и крајот на 2018 г., каде се преминува таа „Магична“ бариера од 5 трилиони \$, во осигурителниот сектор на светско глобално ниво.

Графикон бр. 16. Движење на осигурувањето во светот, за период 1980-2018, во милиони \$

Извор: <https://www.sigma-explorer.com/>

Користена литература, прописи и интернет извори

Користена Литература

1. Basel Committee on Banking Supervision, "Sound practices for managing liquidity in banking organizations", Basel, 2000
2. M.Bjelic, Osiguranje i reosiguranje, Zagreb, 2002
3. Т.Беличанец, „Осигурување според законот за супервизија во осигурувањето“, Скопје, 2010
4. J. Birds, N.J.Hird, "Bird's Modern Insurance Law", 6-th edition, Sweet & Maxwell, London, 2004
5. C. J. Campbell, L. Goldberg, A. Rai, "The Impact of the European Union Insurance Directives on Insurance Company Stocks", 2003
6. R.Carver, „Упутнице и приручник за обука за Europu: Sloboda izražavanja, zakon o medijima i novinarska kleveta“, Media Legal Defence Initiative, International Press Institute, 2015
7. J. Emmett, T.& M. Vaughan, "Fundamentals of Risk and Insurance", 10th Edition, Wiley, USA, 2007
8. П. Ганчевски, „Теорија и практика во дејноста осигурување“, Битола, 2000
9. Г.Галев, Ј. Дабовиќ Анастасовска, „Облигационо право“, Скопје, 2009
10. J. Jeynes, "Risk Mangement 10 Principles", Elsevier Science, 2002
11. Т. Јовановски, „Економика на осигурувањето“, Скопје 2005
12. V. Jovanovic, "Moderno sfacanje o osiguranju i ugovor o osiguranju", 1963
13. V. Jovanovic, "Prirucnik o osiguranju", Zagreb, 1965
14. М.Крстаноски, „Осигурително право“, Охрид, 2006
15. Ј. Кочовиќ, П. Шулејиќ, „Осигурање“, Економски Факултет, Београд, 2002
16. P.Kotler, Marketing Management, Ljubljana, 1996
17. Lehman, Lee & Xu, "Insurance Law of the People's Republic of China", 1995
18. U. D. Lemor, A. Becker, "Road Accidents - The Victim's Guide to Europe", Munich, 2002

19. Lloyds, "Reforming UK insurance contract law", 2012
20. J. Lowry, P. Rawlings, "Insurance Law - Doctrines & Principles", Hart Publishing, Portland, Oregon, 2002.
21. Б. Маровиќ, „Осигурање“, Нови Сад, 1997
22. В. Marovic, "Osiguranje i spedicija", Stylos, Novi Sad, 2001
23. Б. Милошевиќ, „Животно и здравствено осигурување“, Охрид, 2010
24. А. Николовски, „Осигурување и реосигурување“, Скопје, 1997
25. А. Николовски, „Осигурување во бизнисот“, Скопје, 2005
26. Ц. Петрова, „Надомест на штетата пред друштва за осигурување“, Скопје, 2014
27. С. Пижевски, „Стопански договори“, Култура, Скопје, 1976
28. Z. Radovic, Z. Aleksic, "Prevare u osiguranju", Beograd, 1997
29. Ј. Радишиќ, „Облигационо право“, Београд, 2004
30. Г. Речкоска, Производен менаџмент-Познавање на стоката, Охрид, 2007
31. Р. Речкоски, „Граѓанско право“, Охрид, 2011
32. Н. Речкоски, В. Речкоски, „Веројатност и Анализа на ризик“, Охрид, 2017
33. Z.Ristic, "Prevare i kradze u osiguranja motornih vozila", Beograd, 1997
34. V.A Sharon, D.W. Goodwin., J. W. Herrod, "Life and Health Insurance Marketing", 2th edition, 1998
35. Ч.К. Скот, „Ако животот е игра, овие се правилата“, Скопје, 2004
36. Љ. Стефановски, „Основи на управувањето со штети во осигурувањето“, Скопје, 2003
37. J. Schacht, B. Foudree, "A Study on State Authority: Making a Case for Proper Insurance Oversight", 2007
38. Т. Ташковски, „Основање на осигурителни субјекти по Законот за супевизија на осигурување“, 2002
39. В. Томашиќ, „Осигурање у спољној трговини“, Београд, 1968
40. К. Чавдар, „Закон за облигациони односи со коментар“, Скопје, 2001
41. M.Curkovic, V. Miletic, "Pravo osiguranja Europske ekonomske zajednice", Croatia osiguranje, Zagreb, 1993
42. P.Sulejic, "Pravo osiguranja", Misao, Novi Sad, 1992
43. S., Zivkovic, „Naknada stete imovinske i neimovinske“, Savremena administracija, Beograd, 1972

Користени прописи

1. Устав на Република Македонија, „Службен весник на РМ“, бр. 52/1991, 1/1992, 31/1998, 91/2001, 84/2003, 107/2005, 3/2009
2. Закон за осигурување на имоти и лица, „Службен весник на РМ“, 49/1993
3. Закон за осигурување, „Службен весник на РМ“, бр.49/1997
4. Закон за трговските друштва, „Службен весник на РМ“, бр. 28/1996
5. Закон за трговските друштва, „Службен весник на РМ“, бр.28/2004, 84/2005, 25/2007, 87/2008, 42/2010, 47/2010, 24/2011, 166/2012, 70/2013, 119/2013, 120/2013, 187/2013, 38/2014, 41/2014, 138/2014, 88/2015, 192/2015, 6/2016, 30/2016, 61/2016, 64/2018, 120/2018, 195/2018, 239/2018
6. Закон за супервизија на осигурување, „Службен весник на РМ“, бр. 27/2002, 84/2002, 98/2002, 33/2004, 88/2005, 79/2007, 8/2008, 88/2008, 56/2009, 67/2010, 44/2011, 112/2011, 7/2012, 30/2012, 45/2012, 60/2012, 64/2012, 23/2013, 188/2013, 43/2014, 112/2014, 153/2015, 192/2015, 23/2016, 83/2018, 198/2018, 101/2019, 31/2020
7. Закон за облигационите односи-ЗОО, пречистен текст, „Службен весник на РМ“ бр.18/2001, 4/2002, 5/2003, 84/2008, 81/2009, 161/2009
8. Законот за задолжително осигурување во сообраќајот, Неофицијален пречистен текст, „Службен весник на РМ“ бр. 88/2005, 70/2006, 81/2008, 47/2011, 135/2011, 112/2014, 145/2015, 220/2019
9. Кривичен Законик на РМ, „Службен весник на РМ“, бр. 37/1996, 80/1999, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/2011, 135/2011, 185/2011, 142/2012, 166/2012, 55/2013, 82/2013, 14/2014, 27/2014, 28/2014, 115/2014, 132/2014, 160/2014, 199/2014, 196/2015, 226/2015, 97/2017
10. Закон за вложување на Република Македонија во акционерскиот капитал на Европа Ре, „Службен весник на РМ“, бр.185/2011
11. Закон за пензиско и инвалидско осигурување, „Службен весник на РМ“, бр. 98/2012, 166/2012, 15/2013, 170/2013, 43/2014, 44/2014, 97/2014, 113/2014, 160/2014, 188/2014, 20/2015, 61/2015, 97/2015,

- 129/2015, 147/2015, 154/2015, 173/2015, 217/2015, 27/2016, 120/2016, 132/2016, 35/2018, 220/2018, 245/2018, 180/2019, 275/2019, 31/2020
12. Закон за задолжително капитално финансирано пензиско осигурување, „Службен весник на РМ“, бр. 29/2002, 85/2003, 40/2004, 113/2005, 29/2007, 88/2008, 48/2009, 50/2010, 171/2010, 36/2011, 98/2012, 13/2013, 164/2013, 44/2014, 192/2015, 30/2016, 21/2018, 245/2018, 180/2019
13. Закон за доброволно капитално финансирано пензиско осигурување, „Службен весник на РМ“, бр. 7/2008, 124/2010, 71/2011, 13/2013
14. Закон за исплата на пензии и пензиски надоместоци од капитално финансирано пензиско осигурување, „Службен весник на РМ“, бр. 11/2012, 147/2015, 30/2016
15. Закон за здравствено осигурување, „Службен весник на РМ“, бр. 25/2000, 96/2000, 50/2001, 11/2002, 31/2003, 84/2005, 37/2006, 18/2007, 36/2007, 82/2008, 98/2008, 6/2009, 67/2009, 50/2010, 156/2010, 53/2011, 26/2012, 16/2013, 91/2013, 187/2013, 43/2014, 44/2014, 97/2014, 112/2014, 113/2014, 188/2014, 20/2015, 61/2015, 98/2015, 129/2015, 150/2015, 154/2015, 192/2015, 217/2015, 27/2016, 37/2016, 120/2016, 142/2016
16. Закон за доброволно здравствено осигурување, „Службен весник на РМ“, бр.145/2012, 192/2015
17. Закон за социјална сигурност за старите лица, „Службен весник на РМ“, бр. 104/2019
18. Закон за спречување на перење пари и финансирање на тероризам, „Службен весник на РМ“, бр. 120/2018, 275/2019
19. Закон за прекршоците, „Службен весник на РМ“, бр.96/2019
20. Закон за општата управна постапка, „Службен весник на РМ“бр.145/2015
21. Закон за облигациони и стварно правни односи во воздушниот сообраќај, „Службен весник на РМ“, бр. 85/2008, 148/2011, 10/2015, 150/2015
22. Закон за заштита на личните податоци, „Службен весник на РМ“, бр. 7/2005, 103/2008, 124/2008, 124/2010, 135/2011, 43/2014, 153/2015, 99/2016, 64/2018

23. Закон за заштита на личните податоци, „Службен весник на РМ“, бр. 42/2020
24. Закон за работните односи, „Службен весник на РМ“, бр. 62/2005, 106/2008, 161/2008, 114/2009, 130/2009, 50/2010, 52/2010, 124/2010, 47/2011, 11/2012, 39/2012, 13/2013, 25/2013, 170/2013, 187/2013, 113/2014, 20/2015, 33/2015, 72/2015, 129/2015, 27/2016, 120/2018, 110/2019
25. Закон за административните службеници, „Службен весник на РМ“, бр. 27/2014, 199/2014, 48/2015, 154/2015, 5/2016, 142/2016, 11/2018, 275/19, 14/2020
26. Закон за безбедност на сообраќајот на патиштата, „Службен весник на РМ“, бр. 169/2015, 226/2015, 55/2016, 11/2018, 83/2018
27. Закон за заштита и спасување, „Службен весник на РМ“, бр. 36/2004, 49/2004, 86/2008, 124/2010, 18/2011, 41/2014, 129/2015, 71/2016, 106/2016, 83/2018
28. Закон за пожарникарството, „Службен весник на РМ“, бр. 168/2017
29. Законот за прометот на експлозивни материји, „Службен весник на РМ“, бр. 30/1985, 6/1989, 53/1991, 12/1993, 66/2007, 86/2008, 148/2015
30. Закон за заштита од експлозивни материји, „Службен весник на РМ“, бр. 4/1978, 51/1988, 36/1990, 12/1993, 66/2007, 84/2008, 135/11, 148/2015
31. Закон за управување со кризи, „Службен весник на РМ“, бр. 29/2005, 36/2011, 41/2014, 104/2015
32. Закон за сигурност во железничкиот систем, „Службен весник на РМ“, бр. 48/2010, 23/2011, 53/2011, 158/2011, 137/2013, 163/2013, 42/2014, 166/2014, 147/2015, 193/2015, 31/2016, 52/2016, 63/2016, 71/2016, 35/2018
33. Закон за безбедност и здравје при работа, „Службен весник на РМ“, бр. 92/2007, 136/2011, 23/2013, 25/2013, 137/2013, 164/2013, 158/2014, 15/2015, 129/2015, 192/2015, 30/2016
34. Закон за превоз во патниот сообраќај, „Службен весник на РМ“, бр. 68/2004; 127/2006; 114/2009; 83/2010; 140/2010; 17/2011; 53/2011; 6/2012; 23/2013; 120/2013; 163/2013; 187/2013; 42/2014; 112/2014; 166/2014; 44/2015; 97/2015; 124/2015; 129/2015; 193/2015; 37/2016, 71/2016

35. Закон за договорите за превоз во патниот сообраќај, „Службен весник на РМ“ бр. 23/2013, 156/2015
36. Закон за возила, „Службен весник на РМ“, бр.140/2008, 53/2011, 123/2012, 153/2012, 70/2013, 164/2013, 138/2014
37. Закон за внатрешната пловидба, „Службен весник на РМ“, бр. 55/2007, 26/2009, 22/2010, 23/2011, 53/2011, 155/2012, 15/2013, 137/2013, 163/2013, 42/2014, 166/2014
38. Закон за домување, „Службен весник на РМ“, бр. 99/2009, 57/2010, 36/2011, 54/2011, 13/2012, 55/2013, 163/2013, 42/2014, 199/2014, 146/2015, 31/2016
39. Закон за парнична постапка, „Службен весник на РМ“, бр. 79/2005, 110/2008, 83/2009, 116/2010, 124/2015
40. Закон за извршување, „Службен весник на РМ“, бр. 72/2016, 142/2016, 233/2018
41. Закон за адвокатура, „Службен весник на РМ“, бр. 59/2002, 60/2006, 29/2007, 106/2008, 135/2011, 113/2012, 148/2015
42. Закон за стечај, „Службен весник на РМ“, бр. 34/2006, 126/2006, 84/2007, 47/2011, 79/2013, 164/2013, 29/2014, 98/2015, 192/2015
43. Закон за општа управна постапка, „Службен весник на РМ“, бр. 124/2015
44. Закон за управните спорови, „Службен весник на РМ“, 96/2019
45. Закон за заштита на потрошувачите, „Службен весник на РМ“, бр. 38/2004, 77/2007, 103/2008, 24/2011, 164/2013, 97/2015, 152/2015, 140/2018
46. Директивата на Европскиот Парламент и на Советот на ЕУ од 25.11. 2009 г., за основање и вршење на активности за осигурување и реосигурување-2009/138/ЕЗ
47. Општи услови за осигурување на лица од последици од несреќен случај (незгода) на Акционерското друштво за осигурување и реосигурување “Кјуби Македонија”, Скопје од 2001.
48. Општи услови за осигурување на лица од последици на несреќен случај, А.Д. Триглав осигурување –Скопје, 2020
49. Одлука за минимална и максимална стапка за техничка премија, „Службен Весник на РМ“, бр.101/2015

50. Одлука за начинот на проценка на резервите за штети на друштвата за осигурување и/или реосигурување за време на траење на вонредната состојба, „Службен весник на РМ“, бр. 107/2020
51. Одлука за утврдување на листа на индикатори за препознавање на сомнителни трансакции, Управа за финансиско разузнавање, Скопје, 2019
52. Тарифа на премии за осигурување на сопствениците на моторни возила од одговорност за штети предизвикани на трети лица, „Службен весник на РМ“, бр.191/2018
53. Тарифа на премии за осигурување на сопствениците на моторни возила од одговорност за штети предизвикани на трети лица, „Службен весник на РМ“, бр.191/2018
54. Тарифник за содржината и висината на надоместоците и давачките што ги наплатува Агенцијата за супервизија на осигурување и роковите за уплата, „Службен весник на РМ“ бр. 147/2009, 149/2009, 154/2009, 20/2012, 130/2013, 1/2015, 22/2016, 16/2017, 23/2019, 78/2020
55. Правилник за содржината и видот на податоците кои нотарите, банките, давателите на услуги на парични дознаки (брз трансфер на пари), осигурителните друштва кои вршат работи на осигурување на живот, правните лица чија дејност е купопродажба на возила, приредувачите на игри на среќа во играчница (казино) и другите приредувачи на игри на среќа ги доставуваат до управата за финансиско разузнавање и начинот на нивно електронско доставување, Министерство за финансии, 2019
56. Годишен извештај за состојбата и движењата на осигурителниот пазар во 2018 година, АСО, 2019
57. Годишен извештај за состојбата и движењата на осигурителниот пазар во 2019 година, АСО, 2020
58. Извештај за состојбите во капитално финансираното пензиско осигурување 2018, МАПАС
59. Осигурителен билтен за 2019, НБО

Интернет извори

1. <https://www.osiguranjeinternetom.com/recnik-osiguranja.php>

2. <http://aso.mk>
3. <http://nibm.com.mk/NBO.nsf/Index.xsp>
4. <http://mapas.mk/>
5. <http://www.ufr.gov.mk/files/docs/Indikatori.pdf>
6. <https://opm.org.mk/>
7. <https://www.insumak.mk>
8. <https://www.triglav.mk/mk>
9. <https://mk.sava.insure>
10. <http://euroins.com.mk>
11. <http://www.winner.mk>
12. <http://www.eurolink.com.mk>
13. <https://www.grawe.mk>
14. <http://www.uniqa.mk>
15. <http://cro.mk>
16. <http://www.insurancepolicy.com.mk>
17. <https://www.halkinsurance.com.mk>
18. <https://web.crosig.mk>
19. <http://www.winnerlife.mk>
20. <http://www.triglavzivot.mk>
21. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:02009L0138-20190113>
22. <https://www.eiopa.europa.eu/>
23. <https://www.insuranceeurope.eu>
24. <https://www.iaisweb.org/home>
25. <https://www.iii.org>
26. <http://www.imo.org>
27. <https://iccwbo.org>
28. <https://icc-ccs.org/icc/imb>
29. <https://www.interportpolice.org/>
30. <https://iumi.com>
31. <https://www.maritimelondon.com/tag/salvage-association>
32. <https://uia.org/s/or/en/1100022194>
33. <https://www.thomasmiller.com>
34. <https://www.insurancefraud.org>
35. <https://www.lloyds.com/>
36. <https://www.lemonade.com/>

37. <https://nudgemarketing.com/the-10-ps-of-marketing>
38. <https://www.insuranceeurope.eu>
39. <https://www.eiopa.europa.eu>
40. <https://www.iaisweb.org>